

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos

Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita nro 32

Sodan usvaa III

Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti

Marko Palokangas (toim.)

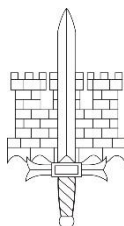
MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
JULKAISUSARJA 2: TUTKIMUSSELOSTEITA NRO 32

NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF WARFARE
SERIES 2: RESEARCH REPORTS NO. 32

SODAN USVAA III

Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti

MARKO PALOKANGAS (TOIM.)

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
SOTATAIDON LAITOS
HELSINKI 2024

Marko Palokangas (toim.): *Sodan usvaa III – Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti*
Maanpuolustuskorkeakoulu
Sotataidon laitos
Julkaisusarja 2: Tutkimuselosteita nro 32
National Defence University
Department of Warfare
Series 2: Research Reports No. 32

Kiitos: Tämän teoksen vaatimaa poikkitieteellistä tutkimusta ja kirjoittajien tutkimukselle uhraamaa vapaa-aikaa on tukenut Maanpuolustuksen kannatussäätiö sr.

Vastuulauseke: Kirjoittajien artikkeleissa esittämät argumentit ja mielipiteet ovat kirjoittajan omia, eikä niitä voida pitää kirjoittajan työnantajan virallisina kantoina.

Kannen kuvasuunnittelu ja toteutus: Marko Palokangas ja Juho Luukko.

Kannen kuvateksti: Metsästäjät ovat sodan usvassakin aina varautuneet, jouset ovat jännitetyinä ja korkeassa valmiudessa, sillä nykyaikainen sodankäynti edellyttää vaanivien aseiden ja näkymättömän vihollisen tunnistamiseksi ymmärrystä sotataidon vanhoista ja uusista keinoista.

Kannen kuvalähde: This image was created with the assistance of DALL·E with key phrases: Create a highly realistic Finnish forest scene at dawn with increased fog and more subdued, dim lighting to enhance realism. The scene features a hunter in a crouched position, aiming a modern hunting bow across a frost-covered field. This version includes a drone explicitly flying in a specific background area, adding a modern touch to the serene yet mysterious landscape. The enhanced fog thickens the atmosphere, and the dimmer light creates deeper shadows, emphasizing a serene yet mysterious Finnish landscape. The forest background is dense with coniferous trees and frosty undergrowth, captured in more natural, muted earth tones and soft greens, creating a truly immersive and authentic outdoor experience.

© Maanpuolustuskorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-951-25-3450-0 (nid.)
ISBN 978-951-25-3451-7 (PDF)
ISSN 2343-5275 (painettu)
ISSN 2343-5283 (verkkójulkaisu)

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC 4.0 -käyttöluvalla.
Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.fi>.

Maanpuolustuskorkeakoulu – Sotataidon laitos
National Defence University – Department of Warfare

PunaMusta Oy
Joensuu 2024

SISÄLLYS

Mika Kalliomaa

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN TERVEHDYS JA REHTORIN SAATESANAT.....	iii
---	-----

Marko Palokangas

1. VARAUTUMINEN, VALMIUS JA NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI.....	1
---	---

OSA I – VARAUTUMINEN PAHIMPAAN

Marjukka Mikkola & Marko Palokangas

2. KANSALAISJÄRJESTÖJEN JA YHDISTYSTOIMINNAN MERKITYS KOTIEN JA PERHEIDEN VARAUTUMISESSA	7
--	---

Riitta Björn & Juba-Antero Puistola

3. MYÖNNYTYSPOLITTIKASTA SUOJALIVEIHIN	16
--	----

Tuomas Hallenberg

4. MAANPUOLUSTUSKILLAT VAPAAEHTOISESSA MAANPUOLUSTUKSESSA	26
---	----

Jarmo Aho

5. URHEILUSEUROJEN TOIMINTA OSANA YHTEISKUNNAN RESILIESSIN VAHVISTAMISTA	33
--	----

Roosa-Mari Tervonen

6. INFORMAATIOVAIKUTTAMISEEN VARAUTUMINEN JA INFORMAATIOPUOLUSTUS – KOKONAISVALTAISTA VARAUTUMISTA JA YHTEISKUNNALLISTA RESILIESSIÄ	39
---	----

Rasmus Hindrén

7. INTEGROITU VALTA – KOKONAISTURVALLISUUDEN VÄLINEET STRATEGISESSA KILPAILUSSA EUROOPAN NÄKÖKULMASTA	50
---	----

Sebastian Linderdahl

8. POHJOISEN ULOTTUVUUDEN VAHVISTAMINEN – NORDEFCONATOSSA.....	62
--	----

Matti Sopanen

9. ARMAMENTS ON OTETTAVA HALTUUN	73
--	----

OSA II – VALMIUS KOHDATA NYKYAIKAISIA UHKAKUVIA JA KRIISEJÄ

Juba Honkatukia

10. ALUEELLISEN RESILIESSIN HAASTEITA 2020- JA 2030-LUVULLA	85
---	----

Sakari Wuolijoki

11. VAROJEN KANSALLISTAMINEN JA JÄÄDYTTÄMINEN TALOUDELLISESSA SODASSA.....	96
--	----

Mika Karvonen

12. KIINAN JA VENÄJÄN STRATEGINEN KUMPPANUUS HAASTAA KANSAINVÄLISEN JÄRJESTYKSEN	104
--	-----

Richard Lundell

13. SOTILASLÄÄKETIEDE – MITÄ JOKAISEN SOTILAAN TULISI TIETÄÄ
SOTAVAMMOISTA JA NIIDEN HOIDOSTA? 116

Kari Liubto

14. VENÄJÄN VAIHTOEHTOISIA TULEVAISUUKSIA – MIHIN SUOMEN
TULISI VARAUTUA JA MITEN? 129

Dominic Saari

15. KOGNITIIVINEN SODANKÄYNTI – IHMISMIELI
TAISTELUKENTTÄNÄ 145

Markus Häyhtiö & Amanda Eklund

16. PERSONNEL RECOVERY -TOIMINNON KEHITYS – SYSTEEMISEN
RAKENTEEN KUVAUS KEHITYSTYÖN TUKENA 155

OSA III – SODANKÄYNNIN JA SODAN KUVAN TILANNEYMMÄRRYS

Antti Paronen

17. SOTATEKNIIKAN KEHITYKSEN JA SODANKÄYNNIN SUHTEESTA 177

Janne Tähtinen

18. KAUPUNKISODAN KUVA – SUOJATTAVA KOHDE VAI
OPERAATIOYMPÄRISTÖ 190

Tatu Tahkokallio

19. INNOVAATIOT MAASODANKÄYNNIN TUKENA 200

Ville Vänskä

20. MERENHERRUUDESTA MERENHALLINTAAN – MERISODAN
TEORIAN MUUTOS..... 212

Jussi Pajunen

21. GHOST OF KYIV JA ILMAHERRUUDEN HANKKIMISEN VAIKEUS
– SODAN USVAA VENÄJÄN–UKRAINAN SODAN ILMASOTATOIMISSA .. 218

Tony Lappi-Seppälä-Sánchez

22. ISRAELIN JA IRANIN VÄLISEN KILPAILUN OPPITUNNIT
– LAAJA-ALAISEN VAIKUTTAMISEN OMAKSUMINEN OSAKSI
ISRAELIN PUOLUSTUSVOIMIEN STRATEGIAA 2000-LUVULLA 227

Jukka I. Mattila

23. SODANKÄYNNIN ORGANISOINTI 240

OSA IV – VARAUTUMINEN JA VALMIUS KOHDATA NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI

Marko Palokangas

24. SYNTEESI VARAUTUMISEN, VALMIUDEN JA NYKYAIKAISEN
SODANKÄYNNIN KESKINÄISSUHTEISTA 253

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULUN TERVEHDYS JA REHTORIN SAATESANAT

Sodan kuva muodostuu käytännössä viidestä eri tekijästä, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Sen keskeisiä määrittäjiä ovat uhkakuvat, käsitys sodan luonteesta sekä asevoimien rooli osana turvallisuutta. Näiden kolmen tekijän lisäksi teknologian kehitys sekä yhteisön käytössä olevat resurssit vaikuttavat merkittävästi sodan kuvaan.

Erityisesti uhkakuva on tärkeä tekijä sodan kuvaa määriteltäessä. Uhkakuva ei viittaa pelkästään toiseen valtioon, vaan se voi olla mikä tahansa riskiksi tulkittu tekijä. Uhkakuvat ja niiden muutokset asettavat erilaisille toimijoille, kuten valtiolle ja liittoumille, vaatimuksia valmistautua uhkan torjuntaan. Valtioiden sekä liittoumien käsitys siitä, minkälaisiin turvallisuusuhkiin nyt ja lähitulevaisuudessa tulee varautua, ohjaa sitä, minkälaisia varautumistoimenpiteitä tarvitaan ja minkälaisiin tilanteisiin yhteiskunnan täytyy kyetä.

Varautuminen tuottaa valmiutta kohdata erilaisia poikkeustilanteita, kuten normaaliolojen häiriötilanteita, äärimmillään jopa kriisejä tai sodankäynnin laaja-alaisuuden. Yhtäältä varautuminen ja valmius eivät ole halpoja toimenpiteitä, mutta toisaalta vapaus ja itsenäisyys ovat korvaamattomia suureita. Siksi varautumista ja valmiutta suhteessa ajantasaiseen käsitykseen sodankäynnistä on tutkittava sekä tarkasteltava objektiivisesti ja monista eri näkökulmista.

Sodankäynnin laaja-alaisuutta, muutosta sekä sotiin varautumista tutkimaan on Maanpuolustuskorkeakoululle, Sotataidon laitoksen yhteyteen, vuonna 2021 perustettu eri alojen ammattilaisista ja asiantuntijoista koostuva tutkimusverkosto, jonka päätehtävänä on tieteellisen tutkimuksen keinoin pyrkiä hälventämään sodankäyntiä leimaavaa usvaa. Sodan Usvaa -tutkimusverkoston läpileikkaava toimintateema on yleisen sotataidollisen ja sotilasstrategisen ajattelun ja älyn yhdistäminen sodankäynnin muutoksen tutkimukseen. Verkosto muodostaa foorumin keskustelulle uusimpien, eri alojen tulosten vaikutuksista kansallisen sotataidon kehittämiseksi ja sodankäynnin muutoksen analyttiselle tarkastelulle.

Sodan Usvaa -tutkimusverkosto julkaisi vuonna 2022 ensimmäisen tutkimusartikkelihin perustuvan kirjan nimeltä *Sodan usvaa – Sodankäynti muutoksessa* ja vuonna 2023 toisen kirjan nimeltä *Sodan usvaa II – Sodankäynnin laaja-alaisuus*.

Tämä artikkelikokoelma *Sodan usvaa III – Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti* on luonteva jatko aktiivisesti toimivan tutkimusverkoston julkaisuille, jotka toimivat käsiteltävien aiheiden myötä keskustelun avauksena ja osoituksena Maanpuolustuskorkeakoulussa tehtävän tutkimuksen jalkauttamisesta opetuskäyttöön ja laajan yleisön luettaviksi.

Antoisia lukukokemuksia toivottaen.

Mika Kalliomaa
Kenraalimajuri, ST
Maanpuolustuskorkeakoulun rehtori

VARAUTUMINEN, VALMIUS JA NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI

Marko Palokangas¹

Venäjänsä yli kymmenvuotinen sota Ukrainassa on osoittanut, että sodan kuva ja sotataito sisältävät yhä enemmän pelotteen ja painostuksen eri muotoja sekä ei-sotilaallisia keinoja. Vaikka sodankäynti itsessään on aina ollut hyvin monimuotoista, etenkin pelotteen ja painostuksen merkitys osana laajamittaista sotaa on huomattavasti lisääntynyt. Venäjän jatkuvat muistutukset ydinaseen tai muiden joukkotuhoaseiden käytön mahdollisuuksista sekä yritykset lisätä kansainvälistä epävakautta ruuan ja energian saatavuutta rajoittamalla ovat näistä käsinkosketeltavia esimerkkejä.

Pelotteen ja painostuksen merkitys korostuu erityisesti, kun ne yhdistetään suunnitelmalliseksi kokonaisuudeksi, jolla pyritään tiettyyn loppuasetelmaan. Esimerkiksi Venäjä on pyrkinyt ja pyrkii edelleen tietoisesti luomaan tarkoitustaan palvelevia vaikutuksia Ukrainan yhteiskunnan kaikille osa-alueille. Pelotteita ja painostusta tehostetaan voimakkaalla informaatiovaikuttamisella ja kaukovaikutteisten asejärjestelmien iskuilla siviilikohteisiin, joiden avulla tavoitetaan sekä itse kohde että laaja joukko muitakin toimijoita. Informaatio- ja teknologiamailmassa sotilaallisille pelotteille tai painostukselle sekä laajemmin uhkille ja asevaikutuksille altistuvat siten lähes kaikki yksilöt, ryhmät, kansat sekä yhteisöt.

Varautumisrohkeutta tarvitaan

Sota koskettaa kaikkia, kun kansakuntaan yritetään vaikuttaa. Tämä on oppi myös meidän kansalaisyhteiskunnallemme. Asiat on kohdattava inhorealistisesti. Siksi tarvitsemme varautumisrohkeutta. Se tarkoittaa ymmärrystä todellisista uhkakuvista ja sen mukaisia rohkeita toimenpiteitä, että olisimme entistä kriisinsietokykyisempiä. Varautuminen on yhteispelejä! Viranomaiset tekevät oman osansa, mutta silti jokaisella Suomessa asuvalla ja elävällä on oltava rohkeutta varautua itsenäisesti. Näin selviydymme yhdessä paremmin erilaisista häiriötilanteista. Jokaisen meistä tulisi kansalaisena pohtia, olemmeko esimerkiksi kodeissa varautuneet kaukovaikutteisten ohjusten iskuun asutuskeskuksissa? Tiedämmekö väestönsuojapaikat? Ja onko meillä 72:n tunnin kotivara kunnossa?

¹ Marko Palokangas (s. 1973) on yleisesikuntaeverstilutnantti ja yleisen sotataidon (operaatiotaito ja taktiikka) sotilasprofessori. Palokangas on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulussa sotatieteiden tohtoriksi vuonna 2014, aiheenaan *Räjähävä tyhjiyttä – Sissitoiminta suomalaisessa sotataidossa*. Hänet nimitettiin operaatiotaidon ja taktiikan dosentiksi vuonna 2016, opetusalanään epävanomainen sodankäynti. Palokangas on palvellut useissa erilaisissa tehtävissä ja joukko-osastoissa, muun muassa perusyksikön päällikkönä Karjalan prikaatissa, esikuntatehtävissä, rykmentin komentajana Kainuun prikaatissa, kriisinhallintatehtävissä Lähi-idässä ja erikoistutkijana Maasotakoulussa ja Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa sekä opettajana sotakouluissa. Hän on julkaissut lukuisia artikkeleita ja useita kirjoja sekä kirjoituksia sotahistoriasta, sotilasperinteistä ja sotataidosta, operaatiotaidosta ja taktiikasta. Lisäksi Palokangas on esiintynyt eri medioissa lukuisia kertoja muun muassa kommentaattorina sotataidosta ja Venäjän hyökkäyssodasta Ukrainassa.

Keinoja varautumiseen ja valmiuden saavuttamiseen on paljon. Ennaltaehkäisy tulee hyödyntää kaikin mahdollisin tavoin. Käytännön esimerkki on hallinnonalat ylittävän, viranomaisten ja järjestöjen sekä yhdistysten ja kansalaisten yhteistoiminnan vahva tiivistäminen. Uhkiin varaudutaan parhaiten kaikkien toimijoiden yhteisvoimin. Yhteistyöllä varmistetaan, että tarpeelliset tehtävät tulevat hoidetuiksi, mutta myös vältetään päällekkäisyydet ja vähennetään toiminnasta syntyviä kustannuksia. Tavoitteena on saada käyttöön kaikkien toimijoiden voimavarat, kun yhteiskunnan turvallisuus on uhattuna.

Varautumisrohkeutta korostavia toimenpiteitä ovat muun muassa valmiussuunnittelu, jatkuvuudenhallinta, etukäteisvalmistelut, koulutus ja valmiusharjoitukset, sekä kansalaisten varautumistietoisuus. Yhden suomalaisen kansalaisen sanoin: ”*Osaat huolehtia kotivarasta, ennakoit miten toimia häiriötilanteessa, kehität itseäsi häiriötilanteissa toimimista varten. Olet rohkea varautumaan!*”

Varautuminen on ennakointia ja se parantaa valmiutta

Varautumisessa pyritään reagoinnin sijasta ennakointiin. Ennakoinnin suunnittelu edellyttää hiljaisten signaalien havaitsemista sekä ennakointimenetelmien ja tutkimustiedon, innovatiivisen kokeilukulttuurin sekä tieto- ja paikkatietoanalyysien hyödyntämistä. Toimintaympäristön muutostrendien seuranta ja skenaarioiden läpikäynti harjoituksissa lisäävät valmiuksia toimia oikeansuuntaisesti odottamattomissa tilanteissa.

Voidaan sanoa, että sodan kuva on jälleen kerran muutoksessa, mikä pakottaa eri viranomaiset, samoin kuin suomalaisen yhteiskunnan, etsimään ja tunnistamaan uusia varautumistoimenpiteitä. Puolustusliitto Naton jäsenyys ilmentää osaltaan tätä muuttuvaa uhkakenttää ja tuo sitä kansalliselle asialistallemme, mutta se auttaa meitä myös vastaamaan näihin uhkiin. Keinoja varautumiseen ja valmiuden saavuttamiseen ovat muun muassa: Ennaltaehkäisyn hyödyntäminen. Vahva, konkreettinen yhteistyö ja hallinnonalat ylittävän viranomaisyhteistyön tiivistäminen. Alueellisten ja paikallisten toimijoiden tunteminen, toimivat yhteistyösuhteet sekä vakioidut, testatut ja harjoitellut toimintatavat. Säännöllinen harjoittelu eri viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Uhkiin varaudutaan parhaiten eri toimijoiden yhteisvoimin. Varautumistoimenpiteitä ovat muun muassa valmiussuunnittelu, jatkuvuudenhallinta, etukäteisvalmistelut, koulutus ja valmiusharjoitukset. Varautumisessa pyritään reagoinnin sijasta ennakointiin. Toinen keskeinen osa varautumisen kehittämistä on palautteen, auditointien, onnettomuustutkinnan ja muiden asiantuntija-arviointien hyödyntäminen. Varautumisen laatua ja vaikuttavuutta on kyettävä arvioimaan luotettavasti. Siten myös arviointiprosessin tulee olla osa varautumissuunnittelua.

Varautuminen toteutetaan kokonaisturvallisuuden toimintaperiaatteella, jossa yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista huolehditaan viranomaisten, elinkeinoelämän, järjestöjen ja kansalaisten yhteistyönä. Elintärkeät toiminnot ovat yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättömiä, kaikissa tilanteissa ylläpidettäviä toimintokokonaisuuksia. Ne ulottuvat poikkihallinnollisesti useiden toimijoiden lakisääteisiin tehtäviin ja osin alueille, joille ei voida määritellä yhtä ainoaa vastuutahoa. Elintärkeät toiminnot ovat lähtökohta varautumisen suunnittelulle kaikilla toimintatasoilla. Yhteiskunnan

turvallisuusstrategiassa yksilöityjä elintärkeitä toimintoja ovat johtaminen, kansainvälinen ja EU-toiminta, puolustuskyky, sisäinen turvallisuus, talous, infrastruktuuri ja huoltovarmuus, väestön toimintakyky ja palvelut sekä henkinen kriisinkestävyys.

Nykyaikaisen sodankäynnin laaja-alaisuus

Nykyaikainen sodankäynti on laaja kokonaisuus, jota täytyy tarkastella seitsemässä eri ulottuvuudessa ja niiden kaikkien muodostamassa yhdistelmässä tai erilaisissa yhdistelmissä. Monimutkaistuvassa ympäristössä viholliset ja uhkat sekoittuvat. Erilaisia keinoja ja toimijoita yhdistetään uudella tapaa ja moniulotteisemmin kuin aikaisemmin käyttämällä esimerkiksi konventionaalisia ja ei-konventionaalisia aseita yhdessä maa-, meri-, vedenalaisissa-, ilma-, avaruus-, informaatio- ja kyberulottuvuuksissa.

Nykyaikaisessa sodassa, joka näyttyy yhtäältä jo toista vuosikymmentä Venäjän sodassa Ukrainassa, koko yhteiskunta, kaikki kaupungit ja kansallinen infrastruktuuri, kuten tiet, rautatiet, siviililentoliikenne, energialaitokset, logistiikka, varastot, sairaalat, päiväkodit, koulut, vankilat, pellot ja kirkot, ovat vihollisen asevaikutusten kohteina. Siviilikohteisiin ja kriittiseen infrastruktuuriin kohdistetun kineettisen voiman käytön rinnalla yksi monista laaja-alaisen sodankäynnin ilmentymistä ovat toisaalta olleet autoritääristen valtioiden ja yksityisten toimijoiden tekemät järjestelmälliset sotarikokset. On kuitenkin muistettava, että sota on aina tragedia ja erittäin poikkeuksellinen tilanne, jossa ihmisen kyky raakuuksiin ja tappamiseen käytännössä näyttyy koko synkässä kirjossaan.

Voidaan sanoa, että käsitykset nykyaikaisesta sodankäynnistä ja sodan kuvasta ovat jatkuvassa muutoksessa. Kyse ei ole vain uhkakuvien muutoksista, vaan sodankäynnin laaja-alaisuudesta ja sen vaikutuksista yhteiskuntaan, instituutioihin, viranomaisiin, elinkeinoelämään, kriittiseen infrastruktuuriin, järjestöihin ja kaikkiin kansalaisiin.

Tutkimusverkoston kolmas julkaisu keskittyy varautumiseen ja valmiuteen

Tässä artikkelikokoelmassa kirjottajat tarkastelevat sodan usvaa ja varautumista sekä valmiutta nykyaikaisen sodankäynnin asettamien vaatimusten näkökulmista. Tätä usvaa hälventääkseen kirjoittajat tuovat oman osaamis- ja erityisalueensa näkemyksen osaksi kriittistä tarkastelua alla olevan jäsentelyn ja tavoitteiden kautta. Kirja on jaettu neljään temaattiseen osaan, joista jokaisen teema muodostaa yhden tarkastelunäkökulman varautumisen ja valmiuden sekä nykyaikaisen sodankäynnin ilmentymiin.

Kirjan ensimmäisessä osassa, *Varautuminen pahimpaan*, tarkastellaan kriiseihin ja sotiin varautumista eri näkökulmista ja viimeaikaisiin kokemuksiin peilaten, pyrkien niiden avulla muodostamaan käytännön vinkkejä ja apua kansalaisille varautumisen toimenpiteisiin sekä ymmärrykseen varautumisen merkityksellisyydestä.

Kirjan toisessa osassa, *Valmius kohdata nykyaikaisia uhkakuvia ja kriisejä*, muodostetaan näkymää valmiuden kansallisista erityispiirteistä ja suomalaisesta kokonais-turvallisuuden mallista muutaman tapausesimerkin avulla niin varautumisesta, huoltovarmuudesta kuin valmiudesta vastata erilaisiin normaaliolojen poikkeustilanteisiin tai jopa kriiseihin ja sotiin.

Kirjan kolmannessa osassa, *Sodankäynnin ja sodan kuvan tilanneymmärrys*, tarkastellaan nykyaikaisen sodankäynnin erilaisia keinoja ja menetelmiä, joista etenkin

muissa kuin kineettisissä ulottuvuuksissa tehdyt operaatiot ovat vakiintuneet osaksi laaja-alaisempaa sodankäyntitapaa.

Kirjan neljäs osa, *Varautuminen ja valmius kohdata nykyaikainen sodankäynti*, päättää teemojen käsittelyn synteisiin, jossa päätoimittaja nivoo tutkimukselliset havainnot, tutkimustulokset ja artikkelien löydökset analyysin avulla teoksen päätösluvuksi.

Lukuohjeet usvan hälventämiseksi

Artikkelikokoelma on tarkoitettu luettavaksi hiirenkorville, sovellettavaksi ja edelleen jalostettavaksi niin tiedeyhteisön kuin laajan lukijakunnan parissa. Kirjan nimestä huolimatta, kirjoittajat eivät tunnusta poistaneensa sodan usvaa, mutta ovat vähintäänkin pyrkineet sitä hälventämään.

Tämän tutkimukseen perustuvan artikkelikokoelman koostamisen apuna on kuluneina kuukausina toiminut lukuisia henkilöitä, joiden myötävaikutuksella kirjoitustyö eteni maaliinsa vaivoitta. Suurin kiitos kuuluu tietysti kirjaan kirjoittaneille tutkimusverkoston jäsenille ja asiantuntijoille. Monista yksityiskohtaisista tiedoista ja vertaistuksesta on osoitettava suuri kiitos koko Sodan Usvaa -tutkimusverkostolle. Kirjan toimittuksellisenä ja päätoimittajan apuna toimi keväällä 2024 artikkelitoimittajana **Jaakko Puuperä**, jonka kirjoituksiin tekemä viimeistelytyö on merkittävästi parantanut kirjan luettavuutta. Kiitos julkaisualustasta kuuluu myös Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitokselle, jonka myötävaikutuksella kirja saa huomattavasti suuremman lukijakunnan.

Kirjan luettavuuden kannalta suuri ansio käsikirjoituksen kieliasun tarkastamisesta, kielenhuollosta ja lukuisista oikaisuista kuuluu **Elias Salmiselle**. Hänen tuntemuksensa sotilasalan kielestä ja käsitteistöstä, pitkäaikainen kokemuksensa ja tarkka virhesilmänsä olivat tarpeen kirjan lopullisessa painokuntoon saattamisessa. Kirjan kannen toteutuksesta ja taiton ulkoasusta osoitan kiitokset niistä vastanneelle Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisupäällikkö **Aki Aunalalle**.

Tutkimukseen, kirjoittamiseen ja kirjan kustantamiseen vaaditaan aina taloudellisia resursseja. Artikkeleiden sanoma sekä tarina osana sodankäynnin kriittistä tarkastelua korostuivat huomattavasti, kun Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitos hyväksyi kirjan julkaisusarjaansa. Osaltaan kirjoitusrupeaman mahdollisti artikkelikokoelman ajatukseen ja tutkimusverkoston vaikuttavuuteen ennakkoluulottomasti suhtautunut Maanpuolustuksen kannatussäätiö, jonka päätös kannustaa kirjoittajien älyä ansaitsee suuren kiitoksen.

Kirjoittajat ja kirjan tekijät korostavat, että kirjoittajien artikkeleissa esittämät argumentit ja mielipiteet ovat kirjoittajan omia, eikä niitä voida pitää kirjoittajan työnantajan virallisina kantoina.

Erinomaisia lukuelämyksiä toivottaen!

Santahaminassa, ”sotataidon ja sodan usvan ytimessä”, 21. toukokuuta 2024

Kirjan päätoimittaja ja tutkimusverkoston johtaja

Sotilasprofessori, everstiluutnantti Marko Palokangas

OSA I

Varautuminen pahimpaan

KANSALAI SJÄR JESTÖJEN JA YHDISTYSTOIMINNAN MERKITYS KOTIEN JA PERHEIDEN VARAUTUMISESSA

Marjukka Mikkola¹ & Marko Palokangas²

S anotaan, että Suomi on yhdistysten ja kansalaisjärjestöjen luvattu maa. Tämä pitää paikkansa, sillä Suomessa on Euroopan mittakaavassa todella paljon, lähes eniten yhdistyksiä ja järjestöjä suhteutettuna väkilukuun. Järjestöjen keskinäinen yhteistyö ja niiden viranomaisille tarjoama tuki tarjoavat myös valtavan määrän monenkirjavaa yksilöllistä ja yhteisöllistä osaamista. Myös yksilöt eli kansalaiset osallistuvat yksin tai osana yhteisöä kansallisen turvallisuuden ylläpitoon etenkin varautumistoimenpiteissä. Tämän osaamisen hyödyntäminen suomalaisen yhteiskunnan ja kokonaisturvallisuuden tueksi on valtava mahdollisuus ja voimavara, etenkin varautumisen ja valmiuden viitekehksessä.

Varautumisella tarkoitetaan toimintaa, jolla varmistetaan tehtävien mahdollisimman häiriötön hoitaminen ja mahdollisesti tarvittavat tavanomaisesta poikkeavat toimenpiteet häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Valmius taasen tarkoittaa varautumisen tuloksena saavutettua tilaa, jossa kyetään vastaamaan erilaisiin uhkiin.³

Omatoiminen varautuminen on yksittäisten ihmisten ja kaikenlaisten yhteisöjen toimintaa, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja valmistaudutaan toimimaan vaaratilanteissa. Kotitalouksien omatoimiseksi varautumiseksi ymmärretään yksittäisten henkilöiden, asuinyhteisöjen ja perheiden varautuminen tilanteisiin, joissa normaali arki häiriintyy. Varautumisvelvollisuus koskee yleisesti sekä viranomaisia että yksittäisiä ihmisiä, yrityksiä ja yhteisöjä. Omatoiminen varautumisvelvollisuus koskee kaikkia kansalaisia.⁴

Kokonaisturvallisuuden hallintaan eli yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseen kuuluvat uhkiin varautuminen, häiriötilanteiden ja poikkeusolojen hallinta sekä niistä toipuminen. Valtioneuvoston puolustusselonteon mukaan suomalaisen yhteiskunnan varautuminen toteutetaan kokonaisturvallisuuden periaatteella, mikä tarkoittaa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana. Kansalaisjärjestöt ovat suomalaisen yhteiskunnan ja kansallisen turvallisuuden keskeinen tukipilari. Suomessa

¹ Marjukka Mikkola (s.1975), martha, aktiivitoimija kotivara-, muonitus- ja kalliosuojakoulutuksessa Uudella maalla, kestävän kehityksen opiskelija, HAMK. Kirjoittaja on myös osallistunut Etelä-Suomen CLVI (156.) alueelliselle maanpuolustuskurssille Tuusulassa 4.–8.3.2024.

² Marko Palokangas (s. 1973), sotilasprofessori ja yleisesikuntaeverstiluutnantti. Ks. tarkempi kirjoittajaesittely päätoimittajan johdantoartikkelista 1: ”VARAUTUMINEN, VALMIUS JA NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI”.

³ *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry, Helsinki 2017, s. 15. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf], luettu 10.3.2024.

⁴ *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry, Helsinki 2017, s. 37 ja 39. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf], luettu 10.3.2024.

yhdistys- ja järjestötoimintaa kutsutaan kokonaisturvallisuuden viitekehyksessä ”kolmannen sektorin” toimijoiksi.⁵

Liian vähälle huomiolle usein kuitenkin jää ”neljäs sektori”, eli perheet, kodit ja yksittäiset kansalaiset. Mikä on perheiden ja kotien rooli varautumisessa kriiseihin ja poikkeusoloihin? Miten kotien turvallisuusosaamista sekä erilaisiin häiriö- ja poikkeustilanteisiin varautumista tuetaan? Entä voidaanko kotien ja kansalaisten tietoisuutta sekä harjaantumista parantaa ja millä keinoin? Näihin kysymyksiin haetaan vastauksia ja niitä tarkastellaan tässä artikkelissa.

Kokonaisturvallisuus läpäisee yhteiskunnan yhteisöistä yksilöihin

Suomalaisen kokonaisturvallisuuden yhteistoimintamallin vahvuus on, että se kattaa kaikki yhteiskunnan tasot ja tahot. Valtionhallinnon, viranomaisten, elinkeinoelämän, maakuntien ja kuntien lisäksi yliopistot ja tutkimuslaitokset, järjestöt, yhteisöt ja yksilöt muodostavat kokonaisturvallisuuden verkoston, jossa tietoa voidaan jakaa, yhteisiä tavoitteita voidaan asettaa ja yhteistyöhön voidaan sitoutua joustavasti.⁶

Kokonaisturvallisuuden ja kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamiseen kuuluvat julkisen sektorin, eli valtioneuvoston, valtion viranomaisten ja kuntien, ja yksityisen sektorin toimenpiteiden sekä kansalaisten vapaaehtoisen toiminnan yhteensovittaminen yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi kaikissa tilanteissa.⁷ Järjestöillä on merkittävä rooli onnettomuuksiin ja häiriötilanteisiin varautumisessa. Järjestöt tuottavat palveluja, koordinoivat vapaaehtoisten osallistumista viranomaisia tukevaan toimintaan ja ylläpitävät esimerkiksi valmiustoimintaan liittyvää erityisosaamista. Järjestöt kanavoivat, johtavat ja koordinoivat myös järjestöihin kuulumattomien kansalaisten auttamishalun erilaisiin auttamistehtäviin.⁸

Parhaimmillaan yhdistykset ja järjestöt voidaan luokitella turvallisuustoimijoiksi, jolla tarkoitetaan turvallisuustoimintaan osallistuvaa tahoja. Tämän ajattelumallin mukaan turvallisuustoimijoita ovat kaikki johdettuun tai sitä kiinteästi tukevaan turvallisuustoimintaan osallistuvat tahot.⁹ Järjestöjen lisäksi aktiiviset kansalaiset ovat merkittävä osa kriisinkestävää yhteiskuntaa. Myös yksittäisillä kansalaisilla on tärkeä rooli oma-toimisessa varautumisessa ja yhteiskunnan kriisinsietokyvyn vahvistamisessa. Turvallisuustoimijoita voivat olla yhteisöjen lisäksi myös yksilöt.¹⁰ Yksilöt ovat yhä tärkeäm-

⁵ Palokangas, Marko & Marjukka Mikkola: *Perheiden ja kotien varautuminen kriiseihin ja poikkeusoloihin*. Sotataidon ytimessä -podcast, osa 47, Maanpuolustuskorkeakoulu, 22.11.2023. [<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231127149531>], luettu 12.3.2024; *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry, Helsinki 2017, s. 15–16. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf], luettu 10.3.2024.

⁶ *Turvallisuustoimijat*. Turvallisuuskomitean internetsivut. [<https://turvallisuuskomitea.fi/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia/turvallisuustoimijat/>], luettu 11.3.2024.

⁷ *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry, Helsinki 2017, s. 17. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf], luettu 10.3.2024.

⁸ *Turvallisuustoimijat*. Turvallisuuskomitean internetsivut. [<https://turvallisuuskomitea.fi/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia/turvallisuustoimijat/>], luettu 11.3.2024.

⁹ Sama.

¹⁰ *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Sanastokeskus TSK ry, Helsinki 2017, s. 74. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/Kokonaisturvallisuuden_sanasto.pdf], luettu 10.3.2024.

piä turvallisuustoimijoita omissa valinnoissaan ja toiminnoissaan, perheen ja lähiyhteisönsä jäseninä. Yksilön tiedot, taidot ja turvallisuutta vahvistava asenne muodostavat yhteiskunnan resilienssin eli kriisinsietokyvyn perustan.¹¹

Vapaaehtoinen halu auttaa kanavoituu yhdistystoimintaan

Moni asia maailmassa on muuttunut viimeisen sadan vuoden kuluessa, mutta yksi toimintatapa ainakin Suomessa on säilynyt lähes vakiintuneena; vapaaehtoisten kansalaisten osallistuminen ja rooli yleisen turvallisuuden ylläpidossa sekä turvaamisessa. Hyvin monella kansalaisella on ”palava halu auttaa” ja tahto osallistua yhteisen turvallisuuden ylläpitoa tukevaan toimintaan, onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn, varautumiseen ja niin edelleen. Yhtenä esimerkkinä vapaaehtoistoiminnan laajuudesta ja vaikuttavuudesta voidaan pitää suomalaista sopimuspalokuntajärjestelmää, joka perustuu lähes yksinomaan vapaaehtoisiin henkilöihin ja omaehtoiseen yhdistystoimintaan.¹²

Vapaaehtoistoiminnan yhteensovittamisella tarkoitetaan viranomaisten, hallinnonalojen ja järjestöjen yhteistyön edistämistä. Käytännössä se tarkoittaa esimerkiksi yhteisiä sopimuksia, koulutus- ja harjoitustoimintaa, valmius- ja varautumissuunnittelua sekä järjestöjen roolin huomioon ottamista varautumisessa. Varautumisessa hyödynnetään järjestötoiminnan joustavuutta ja mahdollisuuksia ulottaa toiminta kattamaan myös viranomaisten vastuualueiden väliin jäävät tehtävät.

Vapaaehtoistyö on vakiintunut osa suomalaista kansalaisyhteiskuntaa. Vapaaehtoistyötä on tutkimuksissa perinteisesti määritelty palkattomuuden ja vapaaehtoisuuden kautta; kyseessä on palkaton ja pakottamaton toiminta, jota tehdään toisten ihmisten tai yhteisön eduksi. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen on Suomessa kansainvälisesti verrattuna korkealla tasolla, ja vapaaehtoistyöhön osallistutaan yhtä yleisesti kuin 10–20 vuotta sitten. Toimiva kansalaisyhteiskunta eli järjestöjen kautta tapahtuva vapaaehtoistyö ja epävirallinen, ystävien, sukulaisten ja tuttavien kesken tapahtuva auttamistyö on monin tavoin tärkeää. Se kuitenkin vain täydentää hyvinvointivaltion peruspalveluita, mutta ei voi niitä täysin korvata.¹³

Kun vapaaehtoinen, auttamishaluinen ja aktiivisesta toiminnasta kiinnostunut kansalainen haluaa yksilönä vaikuttaa toiminnallaan yhteiskunnan turvallisuuteen, löytyy siihen useita mahdollisuuksia. Erityisesti erilaiset kansalaisjärjestöt ja yhdistykset antavat vapaaehtoistoimintaan hyvän väylän. Yhdistys- ja järjestötoiminnan kautta myös erilaiset viranomaiset löytävät melko vaivattomasti vapaaehtoisen aktiivisen kansalaisen, sillä yhdistykset ovat lain mukaan velvoitettuja ylläpitämään jäsenrekistereitä.¹⁴ Vaikka turvallisuustoimijoiksi tai sitä tukevaan toimintaan liittyneistä vapaaehtoisista yksi-

¹¹ *Turvallisuustoimijat*. Turvallisuuskomitean internetsivut. [<https://turvallisuuskomitea.fi/yhteiskunnan-turvallisuusstrategia/turvallisuustoimijat/>], luettu 11.3.2024.

¹² Ks. esim. Palokangas, Marko: Lukijalle. *Palava halu auttaa. Lauttasaaren VPK 100 vuotta*. Marko Palokangas et al. (toimituskunta), Kaarle Sulamaa (toim.). LVPK, Porvoo 2016, s. 8–11; Luukko, Juhon: Sopimuspalokunnat osana Suomen kokonaisturvallisuutta. *Sodan usvaa II. Sodankäynnin laaja-alaisuus*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslauseita nro 27, Joensuu 2023, s. 86–91.

¹³ Suomen virallinen tilasto (SVT): *Ajankäyttö* [verkkojulkaisu], 2009, Osallistuminen ja vapaaehtoistyö, 2. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen, epävirallinen auttaminen ja luottamus. Tilastokeskus, Helsinki. [https://www.stat.fi/til/akay/2009/04/akay_2009_04_2011-09-16_kat_002_fi.html], luettu 12.3.2024.

¹⁴ *Yhdistyslaki*: 11 § (8.5.2020/336), kohta ”Jäsenluettelo”. [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19890503#L3P11>], luettu 12.3.2024.

löistä ei vielä olekaan kansallista keskitettyä rekisteriä häiriötilanteiden varalle, kansalaisjärjestöt tavoittavat tarvittaessa jäsenensä helposti. Siten viranomaisten yhteys ja yhteistoiminta kansalaisjärjestöjen ja yhdistysten kanssa on osa kansallisen turvallisuuden ylläpitoa ja häiriötilanteisiin varautumista.

Kansalaisjärjestöt tarjoavat myös laajasti mahdollisuuksia osaamisen kehittämiseen, uusien taitojen oppimiseen ja verkostoitumiseen. Osallistuminen motivoi ja rohkaisee yksilöä antamaan panoksensa yhteiseksi hyväksi. Järjestöjen ja yhdistysten tulisikin luoda mahdollisimman matalan kynnyksen polku yksilölle liittyä helposti sopivaan yhdistykseen. Kun kysyntä ja tarjonta kohtaavat, voi vapaaehtoistyöstä tulla hyödyllinen osa kriisien ja poikkeustilanteiden hallintaa, varautumista ja kansalaisturvallisuutta.

Marttaliitto 125 vuotta – hyvästä arjesta parempi maailma

”Suomen kansan oli koottava voimansa, kaikki voimansa, taisteluun tähänastisen oikeutensa ja vapautensa puolesta. Askel askeleelta tuli torjua odotettavat vääryydet ja sorronteot. Miten tämä oli tapahtuva, siitä oltiin eri mieltä. – Toiset keinot miellyttivät toisia, toiset toisia. Itse puolestani olin alusta alkaen selvillä siitä, että syvien rivien läpi tunkeva sivistys, sisäisenä voimana ja kuntona ilmenevä sivistys tarjoaisi parhaat keinot taistelussa. En ollut nuoruudessanikaan milloinkaan uskonut, että asevoimalla voitaisiin perustaa mitään pysyvää onnentilaa, vielä vähemmän saatoin siihen uskoa nyt. Katse oli käännettävä kansan sivistykseen, työn ja henkisen arvostelukyvyn voimaan. Tiedon ja taidon aarteet oli kannettava suoraan Suomen koteihin, ja ennen kaikkea kotien varsinaiselle vaalijalle, Suomen naiselle, niin että hänestä kasvaisi Suomen sivistyksen luja suoja, itsetietoinen taistelija maansa oikeuden puolesta.” Näin kirjoitti Lucina Hagman¹⁵ (1853–1946) naisasianainen ja opettaja.

Lucina Hagman perusti vuonna 1899 yhdessä muiden sivistyneistönaisten kanssa kotien neuvontajärjestön, alkuperäiseltä nimeltään ”Sivistystä kodeille”. Autonomian ajan venäläiset viranomaiset epäilivät ”sivistyksen” nostavan liaksi suomalaisten kansallistunnetta, joten järjestön toimintalupa evättiin. Järjestön yksi perustajajäsen Alli Nissinen ehdotti raamatusta tuttua Marian siskon Martan nimeä järjestön nimeksi. Martta oli raamatun mukaan ahkera ja toimelias, ja se kuvaisi luonteeltaan hyvin myös Martta-aatetta. Uskonnollisiin aiheisiin suhtauduttiin venäläisten viranomaisten ajatuksissa suopeammin ja näin myös Martta-järjestö sai luvan aloittaa toimintansa. Lucina Hagman otti yhteyttä suomen- ja ruotsinkielisiin opettajiin, jotka aloittivat esitelmien pidon suomalaisissa kodeissa maaseuduilla aiheinaan uskonto, isänmaanrakkkaus, raittius, lastenhoito, kodin siisteydestä huolehtiminen sekä terveydenhoito. Lucina Hagman halusi myös parantaa naisten oloja sekä tyttöjen asemaa koulunkäynnissä.¹⁶

Alueellisten marttayhdistysten perustaminen alkoi Itä-Suomesta. Suomalaiset kodit haluttiin pitää suomalaisina ja estää pelätty venäläistäminen. Perheiden arjen hyvinvointia tuettiin monin neuvoin. Esimerkiksi kodin hygienian parantaminen ja siivousneuvot vaikuttivat suoraan perheiden hyvinvointiin. Kasvimaiden ja kanaloiden pito antoi tukea omavaraisuuteen ja toi kodeille sekä perheille kananmunien myynnistä pieniä lisäansioita.

¹⁵ Marttaliitto: Historia, 1890-luku. Marttaliiton internetsivut. [https://www.martat.fi/organisaatio/historia/vuosikymmenet/1890-luku/], luettu 9.3.2024; Raitis, Riikka & Elina Haavio-Mannila (toim.): *Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa*. WSOY, Juva 1993, s. 142.

¹⁶ Marttaliitto: Historia, 1890-luku. Marttaliiton internetsivut. [https://www.martat.fi/organisaatio/historia/vuosikymmenet/1890-luku/], luettu 9.3.2024.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja naisten äänioikeuden puolesta puhuminen nosti Marttaliiton perustajajäsenet Lucina Hagmanin ja Alli Nissisen ensimmäisten naisten joukossa eduskuntaan 1907. Sittenmin vuonna 1919 perustettu Lotta Svärd -järjestö sai jäsenikseen myös marttoja, sillä useat naiset toimivat aktiivisina molemmissa järjestöissä, joissa oli toiminnallisia yhteneväisyyksiä sekä osin samat perusarvot. Marttaliitto antoi myös hyvän esimerkin naisjärjestön toiminnasta. Läpi vuosikymmenten Marttaliitto on historiansa aikana aina tarttunut rohkeasti ajankohtaisiin aiheisiin, opastaen suomalaisia perheitä uusien asioiden edessä. Toiminta perustui aluksi vapaaehtoisuuteen, mutta varhain palkattiin eri alan neuvoja ja konsultteja neuvomaan ja opastamaan välillä vaativissakin kodin töissä.

Kuva 1. Marttoja säilömässä raparperia "siellä jossakin" kotirintamalla heinäkuussa 1941.

Marttaliitto teemallisesti kansalaisen turvallisuuden ja varautumisen tukena

Yhtenä esimerkkinä kansalaisjärjestöjen yhteistoiminnasta toimii kodinneuvontajärjestö Marttaliitto. Marttaliitto toimii yhteistyössä erilaisten ja useiden kansalaisjärjestöjen kanssa. Marttaliitto kuuluu jäsenjärjestönä esimerkiksi Naisten Valmiusliittoon

(NVL). Yhteistyötä tehdään myös Vapaaehtoisen pelastuspalvelun (VAPEPA) ja Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen (MPK) kanssa.¹⁷

Järjestöyhteistyön lisäksi Marttaliitto tekee tiivistä yhteistoimintaa kuntien, kaupunkien, elinkeinoelämän, viranomaisten, seurakuntien ja oppilaitosten kanssa. Vuonna 2023 Marttaliiton toiminnallisena teemana oli ”varaudutaan taidolla”.¹⁸ Varautumisteema toi tukea suomalaisille kodeille ja perheille pandemian jälkimainingeissa sekä maailmanlaajuisen energiakriisin ja elinkustannusten, ruuan hinnan ja energiahintojen noustessa. Teemavuonna esimerkiksi niin sanottu kotivara tuotiin tutuksi suomalaisille yhteisöille tapahtumissa ja marttojen pitämässä lukuisissa 72h-kotivaratilaisuuksissa. Varautumiskoulutuksen osalta Marttaliitto toimi tiiviissä yhteistyössä Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön (SPEK) kotivarakoulutuksen kanssa.¹⁹ Kotivaraneuvonta ja kotien omatoimisen varautumisen ohjaus olivat teemana ajoitettu hyvin vuonna 2023 arkeen vaikuttavien häiriötilanteiden vuoksi ja Venäjän oikeudettoman hyökkäyssodan Ukrainassa takia.

Marttaliiton vuoden 2023 toimintasuunnitelman mukaan varautuminen on ihmisten kykyä oppia ja sopeutua poikkeaviin tilanteisiin. Kotien varautuminen ja poikkeuksellisissa tilanteissa toimiminen edellyttää yksilöiltä joustavuutta ja kriisisietoisuutta eli uusien ratkaisujen ja ajatusmallien käyttöönottoa sekä toiveikkuutta. Ne kehittyvät vain varautumista edistäviä taitoja oppimalla. Marttojen strategisena tavoitteena oli antaa kodeille ja perheille valmiuksia varautua yhteiskunnan häiriötilanteisiin ja sään ääri-ilmiöihin. Tärkeimmäksi varautumistehtäväksi nähtiin omatoimisen varautumisen vahvistaminen ja arjen taitojen edistäminen. Martoilla on ollut suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeä rooli myös ihmisten turvallisuuden tunteen ja selviytymisen kokemuksen vahvistajana.²⁰

Kansalainen on aina kuntalainen tai kaupunkilainen

Jokainen suomalainen tai Suomessa oleskeleva asuu jossakin Suomen kunnassa tai kaupungissa. Kansalaisten tulee ymmärtää, että alueellinen varautuminen ja häiriötilanteiden hallinta kunnissa tai kaupungeissa tapahtuvat yhteistyössä kuntalaisten tai kaupunkilaisten, julkisten organisaatioiden, viranomaisten, kansalaisjärjestöjen paikallisten yhdistysten ja kirkon kanssa sekä kaikkien edellä mainittujen välisessä yhteistyössä. Lähtökohtina ovat yhtäältä kuntalaki, valmiuslaki ja pelastuslaki, jotka kaikki velvoittavat kuntia tai kaupungeja varautumaan ja valmistautumaan normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin. Toisaalta kunnan tai kaupungin tulee jatkaa toimintaansa mahdollisissa häiriö- ja poikkeusoloissa keskeytyksettä ja normaaliolojen

¹⁷ Marttaliitto: Marttaliiton kumppanuudet ja edustukset. Marttaliiton internetsivut. [<https://www.marttat.fi/organisaatio/marttaliitto/>], luettu 12.3.2024.

¹⁸ *Marttaliiton toimintasuunnitelma 2023*, luonnos, esitys vuosikokoukselle 23.4.2022, s. 2. [<https://www.marttat.fi/wp-content/uploads/2022/04/Marttaliiton-toimintasuunnitelma-2023-esitys-vuosikokoukselle.pdf>], luettu 12.3.2024.

¹⁹ Marttaliitto: Kotona varautuminen. Marttaliiton internetsivut. [<https://www.marttat.fi/teemat/varautuminen/>], luettu 10.3.2024.

²⁰ *Marttaliiton toimintasuunnitelma 2023*, luonnos, esitys vuosikokoukselle 23.4.2022, s. 2. [<https://www.marttat.fi/wp-content/uploads/2022/04/Marttaliiton-toimintasuunnitelma-2023-esitys-vuosikokoukselle.pdf>], luettu 12.3.2024.

tapaan. Välttämättömät palvelut turvataan kaikissa oloissa ja tilanteissa kuntalaisille tai kaupunkilaisille.²¹

Suomessa, joka on maantieteellisesti suuri maa mutta pieni väestöltään, on alueittain erilaiset varautumistarpeet. Niin maantiede, olosuhteet kuin toimintaympäristö määrittelevät kunnille tai kaupungeilla toisistaan poikkeavia varautumiseen liittyviä toimenpiteitä paikallisine erityispiirteineen. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla voidaan joutua varautumaan kevättalvella tulvien aiheuttamiin ongelmiin, kun samaan aikaan esimerkiksi vyötärön alueella Kainuussa ja pohjoisempana Lapissa kamppaillaan tykkylumen aiheuttamien sähkökatkosten parissa. ”*Mikä voisi olla yllättävää tai poikkeavaa, on tänään arkipäivää!*” totesi Helsingin kaupungin valmiuspäällikkö Kaarlo Haario alueellisen maanpuolustuskurssin ajankohtaisuennollaan.²² Samalla tavalla jokaisen kansalaisen tulisi kartoittaa oman kotinsa alueellinen ja paikallinen tilanne, erityispiirteet, olosuhteet ja toimintaympäristö suhteessa siihen miten oman kodin tai perheen tulee varautua, että toiminta jatkuisi arjen häiriötilanteista huolimatta.

Varautumisrohkeutta tarvitaan

Jokainen valveutunut kansalainen voi omassa kodissaan kehittää niin sanottua varautumisrohkeutta.²³ Varautuminen on yhteispeliä. Viranomaiset tekevät oman osansa, mutta silti jokaisella Suomessa asuvalla on myös oltava rohkeutta varautua itse. Näin selviydymme yhdessä paremmin erilaista häiriötilanteista. Jokaisen meistä tulisi kansalaisena pohtia, olemmeko esimerkiksi kodeissa varautuneet kaukovaikutteisten ohjusten iskuun asutuskeskuksissa? Tiedämmekö väestönsuojapaikat? Ja onko meillä 72 tunnin kotivara kunnossa? Ikävä kyllä, varautumisrohkeuteen kuuluu myös kyky kohdata asiat realistisesti maailmalla koettujen sotien ja kriisien sekä luonnonkatastrofien perusteella. Inhorealistsuuskään ei ole pahitteeksi varautumisrohkeudessa.

Keinoja varautumiseen ja valmiuden saavuttamiseen sekä varautumisrohkeuteen on paljon. Ennaltaehkäisy tulee hyödyntää kaikin mahdollisin tavoin. Käytännön esimerkkejä ovat vahva, hallinnonalat ylittävän viranomaisten ja järjestöjen sekä yhdistysten ja kansalaisten välisen yhteistoiminnan tiivistäminen. Uhkiin varaudutaan parhaiten kaikkien toimijoiden yhteisvoimin. Yhteistyöllä varmistetaan, että tarpeelliset tehtävät tulevat hoidetuiksi, mutta myös vältetään päällekkäisyydet ja vähennetään toiminnasta syntyviä kustannuksia. Tavoitteena on saada käyttöön kaikkien toimijoiden voimavarat, kun yhteiskunnan turvallisuus on uhattuna.

Varautumisrohkeutta korostavia toimenpiteitä ovat muun muassa valmiussuunnittelu, jatkuvuudenhallinta, etukäteisvalmistelut, koulutus ja valmiusharjoitukset, sekä kansa-

²¹ *Valmiuslaki*: 12 § (8.7.2022/631), Varautumisvelvollisuus. [<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111552?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=valmiuslaki#O1L3P12>], luettu 12.3.2024.

²² Haario, Kaarlo: *Kunnan varautuminen*. Etelä-Suomen CLVI (156.) alueellinen maanpuolustuskurssi, Tuusula 4.–8.3.2024. Marjukka Mikkolan henkilökohtaiset muistiinpanot luennoitsijan suostumuksella, tekijän hallussa.

²³ Varautumisrohkeuden käsitteen ovat yhdessä lanseeraaneet artikkelin kirjoittajat joulukuussa 2023. Varautumisrohkeudella tarkoitetaan ymmärrystä todellisista uhkakuivista ja sen mukaisia rohkeita varautumistoimenpiteitä, että olisimme entistä kriisinsietokykyisempiä. Ks. esim. Aalto, Esa: Sotilasprofessori Marko Palokangas on huolestunut pelastustoimen resursoinnista – se on jäänyt takamatkalle muista turvallisuusviranomaisista, haastatteluartikkeli *Pelastustieto*-lehdessä 1/2024. [<https://pelastustieto.fi/pelastustoimi/valtionhallinto/sotilasprofessori-marko-palokangas-on-huolestunut-pelastustoimen-resursoinnista-se-on-jaanyt-takamatkalle-muista-turvallisuusviranomaisista/>], luettu 11.3.2024.

laisten varautumistietoisuus. Varautumisrohkeutta on taito huolehtia kotivarasta, ennakoida häiriötilanteet sekä kehittää taitojaan häiriötilanteissa toimimista varten. Tiivistetysti olla rohkea varautumaan!

Kotien ja perheiden varautumiseen sisältyy myös naapureihin ja asuinpiiriin kuuluviin tutustuminen. Häiriötilanteessa tutuista naapureista tai lähipiirissä asuvista voi olla odottamatonta apua ja myös heitä voi auttaa tarvittaessa. Yhdessä voidaan varautua arjen häiriötilanteita varten ennakoivasti ja pelotta. Yhteisöllisyys häiriötilanteissa tuo yhteisöllistä turvaa. Keskenään tutut toimivat paremmin yhdessä myös kriisitilanteissa. Varautumisrohkeutta on myös kartuttaa taitojaan häiriötilanteita varten. Järjestöjen organisoitu toiminta tukee turvallista ympäristöä kartuttamalla jäsenistönsä tietoja ja taitoja. Monet kansalaisjärjestöt tarjoavat niin ikään toiminnallisia kursseja kansalaisille. Toisaalta kriisien aikana ei suositella liittymistä itseohjautuviin toimintaryhmiin, sillä niissä voi tapahtua väärintekoja tai jopa viranomaisten työn vaikeuttamista tietämättömyyttään.²⁴

Kotivara on muutakin kuin kaapillinen elintarvikkeita

Kotien ja perheiden varautumiseen liitetään yleensä niin sanottu kotivara. Kotivara ei ole erillinen hätävarasto elintarvikkeita, vaan kokonaisuus tarvikkeita, ruokaa, välineitä, osaamista, tietoja ja taitoja. Kotivaran tuotteita tulee käyttää arjessa tarpeen mukaan ja hankkia tilalle vastaavasti uutta. Olennaista on, että tarvikkeita, osaamista ja tietoa on riittävästi, jotta koko perhe selviää vähintään 72 tuntia kun tilanne niin vaatii. Kotivarasta löytyy helposti hyviä ohjeita internetistä esimerkiksi 72h.fi-sivustolta.²⁵

Kotivaran peruseriaatteena on se, että kodissa riittää juomakelpoista vettä, syömäkelpoista ruokaa, tarvittavia arjen tarvikkeita, käteistä rahaa, selviytymistietoja ja -taitoja sekä lääkkeitä koko perheelle ja lemmikeille ainakin 72 tunnin poikkeustilanteita varten. Kaupunkiympäristössä kotivaran pitäminen voi tuntua turhalta, koska kaupat ja palvelut ovat lähellä ja päivittäistavaraa saa helposti haettua lisää. Arjen eri häiriötilanteissa sähkö- tai vesikatkot tai jokin muu häiriötilanne voivat kuitenkin vaikeuttaa tavallisen arjen toimintaa tai rajoittaa perustarvikkeiden saatavuutta merkittävästi. Esimerkiksi pidempi sähkökatko voi vaikeuttaa kauppojen aukioloa ja rahaliikennettä tai rahan saantia automaateista. Vähintään 72 tunnin tarpeisiin mitoitettu koko perheen tai kodin kotivara takaa, että kaapeissa on tarvikkeita, syötävää ja juotavaa samalla tavalla kuin normaalissa arjessa. Kotivaraa käytetään jatkuvasti ja täydennetään tilanteen mukaan.²⁶

Ruoan lämmittäminen ja valmistus voivat vaikeutua sähkökatkojen aikana, jolloin varasuunnitelma olisi hyvä olla. Kodin ja perheen arjen toivotaan toimivan normaalisti myös häiriötilanteissa, sillä juuri se on osa varautumista. Uutisia ja etenkin viranomaisien tiedotteita radiosta seuraamalla pysyy asioiden tasalla. Häiriötilanteessa muualta kuin viranomaislähteistä tietoa etsiessä, kuten sosiaalisesta mediasta, kannatta olla lähdekriittinen. Sama koskee nykyaikana tavallista arkeakin, sillä jopa valtakunnan päämedioissa esiintyy useita niin sanottuja asiantuntijoita tai jopa sodankäyntiä täysin ymmärtämättömiä ”sota-asiantuntijoita”, joiden osaaminen suhteessa kommentoitavaan asiaan on enemmän kuin kyseenlaista. Pääsääntönä normaali- ja poikkeusoloissa on

²⁴ Björn, Riitta & Juha-Antero Puustola: *Kansalaisen varautumisopas*. Docendo 2023, s. 287.

²⁵ *Kotivara*. [<https://72tuntia.fi/kotivara/>], luettu 12.3.2024.

²⁶ Sama.

aina luottaa viranomaisten viestintään ja tiedotteisiin, sillä ne perustuvat lähtökohtaisesti faktoihin.²⁷

Varautuessa ja varautumistoimenpiteissä kannattaa olla aina mahdollisimman toiveikas, luottavainen ja rauhallinen sekä noudattaa myös annettuja virallisia ohjeita varautumisesta. Kansalaisten tulee myös välttää panikoitumista, massahysteriaa ja turhaa toimintaa, kuten tuotteiden hamstraamista kaupoista. Turhien hyödykkeiden hamstraaminen ei ole varautumisrohkeutta. Tekemistä tässä vielä riittää, sillä suomalaista yhteiskuntaa kohdanneet vähäiset poikkeustilanteet, kuten pandemia ja energian hinnan äkillinen tai hetkellinen nousu, ovat saaneet suomalaiset hamstraamaan vessapaperia. Se ei meitä pelasta, sillä sähköjen katkettua vesikäyttöiset WC:t eivät toimi.²⁸ Tuolloin tarvitaan siis paljon muutakin kuin paperia, esimerkiksi ämpäreitä, vettä, käsihygieniää ja tietoa siitä, miten käymäläjätteen kanssa tulee toimia vaikkapa kaupunkialueella, poikkeusoloissa.

Kotien ja perheiden varautumisessa tulee ajatella selviytymistä kokonaisvaltaisesti, koko perheen ja läheisten kannalta, kotieläimiä unohtamatta. Keskustelu varautumisesta ja häiriötilanteen vaikuttamisesta perheen arkeen on kaikkien taloudessa asuvien yksilöiden kesken enemmän kuin suotavaa. Toimintatapojen harjoittelu ja etukäteen varautuminen tuo turvallisuutta ja tunteen, että tilanne on hallinnassa. Selviytyminen onnistuu parhaiten lietsomatta pelkoa ja aiheuttamatta turhaa huolta.

Selviydymme yhdessä ja varautumalla realistisesti

Suomalainen vahvuus niin yhteiskunnassa kuin yksilöissä ja yhteisöissä on käytännönläheisyys. Pragmaattinen eli käytännönläheinen suhtautuminen erilaisiin uhkiin, ikäviin uhkamalleihin, skenaarioihin, ja jopa äärimmäisenä vaihtoehtona sodankäyntiin, sekä aseelliseen maanpuolustukseen ovat osa kansallista perimäämme ja itsenäisyyden ajan historiallisia kokemuksia. Turvallisuuden ylläpidon vastuu on jakamaton, sillä jokainen kansalainen muodostaa toimenpiteillään turvallisuutta. Siksi kaikkien tulee huolehtia varautumisesta yhdessä – yksilöinä, perheinä, yhteisöinä ja yhteiskuntana. Me suomalaiset olemme aina joutuneet varautumaan pahimpaan ja myös käytännössä varautuneet häiriötilanteisiin, sekä selvinneet niistä. Varaudutaan samalla tavalla kuin ennenkin, käsi kädessä yhdessä yli sukupolvien oppien uutta ja avoimin, mutta luottavaisin mielin.

²⁷ Aalto, Esa: Sotilasprofessori Marko Palokangas on huolestunut pelastustoimen resursoinnista – se on jäänyt takamatkalle muista turvallisuusviranomaisista, haastatteluartikkeli *Pelastustieto*-lehdessä 1/2024. [<https://pelastustieto.fi/pelastustoimi/valtiorhallinto/sotilasprofessori-marko-palokangas-on-huolestunut-pelastustoimen-resursoinnista-se-on-jaanyt-takamatkalle-muista-turvallisuusviranomaisista/>], luettu 11.3.2024.

²⁸ Sama.

MYÖNNYTYSPOLITIIKASTA SUOJALIIVEIHIN

Riitta Björn¹ & Juha-Antero Puistola²

Sodan usvaa lienee mahdotonta tarkastella käsittelemättä ajanjaksoja, jolloin koko sodan mahdollisuus oli piilotettu näkyvistä. Siksi on luotava katsaus historiaan, aina sadan vuoden päähän. Lähivuodet ovat maailmalla vaalien aikaa. Minkälaiset edellytykset rauhaan ovat aikana, jolloin kansalaisten mieliteisiin ja viime kädessä poliittiseen päätöksentekoon kohdistuva, ulkopuolisten valtioiden taholta tuleva vaikuttaminen on aktiivista? Artikkelin tavoitteena on ymmärtää aikamme epävarmuuksia: kuljetetaan ajatusta Chamberlainista Niinistöön ja edelleen demokratiamme kivijalkaan, kansalaisyhteiskuntaan.

Neville Chamberlainia,³ Britannian pääministeriä vuosina 1937–1940 on arvosteltu laajalti myönnytyspolitiikasta, jota symboloi erityisesti vuoden 1938 Münchenin sopimus. Chamberlainin näyttävin epäonnistuminen ja julistus ”rauhasta meidän aikamme” johtui hänen uskostaan siihen, että diplomaattiset myönnytykset Adolf Hitlerin laajentumispyrkimyksille estäisivät laajemman konfliktin. Chamberlainin politiikkaa myös kannatettiin⁴, eli hän ei ollut ajatuksineen yksin.

Chamberlain oli muiden länsimaiden kansalaisten ja päättäjien lailla todistanut ensimmäisen maailmansodan kauhut ja sodankäynnin tuhovoiman⁵. Tuota taustaa vasten on helpompi ymmärtää hänen tavoitteensa estää seuraava suursota tai jopa olla uskottomatta sen rationaaliseen mahdollisuuteen. Vasta Saksan hyökkäys Puolaan sai Chamberlainin muuttamaan politiikkaansa, mutta silloin se oli jo myöhäistä sekä varautumisen että pelotteen näkökulmasta. Toinen maailmansota oli alkanut.

Yksi merkittävin tavoite on sodan usvan hälventäminen. Historia on tuominnut Chamberlainin politiikan epäonnistuneeksi, sillä se ei onnistunut estämään toista maailmansotaa ja antoi Hitlerille mahdollisuuden edistää aggressiivisia pyrkimyksiään. Myönnytyspolitiikassa on ollut jälkikäteen osoitettavissa lukuisia heikkouksia. Valitettavasti jälkiviisaus ei tässäkään tapauksessa pelasta menneisyydessä, mutta voi tehdä sen tulevaisuudessa.

¹ Riitta Björn (s. 1975), KM, Maapuolustuskorkeakoulun johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksen väitöskirjantutkija. Hän on erikoistunut informaatioympäristöön, järjestöjen varautumiseen sekä kansalaisyhteiskunnan kysymyksiin. Väitöstutkimus liittyy kansalaisyhteiskuntaan ja hybridivaikuttamiseen.

² Juha-Antero Puistola (s. 1967), komentaja, strategisen toimintaympäristön erikoistutkija Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa.

³ GOV.UK: Past Prime Ministers, Neville Chamberlain. [https://www.gov.uk/government/history/past-prime-ministers/neville-chamberlain], luettu 3.3.2024

⁴ Imperial War Museums: How Britain Hoped to Avoid War With Germany In The 1930s. [https://www.iwm.org.uk/history/how-britain-hoped-to-avoid-war-with-germany-in-the-1930s], luettu 3.3.2024.

⁵ National Army Museum: Battle of the Somme. [https://www.nam.ac.uk/explore/battle-somme], luettu 3.3.2024.

Yksi merkittävin heikkous oli, ettei vastustajan aikomuksia ymmärretty. Chamberlain aliarvioi Hitlerin laajentumishakuiset ja ideologiset tavoitteet eikä ymmärtänyt diktaattorin mittavia suunnitelmia. Hitler hallintoineen oli antanut selvät merkit⁶ siitä, mihin Kolmas valtakunta oli matkalla, mutta länsivaltojen strateginen tiedustelu epäonnistui⁷ totaalisesti. Epäonnistumisella tarkoitetaan myös sitä, ettei päättäjiä saada uskomaan tiedustelutietoja ja -arvioita sekä toimimaan ennakoivasti tai ainakin oikea-aikaisesti todellisen tilannekuvan mukaisesti

Myönnytyspolitiikan kriittinen tarkastelu

Toinen myönnytyspolitiikan perusvirheistä liittyi vastapuolen tulkintaan. Hitler koki myönnytykset heikkouden merkinä, mikä johti uusiin aggressioihin ja aluevaltauksiin. Kolmantena, ja kenties hyytävimpänä heikkoutena voidaan pitää Tšekkoslovakian pettämistä. Münchenin sopimus johti Tšekkoslovakian paloitteluun, jolloin Chamberlain ja länsi uhrasivat myönnytyspolitiikallaan suvereenin kansakunnan. Tätä pidetään esimerkkinä myönnytysten riittämättömyydestä pienempien kansakuntien suvereeniteetin säilyttämisessä.⁸

Edellisiin liittyvänä, mutta erillisenä ja erittäin tärkeänä heikkoutena, voidaan pitää Ison-Britannian ja Ranskan kansainvälisen politiikan ja voiman uskottavuuden vahingoittumista. Nykykielellä valtiot menettivät pelotteen Saksaa vastaan. Demokraattisten valtioiden katsottiin olevan haluttomia vastustamaan tyranniaa. Erityisesti tulevaisuutta pohdittaessa on tarkasteltava sitä, vaikuttaako myönnytyspolitiikka edelleen valintoihimme.

Poliittinen kädenvääntö nykyaikaisiin tyrannioihin suhtautumisesta jatkuu yhä. Ukrainan sodan ulkopuolelta – mutta siihen monella strategisella tasolla lomittuen – on nostettava esiin kaksi esimerkkiä. Niissä molemmissa kyse on ydinaseiden kehittämisestä ja kansainvälisen yhteisön vastauksesta. Erityisesti Yhdysvaltojen toimia sekä Pohjois-Korean että Iranin ydinaseohjelmia vastaan on pidetty joko liian tiukkoina tai liian lepsuina. Ensimmäisen näkökulman mukaan Yhdysvaltojen ja Etelä-Korean tulisi tehdä yksipuolisia vakautta ja rauhaa ylläpitäviä kompromisseja⁹, kun jälkimmäinen lähestymistapa vaatii jopa ennaltaehkäisevää iskua¹⁰ Pohjois-Koreaan.

Kriitikot väittävät, että myönnytysten tekeminen ilman todennettavaa ydinaseista pidättäytymistä voisi muistuttaa Chamberlainin lähestymistapaa, jossa viholliselle anne-

⁶ Ks. esim. Tyner, Neffertia: *Mein Kampf* by Adolf Hitler | Definition, Excerpts & Quotes. [https://study.com/academy/lesson/mein-kampf-definition-summary-quotes.html], luettu 3.3.2024.

⁷ Overy, Richard: Strategic Intelligence and the Outbreak of the Second World War. *War in History*, 5(4), 1998, s. 451–480. [https://www.jstor.org/stable/26014233], luettu 3.3.2024.

⁸ Imperial War Museums: How Britain Hoped to Avoid War With Germany In The 1930s. [https://www.iwm.org.uk/history/how-britain-hoped-to-avoid-war-with-germany-in-the-1930s], luettu 3.3.2024.

⁹ Ks. esim. Panda, Ankit: *How to Reduce Nuclear Risks Between the United States and North Korea*. United States Institute of Peace, February 5, 2024. [https://www.usip.org/publications/2024/02/how-reduce-nuclear-risks-between-united-states-and-north-korea], luettu 3.3.2024.

¹⁰ Bush, Richard C. & Michael E. O'Hanlon: *Navigating options on North Korea*. Brookings Commentary, 22.1.2018. [https://www.brookings.edu/articles/navigating-options-on-north-korea/], luettu 3.3.2024. Artikkelissa lainatun Tutkimuksen mukaan 33 prosenttia eteläkorealaisista oli syyskuussa 2017 ennaltaehkäisevän iskun kannalla.

taan periksi turvaamatta kestäväää rauhaa. Iranin tapauksessa on muistettava, että Yhdysvaltain sisäpoliittisen kovan linjan kannattajien lisäksi erityisesti Israel vaikuttaa aktiivisesti pohtivan¹¹ ennaltaehkäisevän iskun mahdollisuutta.

Pohjois-Korean ja Iranin esimerkit tuntuvat kovin kaukaisilta verrattuna Ukrainan sotaan. Ennen sotaa ja sen aikana olemme nähneet useita myönnytyspolitiikkaan viittavia lausuntoja¹². Äärimmillään voidaan väittää, että Ukrainan itsemääräämisoikeus pitäisi uhrata muun Euroopan rauhan takaamiseksi.¹³

Uusi usko ikuiseen rauhaan

Chamberlainin ”rauha meidän aikanamme” -politiikkaa pidetään laajalti epäonnistuneena lähestymistapana, koska sillä ei onnistuttu estämään toista maailmansotaa ja koska myöhemmin tunnustettiin myönnytysten taustalla olevat virheelliset oletukset. Vaikka historialliset kontekstit eroavat toisistaan, Chamberlainin myönnytysten ja joidenkin nykyaikaisen myönnytyspolitiikan näkökohtien välillä on havaittavissa yhtäläisyyksiä. Havainnot korostavat diplomatian merkitystä, myönnytysten rajojen tunnistamista ja strategisen ymmärryksen tarpeellisuutta kansainvälisessä politiikassa. Voi hyvin kysyä, kuinka paljon Venäjän toiminta Euroopassa on tavoitellut ja tavoittelee sen etuja ajavan myönnytyspolitiikan toteutumista ja miten diplomatian kaavussa tuetaan Venäjän politiikan perimmäisiä tavoitteita?

Neuvostoliiton hajoaminen ja sitä seurannut kylmän sodan päättyminen muuttivat kansainvälisten suhteiden dynamiikkaa. Sinänsä myönteisen kehityksen haittapuoli oli se, että jotkut länsimaat vähensivät Venäjä-tutkimustaan ja samalla menettivät sekä tietämystä että ymmärrystä Venäjästä.¹⁴ Yhdysvaltojen selvän johtoaseman suojissa kehkeytyvän monenvälisen maailmanjärjestyksen kuviteltiin takaavan ikuisen rauhan, jos ei nyt globaalisti, niin Euroopassa ainakin. Kylmän sodan päättyessä monet länsimaat, erityisesti Yhdysvallat, vähensivät puolustusmenoja, jotka oli aiemmin suunnattu Neuvostoliiton uhan torjumiseen.¹⁵ Tämä sisälsi leikkauksia tiedustelubudjetteihin ja Venäjään liittyvään sotilaalliseen tutkimukseen. Sotilaallisen valmiuden ja tiedustelun puutteet kävivät myöhemmin tuskallisen selviksi. Ensiksi Jugoslavian hajoamissodat ja pian sen jälkeen Venäjän hyökkäys Georgiaan ravistelivat eurooppalaisia päättäjiä.

¹¹ Ks. esim. Setton, Keren: On the brink: Unpacking Israel’s unilateral strike threat against Iran. *The Jerusalem Post*, 7.6.2023. [<https://www.jpost.com/middle-east/article-745470>], luettu 3.3.2024.

¹² Ks. esim. Charap, Samuel & Miranda Priebe: *Avoiding a Long War. U.S. Policy and the Trajectory of the Russia-Ukraine Conflict*. RAND Corporation, Santa Monica, CA 2023. [<https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2510-1.html>], luettu 3.3.2024.

¹³ Ks. esim. Mearsheimer, John J.: Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault. *Foreign Affairs*, September/October 2014. [<https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2014-08-18/why-ukraine-crisis-west-s-fault>], luettu 3.3.2024. Vertaa mm. Väyrynen, Paavo: Ukrainan mieletön sota on saatava loppumaan, 11.11.2022. [<https://www.paavovayrynen.fi/2022/11/11/ukrainan-mieleton-sota-on-saatava-loppumaan/>], luettu 3.3.2024.

¹⁴ Ks. esim., Shevtsova, Lilia: *Fallacies and Failures in the Western Perception of Russia*. Robert Bosch Academy, March 2021. [<https://www.robertboschacademy.de/en/perspectives/fallacies-and-failures-western-perception-russia>], luettu 3.3.2024. Neuvostoliiton hajoaminen ja yllätti ja järkytti monia läntisiä asiantuntijoita, joiden mukaan Neuvostoliitto olisi ikuinen kuin kallio. Tästä näkökulmasta luopuminen oli pitkä prosessi myös Suomessa.

¹⁵ Macrotrends: European Union Military Spending/Defense Budget 1960–2024. [<https://www.macrotrends.net/countries/EUU/european-union/military-spending-defense-budget>], luettu 3.3.2024.

Kylmän sodan päättymiseen liittyvä optimismi johti oletukseen, että Venäjä ottaisi luonnostaan käyttöön demokraattiset ja markkinasuuntautuneet uudistukset. Tämä optimismi vaikutti politiikkaan, jonka tavoitteena oli pikemminkin edistää yhteistyötä kuin keskittyä Venäjän patoamiseen. Länsimaat siis keskittyivät taloussuhteisiin sekä Euroopan unionin ja Naton laajenemisiin ratkaisuna turvallisuuskysymyksiin. Niiden uskottiin ja uskotaan edelleen ratkaisevan myös Balkanin alueen ongelmat. Venäjällä nousi liberaaleihin markkinatalouksiin epäluuloisesti suhtautuva päättäjäsukupolvi, jolle Vladimir Putin on antanut kasvot. Tšetšenian sodat (1994–1999) sivuutettiin länsimaissa ilman suurempaa kuohuntaa. Vuoden 2001 terroristi-iskut Yhdysvalloissa veivät huomion totaalisesti uuteen suuntaan useiksi vuosiksi. Kansainvälinen terrorismi murtautui rauhanpeiton läpi ja vaati jatkuvasti lisää voimavaroja sen vastaiseen sotaan ja toimintaan.¹⁶ Yhteenvetona voidaan todeta, että ajatus uudesta maailmanjärjestyksestä vaikutti 1990-luvulla merkittävästi länsimaiseen tutkimukseen ja muokkasi sodan käsitettä uudelleen, jolloin sota siirtyi perinteisten valtiollisten konfliktien lisäksi käsittelymään monimutkaisempia ja globaalimpia kysymyksiä.

Herätyskello, jota ei kuultu; Georgia 2008

Elokuussa 2008, Venäjän ja Georgian sota rikkoi rauhan Euroopassa ensimmäistä kertaa 2000-luvulla. Itse sota oli ohi muutamassa päivässä, mutta sen vaikutukset tuntuvat edelleen.¹⁷ Georgian hyökkäyksen olisi pitänyt olla kansainväliselle yhteisölle selkeä merkki siitä, että länsimaiden pyrkimykset integroida Venäjä kollektiivisen turvallisuuden kehykseen olivat epäonnistuneet. Vuotta myöhemmin Yhdysvallat ja sen liittolaiset päättivät kuitenkin yrittää uudelleen ”nollata” suhteet Venäjään ja kohdella sitä edelleen strategisena kumppanina eikä vastustajana.¹⁸ Länsimaiden haluttomuus ja kyvyttömyys Venäjän toimien vastustamiseksi vaikuttaa olleen Putinille lupalappu Krimin valtaamiseen ja sotaan Ukrainassa tai ainakin erityisesti Yhdysvaltojen toiminta oli tulkittavissa myönnetyksi politiikaksi.¹⁹

Lännen reagointia voidaan selittää useilla tekijöillä, jotka tekivät vuoden 2008 maailmasta erittäin monimutkaisen. Läntinen yhteisö oli maailmanlaajuisen rahoituskriisin kynnyksellä.²⁰ Lisäksi Irakin ja Afganistanin sodat olivat sekasortoisessa²¹ vaiheessa. Varsinkin finanssikriisi piti päättäjät kiireisinä, koska oman alueen vakaus oli säilytettävä päivittäisillä päätösten sarjoilla.²²

¹⁶ Watson Institute for International and Public Affairs, Brown University: Costs of War, U.S. Costs to Date for the War in Afghanistan. [<https://watson.brown.edu/costsofwar/figures/2021/human-and-budgetary-costs-date-us-war-afghanistan-2001-2022>], luettu 3.3.2024.

¹⁷ Dickinson, Peter: The 2008 Russo-Georgian War: Putin’s green light. *UkraineAlert*, Atlantic Council, 7.8.2021. [<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-2008-russo-georgian-war-putins-green-light/>], luettu 3.3.2024.

¹⁸ The White House, Office of the Press Secretary: U.S.-Russia Relations: “Reset” Fact Sheet, 24.6.2010. [<https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/us-russia-relations-reset-fact-sheet>], luettu 3.3.2024.

¹⁹ Dula, Cassandra: *Resetting the Reset: Looking Back at the cycle of U.S.-Russia Relations*. Foreign Policy Research Institute, Eurasia Program, 9.8.2017. [<https://www.fpri.org/article/2017/08/resetting-reset-looking-back-cycle-u-s-russia-relations/>], luettu 3.3.2024.

²⁰ Weinberg, John: *The Great Recession and Its Aftermath*. Federal Reserve History, 22.11.2013.

[<https://www.federalreservehistory.org/essays/great-recession-and-its-aftermath>], luettu 3.3.2024.

²¹ Tässä kohtaa voitaisiin kysyä, milloin eivät olleet? Myös Suomessa kyseenalaistettiin molempia sotia ja niihin liittyviä kriisinhallintaoperaatioita.

²² Szczepanski, Marcin: *A decade on from the crisis. Main responses and remaining challenges*. Briefing, European Parliament, October 2019. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642253/EPRS_BRI%282019%29642253_EN.pdf], luettu 3.3.2024.

Aivan sodan alussa esiintyi kilpailevia versioita tapahtumien kulusta²³, joten vastuullisesta osapuolesta ei ollut nopeasti selvyyttä tai ainakaan yksimielisyyttä. Tämä alkuvaiheen epäselvyys saattoi osaltaan vaikuttaa siihen, että länsimaiden reaktio viivästyti ja oli varovainen. Sodan kuumien vaiheiden aikana usva peitti päättäjien, median ja kansalaisten silmät Venäjän pyrkimyksiltä. Läntiset päättäjät ovat aluksi voineet aliarvioida Venäjän itsevarmuuden laajuuden ja sen aikomukset alueella. Kenties uskottiin tai ainakin toivottiin, että Venäjän toimet Georgiassa olivat pikemminkin yksittäinen tapaus kuin osoitus laajemmasta muutoksesta Venäjän ulkopoliitikassa.²⁴

Kompleksisessa toimintaympäristössä operoivien päättäjien halu olla kärjistämättä jännitteitä Venäjän kanssa on ymmärrettävä. Venäjä oli tärkeä toimija monissa kansainvälisissä kysymyksissä, kuten ydinaseiden leviämisen estämisessä ja terrorismin torjunnassa, joten yhteistyösuhteita²⁵ haluttiin ylläpitää. Jälkikäteen on erittäin vaikeata arvioida, olisiko tiukempi linja säilyttänyt elintärkeät yhteistyösuhteet, mutta estänyt vuoden 2014 ja 2022 tapahtumat.

Oman ongelmakentän muodosti länsimaiden ja erityisesti eurooppalaisten valtioiden riippuvuus Venäjän energiasta. Huoli energian toimitusvarmuudesta ja mahdollisista häiriöistä energiansaannissa on kannustanut varovaiseen lähestymistapaan Venäjän suhteen. Yhtenäisen rintaman muodostamista haittasi myös se, että eri länsimailla ja instituutioilla oli erilaisia historiallisia ja geopolittisiä näkökulmia Venäjään. Ei ollut yhtenäistä näkemystä siitä, miten Venäjän toimiin tulisi reagoida, mikä johti yhteisymmärryksen puuttumiseen länsimaiden sisällä. Myös Suomessa heräsi epäilyksiä siitä, että kriittisesti Venäjään suhtautuneita tutkijoita, toimittajia tai poliitikkoja pyrittiin tulkittuun vaientamaan. Mikäli epäilykset vaientamisesta osoittautuvat tosiksi, kyseessä on vähintään sumutus, jos ei sodan usvan tarkoituksellinen levittäminen.²⁶

Olivatpa eurooppalaisten ja suomalaisten päättäjien motiivit mitkä tahansa, useimmat länsimaat jatkoivat yksipuolista kylmän sodan jälkeistä aseistariisunantaa²⁷. Venäjä puolestaan käytti sodan oppeja²⁸ asevoimien kehittämiseen ja hybridisodankäynnin hioamiseen.²⁹

Suomessa Puolustusvoimissa vuosina 2012–2015 toimeenpantu uudistus (puolustusvoimaudistus 2012) oli pikemmin sopeuttamista käytettävissä olevaan rahoitukseen

²³ Mitchell, Lincoln: Georgia's Story: *Competing Narratives since the War*. *Survival*, 51(4), 2009, julkaistu verkossa 15.2.2011. [<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396330903168857>], luettu 3.3.2024.

²⁴ Aiheesta on kirjoitettu paljon. Ks. esim. Metsalo, Ilmar: Tasan 10 vuotta sitten käynnistyi sota, joka haastoi kansainvälisen järjestyksen – Georgian oppi jäi lännelle laiskanlaksyksi. *The Ulkopolitist*, 8.8.2008. [<https://ulkopolitist.fi/2018/08/08/georgian-sodan-oppi-jai-lannelle-laiskanlaksyksi/>], luettu 3.3.2024. Vuonna 2014 tuolloin puolustusministerinä toiminut Carl Haglund (r) totesi *Helsingin Sanomille* antamassaan haastattelussa, että Georgian sota lakaistiin Suomessa ”maton alle”. Voidaan kuitenkin todeta, ettei Suomen turvallisuusympäristö muuttunut äkisti vuonna 2022, vaan muutos tunnustettiin julkisesti vasta sitten.

²⁵ Ks. esim. European Parliament: *Russia*. Fact Sheets. [<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/177/Russia>], luettu 3.3.2024.

²⁶ Ks. esim. Mustonen, Joonas: Kun Jyri Häkämies sanoi ”Venäjä, Venäjä, Venäjä”, nousi valtava poliittinen myrsky – nyt hän kertoo, mitä ajattelee tyytymättömyydestään: ”Voisi sanoa sarkastisesti...”. *MTV Uutiset*, 14.4.2022. [<https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kun-jyri-hakamies-sanoi-venaja-venaja-venaja-nousi-valtava-poliittinen-myrsky-nyt-han-kertoo-mita-ajattelee-tylyttajistaan-voisi-sanoa-sarkastisesti/8404006>], luettu 3.3.2024.

²⁷ Ks. esim. Boston, Scott; Michael Johnson, Nathan Beauchamp-Mustafaga & Yvonne K. Crane: *Assessing the Conventional Force Imbalance in Europe. Implications for Countering Russian Local Superiority*. RAND Corporation, Santa Monica, CA 2018. [https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2402.html], luettu 3.3.2024.

²⁸ Ks. esim. Kofman, Michael: *Russian Performance in the Russo-Georgian War Revisited*. Commentary, War on the Rocks, 4.9.2018. [<https://warontherocks.com/2018/09/russian-performance-in-the-russo-georgian-war-revisited/>], luettu 3.3.2024.

²⁹ Fridman, Ofer: *Russian 'Hybrid Warfare'. Resurgence and Politicisation*. Hurst & Company, London 2018, s. xi.

kuin mukautumista turvallisuusympäristön muutoksiin. Uudistuksen seurauksena tapahtui useita samanaikaisia muutoksia, joista osan voi arvioida vaikuttaneen Suomen puolustuskykyyn³⁰ vahingollisesti.³¹ Suomi kuitenkin onnistui säilyttämään sotilaallisen maanpuolustuksen ja kokonaisturvallisuuden ytimet, josta se on saanut kiittävää kansainvälistä palautetta³². Voitaneen todeta, että useimmat länsimaat ehtivät purkaa puolustustaan enemmän ja nopeammin kuin Suomi, joka oli mahdollisesti seuraamassa samaa uraa, ennen Venäjän laajamittaista hyökkäystä Ukrainaan vuonna 2022. Georgian sotaa seuranneiden tapahtumien, kuten Venäjän Krimin liittämisen vuonna 2014 ja Ukrainan ja Syyrian konflikteihin osallistumisen, myötä Venäjän käyttäytymistä on arvioitu uudelleen, mikä on johtanut kriittisempään asenteeseen ja lisännyt huomiota ja vastatoimia sen operointiin kansainvälisellä areenalla.

Jokainen on maanpuolustaja – valmius ylläpitää rauhaa aikanamme

Tasavallan presidentin Sauli Niinistön puhe³³ 227. maanpuolustuskurssin avajaisissa 5.11.2018 oli jollain tavalla käännteentekevä. Viitaten jo tuolloin vallitsevaan myrkylliseen informaatioympäristöön hän totesi: ”– – meistä jokainen on maanpuolustaja, ainakin korviensa välissä.” Astetta vakavamman varoituksen hän oli antanut 211. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa 10.11.2014 Venäjän liitettyä Krimin itseensä.³⁴ Kuuluisaa kasakkapuhetta piti vielä seurata sodan kylmien kasvojen näkeminen³⁵, ennen kuin Suomi reagoi tilanteeseen muuttamalla yhtä turvallisuuspoliittista perusratkaisuaan, eli liittoutumalla sotilaallisesti. Tasavallan presidentti oli ja on oikeassa. Jokainen suomalainen on maanpuolustaja – korvien välin lisäksi monella tavalla.

Suomalainen kansalaisyhteiskunta kansalaisjärjestöineen on keskeisesti linkittynyt kokonaisturvallisuusajatteluun ja maanpuolustukseen. Kriisin aikana järjestöt toimivat viranomaisten tukena. Järjestöjen kautta kansalaiset voivat osallistua maanpuolustukseen ja harjoitella kriisin aikana tarvittavia taitoja. Järjestöt lisäävät luottamusta ja yhdessä tekemisen ilmapiiriä, maanpuolustustahtoa.³⁶ Vähemmälle tarkastelulle on jäänyt kansalaisyhteiskunnan haavoittuvuus ja siihen liittyvät ilmiöt. Esimerkiksi

³⁰ Puolustuskykyyn liittyvää uskottavuusaspektia on käsitelty mm. puolustusministeriön julkaisussa *Näkökulmia puolustuskykyyn uskottavuuteen* (2012), josta tässä yhteydessä on hyvä kerrata sivut. 66–70.

[https://www.defmin.fi/files/2061/Nakokulmia_puolustuskyvyyn_uskottavuuteen.pdf], luettu 3.3.2024.

³¹ Huhtanen, Jarmo: Suomen puolustus ajettiin veitsenterälle, sanoo entinen komentaja, *Helsingin Sanomat*, 2.2.2023. [<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009344467.html>], luettu 3.3.2024. Ks. myös. Puolustusvaliokunnan lausunto 3/2012 vp., sekä Puolustusvaliokunnan lausunto 4/2012 vp. Vaikka uudistus esitettiin monesti sellaisena, että se toteutettiin puolustusvoimien esityksen mukaisesti, oli komentajalle asetettu sellaisia reunaehtoja, ettei liikkumavaraa juuri ollut. Kuten valiokunnan pöytäkirjoista ilmenee, osa eduskuntaryhmistä oli valmis rajumpiinkin leikkauksiin.

³² Ks. esim. Martin, Iain: Europe must emulate the Finns – and fast, *The Times*, 14.2.2024. [<https://www.thetimes.co.uk/article/europe-must-emulate-the-finns-and-fast-wm6rpk60x>], luettu 3.3.2024.

³³ Tasavallan presidentin kanslia: *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 227. maanpuolustuskurssin avajaisissa 5.11.2018*. [<https://www.presidentti.fi/niinisto/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-227-maanpuolustuskurssin-avajaisissa-5-11-2018/>], luettu 10.3.2024.

³⁴ Tasavallan presidentin kanslia: *Tasavallan presidentti Sauli Niinistön puhe 211. valtakunnallisen maanpuolustuskurssin avajaisissa 10.11.2014*. [<https://www.presidentti.fi/niinisto/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-puhe-211-valtakunnallisen-maanpuolustuskurssin-avajaisissa-10-11-2014/>], luettu 10.3.2024.

³⁵ *Yle*: Presidentti Sauli Niinistö: ”Nyt naamiot on riisuttu, vain sodan kylmät kasvat näkyvät” – näin Suomen johto tuomitsi Venäjän hyökkäyksen, 24.2.2022. [<https://yle.fi/a/3-12331829>], luettu 10.3.2024.

³⁶ Ks. esim. Björn, Ritta & Juha-Antero Puistola: *Kansalaisen varautumisopas*. Docendo, Jyväskylä 2023.

maanpuolustustahdon ja informaatiovaikuttamisen suhteen ymmärtäminen on välttämätöntä, eikä usein siteerattuun kansalaisten hyvään medialukutaitoon voi liiaksi nojautua.³⁷

Läntisten yhteiskuntien kansalaisten mielipiteisiin ja poliittiseen päätöksentekoon vaikuttaminen on kuulunut Venäjän ja sitä edeltäneen Neuvostoliiton strategiaan.³⁸ Kansalaisyhteiskuntaan vaikuttamisen piirteinä on sen pitkäkestoisuus. Tätä voi tarkastella myös niin sanottuna hybridivaikuttamisena³⁹, joka tapahtuu rauhan aikana ja kauan ennen sotilaallista voimankäyttöä.⁴⁰ Tässä artikkelissa Suomen kansalaisyhteiskuntaan kohdistuvaa, tai kansalaisyhteiskuntaa hyödyntävää vieraan vallan vaikuttamista tarkastellaan historiaperspektiivissä. Suomalainen kansalaisyhteiskunta poikkeaa monin tavoin kansainvälisestä, eikä vähiten Venäjän läheisyyden ja maamme historian takia.

Kansallisen turvallisuuden näkökulmasta kansalaisyhteiskuntaliikkeiden merkitystä elintärkeiden toimintojen turvaamisen osalta on ajankohtaista pohtia: keskeiseen rooliin nousevat valtion johtaminen ja päätöksentekokyky.⁴¹

Suomalaisen kansalaisyhteiskunnan ja sen järjestökentän tiiviin valtiosuhteen sekä poliittisen aseman ymmärtäminen auttavat näkemään mahdolliset ydinhaavoittuvuudet ja mekanismit vieraan valtion vaikuttamispyrkimyksissä. Vahvan kansalaisyhteiskunnan ytimen; perusoikeuksien ja demokratian voi ajatella olevan pidäke. Mutta voisiko se olla väylä vieraalle vallalle levittää sodan usvaa horjuttamalla yhteiskuntaa ja päästä poliittisiin päämääriin näkymättömän sotilaan kaavussa? Valtion ja järjestöjen keskinäinen suhde ja sen merkitys on voimakkaampi kuin muualla maailmassa. Kansalaisyhteiskunta organisaatioineen nähdään Suomessa valtion liittolaisena, ei niin sanottuna vallan vahtikoirana.⁴²

Tämä liittyy suomalaisen järjestäytymisen historiaan, joka eroaa eurooppalaisesta; liikkeiden syntyä Länsi- ja Itä-Euroopan alueilla ruokki poliittisten oikeuksien tavoittelu heikossa asemassa oleville yhteiskuntaryhmille, mutta tämä törmäsi valtion pakkovaltaan. Suomessa edellytykset järjestäytymiseen olivat erilaiset: sillä oli syntyvää valtiota tukeva ideologinen rakenne.⁴³

³⁷ Hämäläinen, Aleksi: PURE-hanke keskittyy sodan mukanaan tuomiin ilmiöihin. Miina Kaarkosken haastattelu, *Ruotuväki* 8/2022. [<https://ruotuvaki.fi/-/rv-8-22>], luettu 24.2.2024.

³⁸ Ks. esim. Fridman (2018), s. xi.

³⁹ Hybridivaikuttamisesta on olemassa useita määritelmiä. Ks. esim. Sanastokeskuksen TEPA-termipankin määritelmä: ”suunnitelmallinen toiminta, jolla valtiollinen toimija pyrkii saavuttamaan omat tavoitteensa erilaisia toisiaan täydentäviä keinoja käyttäen ja kohteen etujen vastaisesti”. [<https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/hybridivaikuttaminen>], luettu 9.3.2024

⁴⁰ Nissen, Thomas E.: *Social Media's Role in 'Hybrid Strategies'*. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2016. [https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/tomas_nissen_article_12-09-2016.pdf], luettu 24.2.2024.

⁴¹ *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2017*. Valtioneuvoston periaatepäätös / 2.11.2017, Turvallisuuskomitea. [https://turvallisuuskomitea.fi/wp-content/uploads/2018/02/YTS_2017_suomi.pdf].

⁴² Siisiäinen, Martti & Tomi Kankainen: Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuudennäkymät Suomessa. *Suomalaiset Osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5, s. 94–97.

⁴³ Alapuro, Risto et al. (toim.): *Kansa liikkeessä*. Kirjayhtymä 1987, s. 11–14.

Suomen kansalaisyhteiskuntakentän järjestöinen voi sanoa olevan varsin kiltti: Esimerkiksi suomalaista mielenosoituskulttuuria sanotaan lainkuuliaisiksi ja monet protestit hiipuvat alkuvaiheen jälkeen yhdistystoiminnaksi.⁴⁴ Britanniasta Suomeen rantautunut Elokapina⁴⁵ on esimerkki suorasta aktivismista, joka perustuu lakia rikkovaan kansalaistottelemattomuuteen. Tämä poikkeaa suomalaisesta perinteestä.

Vaikuttamisen kivijalkaa

Neuvostoliiton voi sanoa sukeltaneen suomalaiseen kansalaisyhteiskuntaan jatkosodan jälkeen. Moskovan välirauhansopimus (1944) sekä sopimuksen vahvistanut Pariisin rauhansopimus (1947)⁴⁶ rakensivat Neuvostoliitolle pohjan vaikuttaa maamme asioihin ja erityisesti poliittiseen päätöksentekoon kansalaisyhteiskunnan kautta. Neuvostoliiton määrittelemät ehdot tukivat Neuvostoliiton maailmanvallankumoukseen tähtääviä sodan ideologisia päämääriä, joihin päästäisiin läntiset demokratiajärjestelmät hävittämällä; Neuvostoliiton sotilaallisten tavoitteiden taustalla oli toisin sanoen ideologinen tavoite.⁴⁷

Pariisin rauhansopimuksen 8. artikla määräsi Suomen lakkauttamaan Moskovan välirauhansopimuksen (21. artikla) mukaisesti ”*fascisminluontoiset poliittiset, sotilaalliset tai sotilaallishuontoiset järjestöt sekä muut järjestöt, jotka harjoittavat Neuvostoliitolle tai muille Yhdistyneille Kansakunnille vihamielistä propagandaa*”.⁴⁸ Vuosien 1944–1948 aikana lakkautettiin Neuvostoliiton sanelemana tuhansia kansalaisjärjestöjä samalla, kun tilalle perustettiin lähes yhtä paljon uusia; neuvostomyönteisiä, sosialistisia ja kommunistisia kansalaisjärjestöjä.⁴⁹

Lakkautettujen listalla olivat esimerkiksi Suojeluskuntajärjestö piireineen ja suojeluskuntineen, Lotta Svärd paikallisosastoineen sekä erilaisia voimistelu- ja urheiluseuroja. Väkivaltaan valmiina oleviksi kansallismielisiksi fasisistiksi⁵⁰ järjestöiksi luettavia on vain muutama, kuten Isänmaallinen kansanliike alajärjestöineen. Pariisin rauhansopimus puuttui vahvasti suomalaiseen yhdistymisvapauteen, joka oli määritelty 1919 Suomen Hallitusmuodossa⁵¹. Tätä ei osattu kuitenkaan pitää vaarallisena, vaikka neuvostovaikuttamisen oletettiin Suomessa lisääntyvän. Neuvostoliiton tukema Suomen ääriivasemmisto edisti lakkauttamisia tarjoamalla listoja ja näkökulmia. Samalla kommunistit vaativat yhteiskunnan ideologista puhdistusta.⁵²

⁴⁴ Eskelinen, Teppo & Pia Lundbom: Mielenosoitus juonnettuna yleisötapauksena. *Politiikasta*, Valtiotieteellinen yhdistys, 2015. [<https://politiikasta.fi/mielenosoitus-juonnettuna-yleisotapahtumana/>], luettu 10.2.2024.

⁴⁵ Elokapinan internetsivut. [<https://elokapina.fi/about-us/>], luettu 9.2.2024.

⁴⁶ Rauhansopimus Suomen kanssa. Valtiosopimukset, 20/1947, annettu 10.2.1947. [https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1947/19470020/19470020_2].

⁴⁷ Uola, Mikko: ”*Suomi sitoutuu bajottamaan...*”. *Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella*. Historiallisia Tutkimuksia 205, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1999, s. 26 ja 65.

⁴⁸ Rauhansopimus Suomen kanssa 20/1947.

⁴⁹ Harju Aaro: Suomalaisen kansalaistoiminnan historiaa. *Kansalaisyhteiskunta*, tietopankki, 2020. [<https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/suomalaisen-kansalaistoiminnan-historiaa/>], luettu 10.2.2024.

⁵⁰ Fasismien määritelmä lyhyesti ilmaistauna on kansallismielisyyttä, joka on valmis väkivaltaan. Ks. esim. Silvennoinen Oula; Marko Tikka & Aapo Roselius: *Suomalaiset fasisitit. Mustan sarastuksen airuet*. WSOY, Helsinki 2016.

⁵¹ Suomen Hallitusmuoto. 94/1919, annettu 17.7.1919. [<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1919/19190094001>].

⁵² Uola (1999), s. 13, 27, 52, 55, 57 ja 262.

Suomi–Neuvostoliitto-Seura perustettiin Moskovan välirauhansopimuksen jälkeen 15.10.1944.⁵³ Tätä oli edeltänyt Neuvostoliiton jo talvisodan jälkeen Suomeen välirauhan ajaksi istuttama, vuosina 1940–1941 toiminut Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seura. Toinen keskeinen neuvostomyönteinen ja kommunistinen järjestö, Rauhanpuolustajat, perustettiin 1949⁵⁴. Järjestö kuului vuonna 1949 perustettuun Neuvostoliiton johtamaan Maailman rauhanneuvostoon, jonka tavoitteena oli Politbyroon, Kominformin ja Agitpropin rinnalla vaikuttaa kohdemaidsensa kansalaisten mielipiteisiin ja päätöksentekoon.⁵⁵ Rauhanaate oli Neuvostoliiton keskeinen vaikuttamiskampanja Euroopassa. Keino vastustaa länttä, Euroopan integraatiokehitystä ja erityisesti Natoa. Tähän valjastettiin myöhemmin ympäristöjärjestöjä, nuorisoliikeitä, ay-liikettä, kirkkoja ja poliittisia puoluejärjestöjä, joita pro-Soviet-ryhmittymät mobilisoivat aktiivisesti.⁵⁶

Edellä kuvatun prosessin voi sanoa luoneen kivijalan Neuvostoliitolle suomalaisen kansalaisyhteiskunnan kautta mielipiteisiin ja poliittiseen päätöksentekoon vaikuttamiseen. Historian tarkastelu auttaa ymmärtämään nykyisyyttä. Myöhemmät vaiheet osoittavat, että vaikuttaminen ei pysähtynyt kylmän sodan päättymiseen 1991. Venäjä käyttää muiden valtioiden kansalaisyhteiskuntia edelleen väylänä vaikuttaa kohteeseensa.⁵⁷ Diasporassa elävät venäläiset ovat kansalaisiltaan lojaalisuutta edellyttävän Venäjän maanmiespolitiikan kiinnostuksen kohde.⁵⁸ Kansalaisyhteiskunta on yksi maanmiespolitiikan väylä pyrkiä vaikuttamaan venäläisvähemmistöön Suomessa.⁵⁹

Sodan usvaista sakeutta

Kansalaisyhteiskuntamme on Suomen sydän, johon luottamus ja tahto hoitaa yhteisiä asioita perustuvat. Järjestöjen tekemä työ on arvokasta ja luotettavaa. Samalla on tunnistettava riskit ja se, millainen ristiriita voi syntyä, kun järjestöjen luottamushenkilöverkostoon perustuvat hallintorakenteet sekä muut avaintehtävät mahdollistavat myönnytyspolitiikan jatkamisen ilman turvallisuuden tosiasiallisia takeita. On vaikea sakottaa hyväntekijää. Nähdä sotilasta usvan takana.

Vaikka Suomi on harkiten erkaantunut artikkelissa esitetystä Chamberlainin myönnytyspolitiikasta, kirjoittajat näkevät edelleen monia riskejä ympäristössämme ja toiminnassamme. Erityisesti olisi lisättävä ymmärrystä kansalaisyhteiskuntaa hyödyntävästä

⁵³ Suomi–Venäjä-Seuran internetsivut. [<https://suomivenajaseura.fi/>], luettu 24.2.2024.

⁵⁴ Rauhanpuolustajat ry:n internetsivut. [<https://www.rauhanpuolustajat.fi/>], luettu 24.2.2024.

⁵⁵ Kaarnola, Jorma: Rauhanliikkeet ja maanpuolustus. *Tiede ja Ase* N:o 26, 1968, s. 47–48. [<https://journal.fi/ta/article/view/47476>].

⁵⁶ Alexiev, Alexander R.: *The Soviet Campaign Against INF: Strategy, Tactics, Means*. A Rand Note, Rand Corporation 1985, s. 36–39. [rand.org], luettu 17.2.2024.

⁵⁷ Ks. esim. European Parliament: *Russia's information war. Propaganda or counter-propaganda?* Briefing, October 2016. [[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589810/EPRS_BRI\(2016\)589810_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/589810/EPRS_BRI(2016)589810_EN.pdf)], luettu 15.2.2024 sekä Rațiu, A. & A. Munteanu: Hybrid Warfare and the Russian Federation Informational Strategy to Influence Civilian Population in Ukraine. *Land Forces Academy Review*, 23(3), 2018. [<https://sciendo.com/article/10.2478/raft-2018-0023>], luettu 15.2.2024.

⁵⁸ Ks. esim. Davydova, Minguet & Teemu Oivo: Kaksoiskansalaisuuden turvallistaminen ja Suomen venäjänkieliset. *Idäntutkimus* 3/2019, Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura.

⁵⁹ Ks. esim. Salovaara, Outi: Kotouttamisesta tuli venäläispariskuntien rahakone – Tekaistuja hankkeita, valeasiakirjoja, tiivis yhteys Kremltiin. *Suomen Kuvalehti*, 16.2.2018. [<https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/kotouttamisesta-tuli-venalaispariskuntien-rahakone-tekaistuja-hankkeita-valeasiakirjoja-tiivis-yhteys-kremltiin/>], luettu 10.2.2024.

vieraan valtion vaikuttamisesta ja sen pyrkimyksistä häiritä ja heikentää poliittista päätöksentekokykyä mielipideilmastoa muokkaamalla, tai muuten häiritsemällä. Olipa kyse maan rajat ylittävistä diplomaatiasta tai Suomen sisäisistä poliittisista asioista.

Kokonaismaanpuolustuksen näkökulmasta siviiliyhteiskunnan ja sotilasorganisaation välisen yhteistyön laatua ja merkitystä on myös syytä arvioida, vaikka siviiliyhteiskunnan kysymysten ratkominen ei perinteisesti ole sotilaalliseen maanpuolustukseen kuulunut. Parasta ja sakeinta sodan usvaa on saada vastustaja uskomaan ikuisen rauhaan ja riisumaan itsensä aseista. Kirjoittajat jäävät odottamaan, milloin se jälleen laskeutuu päällemme. Voimme pysyä skandinaaveina sinisilminä, mutta meillä on oltava myös suojaliivit.

MAANPUOLUSTUSKILLAT VAPAAEHTOISESSA MAANPUOLUSTUKSESSA

Tuomas Hallenberg¹

Maanpuolustuskillat tarjoavat maanpuolustuksesta kiinnostuneille yhteisöllisyyttä, verkostoja ja väylän saada ajankohtaista tietoa maanpuolustukseen liittyvistä asioista. Killat tarjoavat myös mahdollisuuden osallistua erilaiseen harjoitustoimintaan. Sotilas- ja joukko-osastoperinteiden vaaliminen on tyypillinen ja ainutlaatuinen osa toimintaa kiltakentässä. Paikkansa vakiinnuttaneet jokakeväiset turvallisuuspoliittiset seminaarit vetävät hienosti väkeä ja *Maanpuolustaja*-lehti ilmestyy kahdesti vuodessa. Pohjoismaiset Kiltapäivät avaavat mahdollisuuden tavata pohjoismaisia kollegoita, kilpailla hieman ja perehtyä eri maiden toimintamalleihin, koulutusjärjestelmiin ja kalustoon eri maissa kiertävällä vuorolla järjestettävissä tilaisuuksissa.

Mukaan kiltatoimintaan ovat tervetulleita kaikki ikään, sukupuoleen tai sotilasarvoon katsomatta. Sopivan maanpuolustuskillan valintakriteereinä voivat uudelle jäsenelle toimia koulutushaara, aselaji, joukko-osasto, kotipaikka tai jäsenen harrastuneisuus. Valittavana on yli kahdeksankymmentä valtakunnallista kilttaa, joiden etua valvoo ja toimintaa tukee Maanpuolustuskiltojen liitto ry. Hyvä yhteistyö Puolustusvoimien ja muiden maanpuolustusjärjestöjen kanssa lisää tietämystä ja luo mahdollisuuksia osallistua toimintaan jäsenen tarpeiden, mielenkiinnon ja mahdollisuuksien mukaisesti. Tässä tarkastelun kohteena on kiltaliike, sen historia ja kehitys sekä rooli osana suomalaista vapaaehtoisuuteen perustuvaa maanpuolustustyötä.

Kiltaliikkeen alkusysäys Pohjoismaissa

Sotilasjoukon identiteetti muodostuu monista tekijöistä, joista voidaan mainita vaikkapa yhteenkuuluvuutta syventävät perinteet. Näitä ovat vahvistetut perinteet, kuten marssit, vuosipäivät, tunnukset ja nimet. Vahvistamattomien, usein spontaanisti ja ilman virallista suunnittelua syntyneiden perinteiden merkitys on myös arvokas. Perinteillä on sotilasjoukossa oma huomattava merkityksensä.²

¹ MMM, MBA Tuomas Hallenberg (s. 1971) on reservin kapteeni ja toimii Metsähallituksessa Kiinteistökehitys-vastuualueen johtajana sekä konsernin varautumis- ja valmiusasioista vastaavana johtajana. Hallenberg toimii luottamustehtävissä Suomen Metsästäjäliitto Finlands Jägarförbund ry:n hallituksen puheenjohtajana, pohjoismaisen Nordic Hunters' Alliance -järjestön hallituksen puheenjohtajana ja Euroopan metsästäjien kattojärjestö FACE:n hallituksen varapuheenjohtajana sekä Maanpuolustuskiltojen liiton hallituksen jäsenenä. Metsähallituksessa hänen vastuulleen kuuluvat maankäytön kysymykset, kuten tuulivoima-, kaavoitus- ja kaivannaisliiketoiminnat. Hallenberg on työskennellyt pitkään myös metsäteollisuuden puunhankinnan eri johtotehtävissä UPM-Kymmene Oyj:ssä, ja sitä ennen Yhdistyneiden kansakuntien elintarvike- ja maatalousjärjestö FAO:ssa Genevessä.

² *Suomen puolustusvoimien joukko-osastoperinteet*. Marko Palokangas et al. (toim.). Sotamuseon julkaisu 1/2008, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2008.

Muistomitali ja Kunniakirja, Pekka (Pietari) Hallenberg.

Kuvat 1–2. Joukko-osastoperinteitä ja asevelitoimintaa Suomessa ennen ja nyt. Suomen Entisten Sotilaiden Yhdistys ry:n muistomitali myöntökirjoineen.

Tanskan – Saksan–Preussin sodat ja kiltatoiminnan synty

Kiltaliikkeen alkukoti löytyy Tanskasta. Jo vuonna 1859 vuosien 1848–1850 sodan veteraanit perustivat järjestön nimeltä De Danske Vaabenbrodre, jonka tarkoituksena oli vahvistaa kansallishenkeä ja huolehtia vaikeuksissa olevista sotakavereista. Vuoden 1864 sodan jälkeen Tanskassa perustettiin muitakin vastaavia yhdistyksiä, mutta jäsenyyden ehtona oli tuolloin vielä osallistuminen kyseisen sodan taisteluihin. Varsinainen ensimmäinen kiltatoiminnan tyyppinen järjestö perustettiin 1885, jolloin aloitti toimintansa samassa joukko-osastossa palvelulle tarkoitetu yhdistys Garderforeningen i København. Esimerkin innoittamana maahan perustettiin vuoteen 1914 mennessä 46 aselaji- tai joukko-osastopalveluun perustunutta sotilasyhdistystä.

Nykyisen kiltatoiminnan näkökulmasta on kiintoisaa, että sotilasarvoilla tai yhteiskunnallisella asemalla ei tuolloinkaan ollut merkitystä. Sotilasyhdistysten määrän nousussa sataan ensimmäisen maailmansodan jälkeen tarve ohjaavalle kattojärjestölle oli ilmeinen. Vuonna 1919 perustettu Fællesudvalg jäi toiminnallisesti varsin heikoksi, ja yhdistysten määrän kasvaessa tilanne johti uuden keskusjärjestön, Danske Soldaterforeningers Fællesudvalgin syntyyn 1936. Järjestö tunnetaan Danske Soldaterforeningers Landsraad (DSL) -nimisenä vuonna 1948 tapahtuneen nimenvaihdon jälkeen.³

Kiltatoiminta nousee Ruotsissa

Ruotsin ensimmäisen joukko-osastokillan tai ”toveriyhdistyksen” Vapenbröderna perustivat 8.12.1899 Kuninkaallisessa Vaxholmin Rannikkotykkörykmentissä palvelleet varusmiehet. Myöhemmin vasta 1930-luvulla kantahenkilökuntaan kuuluvat saivat oikeuden liittyä kiltaan.⁴

Vuoteen 1926 mennessä maassa toimi vain kolme joukko-osastokillan kaltaista yhdistystä: Vapenbröderna, Älvborgs krigarförening (1915) ja Värmlands fältjägares kamratsförening (1923). Vuonna 1925 Ruotsi päätti vähentää puolustuslaitoksen määrärahoja ja lopettaa useita rykmenttejä. Näiden perinteitä vaalimaan perustettiin nopeasti historiallisten ja perinteikkäiden rykmenttien nimiä kantavia yhdistyksiä. Vuodesta 1934 alettiin myös olemassa oleviin joukko-osastoihin perustaa aktiivisesti kiltojen kaltaisia yhdistyksiä.⁵

Ruotsi lisäsi puolustusmäärärahojaan vuodesta 1936 alkaen ja perusti kiristyneessä maailmantilanteessa uusia rykmenttejä ja joukko-osastoja, joihin perustettiin myös omia yhdistyksiä. Yhdistysten määrän noustua parissa vuosikymmenessä huomattavasti kattojärjestöksi perustettiin 1950 Tukholmassa De Svenska Militära Kamratföreningars Representantskap, jonka tuli huolehtia erityisesti saman vuoden pohjoismaisten kiltapäivien järjestelyistä. Tekemiselle oli tarvetta kiltapäivien jälkeenkin, ja toiminta jatkui. Organisaation nimeä päivitettiin vuosien mittaan ja nykyinen nimi Sveriges Militära Kamratföreningars Riksförbund otettiin käyttöön vuonna 1992.⁶

Killat Suomessa

Toisen maailmansodan päättymiseen saakka itsenäisen Suomen aikainen vapaaehtoinen maanpuolustustyö tapahtui pääosin Suojeluskuntajärjestössä, joka harjoitukseineen kaikkineen tarjosi täydentävän mahdollisuuden reserviläisille puolustusvoimien hoitaman perustehtävän lisänä. Talvisodan jälkeen perustetun Suomen Aseveljien Liiton tehtävät keskittyivät lähinnä erilaisiin huoltotöihin.⁷ Naisille tarkoitettu vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön ja nimenomaisesti Suojeluskuntajärjestöä tukemaan tarkoitettu Lotta Svärd -järjestö perustettiin maahamme 1920. Mainitut järjestöt lakkautettiin jatkosodan päätyttyä 1944 ja ne voidaan nähdä 1950-luvulla syntyneen kiltaliikkeen esikuvina. Oletettavasti poliittisten näkökulmien sensitiivisyyden vuoksi his-

³ Elomaa, Ari-Pekka: *Tahtoa ja tekoja. Maanpuolustuskiltojen liitto 1963–1993*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1993.

⁴ Elomaa (1993).

⁵ Sama.

⁶ Sama.

⁷ Sama.

toriallista yhteyttä ei ole nostettu erityisen painavasti esiin. Toimintakenttään jäi järjestöjen lakkauttamisen seurauksena ja syntyneissä uusissa oloissa tarve poliittisesti hyväksyttävälle kanavalle maanpuolustuksellista vapaaehtoistyön kanavoimista varten.

Naapurimaiden maanpuolustusyhdistysten tai joukko-osastokiltojen kehityksen taapaaan tarve vapaaehtoistyölle ja erityisesti joukko-osastojen perinteiden vaalimiselle sodan kokeneiden keskuudessa oli ilmeinen myös Suomessa. Joukko-osastoperinteitä vaalimaan pyrkinet ja jäsentensä tasa-arvoisuutta aseveliyhdistystyössä korostaneet henkilöt vaikuttivat merkittävästi kiltaaatteen leviämiseen, ja lopulta kiltakenttää alettiin aktiivisesti perustaa 1960-luvun alussa.⁸

Monet aktiivisesti suojeluskunnissa ja aseveliyhdistyksissä mukana olleet miehet vaikuttivat kiltaaatteen syntymiseen. Kilttojen edeltäjiä maassamme ovat olleet aselaji- ja joukko-osastoyhdistykset, kuten myöhemmin kiltamuotoiseksi muuttunut Hakkapeliliittayhdistys. Vuonna 1926 kadetti Heikki Junto sai koulun johtajan everstiluutnantti Heikki Nurmion suostumuksen perustaa kansaa ja sotaväkeä lähentävän yhdistyksen. Syyskuussa kokoontui 36 ratsuväessä palvelutta miestä Helsingissä perustamaan ratsumiehille omaa yhdistystä, joka sai nimen Hakkapeliitta ry. Helsingin Pioneeriyhdistys sai alkunsa 1933, kun entinen pioneeri Birger Rosenlund kutsui ikäluokkansa pioneereja veljesiltaan. Paikalle saapui kolme upseeria, kolme aliupseeria, kolme korpraalia, lääkintäkorpraali ja kuusi pioneeria sekä kaksi sen hetkistä komppaniassa palvelevaa upseeria. Kiltaaatteen näkökulmasta tapahtumassa on merkittävää se, että kyseessä oli kaikille avoin tilaisuus, sotilasarvoon katsomatta. Yhdistyksiä perustettiin osan hiipussa ja osan kestäessä ajan hammasta. Varsinainen ensimmäinen joukko-osastoyhdistys, joka täyttää nykyisten kilttojen kriteerit ja kantaa sen mukaista nimeä, on 1957 perustettu Karjalan Kaartin Kiltta, joka tunnetaan nykyisin Karjalan prikaatin kiltana.⁹

Maanpuolustuskilttojen liitto ja kiltatoiminta tänään

Maanpuolustuskilttojen liitto perustettiin kilttojen kattojärjestöksi vuonna 1963. Jäsenkilttoja on 81 kappaletta. Killoilla on 90 paikallisosastoa eri puolilla maata. Liiton alaisuudessa toimii 9 kiltapiiriä. Kiltakenttä on moninainen. Siihen kuuluu esimerkiksi joukko-osasto-, aselaji-, perinne-, turvakurssi-, maakuntajoukko- ja alueellisia maanpuolustuskilttoja.

Maanpuolustuskilttojen liitto on valtakunnallinen killat ja muut maanpuolustukselliset yhteisöt kokoava vapaaehtoisen maanpuolustuksen kansalaisjärjestö, johon voivat liittyä kaikki kansalaiset siviilitehtävään, sukupuoleen tai sotilasarvoon katsomatta. Toiminnan painopiste on pääosin killoissa, joiden toimintaa liitto tukee luomalla ja ylläpitämällä toimintaedellytyksiä sekä tarjoamalla palveluita jäsenilleen. Palvelu- ja toimintamuotoja ovat tarjolla olevat kouluttautumismahdollisuudet erityisesti Maanpuolustuskoulutusyhdistyksen kautta, pohjoismainen yhteistyö veljesjärjestöjen kanssa perinteisine kiltapäivineen sekä liiton killoille kohdistama taloudellinen tuki apurahoina.

⁸ Elomaa (1993).

⁹ Sama.

Maanpuolustuskiltojen jäsenmäärä on noussut tasaisesti viime vuosina. Vuoden 2020 lopussa jäseniä oli 11 106 henkilöä ja vuoden 2023 lopussa 12 400. Yleisen turvallisuustilanteen muutoksen voi olettaa näkyvän jäsenmäärän kehityksessä. Kiltojen tarjoamissa toimintamuodoissa aselajikiltojen ja kiltojen ampumatoiminta sekä sovellettu reserviläisammunta (SRA) ovat kyselyn perusteella nostaneet merkittävyyttään jäsenistön kiinnostuksen kohteina.¹⁰

Liiton strategia vuodelta 2021

Maanpuolustuskiltojen liiton strategia¹¹ uusittiin loppuvuodesta 2021. Työn pohjaksi tehtiin liittovaltuustolle kohdennettu kysely. Tulosten perusteella liiton kannalta merkittävimmät muutokset olivat ihmisten halu ja tarve sitoutua yhdistystoimintaan, sotilaallinen aktiivisuus lähialueilla, väestön ikärakenteen muutos ja muutos maanpuolustustahdossa. Teemat ovat odotusten mukaisia, ja kyselyn uusiminen Ukrainan sodan alkamisen jälkeen saattaisi vaikuttaa tärkeysjärjestykseen.

Arvioitaessa liiton tehtävien tärkeyttä ensimmäiseksi vastaajat nostivat maanpuolustushengen vaalimisen, Yhteisöllisyys ja yhteishengen ylläpito mainittiin toisena tekijänä ja kolmannelle sijalle ylsivät turvallisuuspolitiikan ajankohtaiset kysymykset ja seminaarit sekä toiminta linkkinä vapaaehtoistoiminnan ja Puolustusvoimien välillä.

Liiton toiminnassa vastaajat pitivät tärkeinä kiltatoiminnan edustamista, jossa mainittiin yhteiskuntasuhteet ja edunvalvonta. Yhtä tärkeinä vastaajat pitivät kiltatoiminnalle viestinnällä tuotettavaa yhteiskunnallista näkyvyyttä ja kiltojen taloudellista tukemista varainhankintoineen. Liiton tarjoamien palvelujen ja tapahtumien laatua arvioitaessa vastaajat arvostivat eniten vuosittaista Turpo-seminaaria. Yhtä paljon kannatusta saivat *Maanpuolustaja*-lehti, liiton tiedotteet ja jäsenrekisteri palveluineen.

Strategia hyväksyttiin liittovaltuuston kokouksessa 20.11.2021 Lappeenrannassa. Misioksi liitolle määriteltiin toiminta kiltatoiminnan yhdistäjänä, tukijana ja vaikuttajana. Sisäiseksi tavoitteeksi voitaneen listata kiltojen tarvitsemien palveluiden tuottaminen

Kuva 3. Parolan Panssariprikaatissa palvelevat kantavat yhä asepuksensa olkavarressa toisen maailmansodan aikaisen Panssaridivisioonamme tunnusta, "Laguksen nuolia".

¹⁰ Pakarinen, Ari, toiminnanjohtaja, Maanpuolustuskiltojen liitto ry: Maanpuolustuskiltojen tilanne ja strategia, haastattelu 23.2.2024, materiaali kirjoittajan hallussa.

¹¹ Maanpuolustuskiltojen liitto ry: *Strategiakyselyn loppuraportti 2021. Maanpuolustuskiltojen liiton strategia.* Hyväksytty liittovaltuuston kokouksessa 20.11.2021, Lappeenranta.

taloudellisesti ja tehokkaasti. Valtakunnallinen yhteistyö muiden maanpuolustustahojen kanssa, kiltakentän edustaminen edunvalvonnassa ja kiltatoiminnan näkyvyydestä vastaaminen viestinnän keinoin ovat valtakunnallisia tavoitteita ja osa missiota, kuten kiltakentän auttaminen yhteiskunnan kokonaisturvallisuuden ja valmiuden rakentamisessakin.

Liitto toimii kiltakentän yhdistäjänä. Toiminta kansallisissa järjestöissä, kuten Maanpuolustuskoulutusyhdistys, ja kiltojen välisen yhteistyön tukeminen ovat liitolle strategiassa kirjattuja tehtäviä. Liitto tukee strategian mukaan kiltojen toimintaa taloudellisesti, tuottamalla jäsenpalveluita, tukemalla alueellisia teematapahtumia ja pitämällä yllä palkitsemisjärjestelmää.

Vaikuttajana liitto pyrkii varmistamaan, että kiltatoiminta on näkyvä ja merkityksellinen osa vapaaehtoista maanpuolustus- ja kokonaisturvallisuustyötä. Tämä toteutuu strategian mukaan pitämällä maanpuolustustahto vahvana. Liitto tarjoaa mahdollisuuden vapaaehtoistyöhön ikään, sukupuoleen tai sotilasarvoon katsomatta. Strategia on tiivistetty sanoihin ”Maanpuolustuskiltojen liitto yhdistää, tukee ja vaikuttaa”.

Maanpuolustuskiltakentän merkitys vapaaehtoisessa maanpuolustuksessa

Joukko-osastoissa palvelleiden sotilaiden yhteydenpitoon ja myös auttamiseen alkuaan keskittyneet killat ovat luoneet yhteiset kokemukset jakaneille toiminnallisen alustan. Sen merkitys on korostunut viime sotien jälkeen aseveliyhdistysten korvauduttua maassamme killoilla. Rauhan aikana joukko-osastohenki ei arvion mukaan ole ollut yhtä merkittävä yhteiseen tekemiseen linkittävä tekijä kuin sodan kokeneilla henkilöillä. Joukko-osasto- ja aselajikiltojen toimintaan on rakentunut perinteiden vaalimisen lisäksi itse ja verkostoissa tuotettua palvelutarjontaa, kuten MPK:n koulutukset. Opastetut retkeilyt, perinnetapahtumat, luentotilaisuudet ja ampumatoiminta kiinnostavat kiltojen jäseniä. Kiltojen oman toiminnan painopisteet ja aktiviteetit vaihtelevat huomattavasti, mikä on luonteenomaista lähtökohtaisesti kaikille kansalaisille tarkoitetuille yhdistyksille.

Maanpuolustuskiltojen liitto pitää strategiansa mukaisesti yllä maanpuolustustahtoa. Uhka on määritelty tahdon ja kyvyn tuloksi.¹² Joukko-osasto- ja aselajiperinteiden vaaliminen ja jäsenkunnan informointi kokonaisturvallisuus- ja puolustusasioissa voidaan nähdä tahtotekijää vahvistavana toimintana. Liiton ja kiltojen tilaisuuksissa näkyy läpileikkaavana yhteiskunnan kirjo eläkeläisistä nuoriin, naisiin ja miehiin. Yhdistävä tekijä on maanpuolustustahdon ylläpito.

Maanpuolustuskilloissa toimiminen luo jäsenistölle käytännöllisen ja helpon mahdollisuuden ylläpitää tietämystään maanpuolustuksellisissa asioissa. Liiton viestintä, *Maanpuolustaja*-lehti, erikseen tilattavissa oleva *Suomen Sotilas*-lehti ja Turpo-seminaarit ovat saaneet kiitosta jäsenistöltä. Joukko-osasto- ja aselajikillat tekevät tyypillisesti perinnetyötä, viestivät oman alansa viimeisimmistä kehitysaskelista ja toimivat yhteisöinä samoja teemoja harjoitteleiden ja kouluttaneiden kesken. Pohjoismaisella kiltatyöllä on vuosikymmenien perinteet, ja eri maissa vuorotellen järjestettävät kiltapäivät ovat oiva tilaisuus tutustua muihin kiltalaisiin, naapurimaiden sotilaskoulutukseen ja vapaaehtois- ja reserviläistoiminnan erityispiirteisiin meillä ja muualla.

¹² Seppälä, Pekka: *Uhka käsitteenä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 3, Strategian asiantietoa, No 16, 2011, ISSN 1236-4975.

Reserviläisjärjestöt ja erityisesti Maanpuolustuskoulutusyhdistys (MPK) tarjoavat sotilaallisia ja varautumiseen tarvittavia taitoja kursseillaan. Kykyjä, uhka-termin toista tekijää, on mahdollista ylläpitää hyödyntämällä laajaa kurssitarjontaa. Yhteiskunnan kokonaisresilienssi alkaa jo kotitalouksien varautumisesta erilaisiin kriiseihin jatkuen perusensiavun ja lääkintähuollon osaamisesta aina sotilaalliseen johtamiseen ja muiden tarvittavien tietojen ja taitojen koulutukseen. Oma aktiivisuus ja kiinnostus ratkaisevat.

Kiltatoiminnan juuret ovat yhteisöllisyydessä ja huolenpidossa. Kaveria ei jätetä -periaate kuultaa läpi jo yli 150 vuotta sitten Tanskassa perustettujen yhdistysten tarkoituseristä. Järjestökentässämme on toiminnallisesti orientoituneita järjestöjä, sotilasarvoon tai aktiivi-reserviläisrooleihin perustuvia järjestöjä, kuten järjestöjen luvatussa maassa kuuluukin. Naisille on tarjolla koulutusta ja tapahtumia jäsenilleen tarjoava oma Maanpuolustusnaisten Liitto ry. Maanpuolustuskiltojen liitto lukuisine kiltoineen tarjoaa monipuolisuudessaan kaikille kansalaisille mahdollisuuden osallistua vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön.

Uhka on tahtotilan ja kyvykkyyden tulo. Maanpuolustuksessa tarvittavaa kyvykkyyttä voi kukin ylläpitää valikoimalla sopivia koulutuksia laajasta kurssitarjonnasta. Maanpuolustustahdon ylläpito on yhteinen asiamme. Liitto ja sen jäsenkillat tarjoavat kumpaankin toimintaan vahvan perustan viestinnällään ja koulutuspoluillaan. Ovet ovat kaikille auki.

URHEILUSEUROJEN TOIMINTA OSANA YHTEISKUNNAN RESILIISSIN VAHVISTAMISTA

Jarmo Aho¹

Termiä resilienssi käytetään eri yhteyksissä kuvaamaan kykyä sietää ulkoista muutosvoimaa. Yhteiskuntien, organisaatioiden, kotitalouksien tai yksilöiden kohdalla resilienssi on kykyä pysyä toimintakykyisenä vaikeissa muutostilanteissa ja palautua niistä.² Resilienssin yleisesti käytetty synonyymi on kriisinsietokyky, mutta myös muita termejä voidaan käyttää eri tilanteissa perustellusti kuvaamaan resilienssiä.³ Resilienssiä edellyttävät kuormittavat tilanteet ja niiden vakavuus voivat olla eri toimijoille ja yksilöille hyvinkin erilaisia, mutta yhteistä tilanteille on muutos ja vaatimus niihin sopeutumiseen.

Yhteiskuntatasolla resilienssi voidaan jakaa iskunkestävyyteen sekä sopeutuvuuteen. Näistä iskunkestävyys kuvaa yhteiskunnan kykyä ottaa vastaan sitä kohtaava muutostilanne, oli kyseessä sitten luonnonkatastrofi tai mahdollinen hyökkäystilanne. Iskunkestävyys muodostuu lujatekoisuudesta ja toisteisuudesta, joista lujatekoisuus viittaa infrastruktuurin kykyyn ottaa vastaan muutosvoima, kotitalouksien valmiuksiin kestää muutosvoiman vaikutusta sekä yksilöiden psyykkiseen kykyyn säilyttää toimintakyky.

Toisteisuudella tarkoitetaan eri toimintojen päällekkäisiä rakenteita ja hajasijoittamista, joilla mahdollistetaan toimintojen ylläpitäminen, vaikka yksittäisen infrastruktuurinosan toiminta keskeytyisi. Sopeutuva resilienssi puolestaan rakentuu kekseliäisyydestä sekä vikkelyydestä. Kekseliäisyys on kyvykkyyttä tuottaa luovia ratkaisuja kriisitilanteeseen sopeutumiseen, ja kekseliäisyys pohjaa yhteiskunnan eri toimijoiden sosiaalisen, kulttuurisen, taloudellisen ja poliittisen pääoman resurssihin ja osaamiseen. Vikkelyys taas kuvaa reaktionopeutta, jolla tapahtumaan voidaan reagoida tunnistamalla kekseliäisyyttä edistävät resurssit ja ottaa ne käyttöön tilanteen korjaamiseksi. Mitä laajempi osaamispotentiali eri aloilta on saatavissa yhteiskunnan hyötykäyttöön niin nopeasti kuin mahdollista, sitä sopeutuvampi yhteiskunta on.⁴

Yhteiskunnan resilienssi

Yhteiskuntatason resilienssin eli kriisinsietokyvyn muodostumisessa keskeistä on laajasti yhteiskunnan kattava yhteistoiminta eri toimijoiden kesken. ”*Valtionhallinnon, vi-*

¹ Jarmo Aho (s. 1976) on koulutukseltaan elintarviketieteiden maisteri ja työskentelee kehityspäällikkönä Suur-Seudun Osuuskauppa SSO:ssa, sekä toimii aktiivisesti urheiluseuratoiminnassa Kerkesix ry:n puheenjohtajana sekä Espoon Suunta ry:n johtokunnan jäsenenä vastuualueenaan seuran nuorisotoiminta.

² *Kielitoimiston sanakirja*. [https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/resilienssi?searchMode=all], luettu 3.3.2024.

³ Makkonen-Craig, Henna: Resilienssi eli kriisinkestävyys. *Kielikello 4/2021*. [https://www.kielikello.fi/-/resilienssi-eli-kriisinkestävyys], luettu 10.3.2024.

⁴ Hyvönen, Ari-Elmeri; Tapio Juntunen, Harri Mikkola, Juha Käpylä, Harri Gustafsberg, Markku Nyman, Tiina Rättälä, Sirpa Virta & Johanna Liljeroos: *Kokonaisresilienssi ja turvallisuus: tasot, prosessit ja arviointi*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2019, s. 16, 17 ja 18. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161358/17-2019-Kokonaisresilienssi_ja_turvallisuus.pdf?sequence=1&isAllowed=y], luettu 20.2.2024.

ranomaisten, elinkeinoelämän, maakuntien ja kuntien lisäksi yliopistot ja tutkimuslaitokset, järjestöt, yhteisöt ja yksilöt muodostavat kokonaisturvallisuuden verkoston, jossa tietoa voidaan jakaa, yhteisiä tavoitteita voidaan asettaa ja yhteistyöhön voidaan sitoutua joustavasti. Tämän ajattelumallin mukaan turvallisuustoimijoita ovat kaikki johdettuun tai sitä kiinteästi tukevaan turvallisuustoimintaan osallistuvat tahot.”⁵

Viranomaiset ja järjestöt tukevat osaltaan kansalaisia varautumistyössä. Kotitalouksien ja yhteisöjen välistä turvallisuustoimintaa on omatoiminen varautuminen, jolla pyritään onnettomuuksien ehkäisyyn ja valmistaudutaan toimimaan vaaratilanteissa. Omatoimiseen varautumista käsitellään esimerkiksi pelastuslaissa, jossa määritetään muun muassa kiinteistönomistajille vaatimuksia paloturvallisuuteen liittyen.⁶ Viranomaiset ja järjestöt voivat myös kannustaa kotitalouksia omatoimiseen varautumiseen, josta esimerkkinä on kolmen vuorokauden kotivara.⁷

Yksilön resilienssi

Organisaatioiden resilienssin lisäksi yhteiskunnan kokonaisresilienssiin vaikuttaa myös yksilöiden resilienssi. Kotitaloudet, organisaatiot sekä yhteiskunta muodostuvat yksilöistä, joten yksilötason resilienssillä on merkitys osana yhteisöjen toimintakykyä. Yksilön resilienssillä on myös vaikutus ihmisen kyvykkyyteen varautua ja toimia itsenäisesti niin normaalioloissa kuin kriisitilanteissakin.⁸ Yksilötason resilienssiä vahvistamalla voidaan tämän perusteella vaikuttaa positiivisesti yhteiskuntatason resilienssiin.

Yksilön kykyyn sietää kriisitilanteita vaikuttaa kyvykkyys hyödyntää sekä perimässä saatuja sisäisiä resursseja että ympäristön tarjoamia ulkoisia voimavaroja, joista jälkimmäisiä ovat muun muassa lähipiiri ja sosiaaliset suhteet. Tämä kyky kehittyy jo jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa, mutta kykyä voidaan myös aktiivisesti kehittää. Jo ihan normaalin arjen henkisestä kuormituksesta ja haastavista tilanteista selviäminen voi antaa positiivisia kokemuksia onnistumisesta sekä tunteen mahdollisuudesta myös jatkossa kohdata ja voittaa vastoinkäymisiä.⁹

Ympäristö, jossa ulkoiset voimavarat antavat tukea yksilölle kohdata haasteita, antaa paremmat lähtökohdat vahvistaa kriisinsietokykyä kuin sellainen ympäristö, jossa yksilö jätetään yksin erilaisen kuormituksen kanssa. Kuitenkaan ei pelkästään vastoinkäymisiä voittamalla tarvitse kehittyä. Resilienssiä voi kehittää myös positiivisen vahvistamisen kautta, jolloin yksilöä autetaan tunnistamaan ja hyödyntämään vahvuuksiaan. Kun vahvuuksien kautta positiivinen minäkuva kehittyy ja itseluottamus kasvaa, on helpompi uskoa omaan pystyvyyteen selvitä eteen tulevista vastoinkäymisistä.¹⁰ Tässä kirjoituksessa tarkastelen urheiluseurojen toiminnan vaikutusta yksilön resilienssin kehittämiseen.

⁵ *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös, Turvallisuuskomitea 2017, s. 7 ja 8.

⁶ Sama, s. 95.

⁷ *72 tuntia*. [<https://72tuntia.fi/>], luettu 10.3.2024.

⁸ *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*, s. 8.

⁹ Koirikivi, Pia & Saija Benjamin: *Mitä resilienssi on? Radikaaliksi kasvamassa?* -tutkimushanke, Helsingin yliopisto 2020. [<https://www.helsinki.fi/fi/tutkimusryhmat/radikaaliksi-kasvamassa/ajankohtaista/mita-resilienssi-on>], luettu 11.2.2024.

¹⁰ Sama.

Urheiluseuroista

Suomalaiset ovat yhdistystoimintakansaa. Suomessa oli 2.1.2024 yhdistysrekisterissä 108 292 erilaista yhdistystä.¹¹ Näistä yhdistyksistä urheiluseuroja arvioidaan olevan noin 10 000, joista 38 % edistää päätarkoituksenaan kunto- ja harrasteliikuntaa, 31 % painottaa toiminnassaan kilpaurheilua ja 29 % katsoo toimintansa edustavan kumpakin näistä tasapuolisesti.¹²

Urheiluseuroissa 1,8 miljoonaa suomalaista osallistuu yhdistystoimintaan itselleen mielekkäällä tavalla.¹³ Harrastaa voi muun muassa urheilemalla, valmentamalla, järjestämällä tapahtumia ja kilpailuja sekä toimimalla yhdistyksen hallinnossa tai toimihenkilönä. Suomalaisista aikuisista 13 % ja 9–15-vuotiaista lapsista noin 60 % kuuluu johonkin urheiluseuraan, ja jopa 90 % lapsista osallistuu urheiluseurojen toimintaan jossain vaiheessa lapsuuttaan. Myös yhdistystoimintaan mukaan lähtö tapahtuu nuorena, sillä 60 % lapsista on mukana jossain seuratoiminnassa jo ennen kouluikää.¹⁴ Edellä kuvatun perusteella voidaan todeta urheiluseuroilla olevan vaikuttavuutta laajasti suomalaisten keskuudessa.

Liikunnan vaikutuksista ja motivaatiotekijöistä

Liikunnalla on todettu olevan monia positiivisia vaikutuksia sitä harrastavalle ihmiselle. Liikunnan harrastamisen voidaan katsoa olevan kuntoliikuntaa tai terveysliikuntaa. Kuntoliikunta on minimissään hikoilua ja hengästymistä aiheuttavaa toimintaa, jolla pyritään ylläpitämään tai kehittämään fyysistä kestävyys- tai lihaskuntoa. Terveysliikunnaksi voidaan katsoa kaikki määrällisesti riittävä fyysistä rasitusta aiheuttava aktiivisuus, jolla pyritään ylläpitämään tai kehittämään hyvää terveydentilaa. Terveysliikunnassa esimerkiksi toiminnan kesto on jo riittävä mittari, mutta kuntoliikunnassa käytetyn ajan lisäksi myös harjoituksen teho vaikuttaa tavoiteltujen tulosten saavuttamiseen.¹⁵

Liikunnan harrastaminen tukee fyysistä toimintakykyä esimerkiksi kehittämällä kuntoa, vahvistamalla lihaksistoa sekä luustoa ja lisäämällä fyysistä sekä psyykkistä jaksamista. Liikunta parantaa myös sokeriaineenvaihduntaa ja auttaa painonhallinnassa. Muita liikunnan terveyshyötyjä ovat esimerkiksi myönteiset vaikutukset hengitys- ja verenkiertoelinten tilaan ja unen laatua parantava vaikutus. Liikunnan harrastamisella on siis ihmiselle positiivinen vaikutus siitä saatavien suorien hyötyjen ja sen puutteesta johtuvien vaikutusten torjunnan kautta.¹⁶

Liikunnalla voi olla ihmiselle myös merkittävä sosiaalinen vaikutus. Yhteinen harrastus voi auttaa ystävyssuhteiden sekä yhteenkuuluvuuden syntymistä, jotka jo itses-

¹¹ Yhdistysten ja uskonnollisten yhdyskuntien lukumäärät, PRH. [<https://www.prh.fi/fi/yhdistysrekisteri/yhdistysrekisterintilastoja/lukumaaratyhdistysrekisterissajauskonnollistenyhdyskuntienrekisterissa.html>], luettu 28.1.2024.

¹² Koski, Pasi & Pasi Mäenpää: *Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat – tilanne, muutokset ja tulevaisuus*. Turun yliopisto 2018. [<https://julkaisut.valtionneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161059/Suomalaiset%20liikunta-%20ja%20urheiluseurat.pdf>], luettu, 24.2.2024.

¹³ Suomen Olympiakomitea: *Seuratoiminta*. [<https://www.olympiakomitea.fi/seuratoiminta/>], luettu 24.2.2024.

¹⁴ Koski & Mäenpää (2018).

¹⁵ Duodecim Terveyskirjasto: *Terveysliikunta – kuntoa, terveyttä ja elämänlaatua*. [<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00934>], luettu 24.2.2024.

¹⁶ Karri, Janne, lääket. lis.: Liikunnan terveysvaikutuksista, haastattelu 7.3.2024, materiaali kirjoittajalla.

sään tuottavat positiivia tunteita, mutta myös vahvistavat ihmisen tarvetta tulla kuuluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi. Esimerkiksi lasten liikuntaryhmissä on huomattu ystävyysuhteiden lisääntyneen ja torjutuksi tulemisen kokemusten vähentyneen, kun lapset aktiivisesti laitetaan toimimaan kaikkien ryhmän jäsenten kesken.¹⁷

Sosiaalisen vaikutuksen lisäksi liikunnalla on myös muita henkiseen hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Liikuntatilanteista voidaan saada tukea yksilön resilienssin muodostumisen elementteihin, kuten suorituksissa onnistumisen kautta saavutettavaan kokemukseen pystyvyydestä, jonka kautta minäkuva ja omanarvontunto voivat kehittyä.¹⁸

Esimerkiksi urheiluseurojen tuottamalla toiminnalla voidaan vahvistaa yksilön motivaatiotekijöitä ja saada sitä kautta yksittäinen ihminen aktivoitua harrastamaan liikuntaa. Kun yksilö on saatu aktivoitua, urheiluseura toiminnallaan luo mahdollisuuksia, joissa yksilön resilienssi voi vahvistua. COM-B-mallin mukaan kaiken toiminnan aikaansaamiseen tarvitaan kyvykkyys eli taidot, mahdollisuus sekä motivaatio.¹⁹ Urheiluseurat voivat edistää liikunnan harrastamista tuottamalla kaikkia COM-B-mallin osaluokkia yksilöille. Kyvykkyuden kehittämiseksi seurat voivat järjestää kursseja tai valmennustoimintaa, joilla toimintaa edistäviä taitoja voi oppia. Mahdollisuuksia ovat yhtä lailla edellä mainitut kurssit ja valmennustoiminta kuin myös muut tapahtumat ja kilpailut. Motivaatio on yksilölähtöistä tarvetta toimia, ja vaikka motivaatio lopullisesti muodostuu yksilön omista lähtökohdista, voi sitä myös aktiivisesti tukea.

Toimintaa urheiluseuroissa – Espoon Suunta ja Kerkesix

Espoon Suunta on suunnistuksen erikoisseura, jossa halutaan tarjota jokaiselle jäsenelle mahdollisuus harrastaa omien tavoitteiden ja taitotasojen mukaan. Tämä toteutuu Espoon Suunnassa varsin hyvin, sillä seurassa panostetaan kilpaurheiluun, mutta myös kunto- ja harrasteliikuntaan. Jäsenistö koostuu ikärakenteellisesti alle kouluikäisistä lapsista aina useisiin 85-vuotiaiden sarjassa kilpaileviin veteraaneihin sekä taitotasoltaan uusista, vasta lajin pariin tulleista aina kansainvälisiin huippuihin. Seurassa pyritään myönteisen ja viihtyisän ilmapiirin kautta luomaan toimintaympäristö, jossa voi saada myönteisiä fyysisiä ja psyykkisiä kokemuksia sekä mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Espoon Suunta on mukana Olympiakomitean, lajiliittojen ja aluejärjestöjen Tähtiseura-ohjelmassa. Ohjelma perustuu kolmen vuoden välein järjestettäviin auditointeihin, joiden avulla seuroja ohjataan toimimaan hyviksi havaittujen käytäntöjen mukaisesti.²⁰

Nuorisotoiminnassa Espoon Suunta tarjoaa nuorille mielekkään mahdollisuuden harrastaa liikuntaa ja seura pyrkii aktivoimaan mahdollisimman monta nuorta liikkeelle eri tapahtumiin. Keskeisinä nuorten motivaatiotekijöinä seurassa tunnustetaan positiivisten fiilisten kautta tapahtuva toiminta sekä kaverisuhteiden ja yhteisöllisyyden mer-

¹⁷ UKK-instituutti: *Liikunta ja mielen hyvinvointi*. [<https://ukkinstituutti.fi/liike-laakkeena/liikunta-ja-mielen-hyvinvointi/>], luettu 24.2.2024.

¹⁸ UKK-instituutti: *Liikunta ja mielen hyvinvointi*. [<https://ukkinstituutti.fi/liike-laakkeena/liikunta-ja-mielen-hyvinvointi/>], luettu 24.2.2024.

¹⁹ Michie, S.; M. M. van Stralen & R. West: The behaviour change wheel: A new method for characterising and designing behaviour change interventions. *Implementation Sci*, 6(42), 2011. [<https://doi.org/10.1186/1748-5908-6-42>], luettu 15.2.2024.

²⁰ Suomen Olympiakomitea: Tähtiseurat. [<https://www.olympiakomitea.fi/seuratoiminta/tahtiseurat/>], luettu 15.2.2024.

kitys. Harjoitusten ja muiden tapahtumien laadukkuudella on vaikutuksensa osallistumisaktiivisuuteen, mutta nuorten harrastajien osalta on tunnistettu, että tapahtumiin osallistutaan erityisesti siksi, kun seurakaverit käyvät niissä.²¹

Toinen esimerkki urheiluseuratoiminnasta on kunto- ja harrasteliikuntaan keskittynyt yhdistys Kerkesix ry. Yhdistys ei ole yhden lajin erikoisseura, vaan se pyrkii mahdollistamaan jäsenistölleen laaja-alaisen ulkoilu- ja urheilutoiminnan. Perinteinen lajikohdainen valmennustoiminta ei kuulu seuran toimintamalleihin, vaan jäsenistön kyvykkyyksiä kehitetään järjestämällä kursseja ja kannustamalla jäseniä osallistumaan seuran järjestämiin tapahtumiin sekä edustamaan yhdistystä erilaisissa muiden yhteisöjen järjestämissä tapahtumissa. Kerkesix ry:n toiminnassa painottuvat monipuolisesti erilaiset tavat liikkua ja majoittua luonnossa kaikkina eri vuodenaikoina. Seuran jäsenistö on suurimmaksi osaksi aikuisia, joille keskeinen motivaatio harrastaa seurassa on yhteisöllisyys samanhenkisten luontoliikkujien kesken.²²

Urheiluseurojen toiminta vahvistaa resilienssiä

Vaikka urheiluseurojen omassa toiminnassa yhteiskunnan resilienssin vahvistaminen ei ole pääasiallinen tuotos, syntyy toiminnan sivutuotteena kokonaisresilienssiä vahvistavia yksilötason kyvykkyyksiä. Liikunta vahvistaa fyysistä kuntoa ja tukee näin yksilön resilienssiä.

Kummassakin esimerkkitapausyhdistyksessä pyritään toiminnalla mahdollistamaan yhteisöllinen ympäristö, jossa jäsenet kokevat yhteenkuuluvuutta ja pystyvät luomaan ystävyysuhteita. Nämä tunteet ovat tärkeä osa kannustavaa ilmapiiriä, jossa voidaan edistää positiivista ajattelua ja sitä kautta kehittää yksilön vastustuskykyä haasteellisia tilanteita kohtaan. Espoon Suunnan nuorisotoiminnassa yhteisöllisyyden ja kaverisuhteiden rakentaminen koetaan tärkeänä useasta eri syystä. Ystävyysuhteet lisäävät todennäköisyyttä harrastuksen jatkumiselle, jolloin riski jäädä pois toiminnasta pienenee. Lisäksi ystävyysuhteiden vaikutus oman arvontuntoon on merkittävä. Eri keinoja vahvistaa ystävyysuhteita ja estää sitä, ettei kukaan jäisi yksin, pohditaan säännöllisesti. Osana tätä ovat myös pelisääntökeskustelut lasten kesken, joissa yhdessä sovitaan tavat toimia ja miten otetaan muut huomioon ja mukaan yhteiseen toimintaan.

Urheilussa liikuntaan tulee mukaan tavoitteiden asettaminen. Tavoitteet ovat usein kilpailullisia, ja niiden asettaminen yksilön kannalta oikealle tasolle on tärkeää. Jotta asetettu tavoite olisi realistinen, tarvitaan kykyä arvioida omia vahvuuksiaan ja heikkouksiaan realistisesti ja tässä voivat urheiluseurassa toimivat valmentajat sekä muut tukiverkoston henkilöt olla avuksi. Kun tavoitteita asetetaan ja urheilija peilaa onnistumistaan tavoitteisiin nähden, voi itsetuntemus ja realistinen minäkuva vahvistua, jolloin yksilön resilienssi myös vahvistuu. Tavoitteisiin liittyvä epäonnistumisen mahdollisuus ja epäonnistumisien käsittely on yksilölle tilaisuus kehittyä ja kehittää resilienssiä.²³

Valmentajille on tarjolla muun muassa lajiliitoilta valmennusosaamisen koulutusta, mutta nykyään tuodaan esille myös entistä enemmän koulutusta henkisen valmennuksen puolelle. Esimerkkinä jälkimmäisestä on Nuori mieli urheilussa -hanke, jonka ta-

²¹ Espoon Suunta ry: Toimintalinja. [<https://espoonsuunta.fi/seura/toimintalinja/>], luettu 15.2.2024.

²² Kerkesix ry. [<https://kerkesix.fi/>], luettu 2.3.2024.

²³ Koirikivi & Benjamin (2020).

voitteena on, että lasten ja nuorten urheilun parissa toimivat osaavat tukea mielenterveyden normaalia kehitystä, hyödyntää mielenterveystaitoja osana valmennusta ja kohdata haastavassa tilanteessa olevia lapsia ja nuoria.²⁴

On myös olemassa kilpailullisista tavoitteista poikkeavia tavoitteita. Espoon Suunnan nuorisotoiminnassa tärkein tavoiteasetanta kilpailuihin on osallistujamäärä, ei ensisijaisesti kilpailusijoitukset. Viestikilpailuihin osallistumisen tärkeyttä korostetaan siksi koko ajan. Kun tavoitteena on mahdollisimman suuri osallistujamäärä, niin jokaisen osallistumisella on yhtä suuri painoarvo tavoitteen täyttämässä. Ja jos pelkällä osallistumisella on jo merkitystä yhteisen tavoitteen saavuttamisessa, on luotu kaikille yhtäläinen mahdollisuus kokea onnistumista ja merkityksellisyyttä tavoitteen saavuttamiseksi.

Kerkesix ry:n toimintaan kuuluvat luontoliikunta ja siihen liittyvät retkeilytaidot. Nämä kartuttavat opeutuvan resilienssin edellyttämää yksilöiden osaamis-pääomaa. Kyvykkyys liikkua luonnossa joko suunnistamalla tai muilla siirtymismenetelmillä on sekin arvokasta osaamis-pääomaa myös poikkeusoloissa. Ihmisten taito liikkua ja toimia erilaisissa olosuhteissa ja yleinen retkeilyosaaminen tukevat jo itsessään varautumistaitoja ja yhteiskunnan iskunkestävyyttä, mutta myös yksilön resilienssiä positiivisten onnistumisten kautta. Esimerkkinä ruoan valmistaminen retkellä on ruoan valmistamista kotiloista poikkeavissa olosuhteissa, ja sen osaaminen lisää yksilön ja kotitalouksien resilienssiä osana iskunkestävyyden lujatekoisuutta.

Urheiluseurat edistävät yksilön resilienssiä muun muassa tarjoamalla positiivisen ympäristön toimia muiden ihmisten kanssa sekä mahdollisuuksia oppia ja kasvaa kohtaamalla oikeanlaisia haasteita ja vastoinkäymisiä, mahdollistamalla onnistumisia asetettujen tavoitteiden suhteen sekä tukemalla ja kouluttamalla yksilöiden osaamista. On hyvä tunnistaa tavallisten arkista toimintaa tarjoavien yhdistysten merkitys kokonaisresilienssille yksilön resilienssin vahvistamisen kautta. Urheiluseurojen toiminta resilienssin vahvistamisessa on seurojen määrästä ja toimintaan kytkeytyneiden kansalaisten määrästä johtuen varsin merkittävää. Urheiluseurojen toimintakentällä tarvitaan monipuolista tarjontaa, jotta mahdollisimman moni ihminen löytäisi itselleen sopivan yhteisön. Sekä kilpailulliseen menestykseen panostavien että harrasteliikuntaan keskittyvien seurojen toiminta täydentää toisiaan.

²⁴ MIELI Suomen Mielenterveys ry: Nuori mieli urheilussa -hanke, 27.1.2024. [<https://mieli.fi/mieli-ry/hankkeet/nuori-mieli-urheilussa/>], luettu 10.3.2024.

INFORMAATIOVAIKUTTAMISEEN VARAUTUMINEN JA INFORMAATIOPUOLUSTUS – KOKONAISVALTAISTA VARAUTUMISTA JA YHTEISKUNNALLISTA RESILIIENSSIÄ

Roosa-Mari Tervonen¹

The information dimension or aspect of warfare may become increasingly central to the outcome of battles and engagements, and therefore the strategy and tactics of establishing information superiority over one's adversary will become a major focus of operational art.

Andrew W. Marshall²

Viiime vuosikymmenen konflikteissa, vuoden 2014 Krimin miehityksessä, Venäjän–Ukrainan sodassa ja Israelin–Hamasin konfliktissa, on kaikissa korostunut informaation merkitys³. Informaatiiosodankäynti on osa nykyaikaista sodankäyntiä ja se läpäisee kaikki toimintaympäristöt. Nykyaikaisessa viestintäteknologisessa ympäristössä korostuu informaatioylikyvön saavuttamisen merkitys.

Informaatiovaikuttamista tapahtuu myös sodankäynnin ulkopuolella. Tämä on nähty osana hybridivaikuttamista, jossa pyrkimyksenä on toimia niin, ettei sodankäynnin kynnyks ylittyisi. Informaatiovaikuttamista käytetään myös ennakoitaessa sotilaallista hyökkäystä, kuten esimerkiksi Krimin vuoden 2014 miehityksessä.

Tässä artikkelissa tarkastellaan laaja-alaisemmin informaatiiosodankäyntiin vastaamista ja siihen varautumista puolustuksellisesti ja yhteiskunnallisesti. Artikkelin toteutetaan sisällönanalyysin keinoin katsausartikkelina. Aineistona käytetään kansainvälisiä ja kansallisia aihealueen tutkimuksia ja muita informaatiiosodankäyntiin vastaamisesta kirjoitettuja ajankohtaisia artikkeleita. Lisäksi tapaustutkimuksena tarkastellaan Venäjän–Ukrainan sodassa Ukrainan menestyksekkäässä informaatiiosodankäynnissä käytettyjä varautumisen ja vastaamisen keinoja.

Informaatiiosodankäynti ja informaatiovaikuttaminen

Käsitteenä informaatiiosodankäynti on haastava, sillä se on laaja ja sen sisältöä ei olla kyetty määritelmällisesti rajaamaan. Informaatiovaikuttamisen ja informaatiiosodankäynnin käsitteet ovat sisällöllisesti samankaltaisia. Informaatiiosodankäynnillä voidaan tarkoittaa informaation keinoin käytyä taistelua valtioiden välillä, mutta siinä voi-

¹ Roosa-Mari Tervonen (s. 1996) on yhteiskuntatieteiden maisteriopiskelija Jyväskylän yliopistossa. Kirjoitushetkellä hän toimi korkeakouluharjoittelijana Sotataidon laitoksella (operaatiotaito ja taktiikka).

² Marshall, Andrew W.: *Some Thoughts on Military Revolutions - Second Version*. Department of Defense, Washington, DC 1993, s. 4. [<https://stacks.stanford.edu/file/druid:yx275qm3713/yx275qm3713.pdf>], luettu 20.1.2024.

³ Kean, Christopher: Conceptualizing Information Advantage Using Boyd's OODA Loop. *Military Review*, November-December 2022. [<https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/November-December-2022/Kean/>], luettu 20.1.2024.

daan käyttää valtiollisten toimijoiden lisäksi ei-valtiollisia toimijoita kuten siviilitoimintaan perustuvia kansalaisjärjestöjä⁴. Informaatiovaikuttaminen voidaan määritellä toiminnaksi, jolla pyritään vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen, ihmisten käyttäytymiseen ja päätöksentekijöihin sekä sitä kautta yhteiskunnan toimintakykyyn⁵. Informaatiovaikuttaminen voidaan määritellä myös laajasti koskemaan kaikkea viestintää⁶. Tässä artikkelissa käytetään näitä kahta käsitettä edellä mainituilla määritelmillä riippuen siitä, puhutaanko sodanaikaisesta vai sodankäynnin ulkopuolella tapahtuvasta vaikuttamisesta.

Informaatiovaikuttaminen tapahtuu informaatioympäristössä, jolla viitataan niihin fyysisiin, informatiivisiin ja kognitiivisiin ulottuvuuksiin, jotka ovat yhteydessä informaatioon.⁷ Informaatiotosodankäyntiin voidaan katsoa kuuluvan tietoverkkosodankäynti, harhauttaminen, fyysinen vaikuttaminen, elektroninen sodankäynti, operaatioturvallisuus ja psykologinen sodankäynti⁸. Informaatiovaikuttamisen keinoja voivat olla tiedon väheksyminen ja vääristeleminen, häiriön tai pelon aiheuttaminen sekä polarisointi.⁹ Keinoihin voivat kuulua myös narratiivit ja disinformaatio, joita kohdennetaan kotimaiseen ja kansainväliseen yhteisöön¹⁰.

Informaatiotosodankäynti ei itsessään ole uusi sodankäynnin muoto, mutta digitaalinen ympäristö ja kommunikaatioteknologia ovat muuttaneet sodan luonnetta ja näin ollen informaatiotosodankäyntiä osana sitä.¹¹ Sosiaalisen median luonne nopeana ja hetkellisenä viestimenä sekä sen kautta informaation nopea ja laaja leviäminen ovat tuoneet

⁴ Huhtinen, Aki-Mauri; Teemu Saressalo & Miika Sartonen: Havaintoja informaatiovaikuttamisesta Ukrainan sodassa – strateginen kommunikoija presidentti Zelenskyi. *Sodan usvaa II*. Marko Palokangas (toim.), s. 165 sekä Mertanen, Tomi: Puolueettomuuden vaalijat – suomalais-saksalaiset toimittajavierailut 1930–1940-luvuilla informaatiovaikuttamisen välineenä. *Sodan usvaa II*, s. 5 sekä Jantunen, Saara: *Infosota*. Otava, Keuruu 2015, s. 60–69.

⁵ Valtionneuvoston kanslia: *Informaatiovaikuttamiseen vastaaminen. Opas viestijöille*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:11, s. 16. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-708-6>], luettu 20.1.2024.

⁶ Mertanen (2023), 5.

⁷ Douglas, Craig; Samantha Mullaney, Joseph Huitt, Lance Y. Hunter & Lydia Snider: Weaponizing Words: Using Technology to Proliferate Information Warfare. *The Cyber Defense Review*, 8(3), 2023, s. 15–32. [<https://www.jstor.org/stable/48755359>].

⁸ Sartonen, Miika & Petteri Simola: Informaatiotosodankäynnin kehityksestä ja haasteista. *Puolustustutkimuksen vuosikirja 2021*. J. Koivisto & M. Nousiainen (toim.). Puolustusvoimat, Riihimäki 2021, s. 18.

⁹ Ben Nimmo on käyttänyt venäläisestä informaatiotosodankäynnistä neljän D:n määritelmää: Dismiss, Distort, Dismay & Distract. Tähän on lisätty viides D eli Divide; Nimmo, Ben: *Anatomy of Info-War: How Russia's Propaganda Machine Works, and How to Counter it*. StopFake, 2015. [<https://www.stopfake.org/en/anatomy-of-an-info-war-how-russia-s-propaganda-machine-works-and-how-to-counter-it/>], luettu 20.1.2024 sekä ADTAC: *The 5D's (dismiss, distort, distract, dismay, divide)*, s.a. [[https://inventory.adt.ac/wiki/The_5D%27s_\(dismiss,_distort,_distract,_dismay,_divide\)](https://inventory.adt.ac/wiki/The_5D%27s_(dismiss,_distort,_distract,_dismay,_divide))], luettu 20.1.2024.

¹⁰ Chin, Christopher H.; Nicholas P. Schaeffer, Christopher J. Parker & Joseph O. Janke: When Dragons Watch Bears: Information Warfare Trends and Implications for the Joint Force. *Joint Force Quarterly*, 109, 2nd Quarter, 2023, s. 63–73. [<https://ndupress.ndu.edu/JFQ/Joint-Force-Quarterly-109/Article/Article/3379870/when-dragons-watch-bears-information-warfare-trends-and-implications-for-the-jo/>], luettu 20.1.2024.

¹¹ Freeman, Lindsay: Seeing Through the Fog: The Impact of Information Operations on War Crimes Investigations in Ukraine. *2023 15th International Conference on Cyber Conflict: Meeting Reality (CyCon)*. NATO CCD-COE Publications, Tallinn 2023, s. 365–379. [<https://doi.org/10.23919/cycon58705.2023.10181846>], luettu 20.1.2024.

informaatiosodankäyntiin uudenlaisia pürteitä.¹² Informaatiovaikuttaminen tai informaatio-sodankäynti ovat osa nykyaikaista sodankäyntiä, joko osana sotilaallista operaatiota tai sellaista ennakoitaessa.¹³

Sodan kynnyksen alapuolella informaatiovaikuttamisella voidaan pyrkiä muun muassa polarisoimaan kohdevaltion kansalaisten keskustelua ja näkemyksiä sekä vaikuttamaan kansan ja päätöksentekijöiden asenteisiin ja mielipiteisiin vihamielisen toimijan hyväksi. Tavoitteena voi olla myös pyrkimys saavuttaa haluttuja tavoitteita ilman sotilaallista hyökkäystä. Informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista yhteiskunnallista yhteistyötä sekä yksilön että yhteiskunnan resilienssiä.

Kokonaisvaltaista varautumista ja suojautumista

The predominance of the psychological over the physical, and its greater constancy, point to the conclusion that the foundation of any theory of war should be as broad as possible.

B. H. Liddell Hart¹⁴

Christopher H. Chin ynnä muut tuovat esiin artikkelissaan, että modernissa sodankäynnissä on huomioitava uhkat laaja-alaisesti ja varauduttava vihamieliseen toimintaan yhteistoiminnalla yhteiskunnan eri tason toimijoiden kesken.¹⁵ Suomalaisessa kontekstissa puhutaankin laaja-alaisesta vaikuttamisesta. Käsitteen määritelmä sisältää sekä hybridivaikuttamisen että sotilaallisen voimankäytön.¹⁶ Laaja-alainen vaikuttaminen on suomalaisessa puolustustutkimuksessa vakiintunut käsite, mutta esimerkiksi englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa esiintyy lähinnä käsite hybridisodankäynti (*hybrid warfare*).

Sodan kuva on muuttunut ja laaja-alaisen vaikuttamisen keinot, kuten siviilikohteisiin tai kriittiseen infrastruktuuriin tehdyt iskut sekä kansainvälisten sopimusten vastaiset toimet, haastavat uhkakuvaan vastaamista ja varautumista.¹⁷ Sodan kuvan muutokseen ovat vaikuttaneet myös epätavanomaisen sodankäynnin keinot sotilaallisen konfliktin alapuolella¹⁸. Haastavaa onkin se, miten varautua tilanteessa, jossa tilannetta ei välttämättä edes tunnisteta uhkaksi.

Informaatiovaikuttaminen osana laaja-alaista vaikuttamista koskettaa jokaista. Informaatioympäristö on osa jokaisen ihmisen arkea. Varautuminen informaatioympäris-

¹² Gavin, Jerome: *Information and Misinformation in the Russia Ukraine War*. Vision of Humanity, s.a. [<https://www.visionofhumanity.org/information-and-misinformation-in-the-russia-ukraine-war/>], luettu 19.12.2023.

¹³ Lebid Andrii E.; Kateryna M. Vashyst, Mykola S. Nazarov. Information Resilience as a Means of Countering the Socio-Psychological Strategies of Information Wars. *International Journal of Media and Information Literacy*, 7(1), 2022, s. 157. [<https://ijmil.cherkasgu.press>], luettu 20.1.2024.

¹⁴ Liddell Hart, Basil Henry: *Strategy*. 2nd edition, Signet, New York 1974, s. 5.

¹⁵ Chin et al. (2023).

¹⁶ Huusko, Janne: Laaja-alaisen vaikuttamiseen on varauduttava. *Puolustusvoimien blogi*, 27.2.2023.

[<https://puolustusvoimat.fi/blogi/-/blogs/laaja-alaisen-vaikuttamiseen-on-varauduttava>], luettu 27.2.2024.

¹⁷ Palokangas, Marko: Sodankäynnin laaja-alaisuus. *Sodan usvaa II*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslaseiteita nro 27, Helsinki 2023, s. 1.

¹⁸ Chin et al. (2023).

tössä tapahtuvaan vaikuttamiseen vaatii toimia, joilla pystytään ylläpitämään varautumista vaikuttamiseen yhteiskunnassa, yhteisöissä ja yksilötasolla. Tämä vaatii yhteistoimintaa koko yhteiskunnassa sekä toisaalta myös valtioiden välillä.

Informaatiopuolustus ja informaatiovaikuttamiseen varautuminen

Vuoden 2021 puolustuselonteossa todetaan, että ”*informaatiopuolustuksen päämääränä on suojata maanpuolustuksen toimintoja ulkoa ohjatun ja muun väbingoittamistarkoituksessa tehdyn viestinnän osalta*” sekä ”*informaatiopuolustus on osa koko yhteiskunnan suojatutumista informaatiovaikuttamiselta*”.¹⁹ Informaatiopuolustuksella tarkoitetaan siis maanpuolustuksen kannalta merkittävien toimintojen suojaamista.

Kuten selonteossa tuodaan esiin, informaatiopuolustus on vain osa suojautumista. Informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi tarvitaan myös muita kuin puolustuksellisia toimia. Informaatiovaikuttamiseen varautumisen ja vastaamisen haasteena on se, että vaikuttamisella pyritään vaikuttamaan ihmisten mieliin. Varautuminen riippuu yhteiskunnan lisäksi yksilöiden varautumisen tasosta. Marko Palokangas tuo esiin, että kansallinen sivistys, kotikasvatus, yleinen opetus sekä yksilön oma halu pyrkiä selvittämään asioita ovat merkittävä osa varautumista²⁰. Toimivin puolustus informaatiovaikuttamiselle on yhteiskunta, jossa on koulutettu väestö – joka on kykenevä havaitsemaan disinformaatiota ja vaikuttamista – sekä yksilöitä, jotka ovat verkossa toimiesseen vastuullisia ja harkitsevia²¹. Yksilön osalta vaaditaan siis riittävää ymmärrystä, osaamista ja toisaalta myös tahtoa kehittyä ja olla vastuullinen. Informaatioturvallisuus on kokonaisuus, joka muodostuu yksilön, yhteisöjen ja yhteiskunnan informaatiovastaamisesta.

Usein informaatiovaikuttamiseen varautumisen yhteydessä puhutaan resilienssistä. Resilienssillä tarkoitetaan yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kykyä vastata kriiseihin ja selviytyä niistä. Resilienssi koostuu vastustuskyvystä, toimintakyvyn säilyttämisestä ja kyvystä oppia ja muuttaa toimintaa.²² Resilienssin kannalta luottamus viranomaisiin ja yhteiskunnallinen osallisuus ovat tärkeitä osatekijöitä²³. Informaatiovaikuttamisen yhteydessä tällä tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joilla voidaan estää vaikuttamista yhteiskunnassa, yhteisöissä ja yksilöissä. Jokainen näistä tasoista myös vaikuttaa toisiinsa, sillä yhteiskunnalla ja yhteisöillä on vaikutusta yksilön resilienssiin.

¹⁹ Valtioneuvosto: *Valtionevoston puolustuselonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78, Helsinki 2021. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-820-8>], luettu 20.1.2024.

²⁰ Palokangas, Marko: Synteesi sodankäynnin laaja-alaisista piirteistä. *Sodan usvaa II*. Helsinki 2023, s. 218.

²¹ Parker, Elliot: Is the Australian Society Ready for Mass information Warfare? *Air/Space Blog*, Air and Space Power Center, 20.9.2023. [<https://doi.org/10.58930/bp35020368>], luettu 19.12.2023.

²² Hyvönen, Ari-Elmeri & Tapio Juntunen: *Resilienssi avaimena laaja-alaiseen kokonaisturvallisuuteen: haasteita ja mahdollisuuksia*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta, Policy Brief, 25/2018, s. 2. [<https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=28005>], luettu 20.1.2024.

²³ Huhtinen et al. (2023), s. 165–176.

Medialukutaito ja disinformaation tunnistaminen

Yksi keino suojautua informaatiovaikuttamiselta on kouluttaa jokaista tunnistamaan disinformaatio²⁴, sillä suurin heikkous informaatiotilassa on ihmisten kognitio²⁵. Suomessa medialukutaito kuuluu peruskoulun opetussuunnitelmaan. Tutkimusten mukaan suomalaisten medialukutaito on ollut hyvää, ja opetuksen toimintamallia on käytetty tutkimuksellisesti esimerkkinä informaatiovaikuttamiselta suojautumisesta.²⁶

Mediamaiseman muutos yhä kompleksisempaan suuntaan herättää kysymyksen siitä, miten varautumista pidetään yllä yhä paremmin ja varmistetaan yhteiskunnan kaikkien tasojen varautuminen. Sosiaalinen media informaatiovaikuttamisen toimintaympäristönä on haastava, sillä algoritmien vaikutus ja sosiaalisen median toimintalogiikka lisäävät disinformaation ja tunteita herättävien narratiivien leviämistä.

Kriisiviestinnän kehittämishankkeen työryhmä on nähnyt merkityksellisenä haitallisten narratiivien tunnistamisen osana tilannekuvaa ja ennakointia. Lisäksi työryhmä painottaa aktiivista toimintaa vaikuttamiseen varautumiseksi ja vastaamiseksi sen sijaan, että toiminta olisi reaktiivista.²⁷ Medialukutaidon oppimisessa tärkeää olisi oppia tunnistamaan yleisimmät disinformaation tyypit, analysoimaan kriittisesti median eri sisältöjä sekä toimimaan oikealla tavalla silloin, kun itse mahdollisesti levittää disinformaatiota. Esimerkiksi Virossa on otettu käyttöön sotilashenkilökunnan medialukutaidon opetus, jossa opetetaan käytännön keinoja informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi.²⁸ Ei kuitenkaan riitä, että osa yhteiskunnasta pystyy tunnistamaan ja ymmärtämään informaatiovaikuttamisen keinot, vaan opetus tulisi laajentaa koskemaan koko yhteiskuntaa. Tämän vuoksi olisi hyvä lisätä esimerkiksi julkista viestintää disinformaatiosta ja muista informaatiovaikuttamisen keinoista sekä tuoda esiin käytettyjä vastatoimia.

Informaatiovaikuttamisen havainnointi ja siihen vastaaminen

Naton Ukrainasta tekemän koosteen mukaan informatiiviseen ja psykologiseen vaikuttamiseen tulisi vastata nopealla havainnoinnilla ja reagoinnilla.²⁹ Havainnointiin liittyy tarve tunnistaa disinformaatio. Useissa valtioissa onkin perustettu erillisiä informaatiopuolustuksen keskuksia, joiden tehtävä on tunnistaa, havaita ja vastata tehtyihin informaatio-operaatioihin. Lisäksi nopean havainnoinnin kautta pystytään tuomaan

²⁴ Fitzpatrick, Meghan; Ritu Gill & Jennifer F. Giles: Information Warfare: Lessons in Inoculation to Disinformation. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, 52(1), 2022, s. 111–112. [<https://doi.org/10.55540/0031-1723.3132>], luettu 20.1.2024.

²⁵ Krieg, Andreas: *Subversion. The Strategic Weaponization of Narratives*. Georgetown University Press, Washington, DC 2023, s. 177.

²⁶ Marcellino, William; Kate Cox, Katerina Galai, Linda Slapakova, Amber Jaycocks & Ruth Harris: *Human-machine detection of online-based malign information*. RAND, California & Cambridge 2020, s. 13.

²⁷ Valtioneuvoston kanslia: *Kriisitilanteita koskevan kansalaisviestinnän kehittäminen*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2023:1, s. 15. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164563/VNK_2023_1.pdf?sequence=1], luettu 20.1.2024.

²⁸ Ventsel, Andreas; Sten Hansson, Merit Rickberg & Mari-Liis Madisson: Building Resilience Against Hostile Information Influence Activities: How a New Media Literacy Learning Platform Was Developed for the Estonian Defense Forces. *Armed Forces & Society* (OnlineFirst), 2023, s. 1–21. [<https://doi.org/10.1177/0095327X231163265>], luettu 20.1.2024.

²⁹ Nato: *Russian War against Ukraine Lessons Learned Curriculum Guide*. Brussels 2023, s. 41. [https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/12/pdf/231208-RusWar-Ukraine-Lessons-Curriculum.pdf], luettu 20.1.2024.

esiin ja torjumaan informaatiovaikuttamista mahdollisimman nopeasti ja voimakkaasti.

Yksi keino informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi on se, että kertoo oman narratiivinsa ja toisaalta kiistää havaitut vihamieliset ja valheelliset narratiivit. Andreas Krieg tuo esiin teoksessaan, että tähän ei riitä ainoastaan totuuden kertominen, vaan vastauksen pitää informaatiovaikuttamisen tavoin herättää kuulijassaan tunteita³⁰. Myöskään se, että disinformaatioon vastataan kertomalla totuudenmukaista informaatiota ei ole tutkimusten mukaan aina tehokkain tapa, sillä informaation vastaanottoon voivat vaikuttaa muun muassa kognitiiviset vinoumat ja tiedon muuttuminen vastaanottajan mielessä³¹. Joissakin tapauksissa voikin olla parempi toimia neutraalimmin ja olla aiheuttamatta liikaa vastakkainasettelua.³²

Yhteistyö eri viranomaisten, päättäjien, median ja kansalaisyhteiskunnan edustajien välillä lisää resilienssiä ja yhteiskunnan reagointikykyä. Tämän lisäksi tulisi painottaa jokaisen tahon kykyä vastata informaatiovaikuttamiseen. Esimerkiksi on tuotu esiin, että Suomessa osalla viranomaisorganisaatioista ei ole ohjeistusta siitä, kuinka toimia disinformaatioon ja informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi, vaikkakin tietoisuus vaikuttamisesta ja disinformaation keinoista on lisääntynyt.³³ Avoimella, monikielillä ja aktiivisella viranomaisviestinnällä voidaan vaikuttaa informaatiovaikuttamisen torjuntaan. Viranomaisviestinnällä on lisäksi vaikutusta yhteiskunnalliseen luottamukseen, turvallisuudentunteeseen ja osallisuuteen.³⁴ Osallisuus ja halu ovat tärkeitä yksilön informaatiovaikuttamiseen varautumisessa, sillä ihmisillä tulee olla motivaatioita hakea oikeaa tietoa.

Informaatiovaikuttamiseen vastaaminen ja informaatiopuolustus ovat kokonaisuus, jonka voidaan katsoa muodostuvan yksilöiden ja yhteiskunnan varautumisesta ja resilienssistä sekä proaktiivisista, jo ennakoituista vastaamisen keinoista yhteiskunnassa ja organisaatioissa. Tarvitaan myös toimijoita, jotka koordinoivat varautumista ja vastaamista.

Nato ja Euroopan unioni informaatiovaikuttamiseen varautumisen osina

Suomen liittyminen Natoon muuttaa Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Suomen kohtaama hybridivaikuttaminen tulee mahdollisesti lisääntymään³⁵. Lisäksi on huomioitava, että informaatiovaikuttaminen ei välttämättä aina kohdistu Suomeen valtiona, vaan osana länttä. Uhkakuvien ja toimintaympäristön lisäksi tulee myös huomioida Suomen puolustusyhteistyökumppaneiden varautuminen informaatioidankäyntiin ja

³⁰ Krieg (2023), s. 180

³¹ Lysenko, Serhii; Oleg Marukhovskiy, Andrii Krap, Sergii Illiuschenko & Oksana Pochapska: The Analysis of World Information Warfare and Information Security in the Context of the Russian-Ukrainian War. *Studies in Media and Communication*, 11(7), 2023, s. 150–158. [<https://doi.org/10.11114/smc.v11i7.6414>], luettu 20.1.2024.

³² Hellman, Maria & Charlotte Wagnsson: How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework, *European Security*, 26(2), 2017, s. 159–161. [<https://doi.org/10.1080/09662839.2017.1294162>].

³³ Parvio, Tapani: *Disinformaatio ja vastatoimet – kokemuksia viranomaisorganisaatioiden viestinnän näkökulmasta*. Yleisesikuntaupseerikurssin diplomityö, 2023, s. 66. [https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/188045/YEK_Parvio_Tapani_JULK.pdf?sequence=1], luettu 20.1.2024.

³⁴ Valtioneuvosto: *Ajankohittaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:18. [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163999/VN_2022_18.pdf], luettu 20.1.2024.

³⁵ Bergquist, Mats; François Heisbourg, René Nyberg & Teija Tiilikainen: *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista*. Ulkoasiainministeriö 2016, s. 43–48.

sen yhteensovittaminen. Informaatiovaikuttamisen osalta yhteistyöllä on merkittävä rooli havainnoinnin, koulutuksen ja tiedonvaihdon osalta. Tässä aluvuossa tarkastellaan Euroopan unionin ja Naton toimintaa informaatiovaikuttamiseen varautumisessa.

Euroopan unionin turvallisuusstrategioissa tuodaan esiin, että informaatiovaikuttamiselta suojautuminen pohjaa erityisesti jokaisen jäsenvaltion vastuuseen. Toisaalta Euroopan unionissa on tehty myös suunnitelmia ja strategioita, joiden avulla voidaan toimia suojautumisen saralla. Esimerkiksi vuonna 2018 Euroopan komissio loi digitaalisen medialukutaidon kehittämisen suunnitelman. Lisäksi nyt Venäjän–Ukrainan sodan aikana Euroopan unionissa on perustettu EU vs Disinfo (EUD), jonka tarkoituksena on toimia faktantarkistusalueena. Näiden lisäksi Euroopan unionissa toimii opetuskeskus. Opetuskeskuksen alaisuudessa vaikuttaa myös Euroopan digitaalisen median seurantakeskus (EDMO), jonka tarkoituksena on koota yhteen faktantarkistajia, media- ja informaatiolukutaidon asiantuntijoita sekä yliopistotutkijoita, jotka seuraavat ja analysoivat harhaanjohtavaa informaatiota yhteistyössä mediaorganisaatioiden, verkkoalustojen ja medialukutaidon koulutusta harjoittavien toimijoiden kanssa.³⁶

Naton strategisessa konseptissa todetaan, että Nato toimii hybridiuhkiin vastaamisessa tukemalla yhteistyötoimijoita ja työskentelemällä mahdollisimman tiiviisti muiden toimijoiden kuten Euroopan unionin kanssa.³⁷ Natossa painotetaan valtioiden omaa vastuuta varautumisessa ja suojautumisessa, mutta se pyrkii tiedonvaihdon ja koordinoinnin avulla helpottamaan informaatiovaikuttamiselta suojautumista. Nato havainnoi ja analysoi tietoa sekä pyrkii tunnistamaan disinformaation lähteitä ja vihamielisiä narratiiveja. Lisäksi Nato pyrkii jakamaan oikeaa tietoa ja viestinnässä pyritään myös ennakoimalla disinformaatiota ja narratiiveja viestimään aktiivisesti ennen niiden laajempaa leviämistä.³⁸

Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskus Helsingissä toimii Naton ja Euroopan unionin koordinoinnin yhtenä alustana. Molemmat organisaatiot pitävät kokouksia, osallistuvat keskuksen toimintaan ja kokouksiin sekä ovat mukana harjoituksissa ja koulutuksissa.³⁹

Kuinka suojautua informaationsodankäynniltä – tapaus Ukraina

Venäjän oikeudeton sota Ukrainassa on osoittanut, että informaatiotilalla, ja sosiaalisella medialla osana sitä, on iso merkitys nykyaikaisessa sodankäynnissä. Jo heti sodan alkaessa oli selvää, että taistelua käydään myös verkossa levitettävillä narratiiveilla. Ukrainassa on tehty laajoja toimia informaationsodankäyntiä vastaan jo vuodesta 2014.

On syytä huomioida, että informaationsodankäynnissä käytettävät keinot ovat kohdevaltioon kohdennettuja toimia. Näin ollen myös vaikutuksilta suojautumisessa on

³⁶ EDMO: EDMO at a Glance. [https://edmo.eu/edmo-at-a-glance/], luettu 20.1.2024.

³⁷ Nato: *NATO 2022 Strategic Concept*, s. 7. [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_210907.htm], luettu 7.11.2023.

³⁸ Nato: NATO's approach to countering disinformation, 8.11.2023. [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_219728.htm], luettu 27.2.2024.

³⁹ Gonchar, Mykhailo & Vitalii Martyniuk: EU-NATO Cooperation with Ukraine in Countering Information Threats. *Journal of Information Systems & Operations Management*, 13(2), 2019, s. 79. [https://www.proquest.com/openview/13fea697bbfa6957c5f790747e975a68/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1216366], luettu 20.1.2024.

aina huomioitava yhteiskunnallinen ja historiallinen konteksti sekä erilaiset puolustukselliset toimintamallit. Tämän tarkastelun tarkoituksena ei ole yleistää yksityiskohtaisesti Ukrainassa käytettyjä toimia tai väittää, että ne kävisivät sellaisinaan ratkaisuksi muuallakin. Tarkoituksena on ennen kaikkea tarkastella Ukrainan käyttämien keinojen avulla laaja-alaisemmin niitä keinoja, joiden avulla informaatiосodankäyntiä vastaan on mahdollista puolustautua ja varautua.

Varautuminen ja koulutus

Jo vuoden 2014 Krimin miehityksen jälkeen Ukrainassa käynnistettiin laajoja toimia informaatiovaikuttamiseen varautumiseksi. Ukrainan hallinnolla on ollut kokonaisvaltainen lähtökohta siviileiden ja armeijan puolustuskyvyn kehittämiseen vuodesta 2015 lähtien. Ukrainassa on tehty useita aloitteita vahvistamaan valvontaa, analyysia ja koulutusta informaatiovaikuttamista vastaan.⁴⁰ Ukrainassa on pyritty lisäämään kansalaisten ymmärrystä siitä, miten Venäjän propaganda toimii. Kun ymmärrys informaatiосodankäynnin keinoista lisääntyy, sen vaikutus ei ole yhtä tehokasta.⁴¹ Lisäksi Venäläisen median sekä useiden venäläisten internetsivujen toimintaa on rajoitettu.⁴² Varautumista on tehty myös kriittisen viestintäteknologian osalta. Esimerkiksi sodan aikana Venäjän tekemän iskun takia ulkoiset ja sisäiset viestintäkanavat kaatuivat, mutta Ukrainalla oli jo valmiina varalla olevat viestintäkanavat.⁴³

Mediakäyttäjien koulutus, medialukutaito ja kriittinen ajattelu ovat merkittävässä roolissa resilienssin ja varautumisen saavuttamiseksi informaatiouhkia vastaan.⁴⁴ Käytännössä koulutusta on annettu Ukrainassa esimerkiksi tuomalla esiin median ja siviiliorganisaatioiden avulla Venäjän käyttämiä informaatiосodankäynnin manipuloiivia tekniikoita.⁴⁵ Disinformaation ja informaatiосodankäynnin tunnistaminen ja strategisella tasolla käytettyjen informaatiосodankäynnin keinojen ymmärtäminen ovat osa Ukrainan keinoja informaatiovaikuttamiselta suojautumisessa.

Vuoden 2014 jälkeen Ukrainassa on perustettu lisäksi useita siviiliorganisaatioita informaatiосodankäyntiä vastaan. Ukrainalla on myös selkeät verkostot yhteistyön tekemiseen. Siviiliyhteiskunta usealla toimialalla jakaa informaatiota, tunnistaa disinformaatiota ja tuottaa oikeanlaisia vastauksia valheellisiin narratiiveihin.⁴⁶ Ekmanin ja

⁴⁰ Ekman, Ivar & Per-Erik Nilsson: *Ukraine's Information Front. Strategic Communication during Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine*. Report no FOI-R--5451--SE, Swedish Armed Forces 2023, s. 21.

⁴¹ Ekman & Nilsson (2023), s. 72.

⁴² Saari, Dominic: Ukrainan informaatiосodankäynti narratiivien ja mediankäytön näkökulmasta. *Sodan usvaa II*. Marko Palokangas (toim.). Helsinki 2023, s. 177–185.

⁴³ Ekman & Nilsson (2023), s. 32.

⁴⁴ Nato: *Russian War against Ukraine Lessons Learned Curriculum Guide*. Brussels 2023.

[https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2023/12/pdf/231208-RusWar-Ukraine-Lessons-Curriculum.pdf], luettu 20.2.2024; Churanova, Olena: Countering Russian Disinformation: Ukrainian NGOS on the Frontline. *Ukraine Analytica*, 1(11), 2018, s. 65. [<https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/churanova.pdf>], luettu 20.1.2024.

⁴⁵ Van Leeuwen, Rob: *What we can learn from Ukraine about countering disinformation*. Westminster Foundation for Democracy, 24.7.2023. [<https://www.wfd.org/commentary/what-we-can-learn-ukraine-about-countering-disinformation>], luettu 21.2.2024.

⁴⁶ Fivenson, Adam; Galyna Petrenko, Veronika Vichová & Andrej Poleščuk: *Shielding Democracy. Civil Society Adaptations to Kremlin Disinformation about Ukraine*. National Endowment for Democracy (NED), 2023.

[<https://www.ned.org/shielding-democracy-civil-society-adaptations-kremlin-disinformation-ukraine/>], luettu 20.1.2024.

Nilssonin raportin mukaan Ukrainassa korostuu yhteiskunnallisen osallistumisen lisäksi laaja-alainen ja epävirallinen yhteistyö yhteiskunnan eri osien välillä.⁴⁷

Faktantarkistus, sen koordinointi ja toiminnan läpinäkyvyys

Ukrainan viralliset toimijat koordinoivat faktantarkistusta. Disinformaation torjuntakeskuksen (The Centre for Countering Disinformation) tehtävänä on disinformaation torjunta ja tietoturvan edistäminen. Keskus on perustettu jo vuonna 2021. Keskus toimii tuomalla esiin disinformaatiota, tiedottamalla väestöä ja torjumalla ”informaatioterrorismia”. Toinen Ukrainan hallituksen alainen keskus on kulttuuri- ja tiedotusministeriölle alistettu Strategisen viestinnän ja tietoturvan keskus (The Centre for Strategic Communication and Information Security). Sen tehtävänä on vastata hybridivaikuttamiseen neutraloimalla disinformaatiota ja informaatiovaikuttamista, vahvistamalla tietoturvaa ja osallistumalla disinformaation vastaisiin koulutus- ja viestintäprojekteihin.⁴⁸

Ukrainassa faktantarkistukseen osallistuvat kuitenkin myös siviiliorganisaatiot kuten Detector Media, Internews Ukraine ja We Are Ukraine. Edellä mainitut organisaatiot kumoavat disinformaatiota ja tarjoavat luotettavaa tietoa. Siviiliorganisaatioiden toiminnan on koettu lisäävän luottamusta faktantarkistukseen, sillä ne toimivat erillään Ukrainan virallisista organisaatioista.⁴⁹ Faktantarkistuksen läpinäkyvyys on merkittävää, jotta jokainen voi käydä läpi saman aineiston, jonka kautta lopputulokseen on tultu.⁵⁰

Siviiliorganisaatiot muodostuvat ukrainalaisista ja kansainvälisistä siviilihenkilöistä, joiden tehtävänä on analysoida netissä leviävää informaatiota, tuottaa informaatiota, seurata ja kiistää disinformaatiota ja toimia myös kansainvälisten medioiden kanssa.⁵¹ Siviiliorganisaatiot ovat kehittäneet myös tekoälyn ja data-analyysin käyttämistä venäläisten narratiivien tunnistamisessa.⁵² Narratiivien tunnistuksen jälkeen niihin pyritään reagoimaan strategisen kommunikaation keinojen avulla.

Strateginen kommunikaatio

Ukrainan strateginen kommunikaatio muodostuu sekä hallinnon alaisista että siviiliorganisaatioiden toimijoista. Strategisella kommunikaatiolla pyritään vastaamaan informaationsodankäyntiin esimerkiksi kiistämällä (*debunking*) valheellista informaatiota tai kertomalla omaa narratiivia. Ukrainassa on huomattu, että kiistäminen ei kuitenkaan ainoana toimenä riitä, vaan pyrkimyksenä on myös etsiä informaation lähde, jotta kyetään vastaamaan laajempaan kokonaisuuteen. Narratiivien käyttäminen on ollut isossa osassa Ukrainan informaationsodankäynnissä. Ekmanin ja Nilssonin raportin mukaan Ukrainassa on koettu, että informaatioympäristössä tulee olla edellä ja luoda omia narratiiveja, eikä ainoastaan pyrkiä kiistämään jo levinneitä valheellisia narratiiveja.⁵³

⁴⁷ Ekman & Nilsson (2023), s. 79.

⁴⁸ Sama, s. 26–27.

⁴⁹ Sama, s. 72.

⁵⁰ Churanova (2018), s. 64.

⁵¹ Ekman & Nilsson (2023), s. 66 ja 69–67.

⁵² Fivenson et al. (2023), s. 17.

⁵³ Ekman & Nilsson (2023), s. 27 ja 79.

Ukraina toimii strategisessa kommunikaatiossa enemmän proaktiivisesti kuin reaktiivisesti. Toisaalta Ekmanin ja Nilssonin raportissa tuotiin esiin myös se, että hallituksen toimijat harjoittavat enemmän reaktiivista strategista kommunikaatiota ja siviilitoimijat pystyvät toimimaan enemmän ennakoivasti.⁵⁴ Joka tapauksessa varautuminen, koordinointi, nopeus ja läpinäkyvyys ovat osatekijöitä Ukrainan strategisen kommunikaation onnistumisessa.⁵⁵

Aikaisemmin artikkelissa tuotiin esiin tunteiden merkitys informaatiovaikuttamiseen vastaamisessa. Ukraina käyttää huumoria ja meemejä vaikuttaakseen tunteisiin ja toisaalta saadakseen levitettyä narratiivia sosiaalisessa mediassa mahdollisimman laajasti.⁵⁶ Huumoria ja sarkasmia ovat käyttäneet sosiaalisessa mediassa siviilitoimijat, mutta sitä löytyy myös esimerkiksi Ukrainan puolustusvoimien ja viranomaisten kanavilta.⁵⁷

Hallinnon viestinnän osalta Ukrainan presidentti Zelenskyillä on iso rooli. Vaikka Zelenskyi toimii viestinnän kasvoina, on viestinnän taustalla laajaa osaamista ja henkilökuntaa strategisesta viestinnästä. Merkityksensä on myös Zelenskyin vaimolla Olena Zelenskalla, joka on usein puhunut kansainvälisissä kokouksissa.⁵⁸ Myös viranomaiset, muun muassa ulkoministeriö, ovat tuoneet hallinnon viestiä esiin omilla kanavillaan.⁵⁹

Viestinnässä ja informaatiovaikuttamisen torjunnassa käytetään myös siviilejä. Helmikuun 26. päivänä 2022 Ukrainan digitaalisen muutoksen ministeri Mykhailo Federov julisti, että Ukrainassa on luotu erillinen IT-armeija, joka vastaa Telegramin, Facebookin ja X:n (ent. Twitter) käytöstä. IT-armeija muodostettiin ukrainalaisista ja kansainvälisistä vapaaehtoisista. Ryhmän tarkoituksena oli neutraloida vihollisen informaatio-propagandaa.⁶⁰ IT-armeija muodostuu Distributed Denial of Service’istä (DDoS), joka informoi ja antaa työkaluja vapaaehtoisille eri puolelle maailmaa sekä ammattitaitoisesta sisäisestä tiimistä, joka rekrytoi kansainvälisestikin koulutettuja vapaaehtoisia suorittamaan kyberoperaatioita.⁶¹

Ukraina on lisäksi tehnyt yhteistyötä Naton ja Euroopan unionin kanssa. Vuonna 2015 Ukraina aloitti yhteistyön Naton kanssa strategisen kommunikaation osalta, joka johti strategisen kommunikaation viestintäsuunnitelmaan, jonka tavoitteena oli vahvistaa Ukrainan strategista viestintää.⁶² Ukrainan ja Euroopan unionin yhteinen päätös vahvistaa yhteistyötä informaatiouhkien torjumiseksi saavutettiin vuonna 2018. Euroopan unionilla on kaksi instituutiota, Delegation of the European Union to Ukraine ja European Union Advisory Mission (EUAM) Ukraine, joiden tehtävänä on tiedon levittäminen EU:sta, Ukrainan hallinnollisten rakenteiden kehittäminen strategisessa

⁵⁴ Ekman & Nilsson (2023), s. 34.

⁵⁵ Sama, s. 48–49.

⁵⁶ Sama, s. 73; Giles, Keir: *Humour in online information warfare: Case study on Russia’s war on Ukraine*. Hybrid CoE Working Paper 26, 2023. [<https://www.hybridcoe.fi/publications/hybrid-coe-working-paper-26-humour-in-online-information-warfare-case-study-on-russias-war-on-ukraine/>], luettu 20.1.2024.

⁵⁷ Ekman & Nilsson (2023), s. 43 ja 46.

⁵⁸ Sama, s. 24.

⁵⁹ Huhtinen et al. (2023), s. 172 sekä Ekman & Nilsson (2023), s. 30.

⁶⁰ Soesanto, Stefan: *Ukraine’s Counter-Hybrid Campaigns in Cyberspace*. Hague Centre for Strategic Studies 2023, s. 1–5. [<https://www.jstor.org/stable/resrep54869>], luettu 20.1.2024.

⁶¹ Soesanto (2023), s. 1.

⁶² Schrijver, Peter: *Ukraine’s Fight on the Front Lines of the Information Environment*. Modern War Institute, 9.12.2023. [<https://mwi.westpoint.edu/ukraines-fight-on-the-front-lines-of-the-information-environment/>], luettu 27.1.2024.

viestinnässä ja viestinnän tehostaminen siviiliorganisaatioiden ja turvallisuusorganisaatioiden kanssa ukrainan kansalaisille.⁶³

Varautuminen ja kokonaisvaltainen yhteistyö korostuvat

Tässä artikkelissa pyrittiin luomaan katsaus tutkimuksista ja muista ajankohtaisista artikkeleista, joiden aihealueena on informaatiovaikuttamiseen varautuminen ja informaatiopuolustus. Esin tuli, että informaatiovaikuttamiselta suojautumiseen tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä koko yhteiskunnassa, niin siviiliorganisaatioiden kuin hallinnon kanssa mutta myös yksilötason varautumista.

Ukrainan proaktiivinen kommunikointi sekä kansallisesti että kansainvälisesti on autanut siinä, että he ovat pysyneet Venäjän edellä informaatiotosodankäynnissä. Ukraina on käyttänyt myös tehokkaita keinoja sosiaalisessa mediassa oman narratiivin esiintuomiseksi huumorin ja sarkasmin avulla. Ukrainassa siviiliorganisaatiot niin faktantarkistuksessa kuin viestinnässäkin ovat olleet iso osa onnistunutta informaatiotosodankäyntiä. Siviiliorganisaatiot ovat myös mahdollistaneet nopean reagoinnin.

Medialukutaito, kriittinen ajattelu ja motivaatio hakea tietoa korostuvat yksilötasolla. Näiden lisäksi informaationvälitys eri organisaatioiden välillä ja koulutukset yhteiskunnan eri tasojen organisaatioiden kesken lisäävät resilienssiä. Kokonaisvaltaista yhteistyötä siis tarvitaan. Lisäksi viranomaisviestinnässä on merkityksellistä jakaa tietoa informaatiovaikuttamisen keinoista ja siitä, miten tulisi toimia sitä kohdatessa. Viranomaisviestintä ja viranomaisyhteistyö lisäävät lisäksi luottamusta yhteiskuntaan ja näin ollen vähentävät informaatiovaikuttamisen vaikutusta.

⁶³ Mykhailo & Martyniuk (2019), s. 77.

INTEGROITU VALTA – KOKONAISTURVALLISUUDEN VÄLINEET STRATEGISESSA KILPAILUSSA EUROOPAN NÄKÖKULMASTA

Rasmus Hindrén¹

Globaalin toimintaympäristön merkittävimmät kehityslinjat liittyvät strategisen kilpailun luonteeseen ja teknologiseen kehitykseen. Strategisen kilpailun käsitettä on kehitelty erityisesti Yhdysvalloissa, jonka strategia-asiakirjoissa mainitaan merkittävimpinä kilpailijoina Kiina ja Venäjä. Näistä Kiinaa pidetään pitkän aikavälin haasteena ja todennäköisimpänä maailmanjärjestystä horjuttavana toimijana². Kiina on noussut Yhdysvaltojen haastajaksi strategisessa kilpailussa tullen jo lähelle monilla kilpailun eri ulottuvuuksilla.

Sekä Kiina että Venäjä ovat osoittaneet kykenevänsä yhdistämään tehokkaasti ja joustavasti eri sektoreiden resursseja ja hallinnollisia työkaluja poliittisten päämääriensä saavuttamiseksi. Yhdysvallat on myös kehittänyt omaa kykyään integroida politiikkainstrumentteja. Euroopan unionin kykyä kokonaisvaltaiseen toimintaan tullaan vääjäämättä testaamaan lähitulevaisuudessa.

Strateginen kilpailu puoltaa vallan integraatiota

Strategisessa kilpailussa sisäinen ja ulkoinen turvallisuus kietoutuvat yhteen. Alueen lisäksi puolustamme yhteiskuntajärjestelmäämme. Yhteiskunnan jokaisella sektorilla on liityntäpinta globaaliin todellisuuteen ja sen normeihin, tietovirtoihin ja tuotantoketjuihin. Ukrainan sota on osaltaan näyttänyt meille, että modernin suurstrategian ytimessä on valtion vallan välineiden integroitu ja joustava käyttö.³

Strateginen kilpailu on strategista, koska sen arvioidaan jatkuvan ja kiihtyvän tulevina vuosina ja vuosikymmeninä. Se on strategista myös siksi, että kilpailuun valjastetaan kaikki politiikkasektorit ja vallan instrumentit. Kilpailun käsite puolestaan viittaa siihen, että suhteet eivät välttämättä eskaloitu konfliktin asteelle, mutta alemman tason

¹ Rasmus Hindrén (s. 1979) kirjoitti artikkelin työskennellessään puolustusministeriössä neuvottelevana virkamiehenä ja EU- ja Nato-asioiden tiimin vetäjänä puolustuspoliittisella osastolla. Nykyisin hän työskentelee tasavallan presidentin puolustuspoliittisena neuvonantajana. Toimiessaan Euroopan hybridiuhkien torjunnan osaamiskeskuksen kansainvälisten suhteiden johtajana 2020–2023 Hindrén osallistui keskuksen jäsenmaiden kokonaisturvallisuuden mallien arviointiin ja kehittämiseen. Vuoteen 2023 saakka hän toimi myös Atlantic Councilin vanhempana tutkijana erikoistuen transatlanttiseen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan. Hindrén on kirjoittanut lukuisia artikkeleita puolustuspolitiikasta, hybridiuhista ja strategiasta.

² The White House: *National Security Strategy*. 2022, s. 3. [<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>], luettu 12.2.2024.

³ Hindrén, Rasmus & Pete Piirainen: Suomi tarvitsee uuteen aikakauteen sopivan suurstrategian, *Helsingin Sanomat*, Vieraskynä, 10.6.2023. [<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000009640231.html>], luettu 14.2.2024.

kamppailua käydään jatkuvasti ja kaikilla politiikkasektoreilla.⁴ Kilpailu voidaan ymmärtää eräänlaisena käsitteellisenä tilana rauhan ja konfliktin välissä.⁵

Strategisen kilpailun säännöt ja toimintamallit vaihtelevat jossakin määrin sen mukaan, onko valtiojärjestelmä luonteeltaan demokraattinen vai autoritaarinen. Demokratioilla ei ole samanlaista joustoa ja viiveettömyyttä instrumenttien käytössä kuin autoritaarisilla mailla, mutta demokratioiden etuihin voidaan usein laskea esimerkiksi toimien laaja legitimitetti, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tunteeseen nojaava kokonaisturvallisuusmalli sekä teknologisen ja taloudellisen kehityksen edellyttämä innovaatiokyky.

Erilaisia tulevaisuuden uhkia leimaa niiden sektorirajat ylittävä luonne ja limittyneisyys. Konventionaaliset sotilaalliset uhkat eivät ole irrallaan tästä muutoksesta, sillä nekin kytkeytyvät usein kyberuuhkiin tai vaikkapa kriittiseen infrastruktuuriin liittyviin uuhkiin. Asejärjestelmien ja komento- ja johtamisjärjestelmien edellyttämien teknologioiden kehitys luo uusia mahdollisuuksia sodankäynnille, mutta samalla lisää riippuvuuksia. Avaruuden ja sinne sijoitettujen kykyjen merkitys korostuu.

Uhkien luonne edellyttää kokonaisvaltaista tulokulmaa, sekä uuhkiin varautumisessa että vihamieliseen vaikuttamiseen reagoimisessa ja strategisten intressien ajamisessa ylipäänsä. Parhaita esimerkkejä kokonaisvaltaisen näkökulman soveltamisesta varautumiseen tarjoaa Suomi, jonka kokonaisturvallisuuden malli on muodostanut kriisivarautumisen selkärangan jo vuosikymmenien ajan. Useat Euroopan maat hakevat inspiiraatiota Suomesta omien malliensa kehittämiseen.

Ennakoivan varautumisen ohella kokonaisturvallisuuden malli on käyttökelpoinen myös jo realisoituneisiin uuhkiin vastaamisessa. Se auttaa muodostamaan ja ylläpitämään yhteiskunnallista koheesiota ja puolustustahtoa, joka on tehokkaan kriisivasteen edellytys kaikissa tapauksissa. Lisäksi se luo edellytyksiä laaja-alaiselle ja mutkattomalle viranomaisyhteistyölle paikallistasolta kansainväliselle tasolle. Se myös tukee julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyötä, jonka merkitys kasvaa yksityisen sektorin vastatessa usein valtion kannalta keskeisen kriittisen infrastruktuurin toimivuudesta.⁶

Suomen mallin mukaiseen tai sen kaltaiseen kokonaisturvallisuusajatteluun viitataan usein myös *whole-of-government* tai *whole-of-society* -nimikkeillä. Keskeisenä ajatuksena on koko hallinnon ja yhteiskunnan voimavarojen valjastaminen yhteiskunnan kriisinkestävyyden parantamiseen ja tehokkaan kriisivasteen mahdollistamiseen.

Integroidun vallan käsite on läheistä sukua näille käsitteille. Sen voidaan katsoa heijastavan erityisesti Yhdysvaltojen suurstrategista ajattelua, jossa valtion intressejä ajetaan soveltamalla erilaisia vallan instrumentteja erikseen ja yhdessä, yhdistellen, vivuttaen ja jaksottaen. Toimintaa leimaa usein myös vahva asymmetria, jossa tietyllä politiikkasektorilla ilmenevään ongelmaan haetaan ratkaisuja soveltamalla jonkin muun politiikkasektorin instrumentteja. Samankaltaista politiikkaa harjoitetaan Yhdysvaltojen

⁴ Hindrén, Rasmus: *Calibrating the compass: Hybrid threats and the EU's Strategic Compass*. Hybrid CoE Working Paper 12, 2021, s. 11. [https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2021/10/Hybrid_CoE_Working_Paper_12_Calibrating_the_compass_WEB.pdf], luettu 14.2.2024.

⁵ Friedman, Uri: The New Concept Everyone in Washington Is Talking About, *The Atlantic*, 6.8.2019.

⁶ Savolainen, Jukka: *Hybrid Threats and Vulnerabilities of Modern Critical Infrastructure – Weapons of Mass Disturbance (WMDi)?* Hybrid CoE Working Paper 4, 2019, s. 9. [https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/NEW_Working-paper_WMDivers_2019_rgb.pdf], luettu 14.2.2024.

ohella muissakin maissa, mutta suurstrateginen käsitteellinen ajattelu vallan instrumenttien käytöstä globaalilla tasolla on pienemmissä valtioissa suhteellisen vähäistä⁷.

Edellä todettu huomioiden integroidun vallan käsitteellisen sisällön pääosan voidaan katsoa muodostuvan kolmesta eri osatekijästä, jotka ovat 1) (kokonaisvaltainen) varautuminen, 2) (kokonaisvaltainen) kriisivaste ja 3) strategisten intressien ajaminen eri vallan instrumentteja joustavasti yhdistellen. Tämän vallankäytön muodon soveltaminen on mahdollista kaikissa maissa, mutta tämän kirjoituksen eräänä argumenttina on, että tehokkaimmillaan se on niiden toimijoiden kohdalla, joiden painoarvo on riittävän merkittävä globaalissa strategisessa kilpailussa. Euroopan mahdollisuuksia tässä suhteessa tarkastellaan kirjoituksen loppuosassa, mutta strategioiden ja käytäntöjen tarkastelu on perusteltua aloittaa suurvalloista eli Yhdysvalloista, Venäjältä ja Kiinasta.

Vallan integrointi Yhdysvalloissa, Venäjällä ja Kiinassa

Yhdysvallat on investoinut omien vallan instrumenttiansa tehokkaampaan yhteiskäyttöön vuosien ajan. Vuoden 2023 lopulla julkistetun, Yhdysvaltojen strategiaa kykyjä ja läsnäoloa tarkastelleen komission loppuraportin ensimmäisen suosituksen mukaan ”Yhdysvaltojen tulisi kehittää ja tehokkaasti toimeenpanna täysin integroitu, koko hallinnon kattava strategia, jolla vastataan vuosien 2027–2035 uhkaympäristöön”⁸. Ei ole sattumaa, että tämä suositus valikoitui ensimmäiseksi. Yhdysvallat on tarkkaillut globaaleja kilpakumppaneitaan ja huomannut, että erityisesti Kiina soveltaa kokonaisvaltaista otetta johdonmukaisesti ja luovasti.

Yhdysvalloissakin on perinnettä kaikkien politiikoiden valjastamisesta tietyn suurstrategisen tavoitteen ajamiseen. Kylmän sodan aikana lähes kaikki toiminta alistettiin Neuvostoliiton nujertamisen tavoitteelle. Lopulta Yhdysvaltojen laaja keinovalikoima Hollywoodista täsmäaseisiin, nojautuen vahvaan taloudelliseen, teknologiseen ja teolliseen pohjaan, osoittautui Neuvostoliitolle ylitsepääsemättömäksi.

Kenties selkeän vertaisvastustajan puute kylmän sodan päättymisen jälkeen oli osaltaan ajamassa politiikkasektoreiden ja päämäärien hajanaisuutta Yhdysvalloissakin. Joka tapauksessa muutos – tai paluu – kohti syvempää integraatiota oli nähtävissä presidentti Trumpin hallinnon aikana ja siihen vaikutti osaltaan juuri Kiinan nousu Yhdysvaltojen vertaisvastustajaksi. Trump vaikutti Yhdysvaltojen toiminnan muutokseen myös henkilökohtaisella tasolla ja intuitiollaan, liittäen yhteen asioita, jotka hallinnon perinteisemmän ajattelutavan mukaan olivat erillisiä. Näin esimerkiksi talouspakotteet, tariffit, suojatullit ja valtiontuet tulivat kiinteäksi osaksi Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa⁹. Kiina toimi omassa politiikassaan vastaavalla tavalla, mutta Trumpin suoraviivaisuus mahdollisti vastaavien toimen käyttöönoton Yhdysvalloissa nopeudella, joka oli jossakin määrin poikkeuksellista demokraattisessa hallintomallissa. On jokseenkin ironista, että Yhdysvaltojen integraatioajattelu otti tietyissä asioissa mallia Kiinasta.

⁷ Hindrén & Piirainen (2023).

⁸ *America's Strategic Posture. The Final Report of the Congressional Commission on the Strategic Posture of the United States*. 2023. [<https://armedservices.house.gov/sites/republicans.armedservices.house.gov/files/Strategic-Posture-Committee-Report-Final.pdf>], luettu 30.12.2023.

⁹ Janusch, Holger & Witold Mucha: America First: Power and Geopolitics in US Trade Policy under President Trump. *Sicherheit und Frieden (S+F) / Security and Peace*, 3/2017, s. 111. [https://web.archive.org/web/20201209164714id_/https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/0175-274X-2017-3-8.pdf], luettu 14.2.2024.

Uutta toimintamallia ei noudatettu pelkästään suhteessa vastustajiin, vaan myös oletettiin liittolaisiin ja kumppaneihin, kuten Euroopan unioniin.¹⁰ Lähestymistavan synnyttämät haitat esimerkiksi liittolaissuhteita koskien olivat huomattavia ja Yhdysvaltojen nykyisen hallinnon tulokulma on siltä osin erilainen, mutta aiempaa laveampi tulokulma eri vallan instrumenttien yhdistämiseen jäi elämään.

Integraatiota on toteutettu tai siihen on pyritty Yhdysvaltain asevoimien sisällä jo pitkään. Puolustushaarojen, toimintaympäristöjen ja asevaikutusten integroiminen *joint-ajattelun* mukaisesti on ajattelussa arkipäivää, joskin sen täydellinen saavuttaminen on haastavaa. Nytemmin presidentti Bidenin hallinnon aikana *joint-ajattelua* on laajennettu entisestään. Vuonna 2022 julkaistussa kansallisessa puolustusstrategiassa (*National Defense Strategy*, NDS) sen ilmentymäksi nostettiin integroitu pelote (*integrated deterrence*)¹¹. Käsitettä on analysoitu ja kritisoitu monelta taholta¹², mutta se heijastaa hyvin Yhdysvaltojen pyrkimystä kokonaisvaltaisempaan politiikkaintegraatioon ja ajatteluun sekä koko liittovaltion hallinnossa että myös suhteessa kansainvälisiin yhteistyötahoihin. Käsitteen sisältö tulee hyvin lähelle eurooppalaista kokonaisturvallisuusajattelua, jossa integraatio on välttämätön sekä resilienssin vahvistamiseksi että toiminnan mahdollistamiseksi.

Integroidun pelotteen rakentamisessa korostuu myös yhteistyö yksityisen sektorin kanssa. Esimerkiksi 5G- ja 6G-teknologioiden kaltaisia avainteknologioita yhtäältä kehitetään yhteistyössä yksityisen sektorin ja kumppanimaiden kanssa, toisaalta niiden käyttöönotto ja suojaaminen edellyttävät jatkuvaa yhteistyötä. Sotilaallisen sektorin ja siviiliyhteiskunnan raja onkin murrosteknologioiden ja yhteiskunnan keskinäisriippuvuuksien kasvun myötä hämärtynyt entisestään. Eri instrumenttien yhdistäminen ja niiden välinen tiivistetty dialogi voivat tarjota mahdollisuuksia tämän muutoksen hallitsemiseen.

Strategiseen kilpailuun niin ikään orientoituneella Venäjällä ajattelu on osin erilaista kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, mutta tiettyjen piirteiden samankaltaisuus on huomionarvioista. Vaikka Venäjällä uskotaan ja luotetaan sotilaalliseen voimaan yhteiskunnan yhtenä peruspilarina ja ongelmien ratkaisukeinona, Venäjän yleisesikunnan päällikkö Valeri Gerasimov on todennut, että valtioiden turvallisuus ja suvereniteetti voivat joutua uhatuksi, vaikka sotilaallisia tai muita voimakeinoja ei käytettäisikään¹³.

Lisäksi sotilaallisen voiman käytön perustelut ovat aiempaa moninaisempia, sillä Gerasimovin mukaan niitä saatetaan käyttää valtioiden taloudellisten intressien tai esimerkiksi demokraattisten arvojen levittämiseksi tietyssä maassa.¹⁴ Jonsson ja Seely

¹⁰ On täysin mahdollista, että Trumpin palatessa valtaan myös kauppasota EU:ta vastaan käynnistyisi uudelleen, ks. esim. Leonard, Jenny & Nancy Cook: Trump Team Targets European Union for Punishing Trade Measures. *Bloomberg*, 7.2.2024. [<https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-07/trump-team-targets-european-union-for-punishing-trade-measures>], luettu 11.2.2024.

¹¹ Vergun, David: Official Says Integrated Deterrence Key To National Defense Strategy. *DoD News*, 6.12.2022. [<https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3237769/official-says-integrated-deterrence-key-to-national-defense-strategy/>], luettu 12.1.2024.

¹² Ks. esim. Sisson, Melanie W.: *A Strategy for Competition*. 27.8.2020. [<https://www.cnas.org/publications/commentary/a-strategy-for-competition/>]; Mitre, Jim & Andre Gellerman: *Defining DoD's Role in Gray Zone Competition*. 24.8.2020. [<https://www.cnas.org/publications/commentary/defining-dods-role-in-gray-zone-competition/>], luettu 14.2.2024.

¹³ Monaghan, Andrew: Putin's Way of War: The 'War' in Russia's 'Hybrid Warfare'. *The US Army War College Quarterly: Parameters*, Winter 2015-16, s. 67. [https://www.academia.edu/24314231/Putins_Way_of_War/], luettu 14.2.2024.

¹⁴ Sama, s. 67.

ovat esittäneet, että Venäjä pelkää varsinkin värvallankumouksia eli käytännössä kansalaisyhteiskunnan sisäisten demokratiapyrkimysten purkautumista siten, että ne uhkaisivat vallassa olevaa koneistoa.¹⁵ Gerasimov viittasi kommentteillaan länsimaiden pyrkimyksiin ja toimintamalleihin, mutta mikäli lausunnot käännetään ympäri kuvaamaan venäläistä ajattelua, ne alleviivaavat sitä, että nykypäivänä valtioihin kohdistuvat uhat voivat edustaa hyvin erilaisia vektoreita.

Kun lausuntoa tarkastellaan Venäjän oman toiminnan näkökulmasta, tulee selväksi, että sotilaalliset keinot ovat yksi osa laajempaa työkalupakkia, jota soveltamalla voidaan ajaa valtion intressejä laajalla skaalalla.¹⁶ Jukka Aukia ja Lucjan Kubica ovat todenneet, että toisin kuin valtaosassa muista maailman maista, Venäjällä sotilaalliset keinot eivät ole samassa määrin vihoviimeinen keino poliittisten kriisitilanteiden ratkaisemiseksi, vaan yksi keino muiden joukossa¹⁷. Sotilaallista voimaa Venäjä käyttää myös silloin, kun se säätelee esimerkiksi ydinaseita koskevaa retoriikkaansa. Kyseessä on hyvä esimerkki siitä, miten sotilaalliset suorituskyvyt yhdistyvät informaationsodankäyntiin joustavalla, politiikkaintegraatiota edellyttävällä tavalla.

Tämä voidaan nähdä myös esimerkkinä Venäjän sotilasstrategiseen ajatteluun nivoutuvasta niin sanotusta laaja-alaisesta pakottamisesta (*cross-domain coercion*), joka Dmitry Adamskyn mukaan on ”*integroidun vaikutusvallan muoto, jota sovelletaan usealla eri sektorilla*”. Se liittyy yhteen konventionaalisen ja ydinpelotteen sekä kaikki – viime kädessä edellä mainittujen suojissa tapahtuvat – politiikkatoimet, joita voidaan hyödyntää pelotteen rakentamisessa ja vastustajiin vaikuttamisessa.¹⁸

Taloudelliset seikat ovat tutkijoiden arvioiden mukaan saaneet näkyvämmän roolin Venäjän strategisessa kulttuurissa. Taustalla ovat Venäjän merkittävät luonnonvarat ja niiden taloudellinen hyödyntäminen. Erityistä merkitystä on ollut niillä talouden sektoreilla, joissa Venäjä on voinut välineellistää globaalia johtoasemaansa laajempien ulkopoliittisten tavoitteiden ajamiseksi. Tällainen on erityisesti energiasektori, joka on nivoutunut tiiviiksi osaksi Venäjän strategista pelikirjaa.¹⁹

Kiinassa on analysoitu integroituun vallankäyttöön liittyviä uhkakuvia siitä lähtökohdasta, että kyseessä on lännessä tai Venäjällä kehitetty ja näiden toimijoiden soveltama sodankäynnin tai vähintään strategisen kilpailun konsepti. Hybridivaikuttamisen ei Kiinassa katsota kuuluvan maan strategiseen kulttuuriin. Sen sijaan maan vastustajien katsotaan soveltavan näitä lähestymistapoja suhteissaan Kiinaan, mistä syystä maan hallintojärjestelmää eli käytännössä kommunistista puoluetta on suojattava sisäisiltä ja ulkoisilta uhilta ”holistisella” ja ”ei-perinteisellä” kansallisen turvallisuuden ratkaisumallilla.²⁰

¹⁵ Jonsson, Oscar & Robert Seely: Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine. *The Journal of Slavic Military Studies*, 2015, s. 8.

¹⁶ Bukkvoll, Tor: Why Putin went to war: ideology, interests and decision-making in the Russian use of force in Crimea and Donbas. *Contemporary Politics*, 2016, s. 267–282.

¹⁷ Aukia, Jukka & Lucjan Kubica: *Russia and China as hybrid threat actors: The shared self-other dynamics*. Hybrid CoE Research Report 8, 29.3.2023, s. 30. [https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2023/04/NEW_Hybrid_CoE_Research_Report_8_web.pdf], luettu 14.2.2024.

Ks. myös Kari, Martti J. & Katri Pynnöniemi: Theory of strategic culture: An analytical framework for Russian cyber threat perception. *Journal of Strategic Studies*, 2019, s. 20.

¹⁸ Adamsky, Dmitry: The Two Marshals: Nikolai Ogarkov, Andrew Marshall, and the Revolution in Military Affairs. *The New Makers of Modern Strategy*. Hal Brands (ed.). Princeton University Press 2023, s. 915.

¹⁹ Aukia & Kubica (2023), s. 24–25.

²⁰ Sama, s. 33.

Uhkien holistisen torjuntakyvyn ohella Kiinan oma ulospäin suuntautuva toiminta on historiallisesti heijastanut epäsuoria metodeja sekä luovaa vallan instrumenttien yhteiskäyttöä. Tätä traditiota on omalla tavallaan edustanut niin Sunzi kuin viime aikoina erityisesti Kiinan asevoimien eli Kansan kansanvapautusarmeijan (engl. PLA) toiminnassa sovellettu ”kolmen sodankäynnin” (*three warfares*) konsepti.²¹

Teknologia ja demokratisoituminen integraation ajureina

Globaalin ympäristön toimijoiden ohella on syytä tarkastella muutoksen ajureita, jotka ohjaavat eri maiden strategisointia. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on tehnyt useita muutostrendejä näkyvämmiksi, vaikka sodan nähdäänkin laajalti heijastavan perusluonteeltaan perinteistä kulutussotaa.

Kuten Ukrainan esimerkki osoittaa, sotilaallisen voiman käyttö tai sillä uhkaaminen ei ole menettänyt merkitystään kansainvälisen politiikan välineenä ja jatkeena. Se on edelleen mittatikka, jota käytetään vertailtaessa valtioiden suhteellista voimaa ja toimii eräänlaisena politiikan pohjakerroksena, jonka päälle rakennetaan muita instituutioita ja politiikkalinjoja. Sotilaallinen voima voidaan nähdä myös vipuvartena, joka vahvistaa tai heikentää muiden politiikkasektoreiden toimia.

Vallitsevaan asiantilaan kohdistuu kuitenkin muospaineita usealta eri sektorilta. Eräs huomattava trendi on sodankäynnin demokratisoituminen ja siihen liittyvät syyksi lukemisen eli attribuution ongelmat. Lähes kuka tahansa voi muuttaa harrastelennokin asejärjestelmäksi kohtuullisella vaivalla. Kyberavaruudessa toimijuuden määritelmät ovat vielä moniulotteisempia. Valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden rajaa on vaikea määrittää ja sitä saatetaan tietoisesti hämärtää. Lisäksi eri toimijoita voidaan käyttää hyökkäysten välikappaleena myös ilman, että nämä toimijat tunnistavat omaa rooliaan.

Teknologia on ollut osasy syy sodankäynnin demokratisoitumiseen, mutta sillä on toinenkin suora muutosta kiihdyttävä rooli. Teknologiat ovat yhä useammin monikäyttöisiä. Sitä mukaa, kun asejärjestelmien ja muidenkin hallinnon edellyttämien järjestelmien (mm. logistiset, viestinnälliset ja henkilöstöhallinnolliset järjestelmät) kehitys vie kohti kasvavaa riippuvuutta ohjelmistoista ja muista tietoteknologisista ratkaisuista, lisääntyvät myös puolustushallintojen kytkennät muuhun yhteiskuntaan. Tämä johtuu siitä, että samoja ohjelmistoja ja alustoja käytetään myös muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan. Eräs esimerkki viime vuosilta koskee 5G-verkkojen turvallisuuspoliittista ulottuvuutta. Yhdysvalloissa 5G oli alusta alkaen myös turvallisuuskysymys kahdestakin syystä. Ensinnäkin se nähtiin mahdollisuutena vaikuttaa epäsuorasti yhteiskuntaan ja sen resilienssiin sekä toimintaedellytyksiin eri tavoin. Mikäli 5G-verkot tai päätelaitteet olisivat strategiseen kilpailijaan kytkeytyvän toimijan operoimia, olisi yhteiskunnan viestintä altis häiriöille.

Toisaalta ymmärrettiin myös suurempi puolustusta koskeva uhkakuva, joka syntyi viestintä- ja johtamisjärjestelmien mahdollisista haavoittuvuuksista. Tulevaisuudessa kaikki kehittyneemmät asejärjestelmien havainnointi- ja toimintakyvykkyudet, puhumattakaan päätöksenteon edellyttämästä tiedosta, perustuvat näiden viestintä- ja johtamisjärjestelmien tehokkuuteen ja integriteettiin.

²¹ Aukia & Kubica (2023), s. 36–37.

Näin aseellisen voiman merkitys integroidun vallan pohjakerroksena säilyy, mutta samalla vastakkainen trendi on yhtä todellinen, sillä asevoimien riippuvuus yksityisellä sektorilla kehitettävästä ja muiden hallinnonalojen pääasialliseen toimivaltaan kuuluvista teknologioista ja niiden sovellutuksista kasvaa.

Teknologiaan ja teollisuuteen liittyy myös kolmas muutostrendi, joka koskee julkisen ja yksityisen sektorin suhdetta turvallisuuspolitiikassa. Yksityinen sektori vastaa valtaosin innovaatiotoiminnasta, joka on myös sotilaallisten suorituskykyjen modernisointiin edellytys. Tässä suhteessa tapahtunut muutos on huomattava. Esimerkiksi Yhdysvalloissa toisesta maailmansodasta aina 1980-luvulle sotilaallisen kyvyn kehittäminen oli kansallinen poliittinen hanke, jossa sekä rahoituksesta että kehitystyöstä vastasi pääosin hallinto ja sen eri osat. Nykyään Yhdysvalloissa sotateollisuudesta ja sen innovaatioista vastaava yksityinen sektori on itsenäisempi, irrallisempi ja monikansallisempi toimija, joka saattaa jopa joissakin tapauksissa nimenomaisesti kieltäytyä yhteistyöstä Pentagonin tai muun hallinnon kanssa.

Innovaatioiden ohella yksityinen sektori vastaa huomattavasta osasta kriittisen infrastruktuurin ylläpitoa, aina voimalaitoksista vedenjakeluun ja kyberturvallisuuteen. Maakohtaisia eroja on, mutta suunta on kylmän sodan päättymisen jälkeen käytännössä kaikissa länsimaissa ollut kohti lisääntyvää yksityistämistä.²²

Resilienssi ja vaste integroidun vallankäytön näkökulmasta

Integroitu valta voidaan pyrkiä käsitteellä purkamaan sen ennakoivampaan, varautumista koskevaan osaan ja aktiiviseen, vallan välineiden käyttöä koskevaan osaan. Peloteteorian käsitteistöä mukailleen kyseessä ovat yhtäältä potentiaalisen hyökkääjän toimien vaikutuksen minimointi ja yhteiskunnan kriisinsietokyky, toisaalta kyky vastata hyökkääjän toimiin omilla aktiivisilla vastatoimilla joko symmetrisesti tai epäsymmetrisesti. Yhdessä ne luovat ulkopuolisten vihamielistä toimintaa ennaltaehkäisevää pelotevaikutusta.

Näistä ensimmäinen liittyy läheisesti yhteiskunnan varautumiseen ja kriisinsietokykyyn eli resilienssiin. Resilienssillä on lähes koko yhteiskunnan resursseja ja politiikkalohkoja koskevana ominaisuutena keskeinen rooli integroidun vallan käytön mahdollistamisessa. Toisaalta resilienssin vahvistaminen edellyttää integroidun vallan käyttöä kansallisesti ja yhä useammin monikansallisissa ympäristöissä.

Resilienssi on saanut sekä EU:n että Naton asialistoilla aiempaa vahvempaa painoarvoa erityisesti Ukrainan sodan myötä. Resilienssiä ollaan tiiviimmin kytkevässä osaksi Naton pelotetta ja puolustusta. Tämä kuitenkin tarkoittaa ensi sijassa toimia, joilla tuetaan puolustussuunnitelmien toimeenpanoa. Keskeinen käsite on niin kutsuttu ”enablement”, joka sisältää muun muassa logistiikkaan ja isäntämaatukeen kytkeytyviä kysymyksiä. Nämä puolestaan linkittyvät laajempaan yhteiskunnalliseen varautumiseen ja edellyttävät sektorirajat ylittävää yhteistyötä, mutta tulokulmana on laajemman kokonaisturvallisuuden sijasta ennen kaikkea sotilaallisten vaatimusten toimeenpanon tukeminen. Naton puitteissa on myös laadittu seitsemän resilienssin perusvaatimusta²³

²² Savolainen, Jukka: *Hybrid Threats and Vulnerabilities of Modern Critical Infrastructure – Weapons of Mass Disturbance (WMDi)?* Hybrid CoE Working Paper 4, 2019, s. 9. [https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2020/07/NEW_Working-paper_WMDivers_2019_rgb.pdf], luettu 12.1.2024.

²³ ACT: Resilience in NATO, December 15, 2023. [<https://www.act.nato.int/article/resilience-in-nato/>], luettu 12.1.2024.

Ne eivät ole jäsenmaita velvoittavaa lainsäädäntöä, mutta vaatimukset on kytketty Washingtonin sopimuksen 3 artiklan toimeenpanoon ja Naton jäsenmaat ovat aktiivisesti pyrkineet niiden toimeenpanon ja seurannan vahvistamiseen.

EU:ssa resilienssin merkitys on ollut voimakkaasti kasvava. Resilienssiä käsiteltiin esimerkiksi kesäkuun 2023 Eurooppa-neuvostossa taloudellisen turvallisuuden näkökulmasta, käsittäen muun muassa teollisuuden ja innovaatioiden vahvistamisen ja toimitusketjujen turvaamisen²⁴. Taloudellisen turvallisuuden ja resilienssin näkökulmasta EU:ssa jäsenmailta edellytettäviä toimia ohjaa ensisijaisesti EU-tason lainsäädäntö. Kuvaavia esimerkkejä ovat muun muassa yhteiskunnan kriittisten toimijoiden resilienssiä vahvistava CER-direktiivi; EU:n kriittisten raaka-aineiden toimitusketjujen monipuolistamiseksi ja niiden häiriönsietokyvyn parantamiseksi valmisteltu aset²⁵, sekä kyberturvallisuuden perustason määrittävä NIS2-direktiivi. Samalla kyse on kuitenkin paljon lainsäädäntöhankkeita laajemmasta poliittisesta kokonaisuudesta. EU:n voidaankin sanoa kehittyneen viime vuosien aikana resilienssiunionin²⁶ suuntaan.

Resilienssistä on tullut poliittinen avainsana. Resilienssi nähdään nykyisessä turvallisuusympäristössä tavoiteltava asiana, mikä on johtanut siihen, että asioita on mieluusti kehystetty resilienssin nimikkeen tai siihen liittyvien teemojen alle. Samalla resilienssi käsitteenä kuvastaa EU:n monisäikeistä suhtautumista turvallisuuspoliittisiin teemoihin. Vaikka asiayhteys antaisi perusteen puhua esimerkiksi puolustuksesta, on resilienssi nähty poliittisesti vähemmän latautuneena ja sisällöltään monitulkintaisena käsitteenä, mikä on epäilemättä osaltaan perustellut sen suosiota. Lisäksi erityisesti komission toimintaa ja lainsäädäntöön tähtäävää valmistelua rajaavat unionin perussopimukset ja niiden mukaan määritelty toimivalta. Resilienssi on käsitteenä taipunut mahdollistamaan useiden turvallisuusteemojen ajamisen yhteisön toimivallan puitteissa.

EU:n toiminta resilienssiteemojen edistämässä on ollut usealla sektorilla punnittua ja perusteltua, mutta kokonaiskehitystä on leimannut tietynlainen hajanaisuus. Se on näkynyt vaikeuksissa yhdistää erilaisia resilienssiin liittyviä hankkeita toisiinsa, erityisesti niissä tapauksissa, kun kyse on ollut eri toimivaltoihin perustuvista hankkeista. Strategiatasolla eräs esimerkki on EU:n turvallisuus- ja puolustuspoliittisen strategian eli strategisen kompassin ja sisäisen turvallisuuden teemoihin keskittyvän turvallisuusunionistrategian keskinäinen epäsymmetria.²⁷ Edellä mainitussa kesäkuun 2023 Eurooppa-neuvostossa käsiteltiin taloudellisen turvallisuuden lisäksi erikseen puolustus-teollisuutta ja -teknologioita sekä niiden vahvistamista, EU:n puolustuksen omavarai-

²⁴ European Council: EUCO 7/2023, CO EUR 5 CONCL 3, European Council meeting (29 and 30 June 2023) – Conclusions, s. 5–7. [<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/en/pdf>], luettu 6.1.2024.

²⁵ Euroopan komissio: Kriittiset raaka-aineet: turvattujen ja kestävien toimitusketjujen varmistaminen EU:n vihreää ja digitaalista tulevaisuutta varten. Lehdistötiedote, 16.3.2023. [https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fin/ip_23_1661], luettu 8.3.2024.

²⁶ European Commission: *Strategic Foresight Report. Charting the course towards a more resilient Europe*. 9.9.2020, s. 5. [https://commission.europa.eu/document/download/497a17be-3824-4135-bf2b-1072d74272b3_en?filename=strategic_foresight_report_2020_1.pdf], luettu 12.2.2024.

Aihepiiriin liittyen Suomessa on tehty aloite myös EU:n vahvistamisesta varautumisunionina (*preparedness union*). Asiasta on laadittu vaikuttamispaperi *Preparedness Union – Harnessing the whole-of-society approach at EU level*. The non-paper by Finland, viitattu Kaisa-Maria Töllin raportissa *The Finnish and Swedish cross-sectoral concepts as inspiration for the development of crisis preparedness and resilience in the EU*. 2024. [<https://www.hanaholmen.fi/wp-content/uploads/2023/12/Report-09022024.pdf>], luettu 12.1.2024.

²⁷ Hindrén, (2021), s. 14.

suuden parantamista, kyberpuolustusta ja laajemmin EU:n turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa ohjaavan strategisen kompassin toimeenpanoa.²⁸ Nämä kaikki tukevat unionin kokonaisresilienssiä ja laajan työkalupakin vahvistamista, mutta asioiden käsittely toisistaan irrallisina heikentää politiikkaintegraation mahdollisuuksia.

EU integroidun vallan käyttäjänä: vahvuudet ja kehityskohteet

EU:ta voidaan perustellusti pitää kokonaisvaltaisena toimijana, mutta kokonaisvaltaisuuden toteutuminen käytännössä vaihtelee²⁹. Perussopimukset muodostavat oman haasteensa kokonaisvaltaisuudelle, esimerkiksi turvallisuuspolitiikkaan liittyvän toimivallan ollessa osittain unionilla ja osittain jäsenmailla. Yhteensovittaminen synnyttää jatkuvan haasteen, johon neuvoston päätöksenteon yksimielisyysvaatimus antaa lisävärinsä. Nopeasti eskaloituvissa kriiseissä päätöksentekojärjestelmään kohdistuu huomattavia paineita. Päätöksentekojärjestelmä on mahdollisten vastustajien toimesta tunnistettu kriittisenä pisteenä, johon tullaan suurella todennäköisyydellä kohdistamaan erityistä painetta eskaloituvissa kriisi- tai konfliktitilanteissa.

EU:n ohella myös Natossa on tunnistettu poliittisen päätöksenteon ja yksimielisyysvaatimuksen luomat haasteet esimerkiksi päätöksenteon vaatimien aikataulujen osalta. Tiettyjä sotilaallista toimintaa valmistelevia toimenpiteitä pyritään mahdollistamaan liittokunnan Euroopan-joukkojen komentajan (SACEUR) toimivaltuuksilla, mikä tuo suunnitelmien toimeenpanoon ennakoitavuutta ja auttaa vahvistamaan kokonaispelotetta³⁰. Unionin tasolla vastaavia turvallisuus- tai puolustuspoliittisia mekanismeja ei ole poikkileikkaavissa kriiseissä. Ennakointi- ja vastejärjestelmiä on kehitetty pitkälle muun muassa luonnonkatastrofien osalta, mutta turvallisuuspoliittinen tarkastelu on toistaiseksi ollut vähäistä.

Eräänä vaihtoehtona voidaan pitää päätöksentekojärjestelmän uudistamista laajemman määräenemmistöpäätöksenteon mahdollistavaan suuntaan, kuten Suomikin on useista jäsenmaista koostuvan ryhmän osana ollut esittämässä³¹. Tätä kehitystä vastaan puhuu poliittinen trendi, joka useissa jäsenmaissa näkyy varauksellisena suhtautumisena yhteisiin unionitason toimenpiteisiin ja uudistuksiin, jotka voidaan tulkita toimivallan siirtana pääkaupungeilta unionille. Toinen haaste on prosessien ja niihin liittyvien toimivaltuuksien tarkka rajojen määrittely. Esimerkiksi määräenemmistöpäätöksenteon osalta mahdollinen laajennuskin haluttaisiin rajata vain tietyille politiikkasektoreille ja osa-alueille. Mahdolliset EU-tason toimet esimerkiksi hybridivaikuttamiseen vastaamisessa puolestaan halutaan toteuttaa selkeän vastuujonon mukaisesti, jotta neuvoston ja komission eri rakenteiden väliset valta-asetelmat eivät mullistuisi ja prosessi pysyisi hallinnollisesti ja oikeudellisesti kirkkkaana.

²⁸ European Council: EUCO 7/2023, CO EUR 5 CONCL 3, European Council meeting (29 and 30 June 2023) – Conclusions, s. 8–9. [<https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2023-INIT/en/pdf>], luettu 6.1.2024.

²⁹ Ks. esim. Debanck, Lena: *The EU as an Actor in the Arctic*. The Arctic Institute, 25.4.2023. [<https://www.thearcticinstitute.org/eu-actor-arctic/>], luettu 12.1.2024; Woollard, Catherine: *The EU and the Comprehensive Approach*. [https://eplo.org/wp-content/uploads/2017/02/CSDN_Policy-Meeting_ComprehensiveApproach_DiscussionPoints.pdf], luettu 12.1.2024.

³⁰ Supreme Allied Commander Europe (SACEUR). [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50110.htm], luettu 2.2.2024.

³¹ FFO: Joint Statement of the Foreign Ministries on the Launch of the Group of Friends on Qualified Majority Voting in EU Common Foreign and Security Policy. Press release, 4.5.2023. [<https://www.auswaertiges-amt.de/en/newsroom/news/-/2595304>], luettu 12.1.2024.

Molemmissa tapauksissa pyrkimys selkeyteen voi muodostua ongelmaksi, koska mahdolliset vastustajat kohdistaisivat toimiaan juuri näiden rakenteiden ja prosessien vaurioittamiseen tai häiritsemiseen. Mikäli määränemmistö päätöksenteko rajautuisi vain tietyille turvallisuuspolitiikan osa-alueille, voisi vastustaja eskaloida toimiaan juuri sen verran, että päätöksentekomalli olisi pakko palauttaa yksimielisyysvaatimuksen alueelle, mikä saattaa hidastaa päätöksentekoa ratkaisevalla tavalla tai lamauttaa sen kokonaan. Lisäksi vastustajat ovat riittävän tietoisia unionin komitearakenteista ja prosesseista sekä niitä koskevista jäykkyyksistä, jolloin ne kykenisivät häiritsemään päätöksentekoprosesseja esimerkiksi vaihtelemalla omien toimien painopisteitä tai kohdistamalla toimia usealle sektorille samanaikaisesti. Jäsenmaiden ja unionin toimivallan väliin jää tilaa tämänkaltaiselle vihamieliselle toiminnalle, joka vähintään testaa ja monissa tapauksissa hidastaa tehokasta kriisivastetta.

Ratkaisuja näihin vaillinaisen politiikkaintegraation haasteisiin tulisi pyrkiä luomaan usealla eri tasolla. Toimivallan ollessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kysymyksissä ensisijaisesti jäsenmailla, tulee kunkin maan kehittää omaa resilienssiään ja vastettaan. EU:n tasolla tulee myös toimia aktiivisesti. Poliittis-strategisella tasolla tulisi ensi tilassa pyrkiä varmistamaan, että strategiat ovat yhdenmukaisia sekä tavoitteellisesti ja käsitteellisesti yhtenäisiä. Niiden tulisi myös perustua samankaltaiseen tilanearvioon ja uhka-arvioon. Yhdenmukaistaminen on mahdollista tehdä Eurooppa-neuvoston tasolla. Ainoastaan siellä on mahdollista antaa strategista ohjausta sekä komission että neuvoston suuntaan.

Yhdenmukaistettuihin strategioihin ja tilanearvioihin liittyy myös valmius puhua asioista oikeilla nimillä. Puhumista puolustuksesta ja siihen liitetyistä uhkakuvista sekä niihin vastaamisesta on vältetty poliittisen mukavuudenhalun nimissä, käyttäen toimivaltarajoja muodollisena perusteena keskusteluiden väistämiseksi.

Operatiivis-teknisellä tasolla kokonaisvaltaisuuden kehittäminen edellyttää jatkuvaa vuoropuhelua unionin eri toimijoiden kesken sekä muun muassa yhteensopivia kriisivastejärjestelmiä. Tällä hetkellä ei ole olemassa mekanismeja, joilla turvaluokiteltua tietoa voidaan jouhevasti vaihtaa EU:n eri instituutioiden kesken.

Ajatellen niitä tilanteita, joissa strateginen kilpailu kärjistyy kriisiksi, kokonaistavoitteena tulee olla parempi eskalaationhallinta. Se edellyttää joustavuutta toimia ja yhdistellä toimenpiteitä erilaisissa kriisitilanteissa. Vasteen tulee monissa tapauksissa olla asymmetrinen. Työkalupakin on kuitenkin oltava mahdollisimman kattava. EU-käsitteistössä puhe vastatoimista johtaa usein keskusteluun pakotteista. Talouspakotteet, sisältäen esimerkiksi sekä vienti- että tuontirajoitteita, sekä kohdennetut rajoittavat toimenpiteet eli henkilöpakotteet ovatkin tehokas ja monipuolinen vastekeino, joiden ohella voidaan asettaa myös muun tyyppisiä pakotteita, kuten poissulkeminen kansainvälisestä yhteistyöstä.³² Pakotteisiin on kuitenkin toisinaan ladattu liikaa odotuksia ja on selvää, että vaste ja sen osuus kokonaispelotteesta eivät voi koostua yksinomaan pakotteista.

Vasteesta keskusteleminen edellyttää siksi vaikeaa, mutta välttämätöntä keskustelua työkalupakin monipuolisuudesta ja poliittisesta päättäväisyydestä sen käyttämiseen. Ensinnäkin EU:n puitteissa tulisi saavuttaa vahvempi yhteisymmärrys siitä, että myös

³² Euroopan unionin neuvosto: EU:n Venäjän vastaiset pakotteet.

[<https://www.consilium.europa.eu/fi/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>], luettu 29.2.2024.

esimerkiksi sotilaalliset toimenpiteet ovat osa hybridivaikuttamisen torjuntaan tarkoitettua työkalupakkia. Sotilaalliset toimenpiteet voivat kineettisen toiminnan ohella luonnollisesti olla esimerkiksi läsnäolon säätelystä (mm. merenkulun vapautta alleviivaavat operaatiot), tiedustelutoiminnan (näkyvää) lisäämistä, harjoitustoimintaa, kyberoperaatioita tai pelkäämään poliittisia linjauksia valmiuteen liittyen. Kaikessa tulee kuitenkin muistaa, että viime kädessä toimenpiteiden uskottavuuden arvioivat strategiset kilpailijat. Siksi työkalupakista ja siihen liittyvistä säätelytoimista tulisi saavuttaa yleisen tason yhteisymmärrys, jotta todellinen valmius työkalujen aktivointiin olisi olemassa.

Sotilaallisten toimien osalta työkaluja on käytössä Natossa, sekä yhteisen suunnittelun että johtorakenteiden muodossa. Myös jäsenmaiden suorituskyvyt ovat huomattavia, ei vähiten Yhdysvaltojen konventionaalisten suorituskykyjen ja ydinasearsenaalin ansiosta. Myös poliittista valmiutta eskalaation hallintaan on kehitetty merkittävällä tavalla viime vuosina.

Samalla tulee käsitellä asiaa laajemmasta strategisen kilpailun näkökulmasta. Erityisesti pienemmille Euroopan maille EU on keskeinen eurooppalainen viitekehys strategisessa kilpailussa. Toisaalta on huomioitava, että EU:hun saatetaan kohdistaa vaikuttamista, jonka yhtenä tietoisena pyrkimyksenä on pitää Nato tilanteen ulkopuolella. Tällaiset skenaarit antavat aiheen pohtia kahta toisiinsa limittyvää kysymystä: mitkä ovat EU:n omat valmiudet hallita eskalaatiota, joka voi laajentua käsittämään myös sotilaalliset toimet tai niillä uhkaamisen, ja mitkä ovat ne mekanismit, joilla hallitaan toimijavastuita esimerkiksi EU:n ja Naton välillä nopeasti kehittyvissä ja muotoaan muuttavissa kriiseissä? Pällekkäiset jäsenyydet näissä organisaatioissa auttavat hallitsemaan jälkimmäistä problematiikkaa, mutta eivät tarjoa automaattisia ratkaisuja. Kuten todettua, vastustajien intresseissä on pyrkiä käyttämään hyväksi tätä organisatorista epäselvyyttä. Mikäli toiminnan ensisijainen kohde on Euroopan unioni, vastustaja voisi pyrkiä ajamaan strategisia tavoitteitaan eskaloimalla tilannetta sotilaalliselle tasolle. Mikäli toimien ensisijaisena kohteena olisi Nato, vastustaja voisi eskaloida sivusuuntaan tai alaspäin luomalla tilanteita, joissa Nato on kykenemätön käyttämään omaa työkalupakkiaan.

Näistä haasteita johtuen tulisi unionissa saavuttaa yhteisymmärrys kokonaisturvallisuuden työkalupakin sisällöstä, luoda edellytykset laaja-alaiselle ja nopealla tilannekuvan muodostamiselle kriisitilanteissa ja vahvistaa päätöksentekokykyä. EU–Nato-yhteistyötä tulisi myös vahvistaa vastaamaan muuttuneen turvallisuusympäristön tarpeita.

Huomattavia, vaan ei ylitsepääsemättömiä esteitä

Haasteet ovat huomattavia, mutta ne eivät saisi muodostaa estettä kehityspyrkimyksille. Syy, miksi kokonaisturvallisuutta eli käytännössä uhkiin varautumista ja toimintakykyä tulisi vahvistaa Euroopan unionin tasolla, on periaatteessa yksinkertainen. EU:lla on sekä massaa että leveyttä. Massa viittaa suureen väestöpohjaan, voimakkaaseen taloudelliseen vipuvarteeseen sekä sitä tukevaan teolliseen ja teknologiseen pohjaan. Laveus puolestaan viittaa siihen, että EU toimii kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, vaikkakin sen toimivalta vaihtelee sektorista riippuen. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on perussopimuksissa säilytetty hallitustenvälisenä, mutta sitäkin toteutetaan yhdessä jäsenmaiden muodostamassa neuvostossa, joka harmonisoi tilannekuvaa ja yhtenäistää intressejä pidemmällä aikavälillä.

Globaalissa strategisessa kilpailussa EU on jo nyt toimija, mutta sillä on potentiaalia kehittää toimijuuttaan entisestään, mikäli se kykenee tehokkaampaan politiikkaintegraatioon. Tämä edellyttää vahvaa legitimitettä sekä riittävää jäsenmaiden ja komission yhteisymmärrystä EU:n tavoitteista ja keinoista. Tavoitteen saavuttaminen ei tule olemaan helppoa nopeasti muuttuvassa globaalissa toimintaympäristössä, jossa kilpailijat tulevat soveltamaan omaa integroitua työkalupakkiaan EU:n toimien heikentämiseen tai yhtenäisyyden hajottamiseen.

Vaihtoehtoja tämän ongelman ratkaisemiseen ei Euroopan tasolla kuitenkaan ole. Nato on tehokas toimija omalla sektorillaan ja sitä tulee vahvistaa edelleen, mutta politiikkaintegraatioon sille ei ole riittäviä edellytyksiä. Euroopan suuret maat ja niiden muodostamat yhteenliittymät voivat tapauskohtaisesti integroida omia toimiaan, mikäli intressit ovat riittävän yhteneviä, mutta pysyvemmän rakenteellisen ratkaisun luominen on vaikeampaa eikä ratkaisu välttämättä heijastaisi kattavasti pienempien maiden intressejä.

POHJOISEN ULOTTUVUUDEN VAHVISTAMINEN – NORDEFCON NATOSSA

Sebastian Linderdahl¹

Pohjoismainen puolustusyhteistyö on siirtynyt uuden aikakauden kynnykselle Suomen ja Ruotsin liittyttyä Natoon. Sotilaallinen yhteistyö Pohjoismaiden välillä on ollut verrattain tiivistä jo vuodesta 2009 lähtien, kun Pohjoismaiden yhteinen puolustusyhteistyöhanke Nordefco (Nordic Defence Cooperation) perustettiin. Pohjoismaat ovat mukana monissa muissakin puolustusyhteistyörakenteissa, kuten Ison-Britannian johtamassa JEF:issä (Joint Expeditionary Force), Saksan johtamassa kehysvaltiohanke FNC:ssä (Framework Nations Concept) ja Ranskan johtamassa EI2 (European Intervention Initiative) -hankkeessa. Tämä artikkeli pureutuu Nordefcon rooliin osana tätä monitasoista kansainvälistä puolustusyhteistyötarjoitusta sekä etenkin Naton viitekehelyssä, pyrkien vastaamaan siihen, mikä Nordefcon merkitys ja rooli Pohjoismailla ja siten myös Natolle on.

Unkarin parlamentti hyväksyi Ruotsin Nato-jäsenyyden 26. helmikuuta 2024 viimeisenä Naton jäsenmaana, ja Ruotsin jäsenyys sinetöityi pääministeri Ulf Kristerssonin toimitettua liittymisasiakirjan Washingtoniin 7. maaliskuuta 2024. Tämä hetki oli monella tapaa historiallinen. Se päätti Ruotsin vuodesta 1814 saakka jatkuneen puolueettomuus-, tai vähintäänkin sotilaallisen liittoutumattomuuden politiikan 210 vuoden jälkeen. Pohjoismaisittain tarkasteltuna Ruotsin Nato-jäsenyys sinetöi vieläkin pidemmän ajanjakson historiaan – kaikki Pohjoismaat ovat nyt ensi kertaa sotilaallisesti liittoutuneita sitten Kalmarin unionin hajoamisen kesäkuussa 1523, siis 500 vuoden jälkeen. Tätä historiallista taustaa vasten tarkasteltuna, on Pohjoismaiden turvallisuusarkkitehtuuri läpikäynyt perustavanlaatuisen muutoksen erittäin lyhyessä ajassa, sikäli kun laskemme muutoksen toden teolla alkaneen Venäjän aloittamasta laittomasta hyökkäyssodasta Ukrainaa vastaan 24. helmikuuta 2022, joka ajoi Suomen ja Ruotsin hakemaan Nato-jäsenyyttä jo 18. toukokuuta 2022.

Pohjoismainen puolustusyhteistyö nivelvaiheen äärellä

Pohjoismailla on kuitenkin huomattavasti pidemmät turvallisuuspoliittisen yhteistyön- ja koordinaation perinteet kuin mitä usein ajatellaan. Pohjoismaiden puolustusministerien säännölliset tapaamiset alkoivat jo 1960-luvulla, keskittyen muodollisesti ulko- ja turvallisuuspoliittisiin kysymyksiin kuten YK:n rauhanturvaoperaatioihin, mutta tar-

¹ Sebastian Linderdahl (s. 1993) on yhteiskuntatieteiden kandidaatti ja filosofian maisteri, joka on opinnoissaan perehtynyt Pohjoismaiden tutkimukseen. Pro gradu -tutkielmaansa hän kirjoitti Suomen ja Ruotsin puolustuspolitiikasta ja turvallisuuspoliittisesta asemoinnista. Hän on tuottanut samasta aiheesta tutkimusta myös Maanpuolustuskorkeakoulun sotataidon laitoksessa *Suomi lännen strategioissa* -hankkeeseen vuonna 2022 ja työskennellyt Pääesikunnan suunnitteluosaston sotilaallisen puolustusyhteistyön sektorissa vuonna 2023 Pohjoismaiden kanssa tehtävän yhteistyön vastuualueella.

joten samalla alustan epämuodolliselle ja laajemmalle puolustuspoliittiselle koordinaatiolle maiden välillä.² 1990- ja 2000-luvulla yhteistyö tiivistyi edelleen, tuottaen jo käytännön järjestelyitä kuten NORDAC (Nordic Armaments Co-operation, 1994), NORDCAPS (Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support, 1997) ja NORDSUP (Nordic Supportive Defence Structures, 2008) -hankkeet.³ Helsingin sopimuksella 4. marraskuuta 2009 perustettu NORDEFCON (Nordic Defence Cooperation), Pohjoismaiden yhteinen puolustusyhteistyöhanke, on syntynyt juurikin tuon pitkän, muodollisen ja paikoin epämuodollisen puolustuspoliittisen yhteistyöperinteen ja käytännön järjestelyiden pohjalta.⁴

Nordefcon tarkoituksena on vahvistaa alueen turvallisuutta, vahvistaa maiden kansallista puolustuskykyä ja parantaa resurssien tehokasta käyttöä. Yhteistyön tavoitteena on myös luoda yhtenäisiä rakenteita ja prosesseja, jotka helpottavat operatiivista yhteistyötä Pohjoismaiden välillä. Pohjoismaiden kollektiivinen Nato-jäsenyys herättää kuitenkin kysymyksen siitä, mikä Nordefcon rooli liittokunnassa tulee olemaan? Ja miten Nordefco suhteutuu muihin pohjoismaisittain keskeisiin puolustusyhteistyöhankkeisiin? Tämä artikkeli pyrkii vastaamaan näihin kysymyksiin tuottaen analyysin pohjalta lopuksi myös konkreettisia odottamia.

Artikkelin pohjana toimii kansainvälisen politiikan tutkimuksen teoreettinen viitekehys pienten valtioiden/valtojen (*small states* tai *small powers*) asemasta. Artikkelin nojaa erityisesti Baldur Thorhallssonin ja Sverrir Steinssonin vuonna 2018 esittämään Small States and Shelter Theory (SSST) -teoriaan (johon artikkelissa viitataan tästedes lyhyesti termillä ”pienvaltioteoria”), joka tarkastelee erityisesti pienten valtioiden pyrkimyksiä hakea suojaa suuremmilta valtioilta tai kansainvälisiltä liittolaisilta turvatakseen itsensä ulkoisilta uhkilta.⁵

Teoria esittää, että pienet valtiot eivät rajallisten resurssiensa johdosta kykene yksin täysin varmistamaan turvallisuuttaan ulkopuolista sotilaallista uhkaa vastaan, joten ne päätyvät hakemaan poliittista, yhteiskunnallista, taloudellista ja sotilaallista turvaa ja pidäkettä suuremmilta mailta tai liittolaisuuksista.⁶ Teoria heijastelee kansainvälisen politiikan realistista näkökulmaa, joka korostaa valtioiden välistä valtatasapainoa ja kilpailua. Pienten valtioiden turvallisuus riippuu usein niiden kyvystä hakea suojaa ja liittoutua muiden valtioiden kanssa strategisten etujensa turvaamiseksi.

Pohjoismaiden turvallisuusarkkitehtuuri puolustusyhteistyön näkökulmasta

Pohjoismaat ovat verrattain pieniä valtioita, kuten valtaosa Euroopan ja maailman maista ovat. Verkottuminen erilaisiin puolustusyhteistyön muotoihin ja rakenteisiin, kahden- ja monenvälisesti, on Pohjoismaille riittävän sotilaallisen pidäkkeen muodostamisen kannalta tärkeää. Nato edustaa artiklan 5 myötä luonnollisesti tärkeintä puolustusyhteistyön muotoa Pohjoismaille. Nordefco on puolestaan Pohjoismaiden sisäisesti erittäin tärkeä alueellinen puolustusyhteistyön muoto. Nordefcon olemassaolon

² Ojanen, Hanna: Rethinking Finnish-Swedish Relations, Nordic Cooperation, and NATO. *Nordic Review of International Studies*, 1/2023, s. 29. [<https://nris.journal.fi/article/view/124781>], luettu 2.3.2024.

³ Puolustusministeriö: *Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco*. [https://www.defmin.fi/vastuualueet/kansainvalinen_puolustusyhteistyo/pohjoismainen_puolustusyhteistyo], luettu 2.3.2024.

⁴ Ojanen (2023), s. 29.

⁵ Thorhallsson, Baldur & Sverrir Steinsson: *The Theory of Shelter*. Small States and the New Security Environment, University of Iceland, Reykjavik, Policy brief no. 1, 26.6.2018. [https://www.researchgate.net/publication/327074574_The_Theory_of_Shelter], luettu 6.3.2024.

⁶ Thorhallsson & Steinsson (2018).

tarkoitus on vahvistaa Pohjoismaiden kansallista puolustuskykyä, tunnistaa synergioita ja fasilitoida (kustannus)tehokkaita yhteisiä puolustusratkaisuja.⁷

Nordefcon toiminta perustuu Pohjoismaiden jakamaan yhteiseen arvopohjaan ja jaettuihin turvallisuusintresseihin.⁸ Nordefcossa tehdään sotilaallista yhteistyötä viidellä osa-alueella: suorituskyvyt, puolustusmateriaali, henkilöstöhallinto ja koulutusjärjestelmät, harjoitukset ja opetustilaisuudet sekä operaatiot. Vaikka Nordefcolla ei ole pysyviä poliittisen tason rakenteita, sen perustaa vahvistetaan sekä puolustuspoliittisella dialogilla ja tavoitteenasettelulla että puolustusvoimien käytännön yhteistyöllä.⁹

Nordefcon asema yhtenä Pohjoismaiden keskeisenä puolustusyhteistyöhankkeena ei suinkaan ole ainoa järjestely, johon maat ovat Naton lisäksi sitoutuneet. Kaikki viisi Pohjoismaata ovat myös JEF (Joint Expeditionary Force) -maakoalition jäseniä. JEF on non-konsensus periaatteella toimiva, Ison-Britannian johtama kymmenen maan – Alankomaiden, Islannin, Ison-Britannian, Latvian, Liettuan, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanskan ja Viron – muodostama monenvälinen puolustusyhteistyön kehys, jonka päämääränä on kehittää osallistujamaiden sotilaallisia valmiuksia, ennaltaehkäistä erilaisia kriisejä sekä tarvittaessa toimia yhdessä kriisitilanteissa.¹⁰

JEF:in visiona on luoda nopean toiminnan joukot, jotka kykenevät suorittamaan koko operatiivisen toiminnan kirjon.¹¹ Keskeinen osa JEF:in käytännön toimintaa ovat yhteistoimintakykyä vahvistavat harjoitukset (esimerkiksi Joint Protector -harjoitus Ruotsin Älvdalenissa 2021 ja Arrow-harjoitus Niinisalossa 2023), jotka ovat lisääntyneet Venäjän aloittaman hyökkäyssodan jälkeen entisestään.¹² JEF on siis hyvin vahvasti operatiivinen toimija, jota voidaan käyttää tukemaan esimerkiksi YK:n, Naton tai EU:n operaatioita.¹³

JEF on yksi esimerkki Naton kehysvaltiokonseptista (Framework Nations Concept, FNC), joka syntyi yhtenä Walesin vuoden 2014 huippukokouksen lopputuotteena.¹⁴ Kaikki Pohjoismaat, Islantia lukuun ottamatta, ovat mukana myös Saksan johtamassa FNC-kehysvaltioprojektissa, jonka toiminnan painopiste on kaksijakoinen: (1) muodostaa valmiuksien kehittämisen klustereita laajoilla toimialoilla, kuten logistiikkatuki ja siirrettävät johtoesikunnat, ja (2) rakentaa suurempia monikansallisia sotilaallisia muodostelmia.¹⁵

⁷ NORDEFCON: *About NORDEFCON*. [<https://www.nordefco.org/the-basics-about-nordefco>], luettu 2.3.2024.

⁸ Edvardsen, Astri: Ambitious Vision for Nordic Defence Cooperation in the Works. *Arctic Today*, 28.6.2023. [<https://www.arctictoday.com/ambitious-vision-for-nordic-defence-cooperation-in-the-works/>], luettu 7.3.2024.

⁹ Puolustusministeriö: *Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco* (2024).

¹⁰ Puolustusministeriö: *JEF-yhteistyö*. [https://www.defmin.fi/vastuualueet/kansainvalinen_puolustusyhteistyo/jef-yhteistyo], luettu 5.3.2024. JEF:in pääasiallinen toimintaympäristö on Pohjois-Eurooppa, arktinen- ja Itämeren alue.

¹¹ Monaghan, Sean & Ed Arnold: *Indispensable: NATO's Framework Nations Concept beyond Madrid*. 2022. [<https://www.csis.org/analysis/indispensable-natos-framework-nations-concept-beyond-madrid>], luettu 5.3.2024.

¹² Puolustusvoimat: *JEF-yhteistyö*. [<https://puolustusvoimat.fi/jef>], luettu 5.3.2024. JEF-kehysten puitteissa toteutettu harjoitustoiminta on merkittävässä roolissa Puolustusvoimien täydennyksessä harjoitustoiminnassa.

¹³ Puolustusministeriö: *JEF-yhteistyö* (2024).

¹⁴ Monaghan & Arnold (2022).

¹⁵ Sama.

FNC:n alkuperäinen visio on JEF:iin verrattuna hieman monitulkintaisempi: luoda useita monikansallisia projekteja, jotka käsittelevät liittokunnan painopistealueita laajalla kyvykkyyksien kirjolla.¹⁶ Tämän lisäksi kaikki Pohjoismaat, Islantia lukuun ottamatta, ovat mukana myös Ranskan johtamassa European Intervention Initiative (EI2) -hankkeessa, jonka päämääränä on myötävaikuttaa osallistujamaiden yhteisen strategisen kulttuurin luomiseen – osana Ranskan presidentti Emmanuel Macronin visiota ”itsenäisestä, yhtenäisestä ja demokraattisesta Euroopasta”.¹⁷

Näiden lisäksi kaikki viisi Pohjoismaata ovat mukana muun muassa Arktisessa neuvostossa, Barentsin euroarktisessa neuvostossa, Etyjissä ja YK:ssa, mutta esimerkiksi Euroopan unioniin ja sen myötä EU:n yhteisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan (YTPP) piiriin kuuluvat vain Ruotsi, Suomi ja Tanska. Pohjoismaiden sitoutuminen erilaisiin turvallisuus- ja puolustusyhteistyöjärjestelyihin on siis varsin verkottunutta, mutta ei aina yhdenmukaista.

Kahden- ja kolmenvälisiin puolustusyhteistyösopimuksiin tultaessa on Pohjoismaiden välillä niin ikään yhtäläisyyksiä, esimerkiksi Yhdysvaltojen kanssa solmitut erilliset kahdenväliset puolustusyhteistyösopimukset (DCA-sopimukset), mutta myös eroavaisuuksia, kuten Pohjoismaiden sisäiset puolustusyhteistyöhankkeet, joista merkittävin on Suomen ja Ruotsin erittäin pitkälle viety kahdenvälinen yhteistyö. Suomi ja Ruotsi ovat toistensa läheisimmät kumppanimaat, ja puolustusyhteistyö kattaa vuonna 2018 allekirjoitetun yhteisymmärrysasiakirjan mukaisesti operatiivisen suunnittelun kaikissa tilanteissa niin rauhan aikana, kriisiaikana, kuin sodan aikana, eikä puolustusyhteistyön syventämiselle ole ennakkoon asetettu mitään rajoitteita.¹⁸

Suomi, Ruotsi ja Norja ovat solmineet myös kolmenvälisen aiejulistuksen puolustusyhteistyön syventämisestä vuonna 2020 (joka uusittiin ja syvennettiin marraskuussa 2022), ja tämän lisäksi myös Suomen, Ruotsin ja Yhdysvaltojen kolmenvälinen yhteistyö on tiivistä.¹⁹ Pohjoismaat harjoittavat siis puolustusyhteistyötä hyvin aktiivisesti keskenään, Nordefcon lisäksi myös kahden- ja paikoin kolmenvälisesti valikoiden, kuin myös muiden eurooppalaisten ja transatlanttisten viitekehysten puitteissa.

Suojaa ja turvaa laajasta puolustusyhteistyöverkosta

Venäjän aloittaman hyökkäyssodan varjossa tämä edellä perattu Pohjoismaiden puolustusyhteistyön verkottuneisuus näyttäytyy varsin odotetulta pienten valtioiden käyttäytymiseltä. Erityisesti Suomen ja Ruotsin hakeutuminen Natoon sekä Yhdysvaltojen kanssa solmitut erilliset kahdenväliset DCA-sopimukset (Norja jo 2022, Ruotsi, Suomi ja Tanska 2023) ovat Pohjoismaiden sotilaallisen pidäkkeen kasvattamisen kannalta merkittävimmät tapahtumat sodan alkamisen jälkeisenä aikana. Kasvavaan Venäjän uhkaan vastaaminen Yhdysvaltojen kanssa lähentymällä sekä jäsenyydellä liittokunnassa on eittämättä Pohjoismaiden kannalta suotuisaa kehitystä, sillä pienten valtioiden voidaan katsoa hyötyvän liittoutumisen tuottamasta sotilaallisen ”statuksen”

¹⁶ Monaghan & Arnold (2022).

¹⁷ Zandee, Dick & Kimberley Kruijver: *The European Intervention Initiative. Developing a shared strategic culture for European defence*. Clingendael Report, September 2019, s. 1. [https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-09/The_European_Intervention_2019.pdf], luettu 5.3.2024.

¹⁸ Puolustusministeriö: *Suomen ja Ruotsin välinen puolustusyhteistyö*. [https://www.defmin.fi/vastuualueet/kansainvalinen_puolustusyhteistyö/suomen_ja_ruotsin_valinen_puolustusyhteistyö], luettu 6.3.2024.

¹⁹ Sama.

kasvusta – eli pidäkkeen kasvattamisesta ulkopuolisen vihamielisyyden kohteeksi joutumista vastaan.²⁰ Aktiivinen toiminta myös Nordefcon, JEF:in, FNC:n, YTPP:n ja muiden alueellisten poliittisten elinten viitekehyksissä tukee tätä kehitystä entisestään.

Pienten valtioiden ”statuksen” voidaan katsoa tulevan myönnettyksi niille suurempien valtioiden toimesta, joten tulella nähdäksi ja olemalla hyödyksi (aktiivisuus) on pienen valtion kannalta keskeinen statuksen kasvattamisen strategia.²¹ Pienten valtioiden ulko- ja turvallisuuspolitiikan voidaan myös argumentoida olevan enemmänkin refleksiivinen kansainvälisen järjestelmän ja valtatasapainon heilahteluille, kuin olevan kykenevä suuremmin vaikuttamaan niihin.²² Mahdollisimman aktiivinen läsnäolo laajassa kansainvälisessä puolustusyhteistyön verkostossa on täten odotettavaa ja kannatettavaa toimintaa Pohjoismailta.

Pienvaltioteorian mukaisesti voimme nähdä Pohjoismaat pieninä valtioina, jotka ovat turvallisuusympäristönsä heikentymisen ja rajallisten resurssiensa takia hakeneet poliittista ja sotilaallista suojaa liittoutumalla ja verkottumalla lukuisiin alueellisiin, eurooppalaisiin ja transatlanttisiin puolustusyhteistyörakenteisiin. Konfliktin riskin minimoiminen, avun saanti mahdollisen kriisin sattuessa, ja avun saannin varmistaminen suuremmilta mailta tai kansainvälisiltä liittolaisilta kriisitilanteesta palautumiseen ovat kaikki suojaa, jota Pohjoismaiden voidaan pieninä valtioina katsoa tavoittelevan edellä mainitun puolustusyhteistyöverkostonsa avulla.²³

Pienten valtioiden aktiivinen kansainvälinen kytkeytyminen voidaan nähdä myös osana eräänlaista suojan ja turvan hakemisen strategiaa, jonka mukaisesti esimerkiksi Suomen ja Ruotsin Nato-jäsenyydet näyttävät jatkumona, osana pidempää kehityskulkua kohti pidäkkeen maksimointia turvallisuusympäristön heikentyessä.²⁴ Tämä argumentti voisi myös osaltaan selittää Suomen poikkeuksellisen ripeää kansallista Nato-hakemusprosessia, suomalaisen yhteiskunnan ollen taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti länteen päin kallellaan jo kylmän sodan ajoilta lähtien, mikä lopulta johti myös sotilaallisen suojan hakemiseen (Nato), kun aika oli kypsä ja suojan kysyntä kasvoi.²⁵

Suojaa ja turvaa Nordefcosta osana liittokuntaa

Nordefco elää murrosvaiheen keskellä. Yhtäältä Suomi ja Ruotsi ovat liittyneet Natoon ja muokanneet täten Pohjoismaiden välillä tehtävän puolustusyhteistyön edellytyksiä merkittävästi, toisaalta vuonna 2018 luotu Nordefcon pitkän aikavälin toimintaa ohjaava visio 2025 on auttamatta vanhentunut. Työ uuden vision luomiseksi alkoi marraskuussa 2022 Pohjoismaiden puolustusministerien päätöksellä, ja työ jatkui Ruotsin puheenjohtajuuskaudella 2023. Turvallisuusympäristön heikentymisen nähtiin kasvattavan kysyntää entistä tiiviimmälle pohjoismaiselle puolustusyhteistyölle ja

²⁰ Thorhallsson, Baldur & Thomas Stude Vidal: Finland’s NATO Membership: Continuous Shelter-Seeking Strategy. *Scandinavian Political Studies*, 46(3), 2023, s. 197. [<https://doi.org/10.1111/1467-9477.12257>], luettu 7.3.2024.

²¹ de Carvalho, Benjamin & Iver B. Neumann (eds.): *Small State and Status Seeking. Norway’s Quest for International Standing*. Routledge 2015, s. 2.

²² Browning, Christopher S.: Small, Smart and Salient? Rethinking Identity in the Small States Literature. *Cambridge Review of International Affairs*, 19(4), 2006, s. 671–672. [<https://doi.org/10.1080/09557570601003536>], luettu 9.3.2024.

²³ Thorhallsson & Steinsson (2018).

²⁴ Thorhallsson & Vidal (2023), s. 195.

²⁵ Sama, s. 195.

maiden kollektiivisen Nato-jäsenyyden luovan edellytykset yhteistyön tiivistämiseksi nimenomaan liittokunnan hyväksi.²⁶

Tätä kehitystä tukeva Nordefcon uusi ”visio 2030” ei ole vielä tätä artikkelia kirjoitettaessa julkisesti saatavilla, kuten ei myöskään Nordefco-vuosiraportti 2023. Ajankohdaiset ja yksityiskohtaisemmat tiedot Nordefcon sisäisestä kehityksestä, ja sen myötä myös Nordefcon virallinen näkemys roolistaan Natossa, jäävät tämän artikkelin aiheistojen ulkopuolelle. Varmaa on kuitenkin se, että Pohjoismaat ovat sotilaallisella tasolla kehittämässä myös uutta ”pohjoismaista puolustuskonseptia” (Nordic Defence Concept), joka tulee ohjaamaan sotilaallisen yhteistyön lähentymistä tavalla, joka tukee kollektiivista eurooppalaista ja transatlanttista puolustusta.²⁷

Voimme silti analysoida Nordefcon toiminnan rakenteita ja saavutuksia suhteessa sen ydintavoitteisiin ja esittää tämän pohjalta joitakin odottamia ja/tai ehdotuksia Nordefcon merkityksestä ja tulevaisuuden roolista osana liittokuntaa. Vaikka Nato tarjoaa kollektiivisessa pohjoismaisessa kontekstissa jäsenilleen fundamentaalisesti uusia suojan ja tuen muotoja, on Pohjoismaiden yhteisesti jakama välitön turvallisuusympäristö ja keskinäinen suoja ja apu toisilleen eniten merkitsevää mahdollisen kriisin sattuessa.²⁸ Pienet valtiot myös saavuttavat liittoutumisella sotilaallisen statuksensa kasvun liittolaistensa tasolle.²⁹

Nordefcoa voidaan täten tietyllä tapaa tarkastella osiensa summaa vastaavana sotilaallisena voimana, ollenkin niin, että artiklan 5 myötä – osana koko liittokuntaa – on Nordefcon sotilaallinen voima vielä sitäkin suurempi. Vertailun vuoksi, Pohjoismaiden yhteenlaskettu puolustusbudjetti vuonna 2023 oli 28,43 miljardia Yhdysvaltain dollaria, joka on Euroopan 5. suurin lukema.³⁰ Pienet Pohjoismaat saavuttavat Nordefcon puitteissa täten merkittävän sotilaallisen statuksen kasvun.

Nordefcon yhteistyörakenne

Kuten sanottua, Nordefcolla ei ole pysyviä poliittisen tason rakenteita, mutta sen toiminta perustuu säännöllisiin kokouksiin ja yhteydenpitoon. Puolustusministerit, kansliapäälliköt ja puolustuspoliittisten osastojen päälliköt kokoustavat kahdesti vuodessa, ja kokouksia valmistelee puolustusministeriöiden osastopäälliköistä koostuva ohjauskomitea – Policy Steering Committee, PSC, jonka toimintaa ohjaa PSC-sihteeristö.³¹ Sotilaallista yhteistyötä koordinoi puolestaan Military Coordination Committee (MCC), jonka työtä valmistelee Coordination Staff (CS).³²

²⁶ Edvardsen (2023).

²⁷ Sama.

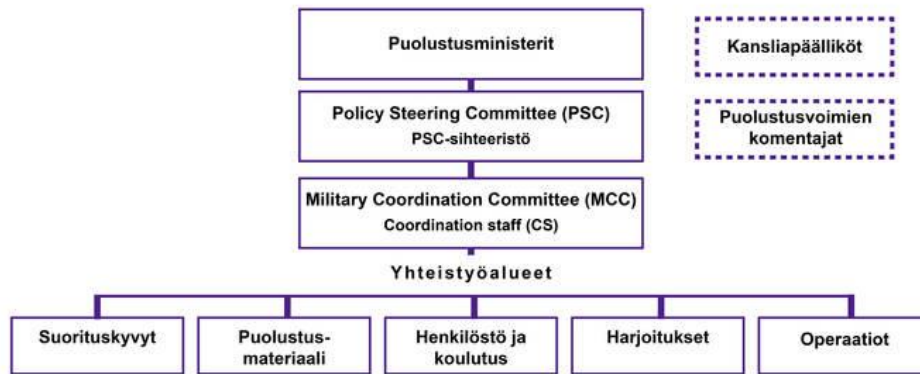
²⁸ Ojanen (2023), s. 28.

²⁹ Thorhallsson & Vidal (2023), s. 197.

³⁰ The Military Balance: Chapter Three: Europe: Regional trends in 2023. *The Military Balance*, 124(1), 12.2.2024, passim. [<https://doi.org/10.1080/04597222.2024.2298591>], luettu 10.3.2024.

³¹ Puolustusministeriö: *Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco* (2024).

³² Sama.

NORDIC DEFENCE COOPERATION

Kuva 1. Pohjoismainen puolustusyhteistyö³³.

Nordefcossa tehtävä yhteistyö tapahtuu siis viidellä osa-alueella: suorituskyvyt, puolustusmateriaali, henkilöstöhallinto ja koulutusjärjestelmät, harjoitukset ja opetustilaisuudet sekä operaatiot. Näistä osa-alueista etenkin harjoitukset näyttävät merkittävänä yhteistyön pilarina. Pohjoismaat ovat ilmaisseet vahvan tahtotilansa tiivistää yhteistyötä nimenomaan operatiivisesti, esimerkiksi yhteistoimintakykyä kasvattamalla, kehittämällä isäntämaatuen (Host Nation Support) edellytyksiä, logistista tukea sekä siviilipuolustuksen osallistamista.³⁴

Esimerkkejä tiivistetystä yhteisoperaatioiden harjoittelusta on viime vuosilta useita, kuten Cold Response 2022 -sotaharjoitus Pohjois-Norjassa, Arctic Challenge Exercise 2023 -ilmasotaharjoitus Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisosissa, sekä viimeisimpänä Nordic Response 24 -sotaharjoitus niin ikään Suomen, Ruotsin ja Norjan pohjoisosissa. Puolustusmateriaaliyhteistyön osalta Pohjoismaat toteuttivat ensimmäisen yhteishankintansa vuonna 2022, Nordic Combat Uniform -taistelusuojärjestelmän myötä.³⁵ Toinen esimerkki onnistuneesta puolustusmateriaaliyhteistyöstä on yhteis-pohjoismainen tykistöammusten hankinta Ukrainan tueksi vuonna 2023.³⁶ Nämä esimerkit ovat vielä verrattain pieniä saavutuksia, mutta Nordefcon ambitiona on tunnistaa ja kehittää puolustusmateriaaliyhteistyötä huomattavasti pidemmälle, etsien ratkaisuja erityisesti pohjoismaisen puolustusteollisuuden sekä Euroopan puolustusrahaoston EDF:n piiristä.³⁷

³³ Puolustusministeriö: *Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco*, Puolustusministeriö, [https://www.defmin.fi/vastuualueet/kansainvalinen_puolustusyhteistyo/pohjoismainen_puolustusyhteistyo], luettu 7.3.2024.

³⁴ Edvardsen (2023).

³⁵ Sinkkonen, Jarmo: Uusi taistelusuu käyttöön. *Suomen Sotilas*, 9.1.2024. [https://suomensotilas.fi/2024/01/09/uusi-taistelusuu-kayttoon/], luettu 10.3.2024.

³⁶ Defence Industry Europe: *Nammo secures order for 155mm artillery ammunition for Ukraine*. Defence Industry Europe, 13.10.2023. [https://defence-industry.eu/nammo-secures-order-for-155mm-artillery-ammunition-for-ukraine/], luettu 10.3.2024.

³⁷ NORDEFECO: *Annual Report 2022*. Norwegian chairmanship of NORDEFECO, March 2023, s. 11. [https://www.defmin.fi/files/5713/nordefco-rapport-2022-screen.pdf], luettu 8.3.2024.

Tämän lisäksi myös henkilöstö- ja koulutuskysymyksissä on esimerkiksi vuonna 2022 tunnistettu kansallisten maanpuolustuskorkeakoulujen yhteistyö yhtenä keskeisenä ratkaisuna uuden pohjoismaisen puolustuskonseptin jalkauttamisessa operatiiviselle tasolle.³⁸ Tätä tavoitetta tukemaan perustettiin erityinen elin ja dekaanien konferenssi, joiden nähdään edistävän myös yhteispohjoismaista sotilasalan ammatillisen koulutuksen kehittämistä.³⁹ Kaikkia yhteistyön osa-alueita ajetaan siis aktiivisesti eteenpäin, ja tavoitteiden voidaan odottaa olevan vieläkin korkeammalla jatkossa, kun integraatio (Natoon) syvenee.

Nordefco Pohjoismaiden äänitorvena Natossa

Nordefco-yhteistyö on siis varsin kattavaa. Toisaalta, kun otamme huomioon pohjoismaisen yhteistyön syvyyden muilla liitännäisillä politiikan osa-alueilla, ei ole mitenkään poissuljettua odottaa Pohjoismaiden puhuvan tulevaisuudessa yhdellä äänellä monissa Nato-kysymyksissä. Näin etenkin, kun Nato tarkastelee yhä enenevässä määrin myös siviiliyhteiskunnan turvallisuutta koskevia kysymyksiä.⁴⁰

Pohjoismaiden ministerineuvoston visio on, että Pohjoismaista tulee maailman kestävin ja integroitunein alue vuoteen 2030 mennessä. Tämä ei ainakaan vähennä pohjoismaisten kantojen koordinoitiperusteita myöskään turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa kontekstissa – varsinkaan nyt kun siihen on Naton myötä suurempi mahdollisuus kuin koskaan aiemmin. Naton sisäisesti eriävät geostrategiset intressit ja suorituskykyportfoliot ovat johtaneet eräänlaiseen erikoistumiseen liittokunnan jäsenten välillä, ja tämä pitää sisällään myös mahdollisuuden yhteispohjoismaiselle koordinaatiolle tavoitteiden asettelussa Naton puolustussuunnittelun (NDPP) viitekehyksessä.⁴¹

Yhteispohjoismainen äänenkäyttö voisi siis olla pienten Pohjoismaiden kannalta järkevää liittokunnassa kuulluksi tulemisen kannalta. Sama pätee myös YTPP:n viitekehyksessä, jossa Tanskan mukaantulo avaa Pohjoismaille uusia vaikuttamismahdollisuuksia myös Euroopan unionin puolustuspolitiikassa.⁴² Pohjoismaat olisivat näin toimiessaan hyvin aktiivisesti hakemassa poliittista ja sotilaallista suojaa jäsenyyksistään näissä kansainvälisissä instituutioissa, Nordefcon toimiessa turvallisuus- ja puolustuspoliittisesti tärkeänä työkaluna näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.

Norjan puolustusministeri Bjørn Arild Gram totesi Nordefcon vuosiraportissa 2022, että Suomen ja Ruotsin hakeutuminen Natoon vahvistaa Naton pohjoista sivustaa (*Northern flank*) ja Nordefcon tulee sopeutua tähän uuteen strategiseen realiteettiin.⁴³ Gram totesi myös, että Nordefcon tahtotila on hyödyntää kaikki mahdollisuudet Pohjoismaiden puolustusyhteistyön syventämiselle Naton alaisuudessa – yhteisharjoitusten, integroidun suunnittelun ja operatiivisen yhteistoiminnan kautta, kasvattaen näin Pohjoismaiden puolustuskykyä merkittävästi.⁴⁴

³⁸ NORDEFECO (2023), s. 16.

³⁹ Sama, s. 16.

⁴⁰ Ojanen (2023), s. 29.

⁴¹ Särkkä, Iro: *Nordic Security and Defence Brand Revisited: The Unutilised Potential of Nordic Cooperation*. FIIA Comment 15, November 2022. [https://www.fia.fi/wp-content/uploads/2022/11/comment15_nordic-security-and-defence-brand-revisited.pdf], luettu 9.3.2024.

⁴² Ojanen (2023), s. 30.

⁴³ NORDEFECO (2023), s. 3.

⁴⁴ Sama.

Oiva esimerkki tämän kehityksen hedelmistä on edellä mainittu Nordic Response 24 -sotaharjoitus, joka sai aloitteensa Norjalta maan toimiessa Nordefcon puheenjohtajana vuonna 2022, ajatuksena testata ja kehittää Pohjoismaiden puolustusyhteistyötä.⁴⁵ Nordic Response 24 järjestettiin 4.-15.3.2024 Suomen, Norjan ja Ruotsin pohjoisosissa, Norjan johdolla, ja se kokosi yhteen noin 20 000 sotilasta 13 eri maasta.⁴⁶ Harjoitus oli osa Naton Steadfast Defender 24 -harjoitussarjaa, jossa Nato-maat harjoittelevat liittokunnan kykyä siirtää joukkoja pohjoiseen harjoittelemaan puolustuksellista yhteisoperaatiota arktisissa olosuhteissa Suomen, Norjan ja Ruotsin alueilla.⁴⁷

Nordefco siis todella osoitti vuoden 2022 vuosiraporttinsa mukaisen ambition sopeutumisesta uuteen strategiseen realiteettiinsa, isännöimällä saman tien yhtä Naton suurimmista harjoituksista vuosikymmeniin. Nordefco on ottanut täten erittäin aktiivisen roolin Natossa heti Suomen ja Ruotsin liittyttyä mukaan (Ruotsi liittyi Natoon kesken Nordic Response 24 -harjoituksen). Tämän arktisen ulottuvuuden ja arktisen alueen strategisen merkityksen korostamisen Natossa yhteispohjoismaisella äänitorvella voi odottaa olevan yksi Nordefcon keskeisimmistä intresseistä tulevaisuudessa, sikäli kun voimme odottaa suurvaltojen välisen kilpailun Arktiksella kiristyvän Yhdysvaltojen, Venäjän ja Kiinan välillä.⁴⁸

On toki huomioitavaa, että Pohjoismaat ovat arktisten strategioidensa tiimoilta hie- man eriävissä lähtökohdissa, kuten myös Naton jäsenenä – erityisesti strategisen kulttuurin kannalta. Norja, Tanska ja Islanti ovat Naton perustajajäseniä, mukana jo vuodesta 1949, kun taas Suomella ja Ruotsilla on eittämättä vielä vuosien matka Nato-integraation loppuun saattamisessa. Yhteispohjoismainen äänenkäyttö Natossa vaati- nee sekin (Nordefcolta, ja laajemmin) vielä paljon opettelua, ja ensisijaisesti Nordefcon Nato-roolin vakiintumista, mutta siihen avautuu myös suomalaisittain merkit- tävä mahdollisuus vuonna 2025, kun Suomi toimii Nordefcon puheenjohtajana.

Nordefco, Arktis ja Nato – uudenlaisen kehysvaltiokonseptin siemen?

Nordefcon konkreettinen funktio Natossa saanee Nordefcon uuden vision sekä pohjoismaisen puolustuskonseptin myötä tarkemmat askelmerkit, mutta sen voidaan odottaa olevan Pohjois-Euroopan puolustuksen ja pelotteen kannalta suhteellisen merkittävä. Suhteellisen siksi, että se jakaa toimintaympäristönsä myös JEF:in kanssa. Nordefco ja JEF ovat molemmat operatiivisia toimijoita, samanmielisistä maista koostuvia kehyksiä, jakaen paljolti samat turvallisuusintressit. Nordefco ei ole EU:n tai Naton kilpailija, vaan niitä täydentävä järjestely, ja pohjoismainen puolustusyhteistyö vahvistaa euroatlanttisen alueen pelotetta ja puolustusta.⁴⁹

Täysin samaa voi sanoa myös JEF:istä, yhtenä edistyksellisimmistä Naton kehysvaltiokonsepteista. Molemmat siis palvelevat Naton ydintoimintaa – pelotteen ja puolustuksen ylläpitämistä ja kehittämistä. Nordefcon ja JEF:in välillä on toki myös fundamentaalisia eroja, joista toiminnan laajuus lienee suurin. JEF:in tarkoitus on tarjota valmiuksia ja voimavaroja nopeaan reagointiin kriisitilanteissa ja mahdollistaa yhteiset

⁴⁵ NORDEFECO (2023), s. 5.

⁴⁶ Puolustusvoimat: *Nordic Response 24*. [<https://puolustusvoimat.fi/nordic-response-2024>], luettu 8.3.2024.

⁴⁷ Sama.

⁴⁸ Särkkä (2022).

⁴⁹ Puolustusministeriö: *Pohjoismainen puolustusyhteistyö, Nordefco* (2024).

sotilaalliset harjoitukset, kun taas Nordefcon tavoitteena on kehittää maiden kansallista puolustusta ja yhteistoimintakykyä niin rauhan, kriisin kuin konfliktin aikana (visio 2025).

Sean Monaghan ja Ed Arnold kiteyttävät Naton kehysvaltiokonsepteja koskevassa artikkelissaan JEF:in Natolle tuomat opit neljään kokonaisuuteen, joita Naton kannattaisi hyödyntää tulevaisuudessa kehysvaltiokonsepteissaan: (1) aseta selkeä visio, (2) säilytä alueellinen fokus, (3) rakenna olemassa olevien rakenteiden päälle ja (4) luo poliittinen identiteetti ja brändi.⁵⁰ Nordefco, ja Pohjoismaiden yhteistyö laajemminkin, täyttää nämä kaikki neljä kohtaa varsin silmiinpistävästi. Voisiko siis olla, että Nordefcosta kehittyisi Natoon uusi kehysvaltiokonsepti? Tämä ajatus voisi olla tietyn rajapinnoin varteenotettava, ja se tukisi pienten Pohjoismaiden yhteistä äänenkäyttöä ja näkyvyyttä Natossa. Tällaisen pysyvän pohjoismaisen blokin muodostuminen Natoon ei tosin joidenkin tutkijoiden mielestä olisi kuitenkaan suotavaa.⁵¹ Pienvaltioteorian näkökulmasta se voisi kuitenkin luoda Pohjoismaille vakiintuneempaa suojaa hartioiden leventyessä rakenteellisesti entisestään.

Kehysvaltiokonseptin alkuperäinen malli, jota sekä Saksan että Ison-Britannian mallit noudattavat, olisi kuitenkin Nordefcolle haasteellinen. Mallissa pienemmät maat keraantuvat suurempien kehysvaltioiden (kuten Saksa ja/tai Iso-Britannia) ympärille kytkien omat suorituskykynsä suurempien maiden suorituskykyihin, jolloin suurempien valtioiden tarjoama sotilaallisen yhteistyön ja kyvykkyyksien selkäranka hyötyy voimiansa lisääntyneestä syvyydestä ja kestävydestä.⁵²

Pohjoismaiden välillä voisi olla haastavaa päättää yhtä yksittäistä johtovaltiota, mutta sotilaallisten suorituskykyjen toisiinsa kytkentä on Nato-Nordefcon operatiivisen yhteistoimintakyvyn syventämisen ambition mukaista. Tämän lisäksi Pohjoismaiden puolustushaaralliset suorituskyvyt eivät nekään ole yhdenmukaiset, joten tällainen kehysvaltiokonseptin mukainen kytkentä voisi ainakin periaatteen tasolla olla toteutettavissa. Pienten Pohjoismaiden rajallisten resurssien, toisistaan eroavien mutta yhteenlaskettuna täydentävien suorituskykyjen ja yhteisten kustannustehokkaiden puolustusratkaisujen löytämisen kannalta on edellä mainitun kaltainen kytkentä sitäkin houkuttelevampi ajatus. Toisaalta juuri resurssien rajallisuus voisi olla Nordefcon uudeksi kehysvaltiokonseptiksi vihkimisen esteenä, sillä liian suuri ja mahdollisia päällekkäisiä velvoitteita luova verkottuminen ei pienten valtioiden näkökulmasta olisi välttämättä edes mahdollista tai tarkoituksenmukaista. Sen sijaan, esimerkiksi juuri JEF saattaisi toimia Nordefcolle paremmin työkaluna laajempien pohjoismaisten harjoituskonsepttien kehittämiseen arktisella alueella.⁵³

Mikään ei tosin estä pyörän keksimistä uudelleen, etenkin kun Naton toimintaympäristö ulottuu nyt jo seitsemään kahdeksasta arktisesta valtiosta. Arktisen alueen geostrategisen merkityksen kasvaessa, ja suurvaltakilpailun kiristyessä alueella, voimme odottaa Pohjoismaiden omaamien arktisten suorituskykyjen kysynnän kasvavan entisestään. Esimerkiksi Nordic Response 24 -harjoituksen kaltaiset suuret Nato-harjoitukset arktisella alueella lienevät merkki tulevastakin, ja tässä piilee mahdollisuus myös

⁵⁰ Monaghan & Arnold (2022).

⁵¹ Särkkä (2022).

⁵² Hagström Frisell, Eva & Emma Sjökvist: *Military Cooperation Around Framework Nations. A European Solution to the Problem of Limited Defence Capabilities*. Totalförsvarets forskningsinstitut 2019, s. 15.

[<https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4672--SE>], luettu 10.3.2024.

⁵³ Särkkä (2022).

Nordefcon profiloitumiseen eräänlaiseksi arktiseksi kehysvaltiokonseptiksi Naton sisällä – yhteistoiminnassa JEF:in tarjoamien leveämpien hartioiden siivellä. Näin Pohjoismaat, Nordefco ja koko Nato saivat olemassa olevien arktisten suorituskykyjensä selkärankaan lisää voimaa ja kestävyyttä. Pohjoismaat saivat pieninä valtioina sotilaallisen suojansa myös entistä paremmin vakiinnutettua itselleen elintärkeiden arktisten suorituskykyjen leventyessä ja kytkeytyessä laajemmin myös muihin liittokunnan suorituskykyihin.

ARMAMENTS ON OTETTAVA HALTUUN

Matti Sopanen¹

Länsi, erityisesti Eurooppa, on tiukan paikan edessä. On tehtävä päätöksiä viivyttelämättä, kuinka käytännössä järjestetään monikansallisesti materiaalista tuki Ukrainalle sodan käymiseksi ja tavoitteisiin pääsemiseksi. Venäjän hyökkäyksestä Ukrainaan on kulunut runsaat kaksi vuotta. Asetelma taistelukentällä on asettunut jokseenkin sijoilleen; kumpikaan osapuoli ei ole kyennyt pääsemään tavoitteeseensa. Lännen on varauduttava ja toimittava sen varalta, että staattinen tilanne ja sota voivat pitkittyä – pahimmassa tapauksessa laajentua. Samalla on varauduttava kaikkiin, mahdollisesti piankin päättyvän sodan jälkeisiin kaikkiin mahdollisiin kehityskuluihin ja strategisiin asetelmiin.

Artikkeli tarkastelee asevoimien varustelun ja puolustusmateriaalin kokonaisuutta (engl. *armaments*) konkreettisenä toimenä sotatalouden näkökulmasta. Venäjän kyky käydä pitkittyvää sotaa perustuu sotatalouteen siirtymiseen. Tämän avulla se on muodostanut asevoimiensa varustelun järjestelyt, jotta se kykenisi jatkamaan pitkittyvää sotaa. Ukrainan kyky on rajallisempi kuin Venäjän. Ukrainan kyky käydä pitkittyvää sotaa ja torjua Venäjän joukot perustuu, ja on koko sodan aikana perustunut, merkittävältä osin Lännen taloudelliseen ja materiaaliseen tukeen. Sanotaan, että Ukraina taistelee, ei vain oman maansa, vaan myös koko länsimaisen demokratian ja oikeusvaltioiden puolesta. Siksi läntisen yhteisön tuen on jatkuttava.

Armaments – sodankäynnin kivijalka

Armaments on otettava haltuun. Muutoin tuen jatkaminen Ukrainalle ja länsimaiden oma varautuminen ei ole mahdollista. Mutta mitä *armaments* sitten oikein tarkoittaa? Kansainvälisesti vakiintuneelle käsitteelle ei ole olemassa yhtä yksiselitteistä suomenkielistä käännöstä tai määritelmää. Siksi käytän englanninkielistä sanaa *armaments*.

Käsitteellä tarkoitetaan kulloisenkin asiayhteyden mukaisesti seuraavia kokonaisuuksia: sotavarusteet, varustelu, aseet ja ampumatarvikkeet, aseistus, taisteluvälineet, sotilasmateriaali, sotilaallinen 'hardware', kenttäkalusto ja niin edelleen.² Vastaavasti, englanninkielinen termi *armament* tarkoittaa prosessia, jolla kasvatetaan (valtion) sotavarusteiden, aseiden ja ampumatarvikkeiden määrää ja voimaa.³ Yleisellä tasolla kyseessä ovat ne sotatalouden toimenpiteet, joilla varustetaan asevoimien joukot ja siten luodaan perusta sotilaalliselle operatiiviselle toiminnalle ja suorituskykyjen käytölle. Kansallisissa kontekstissa kyseessä ovat Sotataloudellisen seuran ja Puolustusvoimien lo-

¹ Matti Sopanen (s. 1970), eversti, MSc LogMgmt, AmO, ainelaitoksen johtaja, Sotatekniikan laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Palvellut Puolustusvoimissa 30 vuotta, joista noin 16 vuoden ajan sotatalouden sekä logistiikan ja materiaalialan johto-, suunnittelu-, asiantuntija- ja opetustehtävissä.

² Cambridge Dictionary: *Meaning of Armaments in English*. [https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/armaments], luettu 21.2.2024.

³ Cambridge Dictionary: *Meaning of Armament in English*. [https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/armament], luettu 21.2.2024.

gistiikkalaitoksen antaman sotatalouden määritelmän mukaisesti ne sotilaallisen maanpuolustuksen toimenpiteet, jotka liittyvät Puolustusvoimien varusteiden hankintaan ja materiaalisen valmiuden ylläpitoon eri valmiustiloissa.⁴

Yleisen määritelmän mukaisesti yläkäsitteenä sotatalous tarkoittaa talousjärjestelmää, jolla valtionhallinto ohjaa, toimeenpanee ja ylläpitää tuotannon, palvelut ja resurssit, jotka sodan käymiseksi välttämättä tarvitaan. Tämä sisältää myös *armaments*-kokonaisuuden eli varustelun; puolustustarvikkeiden, sotavarusteiden, aseiden ja ampumatarvikkeiden hankinnan sekä puolustusteollisuuden kapasiteetin joustavan hyödyntämisen.⁵ Samalla voidaan todeta, että asevoimien varustelu on toteutettavissa ennakoiden ennen kuin on pakko siirtyä sotatalouteen, kuten Suomi on puolustuksensa osalta johdonmukaisesti tehnyt.⁶

Armamentsin haltuun ottaminen on nyt käsillä Euroopassa, jolta odotetaan viiveettömiä päätöksiä varustelun toteuttamiseksi, jotta tukea Ukrainalle voidaan jatkaa ja samalla varautua ennakoitaviin ja ennakoimattomiin Eurooppaan kohdistuviin uhkiin. Tämä on todettu laajasti esimerkiksi Natossa. Pääsihteeri Stoltenberg painotti Ukrainan tuen jatkamista CNAD-kokouksessa (Conference of National Armaments Directors) lokakuussa 2023. Stoltenberg vaati liittoumaa ja sen valtioita etenemään toimenpiteisiin pidemmälle ja nopeammin asian tunnistetun kiireellisyyden myötä. Lisäksi jo aiemmin Vilnan huippukokouksessa kesällä 2023 liittouma hyväksyi 'puolustustuotannon toimintasuunnitelman' (Defence Production Action Plan), jolla kootaan tarpeet, tehostetaan kapasiteettia ja lisätään yhteentoimivuutta. Pääsihteeri Stoltenberg on painottanut, että nyt on aika kääntää suunnitelmat konkreettisiksi tuloksiksi; erityisinä toimina puolustusmateriaalien toimitukset Ukrainaan sekä puolustusmateriaalivarojen täydentäminen.⁷

Armaments – sotataloudellinen aloite?

Vaikka tilanne Venäjän aloittaman sodan rintamalinjoilla Ukrainassa vaikuttaa asettuneen jokseenkin staattiseen asetelmaan, aloite näyttää osin siirtyneen Venäjän joukoille loppuvuoden 2023 ja alkuvuoden 2024 aikana. Tai ainakaan Ukraina ei ole kyennyt ylläpitämään kesän 2023 aloitettua eikä ole saavuttanut merkittävää läpimurtoa. Päätöksenteon ja aikaperspektiivin näkökulmista näyttää siltä, että Venäjän siirtyminen sotatalouteen *de facto* on temmannut sille *armaments*-näkökulmasta aloitteen – tai mahdollisuuden aloitteeseen. Kyvyn jatkaa sotaa, samalla kun Ukraina ei ole siirtynyt sotatalouteen, vaikka sotaa on käyty jo yli kaksi vuotta ja Krimin valtauksesta on kulunut

⁴ Sotataloudellinen Seura: *Sotataloustietoutta VII*. 2001, s. 7. [<https://www.sotaloussseura.fi/sotaloustietoutta>], luettu 20.2.2023 ja Puolustusvoimien logistiikkalaitos: *Suorituskykyjen rakentaminen ja ylläpito*. [<https://logistiikkalaitos.fi/puolustusvoimien-suorituskykyjen-rakentaminen-ja-yllapito>], luettu 20.2.2023.

⁵ Hartley, Keith: *Defence Economics*. Cambridge University Press, United Kingdom 2020, s. 2. ja Pigou, Arthur Cecil: *The Economy and Finance of the War*. J.M. Dent & Sons Limited, London, Paris and Toronto 1916, s. 10 ja 12–13.

⁶ Sopenen, Matti: Sotataloutta vai taloutta – pakko vai mahdollisuus? *Sodan usvaa II*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, PunaMusta Oy, Joensuu 2023, s. 143–145.

⁷ NATO: Secretary General at the Conference of National Armaments Directors: Ukraine needs our sustained support, 19.10.2023. [https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_219490.htm?selectedLocale=en], luettu 22.2.2024.

jo kymmenen vuotta. Ukrainan talous ei yksin pysty tuottamaan riittävästi varustelua ratkaisevan sotilaallisen voiman muodostamiseksi.⁸

Venäjä on sotatalouteen siirtymisellä pyrkinyt turvaamaan sodankäyntinsä vaatimat resurssit. Se on budjetoitunut vuonna 2024 käyttävänsä puolustusmenoihin noin 140 miljardia Yhdysvaltain dollaria, joka on 35 % valtion menoista ja 7,1 % BKT:sta.⁹ Toimenpiteinä se ohjaa investointeja keskusjohtoisesti sotateollisuutta vahvistaville kotimaisille julkisen ja yksityisen sektorin toimijoille tuotantokapasiteetin kasvattamiseksi. Nämä toimenpiteet lisäävät ja kasvattavat sotatalouden alojen taloudellista kasvua, mutta samalla toimenpiteet kutistavat ja hidastavat Venäjän kokonaistalouden kasvua, koska tuotanto kohdistetaan Venäjän sisäisen kysynnän tarpeisiin eikä vientituloja muodostu riittävästi. Tämän seurauksena Venäjän kotimaan yhteiskunnallinen kehittäminen näivettyy ja talous eristyy pikkuhiljaa maailman taloudesta.¹⁰

Venäjän ulkomaankaupasta julkaistujen raportoitujen lukujen absoluuttisesta oikeellisuudesta ei ole varmuutta, mutta Venäjän eristymistä globaalista taloudesta kuvaa se, että sen viennin osuus BKT:sta oli vuonna 2023 vain 23 %, eli pienempi kuin koskaan aiemmin tilastohistoriassa. Sen sijaan kotimaisen kysynnän kasvu ja tuotannon lisääntyminen näkyivät sotateollisuuden ja rakentamisen aloilla. Erityisesti sodankäynnin tarpeita tukevan jalostusteollisuuden tuotanto on kasvanut merkittävästi. Se oli vuonna 2023 noin 35 % suurempi vuoteen 2021 verrattuna, kun muun jalostusteollisuuden yhteenlaskettu tuotanto vastaavasti oli 0,4 % pienempi.¹¹

Ukraina on myös laajasti kohdentanut – joutunut pakon edessä kohdentamaan – resurssejaan *armaments*-kokonaisuuteen, jotta se kykenee käymään sota ja puolustautumaan Venäjän hyökkäykseltä. Ukrainan talous on pahasti ja pitkävaikutteisesti kärsinyt sodan seurauksena kahtena ensimmäisenä vuonna, ja tilanne näyttää jatkuvan. Ukrainan hallinto ja kansa ovat kuitenkin hämmästyttävästi kyenneet osoittamaan kestävyyttä sodan ja sen tuhojen keskellä. Samalla maan talous on tehtyjen taloutta elvyttävien toimien seurauksena kasvanut vuoden 2023 aikana viisi prosenttia.¹²

Sodan alkamisen jälkeen Ukraina on joutunut kasvattamaan puolustusmenojaan räjähdysmäisesti. Vielä vuonna 2021 se käytti puolustusmenoihin 3,2 % BKT:sta, kun vuonna 2022 se käytti 33,5 % BKT:sta. Osuuksia verrattaessa on huomattava, että yleinen talouden supistuminen johtaa puolustusmenojen suhteellisen BKT-osuuden kasvuun, kun talouden supistuessa puolustusmenoihin käytettävä summa pysyy samana tai kasvaa. Ukrainan BKT supistui vuonna 2022 jopa 29 %.¹³ Joka tapauksessa, puolustusmenojen osuus bruttokansantuotteesta kuvaa osuutta, jonka Ukraina joutuu

⁸ Kolesnichenko, Anna: *War economy: how economic policy can help Ukraine win the war*. Column, Foundation for European Progressive Studies, 22.2.2024. [<https://feps-europe.eu/war-economy-how-economic-policy-can-help-ukraine-win-the-war/>], luettu 7.3.2024.

⁹ SIPRI: Russia's new budget law signals determination to see the war in Ukraine through. SIPRI for the media, 13.12.2023. [<https://www.sipri.org/media/press-release/2023/russias-new-budget-law-signals-determination-see-war-ukraine-through-according-new-sipri-analysis>], luettu 6.3.2024.

¹⁰ *Viimeisin Venäjä-ennuste*: BOFIT-ennuste Venäjän talouden kehityksestä vuosiksi 2023–2024. Suomen Pankki, 14.9.2023. [<https://www.bofit.fi/fi/ennusteet/viimeisin-venaja-ennuste/>], luettu 2.3.2024.

¹¹ *BOFIT viikkokatsaus 2024/7*: Venäjän BKT kasvoi viime vuonna odotettua nopeammin, kasvu on hidastumassa. Suomen Pankki. [https://www.bofit.fi/fi/seuranta/viikkokatsaus/2024/vw202407_1/], luettu 29.2.2024.

¹² The World Bank: The World Bank in Ukraine, Overview. 23.2.2024. [<https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview>], luettu 5.3.2024.

¹³ Korhonen Iikka: Ukrainan talous kasvaa nyt, mutta sota vaatinut veronsa. *Blogit*, Suomen Pankki, 23.2.2024. [<https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2024/ukrainan-talous-kasvaa-nyt-mutta-sota-vaatinut-veronsa/>], luettu 29.2.2024.

kohdentamaan puolustukseensa. Summana vuoden 2022 BKT-osuus merkitsee noin 45:tä miljardia Yhdysvaltain dollaria.¹⁴

Ukrainan resurssien käytön painopiste on selvä niin kauan kuin sota jatkuu. Se kohdentaa resurssiaan puolustuskyvyn ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Tähän käytettävä summa ei jää edellisvuotta pienemmäksi. Samalla tämä resurssien kohdentaminen sisältää kansalliset tuotannon investoinnit sekä Ukrainan asevoimien teknologisen kyvykkyyden kehittämisen. Vuoden 2024 budjetissaan Ukraina osoittaa puolustukseensa 22,1 % BKT:sta, joka merkitsee samaa noin 45 miljardin Yhdysvaltain dollaria summaa kuin vuonna 2023.¹⁵ Ukraina on kyennyt hankkimaan kokonaan uutta materiaalia ulkomailta sekä lisäämään kansallista tuotantoa ja teknistä innovaatiotoimintaa.

Omien resursointiensa lisäksi Ukraina sekä tarvitsee että on saanut määrällisesti mitattavaa ja sisällöllisesti kattavaa tukea länsimailta. Tuki on kohdistunut yhteiskunnan kaikille aloille.¹⁶ Ukrainan sotilaallisen varustelun volyymin radikaalia muutosta ja sitä, että Ukraina tarvitsee ulkopuolista tukea sodan käymiseksi, ilmentää asetuonnin kasvu sodan alettua. Ennen sotaa vuonna 2021 asetuonnin volyymi oli noin 40 miljoonaa Yhdysvaltain dollaria, ja sitä aiempina vuosina volyymi oli samansuuruinen. Vuonna 2022 volyymi kasvoi jyrkästi ollen noin 2,6 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Näiden summien asetuontikategoria sisältää konventionaalista materiaalia kuten ilma-alukset, taisteluajoneuvot, tykistöjärjestelmät, tutkajärjestelmät, ohjukset sekä sotilaskäyttöön tarkoitetut pinta-alukset. Pienemmät ja kevyemmät sotatarvikkeet kuten käsiaseet ja kevyet aseet, kuorma-autot sekä ylläpito eivät sisälly edellä esitettyyn lukuun.¹⁷

Armaments kansainvälisissä alliansseissa

Natossa The Conference of National Armaments Directors (CNAD) toimii ylimpänä komiteana, jonka päätarkoituksena on toteuttaa joustava ja läpinäkyvä rakenne liittouman *armaments*-yhteistyölle. Päätehtävinaan CNAD välittää tietoa, ohjaa ja edistää jäsenvaltioiden monikansallista yhteistyötä *armaments*-kokonaisuudessa päämääränään varmistaa, että Nato-joukoilla on modernit, nykyaikaiset ja yhteensopivat suorituskyvyt käytettävissään koko operatiivisen toiminnan kirjossa nyt ja tulevaisuudessa. Lisäksi CNAD edistää liittouman keskeisten taistelukentän vaatimusten edellyttämien yhteentoimivuuden ja sotilaallisten vaatimusten harmonisointia sekä tunnistaa ja edistää transatlanttisen teollisuusyhteistyön mahdollisuuksia.¹⁸

CNAD on organisoitu Naton siviilirakenteeseen, jossa se kuuluu Naton pääsihteerin johtaman kansainvälisen esikunnan (International Staff) organisaatioon kuuluvaan puolustusinvestointien osaston alaisuuteen (Defence Investment Division). Tämän osaston eräs päätehtävistä on *armaments*-suunnittelu. Tämä CNAD:n vastuulle kuuluva

¹⁴ The World Bank: *Data Ukraine*, Military expenditure, Arms imports. [https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2022&locations=UA&start=1992&view=chart], luettu 5.3.2024.

¹⁵ Ministry of Finance of Ukraine: Parliament of Ukraine adopts State Budget for 2024. News, 9.11.2023. [https://www.kmu.gov.ua/en/news/verkhovna-rada-ukrainy-pryniala-derzhbiudzheta-na-2024-rik], luettu 5.3.2024.

¹⁶ Kiel Institute for the World Economy: *Ukraine Support Tracker - A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine*. 16.2.2024. [https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/], luettu 8.3.2024.

¹⁷ The World Bank: *Data Ukraine*, Military expenditure, Arms exports, [https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2022&locations=UA&start=1992&view=chart], luettu 5.3.2024.

¹⁸ NATO: *Conference of National Armaments Directors (CNAD)*. 17.1.2023. [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49160.htm], luettu 22.2.2024.

suunnittelu- ja toimeenpanotyöskentely valmistellaan ja toteutetaan alakomiteoissa, joita on yksitoista. Näistä keskeisimmät *armaments*-työryhmät ovat Nato Army Armaments Group (NAAG), Nato Naval Armaments Group (NNAG), Nato Air Force Armaments Group (NAFAG) sekä Nato Industrial Advisory Group (NIAG). NAAG:n, NNAG:n ja NAFAG:n yleiset päätehtävät ovat vastuualueillaan edistää suorituskykyjä ja niitä koskevaa *armaments*-yhteistyötä, standardointia ja teknologista kehitystä sekä tiedonvaihtoa.¹⁹

Teollisuutta koskevien kysymyksien käsittelystä ja toimeenpanosta vastaa Nato Industrial Advisory Group (NIAG). Sen päätehtävänä on tuottaa neuvoja ja tukea, kuinka liittouman kokonaisuudessa voidaan edistää hallintojen ja teollisuuden välistä ('government-to-industry') sekä teollisuuden välistä ('industry-to-industry') yhteistyötä sekä jakaa ja käsitellä teollisuuteen ja materiaalisten suorituskykyjen kehittämiseen liittyviä kysymyksiä.²⁰

Euroopan unioni on eri foorumeissaan viimeiset pari vuotta keskeytyksettä käsitellyt ja keskustellut puolustustarviketuotannon lisäämisestä ja tehostamisesta Ukrainan tukemiseksi. Eräänä esimerkkinä tästä todetaan mediassa huomiota saaneet 155 mm:n tykistön yhteishankintojen toteuttamisen ja ampumatarviketuotannon lisäämisen aiheet. Nämä toimenpiteet ovat käynnissä.²¹ Tarvittavat lopputuotteet eivät kuitenkaan synny hetkessä. Ukrainan tuen varmistamiseksi ja oman puolustuksensa kehittämiseksi EU on todennut, että jäsenvaltiot tarvitsevat nopeammin ja määrällisesti enemmän tuotavaa puolustusteollisuutta. Tämän toteutuminen vaatii aiempaa enemmän ja parempaa yhteistyötä sekä yhteisiä toimenpiteitä.²²

Laajemman varautumisen toteuttamisen perustaksi EU julkaisi puolustusteollisuuden strategiansa 5.3.2024 (The European Defence Industrial Strategy, EDIS). Kyseessä on ainutlaatuinen dokumentti, sillä vastaavaa ei ole aiemmin julkaistu. Tarve eurooppalaisen puolustuksen parantamiselle johtuu sodan tulemisesta Eurooppaan Venäjän hyökättyä Ukrainaan kevättälvella 2022. Euroopan turvallisuustilanne on tämän myötä oleellisesti muuttunut. Uusi strategia asettaa puolustusteollisuuden toimintaperiaatteet ja suuntalinjat aina vuoteen 2035 saakka. Strategia sisältää seuraavat toimet: vahvistetaan puolustuksen teollisuus- ja teknologiaperustaa syvemmällä jäsenmaiden yhteistyöllä ja investoinneilla, investoidaan enemmän, paremmin, yhdessä ja eurooppalaisittain, kehitetään eurooppalaisen puolustusteollisuuden reagointikykyä ja innovointikykyä kaikissa mahdollisissa olosuhteissa ja aikaperspektiiveissä, edistetään puolustusvalmiuden kulttuuria läpi EU-toimintojen sekä aloitetaan yhteistyö strategisten, samanmielisten sekä kansainvälisten kumppanien kanssa.²³

¹⁹ NATO: *Structure - NATO Organization*. 4.1.2024. [<https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm#CS>], luettu 22.2.2024

²⁰ NATO: *Conference of National Armaments Directors (CNAD)*. 17.1.2023. [https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49160.htm], luettu 22.2.2024.

²¹ European Council: *Speeding up the delivery and joint procurement of ammunition for Ukraine – Council note, 20 March 2023*. [<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/03/20/delivery-and-joint-procurement-of-ammunition-for-ukraine/>], luettu 20.1.2024.

²² European Union: *European Defence Industrial Strategy*. Fact Sheet, 2024, s. 1. [https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/333faee1-a851-44a6-965b-713247515d39_en?filename=DEFIS_EDIS_factsheet.pdf], luettu 6.3.2024.

²³ European Commission: *First ever European defence industrial strategy to enhance Europe's readiness and security, 5.3.2024*. [https://commission.europa.eu/news/first-ever-european-defence-industrial-strategy-enhance-europes-readiness-and-security-2024-03-05_en], luettu 6.3.2024 ja European Union: *European Defence Industrial Strategy*. Fact Sheet, 2024, s. 1. [https://defence-industry-space.ec.europa.eu/document/download/333faee1-a851-44a6-965b-713247515d39_en?filename=DEFIS_EDIS_factsheet.pdf], luettu 6.3.2024.

Armaments Suomessa

Puolustushallinnon materiaalipolitiikka – puolustushallinnon materiaalipoliittinen strategia – ohjaa ja linjaa sotilaallisen suorituskyvyn ylläpitämistä ja kehittämistä. Tavoitteena on hankkia Suomen sotilaallisen puolustamisen ja puolustusjärjestelmän tarpeisiin sekä Puolustusvoimien tehtäviin parhaiten soveltuvaa ja kansainvälisesti yhteentoimivaa puolustusmateriaalia ja palveluita. Tämä sisältää suorituskykyjen varmistamisen, kustannustehokkuuden ja materiaalin elinjakson hallinnan myös poikkeusoloissa. Vastuut on jaettu siten, että puolustusministeriö (PLM) ohjaa hallinnonalan *armaments*-kokonaisuutta, vastaa puolustusmateriaalihankinnoista ja kohdentaa hallinnonalan resurssit puolustusmateriaalin hankkimiseksi. Lisäksi PLM ohjaa Suomen puolustuksen kehittämistä EU:n ja Naton jäsenenä sekä kansainvälisessä puolustusyhteistyössä. Tämä sisältää kansallisen Naton CNAD-kokonaisuuden ja sen päätyöryhmien ja niiden alatyöryhmien toiminnan ohjaamisen. Puolustushallinnon vakiintuneen käytännön mukaisesti puolustusministeriön resurssipoliittisen osaston osastopäällikkö on Suomen NAD (National Armaments Director). Artikkelissa aiemmin mainittujen CNAD-komiteoiden ja niiden alatyöryhmien työskentelyyn osallistuu henkilöstöä PLM:stä, Pääesikunnasta, puolustushaaroista ja Puolustusvoimien logistiikkalaitoksesta sekä PIA ry:stä (Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PIA ry, Suomessa toimivan puolustus-, ilmailu-, avaruus- ja turvallisuusteollisuuden etujärjestö.).

Puolustusvoimat puolustusmateriaalin käyttäjänä asettaa kehittämissuunnitelmissa keskipitkän ja pitkän aikavälin tavoitteet sotilaallisille suorituskyvyille ja hankkii materiaalin sekä käyttää sitä. Pääesikunta vastaa suorituskykyjen rakentamisen ja materiaalihankintojen puolustusvoimallisesta kokonaisuudesta. Kotimaisella puolustusteollisuudella on merkittävä rooli sekä keskeisten ase- ja muiden järjestelmien ylläpidossa että uusien suorituskykyjen kehittämisessä. Puolustushallinto ja puolustus- ja turvallisuusteollisuus yhdessä määrittelevät strategiset osaamisalueet ja kriittiset teknologiat.²⁴

Puolustusjärjestelmän suorituskyvyt koostuvat järjestelmien, joukkojen ja niiden käyttöperiaatteiden kokonaisuudesta, joilla kyetään toteuttamaan operatiiviset tehtävät. Puolustusmateriaali, sotavarusteet sekä aseet ja ampumatarvikkeet muodostavat suorituskykyjen materiaaliset osatekijät. Suorituskykyjen rakentamisessa tavoitellaan Suomen olosuhteisiin ja puolustusjärjestelmäkokonaisuuteen soveltuvia, resurssien näkökulmasta kestäviä ratkaisuja. Puolustusvoimat itse hankkii tarvitsemansa materiaalin. Puolustusmateriaalin, sotavarusteiden sekä aseiden ja ampumatarvikkeiden hankintayksikkö – *armaments*-toimija – on Puolustusvoimien logistiikkalaitos. Se toteuttaa järjestelmien ja materiaalin hankinnat, teknisen ylläpidon ja suorituskyvyn elinjakson aikaisen kehittämisen sekä materiaalista luopumisen Pääesikunnan alaisuudessa ja PLM:n ohjauksessa.²⁵

Se, että hallinnonalan sama organisaatio sekä käyttää suorituskykyjä että myös hankkii materiaalin, mahdollistaa operatiivisen käyttäjän ja hankintaorganisaation jouhevan vuoropuhelun, jolla parhaimmillaan varmistetaan asetettujen suorituskykyvaatimusten täyttyminen. Tämä kahden eri toiminnallisen osa-alueen ”lähellä toisiaan oleminen”

²⁴ Puolustusministeriö: *Puolustushallinnon materiaalipoliittinen strategia*. [<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164921>], luettu 1.3.2024; Puolustusministeriö: *Tehtävät ja tavoitteet*. [https://www.defmin.fi/ministerio/tehtavat_ja_tavoitteet#a5379c6c], luettu 28.2.2024.

²⁵ Puolustusvoimien logistiikkalaitos: *Suorituskykyjen rakentaminen ja ylläpito*. [<https://logistiikkalaitos.fi/puolustusvoimien-suorituskykyjen-rakentaminen-ja-yllapito>], luettu 18.2.2024.

eli asemointi samaan organisaatioon mahdollistaa välittömän yhteydenpidon ja asioiden yhteisen valmistelun ja toimeenpanon. Materiaalisen valmiuden ylläpidossa ja huoltovarmuuden varmistamisessa Puolustusvoimien tukena keskeinen elementti on niin sanottu siviilikomponentti eli koti- ja ulkomainen teollisuus ja yritykset.

Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PLA ry on kansallisessa *armaments*-kokonaisuudessa merkittävä kansallinen ja kansainvälinen toimija. PIA ry:n hallitus sekä yhdistyksen noin 150 jäsenyritystä osallistuvat kansallisena teollisuuden toimijana yhteistyössä puolustushallinnon kanssa puolustuksen toimintaedellytysten sekä kokonaisturvallisuuden ja sotilaallisen huoltovarmuuden turvaamiseen. Näihin liittyvinä keskeisinä toimina yhdistys seuraa alan kehitystä ja lainsäädäntöä sekä tekee näihin liittyviä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja ja edistää kansallisen puolustusteollisuuden verkostoitumista sekä kansainvälistymistä. Lisäksi PIA ry tukee viranomaisia kokonaisturvallisuuden kysymyksissä. Sääntöjensä mukaisesti yhdistys valvoo puolustus-, ilmailu-, avaruus- ja turvallisuusteollisuuden yritysten yleisiä ja yhteisiä etuja, edistää jäsenyritystensä verkostoitumista ja kansainvälistymistä sekä parantaa alan yritysten yleisiä toimintaedellytyksiä.²⁶

Suomalainen puolustusteollisuus ja sen tuotteet ovat arvostettuja myös kansainvälisessä toimintakentässä ja markkinassa. Edellä mainitussa Naton puolustusteollisuutta ohjaavassa NIAG-ryhmässä ovat edustettuina kaikkien jäsenmaiden ja kumppanimaiden teollisuuden johto; delegaatteja siinä on edustettuina noin 100. Suomen rooli ryhmässä kasvoi merkittävästi maaliskuun 2024 alusta, kun PIA ry:n pääsihteeri Tuija Karanko nimettiin NIAG-ryhmän varapuheenjohtajaksi kaksivuotiskaudelle. Tämä on erittäin merkittävä osoitus luottamuksesta Suomeen ja suomalaiseen puolustusteollisuuteen ja sen osaamiseen.²⁷

Suomen puolustusteollinen yhteistyöelin (PTYTE) toimii puolustushallinnon ja suomalaisen puolustus- ja turvallisuusteollisuuden yhteistyö- ja keskustelufoorumina. Foorumin tavoitteena on toimijoiden välinen luottamuksellinen ennakoiva tiedonvaihto sekä puolustushallinnon ja puolustusteollisuuden yhteistyön toimintamallien kehittäminen. Yhteistyöelimen on asettanut puolustusministeri. Yhteistyöelintä johtaa PLM:n kansliapäällikkö ja kokoonpanoon kuuluvat *armaments*-kokonaisuuden keskeinen johto PLM:stä, Pääesikunnasta, puolustushaaroista ja Puolustusvoimien logistiikkalaitoksesta sekä PIA ry:n hallituksen jäsenet ja PIA ry:n pääsihteeri.²⁸

Päätöksiä ja toimenpiteitä tarvitaan

Länsi on saanut osakseen kritiikkiä Ukrainan tukea ja puolustushankintoja koskevasta hitaasta päätöksenteostaan. Pitäisi toimia päättäväisesti; päätöksiä tarvitaan viivyttelöttä. Kritiikki voi olla perusteltuakin, mutta verrattuna Venäjän ja Ukrainan tilanteeseen, länsimaiden tilanne on artikkelin kirjoittamishetkellä hieman erilainen. Ne eivät käy sotaa eikä niihin ja niiden maaperälle kohdistu toisen valtion asevoimien vihamielistä toimintaa ja kuolettavan voiman käyttöä. Päätöksenteko tapahtuu demokratioissa

²⁶ Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PIA ry: *PLA ry:n säännöt*. [https://www.afda.fi/], luettu 1.3.2024 ja *AFDA. Facts & Figures 2023*. Technology Industries of Finland, Association of Finnish Defence and Aerospace Industries, Helsinki 2023.

²⁷ Puolustus- ja Ilmailuteollisuus PIA ry: *Ajankohtaista*. 1.3.2024. [https://www.afda.fi/news/pian-paasihteerinaton-teollisuusryhman-varapuheenjohtajaksi], luettu 5.3.2024.

²⁸ Puolustusministeriö: *Suomen puolustusteollisen yhteistyöelimen asettaminen*. VN/5270/2019-PLM-3, 22.1.2020.

ja niiden välisessä monikansallisissa rakenteissa yleisesti monipolvisemmin kuin autoritäärisissä yhteiskunnissa. Samalla on huomattava, että Venäjän aloittaman sodan myötä myös puolustusmateriaalin markkina on kokonaan muuttunut. Kysyntä on räjähtänyt käsiin ja markkinaa ei ole mahdollista hallita, kun valtiot pyrkivät kiivaasti täydentämään varastojaan sekä samalla tukemaan Ukrainaa.²⁹

IISS:n vanhempi tutkija tohtori Nigel Gould-Davies katsoo kolumnissaan, että lännen tulisi valjastaa puolustusteollinen laaja tuotanto sekä Ukrainan tukemiseksi että omiin tarpeisiinsa. Rahoituksen näkökulmasta Ukrainan tuessa puhutaan vähäisestä kollektiivisesta osuudesta BKT:sta. Toimenpiteillä olisi mahdollista kasvattaa lännen taloudellista asemaa ja hillitä Venäjän talouskasvua sekä samalla tukea ja varustella Ukrainaa. Gould-Davies katsoo, että näillä toimenpiteillä asetuisivat tasapainoon rahoituksellinen ja teollinen kyvykkyys suhteessa vallitsevan tilanteen edellyttämään moraaliseen ja poliittiseen välttämättömyyteen.³⁰

Venäjän ja Ukrainan välisessä sodassa ei ehkä ole nähtävissä kummankaan osapuolen osalta pikaista läpimurtoa, vaikka ratkaisua sotaan halutaankin. Venäjä saattaa laskea sen varaan, että lännen tuki Ukrainalle pysyy hajanaisena, jolloin Ukrainan kyky ei kasva, ja länsi taas saattaa arvioida, että sota ajaa Putinin hallinnon vararikoon, jolloin Venäjän kyky laskisi.³¹

Pitkittyvissä osapuolien merkittäviä päämääriä tavoittelevissa sodissa taloudellisilta resursseiltaan vauraampi osapuoli tyypillisesti lopulta voittaa.³² Vauraampi osapuoli myös kohdistaa taloudellisia resurssejaan sodankäynnin tarpeisiin kuten puolustusmateriaalin tuotantoon, teknologisen kyvykkyuden lisäämiseen ja materiaalihankintoihin eli *armaments*-kokonaisuuteen.

Taloudellisilta resursseiltaan köyhemmällä on rajallisemmat mahdollisuudet edellä kuvattuun. Tällaisen asetelman voidaan arvioida olevan käsillä Venäjän ja Ukrainan välisessä sodassa. Ukrainalla ei yksinkertaisesti ole riittävästi omia taloudellisia resursseja tarpeen edellyttämän puolustusmateriaalin hankintoihin ja tuotantoon. Jotta Ukraina kestää pitkittyvässä sodassa, tai aikoo saavuttaa sotilaallista menestystä, on sen kääntävä talouttaan nykyistä enemmän sodankäynnin tarpeisiin.³³

Kuten aiemmin on todettu, arvioiden mukaan Venäjä käyttää kuluvana vuonna puolustukseensa BKT:sta runsaat 7 % ja Ukraina noin 22 %. Summat ovat vastaavasti noin 140 miljardia ja 45 miljardia Yhdysvaltain dollaria. Edellä kuvatussa ”rikkaampi–köyhempi”-asetelmassa Venäjällä on etulyöntiasema Ukrainaan nähden. Ukraina ei ole vielä siirtynyt sotatalouteen. Se ikään kuin saa Lännen tukena puuttuvan sotataloudellisen osuuden taloudestaan, jolla se haluaa sodankin keskellä turvata yhteiskunnallisen kehittämisen. Tämän valossa on selvää, että lännen tuki Ukrainalle on elintärkeää, jotta se tuen avulla voi kasvattaa taloudellista kyvykkyytään vastatakseen sodan käynnin tarpeisiin. Vertailuna todetaan Nato-maiden puolustusmenojen noin 2 %:n

²⁹ Moshes, Arkady: *Kaksi vuotta sotaa Ukrainassa*. FIIA Comment, 15.2.2024. [<https://www.fia.fi/julkaisu/kaksi-vuotta-sotaa-ukrainassa>], luettu 27.2.2024.

³⁰ Gould-Davies, Nigel: *Ukraine: the balance of resources and the balance of resolve*. Online analysis, The International Institute for Strategic Studies, 26.2.2024. [<https://www.iiss.org/online-analysis/online-analysis/2024/02/ukraine-the-balance-of-resources-and-the-balance-of-resolve>], luettu 6.3.2024.

³¹ SIPRI: Russia's new budget law signals determination to see the war in Ukraine through, according to new SIPRI analysis. 13.12.2023. [<https://www.sipri.org/media/press-release/2023/russias-new-budget-law-signals-determination-see-war-ukraine-through-according-new-sipri-analysis>], luettu 6.3.2024.

³² Gould-Davies (2024).

³³ Kolesnichenko (2024).

taso.³⁴ Bruttokansantuotteiden suora vertailu ei anna yksiselitteistä vastausta vaurauden kokoluokasta, koska se ei huomioi kulutusta ja hintatasojen eroja eri valtioissa. Ostovoimapariteettikorjatuilla bruttokansantuotteilla laskettuna länsi yhteenlaskettuna on tarkasteluhetkellä yli 12 kertaa vauraampi kuin Venäjä, kun kylmän sodan aikana se oli kolme kertaa itäblokkia vauraampi. Resurssietu on lännen puolella, mutta resurssien kohdentamista koskevan päätöksenteon etu on autoritaarisella Venäjällä. Tähän Venäjän hyödyntämään sotataloudellisen aloitteen asetelmaan lännen ja Euroopan tulisi vastata.³⁵

Armaments vaatii määrätietoista otetta

Hyvät strategiat, toiminnalliset organisaatiot ja niiden yhteistyö- ja päätöksentekoforumit sekä ymmärrys toimintaympäristöstä ovat olemassa. Ne eivät kuitenkaan riitä. Tarvitaan päätöksiä. Nyt ja myös tulevaisuudessa. Päätöksiä, jotka johtavat konkreettisiin ja ajallisesti kestäviin puolustuksen tarpeen ja teollisuuden toiminnan yhdistäviin toimenpiteisiin, joilla *armaments otetaan haltuun* Euroopassa ja Natossa, niin monikanalisesti kuin valtiokohtaisestikin. Euroopan on tehtävä enemmän, kuten laajasti ja monesti on todettu. Ja on todettu jo aikaa sitten.³⁶ On kohdennettava resursseja *armaments*-kokonaisuuteen ja tehtävä tilauksia teollisuudelle, jotta voidaan toimeenpanna tarvittavat investoinnit sekä saada tuotantolinjat toimintaan ja tuotanto käyntiin; lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.³⁷

Riippumatta Ukrainan sodan ratkaisusta tai sen ajankohdasta, on lännen ja Euroopan, sekä kunkin maan kansallisesti joka tapauksessa viipymättä ratkaistava ja järjestettävä menettelytavat, miten ja millä menettelyillä varmistetaan ja toimeenpannaan monikanalisesti:

- ketterä päätöksenteko ja resursointi
- avoin ja viiveetön tiedonvaihto
- tarvetta vastaava joustava puolustusteollinen tuotanto
- kyky teollisuuden investointeihin
- kyky suorituskykyjen ja puolustusmateriaalin ylläpitoon
- puolustuksen tarpeen ja teknologisten mahdollisuuksien yhdistäminen
- markkinoiden hallinta ja ”pelisäännöt”³⁸
- joustavat hankintamenettelyt ja -säännökset.

³⁴ NATO: Defence Expenditure of NATO Countries (2014–2023). Press release, Nato Public Diplomacy Division, 7.7.2023, s. 2–3.

³⁵ Gould-Davies (2024).

³⁶ Esim. Euroopan parlamentti: *Nato-huippukokous: ”Euroopan tehtävä enemmän turvallisuutensa takaamiseksi”*. 8.7.2016. [https://www.europarl.europa.eu/topics/fi/article/20160701STO34530/nato-huippukokous-euroopan-tehtava-enemman-turvallisuutensa-takaamiseksi], luettu 21.2.2024 ja Puolustusvoimat: *Puolustusvoimain komentajan puhe 248. maanpuolustuskurssin avajaisissa*. 4.3.2024. [https://puolustusvoimat.fi/-/puolustusvoimain-komentajan-puhe-248.-maanpuolustuskurssin-avajaisissa], luettu 5.3.2024.

³⁷ Esim. Byman, Kai: Asevalmistaja Patrian toimitusjohtaja Esa Rautalinko ihmettelee, miksei asetuohtantoon panna vauhtia. Haastatteluartikkeli, *Yle*, 14.4.2023. [https://yle.fi/a/74-20027208], luettu 2.2.2024.

³⁸ Esim. Jaakkola, Tarja; Tuija Karanko & Riikka Pitkänen: Puolustusmateriaalin vienti ja sotilaallinen huoltovarmuus muuttuvassa maailmassa. *Sotaloustietoutta XI*. Sotatieteellinen Seura, Helsinki 2021, s. 238–246.

Armaments on isossa kuvassa hallussa Suomessa. Moni maa voisi ottaa Suomesta oppia. Puolustuskyvystä on huolehdittu ja sitä on resursoitu johdonmukaisesti. Puolustusmateriaalia ja suorituskykyjä on hankittu tarpeita vastaavasti. Huoltovarmuutta on ylläpidetty. Eri toimijoiden vastuut ja lainsäädännöllinen ohjaus ovat selkeät, toimijoiden välinen keskusteluyhteys sekä hallinnonalan sisäisesti että poikkihallinnollisesti on jatkuvaa. Puolustusjärjestelmän sotilas- ja siviilikomponentit toimivat yhteistyössä kokonaisturvallisuuden periaattein.

Kuitenkin, muuttuneissa turvallisuus- ja poliittisen ympäristön tilanteissa Suomenkin on oltava valmis kehittämään ja resursoimaan omaa *armaments*-kokonaisuuttaan, jotta valmistelu, päätöksenteko ja toimeenpano sekä kansainvälinen yhteistyö sujuvat joustavasti ja tarpeita vastaavasti. Sen on vastattava tarpeeseen muuttuneessa ja muuttuvassa toimintaympäristössä ja markkinassa sekä samalla nivouduttava parhaalla mahdollisella tavalla Euroopan ja Naton vastaaviin kokonaisuuksiin kaikissa mahdollisissa tilanteissa lyhyellä ja pitkällä aikavälillä.

OSA II

Valmius kohdata nykyaikaisia uhkakuvia ja kriisejä

ALUEELLISEN RESILIENTSIN HAASTEITA 2020- JA 2030-LUVULLA

Juha Honkatukia¹

Väestörakenteen muutos on monella tapaa suomalaisen yhteiskunnan kehityksen keskeinen ajuri, joka vaikuttaa olennaisesti yhteiskunnan kestävyteen ja kykyyn vastata ulkoisiin haasteisiin. Ehkä tärkein vaikutin on talouskehityksen ja väestörakenteen keskinäisriippuvuus ja siitä riippuva työvoiman saatavuus. Talouskasvussa on viime kädessä kyse käytettävissä olevasta työpanoksesta ja teknologialla tuotetusta arvonnäisestä. Väestörakenteen kehitys vaikuttaa myös väestön tarvitsemien palveluiden kasvuun. Tuoreimman Tilastokeskuksen väestöennusteen valossa työikäinen väestö supistuu Suomessa lähivuosikymmeninä, kun taas vanhusväestö kasvaa voimakkaasti. Ikääntyminen ei vain heikennä talouskasvun edellytyksiä, vaan se merkitsee myös yhteiskunnan resurssien sitoutumista vanhenevan väestön vaatiman hoivan tuottamiseen.

Väestönkasvu on negatiivista lähes kaikissa maakunnissa, mutta vanhusväestön määrä kasvaa selvästi. Väestörakenteen muutos vaikuttaa alueelliseen talouskasvuun ja alueiden kykyyn ylläpitää alueellisia palveluita pidemmällä aikavälillä samaan tapaan kuin koko maankin tasolla. Väestön ikääntyminen on myös julkisten hoivamenojen kasvun tärkein syy.

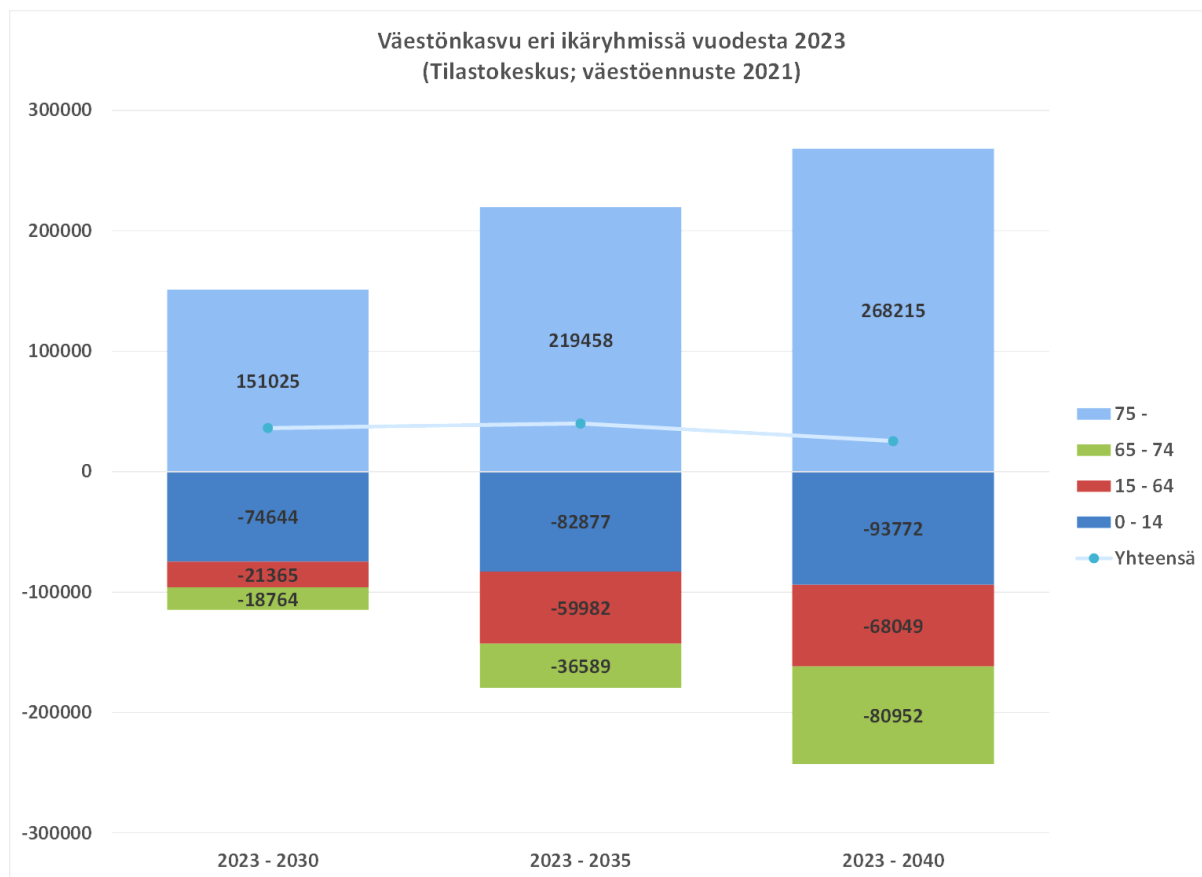
Lähivuosikymmenien aikana Suomi on sitoutunut saavuttamaan hiilineutraaliuden. Yhteiskunta sähköistyy, mutta suurelta osin sen vaatimat toimet keskittyvät raskaaseen teollisuuteen ja energiantuotantoon, joissa siirrytään hiilettömään tuotantoon terästeollisuudessa ja luovutaan hiilen ja turpeen käytöstä sähkön- ja lämmöntuotannossa. Muutos koskettaa myös kotitalouksia, kun sähköistyminen ulottuu asumisen lisäksi myös liikenteeseen. Tässä suhteessa maakuntien välillä on suuria lähtökohtaeroja.

Väestönkasvu ja talouskasvu

Väestönkasvu määrittää työvoiman saatavuuden ja vaikuttaa keskeisesti julkisten menojen kehitykseen. Väestöennusteen mukaan väestörakenne on nopeasti muuttumassa. Kuvioon 1 on koottu väestön määrän muutos eri ikäryhmissä Tilastokeskuksen vuoden 2021 väestöennusteesta. Kun väestö kasvaa vuoteen 2040 mennessä noin 25 000 hengellä, pienenee työikäinen väestö vuoden 2023 reilusta 3,4 miljoonasta

¹ Dosentti, KTT Juha Honkatukia (s. 1966) toimii tutkimuspäällikkönä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella, jossa hän vastaa sosiaali- ja terveyspalveluiden palvelutarpeen ja sote-rahoituksen menopaineen arvioinnista. Honkatukia on väitellyt kansantaloustieteestä Helsingin kauppakorkeakoulussa vuonna 1997. Dosentiksi hänet nimitettiin vuonna 2001. Honkatukian erityisosaaminen liittyy talouskehityksen ennakointiin ja talouspolitiikan vaikutusten arviointiin. Hän on vastannut mm. ilmasto- ja energiapolitiikan kansantaloudellisten vaikutusten arvioinnista ja työvoima- ja koulutustarpeen ennakoinnista. Hän on aiemmin toiminut tutkimuspäällikkönä Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksessa ja tutkimusjohtajana Valtion taloudellisessa tutkimuskeskuksessa sekä johtavana erikoistutkijana Valtion teknillisessä tutkimuskeskuksessa. Hän on myös toiminut liikenneministerin nimeämänä selvitysmiehenä.

68 000:lla vuoteen 2040 mennessä. Samaan aikaan yli 75-vuotiaiden määrä kasvaa lähes 270 000:lla. Heidän osuutensa koko väestöstä kasvaa vuoden 2020 kymmenestä prosentista vuoden 2040 yli kuuteentoista prosenttiin.

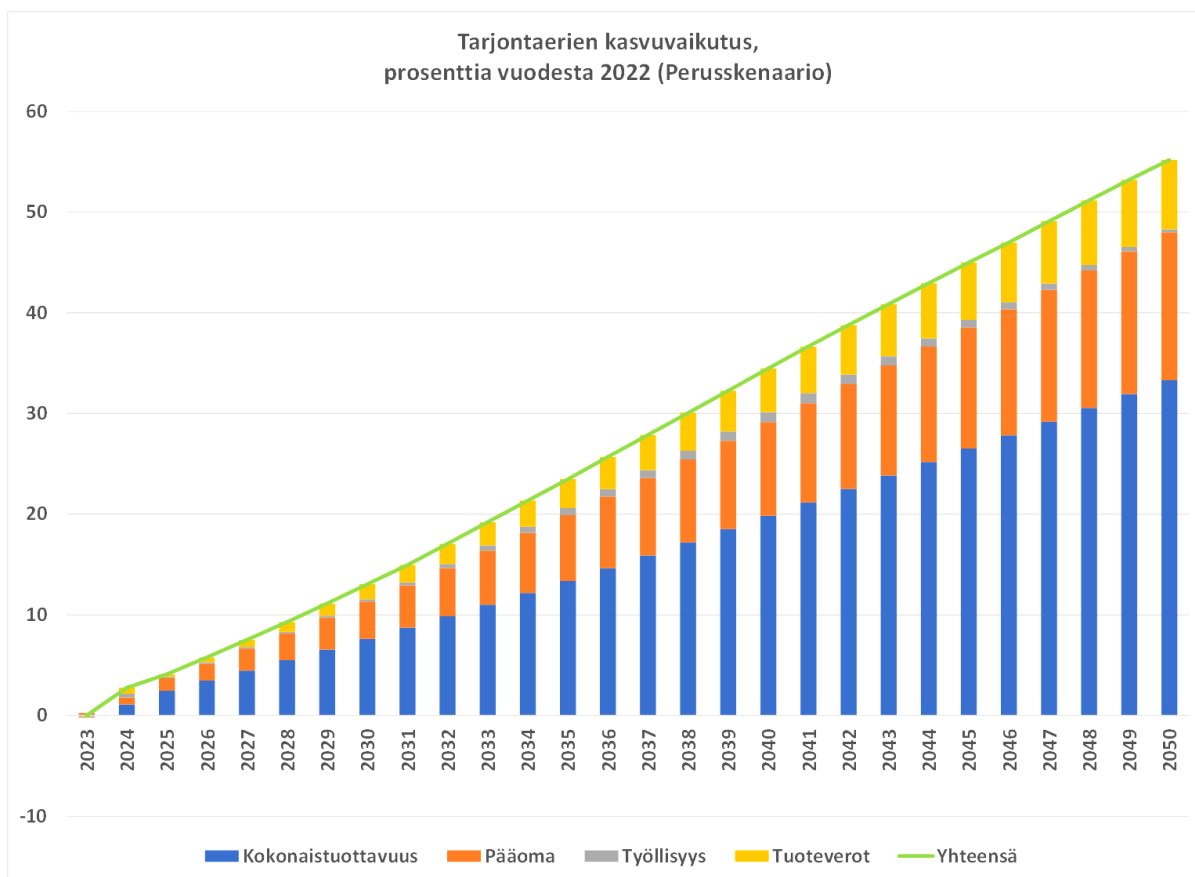

Kuvio 1. Väestönkasvu eri ikäryhmissä vuosina 2023–2040.

Väestörakenteen muutoksen ja talouskehityksen yhteyttä voidaan ennakoida eri menetelmin. Yksinkertaisimmillaan kyse on työpanoksen ja työn tuottavuuden kautta lasketusta kansantalouden tuotantopotentialista, mutta talouden rakenteen muutostakin voidaan ennakoida. Talouskehityksen laskennallisen ennakkoinnin perusajatus on arvioida, millaisiksi toimialojen ja talouden kehitys muotoutuvat, jos toimintaympäristön historialliset trendit jatkuvat. Keskeisimpiä näistä trendeistä ovat väestönkasvu, joka määrittää varsin pitkälle kansantalouden kasvukykyä; tuottavuuskasvu, joka koostuu eri toimialojen hyvin erilaista tekijöistä ja kasvuvauhdista; ja tietenkin ulkomaankaupan ja maailmanmarkkinoiden kehitys, jonka pienen avotalouden toimijat joutuvat ottamaan enemmän tai vähemmän annettuna. Nämä trendit määrittelevät kuitenkin lähinnä toimialojen kasvuedellytyksiä ja kasvuennuste riippuu toimialojen kytköksistä ja tuotannontekijöiden saatavuudesta sekä myös talouspolitiikasta.

Kuvioon 2 on kuvattu kansantuotteen ennakoitu kasvu lähivuosikymmeninä tarjontaerien kasvuhajotelmana, joka jakaa kansantuotteen kasvun osatekijöidensä kasvuvaiikutuksiin. Yhteensä kansantuote kasvaa noin 57 prosenttia vuodesta 2022. Kasvusta noin 33 prosenttiyksikköä syntyy tuottavuuden kasvusta. Noin 14,7 prosenttiyksikköä syntyy pääoman kasvusta ja 6,9 prosenttiyksikköä välillisen verotuksen kautta, joka lasketaan määritelmällisesti osaksi tarjontaerien mukaista kansantuotetta. Työpanoksen kautta kasvua syntyy 2030-luvun aikana lähes prosenttiyksikön verran, mutta vuo-

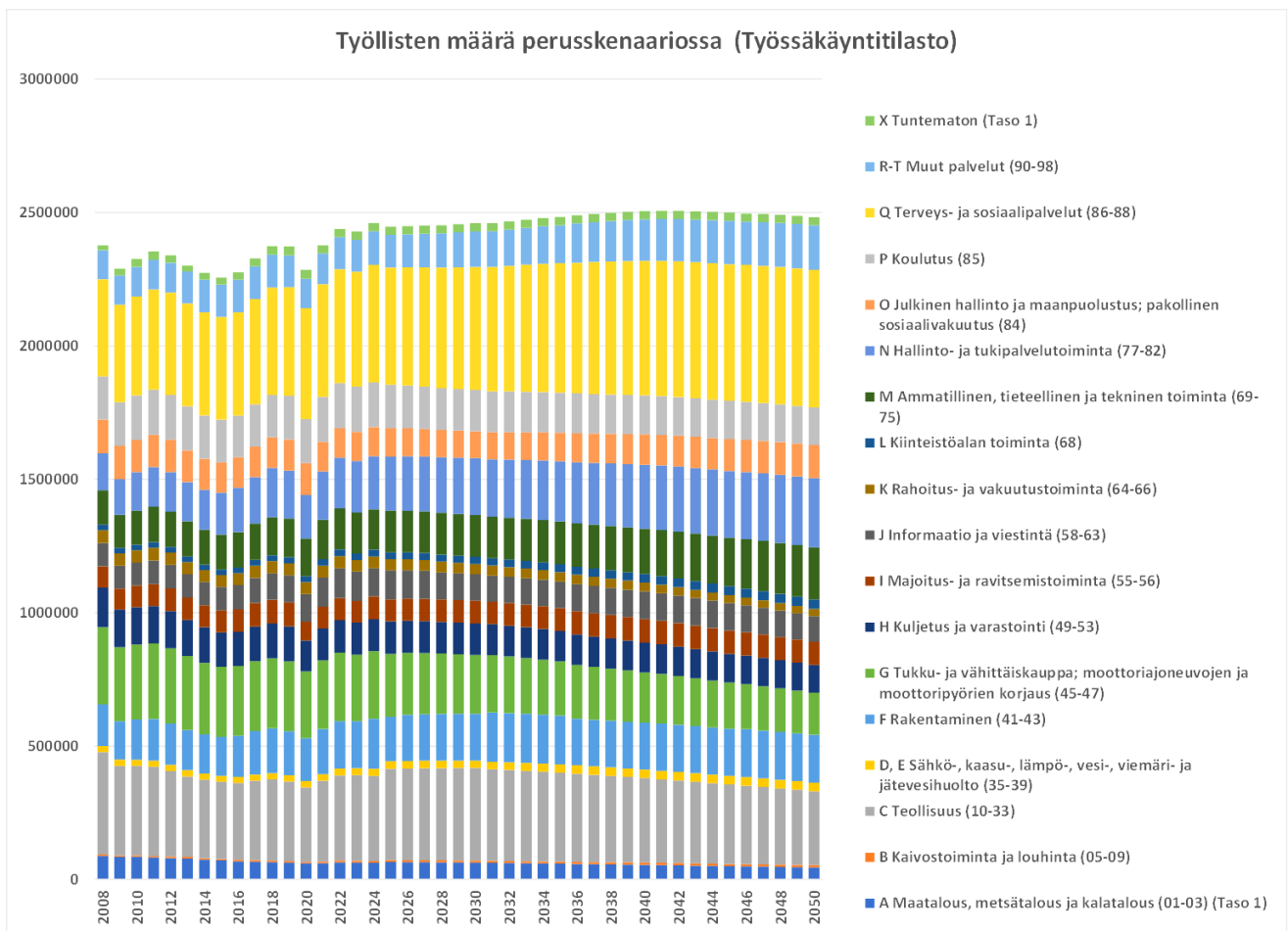
teen 2050 mennessä tämä vaikutus on enää 0,3 prosenttiyksikköä. Keskeinen syy tähän on demografiassa: jos hallituksen työllisyystavoite toteutuu, se lisää työllisten kokonaismäärää keskipitkällä aikavälillä, mutta pitkällä aikavälillä työllisten kokonaismäärä ei enää juuri kasva, koska työikäisen väestön määrä pienentyy.²

Kuvio 2. Tarjontaerien kasvuvaikutus vuodesta 2022.

Väestön ikärakenteen muutos näkyy myös työllisyyden suuntautumisessa eri toimialoille. Kuviossa 3 kuvattu työllisten määrä kasvaa perusskenaariossa eniten julkisten palvelujen ja julkisen hallinnon toimialoilla, yhteensä noin 70 000 työntekijällä. Valtaosa tästä kasvusta johtuu sote-alojen henkilöstötarpeen kasvusta. Työllisyyden muutoksia kuvaavissa tuloksissa ja seuraavissa kuvioissa näkyikin se, että perusuralla sote-palveluiden työvoimatarpeiden kasvu vie hyvin suuren osan työllisyyden kasvusta. Muilla aloilla työllisyys voi kasvaa vain vähän ja useilla aloilla työllisyys pikemminkin laskee. Näin käy etenkin kaupan aloilla, joilta toimintaa siirtyy sähköisen kaupan myötä muille toimialoille.

² Honkatukia, Juha: Kurkistus nurkan taakse – pitkän aikavälin talouskasvusta ja työllisyydestä. *Työpoliittinen aikakauskirja 1/2024*. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-822-6>], luettu 11.3.2024.

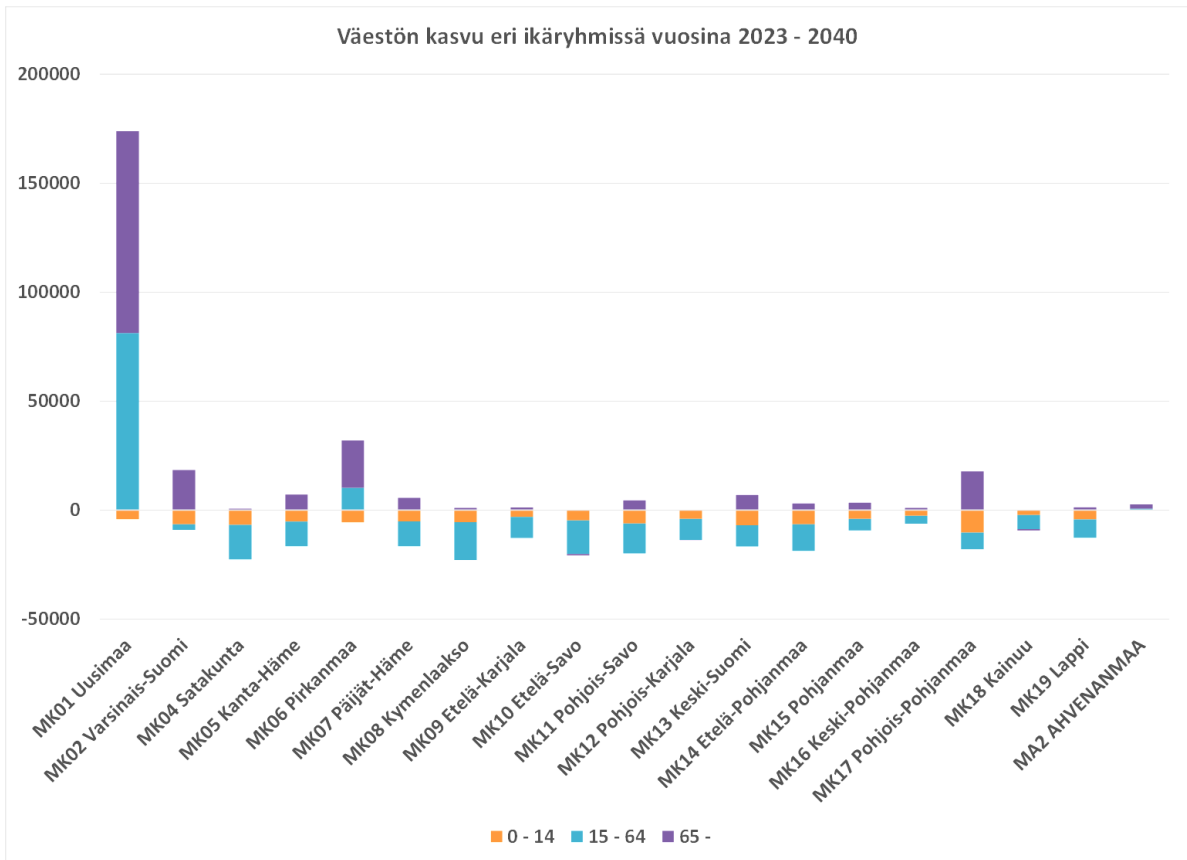

Kuvio 3. Työllisten määrä perusskenaariossa.

Aluetalouden kehitys

Aluetalouden kehitysarvio on laadittu kullekin maakunnalle niiden omista väestö- ja elinkeinorakenteista lähtien hyödyntäen koko kansantalouden taseisia tuloksia eri toimialojen kasvusta. Aluetasollakin talouskasvun suureen kuvaan vaikuttaa ennen kaikkea väestökehitys, sekä väestön kasvun että sen ikärakenteen muutoksen kautta. Tässä käytetään Tilastokeskuksen (TK) viimeisintä, alueellista väestöennustetta, jonka mukaan vanhusväestön osuus on monissa maakunnissa jo nyt huomattavan suuri ja sen ennakoidaan kasvavan tulevaisuudessa. TK:n ennuste ulottuu vuoteen 2040.

Ennusteen mukaan väestön keskittyminen muutamaani maakuntiin jatkuu. Tätä on kuvattu kuviossa 4. Kuvioista näkyy, että väestö kasvaa ylipäätään vain Uudenmaan, Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa. Merkittävämpää on kuitenkin se, että työikäinen väestö kasvaa vain kahdessa ensin mainitussa ja supistuu kaikissa muissa maakunnissa. Lisäksi nuorin väestönosa, 0–14-vuotiaat, supistuu kaikissa maakunnissa. Yli 65-vuotias väestö sitä vastoin kasvaa kaikissa maakunnissa huomattavasti: Uttamaata ja Pirkanmaata lukuun ottamatta väestönkasvu johtuu yksinomaan vanhusväestön kasvusta. Väestön keskittymisessä on siten maakuntien näkökulmasta viime kädessä kyse siitä, ettei syntyvyys riitä korvaamaan ikääntymistä, ei niinkään nuorien ikäluokkien ”maaltapaosta” – jota sitäkin väestöennusteesta oletetaan edelleen tapahtuvan. Huomattavaa kuitenkin on, ettei syntyvyys riitä kompensoimaan työikäisen väestön vanhenemista myöskään Uudellamaalla eikä Pirkanmaalla.

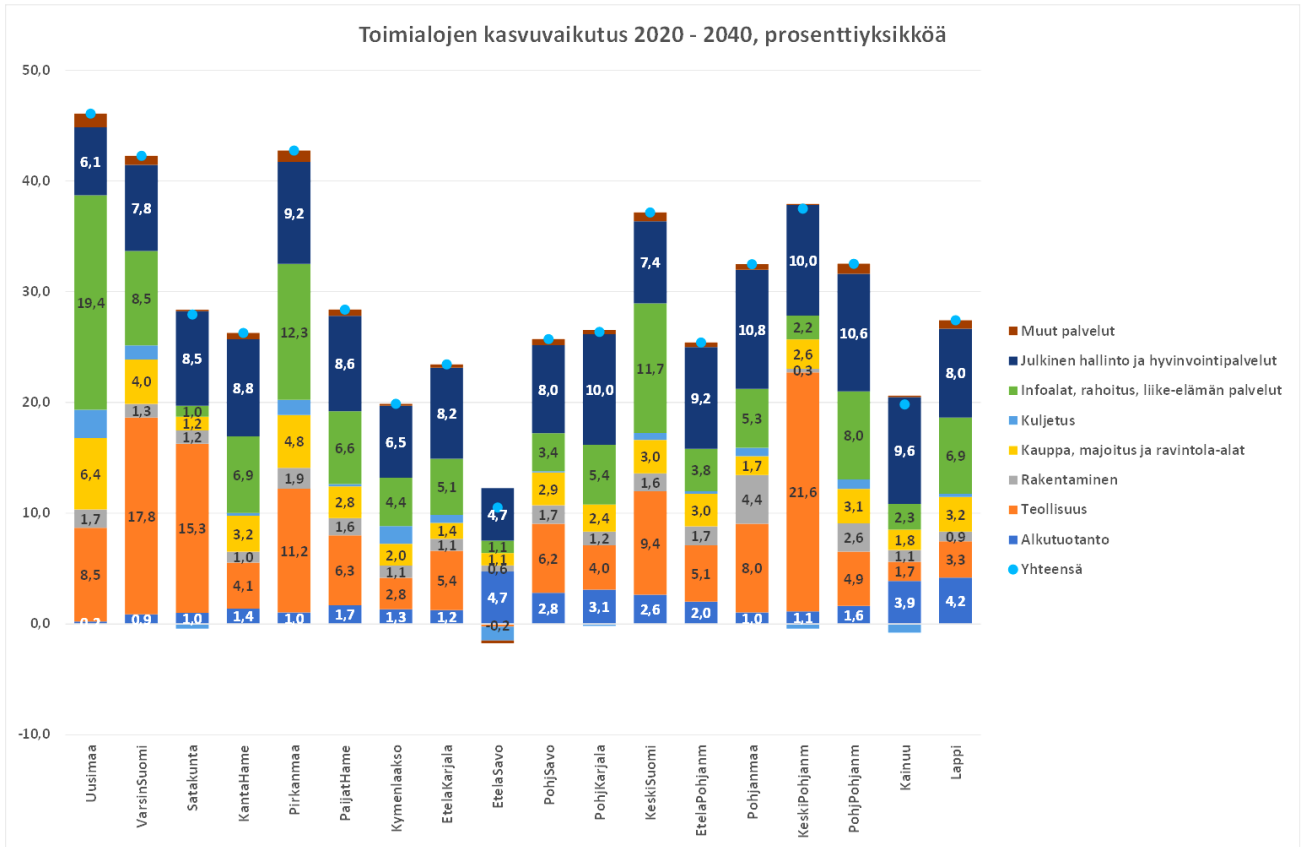

Kuvio 4. Alueellinen väestönkasvu eri ikäryhmissä vuosina 2023–2040.

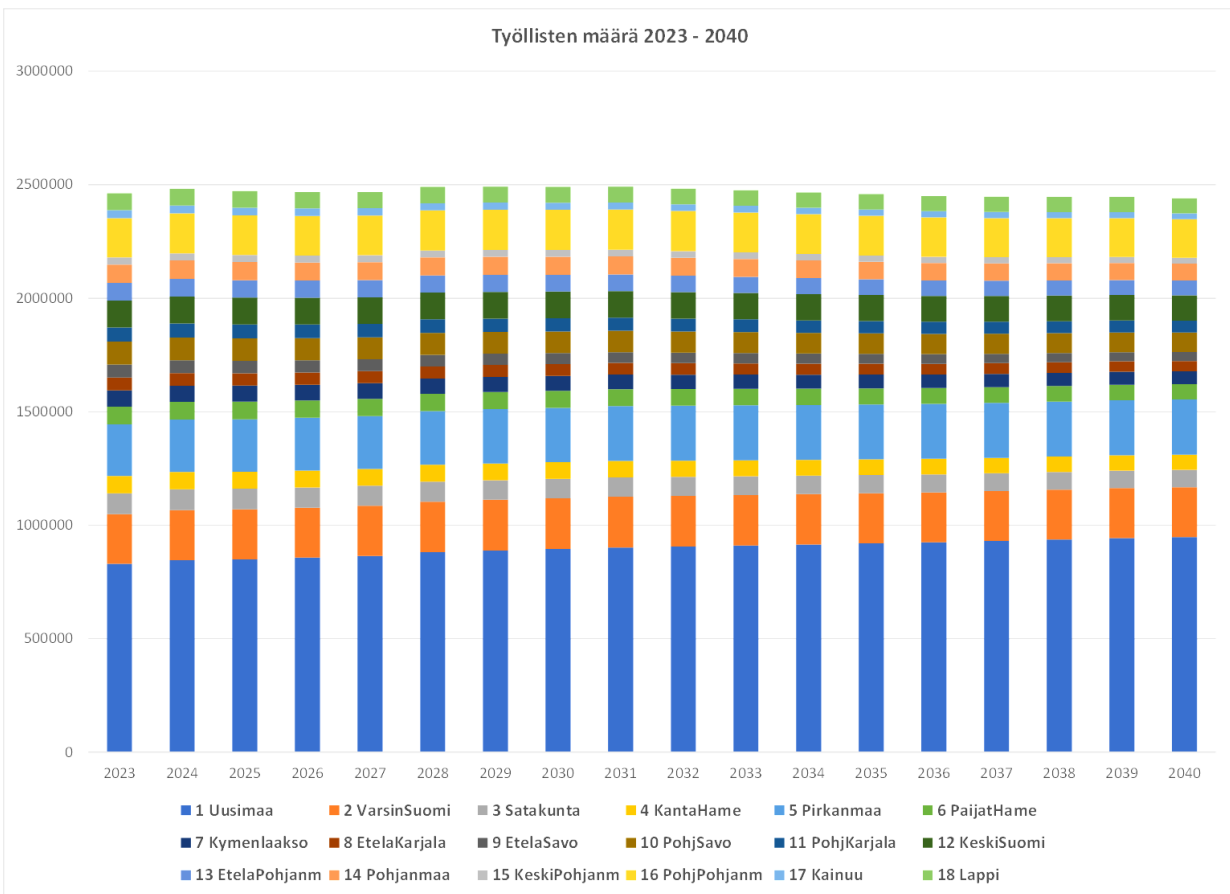
Väestörakenteen muutos vaikuttaa elinkeinorakenteeseen

Ikääntyminen on eräs keskeisiä sote-palvelutarpeen ajureita. Kuvion 4 ennuste kiteyttää siksi aluekehityksen kaksi pääongelmaa: ikääntyvä väestö tarvitsee tulevaisuudessa nykyistä enemmän palveluja – joiden tuottamiseen on tarjolla nykyistä vähemmän työvoimaa. Tämä tulee vaikuttamaan elinkeinorakenteen alueelliseen kehitykseen. Palvelutarvetta tarkastellaan myöhemmin erikseen. Seuraavassa keskitytään hetkeksi alueellisen väestökehityksen ja talouden kehityksen tarkasteluun.

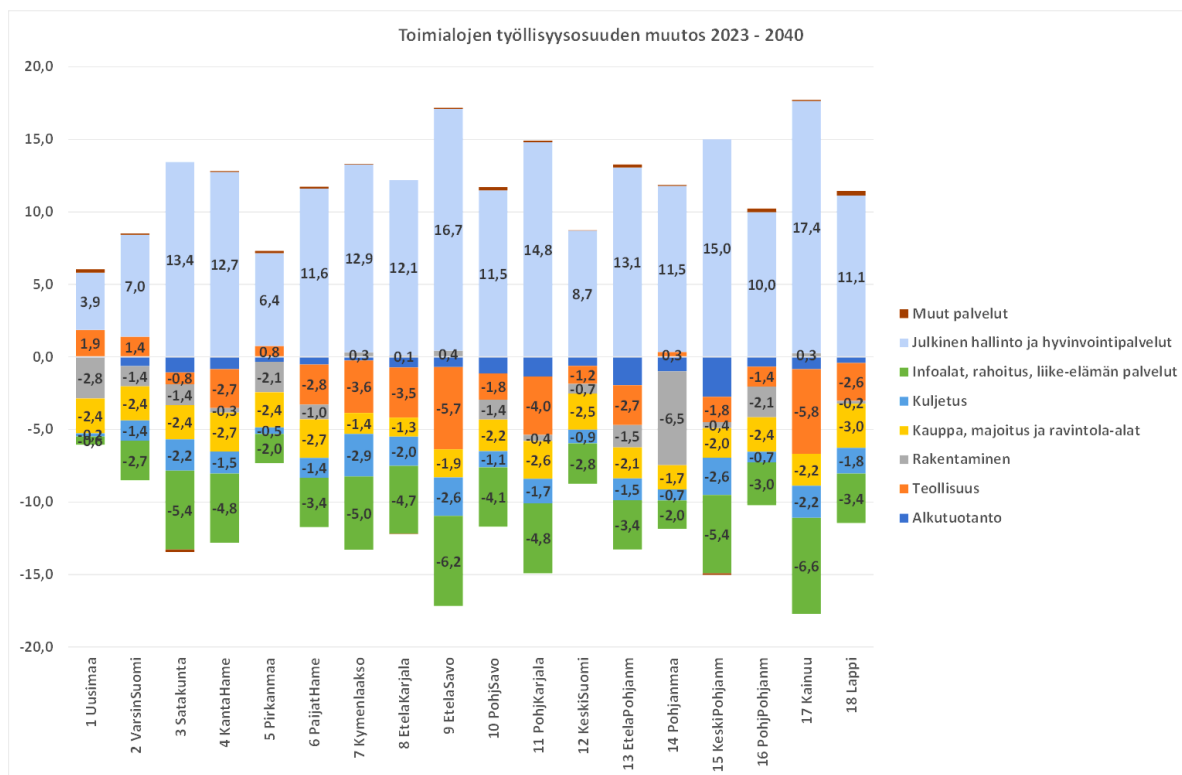
Työvoiman saatavuus on keskeinen talouskasvua rajoittava tekijä myös aluetasolla. Alueiden toimialarakenne vaikuttaa kuitenkin alueelliseen kasvupotentiaaliin, koska tarkastelussa otetaan huomioon toimialojen tuottavuuskasvun historiallisesti suuret erot. Selvimmin nämä erot näkyvät juuri työvoimaintensiivisten julkisten palvelujen ja välituote- ja pääomaintensiivisten vientiteollisuuden ja -palvelujen vaikutuksessa talouskasvuun, jota kuvataan kuviossa 5. Kuviosta näkyy, kuinka esimerkiksi Varsinais-Suomessa teollisuuden vaikutus kasvuun on puolitoistakertainen Uuteenmaahan verrattuna, jossa taas julkiset ja yksityiset palvelut ovat kasvuvaiikutukseltaan suurempia. Useissa Pohjois-Suomen maakunnissa teollisuuden vaikutus kasvuun on selvästi muita toimialoja suurempi.

Kuvio 5. Työllisten määrä 2023–2040.

Kuvio 6. Työllisten määrä 2023–2040.

Kuvio 7. Toimialojen työllisyysosuuden muutos 2023–2040.

Väestörakenteen muutos vaikuttaa hoivapalveluiden tarpeeseen

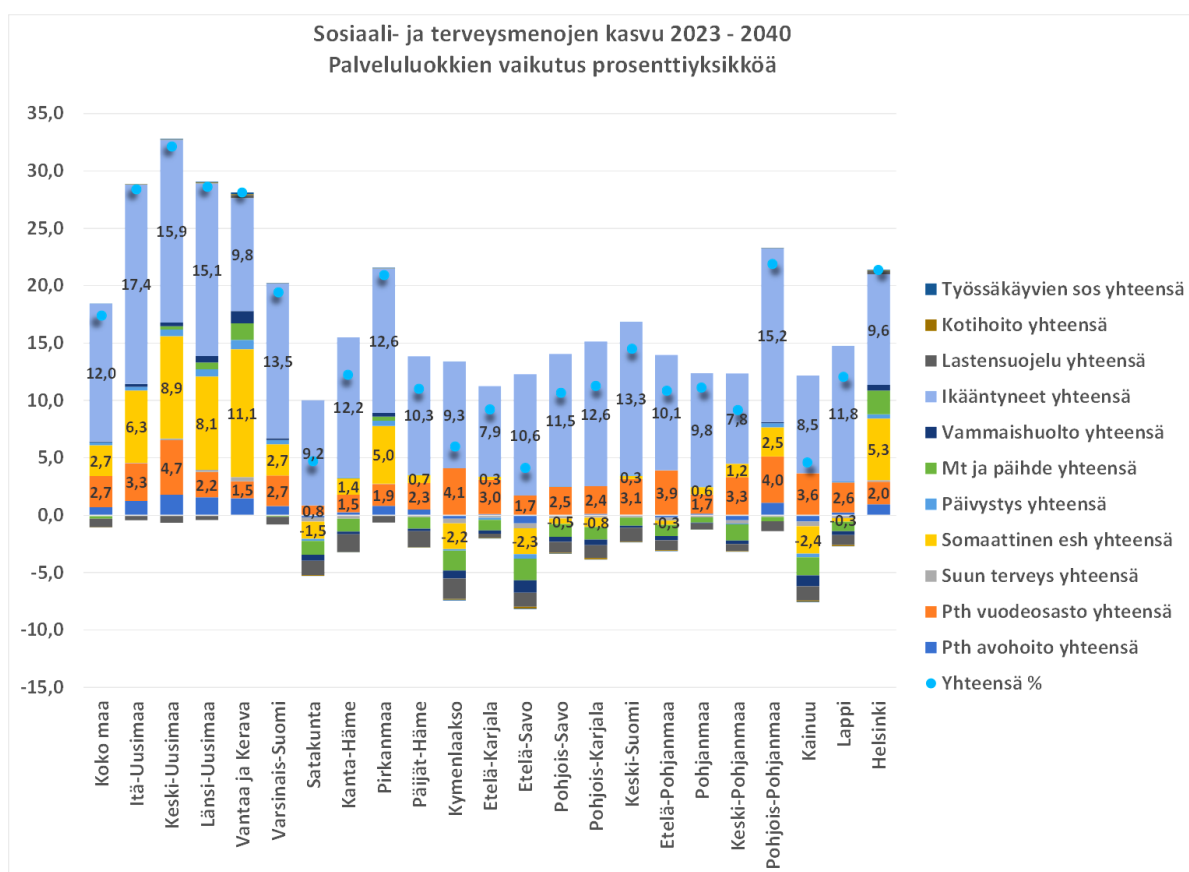
Väestön kasvava palvelutarve kohdistuu ennen kaikkea hyvinvointipalveluihin. Niitä arvioidaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella SOME-mallilla. Se kokoaa vuosittain hoitoilmoitusrekisterien pohjalta varsin kattavasti väestölle tuotettujen palvelujen määrän ja kustannukset ikäryhmittäin, palveluluokittain ja hyvinvointialueittain sekä projisoi niiden tulevaa kehitystä väestöennusteen perusteella. Lähivuosina näin mitattu palvelutarve kasvaa keskimäärin reilun prosentin vuosivauhtia, mutta kasvussa on suuria alueellisia eroja. Kuvioon 8 on koottu hoivatarpeen kasvuennuste vuosien 2023 ja 2024 välillä. Kuvioista selviää palvelutarpeen kokonaiskasvu prosentteina jaksolla 2023–2040. Kasvu on nopeinta Uudenmaan maakuntaan sijoittuvilla hyvinvointialueilla ja Pirkanmaalla sekä Pohjois-Pohjanmaalla, joissa väestökin kasvaa.

Kuvio 8 havainnollistaa väestön ikääntymisestä aiheutuvan keskeisen haasteen hyvinvointivaltiolle. Kuvioon on kuvattu palvelutarpeen kasvu palvelulajeittain. Niiden vertailu paljastaa, että lähes kaikilla hyvinvointialueilla kaksi kolmasosaa kasvusta on peräisin ikääntyneiden hoivasta, joka on usein hyvin työvoimaintensiivistä, kun siinä painottuu muun muassa ympärivuorokautinen hoiva. Tämä kehitys on edellä kuvatun työllisyyden rakennemuutoksen takana, mutta on huomattava, että tässä oletetaan, että tulevaan hoivatarpeeseen vastataan nykyisen kaltaisilla toimintatavoilla, esimerkiksi nykyisin hoitajamitoituksin. Jos hoivaa ei kyetä tarjoamaan tai valitaan olla tarjoamatta sitä nykymittassa, paine pienentyy, mutta tällöin visio hyvinvointivaltiosta muuttuu leikkausten myötä.

Palvelujen järjestämisen tehostaminen näyttää leikkauksia houkuttelevampana tapana vastata kasvavan palvelutarpeen ja niukkojen resurssien haasteeseen. Viime aikojen keskustelussa on korostunut jatkuvan päivystyksen sairaaloiden keskittäminen

vaikutuksineen. Keskittäminen on itse asiassa näyttäytynyt eräänä lupaavimmista tehostamisen keinoista jo pidemmän aikaa, ja nyt tekeillä olevan keskittämisajatuksen elementitkin ovat hyvin samansuuntaisia kuin sote-uudistuksen edellisissä vaiheissa.

Muun muassa Reissell ynnä muut (2016)³ arvioivat keskussairaaloiden toimintojen keskittämisen mahdollisuuksia ja alueellisia vaikutuksia. Heidän arviossaan käsiteltiin muun muassa vaikutuksia alueellisiin, julkisen sektorin työpaikkoihin ja asiakkaiden liikkumistarpeisiin. Terveydenhoidon keskittäminen näkyy julkisten palveluiden työpaikkojen alueellisina muutoksina. Tutkimuksessa arvioitiin keskittämissuunnitelmien perusteella, että osa henkilöstöstä voisi muuttaa työpaikkojen siirtyessä. Tällöin osa työllisyyden muutoksesta selittyy muualta siirtyvän terveydenhoidon työvoiman ja mukana muuttavien perheenjäsenten synnyttämästä palveluiden kysynnästä. Netto-määräisesti uudistus laskee työpaikkojen määrää joillakin sadoilla koko maassa, mikä nykytilanteessa tarkoittaisi terveydenhoitoalan työvoimapulan helpottumista. Arvion mukaan työllisyys kohenee niissä maakunnissa, joihin terveydenhoidon toiminnot keskittyvät supistusten kohteena olevien maakuntien työllisyyden puolestaan heikentyessä.

Kuvio 8. Sosiaali- ja terveystenomenojen kasvu 2023–2040.

³ Rehunen, Antti; Eeva Reissell, Juha Honkatukia, Maija Tiitu & Markku Pekurinen: *Sosiaali- ja terveystenomenojen tarpeen, käytön ja tuottamisen alueelliset muutokset ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 41/2016. [http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-294-4 (valtioneuvosto.fi)], luettu 11.3.2024.

Ilmastopolitiikka kohdistuu maakuntiin eri tavalla

Suomen ilmastopolitiikan tavoitteena on saavuttaa hiilineutraalisuus vuoteen 2035 mennessä. Tavoite on kunnianhimoinen, mutta sen saavuttamisessa on perimmiltään kyse teknologiamurroksesta, jossa talous irtautuu fossiilisten polttoaineiden käytöstä ja mahdollisuuksien rajoissa myös niiden käyttöön perustuvista teollisista prosesseista. Kotitalouksia tavoite tulee suoranaisesti koskettamaan liikenteen ja lämmitystapojen osalta, mutta muualla taloudessa tapahtuvat mullistukset vaikuttavat epäsuorasti kotitalouksiinkin.

Elinkeinoelämältä ilmastotavoite edellyttää rakennemuutosta, vihreää siirtymää. Tätä on arvioitu Hiilineutraali Suomi 2035 -hankkeessa talouden osalta julkaisussa Honkatukia (2021).⁴ Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää suuria investointeja, jotka näkyvät rakentamisen merkittävänä piristymisenä ja monen teollisuudenalan tuotannon ja tuottavuuden kasvuna. Investoinnit kohdistuvat raskaaseen teollisuuteen, liikenteeseen ja energiasektorille, ja ne mahdollistavat näiden toimialojen vertailuskenaariota nopeamman kasvun. Uusia kasvun mahdollisuuksia syntyy biojalosteiden ja metallien valmistukseen sekä sähköntuotantoon. Näille toimialoille kohdistuvat suuret investoinnit näkyvät myös rakentamisen kasvuna. Rakennemuutos näkyy myös työllisyydessä, kun investoinnit kasvattavat rakentamisen investointeja ja työllisyyttä varsinkin 2030- ja 2040-luvulla. Myös energiantuotantotoimialan työllisyys kasvaa. 2030- ja 2040-luvuilla teollisuuden viennin kasvu suuntaa työvoimaa palveluista teollisuuteen, jolloin palvelujen työllisten määrä alkaa pienentyä vertailuskenaarioon nähden.

Alueelliset vaikutukset heijastavat rakennemuutoksen kannalta keskeisten toimialojen osuutta aluetaloudessa. 2020-luvun mittaan vaikutukset näkyvät enemmän palvelujen kysynnässä etenkin kasvukeskuksissa, joissa väestöpohja on laaja (Uusimaa, Varsinais-Suomi, Pirkanmaa ja Pohjois-Pohjanmaa). Tämän jälkeen kasvu suuntautuu enemmän maakuntiin, joiden kasvua investoinnit vauhdittavat – ennen kaikkea metalliteollisuutta ja myös elektroniikkateollisuutta.

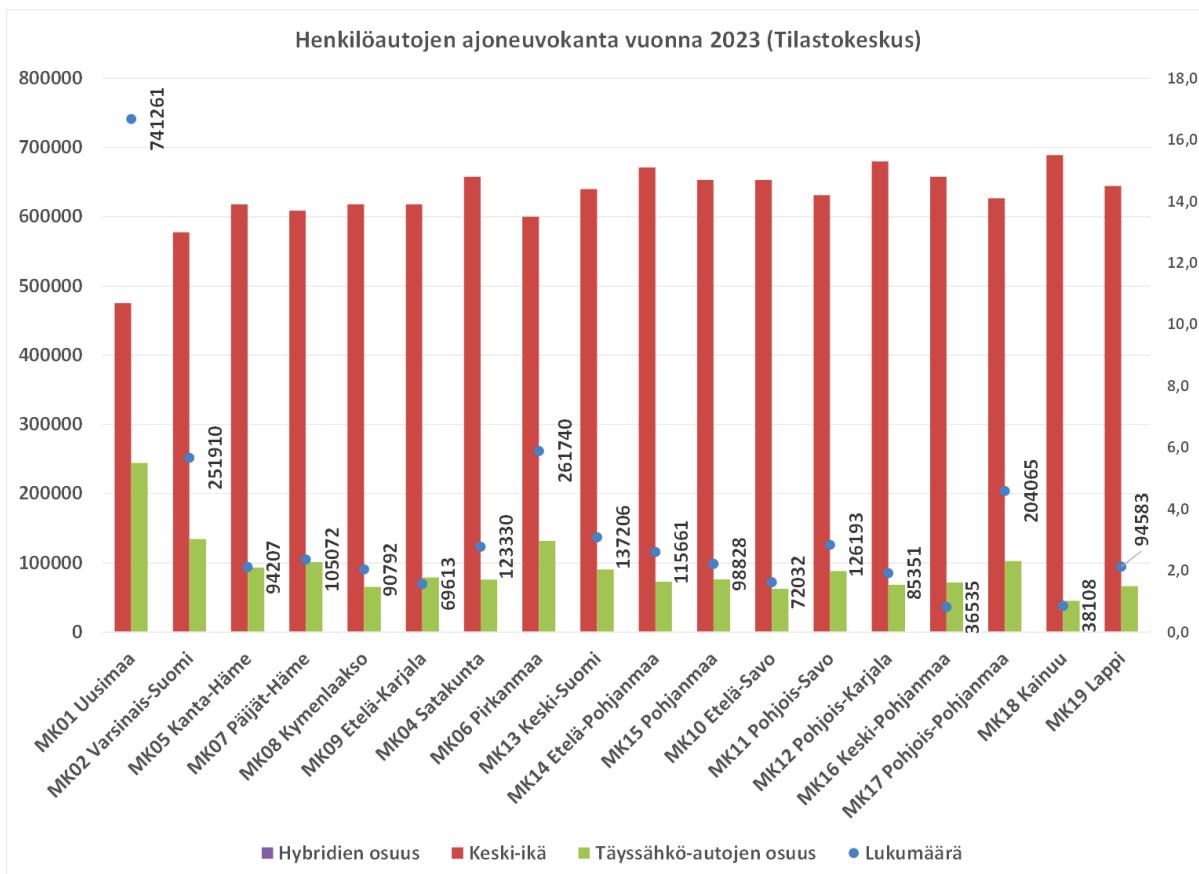
Vihreä siirtymä näkyy työllisyydessä ja kotitalouksien tuloissa myös alueellisesti. Suoranaisesti ilmastopolitiikka vaikuttaa kotitalouksiin eniten liikenteen sähköistymisen kautta. Öljytuotteiden hinnan tulisi nousta pidemmällä aikavälillä polttoaineiden verotuksen tai eurooppalaisen liikenteen päästökaupan vuoksi, mikä leikkaa kotitalouksien ostovoimaa. Lisäksi liikenteen sähköistyminen vaatii investointeja jakeluinfrastruktuuriin ja sisältää myös kotitalouksille suunnattuja tukitoimia.

Kotitalouksien kulutus saattaa laskea vähemmän, kun kotitaloudet saavat sähköautojen ja latausinfrastruktuurin hankintaan tukea – julkinen tuki on tosin viime kädessä rahoitettava verovarjoista. Vaikutus kotitalouksiin riippuu myös sähköautojen hintakehityksestä, johon liittyy suuria epävarmuuksia: autonvalmistajat ovat sitoutuneet suuriin päästövähennyksiin, joiden saavuttaminen ei ole mahdollista ilman sähköautojen myynnin huomattavaa kasvua, jota ne joutuvat tukemaan hintoja alentamalla. Mutta esimerkiksi Suomessa sähköautojen hintaan vaikutetaan ennen kaikkea impliittisillä verotuilla – verottomin hinnoin sähköautot ovat edelleen kalliimpia.

⁴ Honkatukia, Juha: *Kansantalouden skenaariot. Hiilineutraali Suomi 2035 – ilmasto- ja energiapolitiikan toimet ja vaikutukset*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:65. [<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-295-4>], luettu 11.3.2024.

On selvää, että sähköistymisen edellytykset vaihtelevat maan eri osien välillä. Sähköautojen omistus on keskittynyt vauraisiin kasvukeskuksiin, kuten kuviosta 9 näkyy. Hiilineutraalisuustavoitteet edellyttävät, että ajoneuvokanta sähköistyy hyvin nopeasti. Tällä hetkellä oletetaan, että sähköautojen määrä ylittäisi miljoonan viimeistään vuonna 2030, kun vuoden 2023 lopussa täyssähköautoja oli noin 84 000 ja hybridejä 135 000.

Sähköistymisen itsessään voi lisätä alueellisia eroja. Nämä liittyvät eroihin sähkönsiirrossa. Sähkökäyttäjien liitto on arvioinut, että alemman sähkönjakeluverkon siirtohintoja voitaisiin kohtuullistaa merkittävästi, mikä koituisi kotitalouksien ostovoiman hyväksi erityisesti harvemmin asutuissa maakunnissa.⁵

Kuvio 9. Henkilöautojen ajoneuvokanta vuonna 2023.

Selviääkö Suomi haasteista?

Suomi on aluekehityksen suhteen suurien haasteiden edessä. Väestönkasvu keskittyy harvoin kasvukeskuksiin, ja suurimmassa osassa maata työikäisen väestön määrä on laskussa. Tämä näkyy hitaana talouskasvuna suuressa osassa maata.

⁵ Selvitetty: Sähkön siirtotuottojen kohtuullistaminen täysimääräisesti kasvattaisi Suomen kulutuskysyntää yli 450 miljoonalla eurolla ja toisi yli 4000 uutta työpaikkaa. Tiedote, Suomen Sähkökäyttäjät ry (ELFI), 17.2.2021. [https://www.elfi.fi/2021/02/selvitetty-sahkon-siirtotuottojen-kohtuullistaminen-taysimaaraisesti-kasvattaisi-suomen-kulutuskysyntaa-yli-450-miljoonalla-eurolla-ja-toisi-yli-4000-uutta-tyopaikkaa/], luettu 10.3.2024.

Vanheneva väestö tarvitsee myös aiempaa enemmän hyvinvointipalveluja, ja kasvava tarve on painottumassa työvoimaintensiivisimpään hoivaan. Tämä kehitys pyrkii ohjaamaan työvoimaa palveluiden tuotantoon, mutta jo nyt näyttää selvältä, että on syntynyt samanaikainen pula hyvinvointipalvelujen työvoimasta ja avoimen sektorin veronmaksajista.

Käynnissä oleva sote-uudistus pyrkii ratkaisemaan hyvinvointialueiden työvoimapulaa ja rahoituspainetta muun muassa keskittämällä palveluita. Alueellisen väestökehityksen haasteita se ei varmaankaan ratkaise, vaan julkisen sektorin työpaikkojen alueellinen keskittäminen saattaa aiempien arvioiden perusteella nopeuttaa väestön alueellista keskittymistä.

Vihreä siirtymä luo toisaalta uusia mahdollisuuksia monille alueille Suomessa, kun uusia luonnonvaroja pyritään ottamaan hiilineutraalin talouden käyttöön. Tämä ei välttämättä riitä pysäyttämään väestön keskittymistä, mutta 2040-luvulle tultaessa vanhusväestön osuuden kasvu on tasaantumassa, jolloin alueellisten erojen kasvu kenties hellittää, jos uusia mahdollisuuksia siihen mennessä päästään hyödyntämään. Samalla paranevat kotitalouksien edellytykset selviytyä sähköistymisen haasteista.

VAROJEN KANSALLISTAMINEN JA JÄÄDYTTÄMINEN TALOUDELLISESSA SODASSA

Sakari Wuolijoki¹

Omaisuuuden kansallistaminen on terminä useimmille tuttu, mutta kansallistamisen moninaisia toteutumistilanteita ei aina tulla ajatelleeksi. Arkipöydällä eräänlaista kansallistamista on omaisuuden pakkolunastaminen yhteiskunnan tarpeisiin, kuten esimerkiksi tieverkostoa varten. Tällöin valtiolle tai kunnalle siirtyvästä omaisuudesta maksetaan korvaus. Kansallistamistilanteiden toisenlaisena ääripäänä voidaan pitää sitä, että hybridi- tai aseellista sotaa käyvä valtio kansallistaa ulkomaista omaisuutta maksamatta siitä korvausta tai maksamalla vain jonkinlaisen näennäisen korvauksen. Kansallistamista voi myös olla sosialismiin liittyvä yksityisomaisuuden siirto valtiolle.

Eräänlaisena kansallistamisena voidaan pitää sota-aikojen ja muiden poikkeusolojen niin sanottua valtion otto-oikeutta. Myös Suomen lainsäädännössä on turvattu valtiolle mahdollisuus ottaa käyttöönsä turvallisuuden ja maanpuolustuksen kannalta tarpeellinen siviiliomaisuus sekä muukin poikkeusolojen hallinnan kannalta välttämätön yksityisomaisuus. Näistä toimivaltuuksista säädetään valmiuslaissa ja puolustustilalaisissa.² Omaisuudensuojan kannalta on kuitenkin olennaista, että sanottu otto-oikeus liittyy poikkeusoloihin ja että sen käyttämisestä maksetaan omistajalle täysi vahingonkorvaus tai, eräissä poikkeustilanteissa, vähintäänkin kohtuullinen korvaus. Poikkeusolojen sääntely on myös laadittu niin, että kyse on yleensä omaisuuden käyttöoikeuden antamisesta valtiolle eikä omistusoikeuden siirtymisestä.

Tämän artikkelin kannalta huomionarvoinen ja sisällöltään voimakas säännös sisältyy puolustustilalakiin. Puolustustilalain 20 § mahdollistaa muun ohella sen, että vihollisvaltion kansalaiselle, yhteisölle tai säätiölle kuuluva Suomessa oleva omaisuus voidaan ottaa valtion hallintaan tai takavarikoida.³ Näihin tilanteisiin ei liity valtion vahingonkorvausvastuuta. Säännöksessä tarkoitettut toimet ovat sotaoloissa hyvin luonnollisia, koska onhan ymmärrettävää, että halutaan vähintäänkin estää vihollisvaltiota hyödyntämästä omien kansalaistensa omaisuutta Suomen kannalta vahingollisiin tarkoituksiin. Tapauskohtainen omaisuuden haltuunotto toimien harkinta voi kuitenkin olla aiheellista näissäkin tilanteissa.

¹ Sakari Wuolijoki (s. 1977) on oikeustieteen tohtori. Päätoimenaan hän johtaa Nordean suuryritysassiakkaiden lakiosastoa kaikissa Pohjoismaissa ja toimii Nordean lakiasianjohtajana Suomessa. Lisäksi Wuolijoki on siviilioikeuden dosentti Helsingin yliopistossa. Hän on myös toiminut osa-aikaisena työelämäprofessorina Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulussa vuosina 2014–2019.

² Ks. näistä toimivaltuuksista Lohse, Mikael & Jyri Paasonen: *Puolustusvoimien tehtävät*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2022, s. 194–203.

³ Ks. säännöksestä Aine, Antti; Veli-Pekka Nurmi, Jaakko Ossa, Teemu Penttilä, Ilkka Salmi & Vesa Virtanen: *Moderni kriisilainsäädäntö*. Alma Talent, Helsinki 2011, s. 203–204.

Vihollisvaltion kansalaisten, yhteisöjen ja säätiöiden ohella kansallistaminen voi toki kohdistua itse vihollisvaltion omaisuuteen. Sotahistoriassa vihollisen omaisuuden konfiskointi onkin ollut tavallista.⁴

Kansallistaminen poikkeamana omaisuudensuojasta ja markkinataloudesta

Kaikenlainen yksityisomaisuuden kansallistaminen on luonnollisesti ongelmallista länsimaiseen oikeuteen kuuluvan omaisuudensuojan kannalta. Omaisuudensuoja on olennainen osa markkinataloutta ja kapitalismia. Tällainen talousjärjestelmä ei voi toimia ilman riittävää omaisuudensuojaa, koska ilman takeita hankitun omaisuuden pysyvyydestä ei synny kannustinta ponnistella omaisuuden hankkimiseksi. Yritteliäisyys puolestaan on välttämätöntä tehokkaan kansantalouden kannalta. Näistä syistä omaisuudensuoja onkin yleensä tunnustettu länsivaltojen perustuslaeissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Omaisuudensuoja kuuluu Suomen perustuslaissa turvattuihin oikeuksiin. Omaisuudensuoja on sisällytetty myös Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen ja EU:n perusoikeuskirjaan.

Omaisuudensuojan sisältö on laaja-alainen. Sen ytimenä voidaan pitää sitä, että kenenkään omaisuutta ei saa riistää tältä ilman korvausta. Omaisuudensuoja ulottuu laajasti taloudellisesti merkityksellisiin etuihin ja kattaa Suomessa myös esimerkiksi sopimuksiin perustuvat saatavat tai ansaitut eläkkeet. Omaisuudensuojasta seuraa, että myös markkinatalouteen kuuluvaa sopimusvapautta ja sopimuksien sitovuuden *pacta sunt servanda* -periaatetta suojataan tietyssä määrin.⁵

Omaisuudensuoja ei – kuten eivät perusoikeudet yleensä – ole kuitenkaan täysin ehdoton. Omaisuudensuojaa joudutaan kaikissa maissa rajoittamaan yhteiskunnallisten muiden painavien intressien takia. Klassisen markkinatalousliberalismin kulta-aikana ja -paikkana pidetään yleensä 1800-luvun lopun Yhdysvaltoja. Ei edes tuohon aikaan, eikä edes Yhdysvalloissa, kyetty toteuttamaan omaisuudensuojaa täysin rajoittamattomana.⁶ Suomessa perustuslain turvaamaa omaisuudensuojaa voidaan normaalisti rajoittaa tavallisella eduskuntalailla – siis ilman perustuslain vaikeutetun säätämisympäristön käyttämistä – vain perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaisesti. Näihin vaatimuksiin kuuluu muun muassa rajoituksen oikeasuhtaisuus ja painava yhteiskunnallinen tarve. Perusoikeuksien niin kutsuttuun ydinalueeseen ei saa kajota.⁷

Tyypillisiä esimerkkejä omaisuudensuojan rajoittamisesta ovat omaisuuden pakkolunastus yhteiskunnallista tarvetta varten tai vaikkapa maanomistajan toimintavapauksien rajoittaminen ympäristönsuojelu- tai rakentamissääntelyllä. Selvää on, että yksityisomaisuuden yleinen korvaukseton kansallistaminen ei olisi ainakaan Suomen, ja tuskin minkään muunkaan länsimaan, perusoikeusjärjestelmän valossa mahdollista.

⁴ Näin tehtiin laajasti esimerkiksi toisessa maailmansodassa. Ks. esim. Englannin toimista ja niihin liittyvistä oikeudellisista näkökohdista Foreign and Commonwealth Office: *British Policy Towards Enemy Property During and After the Second World War*. History Notes, No. 13, 1998.

⁵ Ks. omaisuudensuojan sisällöstä esim. Länsineva, Pekka: *Perusoikeudet ja varallisuussubteet*. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Jyväskylä 2002, s. 151–272.

⁶ Yhdysvalloissa osa piti jopa orjuuden lakkauttamista 1860-luvulla omaisuudensuojan rajoittamisena, koska orjathan oli aiemmin mielletty omaisuuseräksi. Ks. Laury Kleintop, Amanda: Life, liberty, and property in slaves: white Missippians seek ‘just compensation’ for their freed slaves in 1865. *Slavery & Abolition*, 39(2), 2018, s. 383–404.

⁷ Ks. perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä esim. Länsineva (2002), s. 61–62.

Kuten artikkelin alussa jo mainittiin, valtiolla on Suomessakin poikkeusoloissa tavallista laajempi mahdollisuus omaisuuden pakko-ottoihin ja muuhun yksityisomaisuuden hyödyntämiseen. Tämän mahdollistaa osaltaan perustuslain 23 §, jonka nojalla poikkeusoloissa voidaan tietyin edellytyksin poiketa perusoikeuksista. Myös EU-oikeudessa ja esimerkiksi Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksessa tunnetaan mahdollisuus poiketa perus- ja ihmisoikeuksista kansakuntaa uhkaavissa hätätilaolosuhteissa.⁸

Kansallistaminen kansainvälisessä oikeudessa ja sen suhde talouspakotteisiin

Kuten yllä selostettiin, länsimaiden niin sanottu valtionsisäinen oikeus yleensä rajoittaa kansallistamista huomattavasti omaisuudensuojan takia. Kansainvälisessä oikeudessa vallitsee jossain määrin sama tilanne, mutta kansainvälisessä oikeudessa kansallistamisen kieltoon liittyy usein enemmän tulkinnanvaraisuuksia ja epävarmuuksia. Omaisuudensuoja ei ole saanut kansainvälisessä oikeudessa yhtä selkeää asemaa kuin länsimaisten valtioiden kansallisissa oikeusjärjestyksissä tai näiden valtioiden välisissä ihmisoikeuskonventioissa, koska etenkin Neuvostoliiton aikaan monet maat halusivat varmistaa sosialisoinnin mahdollisuudet.⁹

Kansainvälisessä oikeudessa kansallistaminen on saanut huomiota aiemmin osakseen lähinnä niissä tilanteissa, kun kehitysmaat ovat kansallistaneet ulkomaista (yleensä länsimaista) omaisuutta omaa talouspolitiikkaansa tai kansantaloutta vahvistaakseen. Kansallistamiseen liittyviä oikeuskysymyksiä tuli ratkottavaksi 1960- ja 1970-luvuilla siirtomaavallan purkautumisen yhteydessä.¹⁰

Kansainvälisessä oikeudessa ei ole mitään yksittäistä kattavaa normia, joka estäisi ulkomaisen omaisuuden kansallistamisen tai määritteli tarkasti sallitun kansallistamisen edellytykset.¹¹ Asiaan vaikuttavat erisuuntaiset intressit. Valtiosuvereniteettiin voidaan katsoa kuuluvaksi myös kansallistaminen valtion oman sisäisen lainsäädännön mukaisella tavalla. Toisaalta valtioiden välinen luottamus, kansainvälinen kauppa ja länsimainen omaisuudensuojan periaate edellyttäisivät, että ulkomaista omaisuutta ei voida ainakaan korvauksetta kansallistaa. Näitä erisuuntaisia intressejä on pyritty ratkomaan myös kansainvälisillä investointisuojaopimuksilla, kun kansainvälisen oikeuden oikeustila on muuten ollut epäselvä.¹²

Kansainvälisessä oikeudessa on kuitenkin kiteytynyt erinäisiä ulkomaisen omaisuuden kansallistamista koskevia periaatteita. Yleensä katsotaan, että kansallistaminen sinänsä

⁸ Ks. näistä poikkeusmahdollisuuksista esim. hallituksen esitys 63/2022 vp eduskunnalle valmiuslain ja asevelvollisuuslain 79 §:n muuttamisesta, s. 56–62.

⁹ Ks. oman aikansa esimerkkinä tästä marxilaisen oikeustieteen ajattelusta Eriksson, Lars D.: Omistusoikeus kansainvälisen oikeuden mukaan. *Omistusoikeus*. Martin Scheinin (toim.). Tutkijaliiton julkaisusarja 21, Tutkijaliitto, Sosialistinen lakimiesseura, Helsinki 1983.

¹⁰ Hakapää, Kari: *Uusi kansainvälinen oikeus*. Talentum, Helsinki 2003, s. 404–410.

¹¹ YK:n yleiskokous on hyväksynyt vuonna 1974 valtioiden taloudellisia oikeuksia ja velvollisuuksia koskevan peruskirjan. Peruskirjan laadintaan liittyi voimakkaita näkemyseroja kehitysmaiden ja teollistuneiden länsimaiden välillä. Peruskirjasta ei tullut länsimaita tyydyttävää ja ne äänestivätkin sen hyväksymistä vastaan. Yksi keskeinen peruste tälle vastustamiselle oli, että peruskirja ei länsimaisen katsantokannan mukaan taannut riittävällä tavalla täyttä korvausta kansallistetusta omaisuudesta. Ks. peruskirjasta tarkemmin Hakapää (2003), s. 408.

¹² Ks. investointisuojaopimuksista esim. Ali, Afir H. & David L. Attanasio: *International Investment Protection of Global Banking and Finance. Legal Principles and Arbitral Practice*. Wolters Kluwer, United Kingdom 2021, s. 87–91.

on mahdollista, mutta se voidaan tehdä vain tietyin edellytyksin. Näitä edellytyksiä ovat ensinnäkin se, että kansallistaminen tehdään julkisiin tarkoituksiin. Kansallistamisesta on myös maksettava nopea ja riittävä korvaus. Kansainvälisen oikeuden periaatteet edellyttänevät lisäksi ainakin pääsääntöisesti, että kansallistaminen tehdään syrjimättömästi niin, ettei se kohdistu vain ulkomaiseen omaisuuteen.¹³

Suoranaisen kansallistamisen ohella niin sanottu välillinen kansallistaminen voi loukata kansainvälisen oikeuden periaatteita tai investointisuojausopimusten määräyksiä. Välillisessä kansallistamisessa omistajan omistusoikeutta ei muodollisesti siirretä pois tältä, mutta omistajan oikeusasemaa heikennetään muuten niin olennaisesti, että omistuksen käytännön merkitys lakkaa.¹⁴ Välillisellä kansallistamisella saatetaan tietoisesti pyrkiä kiertämään oikeudellisia vaatimuksia ja aiheuttamaan haittaa kansallistamistoimen kohteelle tai hyötyä kansallistavalle valtiolle. Välillinen kansallistaminen voidaan toteuttaa rajoittamalla omistajalle kuuluvia keskeisiä oikeuksia (esimerkiksi myyntioikeus tai oikeus saada tuotto) kohdennetulla lainsäädännöllä tai vaikkapa konfiskatorisella verotuksella.

Kansainvälisen oikeuden suhtautuminen kansallistamiseen on nykyään erityisen kiinnostavaa hybridisodankäynnin ja kansainvälisten talouspakotteiden kannalta. Hybridi- tai aseellista sotaa käyväällä valtiolla voi luonnollisesti olla voimakkaita insentivejä kansallistaa vihollisvaltion tai liittolaisten taikka näiden kansalaisten tai yritysten omaisuutta. Kansallistaminen voidaan tehdä tavanomaisella suoranaisella kansallistamis- lainsäädännöllä, välillisesti verotuksella tai esimerkiksi talouspakotteiden avulla. Oikeussäännöt siitä, minkälaiset talouspakotteet ovat kansainvälisen oikeuden valossa sallittuja, ovat epämääräisiä ja osittain kiistanalaisia.¹⁵

Talouspakotearsenaaliin kuuluu yhtenä keinona talouspakotteiden kohteen varojen niin sanottu jäädyttäminen. Jäädyttämisellä tarkoitetaan omaisuuden valtiollista haltuunottoa tai takavarikointia, yleensä ennalta määräämättömäksi ajaksi. Omistusoikeus ei kuitenkaan siirry jäädytetyn omaisuuden haltuunottajalle eikä jäädytetyjä varoja siksi voida käyttää esimerkiksi valtion budjetin katteeksi. Jäädyttämisspakotteisiin kuuluu pikemminkin ajatus siitä, että varat vapautetaan taas niiden omistajan käyttöön, kun talouspakotepäätös kumotaan esimerkiksi siksi, että pakotteiden kohdevaltio on muuttanut toimintaansa tavoitellulla tavalla.

Jäädytyspäätöksen kohdetahon kannalta varojen jäädyttäminen voi luonnollisesti käytännön vaikutuksiltaan rinnastua omaisuuden kansallistamiseen tai konfiskaatioon. Sen takia jäädyttäminen on merkityksellistä myös omaisuudensuojan kannalta. Jäädytyspäätöksiä ei kuitenkaan yleensä ole pidetty omaisuudensuojan tai muidenkaan ihmisoikeuksien näkökulmista kiellettyinä taikka muutenkaan kansainvälisen oikeuden vastaisina.¹⁶ Tämä edellyttänee kuitenkin sitä, että jäädyttäminen ei kohdistu aivan

¹³ Hakapää (2003), s. 409.

¹⁴ Välillistä kansallistamista (*indirect expropriation*) on investointisuojausopimusten kannalta kuvattu OECD:n vuonna 2021 valmistuneessa selvityksessä. Ks. OECD: *The notion of 'indirect expropriation' in investment treaties concluded by 88 jurisdictions: a large sample survey of treaty provisions*. 19 October 2021.

¹⁵ Ks. yleisesityksenä aiheesta Happold, Matthew & Paul Eden: *Economic Sanctions and International Law*. Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon 2016.

¹⁶ Ks. omaisuudensuojan kannalta Moiseienko, Anton: Sanctions, confiscations et État de droit. *Revue Européenne du droit*, 5(1), 2023. Jos jäädyttäminen kohdistuu valtion tai valtiollisen toimijan omaisuuteen, kyseistä talouspakotetta joudutaan arvioimaan myös kansainväliseen oikeuteen kuuluvan valtiosuvereniteetin kannalta. Ks. tästä van der Horst, Ron: Illegal, Unless: Freezing the Assets of Russia's Central Bank. *European Journal of International Law*, 34(4), 2023, s. 1–11. Ks. oikeusvaltioperiaatteista ja pakotteista myös Rainne, Juha:

kaikkeen omaisuuteen eikä estä selviytymistä arjessa. Jäädytyspäätöksien kohteena olevien henkilöiden humanitaarinen perustoimeentulo on pyritty turvaamaan ainakin YK:n ja EU:n talouspakotteissa. Jäädytykset eivät yleensä ole koskeneet esimerkiksi ruokaan, lääkkeisiin, asumiseen ja muuhun arkiseen elämään tarvittavia varoja.¹⁷ Tällaisilla poikkeuksilla ei tavallisesti ole suurta merkitystä, koska pakotteiden kohteena olevilla henkilöillä on tyypillisesti merkittävää omaisuutta talouspakotteita täytäntöönpanevien valtioiden ulottumattomissa. Nämä henkilöt eivät itsekään normaalisti oleskele maissa, joiden pakotetoimien kohteeksi he ovat joutuneet.

Venäjän sota Ukrainassa ja ulkomaisten varojen jäädytys tai kansallistaminen

Venäjän vuosina 2014–2022 aloittama, kansainvälisen oikeuden vastainen hyökkäys Ukrainaan on johtanut myös taloudelliseen sodankäyntiin osapuolten ja niiden liittolaisten välillä. Tämä alkoi jo Krimin valtaamisen yhteydessä 2014, mutta on kiihtynyt vuoden 2022 laajamittaisen hyökkäyksen seurauksena. Näkyvimpiin taloudellisen sodankäynnin aseisiin ovat kuuluneet talouspakotteet. Esimerkiksi EU, Yhdysvallat ja Iso-Britannia ovat päättäneet merkittävistä talouspakotteista Venäjää vastaan. Venäjä on myös asettanut vastapakotteita muun muassa näitä maita kohtaan. Lisäksi Venäjän hyökkäys Ukrainaan on käsittänyt monia taloudellisen sodankäynnin muotoja, kuten Ukrainan viennin estämistä, kyberriskuja Ukrainan finanssijärjestelmään ja talouspakotteiden käyttöä.¹⁸

Venäjän sota Ukrainassa on myös johtanut moniin toimiin, jotka ovat kiinnostavia talouspakotteiden ja vieraan valtion omaisuuden kansallistamisen tai välillisen kansallistamisen kannalta. EU:n talouspakotteisiin on kuulunut merkittäviä päätöksiä venäläisten pankkien, oligarkkien ja muiden hallintoa lähellä olevien tahojen varojen jäädyttämisestä. Venäjä puolestaan on ryhtynyt muiden vastapakotteiden ohella erinäisiin toimiin länsimaisten yritysten Venäjällä sijaitsevien liiketoimintojen haltuunottamiseksi. Lisäksi Venäjä on kansallistanut Ukrainalle tai ukrainalaisille yrityksille kuuluvaa omaisuutta valtaamallaan alueilla.¹⁹

Venäjä on omissa länsivaltioihin kohdistetuissa vastapakotteissaan määritellyt epäystävälliset valtiot ja asettanut näistä maista olevien yritysten pääomanpalautuksille Venäjältä länteen huomattavia rajoituksia. Osinkojen maksu venäläisestä tytäryhtiöstä sen epäystävällisestä maasta olevalle emoyhtiölle edellyttää lähtökohtaisesti venäläisten hallintoviranomaisten lupaa. Sama koskee muitakin pääomanpalautuksia. Luvan saaminen on monien asiantuntija-arvioiden mukaan useimmiten käytännössä mahdotonta. Näillä toimilla rajoitetaan merkittävästi osakeyhtiön omistajalle kuuluvaa oikeutta saada liiketoiminnan tuotto itselleen.

Venäjä on myös rajoittanut voimakkaasti epäystävällisistä maista olevien yritysten mahdollisuuksia myydä Venäjällä sijaitseva tytäryhtiö tai muu liiketoiminnan osa. Myyntiin vaaditaan Venäjän valtiollisen ulkomaisten tahojen sijoituksia hallinnoivan

Kohti tehokkaampia Venäjä-pakotteita – pakotesäätelyn mahdollisuudet ja rajat. *Defensor Legis* 4,5/2023, s. 648–652.

¹⁷ Happold & Eden (2016), s. 92–95.

¹⁸ Ks. yleiskuvauksena taloudellisen sodankäynnin operaatioista Venäjän Ukrainassa aloittaman sodan yhteydessä Hess, Maximilian: *Economic War. Ukraine and the Global Conflict between Russia and the West*. Hurst & Company, London 2022.

¹⁹ Venäjä ryhtyi erilaisiin kansainvälisen oikeuden vastaisiin kansallistamistoimiin jo Krimin valtauksen yhteydessä. Nämä kohdistuivat esimerkiksi Krimillä toimineisiin ukrainalaisiin pankkeihin, joiden Krimin-toiminnot käytännössä kansallistettiin. Ks. Ali & Attanasio (2021), s. 209–210.

komission lupa. Luvan saaminen edellyttää muun muassa ulkopuolista yrityskaupan kohteen arvonmäärittystä ja ainakin 50 %:n alennusta arvonmäärittelyn mukaiseen markkina-arvoon verrattuna. Kauppahinta on maksettava erissä yhden tai kahden vuoden aikana. Tästä jaksotusvelvollisuudesta voi vapautua maksamalla Venäjän valtiolle 10 %:n ylimääräisen ”vapaaehtoisin” hyvityksen. Komissio voi muutenkin asettaa ilmeisesti vapaan harkintansa mukaan ehtoja luvulle.²⁰

Venäjä on edellä kuvatuilla toimillaan rajoittanut yrityksiä länsimaisten omistajien keskeisimpiä oikeuksia: oikeutta tuottoon ja oikeutta myydä omaisuus. Näitä toimia voidaan vahvoin perustein pitää ainakin välillisenä kansallistamisena. Vielä pidemmälle Venäjä on kuitenkin mennyt kansallistamisessa niissä tapauksissa, joissa myös länsimaisten yrityksen venäläisen tytäryhtiön hallinto on kaapattu. Venäjän uusi, huhtikuussa 2023 voimaan tullut lainsäädäntö on mahdollistanut erikseen nimettyjen länsimaisten yritysten Venäjän-toimintojen haltuunoton siten, että viranomaiset ikään kuin takavarikoivat Venäjällä toimivan tytäryhtiön osakkeet ja valitsevat tytäryhtiölle uuden johdon.²¹ Tämä on tietenkin räikeä omistusoikeuden loukkaus, koska yksi yrityksen omistajan tärkeimmistä oikeuksista on johdon valinta.

Euroopan unioni ei ole ryhtynyt vastaaviin venäläisten yrityksiä Euroopassa olevien omistuksien kansallistamistoimiin. EU on sen sijaan käyttänyt kohdennettuja pakotteita, joiden nojalla on esimerkiksi jäädytetty valtiollisten tahojen tai Venäjän sodankäyntiä tukevien oligarkkien omaisuutta. EU on halunnut pitäytyä kansainvälisen oikeuden noudattamisessa käyttäessään taloudellisia pakotteita Venäjää vastaan.

Euroopan unionin sinänsä hyvin ymmärrettävä halu varmistua pakotteiden lainmukaisuudesta on näkynyt erityisen hyvin Venäjän keskuspankin Euroopassa olevien varojen jäädyttämisestä koskeneissa keskusteluissa. EU on jäädyttänyt Venäjän keskuspankin varoja yhteensä noin 200 miljardin euron arvosta. Valtaosa näistä varoista on Venäjän keskuspankin arvopaperisäilytyksessä Belgiassa sijaitsevassa Euroclear-järjestelmässä. Näitä varoja on poliittisella tasolla haluttu käyttää Ukrainan sodankäynnin tai jälleenrakentamisen tukemiseen. Päätöksentekoa on kuitenkin hidastanut se, että asiassa on haluttu varmistua varojen käytön oikeudellisista kysymyksistä ja mahdollisista vaikutuksista globaaliin rahoitusvakautteen.²² Rahoitusvakauden kannalta riskinä on ilmeisesti pidetty sitä, että keskuspankit yleisemmin tulisivat poliittisten riskien takia varovaisiksi sen suhteen, missä määrin ne voivat tehdä ulkomaisia sijoituksia.

Talouspakotteisiin kuuluvia jäädytystoimia pidetäänkin yleensä kansainvälisen oikeuden mahdollistamina, mutta omaisuuden omistusoikeuden siirto on huomattavasti ongelmallisempaa. Kansainvälisessä oikeudessa tunnetaan kyllä sallittujen vastatoimien doktriini, ja on selvää että Ukraina voisi sallittuna vastatoimena esimerkiksi kansallistaa Venäjän omaisuutta. Epäselvää sen sijaan on, missä määrin sodan ulkopuoliset kolmannet maat voivat ryhtyä tällaisiin vastatoimiin.²³ Lehtitietojen mukaan tätä

²⁰ Venäjän uutta sääntelyä on kuvattu venäjänkielisten virallislähteiden lisäksi lukuisissa kansainvälisten asianajotoimistojen uutistiedotteissa. Ks. esim. Linklaters: Leaving Russia: the price of exit and other regulatory hurdles, 29.3.2023.

²¹ Venäjän presidentin asetus 25.4.2023, numero 302. Ks. näistä toimita myös: Western firms in Russia. Divestment dilemmas. *The Economist*, March 2nd 2024, s. 53–54.

²² Ks. Venäjän keskuspankin varojen jäädyttämisen oikeudellisista näkökohdista esim. van der Horst, Ron: Illegal, Unless: Freezing the Assets of Russia’s Central Bank. *European Journal of International Law*, 34(4), 2023, s. 1–11.

²³ van der Horst (2023), s. 10–11.

oikeudellista ongelmaa on suunniteltu ratkaistavan esimerkiksi niin, että EU-maat lainaisivat Ukrainalle rahaa ja Ukraina antaisi vakuudeksi Venäjältä olevat laittomilla sotatoimilla aiheutetut vahingonkorvaussaatavansa. Jos ja kun Venäjä ei maksaisi näitä vahingonkorvauksia, EU voisi kohdistaa pakkotäytäntötoimet jäädytettyihin keskuspankkivaroihin.²⁴ Yhtenä vaihtoehtona on pidetty esillä myös sitä, että EU siirtäisi jäädytettyjen varojen tuoton Ukrainan tukemiseen, mutta pääoma pysyisi vain normaalien jäädytyksen piirissä.²⁵

Oikeuden, talouden ja sodankäynnin hankala suhde

Ulkomaisten varojen kansallistaminen on yksi osa toimia, joihin usein ryhdytään hybridisodassa tai aseellisessa sodassa. Laajamittaisen aseellisen sodan oloissa on oikeastaan melko luonnollista, että vihollisen omaisuus otetaan ainakin sodankäynnin kannalta tarvittavassa määrin valtion haltuun tai omistukseen. Olisihan vaikea nähdä, että taloudelliset olot ja yritystoimintaa koskevat oikeusperiaatteet pysyisivät voimassa sotaa käyvien valtioiden välillä. Vihollisen kansalaisten tai yritysten omaisuuden haltuunotto voi olla tarpeellista senkin varmistamiseksi, että omaisuutta ei käytetä sodankäyntitarkoituksiin. Kansallistamisen sotilaallinen merkitys jää kuitenkin helposti melko rajalliseksi, koska sotaa käyvillä valtioilla ei yleensä ole toistensa alueella merkittäviä, sodankäynnin kannalta tärkeitä omistuksia.

Venäjän hyökkäys Ukrainaankin on havainnollistanut sodankäynnin monet muodot. Aseellisen hyökkäyksen ohella Venäjä on käyttänyt taloudellisen sodankäynnin välineitä Ukrainaa ja muita länsimaita vastaan. Tietty Venäjän toimet ovat merkinneet kansallistamista tai välillistä kansallistamista. Länsimaiden käyttämissä talouspakotteissa sen sijaan on kiinnitetty huomiota omaisuudensuojaan ja muihinkin kansainvälisen oikeuden periaatteisiin.

Tässä artikkelissa on esitelty vastapuolen varojen kansallistamista ja jäädyttämistä ennen kaikkea oikeustieteellisestä näkökulmasta. Kansallistamista tai jäädyttämistä koskevat ratkaisut eivät kuitenkaan perustu pelkkään juridiikkaan, vaikka se länsimaissa asettaakin kaikelle toiminnalle tiettyjä reunaehtoja. Päätettäessä kansallistamisesta tai jäädyttämisestä on tietenkin samaan aikaan kyse myös poliittisesta päätöksenteosta, talousvaikutuksien arvioinnista sekä joissain tapauksissa myös sodankäyntiin liittyvästä strategisesta ja taktisesta harkinnasta.

Yleisesti vaikuttaa siltä, että taloudellinen sota tai hybridivaikuttaminen talouden keinoin ovat nykyaikanakin tärkeä osa sodankäyntiä. Vastapuolen omaisuuden kansallistaminen kuuluu tosiasiaissa taloudellisen sodankäynnin välineisiin, vaikka sille onkin kansainvälisoikeudellisia esteitä. Talouspakotteisiin lukeutuva varojen jäädyttäminen on kansallistamista lievempi toimintavaihtoehto. Kansallistamisella tai jäädyttämisellä saadut hyödyt taikka vastapuolelle aiheutuvat tappiot riippuvat tietenkin siitä, missä määrin ja minkälaista omaisuutta näiden toimien piiriin on saatavissa. Venäjä esimerkiksi on pyrkinyt kohdentamaan kansallistamistoimia erityisesti länsimaiseen energia-

²⁴ Free exchange. Treasure hunters. What do you do with 191bn frozen euros owned by Russia? *The Economist*, March 2nd 2024, s. 63.

²⁵ Don't seize: capitalise. How to put Russia's frozen assets to work for Ukraine. *The Economist*, March 2nd 2024, s. 10. Tätä artikkelia kirjoitettaessa varojen tuoton erottaminen pääomasta ja tuoton käyttäminen Ukrainan tukemiseen näyttää todennäköiseltä. Ks. Euroopan neuvoston lehdistötiedote Immobilised Russian assets: Council decides to set aside extraordinary revenues, 12.2.2024.

sektoriin Venäjällä, koska tämä tukee sen laajempaa hybridistrategiaa ja koska Venäjällä on ollut merkittävää tämän teollisuusalan toimintaa. EU puolestaan on jäädyttänyt esimerkiksi Venäjän keskuspankin varoja osana talouspakotteita.

KIINAN JA VENÄJÄN STRATEGINEN KUMPPANUUS HAASTAA KANSAINVÄLISEN JÄRJESTYKSEN

Mika Karvonen¹

Kiina ja Venäjä ovat kiihtyvässä suurvaltakilpailussa Yhdysvaltojen kanssa, jota ne pitävät yhteisenä uhkana. Kiinan ja Venäjän kahdenvälisen suhteiden syveneminen liittyy niiden pyrkimykseen muuttaa kansainvälistä järjestystä ja sen instituutioita sekä sääntöjä. Tämän kirjoituksen tavoitteena on ulkomaisten lähteiden avulla analysoida, miten Kiinan ja Venäjän suhteiden syveneminen ilmenee kansainvälisesti.

Perusta Kiinan ja Venäjän yhteistyölle on vuonna 2001 allekirjoitettu yhteistyösopimus strategisesta kumppanuudesta.² Vuonna 2011 Kiina ja Venäjä julistivat päivittävänsä suhteensa kokonaisvaltaiseksi strategiseksi kumppanuudeksi, joka on Kiinan kategoriassa korkein kumppanuuden taso.³ Xi ja Putin ovat tavanneet 42 kertaa viimeisen vuosikymmenen aikana ja he ovat kehittäneet maiden välille kokonaisvaltaisen strategisen kumppanuuden ”ilman rajoja”. Historian painolastina maiden välillä ovat kylmän sodan aikaiset rajakiistat. Venäjä oli tuolloin Kiinan suurin uhka. Venäjällä on myös hallussaan Kiinalle aiemmin kuuluneita alueita, muun muassa Vladivostok Itä-Mantsurian alueella.⁴

Maiden suhteiden johdonmukainen vakiinnuttaminen korostaa molempien osapuolten halukkuutta tehdä yhteistyötä ja kohdata yhdessä tulevaisuuden haasteet. Kiina ja Venäjä eivät kuitenkaan ole virallisessa liittoumassa. Molemmat maat ajavat myös omia etujaan, eivätkä niiden intressit ole aina yhtenevät.

Kiinan intressit ovat:

- valtion suvereniteetin säilyttäminen
- kansallinen turvallisuus
- alueellinen koskemattomuus
- kansallinen yhdistyminen Taiwanin kanssa.

¹ Mika Karvonen (s. 1970), everstiluutnantti, palvelee Maanpuolustuskorkeakoulussa Sotataidon laitoksella tutkimusryhmän johtajana. Toiminut vuodesta 2009 alkaen eri tutkimustehtävissä. Vuosina 2018–2024 erikoistutkijana Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa, jossa tehtäviin kuuluivat strateginen ennakointi ja tulevaisuudentutkimus.

² Guan, Guihai: Thirty years of China–Russia strategic relations: achievements, characteristics, and prospects. *China International Strategy Review (Springer)*, May 2022, s. 21–38. [<https://link.springer.com/article/10.1007/s42533-022-00101-6>], luettu 2.3.2024.

³ Embassy of the People’s Republic of China in the Kingdom of the Netherlands: *Open up a New Chapter for China–Russia Strategic Partnership of Coordination*, 17.6.2011. [http://nl.china-embassy.gov.cn/eng/zgyw/201106/t20110624_2645718.htm], luettu 2.3.2024.

⁴ Kallberg, Jan: *Goodbye Vladivostok, Hello Häishenwäi!* CEPA, 1.8.2023. [<https://cepa.org/article/goodbye-vladivostok-hello-haishenwai/>], luettu 2.3.2024.

Kiinan perustuslakiin perustuva poliittinen järjestelmä ja yleinen yhteiskunnallinen vakaumus sekä perustakeet kestävän taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen varmistamiseksi.⁵

Venäjän intressit ovat:

- hallinnon turvaaminen ja kansallinen puolustus sisäisiä ja ulkoisia uhkia vastaan
- auktoriteetti ja vaikutusvalta lähialueilla
- suurvalta-asema ja parantunut kilpailukyky
- valtion bruttokansantuotteen kasvu.⁶

Kiinan ja Venäjän tavoitteita eri alueilla

Molemmilla mailla on lisäksi poliittisia, taloudellisia ja sotilaallisia tavoitteita globaalisti.⁷ Suurin ajuri poliittisen yhteistyön lisääntymiselle on länsimaiden, erityisesti Yhdysvaltojen, paine Kiinaa ja Venäjää kohtaan sekä molempien heikkenevät välit länsimaihin. Yhdysvaltojen näkökulmasta Venäjä ja Kiina muodostavat sille erilaisia haasteita. Venäjä rikkoo kansainvälistä oikeutta hyökkäyksellä Ukrainaa vastaan ja on uhka vapaille ja avoimelle kansainväliselle järjestelmälle.⁸

Yhdysvaltojen ja Kiinan intressit törmäävät usealla alueella. Yhdysvaltojen näkökulmasta Kiina on ainoa kilpailija, jolla on aikomus muuttaa kansainvälistä järjestystä ja sillä on yhä enemmän taloudellista, diplomaattista, sotilaallista ja teknologista voimaa saavuttaa tavoitteensa. Kiinan ja Yhdysvaltojen välisiä suhteita muokkaavat geopoliittikka, talous, teknologia, ideologia ja sotilaallisen voiman kehittyminen. Kiinan pyrki- myksenä on luoda tehostettu vaikutuspiiri indopasifiselle alueelle ja tulla maailman johtavaksi valtioksi. Kiina käyttää kasvavaa vaikutusvaltaansa kansainvälisiin instituutioihin luodakseen sallivampia olosuhteita omalle autoritaariselle mallilleen. Kiina pyrkii muokkaamaan maailmanlaajuisesti teknologian käyttöä ja sitä koskevia normeja suosimaan Kiinan intressejä ja arvoja. Kiina käyttää usein taloudellista valtaansa pakottaakseen muita maita tahtoonsa.⁹

Suurvaltakilpailu näkyy tällä hetkellä kaikilla Yhdysvalloille tärkeillä alueilla. Venäjä ja Iran pyrkivät heikentämään Yhdysvaltojen asemaa Lähi-idässä, kun ne tukevat islamististen ääriyhmien hyökkäystä Yhdysvaltojen alueen tärkeintä liittolaista Israelia vastaan. Sodassa on olemassa eskalaation vaara. Iranin tukemien huthien hyökkäykset Punaisella merellä ja Bab el Mandebin salmen alueella sotivat merenkulun vapautta vastaan ja aiheuttavat merkittäviä muutoksia sekä hinnankorotuksia rahtiliikenteeseen. Merenpohjassa kulkee myös merkittävä määrä tietoliikennekaapeleita. Lähi-idän

⁵ Feng, Zhaokui: *What Are China's Core Interests?* China-US Focus, 21.10.2014. [<https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/what-are-chinas-core-interests-2/>], luettu 12.4.2023.

⁶ McClintock, Bruce; Jeffrey W. Hornung & Katherine Costello: *Russia's Global Interests and Actions, Growing Reach to Match Rejuvenated Capabilities*. RAND, June 2021, s. 4. [www.rand.org/t/PE327], luettu 2.3.2024.

⁷ McClintock et al. (2021), s. 6–13.

⁸ National Security Strategy Archive: *National Security Strategy 2022*, 13.10.2022. [<https://nssarchive.us/national-security-strategy-2022/>], luettu 5.3.2024.

⁹ Sama.

kautta kulkevat kriittiset kauppareitit Eurooppaan ja Afrikkaan, johon Kiina on verkostoitunut Vyö ja tie -aloitteen kautta. Sodan eskalaatio olisi Kiinan etujen vastainen, koska se on riippuvainen Lähi-idän öljystä.¹⁰

Venäjä pyrkii Ukrainassa kansanmurhaan tähtäävällä ja revisionistisella hyökkäyssodalla muodostamaan tavoitteittensa mukaisen puskurin länsimaista demokraattista vaikutusta ja Naton laajentumista vastaan. Samalla Venäjä pyrkii turvaamaan autoritaarisen hallinnon säilymistä. Sodalla on suuria vaikutuksia Euroopan turvallisuusraenteeseen ja se haittaa muun muassa Kiinan talousintressejä Euroopassa. Kiina ei ole kuitenkaan tuominnut Venäjän hyökkäystä ja on pidättäytynyt YK:ssa äänestämästä Venäjää vastaan. Venäjän hyökkäys herätti Kiinassa huolta siitä, että liittoutuminen Venäjän kanssa voi johtaa lännen toissijaisiin pakotteisiin Kiinaa kohtaan. Venäjän heikko sotilaallinen menestys ja uhka sodan eskalaatiosta huolestuttavat Kiinaa, etenkin Venäjän jatkuva ydinaseiden käytöllä uhkailu.¹¹ Kiinan tekemä Ukrainan ja Venäjän välinen rauhanehdotus ei juuri saanut vastakaikua, koska se olisi hyödyttänyt Venäjän tavoitteita esimerkiksi väkivaltaisuuksien lopettamisen ja sanktioiden poistamisen osalta. Kiinaa ei pidetty puolueettomana välittäjänä.¹²

Venäjän voitto Ukrainassa heikentäisi Yhdysvaltojen maailmanlaajuista johtoasemaa ja Euroopan turvallisuutta. Sen seurauksena Iran ja Pohjois-Korea vahvistuisivat, Kiina laajentaisi vaikutustaan indopasifisella alueella, Lähi-itä muuttuisi epävakaimaksi ja ydinaseiden leviäminen liittolaisten sekä vihollisten keskuudessa kiihtyisi.¹³

Maailman taloudellinen painopiste siirtyy yhä enemmän Aasiaan ja indopasifiselle alueelle, joista on tullut Kiinan ja Yhdysvaltojen kilpailun painopiste. Asetelma luo epävarmuutta alueelliseen turvallisuuteen. Kiina näkee Japanin, Filippiinit, Etelä-Korean, Taiwanin ja Yhdysvaltojen muut alueella vaikuttavat liittolais- ja kumppanimaat uhkana kansalliselle turvallisuudelleen. Tähän liittyvät muun muassa alue- ja merioikeudelliset kiistat Etelä-Kiinan merellä sekä kysymys Taiwanin liittämisestä Kiinaan. Kiinan taloudellinen ja teknologinen voimistuminen heikentää Yhdysvaltojen suhteellista valta-asemaa. Kiinan tavoitteena tulevaisuudessa on luoda alueellinen valta-asema lähivesiensä alueella, modernisoida asevoimat vuoteen 2035 mennessä ja olla johtava suurvalta vuosisadan puoliväliin mennessä.¹⁴

¹⁰ Winer, Jonathan M.: *Essential Questions about the Russia-Hamas Link: The Evidence and Its Implications*. Middle East Institute, 28.11.2023. [<https://www.mei.edu/publications/essential-questions-about-russia-hamas-link-evidence-and-its-implications>], luettu 5.3.2024.

¹¹ Baev, Pavel K.; Dmitry Gorenburg, David Lewis & Graeme P. Herd: *Russia End State: China and the Global South*. George C. Marshall European Center for Security Studies, 21.11.2023. [<https://www.marshallcenter.org/en/publications/clock-tower-security-series/strategic-competition-seminar-series-fy24/russia-end-state-china-and-global-south>], luettu 8.3.2024.

¹² Junhua Zhang: *The burgeoning China-Russia axis*. GIS Reports, 5.3.2024. [<https://www.gisreportsonline.com/r/china-russia-alignment-cooperation-ukraine-war-military-supplies-putin-xi-jinpin/>]; Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China: *China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis*, 24.2.2023. [https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html], luettu 5.3.2024.

¹³ Reynolds, Maura: 'We'll Be at Each Other's Throats': Fiona Hill on What Happens If Putin Wins. *Politico*, 12.12.2023. [<https://www.politico.com/news/magazine/2023/12/12/fiona-hill-ukraine-putin-00131285>], luettu 5.3.2024. Fiona Hill on toiminut vuosia turvallisuuspoliittisena neuvonantajana eri hallinnoissa.

¹⁴ The State Council of the People's Republic of China: *China's National Defense in the New Era*, 2019. [https://english.www.gov.cn/archive/whitepaper/201907/24/content_WS5d3941ddc6d08408f502283d.html]; Yi, Wang: *Maintain a Global Vision, Forge Ahead with Greater Resolve and Write a New Chapter in Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China.

Ilmastonmuutoksen vaikutuksesta arktinen alue lämpenee. Merijää sulaa ja yhdistää Pohjois-Amerikan, Aasian sekä Euroopan luoden käyttökelpoisempia, uusia merireittejä 2040-luvulle tultaessa.¹⁵ Arktisella alueella on lisäksi runsaasti erilaisia luonnonvaroja. Kiina on viime vuosina lisännyt toimintaansa arktisella alueella ja sillä on siellä useita tavoitteita, kuten esimerkiksi päästä osaksi arktisen alueen merenkulkua ja luonnonvarojen hyödyntämistä. Kiina haluaa suorittaa alueella tieteellisiä tutkimuksia ja saada sananvaltaa normien sekä sääntöjen laatimisessa.¹⁶

Kiina on kiinnostunut arktisen alueen taloudellisesta ja sotilaallisesta käytöstä. Kiina on kehittänyt valmiuksiaan puolustaa intressejään alueella turvallisuuteen keskittyvällä arktisella politiikalla ja asevoimien tuella. Kiinan tavoitteena on uusi polaarinen merireitti Vyö- ja tie -aloitteeseen liittyen sekä Kiinan sananvalta arktista aluetta koskevissa asioissa.¹⁷ Kiina on Arktisen neuvoston tarkkailijajäsen ja sillä on maailman suurin kalastuslaivasto. On mahdollista, että tulevaisuudessa näemme kiinalaisia kalastusaluksia arktisella alueella Kiinan laivaston tukemana.

Venäjän tavoitteena arktisella alueella on luoda kansainvälinen energiareitti öljyn ja nestemäisen maakaasun (LNG) viennille sekä Venäjän arktisen alueen muiden luonnonvarojen kaupalle. Venäjän tavoitteena on luoda vahvoja toimitusketjuja arktiselle alueelle, jotta varmistetaan tavaroiden esteetön kuljetus satamiin ja uusille talousalueille, sekä hankkia keskeinen asema kansainvälisen kaupan kauttakulussa. Toteutessaan uudet arktiset merireitit toisivat merkittäviä aika- ja taloushyötyjä lyhyempien reittien kautta Aasiasta Eurooppaan. Venäjän arktisella alueella sijaitsevat ydinaseet muodostavat merkittävän osan sen ydinasepelotteesta.¹⁸

Esimerkkinä Kiinan ja Venäjän arktisesta turvallisuusyhteistyöstä on Kiinan rannikkovartioston ja FSB:n rajavartiolaitoksen allekirjoittama meriturvallisuusyhteistyösopimus, jossa maat korostavat yhteisiä ponnisteluja terrorismin, laittoman maahanmuuton ja huumeiden ja aseiden salakuljetuksen torjumiseksi sekä laittoman kalastuksen lopettamiseksi. Kiina osallistuu myös tuleviin harjoituksiin.¹⁹

Venäjä on arktisen alueen suurin valtio pinta-alan ja väestön perusteella. Arktisella alueella on aina ollut suuri merkitys Venäjän politiikalle. Alueen resurssit ovat tuottaneet merkittävän osan Venäjän kansantulosta. Venäjä on rakentanut alueella uutta ja korjannut vanhaa sotilasinfrastruktuuria. Kiinalle Venäjä on portti arktiselle alueelle ja välttämätön kumppani alueelle pääsemiseksi. Kiina tarvitsee Venäjän hyväksyntää ja tukea laajentaakseen Vyö- ja tie -projekteja ja muuta toimintaa arktisella alueella. Ve-

[https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/202212/t20221225_10994828.html/], luettu 7.3.2024.

¹⁵ UCLA: *Projected shipping lanes through the Arctic for 2040–59*. 2023. [<https://newsroom.ucla.edu/file?fid=52e81f44f6091d782f001224>], luettu 5.3.2024.

¹⁶ The State Council Information Office of the People's Republic of China: *China's Arctic Policy*, 26.1.2018. [https://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm], luettu 5.3.2024.

¹⁷ Sharma, Anu: *China's Polar Silk Road: Implications for the Arctic Region*. Air University, 25.10.2021. [<https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/2820750/chinas-polar-silk-road-implications-for-the-arctic-region/>], luettu 6.3.2024.

¹⁸ Rumer, Eugene; Richard Sokolsky & Paul Stronski: *Russia in the Arctic—A Critical Examination*. Carnegie Endowment for International Peace, 29.3.2021. [<https://carnegieendowment.org/2021/03/29/russia-in-arctic-critical-examination-pub-84181>]; McClintock et al. (2021), s. 14–18.

¹⁹ Nilsen, Thomas: *Russia's Coast Guard Cooperation with China Is a Big Step*. *The Independent Barents Observer*, 28.4.2023. [<https://thebarentsobserver.com/en/security/2023/04/russias-arctic-coast-guard-cooperation-china-big-step-expert>], luettu 5.3.2024.

näjä ja Kiina ovat tehneet alueella onnistunutta yhteistyötä Yamal LNG -kaasuprojektin parissa. Venäjän arktisella alueella on vielä vähän infrastruktuuria ja satamia, mikä on merkittävä kehityskohde tulevaisuudessa.²⁰

Sotilaallinen yhteistyö

Pääosa Kiinan ja Venäjän sotilaallisesta yhteistyöstä koostuu aseviennistä ja sotaharjoituksista. Yhteiset sotaharjoitukset eri puolilla maailmaa ovat parantaneet maiden sotilaallisia suorituskykyjä ja asevoimien yhteensopivuutta. Sotaharjoitukset ovat tarjonneet Kiinalle mahdollisuuden oppia Venäjän sotakokemuksista. Sotakokemuksen puute on yksi Kiinan asevoimien suurimmista heikkouksista. Samalla harjoitukset toimivat voimannäyttönä Yhdysvalloille.²¹

Sotaharjoitukset ovat monipuolistuneet, mutta Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan on vaikuttanut harjoittelun määrään etenkin Venäjän maavoimien osalta. Venäjän ja Kiinan sotatekninen yhteistyö indikoi Venäjän halua kohti kattavampaa keskinäistä yhteistyötä ja Venäjältä on tullut vähemmän epäroivä Kiinaan kohtaan suurelta osin olosuhteiden pakosta. Venäjä on riippuvainen Kiinan kaupasta.²²

Venäjällä on ollut merkittävä rooli Kiinan asevoimien modernisaatiossa. Venäjän asevientä on auttanut korjaamaan puutteita Kiinan suorituskyvyissä ja edistänyt Kiinan kotimaista aseollisuutta. Venäjä käyttää Kiinan elektronisia komponentteja avaruusohjelmissaan, lentokoneiden valmistuksessa käytettäviä komposiittimateriaaleja ja -teknologiaa sekä taistelulaivojen moottoreita, mikä johtaa lisääntyvään sotatekniseen keskinäisriippuvuuteen. Lokakuussa 2019 presidentti Putin ilmoitti, että Venäjä avustaa aktiivisesti Kiinaa ohjusten varhaisvaroitusjärjestelmän kehittämisessä, mikä on osoitus suhteiden lähentymisestä. Venäjän riippuvuus Kiinasta tärkeiden komponenttien ja teknologioiden lähteenä on kasvanut sen Ukrainaan käynnistämän hyökkäyksen jälkeen. Länsimaiden pakotteiden vaikutusten lieventämiseksi Venäjä tarvitsee Kiinasta elektronisia komponentteja ja merivoimien dieselmoottoreita, joita se on aiemmin ostanut länsimailta.²³

Venäjän aseviennin määrä Kiinaan on viime vuosina vähentynyt tuntuvasti. Ajurina tälle on toiminut Kiinan oman puolustusteollisuuden kehittyminen. Kumppanuudesta huolimatta Kiina on vakoillut, varastanut immateriaalioikeuksia ja käänteiskopioinut venäläisiä sotilaslentokoneita, lentokoneiden moottoreita ja ilmatorjuntajärjestelmiä, mikä on huolestuttanut venäläisiä asevalmistajia.²⁴ Todennäköisesti Venäjän merkittävä asevientä Kiinaan lakkaa jo lähitulevaisuudessa. Kiinan aseollisuuden kehittyminen johtaa myös siihen, että se kilpailee jatkossa kansainvälisistä asemarkkinoista Venäjän kanssa. Aseviennistä kilpaileminen voi hiertää maiden välejä, sillä asevientä on aina ollut Venäjälle tärkeää niin taloudellisesti kuin poliittisesti. Vuonna 2022 Kiina oli

²⁰ Boulègue, Mathieu: *The militarization of Russian polar politics*. Chatham House, June 2022, s. 4–8. [https://www.chathamhouse.org/2022/06/militarization-russian-polar-politics], luettu 6.3.2024.

²¹ Hart, Brian: How Deep Are China-Russia Military Ties? *ChinaPower Project*, CSIS, 9.11.2023. [https://chinapower.csis.org/china-russia-military-cooperation-arms-sales-exercises/], luettu 6.3.2024.

²² Korolev, Alexander: *A 'No Limits' Partnership? China-Russia Strategic Cooperation*. The China Story, 1.3.2023. [https://www.thechinastory.org/a-no-limits-partnership-china-russia-strategic-cooperation/], luettu 6.3.2024.

²³ Korolev, Alexander: *A 'No Limits' Partnership? China-Russia Strategic Cooperation*.

²⁴ Dorsey, James M.: *A Fragile Anti-US Alliance: Russia Accuses China of Technology Theft*. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 4.3.2020. [https://besacenter.org/russia-china-technology-theft/], luettu 6.3.2024.

jo maailman neljänneksi suurin aseviejä heti Venäjän jälkeen. Kaikesta huolimatta Kiinalla voi olla tulevaisuudessa suurempi rooli Venäjän asevoimien suorituskyvyn rakentamisessa.²⁵

Taloudellinen yhteistyö

Kiinan ja Venäjän kahdenvälinen kauppa on lisääntynyt viime aikoina, mutta maiden välinen taloudellinen suhde on Kiinalle edullinen. Länsimaiden pakotteiden takia Venäjä on toteuttanut ”käännös itään” -politiikkaa, mikä tarkoittaa ulkomaankaupan maantieteellisen ulottuvuuden laajentamista Kiinan lisäksi muualle Aasiaan, Afrikkaan ja Latinalaiseen Amerikkaan.²⁶

Kiinan ja Venäjän kaupankäyntiä hallitsee energia. Kiinalla on valtavat energiantarpeet maan teollisuuden takia ja Venäjällä on runsaasti öljyä ja maakaasua. Kiina ei ole oma-
varainen öljyn ja maakaasun suhteen sekä tiettyjen maataloustuotteiden suhteen.²⁷

Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja halukkuus käyttää energiaa geopolittisena aseena ovat tuhonneet Venäjän luotettavuuden energiantoimittajana Euroopassa. On epätodennäköistä, että nämä energiamarkkinat koskaan palaisivat ennalleen. Euroopan valtiot ja eurooppalaiset yritykset ovat kokeneet Venäjän kanssa käytävän kaupan riskien toteutumisen.²⁸

Venäjälle asetetut pakotteet ja vientikiellot eivät ole lopettaneet Venäjän sotaa Ukrainaa vastaan, ja Venäjän taloudelle aiheutuneet vahingot ovat toistaiseksi olleet rajalliset. Pakotteet alkavat todennäköisesti purra pidemmällä aikavälillä ja tuotannon sekä teknologiakehityksen pullonkaulat alkavat vaikuttaa muun muassa Venäjän puolustus- ja energiateollisuuteen. Länsimaissa energiakustannusten nousu on kiihdyttänyt energia-alojen siirtymää puhtaampiin energioihin.²⁹

Venäjän kasvava riippuvuus Kiina-kaupasta korostaa mahdollisia heikkouksia, jotka johtuvat Kiinan taloudellisista ongelmista ja renminbin (yuan)³⁰ valuuttasäännöksistä. Tämä on saanut Venäjän kehittämään digitaalista ruplaa.³¹ Länsimaiden pakotteista huolimatta Venäjän ja Kiinan kauppa on kasvanut, mikä edistää kahdenvälistä kauppa- ja rahoitusyhteistyötä. Kauppaa käydään paljon renminbeissä ja ruplissa, mikä edistää molempien maiden pyrkimystä heikentää dollarin asemaa. Dollarin asema kansainvälisenä varantovaluuttana on kuitenkin vahva. Venäjän talouskasvu riippuu pääasiassa hallituksen menoista sotateollisuuteen ja asevoimiin. Digitaalisen ruplan kehittämisellä

²⁵ Dyvik, Einar H.: Market share of the leading exporters of major weapons 2018-2022. *Statista*, 30.11.2023. [<https://www.statista.com/statistics/267131/market-share-of-the-leading-exporters-of-conventional-weapons/>], luettu 6.3.2024. Venäjän asevientä oli vuonna 2022 2,820 mrd\$ ja Kiinan 2,017 mrd\$.

²⁶ Liu, Fenghua: Russia's "Turn to the East" Policy: Evolution and Assessment. *Chinese Journal of Slavic Studies*, 3(2), 2023, s. 247–262. [<https://doi.org/10.1515/cjss-2023-0020>], luettu 7.3.2024.

²⁷ John, Oliver B.: *China takes centre stage in Middle East diplomacy*. East Asia Forum, 11.4.2023. [<https://www.eastasiaforum.org/2023/04/11/china-takes-centre-stage-in-middle-east-diplomacy/>], luettu 7.3.2024.

²⁸ Baldwin, Harriett: *Russia's war against Ukraine and transatlantic energy security challenges*. NATO Parliamentary Assembly, 8.10.2023. [<https://www.nato-pa.int/document/2023-energy-security-report-baldwin-023-esc>], luettu 7.3.2024.

²⁹ Baldwin (2023).

³⁰ Kiinan valuutan nimi on renminbi (RMB), valuutan yksikkö on yuan (CNY).

³¹ The Investopedia Team: *Digital Ruble: Definition, How It Works, History, and Goals*. Investopedia, 20.12.2023. [<https://www.investopedia.com/terms/c/cryptoruble.asp>], luettu 8.3.2024.

Venäjä pyrkii estämään inflaatiota ja levottomuuksia maassa, mutta se voi muodostaa pitkän aikavälin taloudellisia riskejä.³²

Venäjän ruplan ja Kiinan renminbin osuus Venäjän kokonaisulkomaankaupasta on lähes 70 %, kun Venäjä siirtyy nopeasti pois länsimaisista valuutoista. Vuonna 2023 95 % Venäjän kaupasta Kiinan kanssa käytiin ruplissa ja renminbeissä ja maksukanavia koskeva kysymys on ratkaistu. Kiina on nyt keskeinen sekä teollisuus- että kulutus- hyödykkeiden toimittaja, joka auttaa Venäjää pitämään kotimaisen taloutensa pystyssä, kun se jatkaa sotaa G7-maiden rankaisevien taloudellisten toimenpiteiden alaisena.³³

Kiinan ja Venäjän kahdenvälinen kauppa nousi 240 miljardiin dollariin vuonna 2023, mikä on uusi ennätys. Puolet Venäjän vuoden 2023 öljyn ja öljyjalosteiden viennistä on toimitettu Kiinaan. Venäjän osuus Kiinan ulkomaankaupan kokonaisliikevaihdosta on kuitenkin pieni, vain noin 4 %.³⁴

Venäjä vie Kiinaan pääasiassa energiaa, metalleja, puutavaraa, maataloustuotteita ja äyriäisiä. Kiina vie Venäjälle autoja ja kuorma-autoja, kulutuselektroniikkaa, koneita ja laitteita, kaivinkoneita, mikroprosessoriyksiköitä, vaatteita, kenkiä ja kulutustavaroita. Venäjä tarvitsee näitä tuotteita, kuten kumia, kemikaaleja ja muoveja, ylläpitääkseen sodanaikaista talouttaan. Huomioitavaa on, että suuri osa Kiinan vientitavaroista ja hyödykkeistä on kaksikäyttöistä, eli niitä voidaan käyttää hyödyksi myös Venäjän sotatoteellisuuksissa ja asevoimissa.³⁵

Arvioiden mukaan Kiinan ja Venäjän bruttokansantuotteen välinen ero jatkaa kasvamista merkittävästi Venäjän talouden hidastumisen takia. Venäjän riskialtis ja heikko liiketoimintaympäristö ei houkuttele laajoja investointeja yksityisiltä kiinalaisilta sijoittajilta, vaan suurimmat investoinnit tapahtuvat hallitusten sopimien aloitteiden kautta. Venäjä on yhä enemmän riippuvainen Kiinan taloudesta ja kaupasta. Vienti Venäjälle auttaa myös Kiinaa sen talousongelmissa, koska Kiinan kotimaan kulutus ei ole kasvussa.³⁶

Venäjä ja Kiina kuuluvat molemmat BRICS-järjestöön, jossa ne tekevät yhteistyötä. BRICS-järjestöön kuuluvat maailman suurimmat kehittyvät maat: Kiina, Venäjä, Intia, Brasilia ja Etelä-Afrikka. Vuoden 2024 tammikuussa mukaan tulivat lisäksi Egypti, Etiopia, Iran ja Yhdistyneet arabiemiirikunnat. BRICS-maat pitävät säännöllisiä huipukokouksia etenkin kaupan ja talouden asioista.³⁷ BRICS:n jäsenet jakavat vaihtoehdoisen näkemyksen globaalista talousjärjestelmästä sekä halun vaikuttaa enemmän

³² Colibasano, Antonia: *Russia's Dependence on China May Not Be Enough to Save Economy*. Jamestown Foundation, 8.2.2024. [<https://jamestown.org/program/russias-dependence-on-china-may-not-be-enough-to-save-economy/>], luettu 8.3.2024.

³³ Ramos, Mauro: De-Dollarization: 95% of the Trade between China and Russia Didn't Use the US Dollar. *Brasil de Fato*, 21.12.2023. [<https://www.brasildefato.com.br/2023/12/21/de-dollarization-95-of-the-trade-between-china-and-russia-didn-t-use-the-us-dollar>], luettu 8.3.2024.

³⁴ Pollard, Jim: Trade with Russia Hit \$240 Billion in 2023, China Says. *Asia Financial*, 12.1.2024.

[<https://www.asiafinancial.com/trade-with-russia-hit-240-billion-in-2023-china-says>], luettu 7.3.2024.

³⁵ Graham, Niels: *Chinese Exports Have Replaced the EU as the Lifeline of Russia's Economy*. Atlantic Council, 4.3.2024. [<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/econographics/chinese-exports-have-replaced-the-eu-as-the-lifeline-of-russias-economy/>], luettu 8.3.2024.

³⁶ Graham (2024); Kaczmarek, Marcin & Natasha Kuhrt: *Putin and Xi: Beijing Belt and Road Meeting Highlighted Russia's Role as China's Junior Partner*. The Conversation, 24.10.2023. [<https://theconversation.com/putin-and-xi-beijing-belt-and-road-meeting-highlighted-russias-role-as-chinas-junior-partner-216187>], luettu 8.3.2024.

³⁷ Hart, Brian: The 2023 BRICS Summit: A Mixed Bag for China. *ChinaPower Project*, 5.9.2023.

[<https://chinapower.csis.org/analysis/the-2023-brics-summit-a-mixed-bag-for-china/>], luettu 8.3.2024.

kansainvälisen kaupan ja talouspolitiikan sääntöihin. BRICS-maiden jäsenyyden viimeaikainen laajentuminen on Xi Jinpingin mukaan osoittanut kehitysmaiden luottamuksen moninapaisen maailman tavoitteluun. Kiina ja Venäjä näkevät BRICS-maat ratkaisevana mekanismina G7-maiden maailmanlaajuisen vaikutuksen torjumiseksi.³⁸

Tulevaisuudessa Venäjän ja Kiinan taloudessa on odotettavissa merkittäviä ongelmia. Venäjän varat kansallisessa omaisuusrahastossa laskivat 44 % tammikuusta 2022 joulukuuhun 2023. Rahaston kokonaisomistus putosi 12 % samana ajanjaksona. Rahaston likvidit varat voivat kestää vielä vuoden tai kaksi, jos Venäjän öljyn vientihinta putoaa alle 50 dollariin tynnyriltä.³⁹

Kiinan taloudellista kehitystä heikentävät epävakaus, deflaatio⁴⁰ ja heikko kuluttajien luottamus talouteen. Kiinan talouden elpyminen on hidasta. Talousnäkymiä heikentävät kiinteistöalan kriisi ja lyhyellä aikavälillä heikko kansainvälinen kysyntä sekä kasvun rakenteelliset rajoitteet. Kasvua rajoittavat yritysten, paikallishallintojen ja kotitalouksien korkea velkaantumisaste, väestön ikääntyminen, nuorisotyöttömyys sekä hitaampi tuottavuuden kasvu.⁴¹

Moninapainen maailma

Moninapainen maailma voidaan määritellä seuraavalla tavalla. Moninapaisessa maailmassa on useita kilpailevia alueita ja maita, joilla on yksilölliset intressit sekä arvot, ja jotka tekevät yhteistyötä tai kilpailevat toistensa kanssa. Moninapaisuus muuttaa maiden välistä valtdynamiikkaa. Maat ja alueet muodostavat sotilaallisia ja taloudellisia liittoutumia sekä kumppanuuksia omien tavoitteiden mukaisesti. Yhdysvallat ja Kiina ovat merkittävimmät navat, ja niiden asemaa tukevat maiden taloudellinen, poliittinen, sotilaallinen ja ideologinen voima. Venäjällä ja Euroopalla on kummallakin tärkeä rooli.⁴²

Moninapaisessa maailmassa on monia pienempiä alueellisesti tai ideologisesti muodostuneita liittoutumia, jotka pyrkivät toteuttamaan talouteen ja turvallisuuteen liittyviä tavoitteitaan muodostaessaan suhteita voimakkaiden kansallisvaltioiden kanssa. Pienet valtiot voivat olla merkittävässä roolissa, vaikka niiden vaikutusvalta ei ole yhtä suuri kuin suurvalloilla. Keinoina käytetään sotilaallista liittoutumista sekä alueellisen vaikutusvallan hankkimista.⁴³

Maailmanlaajuisen liittoutumien uudelleenjärjestely on käynnissä ja pakottaa valtiot uudenlaiseen strategiseen kilpailuun. Useat maat haluavat ylläpitää luottamuksellisia

³⁸ Hart, Brian: The 2023 BRICS Summit: A Mixed Bag for China.

³⁹ Tan, Huileng: Russia Has Burned through Almost Half of the Liquid Reserves in Its National Wealth Fund as It Bleeds Money amid the War in Ukraine. *Business Insider*, January 18, 2024. [<https://www.businessinsider.com/russia-economy-bleeding-money-liquid-reserves-national-wealth-fund-war-2024-1?r=US&IR=T>], luettu 8.3.2024.

⁴⁰ Shi, He-Ling: *China's Unspoken Deflation Challenge*. East Asia Forum, 21.1.2024. [<https://eastasiaforum.org/2023/10/21/chinas-unspoken-deflation-challenge/>], luettu 8.3.2024.

⁴¹ World Bank: Sustained Policy Support and Deeper Structural Reforms to Revive China's Growth Momentum - World Bank Report. Press release, 14.12.2023. [<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/12/14/sustained-policy-support-and-deeper-structural-reforms-to-revive-china-s-growth-momentum-world-bank-report>], luettu 9.3.2024.

⁴² India CSR: *The Multipolar World: Meaning, Characteristics, Historical Evolution and Key Pillars*. India CSR, 9.10.2023. [<https://indiacsr.in/multipolar-world-meaning-evolution-pillars/>], luettu 9.3.2024.

⁴³ India CSR: *The Multipolar World: Meaning, Characteristics, Historical Evolution and Key Pillars*. India CSR, 9.10.2023. [<https://indiacsr.in/multipolar-world-meaning-evolution-pillars/>], luettu 9.3.2024.

suhteita kansainvälisissä asioissa ja tahtovat hyödyntää Kiinan ja Yhdysvaltojen laajenevan kilpailun tarjoamia mahdollisuuksia. Nämä välivaltiot⁴⁴ pyrkivät vahvistamaan vaikutusvaltaansa globaaleissa asioissa tekemällä yhteistyötä Yhdysvaltojen, Kiinan, Euroopan unionin ja Venäjän kanssa ilman kaiken kattavia sitoumuksia.⁴⁵

Kun otetaan huomioon välivaltioiden laajeneva maailmanlaajuinen geopoliittinen ja taloudellinen vaikutusvalta, niillä on yhä tärkeämpi rooli omilla alueillaan. Ne ovat mukana määrittelemässä politiikkaa esimerkiksi ilmastonmuutoksesta, globaalista terveydestä ja internetin hallinnasta sekä muista kriittisistä kansainvälisistä kysymyksistä.⁴⁶

Kiina kannattaa moninapaista järjestystä, ei blokkipolitiikkaa. Blokkiajattelu muistuttaa Kiinan näkökulmasta liiaksi kylmän sodan aikaista järjestystä, jossa korostuivat nollasummapelejä ja voimapolitiikka.⁴⁷ Kumppanuuksien muodostaminen on Kiinan diplomatian erityispiirre. Kiina kehitti strategian muodostaa kumppaneita liittolaisten sijaan kylmän sodan jälkeen. Kiinan päätöstä rakentaa näin monimutkainen verkosto ei ole tehty sattumanvaraisesti. Siihen vaikutti merkittävästi tarve vastustaa Yhdysvaltojen painetta, tarve ylläpitää rauhaa ja vakautta Kiinan rajoilla sekä pitkän aikavälin modernisaatiotavoitteen saavuttaminen.⁴⁸

Yhdysvaltojen näkökulmasta Kiinan ja Venäjän tavoitteina on syrjäyttää Yhdysvallat maailman hallitsevana teknologisenä voimana ja heikentää Yhdysvaltojen valta-asemaa globaalissa rahoitusjärjestelmässä sekä Yhdysvaltain dollarin asemaa globaalina varantovaluuttana. Kiinan tavoitteena on vuosisadan puoliväliin mennessä saavuttaa sotilaallinen ylivoima, jotta Yhdysvallat ja sen liittolaiset eivät puuttuisi konflikteihin Taiwanissa, Etelä-Kiinan merellä tai Itä-Kiinan merellä. Lisäksi Kiinan ja Venäjän tavoitteena on heikentää Yhdysvaltojen vaikutusvaltaa ja uskottavuutta liittolaisten hankkimisessa.⁴⁹

Mitä Kiina ja Venäjä haluavat?

Kiinan näkökulmasta maailma käy läpi syvällisiä muutoksia, joita ei ole nähty vuosisataan. Rauhan, kehityksen ja kaikkia osapuolia hyödyttävän yhteistyön historiallinen suuntaus on pysäyttämätön. Maailman moninapaisuuden, taloudellisen globalisaation ja kansainvälisten suhteiden laajemman demokratian vallitsevat suuntaukset ovat peruuttamattomia. Toisaalta maailma kohtaa monimutkaisia ja toisiinsa kietoutuneita turvallisuushaasteita, vahingollista hegemoniaa, ylivaltaa ja kiusaamista sekä pitkän ja

⁴⁴ Välivaltioilla tarkoitetaan väkirikkaita ja taloudellisesti kasvavia valtioita, joita ovat muun muassa Intia, Indonesia, Brasilia, Turkki ja Etelä-Afrikka.

⁴⁵ GMFUS: Alliances in a Shifting Global Order: Rethinking Transatlantic Engagement with Global Swing States, 2.5.2023. [<https://www.gmfus.org/news/alliances-shifting-global-order-rethinking-transatlantic-engagement-global-swing-states>], luettu 9.3.2024.

⁴⁶ Sama.

⁴⁷ Yi, Wang: *Maintain a Global Vision, Forge Ahead with Greater Resolve and Write a New Chapter in Major-Country Diplomacy with Chinese Characteristics*. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2022. [https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/wjbz_663308/2461_663310/202212/t20221225_10994828.html/], luettu 9.3.2024; Mattlin, Mikael; Lauri Paltemaa & Juha A. Vuori.: *Kiinan poliittinen järjestelmä*. 1. painos, Tampere 2022, s. 273–274.

⁴⁸ Quan, Li, & Min Ye: China's emerging partnership network: what, who, where, when and why. *International Trade, Politics and Development*, 3(2), 2019, s. 66–81. [<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/ITPD-05-2019-0004/full/html>], luettu 9.3.2024.

⁴⁹ Kempe, Frederick & Alexander Mirtchev: *New American China Strategy*. Atlantic Council, 2021. [<https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2021/01/The-Longer-Telegram-Toward-A-New-American-China-Strategy.pdf> /], luettu 7.3.2024.

mutkikkaan maailmantalouden elpymisen. Kiinan näkökulmasta maat ympäri maailmaa ovat syvästi huolissaan ja innokkaita löytämään yhteistyöllä tien ulos kriisistä. Tämä Xi Jinpingin puheen osa on Kiinan narratiivin mukainen. Puhetta tulkittaessa täytyy muistaa, että Kiinan käyttämät länsimaiset käsitteet pitävät sisällään täysin eri merkityksen ”kiinalaisin erikoispiirtein”.⁵⁰

Lokakuussa 2022 presidentti Vladimir Putin sanoi puheessaan Valdain klubissa, että kaikkien yhteinen tulevaisuus vaatii vuoropuhelua lännen ja uusien moninapaisen kansainvälisen järjestyksen keskustelun välillä. Hänen mielestään maailman sivilisaation perusta koostuu idän, Latinalaisen Amerikan, Afrikan ja Euraasian perinteisistä yhteiskunnista. Näitä ovat esimerkiksi Brasilia, Etelä-Afrikka, Turkki, Intia ja Indonesia.⁵¹

Putinin mukaan maailma on siirtymässä globalisaatiosta sivilisaatioalustojen syntyymiseen, joita voidaan kutsua myös voimakkeuksiksi tai navoiksi, ja edelleen niiden väliin vuorovaikutukseen ja integraatioon. Tämä on pitkään kestävä prosessi ja kokonaan uusi aikakausi, johon valtiot ovat siirtymässä. ”*Uudet maailmankehityksen keskuksat näkevät moninapaisuuden mahdollisuutena säilyttää suvereniteettinsä ja sosiokulttuurisen identiteettinsä sekä kehittyä harmonisesti – perinteidensä mukaisesti ja kansallisten etujensa ja kansojensa pyrkimysten ohjaamana.*”⁵²

Yhdysvaltojen näkökulmasta Kiina haluaa syventää ja ylläpitää suhdettaan naapuriinsa ja strategiseen kumppaniinsa Venäjään läntisen paineen hillitsemiseksi ja lujittaa Vyö ja tie -aloitetta geopoliittiseksi ja geotaloudelliseksi työkaluksi, joka olisi perustana tulevalle Kiinan johtamalle globaalille järjestykselle. Kiinan tavoitteena on käyttää kasvavaa vaikutusvaltaansa kansainvälisissä instituutioissa kumotakseen aloitteita, standardeja ja normeja, joita se pitää Kiinan etujen vastaisina, kuten ihmisoikeuskysymykset ja kansainvälinen merioikeus. Kiina haluaa edistää uutta, hierarkkista, autoritaarista käsitystä kansainvälisestä järjestyksestä.⁵³

Kiinan ja Venäjän visio moninapaisesta maailmanjärjestyksestä

Kiina hyödyntää moninapaisuuden periaatetta saadakseen vaikutusvaltaa. Kiina tarjoaa ideologisen ja aloitteiden pohjan, jolla se houkuttelee muun muassa globaalin etelän maita vastavoimaksi Yhdysvaltoja vastaan. Kumppanuuksien, maailmanlaajuisten aloitteiden ja kansainvälisten järjestöjen asiaohjelmien avulla Kiina pyrkii muodostamaan uutta kansainvälistä järjestystä ja kansainvälisiä instituutioita. Vanhan ja uuden järjestyksen välisessä kilpailussa korostuvat kansainvälinen turvallisuus, talous ja ideologiat. Kilpailu käydään voimakkaiden kansallisvaltioiden ja kilpailevien ideologioiden välillä. Kiina ja Venäjä ilmoittavat kannattavansa YK-keskeisen kansainvälisen järjes-

⁵⁰ Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China: *Forging Ahead to Open a New Chapter of China-Russia Friendship, Cooperation and Common Development*. Xi Jinping’s speech, 20.3.2023. [https://www.mfa.gov.cn/eng/zxxx_662805/202303/t20230320_11044359.html]; Malin, Oud & Katja Drinhausen (eds.): *Decoding China*. 10.3.2023. [<https://decodingchina.eu/>], luettu 9.3.2024.

⁵¹ Drobinin, Alexey: The Vision of a Multipolar World. The Civilizational Factor and Russia’s Place in the Emerging World Order. *Russia in Global Affairs*, 20.2.2022. [<https://eng.globalaffairs.ru/articles/the-vision-of-a-multipolar-world/#>], luettu 9.3.2024.

⁵² Drobinin (2022).

⁵³ Kempe & Mirtchev (2021).

telmän, kansainvälisen oikeuden tukeman kansainvälisen järjestyksen sekä YK:n peruskirjan tavoitteita ja periaatteita. Kiina ja Venäjä tulkitsevat näitä periaatteita kuitenkin omien intressiensä kautta.⁵⁴

Kiina ei pidä nykyistä kansainvälistä järjestelmää reiluna ja oikeudenmukaisena globaalin etelän maita kohtaan, ja Kiina ilmoittaa olevansa kehitysmaiden puolestapuhuja. Kiina on yhä enemmän omaksunut monenvälisyyden keinona edistää ulkopoliittisia tavoitteitaan. Tämä on näkynyt sen osallistumisessa järjestöihin, kuten Yhdistyneisiin kansakuntiin, Maailman kauppajärjestöön (WTO) ja Shanghain yhteistyöjärjestöön (SCO).⁵⁵

Kiinan tavoitteena aloitteissa on ollut hallita Kiinan toimintaan liittyviä erimielisyyksiä kehitys- ja turvallisuuskontekstissa liittämällä ne osaksi YK:n asiaohjelmaa. Samalla aloitteet voivat toimia kehyksenä, jolla edistetään ja normalisoidaan Kiinan laajaa lähestymistapaa sisäiseen turvallisuuteen maailmanlaajuisesti ja heikennetään Yhdysvaltojen asemaa kestävän turvallisuuden toimijana.⁵⁶

Globaali turvallisuusaloite perustuu yhteiseen visioon yhteisestä, kattavasta, yhteistyöhön perustuvasta ja kestävästä turvallisuudesta. Kansainvälistä turvallisuusaloitetta kuvaillaan myös Xi Jinpingin kattavan kansallisen turvallisuuden näkemyksen jatkeeksi, ja se voi antaa siihen liittyville valtioille laajan toimivallan perustella lähes mitä tahansa toimia turvallisuuden lipun alla ja indikoi kansainvälisten normien uutta ristiiriitä.⁵⁷

Moninapaiseen maailmaan kuuluu uusi monenvälisyys kansainvälisissä organisaatioissa kuten YK ja Maailman kauppajärjestö. Lisäksi taloudellista monenvälisyyttä edustaa Vyö- ja tie -aloite yhdessä globaalin kehitysaloitteen kanssa, joka liittyy YK:n kehitysohjelmaan 2030.⁵⁸ Xi Jinpingin ehdottama maailmanlaajuinen sivilisaatioaloite pyrkii edistämään ihmisyhteiskunnan yleistä kehitystä, jossa monimuotoisuus on ollut sivilisaatioiden merkittävä piirre.⁵⁹ Äskettäin julkaistiin Kiinan globaali tekoälyn hallinnan aloite, joka toimisi alustana Kiinan suosimien narratiivien levittämiseksi ja niiden asettamiselle tekoälyn standardiksi.⁶⁰

⁵⁴ Feng, Liu & He Kai: China's Bilateral Relations, Order Transition, and the Indo-Pacific Dynamics. *The China Review*, 23(1), 2023, s. 11–43. [<https://www.jstor.org/stable/48717987>], luettu 9.3.2024.

⁵⁵ Xinhua (2017), Xi Jinping ehdotti, että hän noudattaa rauhanomaisen kehityksen polkua ja edistää sellaisen yhteisön rakentamista, jolla on yhteinen tulevaisuus ihmiskunnalle. [http://www.xinhuanet.com/politics/19cpcnc/2017-10/18/c_1121821003.htm/], luettu 9.3.2024.

⁵⁶ Zha, Daojiong: The Chinese Offer of a Global Security Initiative: Anything New? *ASEAN Focus*, 22.2.2023. [<https://fulcrum.sg/aseanfocus/the-chinese-offer-of-a-global-security-initiative-anything-new/>], luettu 9.3.2024.

⁵⁷ Drinhausen, Katja & Helena Lagarda: "Comprehensive National Security unleashed": How Xi's approach shapes China's policies at home and abroad. *MERICs*, 15.9.2022. [<https://www.merics.org/en/report/comprehensive-national-security-unleashed-how-xis-approach-shapes-chinas-policies-home-and/>], luettu 8.3.2024.

⁵⁸ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China: Jointly Advancing the Global Development Initiative and Writing a New Chapter for Common Development, 21.9.2022. [https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202209/t20220922_10769721.html/], luettu 20.4.2023.

⁵⁹ The State Council Information Office of the People's Republic of China: Global Civilization Initiative injects fresh energy into human development. [http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-03/19/content_85177312.htm/], luettu 9.3.2024.

⁶⁰ Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China: Wang Yi on Global AI Governance: Ensure that AI is a Force for Good, Ensure Safety and Ensure Fairness, 7.3.2024. [https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/202403/t20240308_11256430.html], luettu 9.3.2024.

Muita globaalin hallinnan alueita ovat syvämeri, napa-alueet, ulkoavaruus, kyberavaruus ja digitaalitekнологia, joihin Kiina Venäjän tuella todennäköisesti pyrkii asettamaan omat aloitteensa. Xi Jinpingin ohjaavan ideologian mukaisesti Kiina on esittänyt perustamiselementtejä uudelle kansainväliselle järjestykselle, joka on moninapainen, mutta käytännössä edistää Kiinan tavoitteita. Moninapainen järjestys on todennäköisesti myös epävakampi.

Toteutuuko Kiinan ja Venäjän visio moninapaisesta maailmasta? Ei ainakaan lähiaikoina ilman suuria shokkeja, jotka taannuttavat Yhdysvaltojen ylivoiman. Yhdysvallat on tällä hetkellä ylivoimainen kaikissa valtiollisen voiman kategorioissa, joita ovat sotilaallinen voima, talous, teknologia ja innovaatiot, yhteiskunnan tuki sekä maan harjoittama politiikka. Vaikka Yhdysvallat harjoittaa aiempaa pidättyvämpää ulkomaanpolitiikkaa ja maa on sisäpoliittisesti polarisoitunut, ei sille vielä näillä perusteilla löydy lähitulevaisuudessa haastajaa. Kiinalla ja Intialla on pitkällä aikavälillä mahdollista nousta johtavaksi suurvallaksi.

SOTILASLÄÄKETIEDE – MITÄ JOKAISEN SOTILAAN TULISI TIETÄÄ SOTAVAMMOISTA JA NIIDEN HOIDOSTA?

Richard Lundell¹

Sodassa on raakaa, siinä vuotaa veri, se on intensiivistä ja ihmiselle kuluttavaa niin henkisesti kuin fyysisestikin. Sotilaslääkätieteellä pyritään ylläpitämään joukon fyysistä ja henkistä toimintakykyä sekä moraalia ja vähentämään sodan aiheuttamien vammojen vaikutusta joukkoihin. Haavoittuneiden sotilaiden hoitoa on toteutettu niin pitkään, kuin on käyty sotaa, ja sota on yhtä vanha, kuin historia. Kuitenkin se mitä nykypäivänä kutsumme sotilaslääkätieteeksi on tulosta 1800-luvulla, Napoleonin sotien aikana alkaneesta kehityksestä, jota ovat vauhdittaneet sen jälkeiset laajemmat konfliktit, lääketieteellisen luonnontieteellinen vallankumous ja erityisesti 1900-luvun kaksi maailmansotaa ja 1990-luvulla vahvasti tieteeseen pohjautuva lähestymistapa.

Sotilaslääkätiede, jos tätä termiä historiallisessa kontekstissa edes voi käyttää, ei toki ole ollut vain sotavammojen hoitoon keskittyvää toimintaa. Lähes koko ihmisten historian ajan taudit ovat olleet sotajoukkojen isoin riesa. Suuren ihmisjoukon liikkuminen, tiivis kanssakäyminen, huono hygieniataso, vesihuollolliset haasteet ja puutteellinen ravinto ovat aiheuttaneet erityisen otolliset olosuhteet tarttuvien tautien leviämiselle. Sunzi kuvasi jo 400-luvulla ennen ajanlaskumme alkua (eaa.) tunnetussa teoksessaan *Sodankäynnin taito*, että ne armeijat, jotka välttävät taudit, tulevat selviytymään taisteluista voittajina.²

Erilaiset taudinaiheuttajat ovat muistakin syistä olleet ongelmallisia sotajoukoille. Esimerkiksi Napoleonin aikaisissa sodissa 1800-luvun alussa kahdeksan kertaa enemmän brittiarmeijan sotilaita kuoli tauteihin kuin vammoihin. Yhdysvaltain sisällissodassa (vuosina 1861–1865) kaikista menehtyneistä sotilaista 60 % kuoli tarttuviin tauteihin.³ Taisteluissakin lievemmin haavoittuneet sotilaat kuolivat usein haavainfektioiden seurauksena, kun ennaltaehkäisykeinoilla ei kyetty estämään näiden syntyä ja näiden hoito ei ollut tarpeeksi kehittynyttä.⁴ Jo ensimmäisessä maailmansodassa tehtiin selkeitä harppauksia kenttähygienian saralla, mutta vasta toisen maailmansodan aikana saatiin

¹ Richard Lundell (s. 1987) on suomalainen terveydenhuollon erikoislääkäri, lääkintäkapteeniluutnantti ja sukelluslääketieteen asiantuntija, jolla on erityispätevydet sotilaslääketieteessä, sukelluslääketieteessä ja ylipainehappihoidossa. Koulutukseltaan hän on lisäksi yleislääkäri, työterveyslääkäri ja merimieslääkäri. Artikkelin kirjoittamishetkenä Lundell toimii Sotilaslääketieteen keskuksessa hallintoylilääkärinä, Kenttälääkinnän palvelusyksikön apulaisjohtajana. Hän on viimeisinä vuosina toiminut Puolustusvoimissa useassa eri tehtävässä, muun muassa tutkijana, päällikkölääkärinä ja hallintoylilääkärinä. Lundellin tutkimustyö on keskittynyt sukeltamiseen erittäin kylmissä olosuhteissa. Hänen väitöskirjansa *Arctic Diving – Staying Alive in a Hostile Environment* hyväksyttiin Helsingin yliopistossa kiitettävällä arvosanalla. Lundellilla on Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksessa sukelluslääketieteen dosenttuuri, ja aktiivisena tutkijana hän sekä julkaisee itse että ohjaa useita muita lääkäritutkijoita ja toimii erilaisissa asiantuntijatehtävissä sukelluslääketieteen ja sotilaslääketieteen aloilla.

² Sun Tzu: *The Art of War*. Capstone Publishing 2010.

³ Connolly, M. A. & D. L. Heymann: Deadly comrades: war and infectious diseases. *Lancet*, 360, Suppl, Dec 2002, s. 23–24.

⁴ Manring, M. M.; A. Hawk, J. H. Calhoun & R. C. Andersen: Treatment of war wounds: a historical review. *Clin Orthop Relat Res*, 467(8), Aug 2009, s. 2168–2191.

liittoutuneiden puolella laajemmassa mittakaavassa käyttöön hieman aikaisemmin kehitettyä penisilliiniä, mikä laski sotavammoihin liittyvää kuolleisuutta merkittävästi.⁵

Vietnamin sodassa päästiin sotilaslääketieteessä ja kenttälääkinnän järjestelyissä aivan uudelle tasolle, mikä myös näkyi kuolleisuuden laskussa verrattuna aikaisempiin sotiin. Todellinen tieteelliseen menetelmään perustuva kehitys tapahtui 1990-luvun alkupuoliskolta lähtien, kun Yhdysvaltain asevoimissa lähdettiin kehittämään uutta kenttälääkintäkonseptia, Tactical Combat Casualty Care, jossa haavoittuneen hoito on liitetty osaksi taisteluteknistä toimintaa. Tieteellinen näyttö oikeanlaisten toimenpiteiden taustalla on vakiintunut 1990-luvun ja 2000-luvun alun laajojen rekisteritutkimuksien kautta.⁶

Rooman legioonat aikaansa edellä

Antiikin maailman kaikista armeijoista Rooman legioonilla oli ylivoimaisesti kehittynein lääkintähuoltojärjestelmä. Kun arvioidaan järjestelmän tehokkuutta ja sen vaikutavuutta haavoittuneiden selviytymiselle, samalle tasolle päästiin seuraavan kerran vasta 1700-luvun lopussa.⁷ Legioonissa panostettiin kenttähygieniaan ja logistiikkaan enemmän kuin muissa oman aikansa armeijoissa. Vaikka heidän jälkeensä näitä tehokkaita käytäntöjä ei noudatettu vuosisatojen ajan, nämä itse asiassa muistuttavat hyvinkin paljon useiden nykypäivien armeijoiden käytäntöjä.

Legioonan esikunnassa toimi *medicus legionis*, eräänlainen sotilasyliääkäri, joka vastasi kenttälääkinnän suunnittelusta ja sen johtamisesta. Kenttälääkintäketju koostui legioonassa useista eri hoidon tasoista. Ensilinjan hoidon aloittivat haavoittuneet taistelijat itse ja heitä auttoivat tarvittaessa lähellä olevat taistelutoverit. Eloon jääneet haavoittuneet vietiin taistelua hieman etäämpänä seuraavien aseettomien, *deputati*, toimesta etukäteen sovittuun haavoittuneiden evakointipaikkaan. Evakointipaikan *immunes*, eräänlaiset haavansitojat, jatkoivat hoitoa.

Vaativampaa hoitoa edellyttävät haavoittuneet evakuoitiin logistiikkaketjuja pitkin organisaation ylemmille hoitopaikoille. Evakointeja nopeutti se, että kantajat ja hevosilla kuljetuksia hoitavat saivat jokaisesta hengissä perille tuodusta haavoittuneesta pienen palan kultaa. Centauri-tasolla (noin 60–100 sotilasta) *casparri*, eräänlaiset lääkintämiehet, jatkoivat hoitoa.⁸ 500:aa sotilasta kohti oli jokaisessa legioonassa yksi *medicus ordinarius*, sotilaslääkäri, joka vastasi oman joukkonsa kenttälääkinnästä.⁹

⁵ Quinn, R.: Rethinking antibiotic research and development: World War II and the penicillin collaborative. *Am J Public Health*, 103(3), Mar 2013, s. 426–434.

⁶ Butler, F. K.; J. B. Holcomb, S. D. Giebner, N. E. McSwain & J. Bagian: Tactical combat casualty care 2007: evolving concepts and battlefield experience. *Mil Med*, 172(11 Suppl), Nov 2007, s. 1–19; Eastridge, B. J.; R. L. Mabry, P. Seguin, J. Cantrell, T. Tops, P. Uribe, O. Mallett, T. Zubko, L. Oetjen-Gerdes, T. E. Rasmussen, F. K. Butler, R. S. Kotwal, J. B. Holcomb, C. Wade, H. Champion, M. Lawnick, L. Moores & L. H. Blackburn: Death on the battlefield (2001–2011): implications for the future of combat casualty care. *J Trauma Acute Care Surg*, 73(6 Suppl 5), Dec 2012, s. 431–437.

⁷ Van Way, C. 3rd: War and Trauma: A History of Military Medicine. *Mo Med*, 113(4), Jul-Aug 2016, s. 260–263.

⁸ Van Way (2016), s. 260–263.

⁹ Scarborough, J.: *Roman medicine*. Camelot, London 1969. Siteerattu R. J. T. Joyn toimesta kirjassa *Doctor on the Battlefield*.

Napoleonin aikaiset sodat avittivat kehitystä

Varhaiskeskiajalta lähtien aina 1700-luvun loppuun asti haavoittuneiden hoito oli alkeellisella tasolla. Toisaalta monilla suurmiehillä, kuten sotapäälliköillä, ruhtinailla ja kuninkailla, oli omia henkilölääkäreitä, jotka oli palkattu auttamaan sellaisessa tilanteessa, jossa palkkaa maksava isäntä olisi itse haavoittunut. Parhaat henkilöläkärit tienasivat merkittäviä summia varakkaiden suurmiesten sotaretkillä. Tavallisille rivimiehille tällaisista ammattilaisista ei kuitenkaan ollut mitään iloa.¹⁰

Vasta Napoleonin sotien aikainen kehitys ja systemaattisempi lähestymistapa haavoittuneiden hoitoon johtivat todelliseen kehitykseen sotilaslääketieteen alalla. Edistystä tapahtui monella suunnalla, mutta muutama henkilö oli kehityksen keskiössä. Näistä ehkä tunnetuin oli Napoleonin kirurgi, paroni Larrey, joka tunnetaan muun muassa siitä, että hän oli Venäjälle suunnatulla sotaretkellä henkilökohtaisesti suorittanut yli 200 amputaatiota alle vuorokauden ajassa.¹¹ Nopeus oli tähän aikaan valttia, koska kivunlievitystä ei ollut käytössä.

Larrey kehitti muun muassa niin kutsutun lentävän ambulanssin, hevosvetoisen jousetetun evakuointivaunun, jolla haavoittuneita saatiin taistelun aikana nopeasti vietyä pois taistelukentältä. Larrey kehitti lisäksi haavoittuneiden etulinjan hoitoperiaatteita ja loi nykyäänkin jokaisessa terveydenhuollon organisaatiossa, niin siviili- kuin sotilaspuolella, käytössä olevan Triage-systeemin, eli potilasläjitteluperiaatteen.¹² Triage-systeemin mukaan jätetään hoitamatta ne, joita ei voida hoidolla auttaa ja panostetaan erillisen kiireellisyysjärjestyksen mukaisessa järjestyksessä niihin, jotka hyötyvät hoidosta eniten. 1800-luvun alun kehitystä ovat sittemmin avittaneet erilaiset 1800-luvun sodat ja konfliktit.

Uusi aikakausi sotilaslääketieteessä

Sotilaiden terveydenhuollon kehityksen keskiössä ovat olleet muiden muassa englantilainen Florence Nightingale, joka voidaan pitää modernin sairaanhoidon perustajana sekä sveitsiläinen Henri Dunant, jonka kokemukset Solferinon taistelun (1859) jälkimainingeissa ja tästä kirjoittama kirja – haavoittuneita oli jätetty tuhansittain kuolemaan taistelukentälle – johtivat Kansainvälisen Punaisen Ristin perustamiseen muutamia vuosia myöhemmin.¹³

Ensimmäisessä maailmansodassa nähtiin suuria harppauksia lääketieteen saralla, kun sotilaiden rokottamista lähdettiin toteuttamaan laajassa mittakaavassa, moottoroituja ambulansseja otettiin käyttöön, kirurgia kehittyi ja potilaiden yksinkertaista nukuttamista toimenpiteiden ajaksi alettiin menestyksellä toteuttamaan. Myös psykiatrian kehitys oli merkittävää, vaikka se nykytietämyksen valossa olikin alkeellisella tasolla. Tekniikan kehittyessä myös ilmailulääketieteen ja sukelluslääketieteen alat alkoivat muotoutua.¹⁴

¹⁰ Keegan, J. & R. Holmes: *Soldiers. A history of men in battle*. Viking Penguin Inc, New York 1986, s. 146.

¹¹ Williams, G.: *The Age of Agony*. Academy Chicago Publishers, Chicago, Illinois 1986, s. 206.

¹² Williams (1986).

¹³ Lyons, S. L. & R. J. Petrucelli: *Medicine. An Illustrated History*. Abradale Press, New York 1978, s. 544;

Gumpert, M.: *Dunant. The Story of the Red Cross*. Oxford University, New York 1938.

¹⁴ Garrison, F. H.: *Notes on the History of Military Medicine*. Association of Military Surgeons, Washington, DC 1922, s. 206; Taylor, J. S.: *United States Naval Medical Bulletin*. Washington 1921, s. 139.

Vaikka toinen maailmansota käytiin ensimmäiseen maailmansotaan verrattuna isommassa mittakaavassa ja tehokkaammilla aseilla, menehtyneiden määrä taistelevissa joukoissa oli itse asiassa matalampi. Tämän selittää käytännössä vähäisempi menehtyneiden osuus infektiotauteihin.¹⁵ Rokotukset kehittyivät ja sodan loppupuolella liittoutuneet saivat penisilliinin laajamittaisempaan käyttöön. Myös haavoittuneiden hoitoon liittyvät menetelmät kehittyivät, millä oli toki jonkin verran vaikutusta myös kuolleisuuden vähentymiseen.

Korean sodassa oli laajamittaisessa käytössä siirrettävien kenttäsaaraloiden järjestelmä. Evakuointeja pyrittiin toteuttamaan nopealla tahdilla muun muassa helikoptereilla. Kirurgia kehittyi entisestään, vaikkakin monia toisen maailmansodan oppeja jouduttiin ”uudelleenoppimaan” jo näinkin lyhyen ajan jälkeen – tärkeät opit eivät olleet tehokkaasti siirtyneet nuoremmalle sukupolvelle. Myös veripankkeja oli laajamittaisessa käytössä.¹⁶ Amerikkalaisilla oli suuri puute lääkintähenkilöstöstä ja -varusteista ja lääkkeitäkin oli puutetta.¹⁷ Kiinan Kansan vapautusarmeijan puolella tilanne oli paikoittain katastrofaalinen ja esimerkiksi evakuointiajat olivat pitkiä kylmissä talviolosuhteissa ja lääkkeitä ei juurikaan ollut.¹⁸

Vietnamin sodassa päästiin Yhdysvaltojen puolella sotilaslääketieteessä aivan uudelle tasolle. Evakuoinnit suoritettiin usein viivytyksettä helikoptereilla. Leikkauksia suoritettiin hyvissä, länsimaalaisittain katsottuna modernin hoitoyksikön kriteerit täyttävissä ilmastoiduissa kenttäsaaraloissa, joissa välineistä ja lääkkeitä ei ollut pulaa. Henkilökunta oli erittäin ammattitaitosta. Evakuoinnit Yhdysvaltoihin suoritettiin myös ammattimaisella tavalla niin, ettei hoidon taso kuljetuksien aikana laskenut. Niistä haavoittuneista, jotka pääsivät hoitopaikalle asti, vain 1 % menehtyi.¹⁹

Merkittäväksi syyksi onnistumiselle on pidetty sitä, että Vietnamissa panostettiin lääkinnän johtamiseen aivan eri tavalla kuin aikaisemmissa sodissa. Ero Korean sotaan, jossa lääkintähuolto oli johtaneet logistiikan alan upseerit, oli se, että Vietnamissa lääkintäupseereilla oli keskeinen rooli lääkintähuollon suunnittelussa ja johtamisessa. Lääkintäupseerit vastasivat myös suoraan joukon komentajille, joten johtaminen oli suoraviivaista.²⁰

Vietnamin sodan jälkeen sotilaslääketieteen kehitys on tehnyt harppauksia suureksi osaksi Yhdysvaltojen ja muiden Nato-maiden osallistuessa erilaisiin sotiin ja konflikteihin sekä erikoisjoukkojen kehittäessä omaa lääkintäkykyään. Viimeisinä vuosikymmeninä kehitys on perustunut laajaan tiedon keruuseen, sen tieteelliseen käsittelyyn ja tulosten perusteella tehtyihin johtopäätöksiin.

¹⁵ Hume, E. E.: Introduction to military medicine. *The Military Surgeon*, January 1948, s. 17–24.

¹⁶ Hume (1948), s. 17–24; Cowdrey, A. E.: *United States in the Korean War. The Medic's War*. US Government Printing Office, Washington, DC 1987.

¹⁷ Sama.

¹⁸ Wu, Z. L. & Z. L. Wu: Battle casualties and medical support of the Chinese People's Volunteer Army in Korean War. *Sixth International Conference of Wound Ballistics*. Chongqing, China 1988.

¹⁹ Keegan & Holmes (1986), s. 154.

²⁰ Llewellyn, C. H.: Medical support for a short war strategy. *Military Review*, 1977, s. 78–86.

Ukrainan sota – naamiot on riisuttu

Naamioiden takaa paljastui monien yllätykseksi 1900-luvun alkupuoliskon maailmansotaa muistuttava suursota valtavilla miestappioilla rintaman kummallakin puolella – sodan kylmät kasvat paljastuivat perinteisessä muodossaan.

Ensinnäkin haavoittuneiden ja menehtyneiden määrä on ollut valtavan suuri sodan 2022 uuden suurhyökkäyksen alusta lähtien. Erityisesti Venäjän puolella miestappioiden suuri määrä ei itsessään ole näyttänyt vaikuttaneen muutoksiin sodan korkeamman johdon asennoitumisessa tavoitteiden saavuttamiseen – Venäjän korkein johto on käytännössä päättänyt hyväksyä valtavan inhimillisen kärsimyksen.

Sotavammoista selvästi suurin osa on raajavammoja, mikä toisaalta ei kovinkaan paljon poikkea muista viime vuosikymmenien sodista. Vuoden 2022 aikana raajavammojen osuus pitkien luiden murtumilla sekä osuus luupuutoksillanousi merkittävästi. Tämä johtuu todennäköisesti suuremmista räjähde-energioista niissä aseissa, joita Venäjä alkoi hyödyntämään tarkastelujaksolla.²¹

Ukrainalaisten joukkojen puolella on sodan aikana nähty selkeä tarve kenttälääkintäjärjestelmän kehittämiseen. Erityisesti vammahallintakirurgian menetelmissä on jouduttu muokkautumaan ja kehittämään toimintaa monellakin tavalla. Naton Four-Tier-järjestelmä (eri hoitotasojen systeemi), joka on myös ukrainalaisilla ollut toiminnan suunnittelun perustana, on sodan edetessä pyritty joustavasti muokkaamaan aina tilanteen edellyttämällä tavalla, koska jäykän jaon eri tasoihin on todettu hankaloittavan tehokasta toimintaa. Esimerkiksi on todettu, että monessa tilanteessa on voinut olla hyödyksi jättää tietty kenttälääkintäjärjestelmän hoitopaikka välistä ja evakuoida haavoittunut suoraan korkeammalle hoitotasalle, jolloin haavoittunut on nopeammin saatu henkeä pelastavaan leikkaushoitoon.²²

Venäläisten iskut terveydenhuollon yksiköihin ja sairaajoneuvoihin ovat hankaloittaneet potilaiden hoitoa ja evakuoiteja ukrainalaisten puolella. Lukuisat raportit kuvaavat tätä ikävää tosiasiaa, jonka ukrainalaisten kenttälääkinnässä ja terveydenhuollossa toimivat joutuvat todistamaan.²³ Yksi kattavimpia raportteja tätä kuvaamaan on voittoa tavoittelematon ihmisoikeusjärjestön Physicians for Human Rights’in helmikuussa 2023 julkaisema raportti, jonka mukaan vähintäänkin kuvamateriaalilla varmistetusti joka kymmenes sairaala Ukrainassa oli jo tässä vaiheessa sotaa joutunut joko suoran tai epäsuoran tulen kohteeksi.²⁴ Raportin mukaan helmikuussa 2022 alkaneen

²¹ Kazmirchuk, A.; Y. Yarmoliuk, I. Lurin, R. Gybalo, O. Burianov, S. Derkach & K. Karpenko: Ukraine's Experience with Management of Combat Casualties Using NATO's Four-Tier "Changing as Needed" Healthcare System. *World J Surg*, 46(12), Dec 2022, s. 2858–2862.

²² Kazmirchuk et al. (2022), s. 2858–2862.

²³ The World Bank: Spain Provides €100 Million Guarantee for a World Bank Project to Repair Health Infrastructure in Ukraine. Lehdistöiedote, 23.2.2023. [<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/02/23/spain-provides-100-million-guarantee-for-a-world-bank-project-to-repair-health-infrastructure-in-ukraine>], luettu 23.2.2024; *The Kyiv Independent*: Health Ministry: Russia has damaged, destroyed 1,206 medical facilities since Feb. 24. 26.1.2023. [<https://kyivindependent.com/news-feed/health-ministry-russia-has-damaged-destroyed-1-206-medical-facilities-since-feb-24/>], luettu 23.2.2024; Mahase, E.: Ukraine: Over 700 recorded attacks on health facilities and workers in year since Russia invasion. *BMJ*, 380, 2023, s. 451; De Vos et al.: *Destruction and Devastation: One Year of Russia's Assault on Ukraine's Health Care System*. Physicians for Human Rights, 21.2.2023. [<https://phr.org/our-work/resources/russias-assault-on-ukraines-health-care-system/>], luettu 23.2.2024.

²⁴ De Vos et al. (2023).

uuden hyökkäysvaiheen ensimmäiset kaksi viikkoa olivat terveydenhuollolle tuhoisimmat. Järjestö kuvaa raportissaan myös, että iskut terveydenhuoltoon vaikuttavat laajuudessaan systemaattisilta ja suunnitelmallisilta.²⁵

Säännölliset iskut kenttälääkintäjärjestelmään ja terveydenhuoltoon ovat vaikeuttaneet merkittävästi haavoittuneiden hoidon järjestämistä. Sen lisäksi että terveydenhuollon henkilöstön tappiot haavoittuneina ja kuolleina ovat olleet ajoittain hyvinkin suuria, haasteita aiheutuu myös siitä, että haavoittuneiden kuljetuksia ei usein voida toteuttaa hoidon kiireellisyyden edellyttämällä tavalla. Koska myös sairaskuljetusajoneuvot ovat maalitettuja, kuljetuksille sopivat ajankohdat on mietittävä tarkkaan. Esimerkiksi monessa paikassa on siirrytty toimimaan pimeällä. Kun kuljetukset eivät usein toimi optimaalisella tavalla tai niissä on suuria viivästyksiä, tämä aiheuttaa sen, että etulinjan hoitopaikoilla joudutaan selviytymään pitkiäkin aikoja hyvinkin vaikeasti haavoittuneiden sotilaiden suurien määrien kanssa. Ilmiöstä käytetään termiä pitkittynyt kenttähoito (engl. *prolongued field care* tai *prolongued casualty care*).²⁶ Ilmasuojaukseen pyritään kiinnittämään erityistä huomiota, mitä ei miehittämättömien ilma-alusten kehitys kuitenkaan helpota.

Suorien fyysisten vammojen lisäksi mielenterveyshäiriöiden määrä ukrainalaisessa väestössä on lisääntynyt räjähdysmäisesti. Hoitoviiveet ovat pitkiä, ja suuri osa ei hakeudu tai ei saa hoitoa.²⁷ Hyvin harva haastavilla rintamaosuuksilla mukana olleista ja hälyttävästi oireilevista hakeutuu terveydenhuollon palveluiden piiriin. Tämä johtaa todennäköisesti siihen, että merkittävä osa tulee kehittämään eliniän kestäviä mielenterveyshäiriöitä ja näiden vaikeampia muotoja sekä liitännäiskomplikaatioita. Itsemurhakuolleisuus tulee olemaan kuvatussa ryhmässä merkittävää ja käytännössä suuri osa tulee elämään lopun ikänsä ilman asianmukaista hoitoa ja psykologista tukea.²⁸

Ukrainan sodan oppien perusteella moni länsimaa on joutunut tarkastelemaan omaa kuvaa nykyaikaisesta sodasta uusiksi. Ajatus nykyaikaisesta sodasta lyhytkestoisena pieniskaalaisena konfliktina, jossa melko nopealla ja korkealla intensiteetillä sodan toinen osapuoli pyrkii saavuttamaan tavoitteensa, on ollut virheellinen. Moni maa on Ukrainan sodan myötä joutunut miettimään uudelleen myös kenttälääkintäjärjestelmäänsä, joka monessa tapauksessa on ollut muodostettu vastaamaan lähinnä kriisinhallintatehtäviin verrattavissa olevaan tilanteeseen, jossa yksittäisiä tai muutamia sotilaita haavoittuu kerralla ja heidät evakuoidaan täydessä ilmaherruudessa nopeasti helikopterilla suoraan korkeatasoiseen leikkaussaliin. Ehkä sodan kuvan suhteen kuitenkin Suomessa on tässä suhteessa oltu hieman pragmaattisempia, kuin moni muu maa, ja ymmärretty myös varautua perinteisempään sotaan.

²⁵ De Vos et al. (2023).

²⁶ Shumaker, J. T.; C. Shen & R. Cole: Ukrainian Healthcare Professionals' Experiences During Operation Gunpowder: Implications for Increasing and Enhancing Training Partnerships. *Mil Med*, usad484, 2 Jan 2024.

²⁷ Roberts, B; N. Makhshvili, J. Javakhishvili, A. Karachevskyy, N. Kharchenko, M. Shpiker & E.

Richardson: Mental health care utilisation among internally displaced persons in Ukraine: results from a nation-wide survey. *Epidemiol Psychiatr Sci*, 28(1), Feb 2019, s. 100–111.

²⁸ Pinchuk, I. Y.; S. V. Boltonosov, N. V. Atamanchuk, N. M. Stepanova, Y. V. Yachnik, A. O. Vitrenko, N. V. Gunko & K. M. Loganovskyi: Study of suicide behavior in joint force operation veterans in Eastern Ukraine and in liquidators of the consequences of the Chernobyl accident. *Probl Radiac Med Radiobiol*, 25, Dec 2020, s. 230–248.

Tactical Combat Casualty Care – tutkittuun tietoon perustuvaa taktista kenttälääkintää

Tactical Combat Casualty Care, joskus myös lyhennettynä TCCC tai TC3 (jatkossa TC3), on Yhdysvaltain asevoimien käyttämä konsepti haavoittuneiden hoitamiseen kenttäolosuhteissa. Yhdysvaltain Defense Health Agency:ssä toimiva Committee on Tactical Combat Casualty Care ylläpitää konseptin ohjeistuksia ja päivittää niitä säännöllisin välein. Konsepti kehitettiin 1990-luvulla osana erikoisjoukkotoiminnan kehittämistyötä. Tärkein taustatyö TC3:lle tehtiin 1990-luvun alun Naval Special Warfare -tutkimusprojekteissa, joiden tulokset julkaistiin tieteellisessä *Military Medicine* -aikausjulkaisussa vuonna 1996.²⁹

Konseptin ajatuksena on vähentää estettävissä olevia kuolemia samalla, kun tavoitellaan tehtävän menestyksekkästä suorittamista. Eli toisin sanoen konseptin mukaan haavoittuneiden hoito saisi vaikuttaa mahdollisimman vähän annetun tehtävän kulkuun, mutta samalla tulisi pyrkiä pelastamaan ne, jotka todennäköisesti voidaan pelastaa. Keskeisiin periaatteisiin kuuluu muun muassa lisätappioiden minimoiminen. Esimerkiksi haavoittuneen auttamistilanteessa pyritään ensiksi saamaan hetkellinen tuliylivoima, jonka aikana haavoittunut saadaan siirrettyä suojaan suoralta tulivaikutukselta. Konseptin periaatteisiin kuuluu lisäksi ohjeistus toimenpiteistä, joita voidaan tehdä eri riskitason alueilla. Esimerkiksi kiristyssiteen asettaminen – tämä toimenpide tyrehtyttää massiivisen nopeasti tappavan raajaverenvuoden – on ainoa toimenpide, joka voidaan tehdä suoran tulen alla, vaikka toki tällaisessakin tilanteessa suositeltavampaa on suojautua edes jollain tavalla suoralta tulivaikutukselta.³⁰

TC3 ja erilaiset siihen perustuvat mallit ovat maailmanlaajuisesti katsottuna vakiintunein tapa hoitaa kentällä haavoittuneita sotilaita. Erityisesti Nato-yhteyksissä ja muissa liittoumaan kuulumattomissakin länsimaissa konsepti on käytännössä otettu käyttöön sellaisenaan. Suomessakin malli on käytössä pääpiirteittäin, mutta siitä käytetään nimitystä ”taisteluensiapu” ja sen vaiheita on muunneltu sopimaan paremmin suomalaisen sotilasorganisaation rakenteisiin.

TC3 voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen: 1. toiminta tulen alla (CUF = care under fire), 2. taktinen kenttähoito (TFC = tactical field care) ja 3. taktinen hoito evakuoinnin aikana (TACEVAC = tactical evacuation care)³¹:

Toiminta tulen alla (CUF): Ensimmäinen toimenpide on tuleen vastaaminen ja hetkellisen tuliylivoiman tavoittelemine sekä suojautuminen. Haavoittuneen tulisi itse pyrkiä siirtymään suojaan, mikäli tämä tähän kykenee. Samalla kun vihollinen on pakotettu suojautumaan tulelta, pyritään saamaan haavoittunut suojaan suoralta tulivaikutukselta. Ainoa hoitotoimenpide, mikä voidaan tässä vaiheessa suorittaa, on raajaverenvuodon tyrehtyttäminen kiristyssiteellä. Kaikki muut hoitotoimenpiteet tulisi siirtää myöhäisempään turvallisempaan vaiheeseen.

Taktinen kenttähoito (TFC): Tässä vaiheessa ensilinjan lääkintähenkilöt ovat keskiössä. Huomioitavaa on, että edelleenkin toimitaan taktisessa ympäristössä. Monessa

²⁹ *Committee on Tactical Combat Casualty Care*. Joint Trauma System. 3.7.2019. [<https://jts.amedd.army.mil/index.cfm/committees/cotccc>], luettu 23.2.2024.

³⁰ Sama.

³¹ *Committee on Tactical Combat Casualty Care* (2019); Butler, F. K.; J. B. Holcomb, S. D. Giebner, N. E. McSwain & J. Bagian: Tactical combat casualty care 2007: evolving concepts and battlefield experience. *Mil Med*, 172(11 Suppl), Nov 2007, s. 1–19.

maassa myös tavallisille taistelijoille koulutetaan nämä toimenpiteet. TFC:ssä noudatetaan niin kutsuttua MARCH-muistisääntöä, joka on eräänlainen tutkimisen ja hoitotoimenpiteiden kiireellisyysjärjestys:

M: Massive hemorrhage, eli massiivinen verenvuoto. Suuremmat verenvuodot tulee tyrehdyttää nopeasti esimerkiksi kiristysiteellä, painesiteillä, hemostaattisilla sidoksilla tai muilla välineillä.

A: Airways, eli hengitystiet on pidettävä auki asentohoidolla (kylkiasento, jolloin kieli ei pääse tukkimaan hengitysteitä) tai niiden auki pysymistä tukevalla apuvälineillä.

R: Respiration, eli hengitys. Tavallisimmin painevamman tai rintakehää lävistävän vamman seurauksena syntyvä paineilmarinta (hengenvaarallinen tila, jossa ilmaa pääsee keuhkon ja rintakehän väliin pääsemättä tilasta pois) tulisi purkaa painamalla paksu neula rintakehän läpi rintakehän ja keuhkon välille jäävään tilaan. Neulan avulla paine pääsee purkautumaan ulos tilasta. Hengitystä tuetaan tarvittaessa myös ilmapalkeella ja lisähapella.

C: Circulation, eli verenkierto. Veren menetyksen määrää arvioidaan, minkä jälkeen avataan suoniyhteys ja korvataan tiettyyn rajaan asti menetys veri- tai nestetuotteilla. Traneksaamihappoa (TXA) annetaan verenvuotopotilaille, koska tällä voidaan vähentää fibrinolyysiä, eli verihiutaleiden aiheuttamien haava-alueiden hyytymien hajoamista. Verituotteiden varhaista antamista tulisi TC3-suositusten mukaan suosia.

H: Hypothermia, eli kylmettyminen. Haavoittuneen lämpimänä pitäminen on tärkeää lähes poikkeuksetta riippumatta ympäröivistä sääolosuhteista. Kylmettyminen laskee verta vuotaneen potilaan eloonjäämisennustetta muun muassa sitä kautta, että se huonontaa veren hyytymistä johtaen lisääntyneeseen verenvuotoon.

MARCH-muistisäännöstä käytetään joissain maissa myös nimitystä cABC tai pidemmällä protokollalla cABCDE, joissa kirjaimet vastaavat MARCH-säännön termejä samassa järjestyksessä. ABC-muistisääntö tulee siviiliterveystieteistä, mutta sotilaslääketieteessä suuren raajaverenvuoden määrän johdosta eteen on lisätty ensimmäiseksi kirjaimeksi c, joka viittaa critical/catastrophic bleeding -termiin, eli massiiviseen verenvuotoon.

Koska taistelutilanteeseen liittyy usein monipotilastilanne (useita haavoittuneita samaan aikaan), TFC-vaiheessa joudutaan usein myös tekemään potilasluokittelua, eli noudattamaan niin kutsuttua Triage-konseptia, jonka mukaan keskitetään vähäiset voimavarat vain pelastettavissa oleviin haavoittuneisiin. Triage-periaatteen mukaan autetaan lisäksi ensiksi niitä, jotka hengissä selviytymiseen tarvitsevat välitöntä hoitoa. Näiden jälkeen autetaan kiireellisyysjärjestyksen mukaisesti muita ja lievemmin haavoittuneisiin ei käytetä aikaa.³² Haavoittuneet merkitään Triage-korteilla, joiden avulla lääkintähenkilöstö saa nopeasti kuvan siitä missä järjestyksessä heitä tulee auttaa:

³² *Conduct Triage*. FMSO 107. United States Marine Corps Field Medical Training Battalion, East Camp Lejeune, NC 28542-0042. [<https://www.trngcmd.marines.mil/Portals/207/Docs/FMTBE/Student%20Materials/FMSO%20Manual/107.pdf>], luettu 23.2.2024.

1. Punainen = todennäköinen henkeä uhkaava tila, joka edellytetään välitöntä apua
2. Keltainen = ajankohtaisesti ei henkeä uhkaavaa tilaa, mutta edellyttää pikaista hoitoa
3. Vihreä = vähäisempiä vammoja, jotka eivät edellytä kiireellistä hoitoa
4. Musta = kuollut tai käytännössä kuoleva, ei käytetä resursseja hoitoon.

Potilasluokittelua tarkennetaan useaan otteeseen eri hoitotasoiilla ja kuljetusten aikana. Hoidon kiireellisyyden lisäksi luokittelulla on usein myös vaikutusta haavoittuneiden kuljettamisjärjestykseen.

Lisäksi TFC-vaiheessa haavoittunutta kuuluu tutkia tarkemmin ja mikäli mahdollista tulisi myös aloittaa ei henkeä välittömästi uhkaavien vammojen hoito siinä vaiheessa, kun resurssit tähän riittävät. Haavoittunutta tulisi lisäksi kipulääkitä ja infektioita ennaltaehkäisevä antibioottihoito aloittaa. Haavoittuneiden tilaa tulisi arvioida säännöllisin välein, jotta voidaan todeta mahdolliset muutokset ja keskittää hoito silloinkin oikein. Vaihe päättyy haavoittuneen saattamiseen kuljetuskuntoon.³³

Taktinen hoito evakuoinnin aikana (TACEVAC): Tähän vaiheeseen liittyvät samat MARCH-säännön periaatteet, kuin edellisessä vaiheessa, mutta on huomioitava, että tutkimukset ja mahdolliset toimenpiteet on tehtävä kuljetuksen aikana. Mitä voidaan tehdä, riippuu paljon siitä millaisella kuljetusvälineellä haavoittunutta ollaan siirtämässä ja millaisia kuljetusajoneuvoja käytetään. Monissa tilanteissa kuljetus toteutetaan niin kutsuttuna CASEVAC-toimintana (= casualty evacuation, eli ei-lääketieteellinen haavoittuneiden kuljetus, esim. kuorma-auton lavalla) mikä voi asettaa paljonkin rajoitteita sille mitä voidaan tehdä kuljetuksen aikana.³⁴

Tieteellinen näyttö nykyaikaisessa kenttälääkinnässä

Kenttälääkinnän järjestämisestä on lukuisia laadukkaita tutkimuksia, vaikkakin useimpiin näistä liittyy paljon menetelmällisiä rajoituksia ja sekoittavia tekijöitä. Muutamia keskeisiä tutkimuksia lienee kuitenkin hyvä nostaa esille tässä yhteydessä.

Butler ynnä muut osoittivat, että TC3-konseptin käyttöönotto Yhdysvaltain asevoimissa vähensi merkittävästi sotilaiden riskiä menehtyä kentällä vuonna 2006.³⁵ Pidempijaksoinen tarkastelu (vuodesta 1941 vuoteen 2005) osoitti, että kun vertaa vuotta 2006 toisen maailmansodan tilanteeseen, niin haavoittuneiden kuolleisuus on laskenut 19,1 %. Verrattuna Vietnamin sodan tilanteeseen vastaava lasku haavoittuneiden kuolleisuudessa oli 15,8 %.³⁶

Sotilaiden suojarusteet ovat viimeisten vuosikymmenien aikana kehittyneet merkittävästi, mikä on ollut nähtävissä myös sotavammojen anatomisessa jakautumisessa. Modernilla taistelijalla on ainakin kypärä ja sirpaleliivi ja joskus myös suojalasit. Raa-javammat ovat ylivoimaisesti yleisimpiä, kaulan ja kasvojen alueen vammat toiseksi

³³ Butler, F. K.; J. Haggmann & E. G. Butler: Tactical combat casualty care in special operations. *Military Medicine*, 161, Suppl, 8 Jan 1996, s. 3–16.

³⁴ Butler et al. (1996), s. 3–16.

³⁵ Sama.

³⁶ Sama.

yleisimpiä.³⁷ Vaikka erilaisia lisäsuojia on kehitetty, usein kasvot, genitaalialue ja raajat ovat käytännössä suojaamattomat. Toki suojaruusteet eivät ole ainoa tekijä, joka selittää nykyistä vamma profiilia, vaan myös käytettyjen aseiden kehitys on vaikuttanut tähän. Suojaruusteet ovat myös vähentäneet kokonaiskuolleisuutta, mutta niin kuin tässä artikkelissa on kuvattu useaan otteeseen, myös oikeanlaisilla hoitotoimenpiteillä on tähän kyetty vaikuttamaan. Monivammat ovat hyvin tyypillisiä sotavammoille, eli jos taistelija on saanut yhden vamman, on todennäköistä, että hänestä löytyy myös muita vammoja.³⁸

Moni aineisto osoittaa, että suurin osa estettävissä olevista kuolemista tapahtui ennen kenttälääkintäketjun hoitopaikkaan pääsyä. Alun perin vuonna 2012 julkaistussa tutkimuksessa arviolta 87,3 % kuolemista tapahtui ennen kenttälääkintäketjun ensimmäistä hoitopaikkaa.³⁹ Näistä ennen hoitopaikkaa menehtyneistä 24,3 % arvioitiin sellaisiksi haavoittuneiksi, jotka oikeilla toimenpiteillä olisi voitu pelastaa.⁴⁰ 90,9 % estettävissä olevista kuolemista liittyi massiiviseen raajaverenvuotoon, eli melko helposti kiristysiteellä estettävissä olevaan vammatyypin.⁴¹ Toinen merkittävä estettävissä oleva kuolinsyy oli ilmäteiden menetys (7,9 %) sekä paineilmarinnan muodostumisesta johtunut menehtyminen (1,1 %).⁴² Tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on huomioitava, että TC3-konsepti on jo kyseisellä tutkimuksen tarkastelujaksolla (2001–2011) ollut melko laajassa käytössä, eli rivisotilaiden ja ensilinjan lääkintähenkilöstön oikeanlaiseen koulutukseen on myös todennäköisesti panostettu tutkimuksen aineiston aikaan. Aikaisempi tarkastelujakso olisi voinut antaa tätäkin synkemmän kuvan tilanteesta.

Se mikä myös tutkimuksista tiedetään, ja on toki loogisesti pääteltävissäkin, on se, että kiristysiteen nopea käyttö parantaa merkittävästi eloonjäämisennustetta raajaverenvuodoissa.⁴³ Toisaalta väärin käytettynä se ei tyrehdytä verenvuotoa, mutta altistaa haittavaikutuksille.⁴⁴ Kiristysiteen käytön maksimiaikana pidetään kudosten mekaanisen vaurioitumisriskin, hapenpuutteen ja lopulta kuolioon johtavan vaikutuksen johdosta kahta tuntia, mutta myös pidempiaikaista menestyksestä käyttöä on kuvattu. Kattavaa laadukasta tutkimustietoa asiasta ei ole.⁴⁵

Haavoittuneen lämpimänä pitämisen hyödyistä on paljon näyttöä. Kylmissä suomalaisissa olosuhteissa lämpimänä pitämisen merkitys korostuu entisestään. Kylmettyminen johtaa hypotermiaan, huonontaa verenvuotoja hyydyttävien verihiihtaleiden

³⁷ Belmont, P. J.; A. J. Schoenfeld & G. Goodman: Epidemiology of combat wounds in Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom: orthopaedic burden of disease. *J Surg Orthop Adv*, 19(1), Spring 2010, s. 2–7.

³⁸ Belmont et al. (2010), s. 2–7.

³⁹ Eastridge, B. J.; R. L. Mabry, P. Seguin, J. Cantrell, T. Tops, P. Uribe, O. Mallett, T. Zubko, L. Oetjen-Gerdes, T. E. Rasmussen, F. K. Butler, R. S. Kotwal, J. B. Holcomb, C. Wade, H. Champion, M. Lawnick, L. Moores & L. H. Blackburne: Death on the battlefield (2001–2011): implications for the future of combat casualty care. *J Trauma Acute Care Surg*, 73(6 Suppl 5), Dec 2012, s. 431–437.

⁴⁰ Eastridge et al. (2012), s. 431–437.

⁴¹ Sama.

⁴² Sama.

⁴³ Giebner, S. D.: The Transition to the Committee on Tactical Combat Casualty Care. *Wilderness Environ Med*, 28(2S), Jun 2017, s. S18–S24.

⁴⁴ Tenkanen, T.: Kiristysidemalliin kannattaa kiinnittää huomiota. *Ann Med Milit Fenn*, 98(1), 2023, s. 7–15.

⁴⁵ Tenkanen (2023), s. 7–15.

toimintaa, aiheuttaa asidoosia (veren happamoitumista) ja nopeuttaa kudostuhoalueiden verenvuotoa.⁴⁶ Eli mikäli haavoittunutta henkilöä ei kyetä pitämään lämpimänä, tämän eloonjäämisennuste huononee.

Traneksaamihapon (TXA) anto on vakiinnuttanut asemansa useiden maiden kenttälääkinnässä. Myös TC3-ohjeissa sen käyttöä suositellaan verenvuotopotilaiden hoitoon kentällä. Lääkkeen vaikutus perustuu siihen, että ainakin laboratorio-olosuhteissa sillä voidaan vähentää fibrinolyysiä, eli verihiutaleiden aiheuttamien haava-alueiden hyytymien hajoamista. Teoriassa tämä vähentää verenvuotoa. Vaikka TXA on vakiinnuttanut asemansa useissa ohjeistuksissa, sen käyttö tositilanteissa on kuitenkin hyvin vähäistä.⁴⁷ Todellinen tieteellinen näyttö sen hyödyistä on myös ristiriitaista, eli varmuudella ei voida todeta, että sillä olisi ennustetta parantavaa vaikutusta.⁴⁸ Vaikka mahdolliset haitat ovat usein vähäisiä⁴⁹, sen on todettu olevan riippumaton riskitekijä laskimonpuoleiselle veritulpalle.⁵⁰ Lisää laadukasta tutkimusta TXA:n käytöstä tarvitaan.

Vuotopotilaalle aikaisessa vaiheessa annettavan korvaavan veren ennustetta parantavasta vaikutuksesta on runsaasti tieteellistä näyttöä.⁵¹ Kokoverta tulisi suosia, mutta osaveri on myös parempi vaihtoehto, kuin muut nesteet.⁵² Koska verituotteiden, erityisesti kokoveren, huono säilyvyys ja logistiset haasteet aiheuttavat ongelmia, olisi järkevää muodostaa ennalta systeemi, jossa mahdolliset alueella olevat verenluovuttajat (käytännössä kaikki sotilasorganisaatioissa toimivat henkilöt) olisi seulottu veriryhmänsä osalta etukäteen, jolloin ihmiseltä ihmiselle tapahtuvan verenluovutuksen systeemi (walking blood bank) olisi luotu.⁵³

Aikaisin aloitettuun antibioottihoitoon on alettu kiinnittää jatkuvasti enemmän huomioita sotilaslääketieteessä. Tieteellinen näyttö tukee ajatusta siitä, että vammautuneelle aikaisin aloitettu antibioottihoito vähentää riskiä vakavimmille haavainfektioille ja niiden komplikaatioille.⁵⁴ Sotavammoissa haava-alue on käytännössä aina likainen ja haava-alue on portti infektion leviämislle syvemmälle kudoksiin. Vatsan alueen

⁴⁶ van Veelen, M. J. & M. Brodmann Maeder: Hypothermia in Trauma. *Int J Environ Res Public Health*, 18(16), Aug 2021, s. 8719.

⁴⁷ Fisher, A. D.; B. M. Carius, M. D. April, J. F. Naylor, J. K. Maddry & S. G. Schauer: An Analysis of Adherence to Tactical Combat Casualty Care Guidelines for the Administration of Tranexamic Acid. *J Emerg Med*, 57(5), Nov 2019, s. 646–652.

⁴⁸ Vu, E. N.; W. C. Y. Wan, T. C. Yeung & D. W. Callaway: Intramuscular Tranexamic Acid in Tactical and Combat Settings. *J Spec Oper Med*, 18(1), Spring 2018, s. 62–68.

⁴⁹ Vu et al. (2018), s. 62–68.

⁵⁰ Johnston, L. R.; C. J. Rodriguez, E. A. Elster & M. J. Bradley: Evaluation of Military Use of Tranexamic Acid and Associated Thromboembolic Events. *JAMA Surg*, 153(2), 1 Feb 2018, s. 169–175.

⁵¹ Hervig, T. A.; H. A. Doughty, R. A. Cardigan, T. O. Apolseth, J. R. Hess, F. Noorman, M. Bohoněk, M. H. Yazer, J. Lu, S. Wendel & R. L. Sparrow: Biomedical Excellence for Safer Transfusion Collaborative. Re-introducing whole blood for transfusion: considerations for blood providers. *Vox Sang*, 116(2), Feb 2021, s. 167–174; Vuorinen, P.; J. E. Kiili, P. Setälä, A. Kämäräinen & S. Hoppu: Prehospital administration of blood products: experiences from a Finnish physician-staffed helicopter emergency medical service. *BMC Emerg Med*, 20(1), 7 Jul 2020, s. 55.

⁵² Shackelford, S. A.; J. M. Gurney, A. L. Taylor, S. Keenan, J. B. Corley, C. W. Cunningham, B. G. Drew, S. D. Jensen, R. S. Kotwal, H. R. Montgomery, E. T. Nance, M. A. Remley & A. P. Cap: Joint Trauma System Defense Committee on Trauma; Armed Services Blood Program. Joint Trauma System, Defense Committee on Trauma, and Armed Services Blood Program consensus statement on whole blood. *Transfusion*, 61, Suppl 1, Jul 2021, s. S333–S335.

⁵³ Shackelford et al. (2021), s. S333–S335.

⁵⁴ Mérens, A.; C. Rapp, D. Delaune, J. Danis, F. Berger & R. Michel: Prevention of combat-related infections: antimicrobial therapy in battlefield and barrier measures in French military medical treatment facilities. *Travel Med Infect Dis*, 12(4), Jul-Aug 2014, s. 318–329.

vammoissa henkeä uhkaavan infektion riski on erityisen suuri suolensisällön päästessä kontaminoimaan alueen muita kudoksia.⁵⁵

Kipulääkityksen käytön vaikutuksesta haavoittuneen eloonjäämisennusteeseen ei ole kovinkaan kattavaa tieteellistä näyttöä. Toisaalta, kun huomioidaan miten voimakasta kipua esimerkiksi lävistävä vamma tai murskavamma ihmiselle aiheuttaa, voidaan haavoittuneen tehokasta kipulääkitystä pitää vähintäänkin inhimillisenä. Lisäksi esimerkiksi kiristysiteen oikeanlainen asentaminen (riittävä kireys) aiheuttaa niin voimakasta kipua, että haavoittuneella, jolla on alentunut tajunnantaso, on teoriassa riski kivun takia löysätä kiristyssidettä kohtalokkain seurauksin. Tehokas kipulääkitys helpottaa myös haavoittuneelle suoritettavia hoitotoimenpiteitä ja potilaskuljetuksia.

Kenttälääkintä Suomen puolustusvoimissa

Suomen puolustusvoimissa TC3-konsepti on otettu käyttöön pääpiirteittäin, mutta konseptia on muokattu sopimaan paremmin suomalaiseen asevelvollisuuteen perustuvaan ja laajaan kenttäarmeijaan koostuvaan sotilasorganisaatioon. Tästä muokatusta konseptista käytetään nimitystä ”taisteluensiapu”.

Jokaiselle suomalaiselle sotilaille koulutetaan alokaskauden aikana haavoittuneen hoidon ensimmäiset toimenpiteet, joista tärkeimmät ovat verenvuodon tyrehdyttäminen kiristysiteellä ja painesiteellä. Lisäksi koulutetaan hengitysteiden aukipitämiseen liittyvät toimenpiteet, kuten haavoittuneen kääntäminen kylkiasentoon, sekä tekniikoita haavoittuneen lämpimänä pitämiseen ja haavoittuneen evakuointiin.

Puolustusvoimissa on taisteluensiavussa muita taistelijoita pidemmälle koulutettuja taistelijoita, niin kutsuttuja taistelupelastajia. Nämä eivät varsinaisesti kuulu lääkintähenkilöstöön eivätkä he käytä sen takia punaisen ristin tunnusta. Taistelupelastajat koulutetaan varusmiespalveluksen tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen aikana erillisellä kurssilla, jonka kesto on tavallisesti noin kaksi viikkoa. Koulutuksessa tavoitellaan syvällisempiä taitoja kenttälääkinnän tärkeimpiin edellä kuvattuihin toimenpiteisiin ja näitä harjoitellaan lisäksi käytännössä. Taistelupelastajille koulutetaan lisäksi paineilmarinnan purku tähän tarkoitukseen kehitetyllä paksulla neulalla (torakosenteesineula). Taistelupelastaja toimii joukkueetasalla taistelijan tehtävässä osana ryhmäänsä, mutta taistelupelastajalla on paremmat taidot ja enemmän välineitä haavoittuneiden hoitamiseen.

Puolustusvoimien varusmiespalveluksessa (tai naisten vapaaehtoisessa asepalveluksessa) koulutettava lääkintähenkilöstö koostuu lääkintämiehistä, lääkintäaliupseereista ja lääkintäupseereista. Lääkintämiehet koulutetaan erillisellä lääkintämieskurssilla, lääkintäaliupseerit jatkavat aliupseerikurssin toisessa vaiheessa kenttälääkintään spesifimmin liittyvässä koulutuksessa ja lääkintäupseerit koulutetaan Riihimäellä Puolustusvoimien Logistiikkakoulussa, ensiksi neljän viikon varusmieslääkärikurssilla, minkä jälkeen reserviupseerikoulutukseen soveltuvat jatkavat lääkintäreserviupseerikurssille. Aivan jokainen asevelvollinen lääketieteen alalle suuntautuva ei toki suorita kyseistä kurssia, koska suuri osa suorittaa varusmiespalveluksensa jo ennen opintojen alkua. Kurssilla palvelee vuosittain noin 30 usein opintonsa jo päättänyttä lääkäriä.

⁵⁵ Nichols, R.; J. Horstman & I. Nitz: Army Health Systems Doctrine and Training in Relation to Antibiotics: A Systematic Review. *Mil Med*, usac210, 13 Jul 2022.

Reserviläisten kenttälääkintäosaamista ylläpidetään kertausharjoituksissa. Koska suuri osa terveydenhuollon ammattihenkilöistä on suorittanut asepalveluksensa jo ennen kouluttautumista terveydenhuollon tehtäväänsä, kertausharjoitusten tärkeys kenttälääkinnän koulutuksessa on merkittävässä roolissa.

Monessa länsimaassa sotilaslääketieteellinen organisaatio on oma itsenäinen kokonaisuutensa, jossa korkeimman tason erikoissairaanhoidon järjestetään siviiliterveydenhuollosta erillään olevissa sotilassairaaloissa. Suomen viimeisin sotilassairaala, Keskus-sotilassairaala, eli Tilkka, ajettiin alas 2000-luvun alkupuoliskolla (31.12.2005). Erotuksena moniin muihin maihin Suomella on siten myös poikkeusoloissa vain yksi terveydenhuoltojärjestelmä. Suomalainen kenttälääkintäjärjestelmä on tiivis osa tätä kokonaisuutta, joten henkilöstökin on yhteinen ja materiaali – sekä lääkeresurssit niin ikään. Tässäkin suhteessa suomalainen järjestelmä on suunniteltu kokonaisturvallisuusajatuksen pohjalta.

Välitön henkeä pelastava toiminta ratkaisee selviytymisen

Lopuksi on syytä vielä nostaa esille muutamia keskeisiä kohtia, joista seuraava on kaikista tärkein: Sotavamman sattuessa keskeisimmät henkeä pelastavat toimenpiteet tehdään haavoittumispaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä ennen ensimmäistäkään kontaktia lääkintähenkilöstöön. Haavoittuneen oma toiminta ja tämän taisteluparin apu ovat aivan keskiössä.

Kaikista tärkeimmät toimenpiteet, jotka jokaisen sotilaan tulisi hallita, ovat raajavrenvuoden tyrehtyttäminen kiristyssiteen avulla ja haavoittuneen tajunnan tason ollessa alentunut tämän kääntäminen kylkiasentoon niin, että hengitystiet todennäköisesti pysyvät auki. Haavoittunut tulisi mahdollisuuksien mukaan myös pitää lämpimänä.

Niillä haavoittuneilla, jotka selviytyvät hengissä ensimmäiselle hoitopaikalle asti, on hyvä eloonjäämisennuste. Koulutettu lääkintähenkilöstö tekee tästä eteenpäin kaikkensa, jotta mahdollisimman moni voitaisiin pelastaa.

Kenttälääkintäjärjestelmän on Ukrainan sodan oppien perusteella valmistauduttava siihen, että merkittäviä resursseja on panostettava ilmasuojaukseen, pitkittynyttä kenttähoitoa (prolongued field care) on toteutettava myös vakavasti haavoittuneiden kohdalla ja haavoittuneiden evakuointikuljetuksia on suoritettava pääasiassa pimeällä.

Suomessa koulutetaan jokaiselle taistelijalle keskeisimmät henkeä pelastavat toimenpiteet sotavammatilanteessa. Taistelupelastajille, jotka siis eivät ole lääkintähenkilöstöä, koulutetaan tavallista taistelijaa kattavammin hoitotoimenpiteitä ja heidän hoitovälineensä mahdollistavat myös kattavammin avun antamisen. Kenttälääkintäjärjestelmän varsinaiseen lääkintähenkilöstöön kuuluu lääkintämiehiä, lääkintäaliupseereita ja lääkintäupseereita, joista viimeiseksi mainitut ovat aina terveydenhuollon ammattihenkilöitä, usein lääkäreitä.

Suomella on erotuksena moniin muihin maihin poikkeusoloissakin vain yksi terveydenhuoltojärjestelmä, jossa materiaali, lääkkeet ja henkilöstö ovat yhteisiä. Puolustusvoimien kenttälääkintäjärjestelmä on integroitu tiiviiksi osaksi kansallista terveydenhuoltoa.

VENÄJÄN VAIHTOEHTOISIA TULEVAISUUKSIA – MIHIN SUOMEN TULISI VARAUTUA JA MITEN?

Kari Liuhto¹

Venäjä ajautui monivuotiseen sekasorron tilaan 1600-luvun taitteessa, koska Fjodor I:n kuollessa hänellä ei ollut perillistä, jolle valta olisi siirtynyt. Sekasorto päättyi Romanovien suvun noustua valtaan. Suku hallitsi Venäjää kolme vuosisataa aina lokakuun vallankumoukseen saakka vuonna 1917, jolloin Neuvosto-Venäjistä alkoi muotoutua Neuvostoliitto, proletariaatin diktatuuri. Neuvostodiktatuuri ajautui eksistentiaaliseen talouskriisiin 1980-luvulla, minkä seurauksena Neuvostoliitto hajosi ja Venäjä ajautui 1990-luvun alussa toistamiseen sekasorron tilaan. Koska presidentti Boris Jeltsinin valtakausi oli päättymässä vuosituhannen alussa ja kommunistien revanssi hämötti edessä, Venäjän turvallisuuspalvelut järjestivät entisen upseerinsa Vladimir Putinin Jeltsinin seuraajaksi. Putinin tehtäväksi lankesi Venäjän yhtenäistäminen ja geopoliittisen suuruuden palauttaminen. Venäjän aloittama sota Ukrainassa on seuraus Kremlin haaveesta nousta jälleen kerran suurvallaksi. Mutta johtaako epäonnistuminen Ukrainan sodassa päinvastaiseen lopputulemaan eli sisäiseen epävakauteen Venäjällä? Onko mahdollista, että Venäjältä tulee Pohjois-Korean kaltainen totalitaarinen valtio vai onko Kreml nöyrytyksessä Kiinan vasalliksi?

Ukrainan sodan myötä vallan kontrollimekanismit ovat lakanneet toimimasta Venäjällä ja presidentti Putinille kasaantuu yhä enemmän valtaa. Vallan liiallisesta keskittymisestä voi kuitenkin muodostua Venäjälle ansa, sillä maassa ei ole institutionalisoitunutta vallanperimysjärjestelmää. Jos Putin kuolee ilman valtaryhmien yhteisymmärrystä hänen vallanperijästään, Venäjä voi ajautua jälleen kerran sekasorron aikaan, joka voi johtaa veriseen valtataisteluun tai jopa sisällissotaan. Onnistuuko Venäjä kuitenkin jälleen kerran selviämään eksistentiaalisesta kriisistä vai hajoaako Venäjä lopulta imperiuminostalgiansa takia?

Tässä artikkelissa yritetään hahmottaa Venäjän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia². Artikkelin alussa käydään tiivistetysti läpi aiemmin Venäjälle laadittuja tulevaisuuden skenaarioita. Kirjallisuuskatsauksen perusteella on laadittu nyky-Venäjälle neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta. Artikkelin lopussa pohditaan, mitä kukin vaihtoehto voi mahdollisesti merkitä Suomelle ja ehdotetaan menetelmää varautumisen tueksi.

¹ Kari Liuhto (s. 1967) työskentelee professorina Turun yliopiston kauppakorkeakoulun Pan-Eurooppa Instituutissa.

² Haluan kiittää Lappeenrannan–Lahden teknillisen yliopiston professori Tuomo Uotilaa neuvosta yhdistää kuhunkin vaihtoehtoiseen tulevaisuuteen neliosainen reagointimalli. Malli nojaa W. Chan Kimin ja Renée Mauborgnen kirjaan *Blue Ocean Strategy*. [<https://www.blueoceanstrategy.com/books/blue-ocean-strategy-book/>], luettu 11.2.2024. Kiitän myös Turun yliopiston kauppakorkeakoulun tulevaisuudentutkimuksen professori Markku Wileniusta mainiosta tutkimusaineistovinkistä.

Katsaus aiempiin Venäjä-tulevaisuusskenaarioihin

”Meidän kaikkien tulisi olla huolissamme tulevaisuudesta, sillä joudumme viettämään loppuelämäme siellä”, vitsaili amerikkalainen teollisuusmies Charles Kettering vuonna 1940.³ Viisi vuosikymmentä myöhemmin Seppo Remes oli huolissaan Suomen taloussuhteiden tulevaisuudesta liitoksissaan natisevan Neuvostoliiton kanssa.⁴ Pari vuotta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Remeksen jalanjalkiä astelivat Yergin ja Gustafson, jotka kirjoittivat laajaa kansainvälistä huomiota herättäneen teoksen Venäjän tulevaisuudesta. Kaksikko muotoili neljä skenaariota Venäjästä: (1) Ajelehtiva laiva – neuvostovallan rakenteiden hajoaminen; (2) Kaksipäinen kotka – vallan palauttaminen keskushallitukselle, jonka takana on puolustusteollisuus ja yleensä teollisuuden johtajien liitto asevoimien ja poliisin kanssa; (3) Sekasorron aika – juonisikermä, jonka muunnelmassa kaaoksen syvyyden ja vastavaikutuksen voimakkuuden asteet vaihtelevat; ja (4) Tšudo, Venäjän ihme.⁵ Venäjän yhteiskunnallinen turbulenssi presidentti Boris Jeltsinin aikana ja Jeltsinin valtakauden lopun lähestyminen ovat kenties vaikuttaneet siihen, että Ruotsin puolustusministeriön alainen tutkimusinstituutti alkoi Leijonhielmin johdolla tuottaa 1990-luvun lopulta lähtien melko säännöllisesti raportteja, joissa pyrittiin ennakoimaan Venäjän tulevaa kehitystä.⁶

Vuosituhanen alussa venäläinen tutkija Aleksandr Tsipko arvioi Venäjän tulevaisuutta kansakunnan eheyden näkökulmasta. Tsipkon mukaan Venäjällä on kolme vaihtoehtoa: (1) Kansakunnan konsensus; (2) Silovikien (turvallisuus-, järjestys- tai puolustusorganisaatioiden palveluksessa olevien tai kouluttamien henkilöiden) ja vasemmistonationalistien koalitio; tai (3) Kahtiajakautunut kansa.⁷ Vuonna 2005 Kööpenhaminan tulevaisuudentutkimusinstituutti laati neljä skenaariota Venäjästä: (1) Paluu diktatuuriin; (2) Demokraattinen suurvalta; (3) Vahvat alueet; ja (4) Vahva federaatio.⁸ Vuotta myöhemmin venäläistutkija Sergei Medvedev kirjoitti raportin EU–Venäjä-yhteistyön vaihtoehtoista tulevaisuuksista.⁹ Vuonna 2007 venäläispolitologi Maksim Kalashnikov puolestaan julkaisi teoksen, jossa hän esittää kolme skenaariota: (1) Venäjän valtio hajoaa itsenäisiksi, suvereeniksi valtioiksi; (2) Venäjä pysähtyy paikoilleen pyrittäessä säilyttämään nykykehitystä muistuttavaa horjuvaa tasapainoa; ja

³ Quote Investigator: *We Should All Be Concerned About the Future Because We Will Have To Spend the Rest of Our Lives There*. 28.3.2017. [https://quoteinvestigator.com/2017/03/28/future/], luettu 31.1.2024.

⁴ Remes, Seppo: *Neuvostoliiton tulevaisuuden vaihtoehtoiset skenaariot: vaikutukset ulkomaankauppaan ja suomalais-neuvostoliittolaisiin taloussuhteisiin*. Turun kaupakorkeakoulu, Turku 1990.

⁵ Yergin, Daniel & Thane Gustafson: *Venäjä 2010 – ja sen merkitys maailmalle*. Heikki Eskelinen (käännös). Otava, Helsinki 1995, s. 166.

⁶ Leijonhielm, Jan: *Rysk militär formåga i ett tioårsperspektiv*. FOA, FOA-R--99-01151-170--SE, Stockholm, Maj 1999; Leijonhielm, Jan; Jenny Clevström, Jan Knoph, P-O Nilsson, Ingmar Oldberg, Wilhelm Unge & Carolina Vendil Pallin: *Rysk militär formåga i ett tioårsperspektiv – En förnyad bedömning 2002*. FOI, FOI-R--0811--SE, Stockholm, Februari 2003; Leijonhielm, Jan; Jan T. Knoph, Robert L. Larsson, Ingmar Oldberg, Wilhelm Unge & Carolina Vendil Pallin: *Rysk militär formåga i ett tioårsperspektiv – problem och trender 2005*. FOI, FOI-R--1662--SE, Stockholm, Juni 2005; Leijonhielm, Jan; Jakob Hedenskog, Jan T. Knoph, Robert L. Larsson, Ingmar Oldberg, Roger Roffey, Maria Tisell & Fredrik Westerlund: *Rysk militär formåga i ett tioårsperspektiv – ambitioner och utmaningar 2008*. FOI, FOI-R--2707--SE, Stockholm, Januari 2009.

⁷ Karppinen, Antti: *Minne troikka rientää?* WS Bookwell Oy, Juva 2003, s. 242–243.

⁸ Copenhagen Institute for Futures Studies: *Russian Prospects – political and economic scenarios*. Members’ Report #1/2005. [https://www.files.ethz.ch/isn/13962/Russian%20Prospects_pol%20and%20econ%20scenarios.pdf], luettu 13.2.2024.

⁹ Medvedev, Sergei: *EU-Russian Relations. Alternative futures*. FIIA Report 15/2006, Finnish Institute of International Affairs, Helsinki 2006. [https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiia_report_15.pdf], luettu 31.1.2024.

(3) Venäjä muuttuu radikaalisti, mahdollisten väkivaltaisten mullistusten kautta, vuosisatoja vanhojen perinteisen venäläisen sivilisaation periaatteiden pohjalta kokonaan uudeksi valtioksi.¹⁰

Jo ennen Georgian sotaa elokuussa 2008 eduskunnan tulevaisuusvaliokunta kiinnostui Venäjään liittyvästä ennakoinnista. Vuonna 2007 valiokunta julkaisi kolme skenaariota Venäjästä: (1) Vaikutusvaltainen globaali toimija; (2) Mosaiikkinen Venäjä; ja (3) Voimaeliitin Venäjä. Ensimmäinen skenaario oletti, että Venäjästä tulee länsimainen demokratia vuoteen 2017 mennessä. Toisessa skenaariossa nationalismi Venäjällä voimistuu, ja Venäjän alueet kehittyvät eri vauhtia, mikä saa pinta-alaltaan maailman suurimman valtion muodostumaan toisistaan poikkeavista mosaiikin paloista. Kolmannen skenaarion ytimessä on autoritaarinen johtajuus. Venäjää johdetaan tässä skenaariossa pelolla, ja isovenäläinen suvaitsemattomuus kasvaa.¹¹ Kenties vastapainona eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan optimistissävytteisiin skenaarioihin Suomen puolustusministeriössä alettiin samaisena vuonna toteuttaa hanketta, jonka pohjalta julkaistiin vuotta myöhemmin raportti *Haasteiden Venäjä*. Raportin laatimiseksi koottiin Suomen johtavia Venäjä-asiantuntijoita pohtimaan Venäjän tulevaisuutta muovavia tekijöitä.¹²

Vuonna 2008 Melville ja Timofeev julkistivat neljä skenaariota: (1) Kremlin gambiitti (gambiitti on shakkiavaus, jossa uhrataan nappula tai nappuloita strategisen edun saavuttamiseksi); (2) Linnoitus Venäjä; (3) Venäläinen mosaiikki; ja (4) Uusi unelma. Kremlin gambiitti -skenaarion lähtökohtana on valtiovetoinen modernisaatio, kun puolestaan Linnoitus Venäjä -vaihtoehto perustuu silovikien hallitsemaan kovan vallan Venäjään. Venäläinen mosaiikki -skenaario kuvaa Venäjän eritahtista alueellista kehitystä, joka alkaa murentaa Venäjän yhtenäisyyttä. Uusi unelma -skenaario puolestaan kuvaa vakaata ja tasapainoista demokratiaa, joka on sinut itsensä ja ulkomaailman kanssa.¹³

Vuosikymmenen lopulla Ruotsissa ilmestyi Oxenstiernan raportti, joka esitti kolme skenaariota: (1) Pietari Suuri – länsimaisen modernisaation jatkuminen; (2) Batu Khan – laajeneminen itään; ja (3) Aleksanteri III – kansallismielinen, ortodoksinen ja eristäytyvä. Skenaarioista ensimmäinen korostaa nimensä mukaisesti Venäjän länsimaista uudistumista, kun taas toisessa skenaariossa Venäjä kääntyy itään ja vahvistaa Kiina-yhteistyötään. Kolmas skenaario kuvaa militääristä autokratiaa, jossa Venäjä ottaa haltuunsa Moldovan, Ukrainan ja Valko-Venäjän, mutta samalla Venäjän taloutta uhkaa romahdus.¹⁴

Seuraavan vuosikymmenen alussa Suomessa jatkettiin tulevaisuudentutkimusta Venäjään liittyen. Kuusi, Smith ja Tiihonen toimittivat eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle skenaariotyön Venäjän tulevaisuudesta syksyllä 2010.¹⁵ Samoihin aikoihin Liuhto

¹⁰ Kalašnikov, Maksim: *Russkaja Doktrina*. 2007. Ks. Seppänen, Esa: *Venäjä tienhaarassa*. Art House, Helsinki 2014, s. 311.

¹¹ Kuusi, Osmo; Hanna Smith & Paula Tiihonen (eds.): *Russia 2017: Three scenarios*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta, Helsinki 2007.

¹² Puolustusministeriö: *Haasteiden Venäjä*. Edita Prima Oy, Helsinki 2008.

[https://www.defmin.fi/files/1232/Haasteiden_Venaja.pdf], luettu 13.2.2024.

¹³ Melville, Andrei & Ivan Timofeev: Russia 2020 – Alternative Scenarios and Public Preferences. *Russian Politics & Law*, 47(6), 2009, s. 7–33.

¹⁴ Oxenstierna, Susanne: *Russia in Perspective. Scenarios of Russia's Economic Future 10 to 20 Years Ahead*. FOI, FOI-R--2774--SE, Juni 2009.

¹⁵ Kuusi, Osmo; Hanna Smith & Paula Tiihonen: *Sopimusten Venäjä 2030*. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 3/2010, Helsinki 2010.

piti alustuksen Venäjän tulevaisuudesta. Esityksen pääviesti oli se, että Venäjän sen hetkiset valtakeskittymät ajavat Venäjän kohden keskitettyä valtaa ja valvottua taloutta. Yhteiskunnallinen stagnaatio vaikutti Liuhton arviossa reformia vahvemmalta voimalta, vaikka vielä silloin lännessä laajalti uskottiin Venäjän jatkavan modernisatiotaan ja integroitumista kohden länttä.¹⁶

Venäläinen Valdai-keskustelukerho julkaisi vuotta myöhemmin seitsemän skenaariota ajanjaksolle 2016–2018: (1) Negatiivinen inertia; (2) Positiivinen inertia; (3) Autoritaarinen modernisaatio; (4) Liberaalidemokraattinen uudistus; (5) Demokraattinen valankumous; (6) Kovan linjan autoritaarisuus; ja (7) Paras mahdollinen skenaario (kokonaisvaltainen uudistus). Keskustelukerho, jossa on jäsenenä mukana myös arvostettuja läntisiä Venäjä-ajattelijoita, oli varsin optimistinen näkemyksissään. Sen raportti korosti erityisesti kokonaisvaltaista uudistusskenaariota. Skenaarioita 3–6 eli mukaan lukien skenaario ”Kovan linjan autoritaarisuus” ei pidetty marraskuussa 2011 todennäköisinä. Todellisuus osoittautui jo muutaman vuoden kuluttua Valdai-keskustelukerhon arvioita karummaksi.¹⁷

Vuonna 2011 Lipman ja Petrov esittivät kolme skenaariota: (1) Kevyt versio Stalinista, jossa autoritaarinen valta palaa Venäjälle; (2) Aiempi Putin, jossa osittainen uudistus toteutetaan valtionhallinnon kontrolloimana; ja (3) Perestroika 2, joka johtaa laajaan modernisaatioon Putinin vastustuksesta huolimatta. Kaksikko jatkoi kirjoitustyötään Venäjän tulevaisuuden parissa julkaisemalla parin vuoden kuluttua toisen teoksen ’Venäjä 2025’.¹⁸

Suomen puolustusministeriö julkaisi vuonna 2012 raportin *Muutosten Venäjä*, jossa ministeriö jatkoi edellisen vuosikymmenen lopulla aloittamaansa Venäjän tulevaisuuden kehityslinjoja kartoittavaa työtään.¹⁹ Maailman talousfoorumi puolestaan julkaisi Venäjä-skenaarionsa tammikuussa 2013. Maailman talousfoorumin luomat skenaariot keskittyivät arvioimaan enemmän Venäjän talouden tulevaa kehitystä kuin yhteiskuntajärjestelmän kokonaisvaltaista muutosta. Maailman talousfoorumin skenaarioiden avainmuuttujina olivat muun muassa öljyn hinta, institutionaalinen muutos ja valtion rooli taloudessa.²⁰ Hieman Maailman talousfoorumin raportin julkistamisen jälkeen, mutta ennen Ukrainan sodan syttymistä helmikuussa 2014, saksalainen ajatushautomo julkisti tulevaisuudenskenaarioita Saksa–Venäjä-yhteistyölle vuoteen 2030 saakka. Yhdessä sen skenaarioista, jonka nimeen oli päätyntä sanapari ”uusi jääkausi”, raportti huomioi myös mahdollisuuden Saksa–Venäjä-taloussuhteiden viilenemisestä ja Venäjän painopisteen siirtymisestä Aasiaan.²¹

¹⁶ Liuhto, Kari: *Ajatuksia Venäjän tulevasta kehityksestä syksyllä 2010*. Alustus, Turku, 20.9.2010.

[https://www.researchgate.net/publication/361886436_Ajatuksia_Venajan_tulevasta_kehityksesta_syksylla_2010], luettu 31.1.2024.

¹⁷ Valdai Discussion Club: *Russia Should Not Miss its Chance. Development Scenarios*. Moscow, November 2011. [<https://valdaiclub.com/files/24091/>], luettu 13.2.2024.

¹⁸ Lipman, Maria & Nikolay Petrov (eds.): *Russia in 2020. Scenarios for the Future*. Carnegie Endowment for International Peace 2011; Lipman, Maria & Nikolay Petrov (eds.): *Russia in 2025. Scenarios for the Russian Future*. Palgrave Macmillan, London 2013.

¹⁹ Puolustusministeriö: *Muutosten Venäjä*. Erweko Oy, Helsinki 2012. [https://www.defmin.fi/files/2159/muutosten_venaja_nettiin.pdf], luettu 13.2.2024.

²⁰ World Economic Forum: *Scenarios for the Russian Federation*. [https://www3.weforum.org/docs/WEF_Scenarios_RussianFederation_Report_2013.pdf], luettu 13.2.2024.

²¹ Friedrich Ebert Stiftung: *Germany and Russia in 2030. Scenarios for a Bilateral Relationship*. Berlin 2013. [<https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/10122.pdf>], luettu 13.12.2024.

Ukrainan sodan ensimmäisenä vuotena Smith toimitti eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan kolmannen raportin Venäjän tulevaisuudesta. Smith kokosi viisi skenaariota Venäjälle: (1) Hyvien suhteiden palautus lännen kanssa; (2) Neuvostoliiton kaltainen imperiumi; (3) Venäjä keskittyy lähialueille; (4) Sekalainen näkymä; ja (5) Venäjä eristäytyy. Tässä skenaariotyössä Venäjän tulevaisuutta lähestyttiin ulkopolitiikan näkökulmasta. Tiivistettynä voidaan todeta, että skenaariot kuvaavat Venäjän painottumisen tulevassa ulkopolitiikassaan joko länteen tai itään, lähialueille, eristäytymiseen tai jopa paluun menneisyyteen eli Neuvostoliiton kaltaiseen aggressiiviseen ulkopolitiikkaan.²²

Euroopan unioni ja Venäjä jatkoivat ajatushautomoyhteistyötä siitä huolimatta, että Venäjä miehitti osaa Ukrainasta. Yhteistyön tuloksena Fischer ja Timofeev muotoilivat neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta EU–Venäjä-yhteistyölle kuusi vuotta Ukrainan sodan alkamisesta.²³ Ruotsalainen Venäjä-tutkija Kragh puolestaan yritti samaisena vuonna hahmottaa Venäjän tulevaisuutta vuoteen 2045 asti.²⁴ Vuonna 2021 Liuhto kehitti Medvedevin sekä Fischerin ja Timofeevin ajatusten pohjalta 3x3-matriisin EU–Venäjä-yhteistyön vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Liuhto havaitsi yhteistyön muistuttavan syksyllä 2021 ’kylmää rauhaa’.²⁵ Vuotta myöhemmin Melville ja Timofeev palaavat vuonna 2008 luomiinsa skenaarioihin ja toteavat kolumnissaan, että yksi heidän skenaarioistaan, eli ’Linnoitus Venäjä’, on toteutunut.²⁶

Vuoden 2022 toukokuussa, Venäjän hyökkäyksen kestänyt jo kuukausia, yhdysvaltalainen ajatushautomo esitti kolme skenaariota Venäjälle, joista ensimmäinen perustuu vallitsevan tilan jatkumiselle, toinen länsisuhteiden osittaiselle normalisoitumiselle ja kolmas vastakkainasettelun voimistumiselle.²⁷ Vuoden 2023 tammikuussa venäläinen oppositiopoliitikko Vladimir Milov pohtii artikkelissaan Venäjän tulevaa kehitystä Putinin jälkeen. Hän ei usko kovan linjan jatkuvan, vaan Venäjän demokratisoituvan.²⁸ Tulevaisuus näyttää, onnistuiko Milov pitämään erillään toiveensa ja todellisuuden.

Kolme kuukautta Milovin kirjoituksesta Kari ja Holmila julkaisivat kirjan, jonka lopussa he nostavat esiin neljä tulevaisuuden vaihtoehtoa: (1) Putinin linjan jatkuminen; (2) Paluu Stalinin aikaan; (3) Moskovan kevät (kansasta kumpuava demokraattinen muutos); ja (4) Ulkoisen shokin aiheuttama hallinnon romahdus.²⁹ Syksyllä 2023

²² Smith, Hanna: *Russia as a neighbour*. Publication of the Committee for the Future, Parliament of Finland, Helsinki 2014.

²³ Fischer, Sabine & Ivan Timofeev: *Alternative futures of EU-Russia Relations in 2030*. EUREN Report 2, November 2020. [https://188.127.251.150/wp-content/euinnrussiapdf/EUREN_Scenario_report_ENG.pdf], luettu 31.1.2024.

²⁴ Kragh, Martin: *Russia in 2045: A Scenario Analysis*. The Swedish Institute of International Affairs, Stockholm 2020. [https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2020/ui-report-no.-2-2020.pdf], luettu 13.2.2024.

²⁵ Liuhto, Kari: *Russia's economic relations with the EU, the USA and China*. Alustus, Turku, 18.8.2021. [https://www.researchgate.net/publication/353759479_Russia's_economic_relations_with_the_EU_the_USA_and_China], luettu 3.2.2024.

²⁶ Melville, Andrei & Ivan Timofeev: *Russia in 2020: alternative scenarios of the near future*. Engelsberg Ideas, 8.2.2022. [https://engelsbergideas.com/essays/russia-in-2020-alternative-scenarios-of-the-near-future/], luettu 13.2.2024.

²⁷ Newlin, Cyrus & Andrew Lohsen: *Russia Futures. Three Trajectories*. Center for Strategic and International Studies, May 2022. [https://cis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/220504_Newlin_Lohsen_Russia.pdf?VersionId=rXC_9HRLFSWOMYTzeoWhZQo9rtDuvXW], luettu 13.2.2024.

²⁸ Milov, Vladimir: *Future Scenarios for Russia: An Optimistic, but Realistic Outlook*. Policy Paper, Zentrum Liberale Moderne, 10.1.2023. [https://libmod.de/en/network-russia-policy-paper-milov/], luettu 13.2.2024.

²⁹ Kari, Martti J. & Antero Holmila: *Miksi Venäjä toimii niin kuin se toimii*. Docendo 2023, s. 445–448.

Liuhto piti alustuksen, jossa hän kuvaili Venäjän mahdollisia tulevaisuuden kehityspolkuja. Hän piti vakautta todennäköisempänä erilaisia epävakauden muotoja, kuten valtataistelu, vallankaappaus, kaaos, Venäjän hajoaminen tai jopa sisällissota ja sodan leviäminen Ukrainasta länteen.³⁰

Lähestyvät Venäjän presidentinvaalit maaliskuussa 2024 mitä ilmeisemmin innoittivat monia Venäjän tulevaisuuden pohtijoita. Esimerkiksi vuoden 2024 tammikuun alussa Remes kirjoitti Venäjän tulevaisuutta pohdiskelevan kolumnin, jossa nousi esiin kaksi tulevaisuuden skenaariota: (1) Pohjois-Korea -skenaario ja (2) Pitkittyvä epävakaas -skenaario.³¹ Samassa kuussa Yhdysvalloissa julkaistiin raportti, jossa 25 kirjoittajaa 16 valtiosta pohti lyhyessä artikkelissaan Venäjän tulevaa kehitystä. Raportissa on useita mielenkiintoisia näkökantoja Venäjän tulevaisuuteen. Yhdessä niistä Anders Åslund esittää Venäjälle kolme skenaariota: (1) Brežnevin aika (pysähtyneisyyden aika); (2) Epäjärjestys ja sisäinen yhteenotto; ja (3) Putinin diktatuurin romahtaminen ja siirtyminen vapauteen. Samaisessa raportissa James Sherr ennustaa Venäjälle kolmea vaihtoehtoista tulevaisuutta: (1) Tekninen johtajuus (teknokraattien johtajuus); (2) Kaaos; ja (3) Liberaalivalta.³² Hyvin valitut nimet kuvaavat skenaarioiden pääsisältöä osuvasti.

Helmikuussa 2024 Michel julkaisi viisi Venäjä-skenaariota, jotka hän nimeää seuraavasti: (1) Kauan eläköön presidentti Putin; (2) Kansallismieliset nousussa; (3) Teknokraattinen nollaus (teknokraattien tekemä palatsivallankaappaus); (4) Demokraattinen Venäjä palaa kotiin; ja (5) Kaaos, sisällissota ja siirtomaatyylliset vapaudet. Michelin raportin erityinen ansio on se, että se tarjoaa lännelle toimenpidesuosituksia, kuinka reagoida kuhunkin skenaarioon. Lisäksi kirjoittaja pohtii kunkin skenaarion aikahorisonttia ja todennäköisyyttä.³³

Huhtikuussa 2024 Kotkin esitti esseessään Venäjälle viisi vaihtoehtoista tulevaisuutta: (1) Ranskan malli – imperiuminostalginen ja byrokraattinen demokratia; (2) Käpertyvä Venäjä – sisäänpäin katsova nationalistinen, mutta taloudellisesti heikkenevä Venäjä; (3) Vasalli – Kiina–Venäjä-kumppanuuden junioripartneri; (4) Pohjois-Korean tie: totalitaarinen sulkeutuva yhteiskunta; ja (5) mureneva anarkistinen Venäjä.³⁴

Edellä esitellyt kontribuutiot edustavat jäävuoren huippua kaikista Venäjän tulevaisuutta käsitelleistä kirjoituksista. Edellä läpikäytyjen tulevaisuudentutkimusten ohella tässä kirjallisuuskatsauksessa olisi toki voitu nostaa esille muitakin lähteitä, joissa vähintään epäsuorasti käsitellään Venäjän tulevaisuutta.³⁵ Valitettavasti niiden käsittely tämän artikkelin puitteissa ei kuitenkaan ollut mahdollista.

³⁰ Liuhto, Kari: *Venäjän lähiajan kehityskulku*. Alustus, Turku, 19.8.2023, s. 26. [https://www.researchgate.net/publication/373444751_Venajan_lahiajan_kehityskulku], luettu 3.2.2023.

³¹ Remes, Seppo: Muutama sana Venäjän tulevaisuudesta. *Pullopösti*, Centrum Balticum, 9.1.2024. [https://www.centrumbalticum.org/julkaisut/pulloposti/muutama_sana_venajan_tulevaisuudesta.7242.news], luettu 3.2.2024.

³² Starr, S. Frederick (ed.): *Experts' Scenarios for Russia's Future*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, Joint Center, January 2024. [<https://silkradstudies.org/resources/240118-Russia-Futures-Merged.pdf>], luettu 3.2.2024.

³³ Michel, Casey: *Russia Tomorrow: Five Scenarios for Russia's Future*. Atlantic Council, Washington, DC, February 2024. [<https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2024/02/Five-Scenarios-for-Russias-Future.pdf>], luettu 11.2.2024.

³⁴ Kotkin, Stephen: *The Five Futures of Russia: And How America Can Prepare for Whatever Comes Next*. Council on Foreign Relations. [<https://www.foreignaffairs.com/russian-federation/five-futures-russia-stephen-kotkin>], luettu 24.4.2024.

³⁵ Koivisto, Mauno: *Venäjän idea*. Tammi, Jyväskylä 2001; Luukkanen, Arto: *Hajoaako Venäjä? Venäjän valtiollisuuden kehitys vuosina 862–2000*. Edita, Helsinki 2001.; Gessen, Masha: *Venäjä vailla tulevaisuutta. Totalitarismin paluu*. Ilkka Rekiaro (käännös). Docendo 2018; Figes, Orlando: *Vallankumouksen Venäjä 1891–1991*. Kalevi

Venäjän neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta

Aiempiin kirjoituksiin pohjautuen olen laatinut neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta Venäjälle. Kaikkien neljän vaihtoehtoisen tulevaisuuden ytimessä on valta ja valtarakenteissa tapahtuva muutos. Koska Venäjä on voimakkaasti presidenttikeskeinen järjestelmä ja vallanperimysjärjestykselle ei ole vielä institutionalisoitunut historiaa (yli 30-vuotiaalla nyky-Venäjällä on ollut vain kolme presidenttiä ja näistä kolmesta presidentistä yksi – Dmitri Medvedev – toimi vain valtaistuimen lämmittäjänä vuosina 2008–2012), vallanvaihdos muodostaa äärimmäisen kriittisen muutoshetken, joka voi sysätä Venäjän uuteen tulevaisuuden tilaan.³⁶

Ensimmäinen vaihtoehtoinen tulevaisuus olettaa Vladimir Putinin valtakauden jatkuvan, kun puolestaan muut pohjautuvat nykytilan muuttumiseen joko kovemman vallan tai liberaalimman linjan suuntaan, tai Venäjän ajautumiseen sekasortoon. Neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta on nimetty seuraavasti: (1) Putinismin jatkuminen; (2) Stalinismin paluu; (3) Länsimielisten vallankaappaus; ja (4) Sekasorron aika.

Seuraavaksi kuvataan kukin vaihtoehtoinen tulevaisuus pääpiirteittäin käyttäen kolmi-osaista jaottelua: (1) Yhteiskunta; (2) Talous; ja (3) Ulkopolitiikka. Tämä artikkeli pyrkii kuvaamaan, miltä kukin tulevaisuus näyttää, ei niinkään sitä, kuinka niihin ollaan päädytty. Vaikka tässä artikkelissa ei kuvata kehityspolkuja, on syytä korostaa, että on olemassa lukuisia mahdollisia muutostapahtumia, jotka voivat aiheuttaa siirtymisen vaihtoehtoisesta tulevaisuudesta toiseen. Tällaisia muutostapahtumia Venäjällä voivat olla presidentin tehtävien hoitamisen estävä vakava sairaus tai äkillinen kuolema, vallankaappaus, kansallinen tragedia (esim. terroristi-isku tai ydinonnettomuus), väestön raivo nykyhallinnon päätöksiin (esim. korruptiosta ja terveydenhuollon laiminlyönnistä aiheutuva pikkulasten joukkokuolema), vaalien aikana tapahtuva spontaani tai spontaanilta näyttävä suurmielenosoitus tai joku Venäjän ulkoa tuleva tekijä (esim. Venäjän armeijan tappio Ukrainassa tai diktatuurin romahtaminen Valko-Venäjällä).

Putinismin jatkuminen

Ensimmäiseksi esitetään vaihtoehtoinen tulevaisuus, jossa Putinin valtakausi ja putinismi jatkuvat. Karin ja Holmilan mukaan ”*Putinismi tarkoittaa rosvokapitalismin korkeinta astetta, jolle on luonteenomaista korruptio, hyvä veli -verkosto ja voimaministeriöiden yhä suurempi vaikutus taloudessa ja politiikassa. Myös nepotismi, sota, demokratian ja ihmisoikeuksien tukahduttaminen sekä ulkomaalaisviha ja sen lietsonta kuuluvat putinismiin – samoin kuin sananvapauden kukistaminen, Venäjän eristäminen muusta maailmasta ja informaatiovaikuttaminen omiin kansalaisiin.* – Boris Nemtsov [Venäjän ex-varapääministeri, joka palkkamurhattiin Moskovan ydinkeskustassa vuonna 2015] määritteli putinismin yksipuoluejärjestelmäksi, jossa vallitsee sensuuri, jossa valta ja talous on keskitetty lujasti Kremliin, ja jossa byrokratialla ja turvallisuuspalveluilla on suuri valta. Keski luokka on poliittisesti passiivista, ja lakeja säätää nukeparlamentti.”³⁷

Suomela (käännös). Siltala 2021; Jangfeldt, Bengt: *Venäjä – Aatteet ja ideat. Pietari Suuresta Putiniin*. Veli-Pekka Ketola & Taina Wendorf (käännös). Siltala, 2022.

³⁶ Blank, Stephen: *The Putin Succession and its Implications for Russian Politics*. Policy Paper, Institute for Security & Development Policy, February 2008. [https://www.files.ethz.ch/isn/55487/sb08putinsuccession.pdf], luettu 8.3.2024. Sadeniemi, Pentti: *Political Succession in 21:st Century Russia*. The Royal Swedish Academy of War Sciences, 1:2014. [https://kkrya.se/hot/2014:1/Sadeniemi_Political_Succession.pdf], luettu 8.3.2024.

³⁷ Kari & Holmila (2023), s. 198.

Putinismiin jatkuessa valta keskittyy yhä enemmän presidentille, turvallisuuspalveluille ja kansalliskaartilille. Silovikeistä rakentuu Venäjän aatelisto, joka hallitsee Venäjän strategisia yrityksiä. Presidentti kilpailuttaa silovikejä ja heidän klaanejaan keskenään sekä eliminoi epälojaaleiksi katsomansa. Venäjästä muotoutuu isovenäläisyyttä korostava ääriautoritaarinen valtio, jossa seksuaalisten, uskonnollisten ja etnisten vähemmistöjen oikeuksia sorretaan valtiiovallan ohjaamana ja valtiollisen median toimesta. Valtion ja kansalaisten välillä vallitsee molemminpuolinen luottamuspuola.

Venäjäällä vallitsee nepotismi (sukulaisten ja lähipiirin suosiminen) ja bysanttilainen byrokraatia. Pienimuotoinen yksityisyrittäjäyys toimii vapaasti strategisten sektorien ulkopuolella. Läntiset suuryritykset kaikkooavat Venäjältä, mutta Lähi-idästä ja Kiinasta maahan saapuvat yritykset voimistavat asemiaan. Kiina-yhteistyö on Venäjän ulkopoliittikan ytimessä, ja Venäjän Kiina-riippuvuus kasvaa entisestään.

Raaka-ainesektori – erityisesti energiasektori – on talouden keskiössä. Valtio investoi huomattavasti sotilasteolliseen sektoriin, mutta siviilipuolen investoinnit ja innovaatiot hiipuvat. Venäjän teknologinen jälkeenjääneisyys kasvaa. Kremlää piinaa imperiuminostalgia, minkä takia se pitää entisiä neuvostotasavaltoja oman etupiirinsä osana. Venäjä tulkitsee olevansa lännen vihamielisten toimien uhri ja tiivistää yhteistyötään Kiinan kanssa.

On tärkeä pitää mielessä, että putinismi voi jatkua myös Putinin kuoleman jälkeen samoin kuin leninismi jatkui Leninin kuoleman jälkeen. Tosin pian Leninin kuoleman jälkeen tammikuussa 1924 yhteiskunnallinen ilmapiiri Neuvostoliitossa alkoi kiristyä. Leninin kuolemaa seurasi valtataistelu, puhdistuksia, suhteellisen liberaalin talouspolitiikan (NEP-kauden) lakkauttaminen ja siirtyminen keskitettyyn suunnitelmatalouteen vuonna 1929. Stalinismi oli saanut alkunsa.³⁸

Stalinismin paluu

Toinen vaihtoehtoinen tulevaisuus on nimeltään 'Stalinismin paluu'. Sitä olisi voitu nimittää myös Pohjois-Korea -skenaarioksi, mutta kenties osuvampi nimi sille on kuitenkin 'Stalinismin paluu', sillä ei ole todennäköistä, että Venäjä vajoaa Pohjois-Korean kaltaiseksi yhden suvun valtdynastiaksi.³⁹ Vaikkei Venäjästä tulekaan euraasia-laista Pohjois-Koreaa, Venäjälle alkaa nousta uusstalinistisia piirteitä, jos kovan linjan kannattajat kaappaavat vallan Putinilta ja hänen lähipiiriltään. Se, kuinka tämä vallanvaihdos lopulta toteutuu, ei ole niin oleellista kuin se, että ymmärrämme Venäjällä olevan kiihkokansallisia voimia, joiden suosio ja vaikutusvalta ovat Ukrainan sodan aikana kasvaneet. Jevgeni Prigožinin juhannuskapina toi esiin kulissien takana kasvavan ääriationalistisen tyytymättömyyden ainakin armeijan ylittä johtoa kohtaan. Prigožinin murhauttaminen elokuussa 2023 ja äärikansallisen Igor Girginin neljän vuoden vankeustuomio tammikuussa 2024 pakottavat kiihkokansalliset maan alle, mutta kovat otteet ultrationalisteja vastaan eivät poista vahvistuvaa ääriationalistista virettä Venäjältä – pikemmin päinvastoin.⁴⁰

³⁸ Montefiore, Simon Sebag: *Stalin. Punaisen tsaarin hovissa*. Kari Klemelä (käännös). WSOY 2004; Hlevnjuk, Oleg V.: *Stalin. Diktaattorin uusi elämäkerta*. Matti Kinnunen (käännös). Otava 2019.

³⁹ Mäkeläinen, Mika: *Kimlandia. Silminnäkijänä Pohjois-Korean kulisseissa*. Atena 2019; Demick, Barbara: *Suljettu maa. Elämää Pohjois-Koreassa*. Antti Immonen (käännös). Atena 2022; Myrberg, Kai: *Vuimeinen paraati Pjongjangissa. Lubistuuko Pohjois-Korea?* Minerva, 2022.

⁴⁰ Stanovaya, Tatiana: Why Yevgeny Prigozhin Had to Die. *Carnegie Politika*, Carnegie Endowment for International Peace, 25.8.2023. [<https://carnegeendowment.org/politika/90436>], luettu 5.2.2024; Crace, John:

Stalinismin paluu merkitsee valtiomedian avulla tapahtuvaa yhteiskunnallista aivope-sua ja messiaanisen johtajakultin rakentamista eli fasismia venäläisittäin. Totalitaarista järjestelmää suojelevat presidentin oma väkivaltakoneisto, kansalliskaarti, armeija ja kirkko. Venäjästä tulee tyylipuhdas poliisivaltio, joka harjoittaa valtioterroria omia kansalaisiaan kohtaan. Venäjälle rakennetaan Kiinan kaltainen pisteytysjärjestelmä⁴¹, jossa kansalaiset luokitellaan pisteiden avulla järjestelmälle uskollisiksi. Uskollisuuspisteillä saa henkilökohtaisia etuisuuksia, kuten esimerkiksi paremman vuokra-asunnon, edullisia lomapäiviä valtion lomakeskuksiin tai hyvän opiskelupaikan lapsilleen. Venäjästä muovautuu dystoopinen valvonta- ja propagandayhteiskunta, jossa suunnitelmallisesti ruokitaan kiihkoisänmaallisuutta ja muukalaisvihaa. Yhteiskunnan militarisointi alkaa jo päiväkodeissa ja koulun alaluokilla. Oikeuslaitos politisoituu ja näytösoikeudenkäynneillä tuhotaan 'kansanviholliset' (oppositio tai sen rippeet). Venäjällä vallitsee yhteiskunnallisen pysähdyksen tila.

Venäjän talous nojaa komentotalouteen ja valtiokapitalismiin. Taloutta rakennetaan suursodan varalle. Suuryrityksiä kansallistetaan – myös suosioista tippuneiden venäläisoligarkkien yrityksiä – joskin toritalouden annetaan säilyä yksityisten käsissä. Infrastrukturi murenee. Talouskasvu, elintaso ja ulkomaankauppa romahtavat. Venäjästä tulee krooninen puutetalous, jossa harmaa talous rehottaa. Venäjä toteuttaa oma-varaisuusoppia (autarkiaa), minkä seurauksena ulkomaankaupasta tulee valtion monoli. Rupla ei ole enää vapaasti vaihdettava valuutta. Venäjä taantuu raaka-aineperustaiseksi kehitysmaaksi, jonka kyky myydä edes asejärjestelmiään ulkomaille rapautuu. Teknologinen jälkeenjääneisyys pakottaa Kremlin hyödyntämään tiedustelupalveluitaan teollisuusvakoilussa ulkomailla. Talouden takapajuisuus yltyä kaikkialle.

Venäjä eristäytyy ulkomaailmasta ja korostaa tietoisesti vastakkainasettelua erityisesti Yhdysvaltoja kohtaan. Eristäytyminen tukee olemassa olevaa valtajärjestelmää. Venäjä harjoittaa ääriaggressiivista ulkopolitiikkaa ja uhkailee täysmittaisella ydinsodalla. Yhteiskunnallinen näköalattomuus nakertaa järjestelmän olemassaolon rakenteita. Vallankaappauksen uhka leijuu alati ilmassa, jonka vaaraa hallitsija pyrkii vähentämään ennakoivilla puhdistuksilla.

Länsimielisten vallankaappaus

Kolmas vaihtoehtoinen tulevaisuus on 'Länsimielisten vallankaappaus'. Vaikka länsi toivookin tämän tulevaisuuden toteutumista, sen todennäköisyys on pienin tässä artikkelissa esitetyistä neljästä vaihtoehdosta. Jos kuitenkin talouden kriisiytyessä länsimieliset onnistuvat kaappaamaan vallan ja ennen kaikkea onnistuvat säilyttämään sen itsellään, Venäjän yhteiskuntaa aletaan varovasti demokratisoida. Vaikka parlamentarismi vahvistuu, Venäjä säilyy presidenttikeskeisenä järjestelmänä ja nationalismi pysyy yhteiskunnassa ainakin retorisena perusvireenä. Oligarkiaa pyritään tietoisesti heikentämään ja keskiluokkaista yhteiskuntajärjestelmää aletaan vahvistaa toteuttamalla laaja uudistusohjelma, mukaan lukien historiallinen maareformi.

Russia jails ultra-nationalist Putin critic and woman convicted of bomb attack. *Guardian*, 25.1.2024. [https://www.theguardian.com/world/2024/jan/25/russia-jails-ultra-nationalist-putin-critic-igor-girkin-and-darya-trepova-bomb-attack], luettu 9.2.2024; Barabanov, Ilja & Denis Korotkov: *Kauppatavarana kuolema. Palkka-armeija Wagnerin tarina*. Kyösti Karvonen (käännös). Otava 2024.

⁴¹ Cain, Geoffrey: *Totaalinen poliisivaltio. Tutkimusmatka Kiinan valvontakoneiston uumeniin*. Riina Vuokko (käännös). Atena 2022, s. 149–161; Pitkänen, Ari-Joonas; Matti Puranen, Mika-Matti Taskinen & Niko Vartiainen: *Kiina Xi Jinpingin aikakaudella*. Teos 2023, s. 336–342.

Talous lähtee kasvuun ja länsiyritykset palaavat vähitellen Venäjälle. Läntiset yritykset voivat toimia myös strategisilla sektoreilla, mikäli ne muodostavat yhteisyrityksen venäläisyhtiön kanssa. Talousrakenteet ja ulkomaankauppa monipuolistuvat, mutta hitaasti. Kaiken kaikkiaan Venäjä yrittää samanaikaisesti parantaa suhteitaan länteen liennytyksen avulla ja vähentää Kiina-riippuvuuttaan. Länsi purkaa sanktioitaan vähitellen, mutta sotasyllisyysproblematiikka hidastaa Venäjän länsisuhteiden normalisointumista. Koska uudistusmielisten vallankaappaus Venäjällä ei ole Kiinan etujen mukaista, Kiina tukee länsimielisiä vastaan taistelevia voimia. Länsimieliset tuhoutuvat ilman lännen tukea.

Sekasorron aika

Neljäs vaihtoehtoinen tulevaisuus on 'Sekasorron aika'. Vaihtoehto pohjautuu usean tulevaisuudentutkijan ajatuksiin Venäjän ajautumisesta kaaokseen. Neljännen vaihtoehtoisen tulevaisuuden lähtökohtana on valtajärjestelmän romahtaminen ja esivallan luhistuminen. Keskusvallan romahtaessa aluehallinnot yrittävät vakauttaa tilanteen ottamalla vallan omiin käsiinsä. Talous ajautuu kaaokseen ja hyperinflaatioon. Rupla menettää roolinsa vaihdon välineenä, jolloin Venäjän talous dollarisoituu tai jopa bitcoinisoituu. Tuotanto- ja kuljetusjärjestelmä ovat sekasorron tilassa, josta seuraa aluetasoisia ruokapulaa (erityisesti perifeerisillä alueilla), säännöstelyä, lakkoja, mielenosoituksia, mellakoita, väkivaltaa, ulkomaalaisvihaa ja kauppojen ryöstelyä.

Talousromahdus ja Venäjän hajoaminen hämmäyttävät. Ulkovaltiot ovat huolissaan Venäjän joukkotuhoukseiden päätyemisestä terroristijärjestöjen tai terrorististen valtioiden käsiin. Mikäli Venäjän hajoaminen hämmäyttää ei ole täysin poissuljettua, etteivätkö Venäjän reuna-alueet, kuten esimerkiksi Kaliningrad ja Kaukasuksen sekä Kaukoidän alueet, pyrkisi itsenäistymään. Myös Tatarstanin lähentyminen Turkin suuntaan ja jopa itsenäistyminen on mahdollista. Itsenäistymispyrkimysten taustalla ei ole niinkään kansallisuusajattelu, vaan tarve saada hallintaan alueen luonnonvarat, ja siten pelastaa alue taloudelliselta sekasorrolta ja romahdukselta.

Jos Venäjä romahtaa, se voi johtaa siihen, että Georgia palauttaa asevoimin kapitalisalueet itselleen. Samoin käy Moldovassa Transnistrian kohdalla. Myös Japani voi havitella Kuriileja takaisin itselleen. Suomen suhtautuminen Neuvostoliitolle luovutettujen alueiden palauttamiseen säilyy ääriarvoisena. Suomen valtiojohto ei myöskään lämpene Karjalan tasavallan väliaikaisen johdon ajatukselle saada liittyä autonomiseksi osaksi Suomea. Petsamon tulevaisuus mietityttää. Lopulta Venäjän federaation hajoamisen uhka johtaa siihen, että kovan vallan edustajat yrittävät kaapata vallan itselleen ja käyttävät ulkoisen vihollisen retoriikkaa maan yhtenäisyyden säilyttämiseksi. Sekasorron aika voi johtaa stalinismin paluuseen Venäjällä tai antaa tilaisuuden länsimielisten vallankaappaukselle.

Teknokraattien johtajuus?

Edellä esitellyn neljän vaihtoehtoisten tulevaisuuden ohella on perustellusti esitetty, että Putinia seuraa Stalinin kuoleman jälkeisen ajan kaltainen kollektiivisen johdon aikakausi, koska Putinin liian suureksi kasvanutta valtaa ei voi siirtää yhdellekään toiselle henkilölle. Arvioitaessa kollektiivisen johtajuuden mahdollisuutta on kuitenkin syytä

muistaa, että kollektiivisen vallan kausi Stalinin kuoleman jälkeen oli varsin lyhyt ennen kuin valta keskittyi valtapelin jälkeen Nikita Hruštšoville.⁴²

Aiemmissa skenaarioissa on myös aiheellisesti esitetty vaihtoehtona sitä, että putinismia seuraa teknokraattien valta. Vaikka kunnianhimon pääministeri joutuukin ottamaan johtajuuden itselleen presidentin ollessa estynyt hoitamaan tehtäväänsä tai istuva presidentti kuolee, ei tule unohtaa, että kunnianhimmottomasta pääministeristä voi yllättäen kuoriutua voimakas vallankäyttäjät. Putin on itse hyvä esimerkki tällaisesta muodonmuutoksesta saatuaan vallan itselleen. Ajatusta teknokraattisen johtajuuden mahdollisuudesta ei tule kuitenkaan sivuuttaa, sillä se voi olla venäläinen tapa reagoida vallan liialliseen keskittymiseen seuranneeseen yhteiskunnalliseen pahoinvointiin. Globaali geopoliittinen tilanne tuskin kuitenkaan tarjoaa Venäjälle mahdollisuutta pitkäaikaiseen brežneviläiseen teknokratiaan. Vaikka teknokratialle yllättäen avautuisi tilaisuus tarttua vallan kahvaan, on varsin todennäköistä, että kovan vallan edustajat syrjäyttävät varsin nopeasti teknokraatit.

Taulukko 1. Tiivistelmä vaihtoehtoisten tulevaisuuksien erityispiirteistä.

Putinismien jatkuminen	Stalinismien paluu
<p><i>(I) Yhteiskunta</i> Autoritaarisuuden kasvu. Isovenäläisyyden korostaminen vähemmistöjen kustannuksella. Vallan ytimessä presidentti, turvallisuuspalvelut ja kansalliskaarti. Silovikeistä aatelisto. Valtion ja ihmisten välillä luottamuspula. Nepotismi. Salaliitot. Salamurhat. Järjestäytyneet rikollisuus symbioosissa valtion kanssa. Bysanttilainen byrokraatia. Media-kontrolli. Sensuuri ja propaganda paisuvat. Näytösvaalien järjestäminen.</p> <p><i>(II) Talous</i> Sisäpiiriin johtama elitistinen talous. Presidentin "perhe" ja toistensa kanssa kilpailevat klaanit omistavat strategiset yritykset. Yksityisrittäjäyys strategisten sektorien ulkopuolella. Kiinan ja Lähi-idän yritysten toiminta laajenee Venäjällä. Läntiset suuryritysten exit. Vientitulot ehtyvät energiavälankumouksen takia. Yliriippuvuus Kiinan-kaupasta. Sotilassektoriin isoja investointeja. Teknologinen jälkeenjääneisyys kasvaa.</p> <p><i>(III) Ulkopoliittikka</i> Suurvaltahaaveet. Sissigeopolitiikkaa. Ulkopoliittinen uhriutumisen. Kiina-yhteistyö keskiössä. Rikollisuus ja ulkomailla asuva venäläisvähemmistö osaksi Venäjän ulkopoliittikan toteutusta. Vie raaka-aineita ja tuo teknologiaa idästä. Valtioliitto Valko-Venäjän kanssa toteutetaan. Jäätynyt konflikti Ukrainassa; neljä aluetta ja Krim pysyvät Venäjällä.</p>	<p><i>(I) Yhteiskunta</i> Totalitaarinen yhteiskunta. Venäläinen fasismi. Messiaaninen johtajakultti; johtajanpalvonta. Diktatuuria ylläpitää presidentin väkivaltakoneisto sekä armeija ja kirkko. Poliisivaltio. Valtioterrori. Valtiomedia. Valvontayhteiskunta. Kiihkoisanmaalaisuus; isänmaan puolesta uhrautumisen ylistäminen. Militarismi. Poliittinen oikeuslaitos. Oligarkia, rikollisuus ja oppositio hävitetään. Yhteiskunnallinen pysähtyneisyys.</p> <p><i>(II) Talous</i> Valtiojohtoinen talous. Valtion jättihankkeet. Suursotaan valmistautuva talous. Toritalous yksityisissä käsissä. Krooninen puutalous. Mittava harmaa talous. Yritysten kansallistamista. Infrastruktuuri murenee. Kasvu, elintaso ja ulkomaankauppa romahtavat. Ulkomaankaupasta valtionmonopoli. Raaka-ainevientipohjainen kehitysmaa; aseiden vientikyky rapautuu. Valtiovetoista teollisuusvakoilua ulkomailla. Mittava aivovuoto.</p> <p><i>(III) Ulkopoliittikka</i> Eristäytyminen. Vihollisvainoharha. Vastakkainasettelu; USA päävihollinen ja tekosyy ongelmiin. Aggressiivinen ulkopoliittikka; ydinaseuhkailua. Taloudellinen autarkia-ideologia ja lännen kireät sanktiot supistavat ulkomaankauppaa. Ulkomaanmatkailu loppuu, pl. valtaeliitin matkat. Rupla ei vaihdettava valuutta. Jos Venäjä ei saavuta tavoitteitaan Ukrainassa, ydinaseisku Ukrainaan.</p>

⁴² Hlevnjuk (2019).

Länsimielisten vallankaappaus

(I) Yhteiskunta

Hallittua nationalismia. Presidentti keskiössä, mutta parlamentarismia, ml. puolueiden ja hallituksen, asema vahvistuu. Ei enää näytösvaaleja, vaikka vaaleja ei voida pitää täysin vapaina. Oligarkian hallittu heikentäminen. Oikeuslaitoksen ja alueiden rooli kasvaa, mutta hallinto pysyy keskusjohtoisena. Median vapauttaminen. Kansalaisjärjestöt sallitaan. Vähemmistöjä siedetään. Uudistusmieliset tuhoutuvat ilman lännen tukea.

(II) Talous

Laaja uudistusohjelma; ml. maareformi. Talousrakenteiden, ml. ulkomaankaupan, monipuolistuminen. Keskiluokan vahvistuminen. Piristuva talouskasvu. Länsiyritysten paluu. Ulkomaisilla yrityksillä mahdollisuus toimia venäläisten partnerien kanssa myös strategisilla sektoreilla yhteisyritysten puitteissa.

(III) Ulkopoliittikka

Liennytyt. Venäjän uudella johdolla vaikeuksia hyväksyä Ukrainan vaatimia sotakorvauksia. Länsisuhteiden uudelleenlämmittäminen. EU pääkumppani lännessä. Sanktioita puretaan. Venäjä yrittää tasapainottaa Kiina-riippuvuuttaan länsikaupalla ja -investoinneilla. Kiina puolestaan pyrkii tuomaan uudistusmieliset. Vallatut alueet, pl. Krim, palautuvat Ukrainalle. Ukraina liittyy EU:hun, muttei Natoon.

Sekasorron aika

(I) Yhteiskunta

Presidentin auktoriteetin romahtaminen. Esivallan luhistuminen. Valtatyhjiö. Verinen valtataistelu. Sisällissota ei todennäköinen, mutta mahdollinen. Mielenosoituksia, mellakoita ja silmitöntä väkivaltaa. Ulkomaalaisvihaa. Keskushallinnon romahdus. Aluehallintojen muodostama mosaikki. Mediatyhjiö; irti läntisestä Internet-yhteydestä. Reuna-alueiden irtaantuminen. Uhkana koko maan hajoaminen, jonka estämiseksi vallankaappaus.

(II) Talous

Talusanarkia. Hyperinflaatio; rupla ei vaihdonvälineenä (bitcoinisaatio). Tuotanto- ja kuljetusjärjestelmän kaaos. Puutalous: ruokapula ja säännötely. Yleislakko. Kauppojen ryöstelyä. Ulkomaisiin suurlähetystöihin ja yrityksiin kohdistuu tihutöitä. Ulkomaankaupan ongelmat. Pääoman ja ihmisten pako. Talousromahdus hämmöttää.

(III) Ulkopoliittikka

Reaktiivista ulkopoliittikkaa. Joukkotuhoaseiden kohtalo? Islamin nousu Venäjällä? Kiina havittelee tukikohtaa Venäjän Arktikselta ja Siperian luonnonvaroja. Turkki? Kuriilit Japanille ja Transnistria Moldovalle. Nato-Suomi ei haikaile luovutettuja alueita. Georgiasta irtautuneet alueet liitetään takaisin. Venäjä menettää otteensa Valko-Venäjältä ja Keski-Aasiasta. Vallatut alueet palautuvat Ukrainalle. Ukraina liittyy sekä EU:hun että Natoon.

Mihin Suomen tulisi varautua ja miten?

Taulukkoon 2 on tiivistetty arvauksia, mitä kukin vaihtoehtoinen tulevaisuus voi merkitä Suomelle. Koska niiden läpikäynti tämän kirjoituksen puitteissa ei ole mahdollista, joudun vain toteamaan, että putinismien jatkuminen tulee asettamaan huomattavia haasteita Suomelle, jolla on yli 1 300 kilometriä yhteistä rajaa Venäjän kanssa. Suomi selviytyy putinismien jatkumisesta korkein taloudellisin kustannuksin, mutta vakavampaa on se, että putinismien jatkumista voi seurata sekasorron aika Venäjällä, mikä muodostaa huomattavia riskejä ja ongelmia myös Suomelle. On myös hyvä pitää mielessä, että sekasorron aika voi sysätä Venäjän totalitarismiin. Totalitarismin paluu Venäjälle on putinismia ennakoitavampaa, mutta vaarana on se, että paluu stalinismiin kasvattaa suursodan riskiä, koska uusstalinistinen Venäjä pysyy pystyssä vihollisvainoharhan avulla ja pitkään jatkuessaan keinotekoisesti luodusta uhkakuvasta voi tulla itseään toteuttava profetia.

Taulukko 2. Mihin Suomen tulisi varautua?

<p>Putinismien jatkuminen</p> <p>Ukrainan sodan jälkeen Venäjä lisää asevoimien määrää Suomen vastaisella rajalla – erityisesti pohjoisessa.</p> <p>Venäjä yrittää luoda kuvan Suomesta natsien johtamana ja sille vihamielisenä valtiona. Suomen ja suomalaisten demonisointi Venäjän propagandassa lisääntyy. Venäjä pyrkii horjuttamaan Suomen yhtenäisyyttä ja lisäämään EU- ja Nato-vastaisuutta maassamme. Kreml rahoittaa rikollisjärjestöjä ja nuorisojengejä ja omia äänitorviaan Suomessa, joiden tavoitteena on lisätä kansallista eripuraa ja turvattomuudentunnetta maassamme. Jatkuva pientä ”ilkeilyä” Suomelle, jolla Kreml muistuttaa sen kyvystä horjuttaa maataamme.</p> <p>Venäjä suunnittelee käyttävänsä Suomessa asuvia Suomi-Venäjä-kaksoiskansalaisia verukkeena tehdä sotilaallinen interventio maahamme.</p> <p>Fortumin Venäjä-yksikön kansallistaminen tapahtuu de jure. Loputkin suomalaisyrityksistä vetäytyvät Venäjältä. Vienti ja investoinnit Suomesta Venäjälle eivät kasva. Tuomme kenties yhä joitain raaka-aineita Venäjältä.</p> <p>Venäjän toivuttua Suomen Nato-liittymisen aiheuttamasta mielipahasta se lopettaa pakolaisten välineellistämisen, mutta muistuttaa päättäjiämme tästä mahdollisuudesta. Raja aukeaa ja rajan ylittävä matkailu hieman piristyy, muttei nouse lähellekään sotaa edeltävälle tasolle.</p>	<p>Stalinismien paluu</p> <p>Venäjä valmistautuu suursotaan. Venäjä suunnittelee valloittavansa Pohjois-Suomen saadakseen etumaastoa Murmanskin sukellusvenetukikohtalteen. Venäjä uhkailee Suomea ydinaseella. Naton ydinasesuoja toimii pidäkkeenä.</p> <p>Diplomaattiset suhteet säilyvät, mutta taloussuhteemme katkeavat. Diplomaattisuhteista huolimatta Venäjä käy aggressiivista informaatiotasotaa Suomea vastaan.</p> <p>Suomen ja Venäjän välinen raja muistuttaa Koreoiden välistä suljettua rajaa. Organisoituja provokaatioita rajalla; toistuvia rajaloukkauksia ja rajoitukauksia.</p> <p>Venäjä käyttää tarvittaessa Suomi-Venäjä-kaksoiskansalaisia ulkopoliittisiin tarkoituksiinsa.</p> <p>Suomeen kohdistuvia tihutöitä, ml. energiaverkko.</p> <p>Venäjän vakoilu kasvaa huomattavasti. Venäjän tiedustelupalvelut osallistuvat aktiivisesti myös teollisuusvakoiluun, tietomurtoihin ja huumekauppaan Suomessa. Drooneja käytetään hyväksi tavaran ja tiedon salakuljetukseen rajan yli.</p> <p>Aggressiivisuudesta huolimatta stalinismi on stagnaattisen luonteensa takia putinismia helpommin ennakoitavaa. Tosin riskinä on suursodan syttyminen, johon stalinismi varautuu systemaattisesti toisin kuin putinismi.</p>
<p>Länsimielisten vallankaappaus</p> <p>Suomen ja Venäjän välille pyritään aktiivisesti luomaan edellytyksiä yhteistyön uudelle alulle.</p> <p>Itäraja alkaa normalisoitua.</p> <p>Ostovoiman heikkeneminen Venäjällä ja ruflan heikko vaihtokurssi vähentävät venäläisyritysten mahdollisuutta käydä ulkomaankauppaa ja venäläisten matkailua Suomeen. Fortumin Venäjä-yksikkö palautuu suomalaisten hallintaan. Suomalaisyritykset ovat erittäin varovaisia alkaa uudestaan investoida Venäjälle.</p>	<p>Sekasorron aika</p> <p>Suomi varautuu sisäisen konfliktin tai jopa sisällissodan riskiin Venäjällä. Sekasorron aiheuttama massiivinen maastapako Venäjältä Suomeen. Rajavartiostolaitos ja turvapaikkajärjestelmä ylikuormittuvat.</p> <p>Suomi tarjoaa humanitaarista apua ja elintarvikkeita Venäjän rajan takaisille alueille.</p> <p>Suomi ei haikaile Neuvostoliitolle luovutettuja alueita takaisin itselleen. Karjalan tasavalta esittää halunsa liittyä Suomeen. Suomi kieltäytyy ehdotuksesta.</p>

Taulukossa 3 esitetään kaavio, joka voi toimia ajatuksellisenä työkaluna suomalaisviranomaisille heidän arvioidessaan sitä, miten Venäjän vaihtoehtoisin tulevaisuuksiin tulisi varautua. Kaavio perustuu ajatukseen, että kukin vaihtoehtoinen tulevaisuus edellyttää erilaista varautumista. Kaavion kukin tulevaisuus jakautuu neljään osaan sen mukaan, mitä olemassa olevia toimintoja pitää Suomessa vahvistaa ja mitä uusia toimintoja pitää luoda. Koska valtiontalouden resurssien rajallisuus rajoittaa olemassa olevien toimintojen kehittämistä ja uusien luomista, on välttämätöntä myös arvioida, voidaanko joitain olemassa olevia toimintoja supistaa tai jopa kokonaan poistaa.

Kaaviota ei ole täytetty kahdesta syystä. Ensinnäkin kaavion täyttäminen vaatisi keskustelua avainviranomaisten kanssa. Toiseksi täytettyä varautumiskaaviota ei tule julkaista, sillä tulosten julkistaminen auttaisi Venäjää havaitsemaan tulevia toimenpiteitä ja tunnistamaan heikkouksiamme.

Arvioitaessa varautumisen tarvetta ei tule unohtaa, että itänaapurimme on tätä artikkelia kirjoitettaessa käynyt sotaa Ukrainassa jo yli kymmenen vuotta. Lisäksi ei tule unohtaa, että jo ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan se hyödynsi monia ei-lineaaraisia sodankäynnin muotoja, ja on mahdollista, että hybridisodan keinoja on jo suunniteltu käytettäväksi Suomea vastaan.⁴³

Taulukko 3. Kaavio varautumisen tueksi.

Putinisin jatkuminen		Stalinisin paluu	
Mitä olemassa olevia toimintoja pitää vahvistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan supistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja pitää vahvistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan supistaa?
Mitä uusia toimintoja pitää luoda?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan lopettaa?	Mitä uusia toimintoja pitää luoda?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan lopettaa?
Länsimielisten vallankaappaus		Sekasorron aika	
Mitä olemassa olevia toimintoja pitää vahvistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan supistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja pitää vahvistaa?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan supistaa?
Mitä uusia toimintoja pitää luoda?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan lopettaa?	Mitä uusia toimintoja pitää luoda?	Mitä olemassa olevia toimintoja voidaan lopettaa?

⁴³ Galeotti, Mark: *Putinin sodat. Tšetšeniasta Ukrainaan*. Jere Saarainen (käännös). Minerva 2023.

Varautuminen pahimman varalle lisää Suomen turvallisuutta!

Venäjän tulevaisuus on sankan usvan peitossa. Tämän takia olisi viisasta, että Suomesa panostettaisiin Venäjän tulevaisuuden ennakoimiseen ja valjastettaisiin maamme parhaimmat voimat pohtimaan sitä, mitä Venäjän eri tulevaisuudet voivat meille merkitä.

Jos minulla olisi valta päättää, kokoaisin maamme johtavat tulevaisuudentutkijat tähän tehtävään, jotta he voivat soveltaa tulevaisuudentutkimuksen edistyneimpiä menetelmiä Venäjä-kontekstiin. Venäjän substanssiosaaminen ei ole tehtävään kutsuttaville tulevaisuudentutkijoille välttämätöntä, sillä tulevaisuudentutkimukseen erikoistuneet henkilöt voivat hankkia tarvittavan Venäjä-osaamisen haastatteleamalla Venäjään erikoistuneita asiantuntijoita. Sijoittamalla miljoona euroa Venäjään liittyvään tulevaisuudentutkimukseen nyt, Suomi voi onnistuessaan säästää tuhansia miljoonia euroja tulevaisuudessa, jos osaamme suunnata varautumistoimenpiteemme oikeisiin kohteisiin ja kykenemme käyttämään resurssejamme mahdollisimman tehokkaasti.

Presidentti Juho Kusti Paasikivi totesi itsenäisyyspäivänä 1944: ”*Kaike viisauden alku on tosiasiaain tunnustaminen. Tosiasioita vastaan asettuminen on turhaa ponnistelua eikä voi viedä menestykselliseen tulokseen.*”⁴⁴ Menen askeleen Paasikiveä pidemmälle ja totean, että kaike viisauden alku on tulevaisuuden tunnistaminen. Tulevaisuutta vastaan asettuminen on turhaa ponnistelua eikä voi viedä menestykselliseen tulokseen.

Kuukausi toisen maailmansodan alkamisesta Sir Winston Churchill totesi puheessaan: ”*En osaa ennustaa teille Venäjän toimia. Se on salaisuuden sisälle mysteerin kääritty arvoitus. Mutta kenties on olemassa ratkaisun avain. Tämä avain on Venäjän kansallinen intressi.*”⁴⁵ Vaikka reilut 80 vuotta myöhemmin Venäjää ympäröi jälleen kerran ennakoimattomuuden usva, sen läpi meitä auttaa navigoimaan Yhdysvaltain ensimmäisen presidentin George Washingtonin toteamus 8. tammikuuta 1790: ”*Varautuminen sotaan on yksi tehokkaimmista keinoista säilyttää rauha.*”⁴⁶

Tämä viisaus tulisi länsijohtajien pitää mielessä, sillä Venäjän johto tuskin tulevaisuudessaakaan on valmis viemään maansa suursotaan, jos häviö on sille jo ennakolta selvää. Jos länsi on sotilaallisesti riittävän vahva ja poliittisesti riittävän yhtenäinen, Venäjä tuskin hyökkää lännen kimppuun, vaikka sisäpoliittinen tarve ulkoisen vihollisen löytämiseksi voi tulevaisuudessa Kremlia hyökkäykseen houkutellakin. Olemalla riittävän vahva ja yhtenäinen länsi voi onnistuessaan suunnata Venäjän aggression toisaalle tai sotilaallista voimaa näyttämällä estää Kremlia käyttämästä suursotaa ulkopoliittikkansa välineenä.

Toimintakykyinen Nato muodostaa toimivan pidäkkeen Venäjän aggressiivisille ulkopoliittisille toimille, minkä vuoksi meidän tulee varmistaa liittouman toimivuus ja us-

⁴⁴ Paasikivi, Juho Kusti: Puhe itsenäisyyspäivänä 1944. *Paasikiven linja. Juho Kusti Paasikiven puheita vuosilta 1944–1956*. [https://jkpaasikivi.fi/book/paasikiven-linja-juho-kusti-paasikiven-puheita-vuosilta-1944-1956/puheet-1944/], luettu 5.2.2024.

⁴⁵ Roberts, Andrew: *The inaugural Poss Lecture to the International Churchill Society*. International Churchill Society, 9.10.2021. Sitaatin suomennos kirjoittajan. [https://winstonchurchill.org/publications/proceedings/churchill-and-russia-3/?highlight=enigma], luettu 5.2.2024.

⁴⁶ Founders Online: *From George Washington to the United States Senate and House of Representatives, 8 January 1790*. Sitaatin suomennos kirjoittajan. [https://founders.archives.gov/documents/Washington/05-04-02-0361], luettu 25.4.2024.

kottavuus jo ennen marraskuun 2024 presidentinvaaleja Yhdysvalloissa. Ilman toimintakykyistä Natoa suursodan riski kasvaa.⁴⁷ On lohdullista havaita, että Naton tuorein ennakkointiraportti mainitsee Venäjän 38 kertaa.⁴⁸

⁴⁷ Rulamo, Anssi & Catharina, Herlin: Trump: Venäjälle pitäisi antaa vapaat kädet, jos Nato-maat eivät maksa osuuttaan – Nato: Vihjailut horjuttavat turvallisuutta. *Helsingin Sanomat*, 11.2.2024. [<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000010219271.html>], luettu 12.2.2024; Tyystjärvi, Ilona: Trump vetää Yhdysvallat Natosta, jos voittaa vaalit, varoittaa entinen neuvonantaja. *Helsingin Sanomat*, 13.2.2024. [<https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000010223246.html>], luettu 13.2.2024.

⁴⁸ Nato: *Allied Command Transformation. Strategic Foresight Analysis 2023*. 15.11.2023. [https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2024/01/SFA2023_Final.pdf], luettu 14.2.2024.

KOGNITIIVINEN SODANKÄYNTI – IHMISMIELI TAISTELUKENTTÄNÄ

Dominic Saari¹

Maailman talousfoorumi (WEF) julkaisi tammikuussa 2024 maailman riskiraportin. Raportin laatimiseksi haastateltiin 1 500:aa asiantuntijaa ympäri maailmaa, ja tuloksena kävi ilmi, että mis- ja disinformaatio nähtiin suurimpana lyhyen tähtäimen globaalina uhkana.² Tekoäly ja koukuttavat algoritmit tekevät informaatiovaikuttamisesta helpompaa kuin koskaan aikaisemmin. Tekoälyllä voidaan tuottaa harhaanjohtavaa sisältöä huomattavalla nopeudella yhä edullisemmilla kustannuksilla.³ Tekoälyn avulla voidaan muun muassa tuottaa syvävaleita, jotka ovat äärimmäisen realistisia video- ja kuvasisältöjä. Syvävaleet mahdollistavat henkilöiden realistisen jäljentämisen, usein manipuloimalla tai yhdistelemällä olemassa olevaa materiaalia tavalla, joka saattaa näyttää autenttiselta, mutta ei ole sitä.⁴

Pyrkimys manipuloida vastustajan mieltä ei ole sodankäynnissä uusi ilmiö. Kiinalainen sotateoreetikko Sunzin esimerkiksi toteaa kirjassaan *Sodankäynnin taito*, sotataidon mestari olevan se, joka onnistuu päihittämään vastustajansa ilman taistelua.⁵ Oman ja vastustajan väestöön on pyritty historiallisesti vaikuttamaan muun muassa kronikoiden, propagandajulisteiden, sanomalehtien, lentolehtisten ja radio- sekä tv-lähetysten avulla. Vaikuttamisen teho on silti lähes aina nojannut käytettävissä olevaan teknologiaan. Lähivuosien teknologiset läpimurrot ovat kuitenkin tehneet vaikuttamisesta laaja-alaisempaa kuin koskaan ennen. Internetin ja älypuhelimien yleisen käytön takia kohdeyleisö ei ole ikinä aiemmin ollut näin helposti saatavilla. Näin ollen ei enää voi puhua vain informaatiovaikuttamisesta tai psykologisesta sodankäynnistä, vaan kokonaisvaltaisesta kognitiivisesta sodankäynnistä. Vaikuttajat eivät enää pyri hallitsemaan pelkästään informaatiota, vaan myös kohteen kognitiota. Kognitiivista sodankäyntiä voidaan käyttää strategisena työkaluna poliittisten ja sotilaallisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Sillä voidaan pyrkiä esimerkiksi hajottamaan valtioita sisäisesti, vaikuttamaan vaaleihin, lamauttamaan ja hämmentämään kokonaisia kansoja, heikentämään tai vahvistamaan taistelutahtoa sekä harhauttamaan vastustajan päätöksentekoa. Kognitiivisen sodankäynnin avulla voidaan muuttamaan yksilöiden ja yhteisöjen ajattelutapoja ja maailmankatsomuksia. Kognitiivinen sodankäynti hyökkää yksilöiden ajattelun prosesseihin, kuten siihen, miten yksilö rakentaa maailmankatsomuksensa. Sodankäynnin kohteena on yksilön luottamus yhteiskuntaan ja yksilöiden toimintatavat,

¹ Dominic Saari (s. 1996) on filosofian maisteri, joka toimii projektitutkijana Jyväskylän yliopiston KILPI-tutkimushankkeessa. Tutkimushanke pyrkii kehittämään kognitiivisen ja informaatiopsykologisen turvallisuuden opetusta ja tutkimusta Suomessa. Saari tekee parhaillaan väitöskirjaa kognitiivisen sodankäynnin narratiivistastrategioista.

² WEF: *The Global Risks Report 2024*, s. 8. [https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf], luettu 7.3.2024.

³ Fredheim, Rolf & James Pamment: Assessing the Risks and Opportunities Posed by AI-Enhanced Influence Operations on Social Media. *Place Branding and Public Diplomacy*, 2024, s. 1.

⁴ Westerlund, Mika: The Emergence of Deepfake Technology: A Review. *Technology Innovation Management Review*, 9(11), 2019, s. 39–52.

⁵ Sun Tzu: *The Art of War*. Pax Librorum Publishing House 2009, s. 9-10.

jotka edesauttavat yhteiskuntien ja valtioiden toimintaa. Ihmismielestä on muotoutumassa yksi keskeinen tulevan sodankäynnin taistelutila.⁶

Suurvallat kilpailevat kognition hallinnasta

Samanaikaisesti suurvallat tutkivat kuumeisesti ihmismieltä tulevana sodankäynnin näyttämönä. Venäjällä on psykologisen sodankäynnin saralla varsin pitkä historia. Eräänlaisena informaatiopsykologisen vaikuttamisen ja hybridisodankäynnin aiempänä ilmentymänä voidaan pitää Neuvostoliiton ”aktiivisten toimenpiteiden” konseptiä. Aktiiviset toimenpiteet pitivät sisällään lukuisia keinoja vaikuttaa vastustajaan, näistä muutamana esimerkkinä disinformaatio, propaganda, sabotaasi ja harhautus.⁷

Aktiivisilla toimenpiteillä pyrittiin muovaamaan kohdevaltion ulkopoliittikka Kremlille myönteisemmäksi. 1960-luvulla syntyi tätä tukeva refleksiivisen kontrollin teoria. Refleksiivisen kontrollin teorian mukaan vaikuttaja syöttää kohteelle kustomoitua informaatiota, jonka tavoitteena on johtaa kohdetta tekemään tiettyjä ennalta-ajateltua päätöksiä. Teorian taustalla on tarkka prosessi, jossa vastustajan mahdollista käytöstä pyritään jäljittelemään mahdollisimman tarkasti ja saamaan kohde tekemään itselleen epäedullisia päätöksiä, näennäisesti täysin itsenäisesti.⁸ Hybridisodankäyntiä painottavassa venäläisessä ”uuden sukupolven sodankäynnissä” ihmismieli nähdään keskeisenä sodankäynnin näyttämönä, jonka herruudesta kamppaillaan informaatiopsykologisten vaikuttamiskeinojen avulla.⁹ Venäläisessä ajattelussa moderni informaatiopsykologinen ja informaatiotekninen sodankäynti nähdään osana suurta geopoliittista taistelua. Niiden avulla kokonaisia valtioita ja yhteiskuntia voidaan harhauttaa ja horjuttaa.¹⁰

Toinen keskeinen kilpailija on Kiina, josta on lähivuosina tullut erittäin merkittävä informaatiopsykologinen vaikuttaja. Vuoden 2023 lopussa sosiaalisen median jättiyriety Meta ilmoitti sulkeneensa jättiläismäisen kiinalaisen disinformaatiokampanjan. Metan mukaan tämä historian suurimmaksi kuvailtu verkosto piti sisällään tuhansia feikitilejä ja sivuja eri sosiaalisen median alustoilta aina Facebookista Tiktokiin.¹¹ Kiina käyttää vastaavia informaatio-operaatioitaan kiillottaakseen maakuvaansa ja ajaakseen intressejään lähialueillaan. Kiina on myös ajattelussaan tunnustanut kognitiivisen domainin olevan merkittävä tulevaisuuden taistelulenttä. Kansan vapautusarmeija on jakanut kognitiivisen domainin elementit neljään kategoriaan: aivojen toiminnan parempi ymmärtäminen, aivojen ulkoinen kontrollointi, oman kognitiivisen kyvykkyyden parantaminen sekä aivojen hyödyntäminen parempien koneiden luomiseksi.¹²

⁶ Claverie, Bernard; Baptiste Prébot, Norbou Buchler & François du Cluzel (eds.): *Cognitive Warfare*. First NATO scientific meeting on Cognitive Warfare, Bordeaux (France) – 21 June 2021. 2022, s. 1-2.

⁷ Darczewska, Jolanta & Piotr Żochowski: Active measures. Russia's key export. *OSW Point of View*, 64, 2017, s. 5.

⁸ Thomas, Timothy: Russia's Reflexive Control Theory and the Military. *Journal of Slavic Military Studies*, 2004, s. 241.

⁹ Bērziņš, Jānis: *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*. 2014, s. 5. [<https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>], luettu 8.3.2024.

¹⁰ Pynnöniemi, Katri: Information-Psychological Warfare in Russian Security Strategy. *Routledge Handbook of Russian Security*. Roger E. Kanet (ed.). Routledge, Abingdon, Oxon, New York, NY 2019, s. 216.

¹¹ Nimmo, Ben et al.: Adversarial Threat Report Q2, 2023, s. 4–5.

[<https://about.fb.com/news/2023/08/raising-online-defenses/>], luettu 10.3.2024.

¹² Beauchamp-Mustafaga, Nathan: *Chinese Next-Generation Psychological Warfare. The Military Applications of Emerging Technologies and Implications for the United States*. RAND Corporation 2023, s. V.

[https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA853-1.html], luettu 8.3.2024.

Kiina panostaa merkittävästi tulevaisuuden teknologioihin osana kognitiivisen sodankäynnin kyvykkyyttään. Kiinan sotilasstrategisessä ajattelussa älyllistyneen sodan konsepti nostaa päätään ja korostaa tekoälyn muuttavan kaikkia sodankäynnin аспекteja tulevaisuudessa.¹³ Kilpajuoksu tekoälyn hallinnasta tulee todennäköisesti peilautumaan myös Kiinan psykologisen ja kognitiivisen sodankäynnin tapaan.¹⁴

Suomen kannalta kiinnostavin taho on Pohjois-Atlantin puolustusliitto NATO, sekä sen johtava jäsenmaa Yhdysvallat. NATO on työstänyt kognitiivisen sodankäynnin konseptia jo vuodesta 2020. Aluksi liittokunnan kannalta oli tärkeää määritellä, mitä kognitiivisella sodankäynnillä edes tarkoitettiin. Tätä varten liittokunnan transformatiojohtoporras (ACT) yhdessä tiede- ja teknologiaorganisaation (STO) kanssa tukivat monialaisten tutkimusartikkelien julkaisuja sekä järjestivät työpajoja ja innovaatiokilpailuja aiheen tiimoilta. Vuoden 2022 aikana vastuu kognitiivisen sodankäynnin konseptin tuottamisesta siirtyi ACT:n alaisuuteen osana laajempaa sodankäynnin muutoksen konseptia.¹⁵

Joulukuussa 2022 ACT:n komentaja, kenraali Philippe Lavigne korosti liittokunnan tarvetta tempaista aloite kognitiivisessa ulottuvuudessa ja tunnistaa kognitiivisen sodankäynnin riskit.¹⁶ Liittokunta julkaisee kognitiivisen sodankäynnin konseptinsa vuoden 2024 aikana.¹⁷

Kognitiivisen sodankäynnin määritelmiä

Kognitiiviselle sodankäynnille ei tällä hetkellä löydy yksiselitteistä käsitettä. Kognitiivisessa sodankäynnissä ihmismieli nähdään taistelulenttänä, jossa pyritään muuttamaan kohteen ajattelua ja sitä kautta kohteen toimintaa.¹⁸ Tässä artikkelissa viitataan kognitiolla ihmisen tiedonkäsittelyn prosesseihin, jotka sisältävät aistien kautta saatavan tiedon käsittelyn, varastoinnin, muistamisen ja käytön. Se ohjaa havaitsemista, ajattelua, oppimista, muistia ja tarkkaavaisuutta, ja se perustuu aivojen toimintaan sekä mielensisältöihin. Kognitio on olennainen osa kykyämme käsitellä ja ymmärtää tietoa sekä hahmottaa ympäröivää maailmaa, toimien kaiken toiminnan perustana.

NATO ACT:n oman työmääritelmän mukaan kognitiivisessa sodankäynnissä pyritään vaikuttamaan yksilöiden ja ryhmien kognitioiden toimintaan.¹⁹ Filosofian tohtori Kari Kallinen kuvailee kognitiivista sodankäyntiä toiminnaksi, jossa pyritään hyväksikäyttämään kohteen kognitiivisia toimintoja ja prosesseja oman toiminnan tehostamiseksi tai vastustajan heikentämiseksi.²⁰ Sitä on kuvailtu yksinkertaisimmillaan sodankäyntinä

¹³ Puranen, Matti: Kohti älyn herruutta? – Yhdysvaltojen ja Kiinan kamppailu tekoälyteknologiasta ja sen sotilaallisista sovelluksista. *Sodan usvaa II*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, 2023, s. 128.

¹⁴ Beauchamp-Mustafaga (2023), s. 19.

¹⁵ NATO ACT: Cognitive warfare. [<https://www.act.nato.int/activities/cognitive-warfare/>], luettu 10.3.2024.

¹⁶ Lavigne, Philippe: Opening Remarks at the Allied Warfare Development Conference, 2022.

[<https://www.act.nato.int/newsroom/multimedia/speeches/>], luettu 10.3.2024.

¹⁷ NATO ACT: Happening in 2024: Advancements in Cognitive Warfare, Multi-Domain Operations, Future Operating Environments, Sweden's Accession to NATO, 2024. [<https://www.act.nato.int/article/happening-in-2024-cognitive-warfare-mdo-future-operating-environments-sweden/>], luettu 9.3.2024.

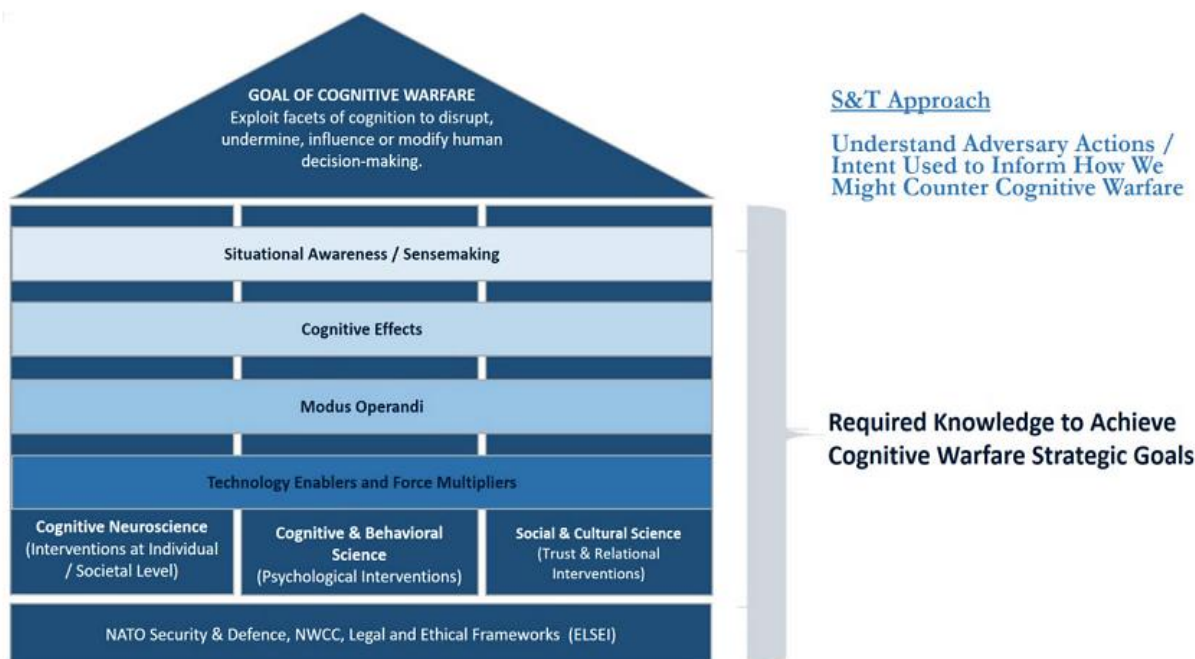
¹⁸ Leucea, Ioana: The Cognitive Warfare in Designing the International Society (and the Security Environment). *Redefining Community in Intercultural Context*, 10(1), 2022, s. 78.

¹⁹ NATO ACT: Cognitive Warfare: Strengthening and Defending the Mind, 2023.

[<https://www.act.nato.int/article/cognitive-warfare-strengthening-and-defending-the-mind/>], luettu 10.3.2024.

²⁰ Kallinen, Kari: Kognitiivinen sodankäynti – tulevaisuuden sodankäyntiä. *Puolustustutkimuksen vuosikirja 2022*. Puolustusvoimat 2022, s. 50.

kognitiivisessa ulottuvuudessa.²¹ Sitä käydään aseistamalla julkinen mielipide ulkopuolisen vaikuttajan toimesta, tavoitteena kohdevaltion politiikan muuttaminen tai julkisten instituutioiden horjuttaminen.²²

Kuvio 1. The House Model Developed by HFM-ET-356. (Mitigating and Responding to Cognitive Warfare, NATO STO).

Kognitiivinen sodankäynti voidaan siis nähdä eräänlaisena strategisena työkaluna, jonka tavoitteena on vaikuttaa ihmisen ajatteluun, ymmärtämiseen ja tämän seurauksena ihmisen toimintaan.²³ Hyökkäävä osapuoli, valtio tai ei-valtiollinen toimija, pyrkii tällä vaikuttamaan kohteensa päätöksentekoon.²⁴ Usein käsitteen määritelmässä korostetaan uusien teknologioiden merkitystä kognitiivisen sodankäynnin vahvistajana.²⁵ Kognitiivisen sodankäynnin hyökkääjä käyttää vastaavaa teknologiaa taitavasti vaikuttaakseen vastustajan kognitioon ilman, että kohde tai sen suojoimet havaitsevat vaikutusyritystä.²⁶ Yksittäiset hybridisodankäynnin toimet, kuten vaikkapa kybervaikuttamisoperaatio *back and leak* -hyökkäyksen muodossa, eivät lyhyellä tähtämellä aiheuta valtavaa vahinkoa yhteiskunnalle, mutta niiden tavoitteena onkin kohteeseen vaikuttaminen pitkäaikaisesti ja ympäröivän yhteiskunnan rapauttaminen. Alati polarisoituva maailma tarjoilee vaikuttajalle entistä suurempaa tarttumapintaa.

²¹ Green, Stuart A.: *Cognitive warfare*. 2008, s. 8. [<https://theaugeanstables.com/wp-content/uploads/2014/04/Stuart-Green-LTC-USN-Cognitive-Warfare.pdf>], luettu 9.3.2024.

²² Bernal, Alonso; Cameron Carter, Ishpreet Singh, Kathy Cao & Olivia Madreperla: *Fall 2020. Cognitive Warfare. An Attack on truth and thought*, s. 3. [<https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/Cognitive-Warfare.pdf>], luettu 9.3.2024.

²³ Backes, Oliver & Andrew Swab: *Cognitive Warfare: The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States*. Harvard University 2019, s. 5.

²⁴ Bjørgul, Lea Kristina: *Cognitive warfare and the use of force*. Stratagem, 2021. [<https://www.stratagem.no/cognitive-warfare-and-the-use-of-force/>], luettu 2.3.2024.

²⁵ Ask, Torvald F. et al.: *The UnCODE System: A Neurocentric Systems Approach for Classifying the Goals and Methods of Cognitive Warfare*. Preprint, PsyArXiv 2023, s. 1–2.

²⁶ Claverie, Bernard & François du Cluzel: “Cognitive Warfare”: The Advent of the Concept of “Cognitics” in the Field of Warfare. *Proceedings of the first NATO scientific meeting on Cognitive Warfare (France) 21 June 2021*. Bernard Claverie et al. (eds.). NATO Collaboration Support Office 2022, s. 2 ja 1-7.

Käsite on haastava myös siksi, että kognitiivisen sodankäynnin keinovalikoima sekoituu usein psykologisen sodankäynnin ja informaatioidankäynnin kanssa. Kognitiivinen sodankäynti tulee kuitenkin nähdä sekoituksena kybersodankäyntiä, informaatio-psykologista vaikuttamista ja sosiaalista manipulointia.²⁷ Kohteena ei ole enää vain informaatio ja sen käsittely, vaan myös muisti, tunteet ja käsitykset.²⁸ Tämä muutos ja kognitiivisen sodankäynnin laaja-alaisuus tekevät siitä huomattavasti suuremman ja vaarallisemman ilmiön kuin edeltäjistään. Käytännössä kuka tahansa informaatioympäristön ja digitaalisen teknologian kanssa tekemisissä oleva voi olla kognitiivisen sodankäynnin kohteena.

Kognitiivinen sodankäynti pyrkii hyväksikäyttämään ihmismielen haavoittuvuuksia

Kognitiivinen sodankäynti perustuu ihmismielen luontaisten heikkouksien hyväksikäyttöön. Ihmisen tiedonkäsittelyyn vaikuttavat muun muassa menneet kokemukset, koulutus ja kulttuuri.²⁹ Psykologi Daniel Kahneman jakoi teoksessaan *Thinking, Fast and Slow* (2011) ihmisen ajattelun kahteen osaan: intuitiiviseen ja systemaattiseen. Suoraviivaisempi intuitiivinen ajattelu mahdollistaa tiedon nopeamman käsittelyn, mutta samalla altistaa sen useille kognitiivisille vinoumille. Kognitiiviset vinoumat ovat ajatusharjoja, joissa ihminen havainnoi informaatiota virhearviointeihin johtavalla tavalla. Esimerkiksi vahvistusharhassa ihminen luottaa tietoon, joka vahvistaa omia näkemyksiä ja arvoja. Nämä ihmismielen tiedonkäsittelyä häiritsevät vinoumat voivat johtaa virheellisiin johtopäätöksiin ja mahdollistaa ihmismielen manipuloinnin vastustajan toimesta.³⁰ Esimerkiksi nopea ajattelu voi olla havaitsematta tietyn tiedon merkitystä, jos se ei sovi ihmiselle tuttuihin kaavoihin.³¹

Kognitiivista sodankäyntiä voidaan käyttää poliittisten ja sotilaallisten tavoitteiden saavuttamiseksi, ja käytössä on varsin laaja keinovalikoima. Näistä kenties tunnetuin on disinformaation eli valheellisen informaation käyttö. Disinformaation avulla voidaan pyrkiä häiritsemään vaaleja, radikalisoimaan yksilöitä ja käyttämään hyväksi yhteiskuntien polarisaatiota.³² Esimerkiksi Ruotsin psykologisen puolustuksen virasto raportoi Ruotsin olevan arabiankielisen informaatio-operaation kohteena sen jälkeen, kun maassa poltettiin Koraaneja 2023 alkuvuodesta.³³ Venäjään linkitetyt tahot levittivät valheellista narratiivia, jonka mukaan Ruotsin hallitus tuki Koraanien polttamisia.³⁴

²⁷ Du Cluzel, François: *Cognitive Warfare, a Battle for the Brain*, s. 3. [[https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/STO-MP-HFM-334/\\$MP-HFM-334-KN3.pdf](https://www.sto.nato.int/publications/STO%20Meeting%20Proceedings/STO-MP-HFM-334/$MP-HFM-334-KN3.pdf)], luettu 2.3.2024.

²⁸ Pastor, Alvaro: *Cognitive warfare*. 2023, s. 1–2. [<https://osf.io/preprints/psyarxiv/zgsej/>], luettu 2.3.2024.

²⁹ Pherson, Randolph & Mary Boardman: *Cognitive Biases and Intuitive Traps Most Often Encountered by Analysts: Which Structured Analytic Techniques Best Mitigate Their Impact?* 2017, s. 3. [https://www.researchgate.net/publication/319269976_Cognitive_Biases_and_Intuitive_Traps_Most_Often_Encountered_by_Analysts_Which_Structured_Analytic_Techniques_Best_Mitigate_Their_Impact], luettu 3.3.2024.

³⁰ Du Cluzel, François: *Cognitive Warfare*. 2020, s. 13. [https://innovationhub-act.org/wp-content/uploads/2023/12/20210113_CW-Final-v2-.pdf?pref=stratagem.no], luettu 3.3.2024.

³¹ Pherson & Boardman (2017), s. 3.

³² Claverie & Du Cluzel (2022), s. 1-7.

³³ Regeringskansliet: Increased Spread of Disinformation Directed towards Sweden, 2023. [<https://www.government.se/press-releases/2023/07/disinformation/>], luettu 3.3.2024.

³⁴ Bryant, Miranda: Russia Spreading False Claims about Qur'an Burnings to Harm Nato Bid, Says Sweden. *The Guardian*, 2023. [<https://www.theguardian.com/world/2023/aug/06/russia-spreading-false-claims-about-quran-burnings-to-harm-nato-bid-says-sweden>], luettu 3.3.2024.

Venäjän valtionmedian levittämät narratiivit pyrkivät luomaan jännitteitä Ruotsin ja muslimimaiden välille sekä vaikeuttamaan Ruotsin NATO-jäsenyyssprosessia. Vastaa-
vien informaatio-operaatioiden taustalla on pyrkimys rapauttaa yhteiskunnan sisäinen
luottamus sekä ääritapauksessa hajottaa valtio sisältäpäin. Venäjä on jo aiemminkin
suorittanut vastaavia informaatio-operaatioita, joista kuuluisin on eittämättä Yhdys-
valtain vuoden 2016 presidentinvaalien häirintä. Venäjä pyrki sosiaalisessa mediassa
trollien ja bottien avulla lisäämään Yhdysvaltojen sisäisiä jännitteitä sekä torpedoi-
maan Hillary Clintonin vaalikampanjaa.³⁵ Vastaavia informaatio-operaatioita on nähty
kasvavassa määrin ympäri maailmaa ja määrä tuskin tulee vähenemään tulevaisuu-
dessa, päinvastoin.

Informaatiovaikuttamisen ytimessä ovat erinäiset tunteita herättävät narratiivit eli ker-
tomukset. Narratiivit toimivat strategisina työkaluina, joiden avulla luodaan identiteet-
tejä, merkityksiä ja vaikutusvaltaa.³⁶ Valheelliset narratiivit tarjoavat vaikuttajalle erin-
omaisen keinon muovata kohteensa ajattelua ja uskomuksia. Venäjän valtionmedian
luomien narratiivien on havaittu aiheuttavan vastaanottajissa jopa merkittäviä emotio-
naalisia reaktioita.³⁷

Emootioiden eli tunteiden herättäminen on keskeinen osa kognitiivista sodankäyntiä,
sillä vahvat emootiot rajoittavat ihmismielen toimintaa. Joidenkin sisältöjen ja narra-
tiivien ainoa tavoite voi olla pelkoa herättävän huhun tai vihaa herättävän viestin ja-
kaminen. Vihamielisten narratiivien torjuminen voi olla hankalaa, sillä faktantarkis-
tuksen tai virheellisen tiedon oikaisun teho vaihtelee suuresti, riippuen esimerkiksi
kohteen arvoista ja ideologiasta.³⁸ Latautuneet tunteet sosiaalisessa mediassa ovat alti-
tti luomaan kaikukammioita tai kuplia, jotka puolestaan lisäävät yhteiskunnan pola-
risaatiota. Vastaa-
vien kuplien muodostaminen voi altistaa kohteissa taipumusta ryh-
mäajatteluun, joka voi johtaa herkästi suurempien riskien ottoon päätöksenteossa.³⁹

Hyökkääjä voi ohjata kohdettaan tekemään huonoja päätöksiä rajoittamalla tai eristä-
mällä kohteen relevantista informaatiosta esimerkiksi kyberhyökkäysten avulla. Tämä
nähtiin käytännössä vuoden 2008 Venäjän ja Georgian välisessä sodassa, kun Venäjä
onnistui massiivisella kyberhyökkäyksellä lähes täysin katkaisemaan Georgian hallin-
non ja kansalaisten väliset kommunikaatioyhteydet.⁴⁰ Kaaoksen ja epävarmuuden tun-
netta voidaan vahvistaa narratiivien lisäksi erinäisillä hybridisodankäynnin keinoilla.
Tällöin kohteissa pyritään herättämään epävarmuuden ja pelon tunnetta, sekä tarvit-
taessa pidetään henkisesti kuormittavaa jännitettä yllä. Kiinan ja Venäjän suorittamat
joukkojensiirtelyt rajavyöhykkeille ja jatkuvat ilmatilaloukkaukset ovat esimerkkejä tä-
män tyyppisestä vaikuttamisesta.

³⁵ Intelligence Committee: Senate Intel Committee Releases Bipartisan Report on Russia's Use of Social Media, 2019. [<https://www.intelligence.senate.gov/press/senate-intel-committee-releases-bipartisan-report-russia%E2%80%99s-use-social-media>], luettu 3.3.2024.

³⁶ Allenby, Braden R.: The Age of Weaponized Narrative or, Where Have You Gone, Walter Cronkite? *Issues in Science and Technology*, 33(4), 2017, s. 65.

³⁷ Hoyle, Aiden et al.: Cognitive and Emotional Responses to Russian State-Sponsored Media Narratives in International Audiences. *Journal of Media Psychology*, 2023. [https://econtent.hogrefe.com/doi/full/10.1027/1864-1105/a000371#_i47], luettu 4.3.2024.

³⁸ Walter, Nathan; Jonathan Cohen, R. Lance Holbert & Yasmin Morag: Fact-Checking: A Meta-Analysis of What Works and for Whom. *Political Communication*, 37(3), 2020, s. 350–375.

³⁹ Knox, Benjamin J.: Cognitive and behavioral science (Psychological interventions). *Mitigating and Responding to Cognitive Warfare*. Yvonne Masakowski et al. (eds.). NATO STO Technical report, 2023, s. 2-5.

⁴⁰ Lauder, Matthew & Eskil Grendahl Sivertsen: Cases and scenarios of Cognitive Warfare. *Mitigating and Responding to Cognitive Warfare*. Yvonne Masakowski et al. (eds.). NATO STO Technical report, 2023, s. 3-6.

Emotionaalisen tehon maksimoimiseksi on vaikuttajan muovattava viestinsä kohdeyleisölleen sopivaksi. Huomioon otettavia asioita ovat kohteen ajattelun vinoumat, kulttuuri ja uskomukset. Moderni teknologia tarjoaa tehokkaita vaihtoehtoja yhä tarkempaan kohdennukseen. Vuonna 2016 Cambridge Analytica -niminen konsulttiyritys rakensi satojen miljoonien Facebook-käyttäjien datasta persoonallisuusprofileja. Datan avulla se pystyi lokeroimaan Facebook-käyttäjiä eri persoonallisuusprofileihin ja kohdistamaan yksilöihin heidän persoonapiirteisiinsä sopivaa poliittista mainontaa. Poliittiseksi mikrokohdennukseksi kutsuttu ilmiö on erittäin tehokas tapa vaikuttaa yksilöihin.⁴¹

Mikrokohdennuksen avulla kohdistetut mainokset ovat vaikutukseltaan tehokkaampia kuin kohdistamattomat poliittiset mainokset. Tekoälyn avulla vastaavan mikrokohdennuksen toimenpiteen voi täysin automatisoida.⁴² Tilannetta ei helpota se, että esimerkiksi sosiaalisen median palvelu Tiktok kerää amerikkalaisista käyttäjistään sensitiivistä biometristä dataa. Biometriseen dataan perustuu esimerkiksi kasvojen- ja sormenjälkitunnistus.⁴³ Kerätyn massadatan, koneoppimisen ja ennakoivien algoritmien avulla pystytään jo suunnittelemaan erittäin tarkasti kohdennettuja informaatio-opeeraatioita, joiden teho voi olla tuhoisa.⁴⁴

Kognitiivinen sodankäynti on myös taistelua kohteen huomiosta. Siinä pyritään vaikuttamaan kohteen tarkkaavaisuuteen sekä keskittymiskykyyn. Kohteen työmuistia voi pyrkiä uuvuttamaan hukuttamalla se valtavaan määrään informaatiota, jota kohde ei ehdi prosessoida kunnolla.⁴⁵ Informaatiotilan saastuttaminen vaikeuttaa kohteen päätöksentekoa.⁴⁶ Tässä yhteydessä on puhuttu paljon kiinalaisesta sosiaalisen median palvelusta Tiktokista Kiinan aivosodan aseena.⁴⁷

On esitetty, että äärimmäisen koukuttavan algoritmin omaavan Tiktokin tavoite on heikentää länsimaalaisten nuorten keskittymiskykyä. Samalla Kiina käyttää Tiktokia tehokkaana propagandansa levittämisalustana.⁴⁸ Pitkäaikaisella vaikuttamisella voidaan rapauttaa kohteen keskittymiskykyä ja muistia.⁴⁹ Pahimmillaan tästä voi seurata kognitiivinen ylikuormittuminen, jonka seurauksena yksilöiden stressitasot voivat nousta ja suoriutuminen heikentyä. Tämän seurauksena yksilö voi altistua muun muassa tarkkaavaisuusvirheisiin.⁵⁰

⁴¹ Zarouali, Brahim; Tom Dobber, Guy De Pauw & Claes de Vreese: Using a Personality-Profiling Algorithm to Investigate Political Microtargeting: Assessing the Persuasion Effects of Personality-Tailored Ads on Social Media. *Communication Research*, 49(8), 2022, s. 1066.

⁴² Simchon, Almog; Matthew Edwards & Stephan Lewandowsky: The persuasive effects of political microtargeting in the age of generative AI. *PNAS Nexus*, 3(2), 2024.

⁴³ Farahany: TikTok is part of China's cognitive warfare campaign. *The Guardian*, 2023. [<https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/mar/25/tiktok-china-cognitive-warfare-us-ban>], luettu 9.3.2024.

⁴⁴ Pastor (2023), s. 6.

⁴⁵ Claverie & Du Cluzel (2022), s. 2-2 ja 2-3.

⁴⁶ UNDP: *Mapping and Analysis of Efforts to Counter Information Pollution*. 2022, s. 9. [<https://www.undp.org/eurasia/publications/information-pollution>], luettu 5.3.2024.

⁴⁷ Ks. esim. Korteso, Katleena: Tiktok – Kiinan kybersota länttä vastaan, 2024. [<https://eioototta.fi/tiktok-kiinan-kybersota-lantta-vastaan/>], luettu 5.3.2024.

⁴⁸ Shen, Puma: *TikTok: An Expanding Front in Cognitive Warfare*. Jamestown Foundation, 2024. [<https://jamestown.org/program/tiktok-an-expanding-front-in-cognitive-warfare/>], luettu 5.3.2024.

⁴⁹ Pastor (2023), s. 1.

⁵⁰ Kalakoski, Virpi et al.: *Viisi avautua äivotyöhön – Viisikoko*. 2022, s. 9. [<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145177/TTL-978-952-391-044-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>], luettu 7.3.2024.

Tulevaisuuden kognitiivisessa sodankäynnissä keskiössä yksilöt

Ihmismieli on aina näytellyt tärkeää osaa sodankäynnissä, mutta moderni ympärivuorokautinen informaatioympäristö ja yhä uudemmat teknologiat mahdollistavat vaikuttamisen ennennäkemättömän laajalla skaalalla.⁵¹ Kognitiivinen sodankäynti tulee nojaamaan tulevaisuudessakin yhä vahvemmin disruptiivisiin teknologioihin, mahdollistaen alati tarkempien kohderyhmien manipuloinnin. Jo nyt on esitetty pohdintoja tekoälyn lisäksi muun muassa neuroaseiden⁵², laseraseiden⁵³ ja aivokäyttöliittymien käytöstä⁵⁴ osana tulevaisuuden kognitiivista sodankäyntiä. Nämä teknologiat tulevat teemmään vaikuttamisesta entistä tehokkaampaa ja vaarallisempaa. Samainen teknologinen kehitys tulee onneksi myös palvelemaan puolustajaa, kunhan vain pysymme kehityksessä mukana.

Ihmisen kognitiivisiin kyvykkyyksiin tullaan jatkossa kiinnittämään entistäkin enemmän huomiota. Esimerkiksi NATO tavoittelee kunnianhimoisesti kognitiivista ylivoimaa. Tällä NATO tarkoittaa nopeampaa ja tehokkaampaa kykyä muodostaa tilannekuvaa, sekä tehdä parempaa päätöksentekoa kuin vastustaja.⁵⁵ Käytännössä tällä tarkoitetaan yksilöiden kognitiivisten toimintojen ja ajattelun tehostamista. Eräänlainen esimerkki kognitiivisten kyvykkyyksien kehittämisestä on kognitiivisen turvallisuuden käsite. Kognitiivisessa turvallisuudessa on kyse yksilöiden ja yhteisöjen suojaamisesta vastustajan kognitiiviselta sodankäynniltä.⁵⁶ Tämä voi pitää sisällään kyvyn tunnistaa ja torjua disinformaatiota sekä disinformaation paljastuttua lieventää sen vaikutuksia.⁵⁷ Tohtorit Hilka Grahn ja Toni Taipalus kehittivät kognitiivisen turvallisuuden ideaa pidemmälle kognitiivisen kokonaisturvallisuuden käsitteen muodossa. Kognitiivisella kokonaisturvallisuudella tarkoitetaan tilaa tai prosessia, jossa vihamielisellä vaikuttamisella ei ole vaikutusta ihmisen kognitioon.⁵⁸

Yksilön sekä yhteiskunnan kognitiivisen kokonaisturvallisuuden parantaminen tulee vaatimaan nykyistä parempaa ymmärrystä ihmismielen toiminnasta ja etenkin sen haavoittuvuuksista. Meidän on tiedostettava yhteiskuntien ja yksilöiden heikkoudet ja miten vastustaja niitä voi hyödyntää. Ymmärrystä on myös lisättävä kognitiivisen sodankäynnin toimijoista, heidän motiiveistaan ja lähes loputtomasta keinovalikoimastaan.

Konseptin popularisoinnin lisäksi NATO:n tuleva konseptin julkistus tarjoaa oivan mahdollisuuden kansallisen keskustelun käynnistämiseksi. Ymmärryksen lisäksi on hyvä kysyä, että miten Suomea ja suomalaisia voidaan suojata ulkoapäin tulevilta kognitiivisilta uhilta? Miten vastaavalta vaikuttamiselta voi edes suojautua? Kognitiivista

⁵¹ Lavigne (2022)

⁵² Ks. esim. Blatny, Janet M. & Yvonne R. Masakowski: Science and technology roadmap based on the house model. *Mitigating and Responding to Cognitive Warfare*. Yvonne Masakowski et al. (eds.). NATO STO Technical report, 2023, s. 14-4.

⁵³ Ks. esim. Beauchamp-Mustafaga (2023), s. 86.

⁵⁴ Ks. esim. Blatny & Masakowski (2023), s. 14-4.

⁵⁵ Paulauskas, Kestutis: Why Cognitive Superiority is an Imperative. NATO ACT, 2024.

[<https://www.act.nato.int/article/why-cognitive-superiority-is-an-imperative/>], luettu 10.3.2024.

⁵⁶ Doherty, Gareth: Cognitive Security: An Architecture Informed Approach from Cognitive Science. *Augmented Cognition*. Dylan D. Schmorow & Cali M. Fidopiastis (eds.). Lecture Notes in Computer Science, Springer Nature Switzerland, Cham 2023. [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-35017-7_25], luettu 10.3.2024.

⁵⁷ Janzen, S.; C. Orr & S. J. Terp: Cognitive Security and Resilience: A Social Ecological Model of Disinformation and Other Harms with Applications to COVID-19 Vaccine Information Behaviors. *2nd Workshop Reducing Online Misinformation through Credible Information Retrieval, ROMCIR 2022*. 2022, s. 2.

⁵⁸ Grahn, Hilka & Toni Taipalus: Towards defining comprehensive cognitive security: Literature review and concept analysis. Julkaisematon käsikirjoitus, 2024.

ja informaatiopsykologista vaikuttamista on pyritty torjumaan ympäri maailmaa varsin erilaisin menetelmin. Ruotsin Försvarshögskolanin tutkijat dosentti Maria Hellman ja Professori Charlotte Wagnsson esittivät vuonna 2017 julkaistussa artikkelissa neljä tyypillistä suojautumisstrategiaa ulkopuolisen vaikuttajan narratiiveja vastaan: vastustajan narratiivien suora haastaminen vastanarratiivien avulla, oman strategisen narratiivin korostaminen, tukahduttaminen lainsäädännön ja sensuurin avulla, sekä vastustajan narratiivin täysi sivuuttaminen.⁵⁹

Vuoden 2024 maaliskuussa julkaistussa artikkelissa samaiset tutkijat kehittivät ideaalistrategian vapaille demokratioille: linnoittautuminen. Tässä strategiassa yhteiskunnan resilienssiä vahvistettaisiin kokonaisvaltaisesti. Mallin mukaan yksilöiden vastuu olisi suurin, ja valtion olisi tuettava tätä lisäämällä yksilöiden tietoisuutta informaatio-operaatioista ja kouluttamaan kansalaisia havaitsemaan niitä itse.⁶⁰ Kenties lähimpänä tätä mallia ja eräänlaisena edelläkävijänä ovat Ruotsi ja Ukraina. Ruotsin psykologisen puolustuksen virasto (MPF), joka pyrkii rakentamaan ruotsalaista psykologista puolustusta paljastamalla informaatio-operaatioita ja kouluttamalla viranomaisia ja kansalaisia.⁶¹ Virasto toimii eräänlaisena neuvovana ja kouluttavana virastona, eikä sillä ole toimivaltuuksia. Jos Ruotsalainen psykologinen puolustus on rakennettu ylhäältä-alas periaatteella, on Ukrainan vastaava rakennettu päinvastoin. Venäjän laajamittaisen hyökkäyksen alettua helmikuussa 2022, on Ukrainan kansalaisyhteiskunta osallistunut aktiivisesti mielten sotaan, oikaisemalla valeuutisia ja toteuttamalla omia informaatio-operaatiota tiivistä viranomaisten tukena. Yksityisen sektorin ja siviilien mobilisointi informaatiotosotaan on mahdollistanut Ukrainan vihamielisen vaikuttamisen torjuntakapasiteetin merkittävän kasvattamisen.⁶²

Informaatiopuolustuksesta puhuttaessa keskittyy huomio usein yksittäisen kansalaisen resilienssin tai kognitiivisen turvallisuuden vahvistamiseen. Useat eurooppalaiset valtiot, Suomi mukaan lukien, luottavat omaan vahvaan kansalliseen tarinaan ja identiteettiin. Näitä pyritään tukea panostamalla koulutukseen ja strategiseen viestintään. Monille valtioille, kuten Ukraina ja Latvia ja Liettua, tämä ei ole riittänyt vaan vastustajan vaikuttaminen pyritään torjumaan ennen kuin se saavuttaa kohteensa, usein lainsäädännön tai sensuurin keinoin.⁶³ Esimerkiksi Singaporessa hyväksyttiin 2019 laki, jonka avulla Singaporen valtio voi vaatia lisäämään faktantarkastustekstin Internetiin postattuun päivitykseen tai jopa poistaa päivityksen kokonaan.⁶⁴ Disinformaation torjuntaa varten tehtyä lakia on kritisoitu lehdistönvapautta ja sananvapautta merkittävästi rajoittavana.⁶⁵ Vakuuttavan valtiojohtoisen informaatiopuolustuksen rakentami-

⁵⁹ Hellman, Maria & Charlotte Wagnsson: How can European states respond to Russian information warfare? An analytical framework. *European Security*, 26(2), 2017, s. 153–170.

⁶⁰ Wagnsson, Charlotte, Maria Hellman & Aiden Hoyle: Securitising information in European borders: how can democracies balance openness with curtailing Russian malign information influence?, *European Security*, 2024, s. 17.

⁶¹ MPF: Our mission. 2024. [<https://www.mpf.se/psychological-defence-agency/about-us/our-mission>], luettu 28.4.2024.

⁶² Kalenský, Jakub & Roman Osadchuk: How Ukraine fights Russian disinformation: Beehive vs mammoth. *Hybrid CoE Research Report 11*. 2024, s. 17 ja 21–22. [<https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2024/01/20240124-Hybrid-CoE-Research-Report-11-How-UKR-fights-RUS-disinfo-WEB.pdf>], luettu 28.4.2024.

⁶³ Hellman & Wagnsson (2017), s. 161.

⁶⁴ POFMA: Protection from Online Falsehoods and Manipulation Act. POFMA Office. [<https://www.pofmaoffice.gov.sg/regulations/protection-from-online-falsehoods-and-manipulation-act/>], luettu 28.4.2024.

⁶⁵ Freedom House: Freedom on the Net 2023: Singapore. 2023. [<https://freedomhouse.org/country/singapore/freedom-net/2023>], luettu 28.4.2024.

nen on täynnä vastaavanlaisia moraalisia ongelmia: miten kognitiivista ja informaatio-psykologista vaikuttamista voidaan torjua vaarantamatta demokratioiden perusarvoja, kuten sanan- ja yksilönvapautta? Olemmeko varautuneet riittävän hyvin tuleviin uhkisiin? Pysymmekö teknologian kehityksen perässä?

PERSONNEL RECOVERY -TOIMINNON KEHITYS – SYSTEEMISEN RAKENTEEN KUVAUS KEHITYSTYÖN TUKENA

Markus Häyhtiö¹ & Amanda Eklund²

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) yleiskokouksen vuonna 2005 hyväksymän poliittisen sitoumuksen perusteella jokainen maa on velvollinen suojelemaan omia kansalaisiaan myös siellä, missä alueen laillinen hallitsija ei pysty tätä suojaamaan³. Sotilaallisen operaation ja siihen mahdollisesti liittyvän muun laaja-alaisen vaikuttamisen luoma jatkuva poikkeustila voi johtaa tilanteeseen, jossa kansallisvaltioille muodostuu tarve ulottaa kansalaistensa suojaaminen omien rajojensa ulkopuolelle. Tarve korostuu yksityisten palveluyritysten roolin kasvattaessa yhä merkitystään osana nykyaikaista sodankäyntiä.

Yksityisten toimijoiden rooli konfliktien itsenäisinä osapuolina ja valtiollisten toimijoiden yhteistyökumppaneina on tänä päivänä merkittävä. Pelkästään yksityisten sotilaallisia palveluita tarjoavien yritysten vuotuinen liikevaihto ylitti jo vuonna 2016 200 miljardin euron rajan⁴. Niin sanottujen Private Military and Security Companies (PMSC) -toimijoiden palvelutarjontaan kuuluu aikaisemmin sotilasorganisaatioiden itse tuottamia toimintoja. Nämä toiminnot pitävät sisällään tukikohtien tuki-, rakennus-, turvallisuus-, koulutus- ja kuljetuspalveluita. Näiden suoraan loppukäyttäjiä palvelevien toimintojen lisäksi myös alihankintaketjuissa toimivien, yksityisten yritysten rooli on erittäin merkittävä. Yhdysvaltain puolustusministeriön mukaan yksityisiä sotilaspalveluiden tuottajia hyödynnettiin eniten logistiikkapalveluissa, huoltoon liittyvissä tehtävissä, rakennuspalveluissa ja tukikohtien ylläpitoon liittyvissä tehtävissä⁵.

Konfliktien monimuotoistuessa hybridisodankäynnin ja laaja-alaisen vaikuttamisen keinojen kautta on olemassa riski, että vihamielisen toiminnan kohteeksi joutuu henkilöitä, jotka eivät kuulu konfliktien ensisijaisiin toimijoihin. Tämän tutkimuksen kontekstissa PMSC-työntekijät muodostavat sotilasorganisaatioista seuraavan, 2. tason.

¹ Markus Häyhtiö (s. 1972), tutkija, sotatieteiden tohtori, on toiminut erilaisissa kehitys- ja koulutustehtävissä koko työuransa ajan. Tällä hetkellä hän toimii MPKK:n postdoctutkijana Maanpuolustuskorkeakoulun Operaatiotaidon ja taktiikan oppiaineen johtamassa tutkimusverkostossa ja -hankkeessa. Työuransa aikana hän on työskennellyt lehtorina, koulutuspäällikkönä sekä erilaisissa kehitys- ja sidosryhmäyhteistyötehtävissä vuodesta 1999 lähtien. Väitöskirja *Service Development in Public Private Partnerships in the Military Domain: Requirements Management as a Service Performance Development and Measurement System* hyväksyttiin vuonna 2018. Palveluprosessien ja kyvykkyyksien kehittäminen vaatimushallintaa hyödyntäen sotilasdomainissa on Markus Häyhtiön osaamisen keskiössä. Tutkimustyössään hän on keskittynyt tutkimaan yksityisten sotilaspalveluiden ja julkisen toimijan välistä yhteistyötä.

² Amanda Eklund toimii väitöskirjatutkijana Aalto-yliopiston Tuotantotalouden laitoksella. Hänen nykyinen tutkimuksensa keskittyy terveydenhuollon operaatioiden johtamiseen ja suorituskyvyn optimointiin koneoppimistekniikoiden avulla.

³ Hilpold, Peter: *The Responsibility to Protect (R2P). A New Paradigm of International Law?* Martinus Nijhoff Publishers 2014.

⁴ Transparency International: Private Military and Security Companies: A Call for Better Regulation, 11.2.2016. [<https://www.transparency.org/en/press/private-military-and-security-companies-a-call-for-better-regulation>], luettu 3.4.2022.

⁵ Dunigan, Molly: The future of US military contracting: Current trends and future implications. *International Journal*, 69(4), 2014, s. 510–24.

Tämän tason ulkopuolella kriisialueilla työskentelevät kansainvälisten yritysten työntekijät, voittoa tavoittelemattomien organisaatioiden työntekijät ja avustustyöntekijät. Heidän sidosryhmänsä muodostavat sotilasorganisaatioiden ja PMSC:n lisäksi potentiaalisen vaikuttamisen kohteen vihamielisille toimijoille. Ympäröivän yhteiskunnan kriittiseen infrastruktuuriin vaikuttaminen voi aiheuttaa tilanteen, jossa muiden kuin sotilasorganisaatioiden toimiminen on liian riskialtista, vaarallista tai organisaatioiden alkuperäisten tavoitteiden saavuttamiseksi mahdotonta. Tilanne vaatii toimia ja menetelmän näiden organisaatioiden edustajien suojelemiseksi ja mahdollisesti heidän tuomisekseen kotimaansa tarjoaman suojan alaisuuteen.

Personnel Recovery (PR) -toiminta käsittää joukon prosesseja ja menetelmiä, joilla pyritään paikantamaan, tunnistamaan, pelastamaan ja saattamaan turvaan eristyneet, kaapatut tai muuten vaikeuksiin joutuneet henkilöt⁶. PR-toiminta voi olla sotilaallista, diplomaattista tai siviilipohjaista – ja se voi kohdistua niin sotilashenkilöstöön kuin siviileihin.⁷

Yksityisten ja julkisten toimijoiden välille Personnel Recovery (PR) -viitekehyksessä syntyy myös julkisten toimijoiden lisäksi toinen rajapinta. Tämän rajapinnan muodostavat yritykset, joiden liiketoiminta muodostuu PR-toiminnoista tai näiden toimintojen mahdollistamisesta. Näiden yritysten toiminta organisoidaan joko Public Private Partnership (PPP) -periaatteiden tai ulkoistetun palveluhankinnan periaatteiden mukaisesti. Yhteistä kummallekin PR:n yksityisiin toimijoihin liittyvälle ilmiölle on se, ettei näiden organisaatioiden PR-perustoiminta tai -suunnittelu koske sotilasorganisaatiota. On kuitenkin mahdollista, että sotilasorganisaatio osallistuu tai jopa toteuttaa kokonaisuudessaan PR-operaation.

Kriisialueella toimivien siviilitoimijoiden laillinen asema muodostaa PR-toiminnolle sen viitekehysten, joka mahdollistaa tai rajoittaa PR-toimintoa. Kuten yksityisten turvallisuus- ja sotilaspalveluyritystenkin kohdalla, on mahdollista, että työntekijä on kolmen tai useamman maan lainsäädännön alainen. Asian problematiikkaa on kuvattu teoksessa *Privatizing war: Private military and security companies under public international law*⁸. Kirjoittajat avaavat PR-toiminnon juridista viitekehystä luvussa ”PR – oikeudellinen tarkastelu”.

PR-toiminta konkretisoituu aikaisemman tutkimuksen perusteella tilanteessa, jossa normaali turvallisuuskoneisto tai sen puute aiheuttaa niin sanotun ”failed state” -tilan. Aihetta ja siihen liittyviä lieveilmiöitä on tutkittu kattavasti muun muassa Beall et aliin, Gogginsin sekä Chandlerin julkaisuissa⁹. Tässä niin sanotussa ”failed state” -tilanteessa turvallisuustyhjiö täyttyy taulukon 1, ”Valtatyhjiön täyttyminen”, esimerkkien mukaisesti:

⁶ AJP-3.3.9(SD-8). NATO Joint Doctrine for Personnel Recovery. MCASB, 2007.

⁷ *European Defence Matters*, 10, 2016, s. 38.

⁸ Cameron, Lindsey: Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation. *International Review of the Red Cross*, 88(863), 2006, s. 573–98.

⁹ Chandler, David: The Responsibility to Protect? Imposing the ‘Liberal Peace’. *Peace operations and global order*. Alex J. Bellamy & Paul Williams (eds.). Routledge 2014, s. 59–81. [<https://api.taylorfrancis.com/content/chapters/edit/download?identifierName=doi&identifierValue=10.4324/9781315877785-4&type=chapterpdf>]; Coggins, Bridget L.: Does State Failure Cause Terrorism? An Empirical Analysis (1999–2008). *Journal of Conflict Resolution*, 59(3), 2015, s. 455–483. [<https://doi.org/10.1177/0022002713515403>]; Beall, Jo; Tom Goodfellow & Dennis Rodgers: Cities and Conflict in Fragile States in the Developing World. *Urban Studies*, 50(15), 2013, s. 3065–3083. [<https://doi.org/10.1177/0042098013487775>].

Taulukko 1. Valtatyhjiön täyttyminen.¹⁰

Maan laillisen toimijan valtuuttama	Ei maan laillisen toimijan valtuuttama	Kotimainen	Ulkomainen	Julkinen toimija	Yksityinen toimija	Esimerkkimaa(t)
X		X		X (Sotilasvallankaappaus)		Nigeria, Burkina Faso 2023 ja 2020
	X	X			X (Rikollisryhmät)	El Salvador ja Guatemala vuosituuhannen alussa
X			X	X (Koalition sotilasvoimat)		Afganistan 2001–2021
X			X		X (PMSC)	Papua-Uusi-Guinea 1997, Mali 2022
X		X		X		Ei esimerkkiä
X		X			X (Yksityinen paramilitaariryhmä)	Entinen Jugoslavia 1991–1995
X		X		X (Toisen maan asevoimat)		Syria 2001 →
	X				X (ISIS)	Syria 2001 →

Vaikka yksikään mainituista toimijoista ei toimi yksinään valtatyhjiön täyttäjänä, jokaisen toimijan rooli kietoutuu muiden toimijoiden rooleihin. Toimijoiden suuri määrä, heidän mahdollisesti ristiriitaiset tavoitteensa sekä toimintaa tukevien tahojen moninaisuus tekevät kokonaistilanteen hahmottamisesta monimutkaista ja hankaloittavat näin PR-toiminnon toteutumista.

Tutkimuksen tavoite; tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on löytää vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mikä on PR-suorituskyvyn systeemirakenne?
2. Miten suomalaisen PR-suorituskyvyn rakentamisessa voidaan hyödyntää yksityisten toimijoiden osaamista?

¹⁰ Felix, Bate: Niger Coup: List of Recent Military Takeovers in West and Central Africa. *Reuters*, 27.7.2023. [<https://www.reuters.com/world/africa/recent-coups-west-central-africa-2023-07-26/>]; Carlisle, Rodney: *Afghanistan war*. Infobase Holdings, Inc 2022; Pérez, Orlando J.: Democratic Legitimacy and Public Insecurity: Crime and Democracy in El Salvador and Guatemala. *Political Science Quarterly*, 118(4), 2003, s. 627–644; Dinnen, Sinclair: Trading in security: private military contractors in Papua New Guinea. *Challenging the State: the Sandline Affair in Papua New Guinea*. 1997, s. 112–128; Dinnen, Sinclair; Ron May & Anthony J. Regan (eds.): *Challenging the State: the Sandline Affair in Papua New Guinea*. National Centre for Development Studies, Research School of Pacific and Asian Studies, Canberra, ACT 1997; Elischer, Sebastian: *Populist Civil Society, the Wagner Group, and Post-Coup Politics in Mali*. OECD, Paris, 12.7.2022. [doi:10.1787/b6249de6-en]; Alvarez, Alex: Militias and genocide. *War Crimes Genocide & Crimes against Human*, 2, 2006, s. 1; Phillips, Christopher: *The Battle for Syria. International Rivalry in the New Middle East*. Yale University Press 2020.

Tutkimus rajataan tarkastelemaan Puolustusvoimien pääprosessin 2 ”Suorituskyvyn rakentaminen ja ylläpito” alaisia toimintoja. Tämän rajauksen takia työssä ei oteta kantaa pääprosessin 1 ”Suorituskyvyn suunnittelu ja kehittäminen” tai pääprosessin 3 ”Suorituskyvyn käyttö” asioihin muutoin kuin prosessien kautta mahdollisesti tulevien syötteiden kannalta.

Kirjoittajat korostavat jo tässä työn vaiheessa, että yksi merkittävimmistä haasteista PR-toiminnon kehittämisessä on Puolustusvoimien toiminnan organisointi tavalla, jossa toiminnan vastuut risteävät eri pääprosessit omistavien tahojen kesken. Kehitettäessä toimintaa, joka keskittyy osaamisen ja toimintatavan kehittämiseen, tulee tarkastelussa ottaa huomioon materiaalsen suorituskyvyn kehittämisen rinnalle myös toiminnallisten prosessien ja palveluiden kehitys. Puolustusvoimien materiaalsen suorituskyvyn kehittämisen kohdalla jaetun vastuun malli (materiaalsen suorituskyvyn kehitys ja osaamisen kehittäminen) ei välttämättä muodosta joustavinta tapaa kehittää suorituskykyä. Kotimaisen toimintatavan ja siinä ilmenevät mahdolliset kehityskohdeet peilataan NATO:n ja EU:n tapaan rakentaa ja ylläpitää PR-suorituskykyä yksityisen ja julkisen toimijan välisen yhteistyön avulla.

Työn maantieteellinen rajaus tarkasteltavan, potentiaalisen PR-kohdealueen osalta on Saharan eteläpuolinen Afrikka. Suomen perinteet alueelle tarjottavasta kehitysavusta, muu humanitäärinen työ ja kriisinhallinnan tehtävät alueella muodostavat viitekehyksen, jossa PR-kyvykkyyksien ja suorituskykyjen käyttö on mahdollista. Lisäksi alueen geopoliittinen rooli EU-viitekehyksessä nostaa alueen merkitystä.

Tutkimus toteutetaan noudattaen induktiivista lähestymistapaa. Lähestymistavassa aineisto ohjaa tutkimusprosessia. Tutkimus etenee iteratiivisesti, seuraten hermeneutiikan periaatteita. Hermeneutiikassa tekstin osien ymmärtäminen mahdollistaa kokonaisuuden ymmärtämisen ja päinvastoin. Työn edetessä kirjoittaja voi tiedon ja ymmärryksen lisääntyessä kyseenalaistaa omat ennakkonäkemyksensä aiheesta ja muuttaa niitä. Menetelmässä on hyväksyttyä niin määrällisen kuin laadullisenkin aineiston hyödyntäminen ja ne nähdään toisiaan täydentävinä tiedonkeruumenetelminä. Tapauksena hyödynnetään Saharan eteläpuolista Afrikkaa. Tapaustutkimusmenetelmässä samaa tutkimuskohdetta trianguloidaan tutkimuksen aikana ja työn edetessä tutkimuksen reliabiliteetin ja tutkimustulosten yleistettävyyden helpottamiseksi. Tässä työssä käytetty triangulointimenetelmä on tutkijatriangulointi. Siinä samaa aihetta tutkii useampi tutkija, jotka muodostavat kokonaisnäkemyksen omien lähtökohtiensa kautta.

Kirjoittajien tutkimuksen ensimmäisen vaiheen muodosti kriittinen kirjallisuuskatsaus. Kriittinen kirjallisuuskatsaus jaettiin kahteen osaan. Näistä ensimmäinen osa käsittelee Personnel Recovery -toimintoa asiana ja ilmiönä. Toinen osa tarkastelee PR-toiminnon oikeudellista asemaa moniviranomaisyhteistyön näkökulmasta.

Haussa hyödynnettiin laajasti Google Scholar -hakutyökalua artikkelien hakuun, jos aihehaku ei tuottanut haluttua lopputulosta ensisijaisten lähdetietokantojen, EBSCO:n tai ProQuestin avulla.

1. Käytettävä teksti oli julkaistu 10 viime vuoden aikana.
2. Käytettävään akateemiseen tekstiin oli viitattu.

Hakusanat olivat seuraavat:

1. kansainväliset, yksityiset toimijat PR toteuttajina
2. kansainväliset, yksityiset toimijat PR käyttäjinä
3. kansainväliset, yksityiset toimijat
4. EU ja Afrikka
5. Sub-Saharan Africa and EU
6. Private actors and PR in military.

Personnel Recovery aikaisemmassa tutkimuksessa Puolustusvoimissa

Personnel Recoverya on aiheena ja asiana tutkittu Puolustusvoimien kontekstissa myös aikaisemmin. Tähän työhön Puolustusvoimissa tehtyä tutkimusta kartoittaessa kirjoittajat rajasivat ajanjaksoksi vuodet 2011–2023. Yleisesikuntaeverstilutnantti Tino Savolainen on kuvannut esipuseerikurssin tutkielmassaan ne Personnel Recoveryyn liittyvät haasteet, joita kansallisen suorituskyvyn luomisessa on työn kirjoitusaihana havaittu¹¹. Sama kirjoittaja on jatkanut aiheen käsittelyä diplomityössään erikoisoperaatio-osaston käyttömahdollisuuksien tarkastelulla, kansainvälisessä toimintaympäristössä, moniviranomaisyhteistyössä¹².

Tuomas Rahkonen käsittelee aihetta kapean suorituskykytarkastelun kautta. Kandidaatin tutkielmassa käsitellään NH90-helikopterien soveltuvuutta Personnel Recovery -operaatioihin¹³. Samaan aihepiiriin kuuluva Martti Lehtosen kandidaatin tutkielma rajaa aihetta vielä tarkemmin. Hänen työssään tutkitaan NH90-helikopterikaluston toimintaa helikopterin laskupaikalla CSAR-menetelmän (Combat Search and Rescue) mukaisesti¹⁴. Materiaalisen suorituskyvyn ohella Mikko Herd tarkastelee toiminnan kehitystä koulutuksellisen suorituskyvyn kautta. Kandidaatin tutkielmassa käsitellään Puolustusvoimien NH90-helikopteripintapelastajien lääkinnällisen osaamisen vaatimuksia haastavissa potilastilanteissa ja miten tätä osaamistasoa voidaan ylläpitää tehokkaasti¹⁵.

PR:n laajempi tarkastelu Kimmo Nordbergin esipuseerikurssin opinnäytetyössä käsittelee helikopteripataljoonan suorituskykyä vaativassa kriisinhallintaoperaatiossa NATO-ohjeistuksen mukaisesti¹⁶. Toisena PR:n laajempaan tarkasteluna on hyvä nostaa esiin Sampsa Heilalan esipuseerin opinnäytetyö, jossa käsitellään erikoisjouk-

¹¹ Savolainen, Tino: *Kansallisen Personnel Recovery -kyvyn luominen*. Esiupseerikurssin tutkielma, 2013. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201306123987].

¹² Savolainen, Tino: *Erikoisoperaatio-osaston käyttömahdollisuudet evakuointi- ja pelastusoperaatioihin ulkomailla muiden viranomaisten tukena*. Yleisesikuntaupseerikurssin opiskelijan diplomityö, 2015. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201602034686].

¹³ Rahkonen, Tuomas: *NH90-helikopterin soveltuvuus Personnel Recovery -operaation suorittamiseen*. Sotatieteiden kandidaattiopiskelijan tutkielma, 2013. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201310226797].

¹⁴ Lehtonen, Mortti: *Toiminta NH-90 helikopterin laskupaikalla CSAR-menetelmän mukaisesti*. Sotatieteiden kandidaattiopiskelijan tutkielma, 2015. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015112619426].

¹⁵ Herd, Mikko: *Helikopteripintapelastajien lääkinnällinen koulutus puolustusvoimissa*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, Opinnäytetyö, 2011. [https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201104295349].

¹⁶ Nordberg, Kimmo: *Helikopteripataljoonan kyky suorittaa personnel recovery -tehtävä vaativassa kriisinhallintaoperaatiossa Nato-ohjeistuksen mukaisesti*. Esiupseerikurssin tutkielma n:o 65, 2013. [https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201306123976].

kojen käyttämahdollisuuksia kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan tukena. Yhtenä käytötarkoituksena tuodaan esiin evakuointi- ja pelastustehtävät, jotka kuuluvat PR-toimintoon. Lisäksi työssä huomioidaan myös mahdollisten siviilitoimijoiden tarve. Aihetta lähestytään Suomen pitkäkestoisten kehitysyhteistyökohteiden tukemisen kautta erikoisjoukkojen tehtävänä.¹⁷ Viimeisenä esimerkkinä aikaisemmasta tutkimuksesta kirjoittajat haluavat tuoda esiin tämän tutkimuksen maantieteellisen rajauksen vuoksi Liina Vartiaisen työn *Erikoisoperaatioiden johtaminen: toimintatapamallien kehittämisen tukevan ilmakuljetusoperaation näkökulmasta*, joka avaa lukijalle erittäin hyvin PR-toiminnon logistisia suunnitteluhaasteita¹⁸.

Edellä mainittujen töiden luoma lisäarvo nyt tehtävälle tutkimukselle on kuitenkin rajallinen. Töiden hyödyntäminen ei ole avoimessa tieteellisessä tutkimuksessa mahdollista töiden turvaluokituksen takia. Tämän takia niiden merkitys tämän tutkimuksen tietopohjana on rajattu töiden tutkimuksellisista ansioista huolimatta. Kirjoittajien mielestä on kuitenkin hyvän tutkimusetiikan periaatteiden mukaista esitellä aikaisempi aiheen tutkimus. Lisäksi on huomioitava, että Puolustusvoimissa on tehty useita Personnel Recovery -aihetta sivuavia tutkimuksia. Kuten kirjoittajat toteavat, on aihe hyvin kompleksinen ja monitasoinen. Aiheen strategisen, operatiivisen ja taktisen tason liittymäpinnat ja näiden toimijoiden tavoitteiden yhteensovittaminen käyvät ilmi aikaisemmasta tutkimuksesta, kuten johdannossa kuvataan.

Edellä kuvattujen tutkimusta rajoittavien seikkojen takia kirjoittajat hakivat kansalliseen viitekehykseen sopivaa, kansainvälistä tutkimusta. Hakutyön lopputuloksena tutkimuksen viitekehyksenä käytetään majuri Morten N. Christiansenin kirjoittamaa lopputyötä. Työ kirjoitettiin osana Naval Postgraduate Schoolin opintoja Yhdysvalloissa vuonna 2016.¹⁹ Työn hyödyntäminen antaa paremman mahdollisuuden käydä avointa keskustelua aiheen ympärillä. Lisäksi työssä kuvattu PR-malli on geneerinen, mikä mahdollistaa mallin osatekijöiden käsittelyn työn pohjana. Norja on joutunut turvallisuusympäristön muutosten takia sopeuttamaan ja muuttamaan PR-toimintonsa vastaamaan tämän päivän vaatimuksia. Suomi on tällä hetkellä samassa tilanteessa, koska velvollisuudet puolustusliitto NATO:n jäsenenä, Puolustusvoimien lakisäätöiset, kansainväliset tehtävät EU:n jäsenenä ja muut Puolustusvoimista annetun lain 12 §:ssä mainitut kansainväliset tehtävät edellyttävät toimivan PR-toiminnon jatkuvaa kehittämistä. Toiminnan luonteen takia on olennaista tutkia ja kehittää kaikkien käytettävissä olevien resurssien hyödyntämistä, yksityiset toimijat mukaan lukien.

Personnel Recovery -toiminto asiana ja ilmiönä

Kuten edellä on tuotu esille, Personnel Recovery (PR) -toiminta käsittää joukon prosesseja ja menetelmiä, joilla pyritään paikantamaan, tunnistamaan, pelastamaan ja saattamaan turvaan eristyneet, kaapatut tai muuten vaikeuksiin joutuneet henkilöt²⁰. Tämä

¹⁷ Heilala, Sampsa: *Erikoisjoukkojen käyttämahdollisuuksia kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan tukena*. Esiupseerikurssin tutkielma n:o 67, 2015. [<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015102715066>].

¹⁸ Vartia, Liina: *Erikoisoperaatioiden johtaminen: toimintatapamallien kehittämisen tukevan ilmakuljetusoperaation näkökulmasta*. Yleisesikuntaupseerikurssin opiskelijan diplomityö, 2017. [<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017111350622>].

¹⁹ Christiansen, Morten N.: *Norwegian Armed Forces Personnel Recovery Network*. PhD Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California 2016. [<https://apps.dtic.mil/sti/citations/tr/AD1030822>].

²⁰ AJP-3.3.9(SD-8). NATO Joint Doctrine for Personnel Recovery. MCASB, 2007.

toiminta voi olla sotilaallista, diplomaattista tai siviilipohjaista – ja se voi kohdistua niin sotilashenkilöstöön kuin siviileihin²¹.

Yhdysvaltain puolustusministeriön DOD-direktiivin (DODD) 3002.01E ja Yhteinen julkaisu (JP) 3–50:n hyödyntäminen PR-toiminnon kehityksessä yksityisen ja julkisen toimijan välisessä yhteistyössä vaatii palvelukehityksen mallin purkua toiminnoittain Disaster Recovery Management (jatkuvuuden hallinta) -periaatteen mukaisesti. Näin pystytään identifioimaan kriittiset prosessit ja niihin liittyvät toiminnan vaatimukset sekä kehittämään toimijoiden välisten rajapintojen tunnistamista ja prosessien kehitystä.

Asian tutkimista eurooppalaisessa viitekehityksessä monimutkaistaa NATO:n ja EU:n asiasta poikkeavat määritelmät. Euroopan puolustusviraston (EDA) määritelmän mukaan PR-prosessiin kuuluu 5 pääprosessia: raportointi, paikantaminen, tukeminen, toimuminen ja uudelleen integrointi²².

Yhdysvaltain puolustusministeriön DOD-direktiivi (DODD) 3002.01E ja Yhteinen julkaisu (JP) 3–50 tarjoavat kuitenkin yhdessä kattavan määritelmän PR-toiminnalle. Tässä yhteydessä PR-toiminta määritellään ”sotilaallisten, diplomaattisten ja siviiliponnistelujen summaksi”. Näillä toimilla valmistaudutaan suorittamaan ja suoritetaan eristyneen henkilöstön pelastaminen ja uudelleenintegrointi²³. Tämä määritelmä on moniulotteinen, kattava ja kontekstista riippumaton, sillä se ottaa huomioon niin sotilaallisen kuin diplomaattisen toiminnan lähtökohdat sekä siviilinäkökulman.

Tarkasteltaessa määritelmää yhdessä JP 1-02:n²⁴ ja Allied Joint Publication-3.7:n²⁵ viitekehityksen kanssa, saadaan erittäin kokonaisvaltainen kuva PR-järjestelmästä. Tässä viitekehityksessä PR-kyvykkyydet voidaan luokitella viiteen keskeiseen kategoriaan, jotka edustavat erilaisia toiminnallisia ja institutionaalisia tasoja. Näiden viiden kategorian monimuotoisuus ja keskinäinen vuorovaikutus tekevät PR-toiminnasta kompleksisen järjestelmän. PR-toimintaa ei tulisi nähdä vain yksittäisen valtiollisen tahon näkökulmasta. Sen sijaan PR-kyvykkyydet muodostavat monivaiheisen kategorisen järjestelmän, joka alkaa PR-toiminnon ennakkovalmisteluista ja päättyy jatkuvasti muuttuviin sopeutumisstrategioihin.

Ensimmäinen kategoria, yksilötaso, korostaa eristyneiden henkilöiden (engl. Isolated Persons, IP) omaa roolia omassa PR-toiminnassa. Tällainen toiminta on luonteeltaan reaktiivista, ei niinkään suunniteltua. Toisessa kategoriassa, komponenttitasolla, keskitytään eri puolustushaarojen – maa, meri- ja ilmavoimien – omiin, yksilöllisiin PR-kyvykkyyksiin. Nämä kyvykkyydet on suunniteltu erityisesti kunkin komponentin operatiivisiin tarpeisiin ja resursseihin perustuen. Kolmantena tasona tunnistetaan yh-

²¹ *European Defence Matters*, 10, 2016, s. 38.

²² European Defence Agency: *Personnel Recovery: A Strong Safety Net for Deployed Personnel*, 2016. [<https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2016/05/24/personnel-recovery-a-strong-safety-net-for-deployed-personnel>], luettu 6.11.2023.

²³ Pera, Colonel Lee; Paul D. Miller & Darrel Whitcomb: *Personnel Recovery: Strategic Importance and Impact*, 2012. [https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Volume-26_Issue-6/F-Pera-Miller-Whitcomb.pdf].

²⁴ United States Department of Defense: *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington, D.C. 2016. [<https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc949822/>], luettu 14.10.2023.

²⁵ Ministry of Defence: *Allied Joint Defence Doctrine For Recovery Of Personnel In A Hostile Environment (AJP-3.7)*. Nato Standardization Office (NSO), 2016. [<https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-recovery-of-personnel-in-a-hostile-environment-ajp-37>].

teistaso, jossa pyritään integroimaan eri komponenttien kyvykkyydet yhtenäiseksi kokonaisuudeksi, joka tarjoaa laajemman vaikutusalueen PR-toiminnalle. Monikansallinen taso puolestaan tuo mukaan kansainväliset toimijat – niin yksityiset kuin julkiset – jotka voivat tarjota toiminnan toteutumiseksi välttämätöntä erityisosaamista ja -resursseja. Viimeisimpänä kategoriana ovat muut hallinnolliset ministeriöt sekä virastot, jotka ovat yhä enenevässä määrin osallisina PR-toiminnoissa erityisesti epätavanomaisissa konflikteissa, jota ”failed state” -tilanne edustaa.

PR-toiminto vaatii uusia kyvykkyyksiä ja suorituskyykyjä varsinkin tilanteissa, joissa vastustajan rooli on epäselvä. Tällaisessa tilanteessa oma toiminta painottuu PR-prosessin vaiheisiin, joissa sotilaallisen suorituskyyvyn rooli on pienempi. Nämä vaiheet sisältävät PR-operaation onnistumiseksi vaadittavan tiedon hankintaa ja analysointia sekä tarvittavien tukitoimien kartoittamista ja hankintaa. Kaikkiin edellä mainittuihin prosessin vaiheisiin voidaan käyttää yksityisen palveluntarjoajan suorituskyykyjä.

Personnel Recoveryn oikeudellinen tarkastelu

PR-toiminnon oikeudellista tarkastelua komplisoi kysymys siitä, miten PR-toiminnosta vastaavat yksityiset yritykset integroidaan osaksi virallista oikeudellista kehikkoa? Tässä tutkimuksessa PR-toiminnon juridista viitekehystä tarkasteltaessa herää esimerkiksi kysymys siitä, miten Afrikan unionin jäsenmaiden ja muiden valtioiden, kuten Suomen, toimintaa säännellään kohdealueella?

PR-toiminnon kohdemaan lainsäädännön ja kansainvälisen lain, mukaan lukien YK:n antamat mandaatit, tarkastelu on tärkeää erityisesti epävarmoilla alueilla toimittaessa. Esimerkkinä voidaan pitää Malia, jossa maassa tapahtuneen vallanvaihdon jälkeen uusi hallitus kyseenalaisti aiemmin annetut luvat ja mandaatit. Seurauksena EU:n ja YK:n johtamat operaatiot jouduttiin lopettamaan²⁶.

Epävarmassa ja muuttuneessa tilanteessa PR-toimintoa suorittavan maan teot voivat olla ristiriidassa kansainvälisen lainsäädännön, YK:n mandaattien, EU:n direktiivien ja/tai kohdemaan kansallisen lainsäädännön kanssa. Asia korostuu tilanteessa, jossa toiminnan tavoite kohtaa normihierarkiasta johtuvia ristiriitoja. Esimerkkinä voidaan mainita velvoittavien EU:n direktiivien ja kansallisen puolustuksen lainsäädännön päätökset.

Lisäksi tulee huomioida yksityisten toimijoiden rooli PR-toiminnossa. Yksityinen toimija, joka luonnollisena oikeushenkilönä tai yrityksenä ryhtyy toimenpiteisiin ilman virallisen mandaatin tai sopimuksen tuomaa oikeutusta, voi toimia kansainvälisen lain vastaisesti. Jos valtio tekee sopimuksen yksityisen toimijan kanssa, vastaanottavan valtion suhtautuminen määrittää toiminnan laillisuuden.

Kansallisella tasolla Puolustusvoimien lainsäädännöllinen perusta, Puolustusvoimista annettu laki (551/2007), tarjoaa oikeudellisen viitekehyksen PR-toiminnalle. Tätä täydentää osaltaan kansainvälisen avun antamista ja pyytämistä koskevasta päätöksenteosta annettu laki (418/2017, jäljempänä kv. apulaki).

²⁶ Puolustusvoimat: Kansainvälinen kriisinhallinta, Mali MINUSMA. [<https://puolustusvoimat.fi/web/kansainvalinen-kriisinhallinta/mali-minusma->], luettu 23.10.2023.

Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 3 kohdan mukaan Puolustusvoimien tehtäviin kuuluu myös osallistuminen kansainvälisen avun antamiseen ja muuhun kansainväliseen toimintaan. Hallituksen esityksen yksityiskohtaisten perustelujen mukaan esimerkkinä lain soveltamisesta on mainittu muun muassa siviilien evakuointi kriisialueelta Puolustusvoimien suorituskykyä käyttämällä. Tarkemmin osallistumisesta kansainvälisen avun antamiseen ja muuhun kansainväliseen toimintaan säädetään lain 12 §:ssä, jonka mukaan osallistumisesta otetaan huomioon YK:n peruskirjan päämäärät ja periaatteet sekä muut kansainvälisen oikeuden säännöt. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan Puolustusvoimat voi osallistua kansainvälisen avun antamiseen myös toista Suomen viranomaista tukeakseen toimivaltaisen ministeriön pyynnöstä.

Kv. apulaissa on puolestaan säädetty ylimpien valtioelinten päätöksenteosta erilaisissa merkittävässä kansainvälisen avun tilanteissa. Lain perusteluissa yhtenä avunannon tilanteena on nimenomaisena esimerkkinä mainittu sotilaallisten suorituskykyjen asettaminen monikansallisiin evakuointiopeeraatioihin, erityisesti kun on kyse EU-kansalaisten evakuoinnista ja tehtävän toteuttaminen esimerkiksi kansainvälistä pelastustoimintaa hyödyntäen ei ole mahdollista (HE 72/2016 vp, s. 6).

Esimerkiksi vuoden 2021 elokuussa toteutetun Kabulil lentokentän evakuointiopeeraation oikeusperustan muodosti Puolustusvoimista annetun lain 2 §:n 3 kohta sekä 12 §. Kyseessä oli tilanne, jossa Suomen puolustusvoimat tuki ulkoministeriötä evakuointitehtävässä ulkomailla. Operaation oikeudellisen ”jälkipyykin” seurauksena kv. apulain tarkistustyö aloitettiin lokakuussa 2021. Tilanteessa tunnistettiin tarve muuttaa lain soveltamisalaa niin, että se kattaisi tarpeen päättää Suomen viranomaisen toimimisesta Suomen alueen ulkopuolella itsenäisesti tai toista Suomen viranomaista tukien ilman ulkopuolista pyyntöä (HE 193/2022 p. 5).

Personnel Recovery -suorituskyky ja jatkuvuuden hallinta

Suorituskyvyn rakentamisen eri osatekijät muodostavat systeemin. Systeemin toimintaa, kehitystä ja käytettävyyttä tulee tarkastella sen toimintaympäristössä. PR-systeemin moniulotteisuus ja kerroksellisuus yksilötasolla, komponenttitasolla, yhteistasolla, monikansallisella tasolla ja hallinnollisella tasolla luovat PR-toiminnosta moniulotteisen toimintaympäristön. Tässä toimintaympäristössä dynaamisen systeemin toimintakyky tulee rakentaa alhaalta ylöspäin, toimintaympäristön makro- ja mesoympäristön asettamien reunaehtojen puitteissa.

Dynaamisessa systeemissä systeemin aiemmat tilat vaikuttavat sen nykyiseen ja tulevaan toimintaan. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että systeemillä on eräänlainen ”muisti”. Dynaaminen systeemi ei ole staattinen eikä sen käyttäytyminen ole pelkästään nykyhetken olosuhteiden summa, vaan se kantaa mukanaan historiallista kontekstia, joka muokkaa sen reagointitapoja ja kehityskulkua.²⁷ Lisäksi mikroympäristön tekijöiden vaikutus toiseen mikroympäristön muuttajaan ja kokonaisuuteen tulee huomioida suorituskykyä rakennettaessa.

Tarkasteltaessa Christiansenin työssä esitettyä, NATO:n *Allied Joint Doctrine for Recovery of Personnel* -standardiin pohjautuvaa PR-toiminnon neljää vaihetta (valmistautuminen, suunnittelu, toteutus ja adaptaatio), tulee toiminnon eri vaiheet huomioida toisiinsa

²⁷ Ljung, Lennart & Torkel Glad: *Modeling of Dynamic Systems*. Prentice-Hall, New Jersey 1994, s. 19.

vaikuttavina prosessin osatekijöinä. Näihin neljään eri systeemin osaan vaikuttavat toiminnan eri vaihtoehdot (*options*), toimintatavat (*methods*), toimintaan vaikuttavat (ulkoiset) elementit (*elements*). Systeemin toimivuus pyritään varmistamaan riittävällä koulutuksella ja harjoittelulla.²⁸ Jokainen edellä kuvattu dynaamisen systeemin alasysteemin vaikutus tulee analysoida niin historiallisen kontekstin kuin muidenkin mikroympäristön muuttujien suhteen.

PR-suorituskyvyn rakentamisen periaatteita tarkasteltaessa huomio kiinnittyy seuraaviin seikkoihin:

1. kehitettävää kohdetta käsitellään palvelusysteeminä
2. systeemin toimivuus pyritään takaamaan palvelulla, jota edustaa koulutus ja harjoittelu.

PR-suorituskyvyn rakentaminen julkisen ja yksityisen toimijan välisenä yhteistyönä vaatii lähestymistavan – menetelmän, jossa huomioidaan organisaatioiden erilaiset tavoitteet, kulttuurit, resurssit ja toimintaa ohjaavat makrotoimintaympäristön rajoitteet ja mahdollisuudet. Christiansen hyödyntää omassa työssään kehittämistyön tukena verkostoteoriaa ja tunnistetun verkoston jäsenten välisen interaktion analyysiä²⁹.

Tässä työssä PR-toiminnon kehittäminen tuodaan osaksi jo olemassa olevaa suorituskyvyn kehittämisen mallia. Malli pohjautuu tavoitellulle suorituskyvyille asetettuihin suorituskykyvaatimuksiin. Kehittämistyön malli on esitetty Häyhtiön aikaisemmassa tutkimuksessa³⁰. Tämän tutkimuksen ja nyt tehtävän tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kuvattu kuviossa 1 ”PR-suorituskyvyn rakentaminen”.

PR-suorituskyvyn rakentamisen teoreettinen malli

Tutkittaessa liikkeenjohdon malleja yllättävien, epätavallisten tilanteiden hallintaan, nousee esiin ”jatkuvuuden hallinta”, Disaster Recovery Management -menetelmä (DRM). Menetelmän avulla pyritään kriittisten toimintojen poikkeustilanteiden hallintaan ja niihin varautumiseen. Asiaa ovat tutkineet sotilaskontekstissa muiden muassa Ibrahim et alii, Weeks sekä Smith et alii³¹. Näissä tutkimuksissa viitekehyksenä on sotilasorganisaation toiminta luonnonkatastrofin kaltaisessa katastrofissa. Johtopäätöksissä korostetaan materiaalisen suorituskyvyn merkitystä, mutta Weeks tuo esiin organisaatorakenteen selkeyden ja tiedonkulun merkityksen poikkeusolojen toiminnassa. Smith kumppaneineen puolestaan lähestyy aihetta tietoverkkojen kriisinkestävyyden ja vaihtoehtoisten järjestelmien rakentamisen näkökulmasta. Näiden töiden tulokulma aiheeseen ei ole sama kuin tässä tutkimuksessa, mutta DRM menetelmänä auttaa avaamaan PR:n prosesseja yksityisen ja julkisen toimijan välisessä yhteistyössä.

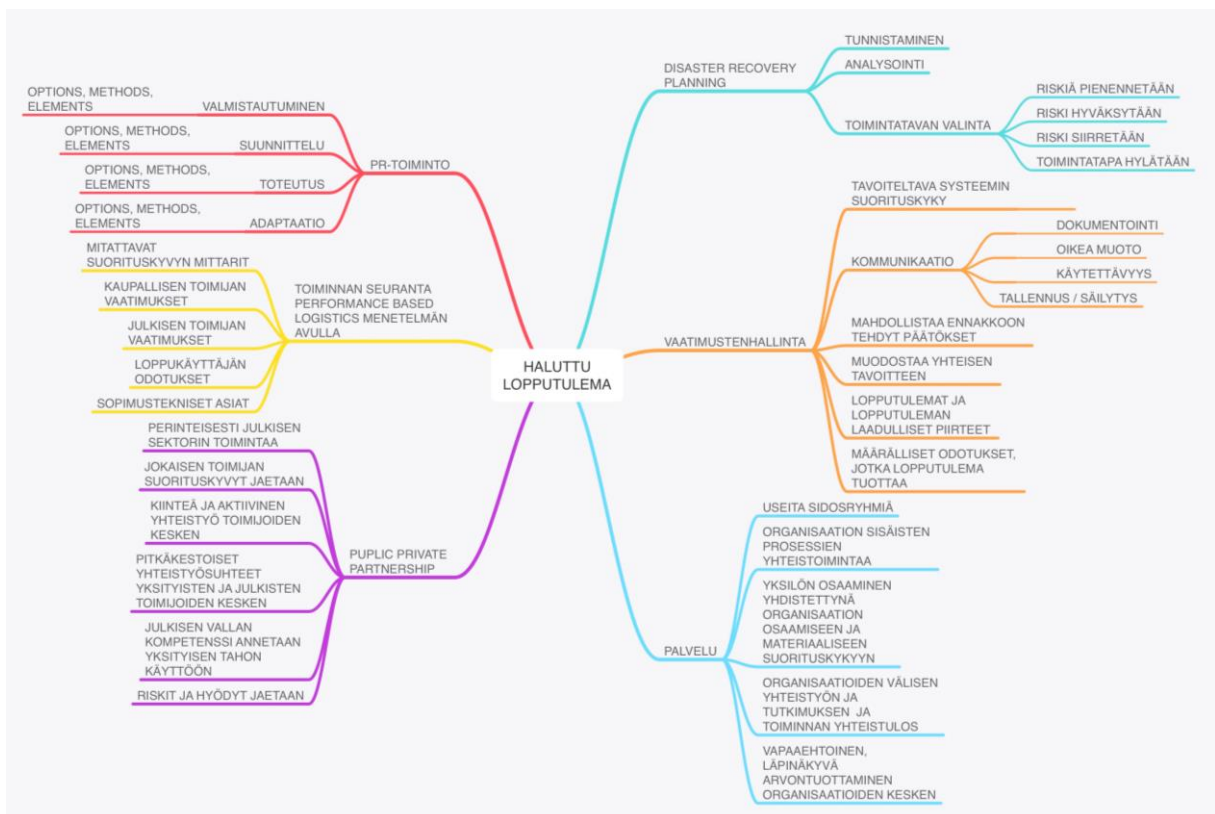
²⁸ Ministry of Defence: *Allied Joint Doctrine for Recovery of Personnel in a Hostile Environment* (AJP-3.7). Nato Standardization Office (NSO), 2016. [<https://www.gov.uk/government/publications/allied-joint-doctrine-for-recovery-of-personnel-in-a-hostile-environment-ajp-37>], luettu 19.10.2023.

²⁹ Christiansen, Morten N.: *Norwegian Armed Forces Personnel Recovery Network*. Naval Postgraduate School, California 2016.

³⁰ Häyhtiö, Markus: *Service Development in Public Private Partnerships in the Military Domain: Requirements Management as a Service Performance Development and Measurement System* (diss.). Series 1: Research Publications No. 26, 2018.

³¹ Ibrahim, Nora; Haslinda Abdullah & Hidayah Roslan: Relationship between Civil and Military in Disaster Response and Recoverys. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 8(6), 2018, s. 1216–1223; Weeks, Michael R.: Organizing for disaster: Lessons from the military. *Business Horizons*, 50(6), 2007, s. 479–489; Smith, David R. et al.: Contingency/disaster recovery planning for transmission systems of the defense information system network. *IEEE journal on selected areas in communications*, 12(1), 1994, s. 13–22.

Määrittelytyö DRM:ssä lähtee liikkeelle niiden prosessien tunnistamisesta, joilla on rooli PR:n onnistumisessa. Tunnistamisen jälkeen pystytään prosessit jaottelemaan toiminnan kannalta kriittisiin suhteissa toimintaan käytössä olevaan aikaan ja kokonaisprosessin onnistumiseen. Tämän jälkeen on laadittava riskianalyysi tunnistetuille prosesseille, materiaaliselle suorituskyvyllä ja osaamis pohjaisella suorituskyvyllä. Viimeisessä vaiheessa tunnistetaan toimintatavat, joilla voidaan mahdollisesti välttää tunnistetut riskit, hyväksyä tunnistetut riskit, siirtää tunnistetut riskit toiselle toimijalle haluttua lopputulemaa muuttamatta tai viimeisenä vaihtoehtona hyväksyä riskin mahdollinen realisoituminen.³² Analysoinnin jälkeen tulee kartoittaa prosessien rajapinnat, joihin havaitut riskit vaikuttavat konkretisoituessaan oman organisaation ulkopuolisten toimijoiden kanssa.

Kuvio 1. PR-suorituskyvyn rakentaminen.

Puolustusvoimien suorituskyvyn kehittäminen pohjautuu vaatimusten määrittelyyn ja hallintaan. Kun suorituskyvyn eri vaatimukset on laadittu, dokumentoitu ja talletettu vaatimusten mukaisesti on yksittäisen toiminnon ja sen rajapinnan vaatimukset kokonaisuudelle todennettavissa ja verifioitavissa. Tämä mahdollistaa systeemin, kuten PR-toiminnon, eri prosessien riskianalyysin. Riskianalyysin pohjalta voidaan tehdä perusteltu valinta prosessin tai toiminnon suorittajasta. Suorittajaksi voidaan valita vaatimukset täyttävä, riskianalyysin läpäisevä toimija, joko yksityiseltä tai julkiselta sektorilta.

Riskianalyysin avulla voidaan suunnata PR-toiminnon rajallisia resursseja kriittisimpiin kohteisiin – niihin, jotka voivat aiheuttaa suurimpia ongelmia tai ovat todennäköisimpiä tapahtumaan. Lisäksi riskiteorian tuoreemmat tulkinnat ottavat huomioon

³² Fallara, Peter: Disaster recovery planning. *IEEE Potentials*, 23(5), 2004. s. 42–44. [https://doi.org/10.1109/MP.2004.1301248].

epävarmuuden perustaksi riskiä määriteltäessä.³³ Toisin kuin yritystoiminnassa, jossa riski voi merkitä myös mahdollisuutta, operatiivisessa riskianalyysissä tällainen tulkinta on harvinaisempi. Lisäksi riskianalyysin tekeminen voi tuottaa sivutuotteen, joka joskus on jopa arvokkaampi kuin itse analyysi: syvällisemmän ymmärryksen järjestelmän toiminnasta ja sen riskeistä. Vaikka riskianalyysi voidaan esittää lineaarisena prosessina, todellisuudessa se on yleensä jatkuva: riskejä on seurattava ja arvioitava uudelleen säännöllisesti, ja hallintatoimia on mukautettava vastaavasti. Tämä dynaaminen lähestymistapa on erityisen tärkeää PR-toiminnassa, jossa ”failed state” -tilanteen mukanaan tuomat toimintaympäristön ja olosuhteiden muutokset voivat realisoitua nopeasti ja odottamattomasti³⁴.

PR-toiminto tulee edellä kuvatun mukaisesti ulottaa jokaiseen tunnistetulla riskialueella toimivaan organisaation. Vaikka Suomi sitoutuu suojelemaan kansalaisiaan myös omien rajojensa ulkopuolella, ei julkinen toimija ole ainoa mahdollisuus PR-toiminnon suorittajaksi.

Saharan eteläpuolinen Afrikka toimintaympäristönä

Työn johdanto-osiossa nyt esitetyn systeemin toimintaympäristöksi on kuvattu Saharan eteläpuolinen Afrikka. Maantieteellisesti sekä väestömäärältään suuren, uskonnollisesti monipuolisen ja historialtaan erittäin heterogeenisen alueen niputtaminen yhdeksi kokonaisuudeksi ei ole mahdollista.

Alue on valittu tutkimuksessa tarkasteltavan systeimirakenteen viitekehyykseksi seuraavista syistä:

1. alueen turvallisuustilanne on erittäin epävakaa
2. alueen geopoliittisen merkityksen vuoksi on tärkeää tunnistaa erityispiirteet, jotka vaikuttavat mahdolliseen PR-toiminnon käyttöön
3. alueen suuret pakolaismäärät vaikeuttavat yhteiskunnallisten rakenteiden ja legitimoitujen organisaatioiden toimintaan alueella
4. alue on suurvaltapolitiikan (USA, Venäjä, Kiina) ja EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kohde
5. alueen luonnonvarojen merkitys on suuri
6. alueen maantieteellinen etäisyys Suomesta lisää PR-toiminnon haasteellisuutta.

Suomen sidokset alueelle ovat jopa hämmästyttävän vahvat maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta. Tämä tutkimus ei käsittele kehitysyhteistyötä tai valtiotieteellistä näkökulmaa, mutta PR-toimintoon olennaisesti liittyvän systeemin tarkastelu vaatii toimintaympäristön tarkastelua niin makro-, meso- kuin mikroympäristön tasoilla. Kaikilla näillä on liittymäpintoja PR-toiminnon mahdollistavaan ja tarkasteltavana olevaan PR-kehittämismalliin. Lisäksi alue mahdollistaa vertailun kansainvälisiin toimintoihin alueen historiallisten sidonnaisuuksien takia.

³³ Aven, Terje: *Foundations of Risk Analysis. A Knowledge and Decision-Oriented Perspective*. Wiley, New York 2003.

³⁴ Rose-Ackerman, Susan: *Establishing the Rule of Law. When States Fail. Causes and Consequences*. Robert I. Rotberg (ed.). Princeton University Press, Princeton 2004, s. 182.

Saharan eteläpuolinen osa Afrikkaa koostuu yli 49 valtiosta. Alueen maat ovat hyvin heterogeenisiä, mutta yhteisenä piirteenä voidaan mainita maiden köyhyys. Alueen teollistuminen on alhaista, maiden talouspolitiikka ei ole onnistunut nostamaan niiden hyvinvointia ja väestönkasvun haasteet ovat suuria.³⁵ Saharan eteläpuolisen Afrikan epästabiili turvallisuustilanne, maiden hallinnon heikko kyky ylläpitää yhteiskuntarauhaa ja alueen kiinnostavuus muun muassa luonnonvarojen osalta muodostavat toimintaympäristön, jossa toimijoilla on kohonnut riski joutua vihamielisten toimien kohteeksi. Saharan eteläpuolinen Afrika toimii lähtöalueena yli neljännekselle maailman kaikista pakolaisista. Pakolaisten siirtyminen Eurooppaan Välimeren kautta on humanitaarinen ja turvallisuuspoliittinen ongelma.³⁶ Vaikka vallankaappausten määrä on selkeästi pienentynyt 1960-luvulta lähtien, ei tilanne ole kuitenkaan stabiili.

Sotilasvallankaappaus on alueella edelleen todellinen mahdollisuus vallanvaihtoon. Tästä esimerkkinä toimivat Saharan eteläpuolisessa Afrikassa vuosina 2019–2022 toteutetut viisi sotilasvallankaappausta ja kaksi epäonnistunutta sotilasvallankaappausyritystä. Maat, joissa sotilasvallankaappaukset toteutettiin, ovat: Guinea (2021), Mali (2020 ja 2021), Tšad (2021), Sudan (2019) ja Burkina Faso (2020). Maat, joissa vallankaappaus epäonnistui, olivat Niger (2021), Guinea-Bissau (2022) ja Gabon (2023).³⁷ Sotilasvallankaappausten määrä on kuvattu kuviossa 2.

Sotilasvallankaappauksessa saatetaan käyttää hyväksi väkivaltakoneistoa, jonka perustamisen ja ylläpidon on alun perin mahdollistanut syrjäytetty hallinto³⁸. Sotilasvallankaappauksen mahdollistavia tekijöitä ja olosuhteita on käsitelty hyvin Bahoulin tutkimuksessa *The Military and Political Corruption In Sub-Saharan Africa* vuodelta 2023³⁹.

Lisäksi korkea-arvoisten upseereiden siirtyminen sotilasuran jälkeen politiikkaan ja hallitsijaksi on merkittävä ilmiö. Alueen 49 valtiosta 15:n hallitusta johtaa entinen, korkea-arvoinen sotilas⁴⁰. Ilmiö ei ole ainutlaatuinen, eikä rajoitu Saharan eteläpuoliseen Afrikkaan. Hallitsijoiden vallassaoloaika alueella on kuitenkin poikkeuksellisen pitkä eurooppalaisesta perspektiivistä⁴¹.

³⁵ International Monetary Fund: *Regional Economic Outlook. Sub-Saharan Africa: A New Shock and Little Room to Maneuver*. 2022. [<https://www.elibrary.imf.org/display/book/9798400208294/CH001.xml>].

³⁶ European Parliament: Towards a Renewed Partnership between Africa and the EU, 2021, [<https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20210311STO99734/towards-a-renewed-partnership-between-africa-and-the-eu>], luettu 17.1.2024.

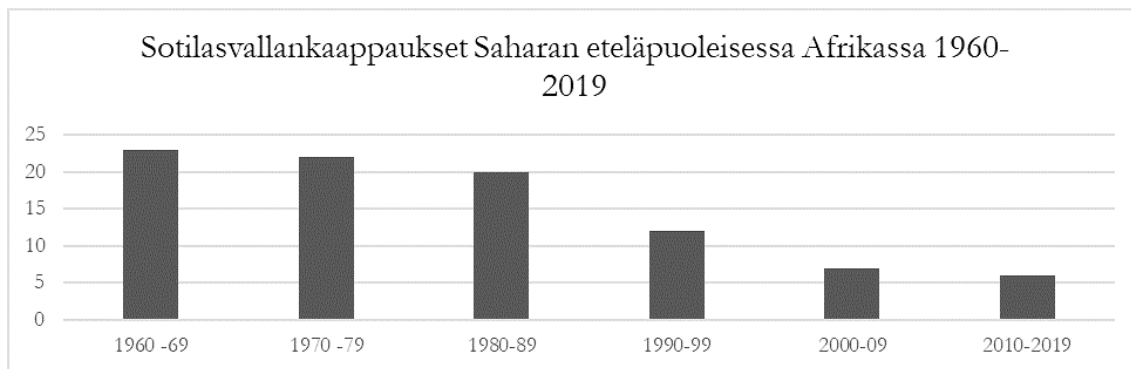
³⁷ Elischer, Sebastian: Populist Civil Society, the Wagner Group, and Post-Coup Politics in Mali. *West African Papers*, n:o 36, 2022; Yeung, Jessie: Gabon's Military Coup Has Overthrown a Powerful Political Dynasty. Here's What to Know. *CNN*, 31.8.2023. [<https://www.cnn.com/2023/08/31/africa/gabon-military-coup-explainer-intl-hnk/index.html>].

³⁸ Amoateng, Nana: Military Coups in Africa: A Continuation of Politics by Other Means? *Conflict Trends*, 1, 2022, s. 3–10. [https://doi.org/10.10520/ejc-accordc_v2022_n1_a2].

³⁹ Loubna, Bahouli: *The Military and Political Corruption In Sub-Saharan Africa*. [https://www.researchgate.net/profile/Loubna-Bahouli/publication/371672594_The_Military_and_Political_Corruption_In_Sub-Saharan_Africa/links/648ed442b9ed6874a5b5b85c/The-Military-and-Political-Corruption-In-Sub-Saharan-Africa.pdf], luettu 27.10.2023.

⁴⁰ Basedau (2020).

⁴¹ Amokeoja, Tomisin: 17 Sub-Saharan Africa's Longest-Serving Leaders. *The Nation*, 12.3.2023. [<https://thenationonline.net/17-sub-saharan-africas-longest-serving-leaders/>].

Kuvio 2. Sotilasvallankaappaukset Saharan eteläpuolisessa Afrikassa 1960–2019.⁴²

Sotilasvallankaappausta edeltävät tapahtumat muodostavat valtatyhjiön, joka omalta osaltaan lisää kaappauksen kohteena olevan maan ja alueen epävakautta. Kirjoittajat ovat kuvanneet eri valtatyhjiön täyttymisen mahdollisuudet (taulukko 1), ja sotilasvallankaappaus edustaa vain yhtä valtatyhjiön täyttymisen mahdollisuutta. Puuttuvat tai heikot valtiolliset valvontamekanismit luovat mahdollisuuden tarvittavan voiman omaaville tahoille toteuttaa valtaan pyrkiminen. Vaikka valtatyhjiö täytyisi sotilasvallankaappauksen jälkeen, on kuitenkin mahdollista, että maan turvallisuustilanne jatkuu epävakana, sillä demokraattisten valvontamekanismien heikkous saattaa johtaa maan ja kansan kannalta epäedulliseen tilanteeseen, kuten Malissa.

Epävakautta on yritetty stabiloida sekä maanosan omien että kansainvälisten organisaatioiden toimenpitein. Afrikassa on hyödynnetty yli 100 000:ta maanosan omaa henkilöä rauhanturvaamistehtävissä vuosina 2004–2016⁴³. Afrikan unioni (AU) ja sen 50 jäsenmaata ovat omalla toiminnallaan pyrkineet luomaan alueelle vakautta, mutta 50 jäsenvaltion sisäiset levottomuudet rajoittavat unionin kykyä vastata alueen turvallisuushaasteisiin. Toimintaa vaikeuttaa lisäksi riippuvuus ulkoisista rahoituslähteistä, toiminnan poliittisen tuen puute, toiminnan mahdollistavan infrastruktuurin puute tai huono kunto sekä AU-maiden johtajien mahdolliset osaamisvajeet.⁴⁴

Kuitenkin AU:n toimintaan osallistuneen henkilöstön lukumäärä on 11-kertainen (35 800) EU:n vastaavaan lukumäärään (n. 3 000) verrattuna⁴⁵. EU:n taloudellinen tuki AU:n eri operaatioihin on ollut massiivista. Pelkästään AMISOM (Africa Union Mission in Somalia) -operaatiota rahoitettiin 751 miljoonalla eurolla vuosina 2014–2016⁴⁶.

Vuonna 2022 Kirkon Ulkomaanapu, Suomen suurin kansainvälisen avun järjestö, oli aktiivisesti mukana Ugandassa, Etelä-Sudanissa, Somaliassa, Keniassa ja Keski-Afrikan tasavallassa. Tämä humanitaarinen toiminta vastasi Itä-Afrikan alueen vakavaan kuivuuteen, joka oli pahin 40 vuoteen, mikä loi tarpeen ulkopuolisen avun ja tukitoimien aloittamiselle. Sitä seurannut maanosan sisäisen liikkuvuuden lisääntymien on kasvattanut epävakautta alueella. Pelkästään Uganda on vastaanottanut 1,4 miljoona

⁴² Basedau, Matthias: *A Force (Still) to Be Reckoned With: The Military in African Politics*. GIGA German Institute of Global and Area Studies, Hamburg 2020. [https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ss0ar-68197-4].

⁴³ Tardy, Thierry: *The EU and Africa: a Changing Security Partnership*. European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2016. [https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep06808.pdf].

⁴⁴ Sethole, Florence Ramasela & M. B. Rapananyane: The African Union-led contributions and challenges of African countries in resolving the Sudanese Darfur crisis: An Afrocentric perspective. *Journal of African Union Studies*, 10(1), 2021, s. 107.

⁴⁵ Tardy (2016).

⁴⁶ Sama.

pakolaista pääosin naapurimaistaan Kongon demokraattisesta tasavallasta ja Etelä-Sudanista.⁴⁷

Euroopan unionin ja Yhdysvaltojen kiinnostus alueeseen nousi vuoden 2001 Yhdysvaltoihin kohdistuneiden terrori-iskujen jälkeen. Alueen epävakaus koettiin mahdollistavana tekijänä Euroopan ja Yhdysvaltojen vastaisten terroristiorganisaatioiden kasvulle⁴⁸. Lisäksi Venäjän ja Kiinan mielenkiinto alueen luonnonvaroihin lisää jännitteitä ja olemassa olevien konfliktien eskaloitumisen vaaraa.

Osana kansallista PR-toimintaa alueellisen vakauden ylläpitoa ja suoraa terrorisminvastaista sotaa varten Yhdysvallat on perustanut alueelle 13 miehittämättömien ilma-alusten tukikohtaa. Vaikka suorituskyvyn olemassaolo on elintärkeää uhkien tunnistamiselle, seuraamiselle ja tiedonkeruulle, on läsnäolo myös muodostanut turvallisuusuhan isäntämaalle. Uhka on myös konkretisoitunut esimerkiksi Burkina Fasossa vuonna 2016.⁴⁹

On huomionarvoista, että yksittäisten NATO-maiden joukossa Turkki on noussut esille valtiona, jonka merkitys alueella on kasvussa. Maan aktiivinen toiminta humanitaarisen avun antajana vapaaehtoisjärjestöjen ja julkisten toimijoiden kautta on mahdollistanut kahdenvälisen siteiden luomisen alueen valtioiden kanssa. Toimintaa ei ole myöskään sidottu apua antavan maan esittämiin taloudellisiin vaatimuksiin, kuten Intia ja Kiina toimivat.⁵⁰

Yksityisten sotilastoimijoiden rooli Saharan eteläpuolisessa Afrikassa voidaan linkittää nykyisen PMSC-ilmion syntyyn ja vahvistumiseen. Yhtiöt, kuten Executive Outcome, DynCorp, Military Professional Resources Inc. (MPRI) ja Pacific Architects and Engineers (PAE), loivat sen toimintakentän ja -mallin, joka nykyisin liitetään termin PMSC alle.⁵¹ Yksityisten toimijoiden rooliin alueella on vaikuttanut entisten emämaiden turvallisuuskoneisto vakauden ylläpitäjänä. Toisaalta entisten emämaiden poliittiset linjaukset suhtautumisessa terrorismiin ovat saattaneet nostaa alueen riskitasoa tai luoda epävakautta alueelle.⁵²

Venäjän läsnäolo yksityisen Wagner-yhtiön sotilaiden muodossa yhdistettynä taitavasti toteutettuihin informaatio-operaatioihin on mahdollistanut Venäjän vaikutusvallan kasvun alueella. Lisäksi Venäjä on YK:n turvallisuusneuvoston pysyvänä jäsenenä pystynyt veto-oikeutensa avulla vaikuttamaan alueen maiden politiikkaan. Pitkään jatkunut korkeakoulu yhteistyö ja opiskelijavaihto helpottavat tulevaisuuden yhteistyötä.⁵³ Venäjän valinnat ja toimet alueella näyttävät suoraviivaisempina toimintatapana kuin muun kansainvälisen yhteisön. Suora aseellinen apu ja vallassa olevien

⁴⁷ Kirkon Ulkomaanapu: *Kirkon Ulkomaanapu - Suomen suurin kehitysyhteistyöjärjestö*. [<https://www.kirkonulkomaanapu.fi/>], luettu 29.10.2023.

⁴⁸ Gueye, Demba Mou Mapeinda: *West-African Special Operations Forces: development and integration in the context of the Sub-Saharan growing threats*. US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth United States, 2016. [<https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1024802>].

⁴⁹ Amoah, Michael: Private Military Companies, Foreign Legions and Counterterrorism in Mali and Central African Republic. *Alternatives: Global, Local, Political*, 48(2), 2023, s. 133–50. [<https://doi.org/10.1177/03043754231155754>].

⁵⁰ Tepeciklioglu, Elem Eyryce: Economic Relations between Turkey and Africa: challenges and prospects. *Journal of Sustainable Development Law and Policy (The)*, 8(1), 2017, s. 1–33.

⁵¹ Amoah (2023).

⁵² Sama.

⁵³ Siegle, Joseph: Russia and Africa: Expanding Influence and Instability. *Russia's Global Reach: A Security and Statecraft Assessment*. 2021, s. 80–90.

hallitsijoiden tukeminen ilmeisistä hallinnon epäkohdista huolimatta on auttanut Venäjän todennäköisiin tavoitteisiin pääsemässä. Entisten siirtomaiden emämaiden tai Yhdysvaltojen roolin kyseenalaistaminen vaikuttaa alueen toimintamahdollisuuksiin ja entisiin valtarakenteisiin.

Saharan eteläpuolisen Afrikan tarkastelussa tulee ottaa huomioon myös Kiina. Kiina on toiminut alueella jo ennen nykyisten, suurten infrastruktuurihankkeiden aloittamista 1950- ja 1970-luvun vallankumousten tukijana. Kyseisenä aikakautena maa alkoi hyödyntää niin sanottuja pehmeitä vaikutuskeinoja, kuten koulutusta, laajentaakseen vaikutustaan kyseisellä alueella. Yksipuoluejärjestelmän ansiosta laajojen yhteistyösuhteiden ja toimintatapojen yhteen liittäminen on maalle helpompaa kuin eurooppalaisille valtioille. Omia, kansallisia intressejään suojellakseen on Kiina lisännyt myös sotilaallista läsnäoloaan alueella muun muassa maan merivoimien alusten muodossa.⁵⁴ Tämän takia tulee alueella toimivan valtion varautua jopa epätavanomaisiin toimintatapoihin omien kansalaistensa suojelussa.

Systeminen lähestymistapa Personnel Recovery -haasteisiin vastaamiseen

Kirjoittajat ovat tässä työssä kuvanneet PR-toiminnan systeeminä, johon vaikuttavien eri makro-, meso- tai mikrotason osien kuvaukset muodostavat pohjan PR-systeemin rakentamiselle. Ilman kyseisen systeemin kuvausta ei ole mahdollista hakea systeemin eri osien välistä optimointia. Optimointi saavutetaan tunnistamalla ne systeemin toiminnot, pää- ja tukiprosessit, jotka luovat suurimman synergian koko systeemin lopputuloksen saavuttamiseksi. Keskinäisriippuvuuden ollessa systeemin perusominaisuus, halutun lopputuloksen optimointi yksittäisen toimintaelementin tai itsenäisen suorituskyvyn optimoinnilla ei ole mahdollista. Nyt käsitellyn systeemin, PR-toiminnon, tehokkuuden varmistamiseksi tarvitaan siis kattava malli. Mallin tulisi yhdistää strateginen suunnittelu, valmistelu, toteutus ja jatkuva kehittäminen yhdeksi integroiduksi prosessiksi.

PR-toiminnon järjestelmällisyyttä kuvataan usein vuorovaikutteisena kokonaisuutena, jossa toisistaan riippuvaiset osat muodostavat määritellyn tarkoituksen mukaisen yhtenäisen järjestelmän. Tässä yhteydessä keskinäinen riippuvuus määritellään kaksisuuntaiseksi suhteeksi, ja riippuvuus yksisuuntaiseksi suhteeksi. Yleensä keskinäiset riippuvuudet ovat kytkettyjen järjestelmien makro-ominaisuuksia, jotka johtuvat järjestelmien eri komponenttien välisistä riippuvuuksista⁵⁵. Tämä voi ilmentyä esineiden tai laitteiden verkostona, joka palvelee yhteistä päämäärää tai teoreettisena rakenteena, joka selittää ideoiden tai periaatteiden systemaattista järjestystä.

Nyt tehdyn tutkimuksen tavoitteena oli löytää vastaus seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mikä on PR-suorituskyvyn systeemirakenne?
2. Miten suomalaisen PR-suorituskyvyn rakentamisessa voidaan hyödyntää yksityisten toimijoiden osaamista?

⁵⁴ Shinn, David H.: China in Africa. *Africa in World Politics*. Routledge 2023, s. 217–36. [<https://www.taylor-francis.com/chapters/edit/10.4324/9781003198130-16/china-africa-david-shinn>].

⁵⁵ Hokstad, Per; Ingrid B. Utne & Jørn Vatn (eds.): *Risk and Interdependencies in Critical Infrastructures. A Guideline for Analysis*. Springer, London 2012, s. 51, DOI: 10.1007/978-1-4471-4661-2.

PR-toiminta vaatii kehityksen, suunnittelun ja hallinnoinnin perustaksi interfunktionaalisen mallin. Vaikka NATO:n ja EDA:n työn tuloksena luodut mallit tarjoavat perustan PR-toiminnalle, kirjoittajat korostavat tarvetta *monikulotteisemmalle mallille*. Vaatimus korostuu erityisesti suuremmissa operaatioissa, joissa toiminnan laajuus vaatii moniviranomaistoiminnan näkökulmasta toimivaa yhteistyöstrategiaa.

NATO:n ja EDA:n työn tuloksena on pystytty luomaan kuvaus PR-toiminnolle, mutta mallien integrointi osaksi kansallisen suorituskyvyn rakentamista vaatii tapaa edistää ja ylläpitää jatkuvaa tilannetietoisuutta systeemin kaikki osatekijät kattaen. Nämä osatekijät tulee analysoida yhteisen palveluliiketoiminnan riskienhallintamallin periaatteiden mukaisesti. Ilman koko PR-systeemin toimintaympäristön dynamiikan tarkkaa seuranta, tilannetietoisuuden ylläpitoa, siitä johdettua tilanneymmärrystä ja päätöksentekoa, ei ”Full Spectrum Superiority”⁵⁶ ole mahdollinen.

Tutkimuksen ensisijaisen löydös on, että PR-toiminnon tarkastelu sen kaikissa elinjakson vaiheissa vaatii rakenteen ja viitekehysten, joka huomioi toiminnallisuuteen ja suorituskykyyn vaikuttavat muuttujat. Tässä tutkimuksessa kuvattiin ja pystyttiin vahvistamaan olennaisiksi ne tekijät, joita kirjoittajat esittivät PR-toiminnon systeemirakenteeksi. Tutkimuksesta käyvät myös ilmi makroympäristön tekijät, jotka vaikuttavat systeemin rakentamiseen, ylläpitoon ja käyttöön kohdealueella Saharan eteläpuolisessa Afrikassa. Alueen tärkeys, mutta toisaalta kompleksinen toimintaympäristö korostavat selkeän mallin tärkeyttä PR-toiminnon onnistumiselle. Esitetyn generisen mallin hyödyntäminen vähentää reaktiivista toimintaa ja mahdollistaa PR-toiminnon suorituskyvyn muokkaamisen olosuhteisiin sopivaksi.

Tutkimuksen tutkimuskysymysten ulkopuolinen havainto on, että PR-toiminnon kriittisyys ulottuu operatiivisesta suunnittelusta laajempiin geopolittisiin näkökohtiin. Esimerkiksi Saharan eteläpuolisen Afrikan rooli Euroopan unionin (EU) ja Suomen ulkopoliitikassa vaikuttaa strategiseen taustaan, jota vasten PR-operaatiot suunnitellaan ja toteutetaan. Näiden laajempien systeemien välisen dynamiikan ymmärtäminen suhteessa PR-toimintoon on olennaista.

Tutkimuksen toinen löydös on, että PR-toiminnon edellytysten kehittämisen lisäksi strategisena tavoitteena on saavuttaa ja ylläpitää tilanneylivoimaa, joka on avainasemassa halutun vaikutuksen aikaansaamiseksi valitussa toimintaympäristössä. Tämä tarkoittaa keskeisten resurssien (kuten henkilöstön, teknologian ja tiedon) optimaalista hyödyntämistä siten, että toimintakyky ja reagointinopeus olisivat maksimaalisia. Lisäksi systeemin kaikkien toimenpiteiden tulisi olla koordinoituja ja keskitettyjä, jotta systeemin tavoitteiden kannalta kriittisten yksityisten ja julkisten toimijoiden yhteisten päämäärien saavuttaminen on mahdollista. Lisäksi PR-toiminta vaatii selkeät poliittis-legaaliset toimintatavat, jotka mahdollistavat niin tilanteiden ennakoinnin kuin itse toiminnan.

Kirjoittajien tutkimuksen perusteella kolmas löydös on, että nykymuotoisen NATO:n PR-mallin integrointi kansalliseen toimintaan on haastavaa. Mallissa keskitytään lähinnä proseduraalisiin kuvauksiin, ja siitä puuttuu erityisesti palvelutuotannon logiikkaan kuuluva konteksti. Tämän vuoksi on kuvattu Saharan eteläpuolinen Afrikka toimintaympäristönä. Konteksti on välttämätön onnistuneeseen PR-suunnitteluun ja to-

⁵⁶ Joint Chiefs of Staff. *Joint Operations*. Joint Publication 3-0, 2011.

teutukseen vaihtelevissa skenaarioissa. Tämä puute korostaa monitieteisen lähestymistavan tarvetta, jossa yhdistetään näkemyksiä riskienhallinnan ja palveluliiketoiminnan aloilta.

Vaikka tässä tutkimuksessa PR-toiminnon ja sen mahdollistavan systeemin haasteita tuotiin esiin Saharan eteläpuolisen Afrikan toimintaympäristössä, toinen tutkimuskysymysten ulkopuolinen havainto on, että Suomen osalta tarve on varsin kattavaan suorituskyvyn hallintaan rajoitetuin resurssein. Havaintoa vahvistaa huomio siitä, että PR-mallin soveltuvuus arktisen alueen haasteisiin on jäänyt vähälle huomiolle⁵⁷. Tämä yleisnäkemys korostaa toimintaympäristön makro- ja mesotasojen analyysin tärkeyttä PR-suunnittelussa riskienhallinnan osalta. Vaikka operatiivisen suunnittelun mallissa nämä seikat huomioidaan, tulee PR-toiminto ja siihen liittyvä toimintaympäristön analyysi ulottaa myös alemman tason suunnitelmiin.

Kirjoittajat toivat esiin myös sen, että EU ja NATO kuvaavat PR-toiminnon toteutuksen toisistaan poikkeavalla tavalla. Tämä ei kuitenkaan muodostu kirjoittajien tutkimuksen perusteella ongelmaksi, sillä kumpikin menetelmäkuvaus sopii nyt luotuun PR-toiminnon systeemimalliin. Analyysissä käytettävän lähestymistavan tulisi sisältää vaatimusmäärittelyn pohjalta saadut/määritetyt kriittiset elementit. Systeemimalliin pohjautuvan analyysin tulisi olla suunniteltu tarpeeksi universaaliksi soveltumaan moniviranomaisyhteistyötä tekeville organisaatioille, jotka altistavat henkilöstönsä riskeille erilaisten tehtävien suorittamisen yhteydessä.

Yhtenä kehitystyön lopputuloksena voidaan pitää Yhdysvaltojen johdolla EDA:n, NATO:n ja 22 valtion vuosina 2015–2020 toteutettua Multinational Capability Development Campaign (MCDC) -hanketta. Hanke oli osa kansainvälistä yhteistyötä, jossa kehitettiin monikansallisissa operaatioissa tarvittavia ei-materiaalisia suorituskykyjä⁵⁸. Puolustusvoimat osallistui hankkeen jaksolla 2017–2018 toteutettuun projektiin ”Henkilöstön pelastaminen” (engl. Coalition Personnel Recovery Capability, (CPRC)). Tämä kyvykkyys muodosti viitekehyksen henkilöstön pelastamiseen kriisialueelta. PMSC-toiminnan rajoittamiseen ja sääntelyyn on erilaisia kansallisia lakiesityksiä, mutta yhtenäistä kansainvälistä sääntelyä ei nykyisellään ole.

Uuden, moniviranomaisyhteistyönä toteutettavan suorituskyvyn rakentamisen ja yksityisten toimijoiden hyödyntämisen suorituskyvyn rakentamisessa tulee pohjautua systeemilähtöisiin, palveluverkoston kehittämisen malleihin. Nämä mallit, projektinhallinnan eri mallit ja *disaster recovery planningin* menetelmät auttavat kahden, erilaisen toimijan yhteistyötä suorituskyvyn yhteensovittamisessa.

Mallia tulee hyödyntää myös PR-toiminnolle tehtävän vaatimusmäärittelyn pohjana. Nämä vaatimukset muodostavat pohjan toimintaympäristöriippuvaisille ”asiakasvaatimuksille”. Selkeät ja yksiselitteiset vaatimukset mahdollistavat niiden suorituskykyvaatimuksen kuvauksen, joiden toteuttajina voidaan hyödyntää yksityisiä toimijoita. Kirjoittajat haluavat kuitenkin tuoda esiin sen, että PR-toimintoa tarkasteltaessa tulee huomioida toiminnan samankaltaisuudet ja liittymäpinnat palveluliiketoimintaan. Systeemiä tulee tarkastella dynaamisena toimintaympäristönä, jonka suorituskyky on riip-

⁵⁷ United States Army: *Regaining Arctic Dominance. The U.S. Army in the Arctic*. Headquarters, Department of the Army, Chief of Staff Paper #3, 2021. [https://www.army.mil/e2/downloads/rv7/about/2021_army_arctic_strategy.pdf].

⁵⁸ Puolustusvoimat: Tutkimus, MCDC (Multinational Capability Development Campaign). [<https://puolustusvoimat.fi/web/tutkimus/mcdc/>], luettu 20.10.2023.

puvainen jokaisen osan kyvystä tuottaa muille osille tai yksittäiselle osalle lopputulemaa, joka palvelee kokonaisuutta ja toista systeemin osaa. Tämän vuoksi PR-toiminnon operatiivisen suorituskyvyn varmistamiseksi on tunnistettava mahdollinen lisätoimien tarve organisaation ja teknologian osalta.⁵⁹

Näin noudatetaan palveluliiketoiminnan ”alhaalta ylöspäin” suuntautuvan suunnittelun periaatetta. Tällä toimintatavalla pyritään varmistamaan, että strategiat räätälöidään operatiivisen kontekstin erityishaasteisiin ja -mahdollisuuksiin sekä mahdollistetaan yksityisten toimijoiden suorituskyvyn optimaalinen hyödyntäminen.

⁵⁹ European Defence Agency: *European Defence Matters*, 10, 2016, s. 38.

OSA III

Sodankäynnin ja sodan kuvan tilanneymmärrys

SOTATEKNIIKAN KEHITYKSEN JA SODANKÄYNNIN SUHTEESTA

Antti Paronen¹

Tulevaisuuden sodankäyntiin ja sotataitoon liittyvään keskusteluun perehtyessä ei voi välttyä siltä vaikutelmalta, että teknologia ja sen tarjoamat mahdollisuudet ovat avainasemassa tuottamassa niitä mahdollisia tulevaisuudenkuvia, joille käsitys tulevaisuuden sodasta, sodankäynnistä ja sotataidosta rakentuu. Yhtäältä tässä keskustelussa esiintyvät erilaiset vallankumoukselliset tulevaisuuskuvat ja toisaalta teknologisen vaikutuksen merkitystä pidetään korkeintaan sotataidon kehittymistä mahdollistavana seikkana. Nämä näkemykset vastakkaisinakin pohdintoina ovat aiheellisia, sillä juuri keskustelu niiden välillä auttaa ymmärtämään muutoksen kohteeksi joutuvia tekijöitä, joita pidetään sodankäynnissä kivijalkamaisina periaatteina.

Hyvä esimerkki edellä ingressissä esille tuomastani, on komentajan rooli ja johtamisen ykseyden taktinen periaate. Onhan aivan eri asia johtaa operaatiota, jossa kaikki kehittyneen sensoriteknologian tuottama ja keinoälyn analysoima tieto on viiveettä komentajan saatavissa ja päätöksiä voidaan tehdä haluttaessa ohi johtamisen tasojen, mahdollisesti itsenäisesti operoivia asejärjestelmiä ohjaten. Ja on aivan toinen asia elää tilanteessa, jossa komentajan tahdon ilmaus sitoo alaisen vuorokausiksi tiettyyn toimintaan, mahdollisesti ilman tiivistä yhteyttä komentajaan. Rauhan ajan varautumisessa keinoälyn mahdollistama operatiivisen suunnittelun ja varautumisen aikajänne saattaa aikaisemman vuosia kestävä prosessin sijaan lyhentyä viikkoihin, päiviin tai jopa tunteihin. Tällainen *tuettu päätöksenteko* asettaa aivan uusia vaatimuksia komentajan henkilölle ja muokkaa johtamisen ykseyden periaatetta.

Edellä esitetty esimerkki johtamisen alalta osoittaa osaltaan hyvin, että teknologia on, haluttiinpa sitä tai ei, muokkaamassa sodankäynnin perustavanlaatuisia periaatteita. Vaikka edellä ensin kuvattu tilanne saattaakin herättää lukijassaan torjunnan komentajaa kohtaan yksityiskohtiin liaksi puuttuvana hahmona, on johtamiseen viiveestä eroon pääseminen aivan erityisen merkittävä uudistus tulevaisuuden nopeutta, ulottuvuutta ja tarkkuutta vaativalla taistelulentällä. Uudistuspaineet siirtyvätkin tekniikan mahdollistamina toimintaperiaatteisiin ja toimintaympäristöihin. Yleiseksi muodostuneen käsityksen mukaan tulevaisuuden sotaa käydään samanaikaisesti kuudessa ulottuvuudessa (domain): maalla, merellä, ilmassa, avaruudessa sekä kyber-, informaatio-

¹ Antti Paronen (s. 1983) on yleisesikuntamajuri ja Maanpuolustuskorkeakoulun dosentti. Paronen on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulussa sotatieteiden tohtoriksi vuonna 2016, aiheenaan *Globaali jihadistinen liike kumouksellisen sotataidon kehittäjänä*. Parosen dosenttuurin opetusalanana on terrorismi osana epäsymmetristä sodankäyntiä. Paronen on palvellut useissa eri tehtävissä Puolustusvoimissa, muun muassa perusyksikön varapäällikönä, tutkimusalaohjajana Maavoimien tutkimuskeskuksessa ja opettajan, tutkijapuseerin sekä apulaisprofessorin tehtävissä Maanpuolustuskorkeakoulussa. Parosella on kansainvälistä kokemusta kahdesta kriisinhallintatehtävästä. Hän on julkaissut artikkelikokoelmia ja kirjoja sekä kirjoituksia terrorismista, epäsymmetrisestä sodankäynnistä ja taktiikan kehittämisestä. Parosen tutkimusintresseihin lukeutuu tulevaisuuden sotataito ja verkostanalytiikka. Kirjoittaja on käsitellyt kaikkia tässä artikkelissa tarkasteltuja teemoja laajemmin aikaisemmassa sodankäynnin muutostekijöitä käsittelevässä tutkimuksessaan, joka on ajoittunut hänen palvelukseensa apulaisotilasprofessorina Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksella.

ja sähkömagneettisen spektrin alueella.² Näitä toimintaympäristöjä tarkastellessa on selvää, että yksittäiset tekijät eivät nouse toisten yläpuolelle muutosta ehdottomasti aikaansaavina kokonaisuuksina. Tästä syystä tarkasteluperspektiivi kannattaakin pitää tämän artikkelin lailla sotataidollisia vaikutuksia tarkastelevana ilmiöiden, doktriinien ja periaatteiden tasolla – unohtamatta kuitenkaan vaikeasti ennakoitavien kokonaisuuksien mahdollista pientä ja yksityiskohtaista luonnetta. Se johtuu siitä, että sotataidollisen ja julkisen keskustelun mukaisesti tulevaisuuden kehitystrendeihin liittyy oleellisesti ja erityisesti yksittäisiä nousevia teknologioita, joiden oletetaan mullistavan sodankäyntiä.³

Muutosten mahdollisuuksista

Sodankäyntiin vaikuttavista muutostekijöistä osa on tiedossa, osa näyttää kehittyvän odotettua hitaammin ja kaikista vaarallisimpina pidetään vielä tuntemattomia, sodankäyntiä mullistavia ilmiöitä, niin kutsuttuja mustia joutsenia⁴. Tässä voidaan viitata sotatekniikan kehittymiseen, jonka vaikutukset ovatkin eräitä sotatieteellisen tutkimuksen tärkeimmistä kohteista. Perustelut tähän olivat ilmeiset. Esimerkiksi Venäjän federaation presidentti Vladimir Putin totesi 1. syyskuuta 2017 pitämässään puheessa, että se, joka tulee johtajaksi keinoälyn kehittämisessä, tulee koko maailman hallitsijaksi. Putinin mukaan keinoälyn kehittäminen synnyttää valtavia mahdollisuuksia ja uhkia, joita on etukäteen vaikea ennustaa.⁵

Kokonaan toinen asia on, miten ketteräksi kansakunnat oman sodankäyntipotentialinsa rakentavat viimeaikaisten tapahtumien ja suurempien trendinomaisten kehitysten myötä. Erityisesti asevoimia koskeva kysymys on, miten hierarkkinen sotilaskoneiston kaltainen suuri organisaatio onnistuu sopeutumaan erilaisten futurististen teknologiakehitysten, organisointi- ja verkostoitumistapojen sekä doktrinaaristen uudistumahdollisuuksien yhä kiihtyvämmässä ilmenemistahdissa. Tässä artikkelissa tarkastellaan pienin osin sellaisia sotatekniikan mahdollisia teemoja ja niiden vaikutusta sotataitoon, jotka voivat olla edellä esitetyn mukaisesti merkittävimpiä muutokseen pakottavia ajureita.

Läntisessä sotatekniikan kehittymistä koskevassa julkisessa keskustelussa nousevat esiin hyvin samanlaiset teemat. Esimerkiksi Kelley M. Saylerin Yhdysvaltain kongres-

² *Mission Command of Multi-domain Operations. A US Army War College Student Integrated Research Project.* US Army War College, Strategic Studies Institute and US Army War College Press, September 2020, passim.

³ Näistä teknologioista saadaan ajoittain viitteitä myös omassa kansallisessa keskustelussamme. Ks. esim. Tanne, Matti: Näin paljon lennokit muuttavat pian sotimista: Rivimiehelle älypuhelin, laturi ja oma drone reppuun. *Iltalehti*, 17.10.2021. [<https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/45cb242b-cdec-42bf-acf3-62da7c5ece8c>], luettu 17.11.2021; Hakahuhta, Ari: Droonien halpa tekniikka ”demokratisoi” tappamisen – sotataidon asiantuntija kysyi myös siviileiltä, millaisia tulevaisuuden kriisit ovat. *Yle*, 1.8.2021. [<https://yle.fi/uutiset/3-12037438>], luettu 17.11.2021.

⁴ Eräs tätä teemaa käsittelevistä moderneista klassikoista on Nassim Nicholas Talebin teos *The Black Swan*, jossa hän käsittelee erittäin epätodennäköisten, mutta hyvin disruptiivisten tapahtumien mahdollisuutta ja erityisesti niiden vaikutusta maailmaan. Ks. Taleb, Nassim Nicholas: *The Black Swan. The Impact of the Highly Improbable*. 2nd edition, Random House, New York/NY 2010, passim. Mustien joutsenten ongelmallisuudesta mainitsee myös Jan Hanska maasodan tulevaisuutta tarkastelevassa esityksessään. Hän kuvailee mustia joutsenia täysin ennakoimattomiksi asioiksi, joilla on sellaisenaan kauaskantoiset vaikutukset. Ks. myös Hanska Jan: Maasota 2030+ – Sodan kuvan ennakointi. *Tuleva sota. Tulevaisuuden sodan tulevaisuus*. Jari Rantapelkonen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita, Helsinki 2018, s. 88.

⁵ Putin: Se joka hallitsee tekoälyä, tulee hallitsemaan maailmaa. *Tekniikan Maailma*, 3.9.2017. [<https://tekniikanmaailma.fi/putin-se-joka-hallitsee-tekoalya-tulee-hallitsemaan-maailmaa/>], luettu 19.4.2021.

sille laatimassa selvitystyössä esiin nousevat keinoäly, autonomiset asejärjestelmät, hypersoniset aseet, suunnatun energian aseet, bioteknologian käyttö sodankäynnissä ja kvanttiteknologia.⁶ Luonnollisesti näitä teemoja käsitellään suurvallan omista intresseistä ja niitä tarkastellaan kehittyvinä teknologioina ympäri maailmaa eri toimijoiden käytössä ja kehittäminä.

Jyri Kosola on kirjallisessa tuotannossaan liittänyt kansainvälisiä trendejä suomalais-kansallisessa näkökulmassa yhteen ja korostanut seuraavien kahden vuosikymmenen tuovan mukanaan sellaisia sotatekniikkaankin vaikuttavia innovaatioita kuin autonomisia piirteitä omaavat järjestelmät ja robottien parveilu, kaikkialla olevat sekä kaikkialle näkevät ja havainnoivat sensorit, täsmäaseiden pienentyminen, esineiden internet, suunnatun energian aseet, tehostettu ja sekoitettu todellisuus ja uusien materiaalien esiinmarssi. Näiden seurauksena Kosola näkee vuoden 2035 jälkeisen ajan sisältävän keinoälyn mahdollistaman autonomian, adaptiivisen naamioinnin, hypersonisten aseiden yleistymisen, kvanttilaskennan, neurobiologian ja synteettisen biologian sodankäynnillisen sovelluksen ja nanoteknologian.⁷ Tulkintojensa perusteella piirtämässään tulevaisuudenkuvassa Kosola esittää, että taistelukentälle on aktiivisesti tuotu niin siviiliyhteiskunnan teknologisen kehityksen sovelluksia kuin merkittäviä resursointea vaativia teknisiä sotilassovelluksiakin. Kosolan ajattelua tulkiten sotaa käydään tulevaisuudessa yhä selkeämmin toimintaympäristöjen yhteenliittymissä, ei ainoastaan maalla, merellä tai ilmassa.

Jan Hanska tarkastelee erilaisia teknisen kehityksen kokonaisuuksia maasodankäynnin ja maatoimintaympäristön kannalta. Tutkimuksensa perusteella hän korostaa maasodankäynnin kannalta oleellisina teknologian kehittymisen näkemyksinä elektroniikan miniatyrisoitumista, nanoteknologian kehitystä, erilaisten avaruuskyvykkyyksien kehittymistä, parveilun mahdollistavien teknologioiden ja esimerkiksi varaosatuotannon mullistavan 3D-tulostuksen päätyminen operatiiviseen käyttöön. Mahdollisena uhka-kehityksenä Hanska näkee synteettisen biologian luomien patogeenien kautta kehittyvän biologisen sodankäynnin mahdollisuuden. Rajoittavana kokonaisuutena hän korostaa paristo- ja akkuteknologian mahdollisesti aiheuttamaa jarruttavaa kokonaisuutta sodankäynnin verkostomaiselle kehitykselle. Uudet kevyemmät ja kestävämmät materiaalit mahdollistavat Hanskan mukaan merkittävän liikkuvuuden lisäämisen maasodankäynnissä.⁸

Kokonaisuutena sotatekniikan kehittymistä ja sen merkittävää vaikutusta sotataitoon tarkastelevassa keskustelussa esiin nousee karkeasti kolmesta kokonaisuudesta ja niiden vuorovaikutuksesta koostuva suhde: keinoäly ja autonomiset asejärjestelmät sekä niiden ja muiden disruptiivisten teknologioiden kokonaisvaikutus ja läpileikkaavuus

⁶ Saylor, Kelley M.: *Emerging Military Technologies: Background and Issues for Congress*. Congressional Research Service, 10.10.2021. [<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11105>], luettu 22.11.2021.

⁷ Kosola, Jyri: *Teknologia 2030+ – Vaikutukset tulevaisuuden sodankäyntiin. Tuleva sota. Tulevaisuuden sodan tulevaisuus*. Jari Rantapelkonen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita, Helsinki 2018, s. 44–45. Kosola viittaa tarkastelussaan kahteen läntiseen aineistoon: NATO Science & Technology Organization: *Tech Trends Report 2017*. Public Release Version of AC/323-D(2017)0006 (INV), Office of the Chief Scientist, 8.8.2017. [https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/20180522_TTR_Public_release_final.pdf], luettu 24.11.2021 ja Training and Doctrine Command: *The Operational Environment and the Changing Character of Warfare*. TRADOC Pamphlet 525-92, Department of the Army, 7.10.2019. [<https://adminpubs.tradoc.army.mil/pamphlets/TP525-92.pdf>], luettu 24.11.2021.

⁸ Hanska (2018), s. 96–101.

mahdollisena voimanmonistajana.⁹ Tässä artikkelissa keskitytään pohtimaan kahta selkeimmin esiin nousevaa ja uudistuspotentiaalia omaavaa kokonaisuutta; keinoälyä ja asejärjestelmien autonomiaa ja peilataan niiden mahdollisia vaikutuksia sodankäyntiin. Rajaus on tehty tietoisena siitä, että sen ulkopuolelle jää joukko mielenkiintoisia kokonaisuuksia, kuten täsmäasekehitys ja uusien materiaalien vaikutus. Näitäkin toki sivutaan, mutta rajatun käsittelytilan vuoksi juuri keinoäly ja asejärjestelmien autonomia mahdollisesti vallankumouksellista muutosvoimaa omaavina kehityskulkuina ovat tässä käsittelyssä erityishuomion kohteena.

Keinoäly – tulevaisuuden voimanmonistaja

Keinoälyllä viitataan yleisesti ohjelmistojen ja koneiden kognitiiviseen, ihmisen vastaavaan rinnastettavaan kykyyn oppia, ymmärtää, suunnitella ja toimia monitulkintaisessa ja moniulotteisessa kyberfyysisessä ympäristössä. Sodankäynnin kannalta tällä viitataan erityisesti ihmisten korvaamiseen päätöksentekoketjusta, autonomisten asejärjestelmien ja ajoneuvojen operoinnin mahdollistumiseen, automatisoituun tiedon fuusiointiin sekä epäsymmetrisen tai hajautetun päätöksentekoprosessin mahdollistumiseen.¹⁰

Keinoälyn merkitystä sodankäynnin kokonaisuudelle pidetään erittäin merkittävänä, suorastaan vallankumouksellista potentiaalia omaavana uudistusvoimana. Vaikka keinoälyn erilaiset sovellukset ovat toki tulevaisuuden ennakoinnin valossa jopa revolutiivisia, on selvää, että kiivaankin teknisen kehityksen nopeus tekee keinoälystä lopulta evolutiivisen toiminnon, jonka tulo sodankäynnin järjestelmiin lienee hitaampi prosessi kuin futuristisimmissä kuvitelmissa annetaan ymmärtää. Tällaiselle kehitykselle on kuitenkin merkittäviä ajureita. Esimerkiksi 2010-luvulla erikoisjoukkotoiminnassa Irakissa saadut hyvät kokemukset taistelutilasta kerätyn valtavan tietomäärän analysoinnissa tukevat varsinkin Yhdysvaltain asevoimissa tapahtuvaa keinoälykehitystä.¹¹

Keskeistä keinoälystä käytävää keskustelua tarkasteltaessa on syytä ymmärtää sen lukuisten sovellusmahdollisuuksien luodessa mielikuvituksellisia tulevaisuuskuvia, että siinä missä keinoälypohjaiset järjestelmät voivat olla ohjelmistopohjaisia ja toimia vain virtuaalisessa maailmassa, voi keinoäly olla keskeinen osa myös fyysisen maailman järjestelmiä ja laitteita.¹² Samalla on huomioitava, että keinoälyn käsitetään jakautuvan kahtia kapeaan ja yleiseen keinoälyyn. Sodankäynnin kannalta merkityksellisen kapean keinoälyn muodoilla tarkoitetaan sellaisia sovelluksia, jotka ovat ihmistä kognitiivisilta ominaisuuksiltaan parempia jossakin selkeästi rajatussa tehtävässä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi kasvojentunnistukseen tarkoitettu ohjelmisto, matkapuhelimissa olevat

⁹ Palokangas, Marko: *Länsimainen maasodankuva 2035*. Tutkimusraportti, Puolustusvoimien tutkimuslaitos, 7.12.2015, s. 18.

¹⁰ NATO Science & Technology Organization (2017), s. 7.

¹¹ Amble, John: *MWI podcast: Artificial Intelligence, Big Data, and the Modern Battlefield*. Modern War Institute at West Point, 16.9.2020. [<https://mwi.usma.edu/mwi-podcast-artificial-intelligence-big-data-and-the-modern-battlefield/>], kuunneltu 25.11.2021. Tässä podcast-tallenteessa John Amble keskustelee pitkään Yhdysvaltain erikoisjoukkojen parissa tutkimusta tehneen Richard Shultzin ja USSOCOM:in komentajan Richard Clarken kanssa tekoälyn hyödyntämisestä erikoisjoukkojen operoinnissa. Shultz esittää podcast-tallenteen lopuksi väitteen tekoälystä tulevaisuuden sodankäynnin vallankumouksellisena uudistajana.

¹² High-Level Expert Group on Artificial Intelligence: *A definition of AI: Main capabilities and scientific disciplines*. The European Commission, 18.12.2018. [https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf], luettu 25.11.2021, s. 1.

neuvoa-antavat ja ääntä tottelevat palvelut sekä sähköpostipalveluiden roskaposti-suodattimet.¹³ Taistelukentällä tällaiset keinoälysovellukset voisivat tarkoittaa esimerkiksi ohjelmistoja, jotka ohjaavat räjähteiden raivaamiseen tarkoitettuja robotteja ja keräävät raakadataa erilaisilta sensoreilta.

Kaukaisemmassa tulevaisuudessa voidaan 2040-luvun maailmassa olettaa nähtävän jotakin sellaista, jota voitaisiin kutsua nykymääritelmiä tulkiten yleiseksi operatiiviseksi keinoälyksi. Tällaisella keinoälyllä tarkoitetaan koneellisen älykkyyden kykyä hankkia tietoa erilaisista lähteistä, rakentaa siitä johtopäätöksiä ja oppia niistä itsenäisesti ja rakentaa oppimastaan ratkaisuja kohtaamiinsa ongelmiin. Toisin sanoen yleiseksi tai vahvaksi keinoälyksi kutsutaankin sellaisia järjestelmiä, joilla on ihmisen kognitiivisia kykyjä, mutta jotka kykenevät käsittelemään valtavasti laajempia tietomääriä huomattavasti lyhyemmässä ajassa. Tämä on osaltaan mahdollista ennakoitun kvanttietokoneiden kehityksen myötä.¹⁴

Jyri Kosola on tarkastellut vuonna 2011 julkaistussa teoksessa keinoälyn vaikutuksia sodankäyntiin. Kosola arvioi tuolloin keinoälyn mahdollisesti tukevan päätöksentekoa jo vuosina 2021–2025. Tuolloisessa tarkastelussa tuen ymmärrettiin rajautuvan erilaisiin itsenäisiin arvioihin ja esityksiin mahdollisesta tilanteen kehittymisestä. Kosola korosti 2030-luvulle ulottuvissa arvioissa esimerkiksi hajautettua käsittelykykyä, jonka kautta saavutetaan merkittävä suoja esimerkiksi johtamisen tuen keinoälylle. Toinen merkittävä kokonaisuus oli useiden tekijöiden kokonaisuus, joka on käyttäjän tarpeen ja tilanteen ennakkoinnin yhdistävä kognitiivinen kyky. Sen kautta keinoälyllä kyetään muodostamaan suosituksia johtamiseen valtavasta, kehittyneen sensoriverkon muodostamasta datan määrästä.¹⁵

Kosolan tekemät arviot ovat kestäneet hyvin aikaa. Siitä kertoo esimerkiksi Yhdysvaltain maavoimien Training and Doctrine Commandin (TRADOC) tulevaisuutta tarkasteleva tutkimuslause vuodelta 2019. Siinä keinoäly nostetaan merkittävimmäksi teknologiseksi muutosvoimaksi omana aikanamme. TRADOC odottaa erityisesti suurten tietomassojen käsittelyn avaavan vielä tuntemattomia ovia myös sotilasosastoille ja niiden organisoinnille. Keskeinen mahdollistaja keinoälyn hahmotuksessa datamassojen käsittelijänä on kvanttitekniikka. Tällä alkujaan salaustekniikalla varten kehitetyllä tietokonetekniikalla kyetään tulevaisuudessa mahdollistamaan tosiasiallisesti esineiden internet, jonka kautta eri laitteita ja sovelluksia voidaan kytkeä yhteen tuottamaan laajoja tietomassoja.

Tätä edelleen keinoälyn kautta käsitellen on helposti ymmärrettävissä, miksi keinoälyä pidetään niin keskeisenä muutoksen ajurina myös sodankäynnin kannalta. Siinä missä neurologinen tutkimus on esimerkiksi opettanut paljon ihmisaivojen toiminnasta, on tätä tapaa käsitellä ärsykeitä kyetty siirtämään keinotekoisii verkkoihin, ja keinoälyn katsotaan nimensä mukaisesti tuovan näihin verkkoihin kaivatun älyn siellä asuvan tiedon analysoinniksi. Tätä kautta kehitettävät sovellukset, kuten lisätyn todellisuuden

¹³ Davidson, Leah: Narrow vs. General AI: What's Next for Artificial Intelligence? *Springboard Blog*, 12.8.2019. [<https://www.springboard.com/blog/ai-machine-learning/narrow-vs-general-ai/>], luettu 25.11.2021.

¹⁴ Davidson (2019).

¹⁵ Kosola, Jyri: *Teknologisen kehityksen vaikutuksia sodankäyntiin 2015–2025*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotatekniikan laitos, Julkaisusarja 4, No 3/2011, Edita Prima Oy, Helsinki 2011, s. 35–36.

tai ihmis-koneyhteistyön helpottaminen ja kehittäminen, muokkaavat ymmärrystämme mahdollisuuksista sodankäynnin kehittämiseksi ja edelleen sotataidon kehittämiseksi.¹⁶

Keinoälyn valtiotasoinen kehitys on kiivasta erityisesti Yhdysvalloissa. Keinoälyä kehitetään kuitenkin vahvasti myös nousevissa ja suurvalta-ambitioita omaavissa maissa. Esimerkiksi Pavel Luzinin mukaan Venäjän asevoimissa on työskennelty jo vuosikymmeniä keinoälyn hyödyntämiseksi. Luzinin mukaan työ asevoimien verkostokekseiksi organisoimiseksi aloitettiin 1990-luvulla. Keinoälyllä on katsottu olevan erityisen tärkeä asema asejärjestelmien ja johtamisjärjestelmien kehittämisessä. 2010-luvun loppuun mennessä asia oli politisoitunut, ja siitä on tullut eräs Venäjän maavoimien keskeisimmistä kehityssuuntauksista.¹⁷

Kelley M. Saylor puolestaan muistuttaa Venäjän keinoälykehityksen olevan huomattavasti jäljessä Kiinasta ja Yhdysvalloista. Saylorin mukaan Venäjä on panostanut merkittävästi asevoimien keinoälyn kehittämiseen, ja hänen mukaansa venäläiset ovat panostaneet erityisesti seuraavaksi käsiteltäviin autonomisiin asejärjestelmiin. Venäjän keinoälykehityksen arvioidaan kuitenkin olevan paljon sen poliittista tahtotilaa ja manifestaatiota vaatimattomampaa. Venäläinen teknologiateollisuus ei ole käytännössä kyennyt haastamaan yhdysvaltalaisia tai kiinalaisia keinoälysovelluksia.¹⁸

Kiina on seuraamisen arvoinen kohde sotilaallisen keinoälyn ja muiden sotateknisten innovaatioiden nousevana suurvaltana ja teknisenä innovaattorina. Horowitz ja Kahn selittävät syyn tähän Yhdysvaltain puolustusministeriön Kiinaa käsittelevän kokonaisuuden analyysissään. He korostavat Kiinan ei vain kehittävän keinoälyä sotilassovellyksiksi, vaan myös muokkaavan omia joukkokokonaisuuksiaan niiden tuomien mahdollisuuksien mukaan. Tämä saattaakin kiinalaisessa kehitystyössä tarkoittaa konventionaaliseksi mielletyn tuhoamissodankäynnin järjestämistä keinoälyn ohjaamin parvimaaisesti käyttäytyvin asejärjestelmin, toimintaympäristöstä toiseen sujuvasti painopistettä vaihtavin operaatioin, keinoälyn kontrolloimin avaruusoperaatioin ja inhimilliseen hahmotukseen ja ymmärrykseen vaikuttavin operaatioin.¹⁹

Saylor puolestaan korostaa kiinalaisten pitkäjännitteistä, keinoälyn toiminnan kannalta keskeistä tietomassan keräämisen kulttuuria. Kiinalaiset ovat hänen mukaansa kehittyneitä juuri kotimaansa sisäisen turvallisuuden valvonnassa.²⁰ Tästä saadut tekniset kokemukset ovat mahdollisesti siirrettävissä myös sotateknologisiksi innovaatioiksi erityisesti erilaisen sensoridatan käsittelyssä.

Mitkä sitten ovat keskeisimpiä keinoälystä sodankäynnille aiheutuvia muutostekijöitä, -paineita, velvoitteita tai mahdollisuuksia? Vastaus on tiivistetysti esitettyä kahtalainen.

¹⁶ Training and Doctrine Command (2019), s. 10–11.

¹⁷ Luzin, Pavel: *Artificial Intelligence in The Russian Army*. Riddle, 19.03.2021. [<https://www.ridl.io/en/artificial-intelligence-in-the-russian-army/>], luettu 25.11.2021.

¹⁸ Saylor (2021), s. 5–7.

¹⁹ Horowitz, Michael & Lauren Kahn: *DoD's 2021 China Military Power Report: How Advances in AI and Emerging Technologies Will Shape China's Military*. Net Politics, Digital and Cyberspace Policy Program, Council on Foreign Relations, 4.10.2021. [<https://www.cfr.org/blog/dods-2021-china-military-power-report-how-advances-ai-and-emerging-technologies-will-shape>], luettu 25.11.2021.

²⁰ Saylor (2021), s. 5.

Ensimmäinen seikka on johtamisen viiveen poistaminen. Tällä tarkoitetaan kokonaisuutena sitä, että keinoälyn analyysivoimaa on mahdollista hyödyntää esimerkiksi sensortechnologian tuottaman valtavan datamassan käsittelyssä vielä tunnistamattomalla nopeudella.²¹ Tätä voidaan käyttää joko komentajan suoraan päätöksenteossaan hyödyntämänä analysoituna tietona tai keinoälyn ohjaamien asejärjestelmien tai muiden vaikutuskeinojen toiminnan perustana. Ei ole välttämättä helposti ennakoitavissa, miten voimakkaasti keinoälyn mahdollistama johtamisen viiveen poistaminen muokkaa esikuntarakenteita, niiden lopullista tarvetta ja erityisesti sitä, millä aikajänteellä tämä tapahtuu. Johtamisen viiveen väheneminen tai suoranaisten poistuminen nopean analyysin ja tilannekuvan kautta syntyvän ymmärryksen myötä omaa sellaista potentiaalia, jota ihmismielen on vaikea hahmottaa.

Toinen sodankäynnin mahdollinen muutostekijäksi tunnistettava seikka on keinoälyn mahdollistama parveilu. Tämä liittyy ensisijaisesti miehittämättömien lennokkien toimintaan. Parveilu ei kuitenkaan välttämättä rajoitu sovelluksiin, jotka luovat haasteita ilmasodankäynnille ja ilmatorjunnalle tavalla, josta on saatu viitteitä myös kansallisessa taktiikkaa käsittelevässä keskustelussa²².

Parveilu koskee muutosvoimana ja potentiaalisena tehonlisänä sodankäyntiä yleensä. Tätä voi Saylerin ajatukseen tukeutuen kuvata vaikkapa vertaamalla, miten kustannuksiltaan edullinen lentävä laite voi sellaisenaan olla tehoton esimerkiksi monitoimihävittäjän rinnalla, mutta keinoälyn mahdollistama parvi tällaisia, autonomisia tai puoli-autonomisia, lentäviä laitteita muokkaa jo ilmaylivoiman kautta koko taistelutilassa saavutettavaa sodankäynnillistä etulyöntiasemaa uuteen ja vaikeasti ennakoitavissa olevaan muotoon.²³ Näin on siitä huolimatta, että häivehävittäjien kehitysohjelmaan on käytetty merkittäviä määriä resursseja ja että niillä on suunniteltu käytävän sotaa vuosikymmeniä eteenpäin. Parveilu kuvaavuudessaan on leimaalyövä ilmaoperaatioympäristössä, jossa sitä kyetään hahmottamaan erilaisten akselien kautta. Keinoälyn mahdollistama parveilu ei kuitenkaan rajaudu vain ilmaoperointiympäristöön, vaan on helposti kuviteltavissa sen ulottuvan muihinkin toimintaympäristöihin kustannustehokkaana ja massoittavana tapana vaikuttaa viholliseen.

Keinoälyn luomat kyvykkyydet voivatkin muokata myös ymmärrystä sodankäynnistä. Taistelun kuva muuttuu ja joistakin asejärjestelmistä voi tulla merkityksettömiä. Esimerkiksi taistelun kohoaminen matalalle ilmaan tuo taisteluun ennalta-arvaamattomia piirteitä, jotka voivat esimerkiksi pakottaa joukot tukeutumaan kiinteisiin rakenteisiin tai pakottaa jokaisen sotaa käyvän joukon suurimmasta pienimpään panostamaan mitavasti enemmän omasuojailmatorjuntaan. Keinoälyn luomat uudet mahdollisuudet ja suorituskyvyt voivat ohjata myös siirtymään tiedustelussa, valvonnassa, tulenkäytössä, muussa vaikuttamisessa ja alueiden miehittämisessä matalalla ilmasta kohteelle siirtyviin, keinoälyn kautta operoituihin, edullisiin ja sitä kautta massamaisen käytön mahdollistavina taistelunkestäviin miehittämättömiin järjestelmiin. Lisäksi keinoälykehityksen mahdollistaman asejärjestelmien autonomian voi nähdä vaikeasti ennakoitava kehityskulkuna, joka mahdollistaa mitä mielikuvituksellisempia vaihtoehtoja vaikutuksen saattamiseen kohteelleen.

²¹ Kosola (2011), s. 31–33.

²² Paronen, Antti: *Keskusteluja taktiikasta – Ajatuksia taktiikan kehittämistä*. Maasotakoulu, Maavoimien tutkimuskeskus, Maavoimien tutkimuskeskuksen tutkimuksia, Maavoimien tutkimuskeskuksen julkaisu, no 1/2022, Punamusta, Joensuu 2022, luku 6.2.

²³ Sayler, Kelley M.: *Artificial Intelligence and National Security*. CRS Report R45178, Congressional Research Service, 26.4.2018. [https://sgp.fas.org/crs/natsec/R45178.pdf], luettu 24.11.2021.

Asejärjestelmien autonomia – monistettua voimaa

Timo Kaurila ja Mikko Miettinen muistuttavat, että robotit kehittyvät ihmistä etevämiksi päättelyssä sekä ongelmanratkaisussa ja kehittyvät näin myös aidosti osaksi asejärjestelmien autonomian mahdollistavia järjestelmiä, keinoälyn ja laskentatehon kehityksen asettamissa rajoissa.²⁴

Maavoimien tutkimuskeskuksessa järjestetyssä webinaarissa erikoistutkija Tatu Tahkokallio muistutti autonomian keinoälyriippuvuudesta ja sen merkityksestä maasodankäynnin taktiikassa. Tahkokallio korosti autonomisella järjestelmällä olevan kyky tehdä itsenäisiä päätöksiä ja suorittaa erilaisia toimintoja myös ennalta määrittelemättömissä tilanteissa. Tämä on autonomiseen järjestelmään oleellisesti liitetty ominaisuus, jonka keinoälypohjaisuus mahdollistaa. Autonomisella järjestelmällä on yleensä kognitiivisia ominaisuuksia, kuten päättelykyky, oppiminen ja adaptiivisuus. Tässä määritelmässä korostetaan itsenäistä päätöksentekokykyä ja erityisesti kykyä toimia myös ennalta määrittelemättömissä tilanteissa. Niillä tarkoitetaan tilanteita, joita ihminen ei ole ennalta suunnitellut tai ennakoanut tapahtuvan. Tällöin järjestelmällä tulisi olla jonkinlaisia keinoälyllisiä ominaisuuksia, joiden avulla se kykenee yhdistelemään aiempia sääntöjä tai kokemuksiaan uuden tilanteen ratkaisemiseksi. Määritelmässä päättelykyky, oppimiskyky ja adaptiivisuus viittaavat juuri tällaisiin keinoälyllisiin ominaisuuksiin. Tahkokallio tiivistä määrittelynsä käsittelemällä autonomiaa asejärjestelmiä niihin liitettävien ominaisuuksien mukaan. Autonomiset järjestelmät ovat luonnollisesti miehittämättömiä, ne kykenevät tehtävän itsenäiseen suorittamiseen, ne ovat opetettuja, päättelykykyisiä, oppivia ja mukautuvia, ihminen ei puutu niiden tehtävään ja ne ovat tappavia.²⁵

Asejärjestelmien autonomiaa käsiteltäessä ei voida sivuuttaa eettisiä kysymyksiä. Maanpuolustuskorkeakoulussa 11. marraskuussa 2021 järjestetyssä sotataidon seminaarissa todettiin yhteiskunnallisen keskustelun tällaisista järjestelmistä olevan kovin ylyyksinkertaistavaa. Seminaarissa keskityttiin maataistelun tulevaisuuteen ja luonnollisesti käsiteltiin myös asejärjestelmien autonomiaa. Seminaarin asejärjestelmien autonomiaa pohtineessa työryhmässä heräsi ajatus siitä ongelmallisuudesta, joka liittyy asejärjestelmien autonomian käsittelyn rajoittamiseen. Pohdinnassa korostettiin, että Suomi tulee autonomian käyttöönotossa reilulla takamatkalla, eroa on kymmenen vuotta ja ero kasvaa. Keskustelussa asejärjestelmien autonomiasta korostuu normatiivinen ”Killer Robots” -pelko, joka rampauttaa suomalaista autonomiatutkimusta ja erityisesti koekäyttöä.²⁶

Ihmisen osuuden jäsentäminen autonomisten asejärjestelmien käytössä on eettisissäkin pohdinnoissa keskeistä. Ihmisen rooli voidaan esittää kolmena vaihtoehtoisena suhderekuvauksena. Tässä ”ihminen ketjussa – ihminen valvomassa ketjua – ihminen irti ketjusta”²⁷ -käsitteellistyksessä juuri ihmisen merkitys päätöksentekijänä korostuu. Ketjussa on toki myös ongelmansa. Keskeinen haaste on siinä, että ihmisen rooli autonomian osana, valvojana tai siitä irti olevana on kovin yksioikoinen tapa hahmottaa

²⁴ Kaurila, Timo & Mikko Miettinen: Autonomiaa omaavat miehittämättömät järjestelmät tulevat. *Puolustustutkimuksen vuosikirja 2019*. Jouni Koivisto (toim.). Puolustusvoimat, Riihimäki 2019, s. 18.

²⁵ Katso aiheen käsittely: Williams, Andrew P. & Paul D. Scharre (eds.): *Autonomous Systems. Issues for Defence Policymakers*. Norfolk: HQ SACT, Capability Engineering and Innovation Division, 2016, s. 33.

²⁶ Muistio, työryhmä 1, sotataidon seminaari 11.11.2021, Sotataidon laitos, Maanpuolustuskorkeakoulu. Työryhmätyöskentelyn muistio kirjoittajan ja Sotataidon laitoksen hallussa.

²⁷ Scharre, Paul: *Army of None. Autonomous Weapons and the Future of War*. W. W. Norton & Company, New York 2019, s. 35–36.

asiaa. Kyse on lopulta siitä, mihin autonomista järjestelmää käytetään ja mihin se kykenee autonomisesti.

Tatu Tahkokallio korosti vastuukysymyksien ulkopuolelta autonomisten järjestelmien toiminnan sovelluksia ja tunnisti selittäväksi malliksi etenkin parveilun. Parvessa toiminta voi olla itsenäistä, mutta päätöksenteko, ohjaus ja hallinta on keskitettyjä. Parvessa olevat laitteet ovat siis linkittyneitä toisiinsa. Ne havainnoivat ympäristöään tehtävänsä mukaan ja päätökset toiminnasta ovat yhden päälaitteen toteutettavissa. Tahkokallion korostama toinen tapa organisoiminnin ja taktiikan kannalta on hierarkia. Siinä valituille tasoille on annettu päätösvaltaa siten, että toiminta on tarkasti koordinoitua. Kolmas tapa on konsensus, jossa parven jäsenet äänestävät optimaalisesta toiminnasta. Tällainen konsensushakuisuus voidaan toteuttaa myös ”huutokauppana”, jossa paras tietopohjainen ehdotus voittaa. Neljäs Tahkokallion mainitsema parveilun taktikka on sisäsyntyisyys. Tämä tapa on eläinmaailmasta tuttu tapa parveilla. Sen tavoitteena voidaan nähdä esimerkiksi ravinnon hankinnan optimointi, energiatehokkuus tai paras mahdollinen ratkaisu esimerkiksi suojan kannalta.²⁸ Tällainen parveilu luonnollisesti edellyttää merkittävää evolutiivista prosessia ja soveltuu kulloisenkin lajin – tai autonomisten laitteiden tapauksessa laitteiden – toimintaympäristöön parhaalla mahdollisella tavalla.

Autonomiset järjestelmät voivat siis muuttaa sodankäyntiä vähintään välillisesti. Parven toimintamahdollisuudet taas ovat merkittävän riippuvaisia yleisen tai vahvan keinoälyn kehityksestä.

Parvena tai laumana toimiessaan erilaiset autonomiset tai puoliautonomiset järjestelmät lyhentävät taistelun kannalta oleellisesti taisteluvoiman suuntaamiseen ja painopisteen muodostamiseen liittyvää aikaa ja suunnittelun kestoa. Näiden järjestelmien nopean liikkeen tai laajan sensoriverkon tuottaman tiedon perusteella kyetään elävän voiman joukkojen kokoa pienentämään huomattavasti. Samalla autonomisten järjestelmien tunnottomuus verrattuna elävään voimaan laskee niiden käytön kynnystä.

Toisin sanoen, jos taistelukentällä toimii kaksi eri- tai tasavahvaa osapuolta, joista vain toinen käyttää autonomisia järjestelmiä, on niitä käyttämätön osapuoli tuomittu hyvin reaktiiviseen asemaan taisteluiden käynnistyttyä. Keinoälyn mahdollistamana järjestelmät oppivat todennäköisesti vastustajastaan sitä nopeammin, sietävät paremmin tappioita ja itsenäisiä aseenkäyttöpäätöksiä tehdessään kykenevät haastamaan vastustajan reagoiminnin ja vastavaikuttamisen syklin.

Jan Hanska esittää autonomisten asejärjestelmien olevan yksi osa laajempaa sotilasrobotiikkaa, jolle hän ennustaa jatkuvasti kasvavampaa roolia erityisesti maasodankäynnissä. Hanska kytkee autonomisten asejärjestelmien kehityksen oleellisesti teknologian miniatyrisoitumisen trendiin, jonka kautta esimerkiksi pienempiä, useampia ja autonomisia asejärjestelmiä kyetään käyttämään kokonaisten taistelutapojen muokkamiseksi. Keinoälyn mahdollistaessa tällaisen kehityksen tietojärjestelmissä, miniatyrisoitumisen mahdollistaa sen laitteissa. Tällaisen kehityksen yhdistyessä sellaiseen kokonaisuuteen kuin autonomisten asejärjestelmien parveiluun, päästään tilanteeseen,

²⁸ Tämän alustuksen laajempi dokumentaatio: Paronen (2022), s. 177. Tahkokallio käytti esittämänsä parveilevien järjestelmien toiminnan ohjauksen lähteenä edellä viitattua teosta Scharre (2019), s. 23–25 sekä artikkelia Mori, Satoru: US Defense Innovation and Artificial Intelligence. *Asia-Pacific Review*, 25(2), 2018, s. 16–44.

jossa Hanskan mukaan on edellytyksiä muokata sodankäyntiä esimerkiksi tehostamalla vaikutusta tai pidentämällä operaatioiden kestoja.²⁹

Lennokkiparven toiminnallisuuksia on käsitellyt myös Jarno Tuominen opinnäytetyössään.³⁰ Tuomisen teknisorientoituneiden tarkastelujen perusteella voidaan olettaa olevan mahdollista järjestää kolmessa ulottuvuudessa toimivien lennokkiparvien toiminta niin joustavasti, että varsinkin autonomisina ne kykenevät aktiivisesti sekä väistämään esteitä että organisoitumaan uudelleen kohtaamiensa haasteiden kautta.

Kansainvälisesti käynnissä olevien hankkeiden kokonaisuudet eivät suoranaisesti viittaa edellä esitettyjen kaltaisiin lennokkaisiin ideoihin, mutta kehitystyötä miehittämättömien asejärjestelmien eteen tehdään. Kelley M. Saylor korostaa erityisesti kiinalaisen olevan tämän alan edelläkävijöitä. Saylorin lähteenään käyttämässä kiinalaisia järjestelmiä käsittelevässä YK:n raportissa esitetään miehittämättömillä asejärjestelmillä olevan vähintään viisi ominaisuutta:

1. Tappavuus, joka tarkoittaa sananmukaisesti järjestelmän olevan varustettu tappavalla hyötykuormalla ja kyvyllä toimittaa vaikutus kohteeseensa.
2. Autonomia, joka tarkoittaa järjestelmän itsenäistä toimintaa alusta loppuun ilman ihmisen puuttumista.
3. Toiminnan keskeytymättömyys, jolla tarkoitetaan sitä, että järjestelmän alettua toimia määritetyllä tavalla ei sen toimintaa voida enää keskeyttää.
4. Valikoimattomuus, jolla tarkoitetaan järjestelmän tappavaa vaikutusta huolimatta olosuhteista, tilanteesta ja maaleista.
5. Evoluutio, joka tarkoittaa, että järjestelmien toiminnan mahdollistava keinoäly oppii vuorovaikutuksesta ympäristönsä kanssa ja se mahdollistaa koneen kehittymisen ihmistä tehokkaammaksi toimijaksi sille suunnitellussa tehtävässä.³¹

Ominaisuuksien luettelon tarkastelusta voidaan päätellä karkeasti yleistäen Kiinan kaltaisella nousevalla suurvallalla olevan merkittävät intressit kehittää kyvykkyyksiä, joiden kautta sen asevoimat voi haastaa Yhdysvallat tavalla, joka ei ole ollut haastettavan kannalta täysin ennakoitavissa. Ennakoimattomuuden merkitystä lisää entisestään se, että koneoppimisen myötä järjestelmät kehittyvät, eivät vain ihmistä paremmiksi joissakin tehtävissä, vaan myös nopeammiksi ja vaikeammin ennakoitaviksi. Sattumalla onkin merkittävä osuus siinä, mihin autonomisten asejärjestelmien luoma muutosvoima sodankäynnin kannalta perustuu. Kyse ei ole vain niiden suuresta määrästä tai niiden taistelunkestävyydestä tappioiden sietokykynsä ansiosta, vaan kehityksen ja toiminnan vaikeasta ennakoitavuudesta ja siitä, miten niiden laajamittainen ja erityisesti parveileva käyttö asettaa niitä käyttämättömän osapuolen reagoivaan asemaan.

Tällaisessa tilanteessa voidaan käsitellyn tiedon perusteella olettaa sodankäynnin pariin kehittyvän kahdenlaisia joukkoja: niitä, jotka hyödyntävät keinoälypohjaisia ja au-

²⁹ Hanska (2018), s. 96–99.

³⁰ Ks. esim. lennokkiparven yhteyksien ja parven kommunikaation toteuttamisesta: Tuominen, Jarmo: *Lennokkiparven sensorit ja kommunikaatio*. Sotatieteiden maisterikurssi 9:n pro gradu, Maanpuolustuskorkeakoulu 2022, s. 44–54.

³¹ Saylor (2021), s. 9. Saylorin viittaama alkuperäislähde oli autonomisia asejärjestelmiä käsitelleen asiantuntijaryhmän työpaperi: UN CCW: *China: Position Paper*, 11.4.2018.

tonomisia asejärjestelmiä, ja niitä, joilta tämä mahdollisuus on evätty kansallisen lainsäädännön kautta. Tällaisessa tilanteessa voidaan edelleen olettaa teknisen kehityksen mahdollistaessa, että näitä kyvykkyyksiä hyödyntävä osapuoli pyrkii saamaan niiden käytöllä merkittäviä etuja itselleen ja omalle toiminnalleen. Tässä suhteessa poliittiseen päätöksentekoon vaikuttava julkinen keskustelu ja sitä kautta lainsäädäntötyöhön konkretisoitua eettinen näkökanta voivat hyvinkin muodostua maatoimintaympäristön mustaksi joutseneksi. Sen oletettavalle viholliselle mahdollistama tuhovoima ei saavu ydinaseen tapaan yksittäisellä hetkellä, vaan pienten, parveilevien, lukuisten ja tappionsietoisten asejärjestelmien vaikutuksesta tavalla, jota vastaan puolustautuminen on haastavaa ja joka sitoo merkittävästi resursseja erityisesti omasuojan tehokkaaseen järjestämiseen.

Järjestelmäautonomia tukeutuu myös edellä mainittuun teknologian miniatyrisoitumisen trendiin, joka vaikuttaa koko informaatioyhteiskunnassa. Tämä teknologia korostuu mainittujen kokonaisuuksien lisäksi erityisesti sensorien kehityksessä. Jyri Kosola esittää käytännön esimerkkinä tästä SAR-tutkan koon pienenemisen, mikä mahdollistaa joka sään tutkavalvontakyvyn pienimmillään miehittämättömässä lennossa.³²

Tällaisten yhä pienenevien ja moninaisten sensorien merkitys tunnistetaan tulevaisuuden ilmasodankäynnissä, kuten Martti Lehto tulevaisuusorientoituneessa pohdinnassaan toteaa. Lehdon mukaan sensorien verkottuneisuus, niiden tuottama data ja sen keinoälyn avulla tapahtuva analyysi ja synteisien johtaminen luovat merkittäviä mahdollisuuksia erityisesti tilannekuvan ylläpitoon, reaaliaikaistamiseen ja kehittämiseen.³³

Ajatus keinoälyn mahdollistamasta pienten ja useiden sensorien verkostosta sodankäynnissä ei ole mitenkään mielikuvituksellinen, mutta sen kehitystahti saattaa tehdä siitä sodankäynnin merkittävän muutosvoiman. On selvää, että ajatus esimerkiksi esineiden internetistä³⁴ on siirrettävissä sellaisenaan tilannekuvan muodostamisen rakenteisiin ja mahdollisesti myös verkottuneeksi aseiden ja autonomisten järjestelmien internetiksi. Siinä erilaiset järjestelmät kommunikoivat keskenään keräämäänsä sensoridatasta tehdyn analyysin perusteella, ja näin ne mahdollistavat esimerkiksi joukkojen tai autonomisten aseistettujen järjestelmien käytön havaitun uhkan suuntaan.

Mahdollisia muutoksia

Edellä käsitellyt sotatekniikan kehityksen kokonaisuudet painoutuivat ennakkokartoituksen perusteella keinoälyn ja asejärjestelmien autonomian kautta tapahtuvaan trendien havaitsemiseen sotateknologian muutosvoimaisuudessa. Tässä artikkelissa on siksi rajattu käsittely näihin. Samanlainen painoarvo olisi voitu antaa muutoin myös monille muille teknologisille muutostekijöille, mutta avainsanaksi ja perusteeksi valinnalle nousi muutosvoimaisuus. Kun tarkastellaan esimerkiksi uusien materiaalien tai tulenkäytön optimoinnin vaikutusta sodankäynnille maatoimintaympäristössä, on selvää, että tällaisessa teknologisessa kehityksessä on varsin evolutiivisia piirteitä ja se sitoutuu olemassa olevien konsortioiden käyttöön.

³² Kosola (2018), s. 60–61.

³³ Lehto, Martti: Ilmasota 2030+ – Ilmasodankäynnin tulevaisuuden muutostrendit. *Tuleva sota. Tulevaisuuden sodan tulevaisuus*. Jari Rantapelkonen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Edita, Helsinki 2018, s. 163–164.

³⁴ National Security Commission on Artificial Intelligence: *Final Report*. 19.3.2021.

[<https://www.nscai.gov/wp-content/uploads/2021/03/Full-Report-Digital-1.pdf>], luettu 16.12.2021, s. 45.

Sen sijaan keinoälyllä ja asejärjestelmien autonomialla voi olla tällaista kehitystä huomattavasti kiihdyttävä ja voimaa monistava vaikutus, suorastaan vallankumouksellisen muutoksen mahdollisuus – mikäli niiden kehitystyö jatkuu onnistuneesti. Samalla näiden tekijöiden yhdistyessä muihin disruptiivisiin teknologioihin ja niiden kehitykseen, päädytään tilanteeseen, jossa vallankumouksellinenkaan sodankäynnin uudistus paine ei ole poissuljettu. On kuitenkin ymmärrettävä, että taistelukentälle pyritään hankkimaan koeteltuja teknologioita, eikä valtiollisilla asevoimilla ole juuri mahdollisuutta ottaa käyttöön kuin hanketoimintojen tai oman kehitystyönsä kautta kehitettyä teknologiaa. On samalla myös selvää, että siviiliyhteiskunnan teknologian, erityisesti informaatioteknologian, kehitystyö etenee kiivaalla tahdilla ja tavalla, jossa kehitystyötä on mahdollista tehdä keskeneräisillä sovelluksilla käyttäjien palautteen perusteella.

Näin sotilasteknologialle asettuu jatkuvan ja kiihtyvän kehitystyön haaste. Esimerkiksi johtamistoiminnan käyttämien ohjelmistojen varmuus on täysin välttämätöntä. Mikäli esimerkiksi johtamisen tueksi suunniteltu ohjelmistokehitys ei tuota riittävän luotettavia järjestelmiä, on vaarana, että ne eivät toimikaan voimanmonistajina, vaan toiminnan hidastajina, jotka joutuvat tavoiteorientoituneissa taistelevissa joukoissa nopeasti sivuun tilapäisvälineiden ja tapaamisyhteyksien tieltä.

Yhteenvetona lennokkaan skenarionnin keskeltä voidaan esittää kolme teesiä, jotka tiivistävät, jäsentävät ja kuvaavat sotateknologian muutostekijöitä tai -kokonaisuuksia ja niiden vaikutuksia sodankäyntiin:

1. Huolimatta sotateknologisen (erit. keinoäly ja asejärjestelmien autonomia) kehityksen vallankumouksellisista kehitysnäkymistä, nähtävissä olevassa tulevaisuudessa teknologian käytöllä pyritään laajasti tarkastellen parantamaan olemassa olevien järjestelmien suorituskykyä. Mainitut teemat kuitenkin omaavat muutosvoimaa, jonka tahti voi kiihtyessään muodostua vallankumoukselliseksi.
2. Sotateknologian kehityksellä pyritään saavuttamaan tietoylivoiima vihollisesta ja näin pyritään tehokkaimpaan mahdolliseen joukkojen ja järjestelmien käyttöön.
3. Teknologian kehittämisellä on joukkojen omasuojaa kehittämään pyrkivä vaikutus, oli kyse sitten esimerkiksi ryhmitysten optimoinnista, tulivaikutuksen väistämisestä, harhauttamisesta tai tiedustelusensorien häiritsemisestä.

Valtaosa sotateknologian kehittämisestä painottuu näin jäsentäen siis olemassa olevien järjestelmien käytön, niiden kehittämisen ja niiden suojan parhaimpaan mahdolliseen optimointiin suhteessa sodankäynnin joukoille ja järjestelmille tarjoamiin haasteisiin. Tässä suhteessa keinoäly yhdessä autonomisten järjestelmien kanssa voi olla kokonaisuuden kannalta kehityksen kiihdyttävä, mutta olemassa olevien järjestelmien kokonaista korvaamista niiltä on tuskin odotettavissa.

Keinoälykehitys voi esimerkiksi vähentää johtamisen viivettä tai optimoida tulenkäytön resurssien käyttöä, tai vaihtoehtoisesti autonomisten järjestelmien käytöllä voidaan saavuttaa suojaa esimerkiksi tiedustelun hyödyntämälle sensoriverkolle. Kummankaan kokonaisuuden kehitys ei sellaisenaan tarkoita niillä itsestään olevan vallankumouksellista vaikutusta sodankäynnille, mikäli niiden kautta ei sitouduta toimintaperiaatteiden ja organisaatioiden uudistustyöhön. Näin on, vaikka muut kehitettävät

teknologiat saattavatkin kehittää organisaatioiden toiminta- ja suorituskyykyjä tai vaihtoehtoisesti uhata niitä. Se, mikä voi muodostua sodankäynnin kannalta odottamattomaksi muutostekijäksi, voi olla keinoälyn ennakoitua nopeampi kehitys ja operationalisointi osaksi autonomisia asejärjestelmiä. Tämä vaatisi toki konfliktin, jossa tällaisia järjestelmiä testattaisiin ja joka sellaisenaan kiihdyttäisi näiden järjestelmien vääjäämättömyyttä esiinmarssia. Sillä marssilla ei millään sotaan varautuvalla kansallisvaltiolla olisi mahdollisuutta jäädä jälkeen.

KAUPUNKISODAN KUVA – SUOJATTAVA KOHDE VAI OPERAATIOYMPÄRISTÖ

Janne Tähtinen¹

Kaupunkisodankäynti tarkoittaa sotilaallisten operaatioiden toimeenpanoa kaupungeissa. Kaupunkisodankäynnin intensiteetti ja toteutustapa riippuvat hyökkäjän ja puolustajan strategisista ja operatiivisista tavoitteista. Kaupunkioperaatiot voivat olla konventionaalisen sodankäynnin korkean intensiteetin voimankäyttöä tai esimerkiksi matalan intensiteetin taistelu-, vakautus- tai avustusoperaatioita.² Artikkelissa tarkastellaan kaupunkisodankäynnin luonnetta ja roolia osana sodan kuvaa sekä kaupunkisodankäynnin eri muotojen vaikutuksia sotilaalliselle puolustukselle. Artikkelin keskittyy kaupunkisodankäyntiin aseellisen konfliktin kynnyksen yläpuolella.

Artikkelin aineistona on käytetty kotimaisia ja ulkomaisia raportteja ja artikkeleita sekä väitöstutkimukseni Delfoi-vaiheen aikana koottua aineistoa. Väitöstutkimukseni Delfoi-asiantuntijapaneeli muodostettiin Sodan Usvaa -tutkimusverkostosta sekä Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen doktriiniosaston ja Maanpuolustuskorkeakoulun Sotataidon laitoksen tutkimus- ja opetushenkilöstöstä. Asiantuntijapaneelilla oli erittäin laaja-alainen tietämys sodasta ja sodankäynnistä.³

Kaupunkisodankäynnin operaatiot ovat moniulotteisia sekä strategisella että operatiivistaktisella tasolla. Kaupunkisodankäynnissä suunnittelun ja toimeenpanon aikana on huomioitava vuorovaikutus hallinnon, siviiliyhteiskunnan ja eri instituutioiden kanssa. Operatiivistaktisella tasolla kaupunkia on tarkasteltava multi-domain-ympäristönä,

¹ Janne Tähtinen (s. 1975), yleisesikuntaeverstiluutnantti, Puolustusvoimien tutkimuslaitoksen doktriiniosaston johtava tutkija. Tehtävään liittyy doktriiniosaston tutkimustoiminnan tieteellinen johtaminen sekä muun muassa tulevaisuuden sodankäyntiin liittyvä tutkimus. Tähtinen viimeistelee ST-tutkintoon liittyviä opintoja sekä väitöstutkimusta, joka liittyy suomalaisen sodan ja taistelun kuvaan. Yleisesikuntaupseerikurssilla Tähtinen laati erinomaisen diplomityön aiheesta *Georgian sodan tarkastelu strategisen iskun toteutusperiaatteiden ja torjunnan näkökulmasta – suomalaisen ubkamallin analysointi Georgian sodan ja siitä saatavien oppien perusteella*. Tähtinen on toiminut *Ilmatorjunta*-lehden taktiikan palstan kirjoittajana (2006–2010) ja päätoimittajana (2016–2017). Ennen nykyistä tehtävää Tähtinen on toiminut useissa erilaisissa opetukseen, strategiseen ja operatiiviseen suunnitteluun sekä tutkimukseen liittyvissä tehtävissä.

² Michel-Kleisbauer, Philippe: *Urban Warfare*. Nato Science and Technology Committee, Sub-Committee on Technological Trends and Security (STCTTS), 2020, s. 1. [<https://www.nato-pa.int/document/2020-revised-report-urban-warfare-michel-kleisbauer-040-stctts-20-e-rev1>], luettu 9.3.2024.

³ Väitöstutkimukseni asiantuntijapaneelin osaamisalueisiin kuuluivat strategia ja sotilasstrategia, toimintaympäristöömme liittyvät toimijat (mm. NATO, EU, Yhdysvallat, Venäjä ja Kiina), puolustusjärjestelmän kokonaisuus, strateginen analyysi ja suunnittelu, operaatiotaito, taktiikka ja taistelutilan eri ulottuvuudet sekä sotilastiedustelu ja sotahistoria. Edellä mainittujen lisäksi verkostolla oli laaja-alainen asiantuntijuus kokonaisturvallisuudesta ja sen osa-alueista. Verkosto sisälsi Puolustusvoimien henkilöstön lisäksi asiantuntijuutta mm. finanssialalta, yliopistoista, Poliisista ja pelastustoimesta. Tässä artikkelissa hyödynnetyt asiantuntijakommentit ovat väitöstutkimukseni kolmannelta Delfoi-kierrokselta; Väittämä 10. Maadomainissa korostuvat taistelu kaupungeista sekä taistelu kaupungeissa. Väittämä 14. Ilmaulottuvuutta käytetään etäsodankäyntiin, eli iskuihin sotilaskohteisiin ja yhteiskunnan kriittiseen infrastruktuuriin sekä siviilikohteisiin. Väittämä 15. Miehittämättömien ilma-alusten ja loitteroivien [vaanivien] aseiden kehitys ja käyttö muodostavat jatkuvan uhkan taistelutilan eri toimijoille. Väittämä 17. Kyberulottuvuudessa pyritään strategiseen vaikutukseen iskemällä yhteiskunnan kriittiseen infrastruktuuriin ja toimintoihin. Väittämä 8. Informaatioympäristössä pyritään aiheuttamaan epäetietoisuutta eri toimijoiden välille. Väittämä 20. Esitä itse tunnistamasi puuttuva väittämä ja analysoi se.

jossa on huomioitava maaulottuvuus, ilmaulottuvuus, meriulottuvuus, avaruus, kyberavaruus sekä sähkömagneettinen spektri.⁴

Kuva 1. Hahmotelma kaupunkisodankäynnin kokonaisuudesta⁵.

Kaupunkisodankäynnin luonne

Naton kaupunkisodankäynnin konseptityössä yhdeksi keskeiseksi tekijäksi on nostettu kaupunkisodankäynnin luonteen ja operaatioympäristön ymmärtäminen. Kaupunkiympäristössä käytettävien joukkojen on ymmärrettävä taistelutilan erityispiirteet, taistelun kuva sekä vastustajan toimintaperiaatteet kaupunkitaistelussa. Kaupunkien fyysisten, virtuaalisten ja kognitiivisten ulottuvuuksien tarkastelu on haasteellista, koska kaupunkien verkostot elävät jatkuvasti. Joukkojen on ymmärrettävä myös kaupunkien muiden toimijoiden muodostamat uhkat ja haasteet.⁶

Suurten kaupunkien strateginen merkitys ja lisääntynyt kaupungistuminen edellyttävät asevoimien joukoilta kykyä ja valmiutta operoida rakennetulla alueella. Vastustajalla on mahdollisuus laajentaa taistelutilaa maantieteellisesti ja taistelutilan ulottuvuuksien suhteen sekä valita operaation ajoitus. Maantieteellisesti tarkasteltuna vastustaja voi hyödyntää halutessaan kaupunkeja operaatioympäristönä tai esimerkiksi haastaa puolustajan hyökkäämällä tukialueen kaupunkeihin etäsodankäynnin keinoilla. Vastustaja voi laajentaa taistelutilaa operoimalla kaikissa taistelutilan toiminnallisissa ulottuvuuksissa. Operointi laajentuu aktiiviseksi toiminnaksi ja vaikuttamiseksi myös harmaassa vaiheessa (*grey-zone*) ”sodan ja rauhan välitilassa”.⁷

⁴ Bodnar, Jozsef & Sue Collins: NATO Joint Military Operations in an Urban Environment // A Capstone Concept. *The Three Swords Magazine*, 34, 2019, s. 96, https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/NATOUrbanization_2035.pdf, luettu 9.3.2024.

⁵ Kuvan elementit perustuvat tähän artikkeliin ja artikkelin lähteisiin.

⁶ Bodnar & Collins (2019), s. 96.

⁷ *The U.S. Army in Multi-Domain Operations 2028*. Pamphlet 525-3-1, United States Army Training and Doctrine Command (TRADOC), December 2018, s. vi. [<https://adminpubs.tradoc.army.mil/pamphlets/TP525-3-1.pdf>], luettu 24.2.2023.

Kaupunkisodankäynti ei ole uusi ilmiö. Kaupunkien hallinnalla on aina ollut sodankäynnissä strateginen ja psykologinen merkitys. Kaupungit ovat poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen elämän keskuksia sekä liikenne- ja viestintäverkkojen solmukohtia. Kaupungit ovat tyypillisesti myös valtioiden teknologisen kehityksen keskuksia. Yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin keskittymät ja väestökeskittymät tekevät kaupunkisodankäynnistä tuhoisaa ja lisäävät oheisvahinkojen riskejä.⁸

Kriittisen infrastruktuurin, kuten sähköverkkojen, vesi- ja voimalaitosten, sairaaloiden ja viemäriverkoston, vaurioittaminen vahingoittaa siviiliväestöä. Kaupunkien infrastruktuurin tiheys lisää iskujen vaikutuksia ja heijastaa niitä suuriin ihmismääriin. Kaupunkilaiset ovat maaseudun väestöä alttiimpia yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ja palveluiden häiriöille, koska kaupungeissa ei ole mahdollisuutta tukeutua vaihtoehtoisin ratkaisuihin, kuten vesilähteisiin, viljelysmaihin tai kalastukseen. Kaupunkien tuhoutuminen voi vaikuttaa merkittävästi kaupankäyntiin sekä tuontiin ja vientiin.⁹

2010-luvun puolivälissä laaditussa julkisessa sodan kuva -tutkimuskokonaisuudessa todettiin, että tulevaisuuden taistelutilaa voidaan kuvata länsimaisen näkemyksen perusteella termeillä ruuhkainen, sekava, kiistetty, yhdistetty ja rajoittunut. Ruuhkaisella taistelutilalla viitattiin tyypillisesti rannikolla sijaitseviin väestökeskittymiin, ”megakaupunkeihin”. Nämä alueet nousivat länsimaisissa lähteissä korostetusti esille potentiaalisina tulevaisuuden konfliktialueina, koska tiheä asutus lisää stressitekijöitä ja epävakautta. Megakaupunkeja pidettiin oman alueen ulkopuolella toteutettavien operaatioiden todennäköisinä toimintaympäristöinä, joissa asevoimiin kuulumattomat taistelijat pyrkivät viemään taistelun siviiliväestön ja lukuisten neutraalien kohteiden, kuten sairaaloiden, koulujen sekä kirkkojen ja pyhättöjen, keskelle.¹⁰

Strategisella tasolla tarkasteltuna kaupunkisodankäynti ei ole lyhytkestoista tai kustannuksiltaan edes kohtuullista. Siviiliuhrien määrä ja oheisvahinkojen syntyminen ovat keskeisiä huolenaiheita kaupunkisodankäynnissä, mutta kiinnostus niiden huomioimiseen alenee omien tappioiden kasvaessa. Sillä osapuolella, joka ei välitä siviiliväestöstä, on etulyöntiasema kaupunkitaisteluissa. Tämä strateginen etu korostuu, mikäli ollaan valmiita valehtelemaan ja manipuloimaan kansainvälisen yhteisön näkemyksiä.¹¹

Venäjän hyökkäys Ukrainaan osoitti hyvin sodankäynnin urbaanin luonteen. Ukrainassa näkemämme kaupunkisodankäynti on lähempänä keskiaikaa kuin kuvitelmaa modernista sodankäynnistä. Venäjän asevoimien kaupunkisodankäynti Ukrainassa on yhdistelmä piiritystä ja tuhoavaa tulenkäyttöä, kun taas Ukrainan asevoimien joukot ovat puolustaneet kaupunkeja ja taistelleet kaupungeissa hyödyntäen rakennetun alueen infrastruktuuria, mutta etenkin käyttämällä kaupunkeja linnoitteina ja tukikoh-tina.¹²

Ukrainan sodan kokemusten perusteella kaupunkisodankäyntiin on kuulunut siviilien hyödyntäminen esimerkiksi Molotovin cocktailien valmistamiseen sekä hyökkääjän

⁸ Michel-Kleisbauer (2020), s. 1–2.

⁹ Sama.

¹⁰ Kulkas, Mika & Janne Tähtinen: *Ilmasodan kuva 2035*. Puolustusvoimien tutkimuslaitos, Doktriiniosasto, Riihimäki 2015, s. 6.

¹¹ Asymmetric Warfare Group: *Modern Urban Operations. Lessons Learned from Urban Operations from 1980 to the Present*. 2016, s. 1–2. [https://mwi.westpoint.edu/wp-content/uploads/2017/03/ModernUrbanWarfareLessonsLearned_U_AWG_20161123.pdf], luettu 10.3.2024.

¹² Ljungkvist, Kristin: A New Horizon in Urban Warfare in Ukraine? *Scandinavian Journal of Military Studies*, 5(1), 2022, s. 91. [https://www.researchgate.net/publication/362636683_A_New_Horizon_in_Urban_Warfare_in_Ukraine], luettu 17.2.2024.

joukkojen maalittamiseen, mikä tekee tilanteesta ongelmallisen ja siviileistä voimankäytön kohteita. Venäjän massiiviseen tuho vaikutukseen tähtäävä kaupunkisodankäyntimalli on tuttu aiemmista sodista sekä Tšetšeniassa että Syyriassa. Massamaisessa tulenkäytössä kohteena on aina myös siviiliväestö. Ukrainan kaupunkeihin tukeutuva puolustusstrategia yhdistettynä Venäjän asevoimien piittaamattomuuteen sodan oikeussäännöistä aiheuttaa merkittäviä tuhoja infrastruktuurille sekä väestölle.¹³

Kaupunkisodankäynnin luonne pysynee muuttumattomana. Kaupunkitaistelut edellyttävät paljon hyvin koulutettuja joukkoja ja riittävästi materiaalia. Kaupunkitaistelu on väkivaltainen hajautetun taistelun muoto, jossa toimitaan pienillä yksiköillä tai iskuosastoilla. Jalkaväkijoukkojen taistelu edellyttää kiinteää yhteistoimintaa panssaroidujen ajoneuvojen ja ilma-alusten kanssa. Laajat ja monimutkaiset kaupunkiympäristöt haastavat Naton operointia, koska sotilasjoukkoja on käytössä laajoihin kaupunkitaisteluihin suhteellisen vähän. Joukkojen ketteruus, tehokkuus ja tekninen suorituskyky eivät kompensoi laajaan kaupunkiympäristöön tarvittavaa määrällistä suorituskykyä.¹⁴

Operatiivisella tasolla kaupunkisodankäynti edellyttää merkittävästi resursseja sekä erityisesti joukkoja tarkastamaan ja pitämään alueita. Rakennetun alueen taisteluun kehitetyt doktriinit, taktikat, koulutus ja suorituskyvyt lisäävät joukkojen tehokkuutta kaupunkiympäristössä. Koska kaupunkisodankäynnin luonne on epäselvä ja monitahoinen, voimankäytön sääntöjen on oltava yksiselitteisiä. Kaupunkitaistelut ovat nopeatempoisia, stressaavia ja väkivaltaisia. Kaupunkitaisteluissa tappiot ovat korkeat ja sotilaat kärsivät taistelustressistä tavanomaista enemmän.¹⁵

Kysymys siitä, soditaanko kaupungeista vai kaupungeissa, jakaa asiantuntijoiden näkemyksiä. Tähän lienevät vaikuttaneet erityisesti havainnot Ukrainan sodasta, jossa kaupunkisodankäynnin näyttämöt, kuten Mariupol, Bahmut ja Avdijivka, ovat tuhoutuneita rauniokaupunkeja. Seuraukset taistelun alueen infrastruktuurille ja väestölle ovat olleet katastrofaalisia.

Osa paneelin asiantuntijoista painotti sitä, että nimenomaan taistelu kaupungeista korostuu tulevaisuuden sodankäynnissä. Taisteluiden painopiste on pyrittävä muodostamaan kaupunkien ulkopuolelle metsämaastoon tai pientaloalueille. Tämä ei pois sulje sitä, etteikö taistelu edellyttäisi tukeutumista rakennettuun alueeseen ja taisteluiden käymistä myös kaupungin alueella. Eräs asiantuntija korosti hyvin, että tyypillinen suomalainen pikkukaupunki on pientaloaluetta kohtalaisen pienellä keskusta-alueella¹⁶. Toinen asiantuntija nosti esille sen, että kaikesta huolimatta voi olla edullisempaa pyrkiä kohtaamaan vastustajan joukot harvasti asutetulla alueella¹⁷.

Kaupunkien merkitys puolustettavina kohteina on korostunut Ukrainan sodan havaintojen mukaan. Kaupunkien hyödyntäminen maataisteluiden osana altistaa kaupungin kuitenkin massamaiselle tulenkäytölle ja tuholle.¹⁸ Ukrainan sota on osoittanut Venäjän täydellisen piittaamattomuuden sodan oikeussäännöistä. Siviiliväestöä ja siviili-infrastruktuuria tuhoamalla pyritään vaikuttamaan kansan taistelutahtoon.¹⁹ ”*Kau-*

¹³ Ljungkvist (2022), s. 96.

¹⁴ Michel-Kleisbauer (2020), s. 2.

¹⁵ Asymmetric Warfare Group (2016), s. 2.

¹⁶ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 55).

¹⁷ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 18).

¹⁸ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 15).

¹⁹ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 5).

punkien järjestelmällinen tuboaminen epäsuoralla tulella ja kaukovaikuttamisella sodan oikeussäännöistä piittaamatta on tunnistettava uhkakuvana ja siihen on varauduttava sekä sotilaallisesti, että koko yhteiskunnan toimin²⁰.”

Kaupunkisodankäynnin eri muodot

”Tiedän, että Wagnerin taktiikka on lähettää ensin pieniä uhrattavia partioita tekemään ‘Recon by fire’ -tehtäviä. Partio etenee ammattimiesten ohjeiden mukaisesti ja ammuskelee yksittäisiä laukauksia epäilyttäviin piilopaikoihin, ja jos tulee vastaan, tiedustelupartio raportoi taitaville takajäkille, jotka aloittavat hiipivän saartamisen sivuilta ja sitten sitovat paikallistetun vihollisen tulittaen ristiin konekiväreillä ja singoilla, kunnes saavat epäsuoraa tilattua. Ihmisyydestä välittämätön ihmisdronetaktiikka. Olemme menettäneet jo kaksi huipputiimiä Bahmutissa tällä tavoin.”²¹

Kaupunkitaisteluihin vaikuttavat tyypillisesti maasto, väestö ja infrastruktuuri. Kaupunkiympäristössä vaikea maasto, kapeat kadut, avoimien tilojen puute ja korkeat rakennukset vaikuttavat liikkeen suuntaamiseen, tulenkäyttöön, tiedusteluun ja tilannekuvan muodostamiseen sekä johtamisyhteyksiin. Operaatioympäristö altistaa sotilaat väijytyksille ja vaikeuttaa evakuoiteja. Kaupunkiympäristön ominaisuudet vaihtelevat erityyppisillä rakennetuilla alueilla taajamista megakaupunkeihin. Suurin haaste kaupunkitaisteluissa on kuitenkin siviilien läsnäolo etenkin osapuolelle, joka noudattaa sodan oikeussääntöjä.²²

Tiheästi rakennetut kaupunkialueet ovat monimutkaisin operaatioympäristö sotilaalliselle toiminnalle. Rakennetulla alueella tilannetietoisuuden muodostaminen sekä joukkojen johtaminen ja johtamisyhteyksien ylläpito on haasteellista. Toiminta rakennetulla alueella vaikeuttaa joukkojen liikkeen hallintaa ja raskaan kaluston käyttöä. Kaupunkisodankäynti on korkean intensiteetin taistelutoimintaa, joka edellyttää pienten ja joustavien kokoonpanojen käyttöä.²³

Operaatioympäristön monimutkaisuus vaikeuttaa laillisten sotilaskohteiden havaitsemista, tunnistamista ja priorisointia. Rakennetun alueen väestötiheys lisää riskiä siviilitappioista. Esimerkiksi Syyrian ja Irakin konfliktien siviiliuhreista 70 prosenttia aiheutui kaupungeissa. Siviilien läsnäolo vaikeuttaa operaatioiden suunnittelua ja toimeenpanoa. Erityisesti Naton ja muiden länsimaisten joukkojen toimintaa kaupunkiympäristössä haastavat voimankäytölle asetetut rajoitteet ja säännöt.²⁴

Tulevaisuuden kaupunkisodankäynti voi ilmetä myös etäsodankäyntinä, josta kirjoitin edellisessä Sodan usvaa -julkaisussa²⁵. Kaupunkisodankäynnissä päämäärä ei välttämättä ole kaupungin fyysinen hallinta, eikä siellä välttämättä käydä maajoukkojen välisiä taisteluita. Tämä voi johtua valitusta sodankäynnin muodosta tai esimerkiksi kaupungin sijainnista strategisoperatiivisessa syvyydessä. Siitä huolimatta sota ja tuho voivat olla läsnä siviiliväestön arjessa päivittäin.²⁶

²⁰ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 20).

²¹ Ruppenen, Mikko: *Ruja. Väikisin elossa*. Äänikirja/E-kirja, Johnny Kniga 2023, luku 13.

²² Michel-Kleisbauer (2020), s. 1–2.

²³ Sama, s. 2.

²⁴ Sama.

²⁵ Tähtinen, Janne: Etäsodankäynti – sodan usvaa, uhkatilanne vai taistelutapa? *Sodan usvaa II. Sodankäynnin laaja-alaisuus*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: nro 27, PunaMusta Oy, Joensuu 2023.

²⁶ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 10).

Etäsodankäynnin suorituskyvyt mahdollistavat monipuolisen multi-domain-vaikuttamisen, jolla voidaan luoda uhka yhteiskunnalle ja siviiliväestölle. Tämä kuuluu Ukrainan sodan havaintojen mukaan nykyaikaiseen ja oletettavasti myös tulevaisuuden sodankäyntiin.²⁷ Toisaalta on esitetty myös näkemyksiä, että pommituksilla ja lähituli-tuella on merkittävä rooli kaupunkisodankäynnissä, mutta niillä ei voi voittaa kaupunkitaisteluita. Pyrkimys kaupunkitaisteluiden voittamiseen pelkällä ilmavoiman ja epäsuoran tulen käytöllä edellyttää alueiden valtaamisen ja pitämisen sijasta rakennetun alueen totaalista tuhoamista.²⁸

Etäsodankäyntiin ja laaja-alaisen hyökkäyksen sotilaalliseen voimankäyttöön kuuluvat tuli-iskut, joilla aiheutetaan merkittävät vaikutukset kaupunki-infrastruktuurille ja jälleenrakennuskustannukset yhteiskunnalle. Tuli-iskut voidaan toteuttaa massamaisella tulenkäytöllä ohjautumattomilla asejärjestelmillä, täsmäaseilla tai niiden yhdistelmillä. Massamainen tulenkäyttö aiheuttaa moninkertaiset vahingot yhteiskunnan infrastruktuurille täsmäaseiskuun verrattuna. Täsmäaseiskujen vauriot kohdistuvat pääosin maaleina oleviin kiinteistöihin.²⁹

Etäsodankäynnin osana voidaan hyödyntää ydinaseen ja biologisen tai kemiallisen aseiden käyttöä tai niillä uhkaamista. Jo uhkaus joukkotuhoaseiden käytöstä on tehokas tapa hyödyntää informaatioympäristöä kognitiiviseen vaikuttamiseen. Tämä lisää vi-ranomaisiin kohdistuvaa painetta sekä pelkoa väestössä.³⁰

Etäsodankäynnin keskeisen ulottuvuuden muodostaa kyberdomainin käyttö operaatioiden tiedustelussa ja vaikuttamisessa. Erityisesti kaupungistuneiden ihmisten elämä on riippuvaista tietoverkoista – internetin ja sosiaalisen median muodostamasta elinympäristöstä. Arjenhallintamme on riippuvaista päivittäisessä käytössä olevista älylaitteista. Tämä muodostaa haasteen yhteiskunnan toiminnalle ja johtamiselle kriisitilanteessa, jossa verkkoympäristö ei toimi tai sitä manipuloidaan. Kriittisen infrastruktuurin ja yhteiskunnan toimintojen lamaantuessa vaikutusten laajuus riippuu kansalaisten kriisinsietokyvystä.³¹

Kaupunkisodankäynnin vaatimuksia sotilaalliselle puolustukselle

Tulevaisuuden kaupunkisodankäynti edellyttää paljon Suomen sotilaalliselta puolustukselta riippumatta siitä taistellaanko kaupungeista vai kaupungeissa. Väitöstudiumukseni Delfoi-vaiheen kolmannella kierroksella vastanneiden asiantuntijoiden näkemykset kaupungista operaatioympäristönä tai suojattavana kohteena vaihtelivat, mutta yhteinen näkemys oli se, että kaikkien joukkojen on osattava toiminta rakennetulla alueella.³² Tässä korostunee tulevaisuudessa myös älykaupunkien erityispiirteiden hallinta.

Pääkaupunkiseudulla ja suurissa sisämaan ja länsirannikon kaupungeissa on varauduttava erityisesti erikoisjoukkotoimintaan. Rajan läheisyydessä olevien kaupunkien ja

²⁷ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 10).

²⁸ Asymmetric Warfare Group (2016), s. 2.

²⁹ Kohvakka, Kimmo & Vesa Valtonen: *Tuli-isku 2020. Näkökulmia tubovaikutuksesta ja yhteiskunnan varautumisesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, Julkaisusarja 2, N:o 1/2004, s. 54.

³⁰ Kohvakka & Valtonen (2004), s. 58.

³¹ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 17).

³² Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 10).

taajamien alueella tai läheisyydessä on varauduttava kiivaisiin maataisteluihin.³³ Toisaalta havainnot muun muassa Afganistanista, Tšetšeniasta, Georgiasta ja Ukrainasta osoittavat, että myös pääkaupunki voi olla yllätyksellisen kaappaushyökkäyksen kohteena tai muodostua joko maajoukoilla tai etäsodankäynnin keinoilla käytävän operaation päätoiminta-alueeksi. Suomessa valmistaudutaan taistelemaan niissä kaupungeissa, joita täytyy puolustaa³⁴. Naton viitekehyksessä Suomi voi joutua tarkentamaan joukkojen käyttö- ja toimintaperiaatteita, mikäli muualle annettava tuki ja toimintaympäristö näin edellyttävät³⁵.

Sodankäynti kaupunkiympäristössä edellyttää taktisella tasolla hajautettuja, pienten yksiköiden operaatioita sekä aloitteellista ja sopeutumiskykyistä johtajuutta. Taktisella tasolla kaupunkiympäristö edellyttää panssaroiduilla joukoilla tuettuja jalkaväen operaatioita, jalkaväkeä panssaroitujen joukkojen suojaksi, aselajien yhteistoimintaa sekä epäsuoraa tulta ja ilmatukea³⁶.

Kaupunki on suosiollinen ympäristö puolustustaistelulle. Teknologisesti ja määrällisesti alivoimaiset asevoimat voivat hyödyntää kaupunkia operatioympäristönä. Naton joukoille pyritään muodostamaan modernin teknologian käytöllä etu vastustajaan verrattuna.³⁷

Puolustajalle on kriittistä kyetä tunnistamaan erityyppiset multi-domain uhkat omassa syvyydessä olevien kohteiden alueella. Puolustaja joutuu varautumaan siihen, että hyökkääjä pyrkii kaikin keinoin vahingoittamaan ja tuhoamaan kriittistä infrastruktuuria ja iskemään väestöä vastaan. Tärkeimmät siviili- ja sotilaskohteet on pyrittävä sijoittamaan suoja-arvoltaan riittäviin tiloihin ja tärkeimpien toimintojen johtamisyyhteydet on varmennettava.³⁸

Puolustusvoimien ja yhteiskunnan tärkeät kohteet on suojattava kaikista ulottuvuuksista suunnattavalta vaikuttamiselta. Syvyydessä olevilla alueilla ja kaupungeissa korostuvat erityisesti kaukovaikutteisten asejärjestelmien muodostama uhka sekä vaikuttaminen kyberulottuvuudessa ja informaatioympäristössä. Suojan menetelmiä on pyrittävä tunnistamaan koko vaikuttamisen prosessi huomioiden.³⁹

Ilmadomainin merkityksen korostuessa tulevaisuuden sodankäynnissä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen, siviilien ja maajoukkojen toiminnan edellytyksenä on kyky kattavaan ohjus- ja lennokkitorjuntaan.⁴⁰ Kuten eräs asiantuntija vastauksessaan korosti, tarvitaan kaukovaikutteisten aseiden torjuntakyky hitaista drooneista hypersoonisiin ohjuksiin⁴¹.

Tulevaisuuden kaupunkien suojaamisen näkökulmasta edellytyksenä on ilmapuolustuksen suorituskykyjen turvaaminen ja kehittäminen uhkaympäristön muutos huomioiden. Ilmapuolustukselle muodostuvia vaatimuksia ovat ennakkovaroituksen tuottaminen, tiedustelu ja valvonta, ilmanhallinta ja ilmanherruuden säilyttäminen omassa

³³ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 29).

³⁴ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 2).

³⁵ Sama.

³⁶ Asymmetric Warfare Group (2016), s. 2.

³⁷ Michel-Kleisbauer (2020), s. 2.

³⁸ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 14 / asiantuntijat 1 & 17).

³⁹ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 14).

⁴⁰ Sama.

⁴¹ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 14 / asiantuntija 7).

ilmatilassa, kansainvälinen verkottuminen ja integroituminen liittouman ilma- ja ohjuspuolustuksen kokonaisuuteen sekä ei-kineettisten järjestelmien hyödyntäminen.⁴²

Ilmanhallinta mahdollistaa vastustajan miehitettyjen koneiden käytön kiistämisen ajallisesti ja alueellisesti. Tämä on keskeistä suojautumisen kannalta, koska miehitetyillä koneilla on lyhyt vaikuttamissykli kohteen havaitsemisesta siihen vaikuttamiseen. Ilmapuolustuksen kansainvälinen integroituminen korostuu etäsodankäynnin tilanteessa, koska uhkatilanteen torjunta edellyttää laadullisesti ja määrällisesti merkittäviä suorituskykyjä. Ei-kineettisillä järjestelmillä kyetään täydentämään kustannustehokkaasti kineettisten järjestelmien suorituskykyä.⁴³

Kriittisen infrastruktuurin suojaaminen kaupungeissa edellyttää sairaaloiden toiminnan turvaamista kriisitilanteessa esimerkiksi väestönsuojissa. Ukrainan sodan kokemusten mukaan sairaalat ovat olleet järjestelmällisesti Venäjän asevoimien iskujen kohteina. Ukrainassa on vaikutettu energian tuotanto- ja jakeluverkoston kohteisiin, mikä edellyttää iskujen aiheuttamien vahinkojen korjaamisen ja varmentavien ratkaisuiden harjoittelua jo normaalioloissa. Kuntien ja kaupunkien on tarkasteltava väestön suojaamisen ja evakuoitien kokonaisuutta suhteessa nykykäsitykseen uhkasta.⁴⁴ Esimerkiksi Kioivassa väestö joutuu suojautumaan ilmahälytyksellä useita kertoja vuorokaudessa. Tällöin suojaan ja suojasta on päästävä minuuteissa.

Aktiivisen suojan keinojen lisäksi suojautuminen kaupunkiympäristössä edellyttää passiivisen suojan ja ilmasuojelun menetelmien hyödyntämistä, väestönsuojelutoimenpiteitä sekä kriisinsietokykyä. Alueen siviiliväestö on harjoituttava noudattamaan ohjeita ja käyttämään väestönsuojia oikein. Siviiliväestö on ohjeistettava myös toimintaan tilanteissa, joissa väestönsuojaan ei ehditä siirtymään. Puolustusvoimien joukkojen, viranomaisten toimipaikkojen ja siviilikohteiden suojaamista, evakuoimista sekä väistö- ja toipumistoimenpiteitä on suunniteltava ja harjoitettava viranomaisyhteistyönä aiempaa aktiivisemmin. Yhteiskunnan kriisinsietokykyä on pyrittävä kehittämään.⁴⁵ ”Yhteiskunnan varmuusvarastointia on hajautettava ja sen suojavaatimuksiin on kiinnitettävä huomiota. Logistisille yhteyksille tärkeitä satamarakenteita ja siltoja on varauduttava korvaamaan nopeasti. Energian saanti ja sähköverkkojen kestävyys ovat osa suojattavia kohteita.”⁴⁶

Täsmäaseiskujen vaikutuksilta suojautuminen edellyttää rakenteellista suojaa ja toimintojen monentamista ja varmentamista. Maalittamista voidaan vaikeuttaa rajoittamalla kriittisestä infrastruktuurista julkisesti saatavilla olevaa tietoa. Massamaisen tulenkäytön vaikutusta voidaan rajoittaa välttämällä arvokkaiden maalien muodostumista alueille, joilla on tiivis rakennuskanta asuntoja tai toimistorakennuksia. Tuliiskujen vaikutukset on huomioitava joukkojen ryhmittämisessä rakennetulla alueella.⁴⁷

Miehittämättömien ilma-alusten ja erityisesti vaanivien aseiden (*loitering weapons*) kehitys ja käyttö muodostavat uhkaa ja jopa sodan kuvaa muuttavan tekijän, joka vaikuttaa merkittävästi Suomen sotilaalliseen puolustukseen myös kaupunkisodankäyntiin liittyen. Uusi tai muuttuva uhkatekijä on huomioitava joukkojen taktiikoissa ja toiminnassa. Puolustusjärjestelmän kehittämisessä on huomioitava, että näiden asejärjestelmien kehitys on nopeaa verrattuna muihin uhkajärjestelmiin ja torjuntajärjestelmiin.

⁴² Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 14).

⁴³ Sama.

⁴⁴ Sama.

⁴⁵ Sama.

⁴⁶ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 14 / asiantuntija 3).

⁴⁷ Kohvakka & Valtonen (2004), s. 57.

Joukkoja ja järjestelmiä kehitettäessä on huomioitava ilmadomainin uudet suorituskyvyt ja niiltä suojautuminen.⁴⁸ ”Pienellä yksittäisellä asejärjestelmällä voi olla merkittävä vaikutus kulutussodassa, epäsuorassa sodankäynnissä sekä esimerkiksi kaupunkitaistelussa.”⁴⁹

Tiedustelu- ja jalkaväkiyksiköt on pyrittävä varustamaan lennokeilla, jotta kaukovaikuttaminen ja epäsuoran tulen käyttö voidaan kohdistaa nopeasti hyökkääjän avainyksiköihin ja -kohteisiin. Kaupunkialueiden rajoitteet huomioiden lennokit voidaan nähdä kriittisenä voimavarana joukkojen tilannekuvan muodostamisessa. Koska rakennettu alue voi aiheuttaa rajoitteita tulenkäytölle, maaliin ohjattava tai hakeutuva lennokka kuuluu kaupunkisodankäyntiin muodostettavien joukkojen varustukseen. Joukkojen toimintatapoja kehitettäessä on huomioitava kaupunkiympäristössä saatavilla olevat arjen välineet.⁵⁰

Naton kaupunkisodankäynnin konseptityössä on tunnistettu rakennetun alueen taistelun edellyttämää tulevaisuuden suorituskykyä. Taistelu kaupungeissa edellyttää reaaliaikaista johtamista ja varmennettuja johtamisyhteyksiä. Miehitettyjen ja miehittämättömien ilma-alusten on kyettävä vertikaaliseen nousuun ja laskuun sekä kattotasanteiden hyödyntämiseen. Asejärjestelmiin on kehitettävä laaja skaala eri tuhovaikutuksen ammuksia. Kaupunkisodankäynti edellyttää nopeita ja kevyitä suojan ratkaisuja, jatkuvaa autonomista tiedustelua ja valvontaa, kehittyneitä informaatio-operaatioita, monikäyttöisiä ajoneuvoja, elektronisen sodankäynnin järjestelmiä sekä miehittämättömien järjestelmien torjuntakykyä. Kaupunkitaisteluun käytettävillä joukoilla on oltava pääsyy myös avaruussuorituskykyihin, jatkuva logistiikan tuki sekä edistyneet kyberkyvykkyydet.⁵¹

Kaupunkisodankäynti ja taistelu rakennetulla alueella edellyttävät lisätutkimusta sekä operatiivistaktisella tasolla että myös taisteluteknisellä tasolla. Asiantuntijoiden mukaan on tutkittava erityisesti kaupunkitaisteluun suunniteltujen joukkojen toimintaperiaatteita ja suorituskykyä⁵². Sodan ja taistelun kuva osoittaa, että puolustuksellisia kaupunkitaisteluun kykeneviä joukkokokoonpanoja ja osaamista tarvitaan nykyään ja tulevaisuudessa⁵³. Maavoimien on tutkittava, koulutettava ja harjoitettava mekanisoitujen joukkojen ja joukkoyksiköiden käyttöä rakennetulla alueella⁵⁴. Tutkimuksessa on huomioitava myös uudet tai modernisoitavat uhkatekijät, kuten kirjoitushetkellä uutisoinnissa esillä ollut venäläisen FAB-1500-lentopommin varustaminen liittopommiksi⁵⁵.

Moniulotteisen taistelutilan ymmärtäminen

Tulevaisuudessa yhä suurempi osa maailman väestöstä, kaupallisesta ja institutionaalista toiminnasta ja kriittisestä infrastruktuurista on kaupungeissa ja taajaan rakennetuilla alueilla. Väestönkasvu lisää myös kaupunkien konfliktialttiutta, mikä korostaa siviilien suojelun merkitystä etenkin länsimaisten valtioiden näkökulmasta. Kaupun-

⁴⁸ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijavastauksista (Kierros 3 / Väittäjä 15).

⁴⁹ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 15 / asiantuntija 19).

⁵⁰ Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijavastauksista (Kierros 3 / Väittäjä 15).

⁵¹ Bodnar & Collins (2019), s. 96.

⁵² Kooste Delfoi-kyselyn asiantuntijakommenteista (Kierros 3 / Väittäjä 10).

⁵³ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 3).

⁵⁴ Delfoi-kyselyn asiantuntijakommentti (Kierros 3 / Väittäjä 10 / asiantuntija 27).

⁵⁵ Julkisten lähteiden mukaan liittopommin kantama on 60–70 km.

kisodankäynnin välttäminen ei liene enää mahdollista. Älykaupunkien moniulotteisuus sekä kriittinen verkottunut infrastruktuuri ja tiheä populaatio edellyttävät kaupunkialueiden suojaamista.⁵⁶

Kaupunkisodankäynti on moniulotteinen kokonaisuus, jossa on huomioitava sodankäynnin kaikki tasot. Strategisella tasolla korostuvat kokonaisturvallisuusajattelu ja kansallisen vallan välineiden aktiivinen käyttö. Strategisella tasolla on huomioitava myös sodankäynnin operatiivinen ja taktinen taso tehtäessä päätöksiä yhteiskunnan ja kaupunkien kokonaiskehittämiseen liittyen. Esimerkiksi väestönsuojelun perusajatus ja menetelmät on syytä tarkastella ja kehittää modernin sodankäynnin asettamiin vaatimuksiin peilaten.

Operatiivistaktisella tasolla kaupunkisodankäynti edellyttää moniulotteisen taistelutilan ymmärrystä ja hallintaa sekä suunnitelmien ja suorituskykyjen yhteensovittamista ja kehittämistä vastaamaan urbaanin multi-domain-opperoinnin asettamiin vaatimuksiin. Tähän ratkaisuja, ja samalla uusia uhkia, löytynee murroksellisten teknologioiden kehittyessä. Venäjän asevoimat on jo Syyriassa vuonna 2016 testannut noin kymmenen Platforma-M- ja Argo-robotin käyttöä hyökkäystehtävässä, miehittämättömän ilma-aluksen, telatykistön ja maajoukkojen tukemana⁵⁷. Vastaava kokoonpano voisi toimia myös kaupunkitaisteluissa.

⁵⁶ Kilcullen, David & Gordon Pendleton: *Future Urban Conflict, Technology, and the Protection of Civilians: Real-World Challenges for NATO and Coalition Missions*, The Stimson Center, 2021, s. 17. [<https://www.stimson.org/2021/future-urban-conflict-technology-and-the-protection-of-civilians/>], luettu 10.3.2024.

⁵⁷ Thomas, Timothy: *Russian Lessons Learned in Syria. An Assessment*. U.S. Army Futures and Concepts Center 2020. [<https://www.mitre.org/sites/default/files/2021-11/prs-19-3483-russian-lessons-learned-in-syria.pdf>], luettu 10.3.2024.

INNOVAATIOT MAASODANKÄYNNIN TUKENA

Tatu Tahkokallio¹

Sodankäynnin tarpeisiin hankitaan normaalioloissa lähinnä sotilaskäyttöön suunniteltuja välineitä ja järjestelmiä. Tutkimus ja kenttäkokeet kuitenkin osoittavat siviiliyhteiskunnan resurssien ja innovaatioiden sopivan yhtä lailla sotilaallisiin tarpeisiin.² Murros reserviläisarmeijan ympäristössä myös pakkottaa tähän, kun ohjelmistorobotiikan, tekoälyn ja autonomisten järjestelmien käyttöönotto kiihtyy siviiliyhteiskunnassa ja lennokit, vaanivat aseet ja elektronisen sodankäynnin suorituskyvyt muokkaavat taistelukenttää Ukrainassa peruuttamattomasti.³

Innovaatiot maasodankäynnin historiassa

Sodankäynti on aikojen alusta asti ollut osa ihmiskunnan kasvua ja kehitystä. Näitä myötäillen maasodankäynti on muuttunut välillä nopeammin ja välillä hitaammin. Kehityksen keppinä on yleensä ollut uhka, joka on vaarantanut heimon tai kansan olemassaolon. Taktiikan ja tekniikan vuoropuhelu on vuorostaan ollut porkkana, kun on ollut tarve minimoida omat tappiot tai maksimoida voitto taistelussa.⁴

3000-luvun lopussa eaa. Niilin alueelle perustetussa ensimmäisessä valtakunnassa soti jalkaväki, jonka pääasiallisia varusteita olivat kirveet, sotanuijat ja keihäät. Myöhemmin 1600-luvulla eaa. jalkaväen tueksi keksittiin hevosvaljakkojen vetämät ja pronssi-levyillä panssaroidut sotavaunut, joiden kyydissä kulki ohjaaja ja yhdistelmäjousta kantava jousimies. Vaunut muuttivat sodankäynnin voimasuhteita, kun vaunuista muodostetuilla iskuosastoilla voitiin hyökätä vihollisjalkaväkeä vastaan nopeasti ja tappavasti. Pian sotavaunujen tueksi luotiin niin sanottu raskas jalkaväki, jonka taistelijat varustettiin suurilla kilvillä ja haarniskoilla.⁵

¹ Tatu Tahkokallio (s. 1970) on sähkötekniikan diplomi-insinööri ja sotatieteiden tohtorikoulutettava, joka toimii Maavoimien tutkimuskeskuksen johtavana tutkijana erikoistutkijan virassa. Tahkokallion tehtäviin kuuluu tutkimus- ja kehittämistoiminnan kehittäminen, tutkimusportfolion hallinta sekä maavoimallisten tutkimus- ja kokeiluprojektien ohjaaminen, johtaminen ja näissä itse tutkijana toimiminen. Tätä kirjoitettaessa Tahkokallion tutkimuksellisia kiinnostuksen kohteita ovat Secure But Unclassified -konseptit (ns. arjen ratkaisut), reservin hyödyntäminen taisteluteknisen tason ratkaisukehityksessä sekä miehittämättömien maalla liikkuvien robotijärjestelmien maavoimalliset käyttötapaukset.

² Koivula, Niko: *Paikallispuolustuksen johtamisratkaisun kehittäminen ja toiminta verkostoissa*. Yleisesikuntaupseerikurssin 58 diplomityö, Operaatiotaito ja taktiikka, Maanpuolustuskorkeakoulu, Santahamina 2017, s. 12–39.

³ Tässä viitataan kriisiin, joka alkoi vuoden 2013 marraskuussa Ukrainan hallituksen hajotettua Eurooppa-yhdistymistä kannattaneet mielenosoitukset Maidanin aukiolla Kiovassa ja joiden jälkeisinä tapahtumina valta Ukrainassa vaihtui, Venäjä miehitti ja liitti Krimin laittomasti itseensä sekä käynnisti ja tuki väkivaltaisia levottomuuksia Donetskin ja Luhanskin alueilla Itä-Ukrainassa, ja jotka kahdeksan vuoden taistelujen jälkeen johtivat täysimittaiseen Venäjän ja Ukrainan valtioiden väliseen sotaan helmikuussa 2022.

⁴ Suomen talvisodasta kerättyjen sotakokemusten pohjalta Pääesikunta julkaisi Taktillisia oppaita, joissa osataan kuvastui taktiikan ja tekniikan vuoropuhelu. Kasapanosten ja tehdasvalmisteisten polttopullojen, ns. Molotovin cocktailien, käytön ohjeistus on esimerkki vuoropuhelusta. Ks. Palokangas, Marko: *Talvisodan taktilliset kokeilut ja kehittäminen – Taktillinen opas I–XI. Puolustusvoimien kokeilutoiminta sotavuosina 1939–1944. Kokeilutoiminnan historialliset juuret, osa II*. Mikko Karjalainen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2023, s. 158–163.

⁵ Malkki, Janne et al. (toim.): *Sodan historia*. Otava, Helsinki 2008, luku 2 ja 3.

Ajan saatossa perinteinen jalkaväki säilytti asemansa ja sen toimintamalleja kehitettiin. Esimerkkinä kreikkalaisten falangit⁶, eli muodostelmat, jotka koostuivat useista jalkaväkisotilaiden riveistä. Makedonialaiset keksivät muokata falangeja siten, että ensimmäisen viiden rivin pitkiä keihäitä pidettiin hyökätessä tanassa, jolloin viholliseen saatiin kosketus metrejä ennen kuin se pääsi iholle. Tultaessa 700-luvulle eaa. hevosten jalostus oli edennyt niin pitkälle, että jalkaväen rinnalle voitiin muodostaa kokonaan uusi aselaji: ratsuväki. Tämän jälkeen sodankäynti saavutti eräänlaisen huippunsa Balkanin niemimaalla, jossa makedonialaiset kykenivät falangien, ratsuväen ja jalkaväen yhteistoiminnalla taktisiin manöövereihin, joista esimerkkinä koukkaukset.⁷

Ensimmäisen puolentoista vuosituhannen aikana jaa. maasodankäynnin taistelumenetelmiä ja taktiikkaa kehitettiin edelleen. Keskeisenä voimanlähteenä säilyi ihmisten ja eläinten lihasvoima.⁸ Tärkeä edistysaskel kyseisellä ajanjaksolla oli linnoitusten ja muurien esiinmarssi, jolla oli merkitystä sekä puolustukselliselle sodankäynnille että kaupunkien ja kaupunkivaltioiden kehitykselle.⁹ 1400-luvulla eurooppalaiset oppivat valmistamaan voimakasta ja hyvin säilyvää ruutia, jolloin tuliaseiden ja tykkien käyttö laajeni.¹⁰ Sotatekniikan näkökulmasta 1500-luvusta alkoi modernin sodankäynnin aika, jossa epäorgaaniset energiat, tuuli, vesi ja varsinkin ruuti olivat raudasta valmistettujen sotavarusteiden keskeisiä voimanlähteitä. Tällaista aikakautta kesti useampi sata vuotta aina 1830-luvulle asti.¹¹

Seuraavan reilun sadan vuoden kehitystä määrittivät teollinen vallankumous ja kyky tuottaa terästä. Sodankäynti uudistui ja seuraukset olivat nähtävissä sekä jalkaväen aseistuksessa että muissa sotavarusteissa. Esimerkkeinä muskettien rihlatut piiput, joilla tulen kantama kaksinkertaistui ja neulakiväärin, joiden takaaladattavuus nosti tulinopeutta. Sotaväen keskittämistä, ryhmittymuutoksia ja huoltoa edistettiin rautatieverkolla ja joukkojen johtaminen helpottui lennättimen ansiosta. Ensimmäisen maailmansodan aikana panssarivaunut ja panssarisodankäynti kehitettiin osaksi maasodankäyntiä tukemaan jalkaväen taistelua. Näiden vastavoimina edistyivät panssaritorjunta-aseet sekä monenlaiset räjähteet, joista omaan luokkaansa nousivat toisen maailmansodan lopulla pudotetut atomipommit¹². Kokonaisuutena ajanjaksoa voidaan kuvata eräänlaisena järjestelmien aikakautena, jolloin yksittäisten aseiden rinnalle pyrittiin muodostamaan kauaskantoisia ja tehokkaasti vaikuttavia suorituskykykokonaisuuksia.¹³

Kylmän sodan aikakaudella harppaukset tietotekniikassa ja tietoverkoissa, radio- ja tutkateknologioissa sekä raketti- ja jopa avaruussuorituskyvyissä loivat uudenlaista

⁶ Kreikkalaiset eivät keksineet falangeja, vaan alkuperäisiä keksijöitä olivat ilmeisesti sumerilaiset. Ks. Huttunen, Mika: *Monimutkainen taktiikka*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2010, s. 166.

⁷ Malkki et al. (2008), luku 2 ja 3.

⁸ Hakala, Arto et al. (toim.): *Sotatekninen arvio ja ennuste 2025: STAE 2025. Osa 2: Puolustusjärjestelmien kehitys*. Puolustusvoimien teknillinen tutkimuslaitos, Ylöjärvi 2008, s. 22.

⁹ Malkki et al. (2008), s. 85 ja 103.

¹⁰ Sama, s. 112.

¹¹ Hakala et al. (2008), s. 22.

¹² Vielä toisen maailmansodan lopussa atomipommit eivät edustaneet varsinaista maasodankäynnin asearsenaalia. Näistä alkoi kuitenkin ydinaseiden aikakausi ja pian Yhdysvallat otti käyttöönsä rajoitetun ydinsodan doktriinin (LNW, *limited nuclear war*). Doktriinin mukaan taktisia ydinaseita sai käyttää etulinjassa, kun tehtävänä oli rajoitetulle alueelle ryhmittyneen vihollisen lamauttaminen tai tuhoaminen tai kun tarvittiin voimanäyttö vihollisen etenemisen torjumiseksi. Rajoitetusta ydinsodasta ja taktisten ydinaseiden käytöstä Yhdysvaltojen ja Naton näkökulmasta ks. Watterson, Christopher J.: *Nuclear Weapons and Limited War: A Return to the Nuclear Battlefield?* *Comparative Strategy*, 39(1), 2020, s. 18–28.

¹³ Malkki et al. (2008), s. 154–155, 176 ja 182.

pohjaa sodankäynnille. Edettäessä 2000-luvulle sensoriteknologiat, kiinteät ja langattomat tiedonsiirtoverkot, kuten Internet, matkapuhelinverkot ja ohjelmistoradioverkot, sekä kehittyneet salausten menetelmät nousivat entistä tärkeämpään rooliin ja muokkasivat muun muassa maasodankäynnin tiedustelu- ja valvontatoimintoja, tulenkäyttöä sekä taktisia johtamisjärjestelmiä sellaisiksi millaisia ne tänä päivänä ovat.¹⁴

1900-luvulla maasodankäynnin sotatekniikkaa on edistetty keksinnöillä, jotka ovat lähes poikkeuksetta syntyneet sodankäynnin omista lähtökohdista. Viimeisen parin vuosikymmenen aikana tilanne on hiljalleen kääntynyt pääläelle. Yhä useampi uusi sotilaallinen suorituskyky perustuu teknologioihin ja ratkaisuihin, jotka alun perin on suunniteltu joko kuluttajien tai siviiliyritysten tarpeisiin.¹⁵

Tylsät, likaiset ja vaaralliset tehtävät¹⁶

1990-luku oli lukuisten uusien tietokoneiden kulta-aikaa samalla kun graafiset käyttöliittymät yleistyivät. Kilpailu tietokoneasiakkaista koveni ja tuotteilta edellytettiin entistä korkeampaa laatua. Laadun varmistamiseksi kehitettiin ohjelmistorobotiikka (RPA, Robotic Process Automation).¹⁷

Ohjelmistorobotiikkaa sovellettiin aluksi vain tietokoneiden käyttöliittymäohjelmistojen testaukseen.¹⁸ Pian teknologia levisi rahoitus- ja vakuutusaloille, joka vielä 1990-luvulla oli erittäin työvoimavaltainen ja jossa käsiteltiin suuria määriä toistuvia rutiinisuosituksia.¹⁹

2010-luvulla ohjelmistorobotiikkaa ruvettiin käyttämään yhä laajemmin yritysten ja julkishallinnon digitalisoimisen apuna. Tavoitteiksi asetettiin säästöt työvoimakustannuksissa ja yleinen toimintatapojen virtaviivaistaminen.²⁰ Muitakin tavoitteita visioitiin, esimerkiksi terveydenhuoltoalalle entistä tarkempia potilaskertomuksia, henkilöitä konsultaatioita ja mekanismeja sairauksien kehittymisen seurantaan varten.²¹

Nykypäivänä ohjelmistorobotiikkaa sovelletaan muun muassa asiakaspalvelun kehittämiseen. Tyypillisiä käyttökohteita ovat asiakaskohtaamisiin liittyvien rutiinien automatisointi ja nousevien ilmiöiden ennalta havainnointi. Esimerkiksi tietyn tuotteen tai

¹⁴ Hakala et al. (2008), s. 132–195.

¹⁵ Cheung, Tai Ming: Innovation in China's Defense Technology Base: Foreign Technology and Military Capabilities. *Journal of Strategic Studies*, 39(5/6), 2016, s. 728–761, doi:10.1080/01402390.2016.1208612.

¹⁶ Teollisuudenalat kuten kaivosteollisuus, jätteenkäsittely ja syvänmeren kalastus sekä meriöljy ovat esimerkkejä aloista, jotka käsittävät lukuisia ihmisille tylsiä, likaisia ja vaarallisia tehtäviä (3D; Dull, Dirty and Dangerous). Näihin tehtäviin on historiassa käytetty lähinnä alempien yhteiskuntaluokkien työntekijöitä ja ovat sikäli olleet otollisia automatisoinnin kohteita. Ks. Fishel, Jeremy A. et al.: Tactile Telerobots for Dull, Dirty, Dangerous, and Inaccessible Tasks. *2020 IEEE International Conference on Robotics and Automation (ICRA)*. 2020, s. 11305–11310, doi:10.1109/ICRA40945.2020.9196888.

¹⁷ *The History of RPA*. ElectroNeek, 2024. [<https://electroneek.com/rpa/history-of-rpa/>], luettu 19.2.2024.

¹⁸ Sama.

¹⁹ Guo, Yingmin; Jiandong Wang, Xiaoyu Yao & Wei Wang: Application of RPA-AI technology in enterprise financial intelligence. *19th International Conference on Natural Computation, Fuzzy Systems and Knowledge Discovery (ICNC-FSKD)*. 2023, s. 1–6, doi:10.1109/ICNC-FSKD59587.2023.10280945.

²⁰ Guo et al. (2023), s. 1–6.

²¹ Rosen, Howard: Using Robotic Process Automation In Healthcare: Opportunities And Obstacles. *Forbes*, 22.7.2023. [<https://www.forbes.com/sites/forbesbusinesscouncil/2023/06/22/using-robotic-process-automation-in-healthcare-opportunities-and-obstacles/>], luettu 20.2.2024.

tuoteryhmän poikkeukselliset ja lisääntyvät asiakaspalautukset voivat ennakoida ongelmia tuotteen laadussa. Tällöin yrityksen voi olla taloudellisesti järkevää pidättäytyä tuotteen turhasta välivarastoinnista.²²

Ohjelmistorobotiikkaa on viime aikoina laajennettu tekoälyn (AI, Artificial Intelligence) avulla. Pelkkä prosessien automatisointi ei enää riitä, vaan yhä useammalta järjestelmältä vaaditaan mukautumis- ja oppimiskykyä sekä kykyä suoriutua tehtävistä ilman ihmisen aktiivista valvontaa tai interventioita. Tällaista ohjelmistorobotiikan ja tekoälyn yhdistämistä kutsutaan yleisesti termillä älykäs automaatio (IPA, Intelligent Process Automation).²³

Älykästä automaatiota on sovellettu yritysten laskentatoimien yhteydessä, jolloin tylsät ja aikaa vievät rutiinitehtävät annetaan mielellään älykkään automaation harteille. Samalla yritys voi minimoida laskentatoimeen liittyvät taloudelliset riskit, kun operatiivisiin suoritteisiin liittyvät inhimilliset virheet vähenevät. Älykkäällä automaatiolla voidaan myös parantaa tuottavuutta kohdentamalla kallispalkkaisten työntekijöiden työpanos rutiininomaisista raportointi- ja kirjanpitoitehtävistä korkeamman tuottavuuden tehtäviin.²⁴

Sotavarusteisiin tai sotilaallisiin suorituskykyihin liittyviä ohjelmistorobotiikan tai älykkään automaation sovelluksia ei toistaiseksi ole ilmaantunut. Ohjelmistorobotiikka ei teknologiana ole kuitenkaan tuntematon puolustushallinnoissa. Esimerkiksi Yhdysvaltain puolustushallintoa lähellä oleva US Coast Guard ryhtyi hyödyntämään ohjelmistorobotiikkaa taloushallintoon liittyvien suoritteiden prosessoinnissa.²⁵ Suomen puolustusvoimissa ohjelmistorobotiikan esiselvitykset aloitettiin jo vuoden 2017 tietämällä ja sen jälkeen sitä on tiettävästi sovellettu ainakin materiaalivalvonnassa ja matkalaskujen käsittelyssä.²⁶

Tekoälystä suorituskyvyksi

Julkisessa keskustelussa tekoäly mielletään menetelmäksi tai välineeksi, jolla ongelma kuin ongelma ratkeaa. Ei siis liene yllätys, että tekoälyn hyödyntäminen on yhteiskunnassa voimakkaassa kasvussa. Tilannetta havainnollistavat OECD:n tilastot, joista käy ilmi tekoälyn liittyvien työtehtävien lukumäärän kasvu eri teollisuudenaloilla. Vuosien 2010 ja 2019 välillä muutos on ollut merkittävä. Esimerkiksi informaatioteollisuudessa tekoälytehtävien määrä kaikista työtehtävistä on kasvanut 0,5 prosentista yli 2 prosenttiin. Vastaavaa kasvua on nähty tieteen ja teknisten palvelujen saralla (0,4 prosentista 1,9 prosenttiin) sekä rahoitus- ja vakuutustoimialoilla (0,2 prosentista 1,3 prosenttiin). Kasvun indikaattoreita on havaittavissa myös monilla muilla toimialoilla,

²² Huttunen, Mikko, DI, kehityspäällikkö: Teleoperaattorin asiakaspalveluprosessien automatisointi, haastattelu 22.2.2024, materiaali kirjoittajan hallussa.

²³ Siderska, Julia et al.: Towards Intelligent Automation (IA): Literature Review on the Evolution of Robotic Process Automation (RPA), Its Challenges, and Future Trends. *Engineering Management in Production and Services*, 15(4), 2023, s. 90–103.

²⁴ Guo et al. (2023), s. 1–6.

²⁵ Budovec, Tina: Robotic Process Automation: A Grass Roots Implementation. *Armed Forces Comptroller*, 67(4), 2022, s. 30–33.

²⁶ Pesonen, Teija & Kirsti Luoma-aho: *Ohjelmistorobotiikan käyttöönoton valmistelu Puolustusvoimien palvelukeskuksessa*. Karelia-ammattikorkeakoulu, Joensuu 2017; Koho, Risto: *Ohjelmistorobotiikan käytön laajentaminen Puolustusvoimissa: Automatisoitavan prosessin valinta materiaalivalvonnassa*. Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeenlinna 2019.

esimerkiksi hallinto- ja tukipalveluissa, valmistavassa teollisuudessa, maataloudessa, koulutuksessa, kaupassa ja terveydenhuoltoalalla.²⁷

Tekoäly on ollut tapana jakaa klassiseen ja moderniin tekoälyyn. Klassinen tekoäly pohjautuu ihmisen ennalta luomiin malleihin, joiden avulla tekoäly tekee päätöksensä. Moderni tekoäly perustuu oppimis- ja tekoälymalleihin, jotka mahdollistavat tekoälyn edelleen kehittymisen käytön aikana. Kehittymiseen tarvittavista oppimismekanismeista yleisin on koneoppiminen, joka koostuu useista alalajeista kuten ohjattu oppiminen, ohjaamaton oppiminen, vahvistusoppiminen ja syväoppiminen. Myös puoli-ohjattu- ja siirto-oppiminen lasketaan joissain yhteyksissä koneoppimisen alalajeiksi. Koneoppimisen rinnalle katsotaan kuuluvaksi myös luonnollisen kielen käsittelymallit, kuvantunnistus ja äänentunnistus.²⁸

Ohjatussa oppimisessa ihminen antaa algoritmilta sekä syötteen että halutun lopputuloksen opetusaineiston muodossa.²⁹ Ihminen voi toimia tekoälyn opettajana myös tietämättään, esimerkiksi valitessaan CAPTCHA-kuvista vain ne ruudut, joissa esiintyy moottoripyörä.³⁰ Ohjaamattomassa oppimisessa tekoälyalgoritmi pyrkii löytämään tietovirroista piilotettuja rakenteita ja säännönmukaisuuksia.³¹ Vahvistusoppimista tapahtuu, kun kone saa palkintoja oikein tehdyistä valinnoista.³² Syväoppimisella tarkoitetaan neuroverkkoon pohjautuvaa tiedon käsittelymallia, jossa sekä opetetun tiedon tallennus että tarkasteltavan tiedon analyysi tapahtuvat useiden tarkentuvien tietotasojen kautta.³³

Viimeisimmät luonnollisen kielen prosessointimallit soveltavat generatiivista tekoälyä (GPT, Generative Pre-trained Transformer), joka kykenee paitsi luomaan uutta sisältöä laajojen opetusaineistojen pohjalta, myös tuottamaan ennalta määrittämättömiä vastauksia annettuihin kysymyksiin. Generatiivinen tekoäly suoriutuu jopa tietokoneohjelmointiin liittyvistä tehtävistä kuten ohjelmakoodin kirjoitus, ohjelmisto-osien synteesi, määrämuotoisuuden tarkistus ja dokumentointi.³⁴

Esimerkki generatiivisen tekoälyn käytännön sovelluksesta on myyntitapahtuma, jossa tietoa kerätään pelkän lopputuleman tai ostetun tuotteen lisäksi lukuisista ostotapahtumaa taustoittavista tekijöistä. Prosessissa asiakkaan tietoihin tallentuvat myös muut välittömät ja tulevaisuuden ostotarpeet. Hyvistä aikomuksista huolimatta tällaiset älykkäät asiakaskohtaukset ovat toistaiseksi an harvassa.³⁵

Tekoälysovelluksia tulee kyetä tarkastelemaan myös muista lähtökohdista kuin pelkäästään teknisten yksityiskohtien kautta. Tähän tarkoituksen OECD julkisti vuonna 2022 oman tekoälyviitekehityksensä. Tämän ytimessä ovat ihmiset ja maapallo, joita ympäröi talouden todellisuus ja siihen sovellettavat tekoälymallit. Viitekehityksessä taloutta ja tekoälymalleja sitoo toisiinsa taloudesta saatava raakadata, tekoälymalleille annettavat

²⁷ OECD *Framework for the Classification of AI systems*. Digital Economy Papers, OECD 2022, s. 70.

²⁸ Kiviranta, Pia: Tekoäly, Koneoppiminen ja Syväoppiminen: Silta kohti älykstä tuotekehitystä. LinkedIn, *PiaDots*, 9.8.2023. [https://www.linkedin.com/pulse/teko%C3%A4ly-koneoppiminen-ja-syv%C3%A4oppiminen-silta-kohti-pia-kiviranta], luettu 11.3.2024.

²⁹ Kiviranta (2023).

³⁰ Ojanperä, Tero: *Tekoälyn vallankumous : käsikirja*. Alma Talent, Helsinki 2023, s. 20.

³¹ Kiviranta (2023).

³² Ojanperä (2023), s. 21.

³³ Dunn, Tamara: Deep learning. *Salem Press Encyclopedia of Science*. 2023. [https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=a47c11d6-3837-32c7-9346-2f4d4baeffa2], luettu 11.3.2024.

³⁴ Feuerriegel, Stefan; Jochen Hartmann, Christian Janiesch & Patrick Zschech: Generative AI. *Business & Information Systems Engineering*, 66(1), 2024, s. 111–126, doi:10.1007/s12599-023-00834-7.

³⁵ Huttunen (22.2.2024).

lähtötiedot sekä tekoälymallien suorittamat tehtävät ja niiden lopputulemat. Viitekeh-
yksen pohjimmaisena tarkoituksena on toimia virkamiesten, poliitikkojen ja päätök-
sentekijöiden tukena, kun tehtävänä on arvioida tekoälyn soveltamiseen liittyviä ris-
kejä, mahdollisuuksia ja rajoitteita. Viitekeh-
yksen sisältämien rakenteellisten kriteerien
ja näitä tukevien kysymysten lisäksi asiakirja sisältää teollisuuslakohtaisia esimerkkejä
tekoälyn mahdollisista sovelluskohteista.³⁶

Aiemmin käsitelty ohjelmistorobotiikka ei juurikaan ole saanut jalansijaa puolustus-
hallintojen piirissä, mutta tekoäly sen sijaan on. Tekoälyn on nähty jopa edustavan
kuudetta sotilasasioiden vallankumousta (RMA, Revolution in Military Affairs), joka
saattaa käynnistää sodankäynnin peruuttamattoman muutoksen. Michael Raska luet-
telee sotilaallisten suorituskykyjen näkökulmasta tekoälyn merkittäviksi ominaisuuks-
iksi kyvyn louhia ja analysoida tietoa ihmisistä nopeammin, kyvyn havainnoida ja tun-
nistaa kohteita konenäköalgoritmien avulla, kyvyn toimia autonomisten valvonta- ja
asejärjestelmien selkärankana sekä tarvittaessa kyvyn tehdä lopullisia päätöksiä.³⁷

Aiempaan tietotekniikkaan perustuvaan sotilasasioiden vallankumoukseen (IT-RMA)
verrattuna tekoälyn perustuva vallankumous (AI-RMA) hyödyntää asiantuntijoiden
mukaan selvästi laajemmassa mittakaavassa kaupallisia teknologioita innovaatioiden
perustana. Tekoäly nähdään myös yhä keskeisemmäksi osaksi miehittämättömiä ja au-
tonomisia suorituskykyjä, kuten drooni- ja maarobottiparvia sekä vaanivia aseita.³⁸
Suomen kaltaisille pienelle valtiolle tekoäly voi olla myös voimasuhteita tasoittava tek-
ijä, koska sen käyttö ei välttämättä vaadi sellaisia lähes loputtomilta tuntuvia resurs-
seja, kuin mitä vain suurvalloilla voi olla. Kirjallisuudessa viitataan sekä Singaporeen
että Israeliin esimerkkinä pienistä valtioista, jotka soveltavat tekoälyä innovatiivisesti
sotilaallisiin tarkoituksiin.³⁹

Tutkijat katsovat tekoälyn voivan tukea maasodankäyntiä parhaiten käyttökohteissa ja
-tapauksissa, joissa luonnostaan käsitellään suuria määriä raakatietoa. Tällaisia ovat
esimerkiksi tiedustelu-, valvonta- ja maalittamistehtävät, tilannetietoisuuden muodos-
taminen ja ylläpito, elektronisen spektrin analyysi ja toimintavaihtoehtojen suunnit-
telu. Tekoälyn käytön taustana nähdään myös sodankäynnin nopeutuva ja yhä inten-
siivisemmäksi käyvä operaatiotempo, joka osaltaan johtuu sensoriteknologioiden ke-
hityksestä ja näistä johtuvasta suojan katoamisesta.⁴⁰ Kiinassa operaatiotempon on
arveltu ohittavan ihmisen kognitiiviset kyvyt ja siksi asejärjestelmille on luovutettava
osa ihmisten päätösvallasta.⁴¹

Venäjä hyväksyi vuonna 2019 kansallisen tekoälystrategian, joka keskittyy tekoälyn si-
viilisovelluksiin.⁴² Tekoälyn keihäänkärkitoimialoiksi strategiassa asetetaan talous, ter-
veydenhuolto, koulutus ja julkinen sektori. Tekoälyn kehittäjille strategia esittää help-
poa pääsyä julkisiin tietokantoihin ja tekoälyn kehittämistä tukevaan muuhun tietoon.

³⁶ OECD *Framework for the Classification of AI systems*. 2022, s. 16–24.

³⁷ Raska, Michael: The sixth RMA wave: Disruption in Military Affairs? *Journal of Strategic Studies*, 44(4), 2021, s. 456–479, doi:10.1080/01402390.2020.1848818.

³⁸ Raska (2021), s. 456–479.

³⁹ Rickli, Jean-Marc & Federico Mantellasi: Artificial Intelligence in Warfare. *The AI Wave in Defence Innovation*. Michael Raska, & Richard A. Bitzinger (eds.). Routledge, Abingdon, Oxon 2023, s. 12–36.

⁴⁰ Rickli & Mantellasi (2023), s. 12–36.

⁴¹ Kania, Elsa B.: Artificial intelligence in China's revolution in military affairs. *Journal of Strategic Studies*, 44(4), 2021, s. 4, doi:10.1080/01402390.2021.1894136.

⁴² Указ Президента Российской Федерации от 10.10.2019 № 490. Официальное опубликование право-
вых актов, 16.3.2024. [http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201910110003], luettu
16.3.2024.

Tietoon pääsyn varmistamisen ehtona on, että tiedot tallennetaan nimenomaan venäläisiin tietokantoihin. Tässä yhteydessä länsimaiset asiantuntijat huomauttavat, että Venäjällä kehittäjillä viitataan ensisijaisesti valtiollisiin toimijoihin siinä missä länsimaissa kehittäjillä tarkoitetaan itsenäisiä ja riippumattomia kehittäjiä.⁴³

Viittauksia tai suoria ohjeita tekoälyn hyödyntämisestä sotilaallisessa viitekehyksessä Venäjän kansallisesta tekoälystrategiasta ei löydy. Ifri:n raportti tosin huomauttaa, että sotilaallisten tarpeiden läsnäolon voi aistia rivien välistä.⁴⁴ Venäjän johto Vladimir Putinia myöten on sittemmin julkisesti korostanut tekoälyn tärkeää roolia Venäjän maailmanpoliittisen aseman, itsenäisyyden ja turvallisuuden turvaamisessa.⁴⁵ Myös sotilaallisia tekoälynäkökulmia on kuultu sekä Venäjän sotilasakatemian että puolustusministeriön taholta. Tekoälyn sotilaallisiksi käyttökohteiksi on mainittu muun muassa päätöksentekojärjestelmät, luonnollisen kielen tunnistus, tietomassojen louhinta ja kuvantunnistusjärjestelmät. Kaikesta puheesta huolimatta venäläisten tekoälysuorituskykyjen julkinen esittely antaa toistaiseksi odottaa itseään.⁴⁶

Venäläistä ajattelua tekoälystä ja sen merkityksestä tulevaisuuden sodankäynnille ja asejärjestelmille valottaa Nato Defense Collegen julkaisema artikkeliarvostelu⁴⁷, joka pureutuu kenraalimajuri evp V. M. Burenokin kirjoitukseen *Military Thought* -lehdessä. Autonomisoituihin järjestelmiin verrattuna Burenok toteaa tekoälyjärjestelmien kiistämättömiksi eduiksi koneoppimisen ja mukautumiskyvyn. Hän myös esittää, että tekoälyä on helpompi soveltaa asejärjestelmiin kuin johtamisjärjestelmiin, koska asejärjestelmien tehtävät ovat rajatumpia ja koska johtamisjärjestelmien käsittelemä tieto on lähes aina puutteellista ja luonteeltaan monimutkaista.⁴⁸ Tekoälyn tärkeimmiksi sovelluskohteiksi Burenok mainitsee ensimmäisenä ääni-, visuaalisiin ja sähkömagneettisen spektrin havaintoihin perustuvat uhkien tunnistus- ja maalittamistehtävät. Toiseksi tärkeäksi tekoälyn sovelluskohteeksi hän näkee autonomisten järjestelmien parveilun ja parveilun hallinnan. Kolmanneksi Burenok mainitsee monimaalivalintojen optimoinnin, jonka tulisi perustua vihollisen joukoista ja aseistuksesta saatuun tiedustelutietoon.⁴⁹

Konkreettiset esimerkit tekoälyyn perustuvista asejärjestelmistä ovat harvassa. Osittain tämä johtuu siitä, että tekoälyn rooli voi helposti jäädä järjestelmissä varsin kapeaksi ja näkymättömäksi. Osittain syynä voi olla valtioiden halu pitää uudet innovaatiot mahdollisimman pitkään vihollisilta piilossa. Kuten aiemmin on todettu, alivoimaisen osapuolen on usein pakko innovoida ja näin on toiminut myös Ukraina kehittämällä ilmatorjuntajärjestelmän Zvook.⁵⁰

Zvook perustuu ääniaaltojen kuunteluun ja se kykenee sekä erottamaan että tunnistamaan matalalla ja keskikorkealla lähestyvät risteilyohjukset, helikopterit, droonit ja

⁴³ Nocetti, Julien: *The Outsider. Russia in the Race for Artificial Intelligence*. Russie.Nei.Reports, Ifri 2020.

⁴⁴ Nocetti (2020).

⁴⁵ Russia needs to mass implement AI in all areas this decade – Putin. *TASS*, 16.3.2024. [<https://tass.com/economy/1541627>], luettu 16.3.2024.

⁴⁶ Bendett, Samuel: Military AI developments in Russia. *The AI Wave in Defence Innovation*. Michael Raska & Richard A. Bitzinger. Routledge, Abingdon, Oxon 2023, s. 181–183.

⁴⁷ Fink, Anya: *Russian Thinking on the Role of AI in Future Warfare*. Russian Studies Series 5/21, Nato Defense College, 2021.

⁴⁸ Fink (2021), s. 3.

⁴⁹ Sama, s. 5–6.

⁵⁰ Hear and Destroy: How Artificial Intelligence Helps Shoot down Cruise Missiles over Ukraine. *Ukrainska Pravda*, 4.2.2024. [<https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2023/03/1/7391493/>], luettu 4.2.2024.

muut ilma-alukset. Järjestelmä on ukrainalaisen startup-yrityksen kehittämä ja se koostuu varta vasten kehitetystä maantieteellisesti hajautettavasta akustisesta kuuntelulaitteistosta sekä varsinaisesta tekoälymallista. Mallin ytimessä on koneoppiva tekoäly, jolle on opetettu laaja kirjo äänimalleja. Alkuperäisen opetusaineiston keruu vaatii satoja tunteja aikaa ja tämän päälle aineisto piti kuunnella ja luokitella käsin. Ilmatorjuntainnovaatio perustuu oivallukseen, jonka mukaan 99,9 % opetusaineiston äänimaailmasta on aikaa, ei niinkään tilaan, sidottuja arkisia ääniä kuten tuulta, ohi ajavia autoja, mylviviä eläimiä, moottorisahoja ja niin edelleen. Vasta jäljelle jäävä 0,1 % äänimalleista kiinnostaa tekoälyä, koska niiden joukosta voidaan hyvällä todennäköisyydellä tunnistaa lähestyvä ilma-ase.⁵¹

Innovaatioilla kohti uutta

Yritysmaailmassa innovaatiot, innovointi ja yrittäjyys ovat erottamattomia käsitteitä. Samalla innovaatiot ovat yritystoiminnan jatkumisen ja laajenemisen ehto. Jos yritys ei innovoi ja uudista tarjoamaansa, kilpailevat yritykset kahmivat ennen pitkää markkinan. Myös kysyntä voi tyrehtyä, jos yrityksen tuotteet ja palvelut lakkaavat vastaamasta asiakkaiden muuttuviin tarpeisiin.

Puhekielessä keksinnöt (engl. *invention*) ja innovaatiot (engl. *innovation*) menevät helposti sekaisin⁵². Arto Lahti kuvaa osuvasti näiden välisen eron. Lahden mukaan keksintö on julkiseksi tuotu idea, kun taas innovaatio on käytäntöön onnistuneesti sovellettu yhden tai useamman idean kokonaisuus.⁵³ Tulevaisuuden kilpailukykyyn näkökulmasta puhekielen keksintö, eli idea, ja innovaatio eroavat merkittävästi toisistaan, koska pelkkää ideaa ei voi patentoida. Sen sijaan innovaation voi, mikäli se edustaa menetelmää, laitetta, tuotetta tai uutta käyttötappaa ja täyttää muut patentin läpimeenon vaadittavat ehdot.⁵⁴

Innovaatioilla on taloustieteessä suora kytkös yritysten menestykseen ja kykyyn ansaita voittoja. Menestyksen ja voittojen saavuttaminen edellyttää, että yritys lanseeraa aika ajoin asiakkaille uudenlaista lisäarvoa tuottavia palveluja ja tuotteita. Innovointi voi tapahtua vaiheittain, kertaheitolla, radikaalien muutospaineiden vallitessa tai vallankumouksellisista lähtökohdista.⁵⁵ Innovaation arvontuotto yritykselle riippuu markkinatilanteesta. Esimerkiksi innovoivat pienyritykset voivat saavuttaa monopolistisia voittoja hajanaisessa markkinassa, josta dominantit toimijat puuttuvat. Vastaavasti keskityneillä markkinoilla suuryritykset ansaitsevat oligopolisia voittoja pelkillä vanhojen tuotteiden parannuksilla.⁵⁶

⁵¹ Hear and Destroy: How Artificial Intelligence Helps Shoot down Cruise Missiles over Ukraine. *Ukrainska Pravda*, 4.2.2024. [<https://www.pravda.com.ua/eng/articles/2023/03/1/7391493/>], luettu 4.2.2024.

⁵² Termien englanninkielisten kirjoitusasujen *invention* (keksintö) ja *innovation* (innovaatio) samankaltaisuus saattaa olla osa syy sekaannukselle suomalaisessa diskurssissa. Toisaalta ero vierasperäisen innovaatio-sanana ja suomen kieleen seipitetyn keksintö-sanana välillä ei ole ilmeinen. Ks. Hakulinen, Lauri: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki 2000, s. 355.

⁵³ Lahti, Arto: *Innovation competition in global markets and Schumpeter's entrepreneur. Technology & science competition determines the positioning of a country or a continent in strategic competition on jobs*. LAP LAMBERT Academic Publishing 2012, s. 1.

⁵⁴ Millaiseen keksintöön voi saada patentin? [<https://www.prh.fi/fi/patentit/patentoinninabc/millaiseenkeksintoon.html>], luettu 24.2.2024.

⁵⁵ Lahti (2012), s. 2.

⁵⁶ Sama, s. 4.

Itävallassa syntynyt taloustieteilijä Joseph Schumpeter (1883–1950) esitti omassa teoriassaan varsinaiseksi arvontuottajaksi yrittäjän, joka toiminnallaan ideoi ja suunnittelee – innovoi – uudet tuotteet ja palvelut. Tässä onnistuakseen yrittäjältä edellytetään kykyä tehdä realistisia oletuksia käytettävissä olevista resursseista ja erityisesti näiden hetkellisestä alikäytöstä.⁵⁷ Schumpeterin ajattelua tukee innovaatioita ja yrittäjyyttä tutkineen professori Peter Druckerin (1909–2005) esille nostama *Being fustest with the mostest*⁵⁸ -strategia⁵⁹, joka kuvaa yrittäjälle tyypillisen pyrkimyksen saavuttaa markkinajohtajuus tai jopa ehdoton valta-asema.⁶⁰

Schumpeterin innovaatioteoriasta on tunnistettavissa kaksi yrityksille tyypillistä innovointimekanismia: luova tuho ja luova kertymä. Luovalla tuholla Schumpeterin teoria viittaa innovaatioiden aikaansaamiin epäjatkuvuuskohtiin, joissa vanhoilta arvon kerrottamiseen käytetyiltä mekanismeilta ja tuotteilta katoaa pohja pois ja joissa uudet innovaatiot saavuttavat vähintäänkin tilapäisen monopoliaseman. Luova kertymä vuorostaan liittyy ylikansallisiin yrityksiin ja näiden aika ajoin protektionistiseen innovaatiotoimintaan, joka tyypillisesti luottaa olemassa oleviin teknologioihin ja näiden nähtävissä oleviin tulevaisuuden suuntaviivoihin.⁶¹

Sotilasorganisaatioissa suorituskykyjen elinkaaren hallinta on perinteisesti mielletty viranomaislähtöiseksi toiminnaksi. Elinkaaren hallinnalle ovat olleet ominaisia tarkasti määritellyt rakenteet, pitkät elinjaksot ja vaiheiden lineaarisuus.⁶² Uusien järjestelmien suunnittelu ja näissä tarvittavien materiaalien toiminnalliset vaatimukset ja käytettävät teknologiat on ollut tapana määrittellä lähinnä sotilaiden itsensä toimesta. Tutkijat kutsuvat tällaista toimintatapaa suljetun innovoinnin malliksi, jossa uudet teknologiat virtaavat valtiosta ulospäin. Vastakohta on avoimen innovoinnin malli, jossa valtio hyödyntää sen kontrollin ulkopuolella olevien innovaatioekosysteemien tuotoksia.⁶³

Avoin innovointi on sotilasorganisaatioille haasteellinen toimintamalli. Se voi hämärtää rajaa tutkimuksen ja tuotekehityksen välillä ja asettaa toiminnot tilapäisesti jopa päällekkäin. Mallissa kehitys ei myöskään mene pelkästään eteenpäin, vaan välillä voidaan joutua pysähtymään paikalleen tai liikkumaan hetkellisesti taaksepäin. Koska mallissa iso osa – etenkin teknisistä – innovaatioista syntyy sotilasorganisaation ulkopuolella, tarvitaan entistä enemmän sotilaiden ja sotiilaalisista toimintatavoista tietämättömien siviilien välistä kanssakäymistä. Zoe Stanley-Lockman osoittaa avoimen innovoinnin onnistumiselle kolme kriteeriä: suhteiden kehittäminen ei-perinteisten toimittajien kanssa, sisäisen luovuuden edistäminen ja iteratiivisen toimintamallin suosiminen joustamattomien hankintamallien sijasta.⁶⁴

⁵⁷ Lahti (2012), s. 13.

⁵⁸ *Being fustest with the mostest*, eli *being first with the most*, oli Pohjois-Amerikan sisällissodassa taistelleen konfederaation, Etelävaltioiden, ratsuväen kenraalin käyttämä strategia.

⁵⁹ Vaikka kirjallisuudessa puhutaan strategiasta, kyse lienee pikemminkin ollut taktiikasta, koska lausahduksen kohteena ja tavoitteena lienevät lähinnä olleet yksittäiset taistelut ja niiden voittaminen.

⁶⁰ Drucker, Peter F.: *Innovation and Entrepreneurship. Practice and Principles*. Heinemann, London 1985.

⁶¹ Lahti (2012), s. 30–35.

⁶² Kosola, Jyri: *Suorituskyvyn elinjakson hallinta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2007, s. 48–68.

⁶³ Power to the People How Open Technological Innovation Is Arming Tomorrow's Terrorists. Record details. EBSCO Discovery Service, 12.3.2024. [https://research-ebSCO-com.mp-envoy.csc.fi/c/psw7tt/search/details/fuwfzdytab?limiters=FT%3AY&q=Power%20to%20the%20People%3A%20How%20Open%20Technological%20Innovation%20Is%20Arming%20Tomorrow%27s%20Terrorists], luettu 12.3.2024.

⁶⁴ Stanley-Lockman, Zoe: From closed to open systems. How the US military services pursue innovation. *Journal of Strategic Studies*, 44(4), 2021, s. 480–514, doi:10.1080/01402390.2021.1917393.

Tarve avoimelle innovoinnille on todennäköisesti erilaista maavoimien eri aselajeissa. Yhtä kaikki, innovointia yhdistävänä tekijänä voivat toimia tietokoneohjelmistot, jotka lähes poikkeuksetta edustavat suorituskykyjen kriittisiä osia. Esimerkiksi modernit viestijärjestelmät, tilannekuvajärjestelmät ja vaikuttavat asejärjestelmät eivät toimisi ilman ohjelmistoja.

Yhdysvaltain maavoimat perusti vuonna 2018 neljän tähden kenraalin johtaman United States Army Futures Command (AFC) -johtoportaan. Johtoporras julkistettiin puolustusstrategian julkistuksen jälkeen ja sen tehtävänä on tutkia ja kokeilla erilaisia suorituskykyjä ja toimintamalleja, joilla Yhdysvaltain maavoimia voidaan modernisoida.⁶⁵ Tätä työtä varten johtoportaan on perustettu muun muassa pienehköjä poikkitieteellisiä tiimejä, joissa konseptisuunnittelijat, teknologia-asiantuntijat ja sotilaat kohtaavat. Tiimeissä on edustajat sekä hankinta-, teknologia- että logistiikkaorganisaatioista tutkimus- ja kokeilutoiminnassa tarvittavien hankintojen sujuvuuden varmistamiseksi.⁶⁶ Tiimit raportoivat suoraan johtoportaan apulaiskomentajille.

Tiimeille asetettuja tavoitteita ovat muun muassa vesiputousmallisista kehitysprojekteista luopumiseen rohkaiseminen ja uusien teknologioiden käyttöönoton edistäminen. Lisäksi tiimit toteuttavat nopeita prototyyppisiä ilman, että näiden pohjaksi kerätään yksityiskohtaisia vaatimuksia. Valmiit prototyyppit toimitetaan suunnitelluille lopukäyttäjille testattavaksi ja näistä kerätään havaintoja, joita hyödynnetään lopullisten, suurissa määrissä hankittavien sotavarusteiden vaatimusmäärittelyä tehtäessä.

AFC:n alaisuuteen on myös perustettu Army AI Task Force⁶⁷, jonka tehtävänä on luoda tekoälyalgoritmeja DevSecOps-viitekehikseen perustuen⁶⁸ sekä johtaa algoritmien jakamista pilvipalvelun kautta.⁶⁹ Kolmas varsin mielenkiintoinen yksikkö on AFC:n alainen ohjelmistolaboratorio, jonka tehtävänä on keskittyä niin sanottuihin vaillinaisiin tietoverkkoihin sopiviin ohjelmistoratkaisuihin. Näihin voidaan lukea Suomen puolustusvoimissakin laajasti tutkitut ja kokeillut arjen johtamisjärjestelmät⁷⁰.

Kiina kansantasavallan ja Kansan vapautusarmeijan lähtökohdat innovoinnille ovat olleet lähellä Schumpeterin ajattelumallia, jossa innovaatioita syntyy olemassa olevia tuotteita ja prosesseja yhdistämällä ja kehittämällä. Näiden mahdollistamiseksi Kiina on viimeisen reilun kahdenkymmenen vuoden aikana kiihdyttänyt länsimaisten kaksikäyttötuotteiden, teknologioiden ja tietotaidon siirtoa manner-Kiinaan.⁷¹

Kiinan innovaatiostrategia on perustunut neljän kohdan niin sanottuun IDAR-malliin (Introduction, Digestion, Absorption, Re-Innovation). Mallin ensimmäinen osa (*introduction*) koskee pääsyä tietolähteisiin, joilla Kiinan kykenee paikkaamaan puolustusteollisuutensa tietopuutteita. Käytännön toimenpiteinä Kiinalla on ollut käytettävissä teknologioiden ja laitteiden maahantuonti, suorat ulkomaiset investoinnit Kiinaan,

⁶⁵ Mattis, Jim: *Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America*. Department of Defense, 1.1.2018. [<https://apps.dtic.mil/sti/citations/AD1045785>].

⁶⁶ Assistant Secretary of Acquisition, Technology and Logistics, vastaa lähinnä Suomen puolustusvoimien Logistiikkalaitosta.

⁶⁷ Yhdysvaltain maavoimien tekoälytyöryhmä.

⁶⁸ Chen, Tao & Haiyan Suo: Design and Practice of Security Architecture via DevSecOps Technology. *2022 IEEE 13th International Conference on Software Engineering and Service Science (ICSESS)*. 2022, s. 310–313, doi:10.1109/ICSESS54813.2022.9930212.

⁶⁹ Stanley-Lockman (2021), s. 480–514.

⁷⁰ Koivula (2017), s. 71–77.

⁷¹ Cheung (2016), s. 732–733.

avoimien lähteiden tiedustelu, yritysvakoilu, ulkomaille sijoitetut kiinalaiset tutkimuskeskukset ja osajavaihdot muiden maiden kanssa.⁷²

Strategian toinen osa (*digestion*) tarkoittaa toimenpiteitä, joilla Kiina on hankkinut ja saattanut kiinalaisten tahojen käyttöön tietoa ja teknologioita, joista nämä jäivät paitsi Kiinan ollessa eristyksissä kansainvälisestä kaupasta 1950–1970-lukujen aikana. Kolmas osa (*absorption*) on kuvastanut käytännön insinööritoimenpiteitä, joilla tiedot voidaan hankkia, esimerkiksi käänteinen suunnittelu, ja toisaalta toimenpiteitä, joilla tiedot ja opit viedään käytäntöön.⁷³

Neljäs ja viimeinen osa ymmärretään uudelleen innovointina (*re-innovation*), joka kiinalaisista lähtökohdista tarkoittaa kehittyntä kopioimista, länsimaisen innovaation tai tuotteen integrointia osaksi olemassa olevia kotimaisia tuotteita ja alkuperäisten tuotteiden uudelleenhyödyntämistä sellaisenaan.⁷⁴

Osaaminen keskiössä

Sotavoimien tarpeet siviiliosaamiselle, siviili-innovaatioille ja siviiliteknologioille kiihtynevät entisestään kuluva vuosikymmenen loppua kohti. Paikallisen ja alueellisen puolustusteollisuuden lisäksi sotavoimien omat reserviläiset ja ei-vakituisessa palveluksessa olevat asepalveluksen suorittaneet henkilöt voivat olla jatkossa merkittävä voimavara. Yhteiskunnan teknistyessä ja muuttuessa yhä läpinäkyvämmäksi on jopa käyty julkista keskustelua siitä, miten kytkeä kansallisen turvallisuuden toimintaan myös henkilöt, joilta siviili- tai asepalvelus on jäänyt tai jää suorittamatta.

Osana Puolustusvoimien digitalisaatio-ohjelmaa suoritettiin vuoden 2023 aikana kokeilu, jossa reserviläisten annettiin itseorganisoitua eräänlaiseksi ”ATK-komppaniaksi” ja jonka ainoana tehtävänä oli toteuttaa tietojärjestelmä helpottamaan tietoteknisten ratkaisujen käyttöönottoa sotaharjoituksissa. Kokeilu tuotti tärkeitä havaintoja siitä, miten pitkälle vapaaehtoisuuteen pohjautuvalla ohjelmistokehitystyöllä voidaan päästä ja miten monimutkaisia kokonaisuuksia se kykenee hallitsemaan. Kokeilun aikana saatiin kokemusta myös sudenkuopista ja rajoista, joihin vapaaehtoistoiminnan hyödyntämisessä voi törmätä.

Myös ammattiarmeijoissa hyödynnetään reserviläisiä. Esimerkiksi Yhdysvaltain maavoimien 75th Innovation Command mahdollistaa teknologiayrityksissä työskentelevien reserviläisten osallistamisen uusien suorituskykyjen konseptointiin, rakentamiseen ja innovointiin.⁷⁵

Parhaillaan sotaa käyvistä maista Ukraina on oivallinen esimerkki siitä, miten yksityiset kansalaiset, reserviläiset, yleishyödylliset yhdistykset ja monet muut tahot ryhtyvät innovoimaan ja kehittämään uusia välineitä sodankäynnin tarpeisiin. On myös merkittävää, että toiminnan lomassa kansalaisten osaaminen etenkin teknologioiden saralla kasvaa.⁷⁶

⁷² Cheung (2016), s. 743–746.

⁷³ Sama, s. 746–749.

⁷⁴ Sama, s. 729.

⁷⁵ Stanley-Lockman (2021), s. 480–514.

⁷⁶ The next Five Years Will Generate a Boom of Ukrainian Tech Talent. *Maddyness UK*, 19.12.2023.

[<https://www.maddyness.com/uk/2023/12/19/the-next-five-years-will-generate-a-boom-of-ukrainian-tech-talent/>], luettu 2.4.2024.

Uhka innovointia yhdistävänä tekijänä

Eri aikakausien tarkastelu maasodankäynnin välineiden näkökulmasta osoittaa uhkan olleen näihin päiviin asti kenties tärkein yhdistävä tekijä, mitä välineiden kehittämiseen tulee. Mitä vaarallisempi ja konkreettisempi uhka on ollut läsnä, sitä voimakkaammin ihmiset ovat kehittäneet sotataittoa ja välineitä sen torjumiseksi. Silti kaikki uhkat eivät ole menneisyydessäkään aina olleet kirkkaita tai niitä on saatettu tulkita virheellisesti.

Kenties konkreettisin maasodankäyntiin ilmestynyt uusi uhka on droonit. Taivaalla kiertelevän drooni on mahdollista havaita mutta sen aikeista, älykkyydestä ja verkotuneisuudesta ei voi olla varma ja siksi sen muodostama uhka on vaikeasti tulkittavissa. Käynnissä olevassa Ukrainan sodassa droonit ovat olleet monen innovaation keskiössä sekä hyökkäyksellisellä että puolustuksellisella saralla.

Automaatio ja tekoäly ovat ponnistaneet yritysmaailman tarpeista yhteiskunnissa asemaan, jossa ne sekä kehittyneinä teknologioina että toimintatapoja ja rakenteita muuttavina tekijöinä ovat paljon vartijoina, kun yhteiskunnat keskenään taistelevat voitoista tieteessä, taiteessa ja taloudessa. Suurvaltojen ja nyt sotaa käyvien maiden innovaatio-toimista päätellen olisi myös vaarallista olettaa, että automaation, tekoälyn ja autonomisten järjestelmien rooli ja merkitys jollain lailla vähenisivät tulevaisuuden sodissa. Päinvastoin.

Kyetäkseen aloitteen tempaamiseen reserviläisarmeijan on oltava jatkuvasti kehittyvä ja ajan hermolla. Tämä tarkoittaa nälkää opetella uutta ja kykyä haastaa vakiintuneita toimintamalleja sopivalla tahdilla. Tulevaisuuden sotilasorganisaatio vetää puoleensa ja osallistaa erikoisosaajia yhteiskunnan eri osa-alueilta riippumatta siitä, ovatko kyseessä olevat henkilöt saaneet aiempaa sotilaallista koulutusta tai ei. Sotilasorganisaation tulee tukea ja kannustaa innovointiin, koska näin toimitaan myös yritysmaailmassa ja vain innovoinnin keinoin luodaan pysyvää kilpailuetua, myös tulevaisuuden vihollisiin nähden.

MERENHERRUUDESTA MERENHALLINTAAN – MERISODAN TEORIAN MUUTOS

Ville Vänskä¹

Merisodan teoria on nykyaikana ylenkatsottu ja väärinymmärretty. Liian monet uskovat teknologian, teknisen osaamisen ja käytännön merimiestaidon ratkaisevan taistelut merellä. Näistä ei varmasti ole haittaa, mutta merisodan teorian ymmärtäminen ohjaa varmimmin tekemään oikeat ratkaisut niin taistelutilanteessa kuin normaaliolojen merivoimaa rakennettaessa. Merisodan syvintä olemusta tuntematon on vastaavasti tuomittu kerta toisensa jälkeen häviämään.²

Teorialla on arvonsa ja asemansa sodankäynnissä. Samoin kuin tieteessä, niin myös sodankäynnissä etsitään ilmiöiden säännönmukaisuuksia, selvitetään käsitteitä ja niiden suhteita toisiinsa sekä luodaan malleja, joilla vaikeasti hahmotettavista ilmiöistä saadaan ymmärrettäviä. Olennainen osa tiedettä on teorianmuodostus. Samoin sotateoreettinen tarkastelu perustuu menneiden sotien ja taisteluiden mallintamiseen ja pilkkomiseen ymmärrettäviksi osiksi. Teorialla on arvoa tapahtumien kuvaamisessa ja selittämisessä, tapahtumien ennakoinnissa ja tapahtumiin vaikuttamisessa.

Teorian ymmärryksen perusteet

Kun sotahistoriaa tarkastellaan teorioiden kautta – esimerkiksi sodankäynnin periaatteiden kautta – antaa tarkastelu paljon arvokkaampaa tietoa kuin pelkkä tapahtumien kuvaaminen. Sotataidon teorian käytön perimmäinen tarkoitus on luonnollisesti auttaa sotien ja taisteluiden voittamisessa. Sotataidon teoria auttaa muodostamaan laajan viitekehyksen käsiteltäville asioille. Asian tarkastelu teoreettisen viitekehyksen kautta tai asian sijoittaminen osaksi teoreettista viitekehystä auttaa hahmottamaan sen helpommin ja löytämään laajasta aiheesta keskeisen sisällön.³

Perustana ymmärtää nykyaikaista merisodankäyntiä on merisodan teorian ja merisodan päämäärien tunteminen. Vaikka ulkoisesti merisodankäynti on muuttunut valtavasti vuosisatojen aikana, ja vaikka merisodankäynnin eri koulukuntien tulkinnat ovat muovanneet merivoimia eri puolilla maailmaa erilaisiksi, on merisodankäynnin taustalla oleva yleinen teoria säilynyt jotakuinkin muuttumattomana. Merisodankäynnin keskeiset periaatteet ovat varsin pysyviä; havaitse, tavoita, tuhoa, hallitse meriyhteyksiä ja kiistä vastustajan merenherruus. Näin on ollut jo antiikin ajoista asti.⁴

¹ Ville Vänskä (s. 1974), komentaja. Palvellut muun muassa merisotaopin pääopettajana Maanpuolustuskorkeakoulussa vuosina 2019–2021. Julkaissut merisodankäyntiä käsittelevät teokset: *Merisota – Historia, teoria ja nykypäivä* (Docendo 2015) ja *Nykyaikainen merisodankäynti* (MPKK 2021).

² Kirjoittajan tiivistys yhdysvaltalaisen merisotateoreetikko Milan Vegon artikkelista: Vego, Milan: On Naval Theory. *Naval War College Review*, 76(3), Art. 6, 2023.

³ Vänskä, Ville: *Nykyaikainen merisodankäynti*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2: Tutkimuslustoja nro 10, Helsinki 2021, s. 1–3.

⁴ Vänskä (2023), s. 1–3.

Merisodan teoria ymmärretään yleisesti niiden tekijöiden yhdistelmäksi, jotka vaikuttavat sodankäyntiin merellä. Merisodan teoria on sodankäynnin teorialle alisteinen ja sen muodostaminen pohjautuu länsimaisen sotateorian isän, preussilaisen Carl von Clausewitzin Napoleonin sodista tekemiin havaintoihin. Tietysti sillä erotuksella, että merisodan fyysinen ympäristö poikkeaa olennaisesti Clausewitzin analysoimasta maasodankäynnistä. Yksinkertaistaen merisodan teorian voidaan tulkita Clausewitzin hengessä muodostuvan merisodan fyysisen ympäristön tekijöistä, merisodan luonteesta, tavasta sotia, käytettävästä teknologiasta, erilaisista organisaatioista, keskinäisistä vaikutussuhteista, päämääristä ja niin edelleen. Osa näistä tekijöistä on varsin muuttumattomia, kuten fyysinen ympäristö. Osa taas on sellaisia tekijöitä, jotka ovat satunnaismuuttujia, kuten sodan kitka, sattuma tai arvaamattomuus. Ja kolmantena ovat tekijät, jotka muuttuvat ja samalla muuttavat merisodan teoriaa. Näistä merisodan historiaa tarkastellen merkittävin on ollut teknologinen kehitys.⁵

Klassinen merisodan teoria

Klassinen merisodan teoria pohjautuu paljolti kahden merisotateoreetikon, yhdysvaltalaisen Alfred Thayer Mahanin (1840–1914) ja brittiläisen Sir Julian Corbettin (1854–1922), kirjoittamiin teoksiin. Näiden kahden suuren merisodan teoreetikon lisäksi löytyy kokonainen kirjo erilaisia koulukuntia. Vaikka Mahanin ja Corbettin teorioita on parjattu aikakautensa tuotteiksi, luovat ne edelleen perustan länsimaiselle merisodan teorialle.⁶

Yhdysvaltalainen meriupseeri A. T. Mahan näki merikuljetukset kansainvälisen kaupankäynnin logistisena ketjuna ja merivoiman (*sea power*⁷) tärkeimmäksi rooliksi tämän ketjun, meriyhteyksien, suojaamisen ja turvaamisen. Tämän tehtävän uskottava täyttämisen edellyttää valtiolta vahvaa laivastoa, ja merenherruuden saavuttamisen kannalta keskeistä oli vastustajan päävoimien lyöminen ratkaisutaistelussa. Ratkaisutaistelussa menestyminen edellytti Mahanin mukaan vahvaa laivastoa, jonka ytimen muodostivat suuret taistelulaivat. Brittiläinen Sir Julian Corbett puolestaan korosti merisodankäynnin yhteyttä maasodankäyntiin ja merivoiman yhteyttä valtioiden ulkopoliittikaan. Pelkistäen näiden kahden teoreetikon ajatukset merisodankäynnistä, on merisota aina joko merenherruuden hankkimista tai merenherruuden kiistämistä.

Vaikka tekniikka ja taktiikka ovat muovanneet merisodankäyntiä vuosisatojen kuluessa, on merisodankäynnin päämäärä pysynyt muuttumattomana. Absoluuttisen merenherruuden illuusio muuttui 1900-luvulla suhteelliseksi merenherruudeksi, jonka mukaan kukaan ei voi saavuttaa täydellistä merenherruutta, vaan se on aina ajallista ja paikallista.⁸

Merenherruus (*command of the sea*) on merkinnyt alun perin meriyhteyksien hallintaa. Tavoitteena on ollut hyödyntää meriyhteyksiä ilman merkittävää toisen osapuolen vastustusta, kiistäen tältä samalla kyvyn meriyhteyksien hyödyntämiseen ja käyttöön. Merisotateoreetikko Sir Julian Corbettin mukaan merisodankäynnin tavoitteen tuli

⁵ Vego (2023).

⁶ Hill, Richard: *War at Sea in the Iron Age*. Cassell & Co, London 2000, s. 90–109.

⁷ *Sea power*, suom. merellinen voima, on laaja-alainen käsite sisältäen talouden, infrastruktuurin ja meritaisteluvoimat.

⁸ Hill (2000), s. 90–109.

aina liittyä joko suoraan tai välillisesti merenherruuden saavuttamiseen ja säilyttämiseen tai merenherruuden kiistämiseen vastustajalta.⁹

Nykyään merenherruuden käsitteen sijasta on alettu käyttää merenhallintaa (*sea control*), mutta perusajatus taustalla on kuitenkin sama. Viime kädessä kyse on aina siitä kuka saa käyttää merta ja kuinka vapaasti. Sekä merenherruudessa että sen kiistämisessä on kysymys merenhallinnasta, jonka taso tai syvyys voi vaihdella. Merenherruuden aste tai syvyys voi vaihdella ehdottomasta tai kiistattomasta rajoitettuun tai kiistettyyn. Merenherruuden ajallinen kesto voi puolestaan olla pysyvää tai väliaikaista. Yhdysvalloissa merenherruuden käsitteelle on annettu viisi eri tasoluokitusta, jotka kuvaavat merenherruuden täydellisyyttä;

Taso 1 – täydellinen merenherruus

Taso 2 – ajallinen ja alueellinen merenherruus

Taso 3 – kiistanalainen merenherruus

Taso 4 – vastustajalla ajallinen ja alueellinen merenherruus

Taso 5 – vastustajalla täydellinen merenherruus.¹⁰

Vapaan merenkäytön estäminen tai merenherruuden kiistäminen (*sea denial*) on nähty merenherruuden vastakohtaksi. Merenherruuden kiistäminen voi olla strateginen tavoite sodan jokaisessa vaiheessa. Merenherruuden kiistäminen on nähty heikomman merivoiman tehtävänä, jolla voidaan menestyksekkäästi estää vahvemman merivoiman toimintaa ja vaikuttaa sen suunnitelmiin. Ajallisesti ja paikallisesti yllätykseen pyrkivällä iskulla voidaan saavuttaa suurin vaikuttavuus. Merenherruuden kiistämällä heikompi osapuoli voi pyrkiä myös turvaamaan omaa merenkäyttöään toiminta-alueella, jolla vahvempi osapuoli omaa merenherruuden. Merisotatoimena merenherruuden kiistäminen on luonteeltaan ajallisesti ja paikallisesti rajoitettua toimintaa eli merioperaatio.¹¹

Yhteisoperaatiot muuttivat merisodan teoriaa

Merenherruus merisodan päämääränä sekä merisodan teoreetikkojen ajatukset muo-vasivat laivastojen ja laajemmin merivoimien kehitystä. Yhdysvallat uskoi oman merisotateoreetikonsa Mahanin kirjoituksiin. Mahanin pääteosten tarkoitus oli saada Yhdysvallat panostamaan vahvan laivaston rakentamiseen. Mahanin kirjoitusten ja osaltaan nopean teollistumisen vaikutuksesta niin Yhdysvallat kuin Iso-Britanniakin päätyivät rakentamaan entistä suurempia, nopeampia sekä tulivoimaisempia alusluokkia. Merisota oli merenherruuden päämäärän osalta varsin yksinkertaista. Se oli materiaalikeskeistä varustautumista, jossa merisotavoiman paremmuuden osalta määrääviä tekijöitä olivat lavettien määrä, niiden nopeus, pääaseiden kantama, havainnointikyky ja havainnointietäisyys sekä tulen nopeus ja tarkkuus. Se, joka iski ensin, kauempaa ja lujemmin, selviytyi taistelusta todennäköisemmin voittajana.¹²

⁹ Vänskä, Ville: *Merisota. Historia, teoria ja nykypäivä*. Docendo, Saarijärvi 2015, s. 61.

¹⁰ Wikström, Kaarle: *Merisodan kuva 2025. Yhdysvaltojen näkemys merisodan kehittämisestä*. Merisotakoulu, 2005, s. 44–48; Speller, Ian: *Understanding Naval Warfare*. Routledge, Oxon 2014, s. 96–97; Vego, Milan: *Naval Classical Thinkers and Operational Art*. The United States Naval War College, Joint Military Operations Department, 2009.

¹¹ Wikström (2005), s. 44–48; Speller (2014), s. 96–97.

¹² Vänskä (2021), s. 1–5.

Toisesta maailmansodasta käynnistynyt ja kohti vuosituhannen vaihdetta kiihtynyt tekninen kehitys kuitenkin muutti perinteisen merisodankäynnin mallia merkittävästi. Teknologian nopea kehitys madalsi puolustushaarojen yhteistoimintaa aiemmin rajoittaneita käytännön esteitä. Ihanteeksi nousivat 1980- ja -90-luvuilla yhteisoperaatiot. Yleistäen yhteisoperaatioilla tarkoitetaan operaatioita, joissa vähintään kahden puolustushaaran suorituskykyjä käytetään koordinoitusti samassa operaatiossa tai sotatoimessa ajallisesti synkronoidusti. Yhteisoperaatio ei ole sotataidon kannalta mitenkään uusi asia, sillä yhteisoperaatiolle tunnusomainen piirre – koordinoida ja käyttää erilaisia joukkoja tarkoituksenmukaisesti yhdisteltyinä – on ollut olemassa yhtä kauan kuin organisoidut sotajoukot.¹³

Vallalla ollut yhteisoperaatioajattelu ohjasi puolustushaarojen kehitystä yhä tiiviimpään yhteistoimintaan niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Eri puolustushaarojen asejärjestelmät pyrittiin suunnittelemaan ja rakentamaan yhteensopiviksi, jonka tarkoituksena oli lisätä tehokkuutta ja säästää kustannuksia. Samalla eri puolustushaarat tulivat entistä riippuvaisemmiksi toistensa tuesta. Yhteisoperaatiot yhdistettynä länsimaita kylmän sodan jälkeen leimanneeseen vaikutuskeskeiseen ajattelutapaan johtivat Yhdysvalloissa laivaston tehtävien ja kokoonpanon ajautumiseen kauaksi merisodan teorian ikaikaisista päämääristä.¹⁴

Laivaston tehtävät muuttuivat valtamerioperaatioista (*blue water*) lähempänä rannikkoa (*brown water*) tapahtuviksi tuki- tai tukeutumistehtäviksi. Laivaston uudisrakennuksista haluttiin entistä monikäyttöisempiä ja yhteisoperointikykyisiä niin puolustushaarojen välillä kuin monikansallisestikin. Alusten tuli olla entistä helpommin muunneltavissa eri tehtäviin ja sotilaallisten tehtävien rinnalle nousivat tasavertaisiksi viranomaisyhteistyö sekä muun yhteiskunnan tukeminen.¹⁵

Yhteisoperaatiot vietiin Yhdysvalloissa niin pitkälle, että puolustushaarat pyrittiin pakkotamaan yhteistoimintaan annetulla virallisella määräyksellä. Tämä Goldwater–Nichols Act vuodelta 1986 ohjasi puolustushaarat kehittämään suorituskykyään yhteistoiminta ja yhteisoperaatiot edellä. Maasodankäynti keskiössä laaditusta yhteisoperaatioiden doktriinista tuli vuosikymmeniksi kaikki kaikessa, kunnes vasta 2010-luvulta lähtien on hiljalleen herätty uudelleen merivoiman alkuperäisen tarkoituksen ja tehtävien tärkeyteen. Merenherruus eli nykyinen merenhallinta ei tosin tarkoita enää puhtaasti merialueiden hallintaa, vaan väljemmin tulkittuna esimerkiksi tilanteen hallintaa tai niin sanotusti *niskan päällä olemista*, jota esimerkiksi Ukraina on menestyksekkäästi toteuttanut Mustallamerellä muilla kuin perinteisillä merisodankäynnin välineillä.¹⁶

Merisodan teorian muutos 2020-luvulla

Sodankäynti on jatkuvassa muutoksessa. Muutoksen nopeus ja sen vaikutus taustalla olevaan merisodan teoriaan vaihtelevat. Suuret teknologiamurrokset, kuten 1800-luvun jälkimmäisen puoliskon voimakas teollistuminen ja sitä seurannut merisodan-

¹³ Joint Chiefs of Staff: *Joint Vision 2010 (JV2010)*. US Government Printing Office, Washington, D.C., July 1996.

¹⁴ Cares, Jeffrey R. & Anthony Cowden: *Fighting the Fleet. Operational Art and Modern Fleet Combat*. Naval Institute Press, USA 2021, s. 2–5; Vänskä (2015), s. 112–116 ja 139–141.

¹⁵ Vänskä (2021), s. 117–121.

¹⁶ Cares & Cowden (2021), s. 2–5.

käynnin niin kutsuttu merisodan koneaika, ovat muuttaneet merisodankäyntiä huomattavasti. Samoin kuin lentoaseen ja sukellusveneen tuleminen erottamattomaksi osaksi merisotaa. Tekninen kehitys ja uudenlaiset välineet ovat mahdollistaneet uudenlaisen taistelutavan ja taktiikan. Olkoonkin ettei sodankäynnin taktinen kehitys ole aina pysynyt teknisen kehityksen mukana. Muutoksen tunnistaminen ja siihen mukautuminen ovat edellytys menestykselle sodankäynnissä. Usein muutoksen tunnistaminen vaatii pitkän aikaperspektiivin, mutta seuraavasta merisodankäynnin murroksesta on jo viitteitä nähtävissä.¹⁷

Suurin muutos merisodan teoriassa viime vuosina on tapahtunut teknologiassa ja siirtymisessä symmetriasta enemmän epäsymmetriaan. Teknologian osalta näkyvin muutos on ollut miehittämättömyyden tuleminen kiinteäksi osaksi sodankäyntiä nopeammin kuin mitä oli ennustettu. Ukrainan sodassa esimerkiksi lennokkeja on käytetty molemmiin puolin menestyksekkäästi ja näkyvästi niin maa- kuin merisodankäynnissä. Ukrainan onnistuneet iskut miehittämättömin venein (*USV, Unmanned Surface Vessel*) ovat samankaltainen merisodankäynnin murros kuin panssarilaivojen esiinmarssi Yhdysvaltain sisällissodassa, miina-aseen ensiesiintyminen Krimin sodassa tai torpedoaseen ensimmäiset historialliset merivoitot Kiinan–Japanin sodassa.¹⁸

Miehittämättömiä järjestelmiä kehittävät ja ottavat kilvan käyttöön nyt niin eri valtioiden merivoimat kuin myös erilaiset terroristiset ja kapinalliset järjestöt. Tässä kehityksessä on syytä olla mukana, vaikka tuskin miehittämättömät järjestelmät tulevat syrjäyttämään mitään toista merisodan asetta, kuten ei tehnyt lentokonekaan. Uudella aseella kun on aina tapana saada rinnalleen tehokas vasta-ase.¹⁹

Toinen merkittävä muutostekijä on sodankäynnin symmetrisyyden ja epäsymmetrisyyden suhteessa. Totutun symmetrisen sodankäynnin rinnalle on Ukrainan sodassa ja esimerkiksi Punaisenmeren huthikapinallisten siviilimerenkulkua vastaan suorittamissa iskuissa noussut epäsymmetrisyys²⁰. Epäsymmetriaa esiintyy yleensä aina silloin, kun konfliktin toinen osapuoli on teknologisesti ylivoimainen.

Ukrainan sodassa epäsymmetrisyys on näkynyt muun muassa ukrainalaisten innovatiivisten merisodankäynnin välineiden käyttönä. Ukrainalaisten lennokeilla ja miehittämättömillä pinta-aluksilla suorittamat sissi-iskut ovat pakottaneet perinteisen symmetriset merisodankäynnin periaatteiden mukaan rakennetun Venäjän Mustanmeren laivaston tukeutumaan yhä kauemmas varsinaiselta operaatioalueelta. Epäsymmetriaa Mustanmeren merisotaan on tuonut myös venäläisten piittaamattomuus symmetrian

¹⁷ Vänskä (2021), s. 117–121.

¹⁸ Vänskä (2015), s. 154–155; Vänskä (2021), s. 120.

¹⁹ Ozberk, Tayfun: Analysis: Ukraine Strikes With Kamikaze USVs – Russian Bases Are Not Safe Anymore. *Naval News*, 30.10.2022. [<https://www.navalnews.com/naval-news/2022/10/analysis-ukraine-strikes-with-kamikaze-usvs-russian-bases-are-not-safe-anymore/>], luettu 17.2.2024; Shandra, Alya: Better than Moskva: four things to know about Ukraine’s drone attack on Russian Fleet in Sevastopol. *Euromaidan Press*. [<https://euromaidanpress.com/2022/11/01/ukrainian-drone-attack-on-russias-fleet-in-sevastopol-no-less-significant-than-zmiinyi-island-liberation-expert/>], luettu 17.2.2024.

²⁰ Holmes, James R.: Houthi Rebels Cry Havoc! And Let Slip the Drones of War. *Proceedings*, 148(12)/1,438. [<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2024/february/houthi-rebels-cry-havoc-and-let-slip-drones-war>], luettu 17.2.2024

perustana olevista sodan oikeussäännöistä ja kansainvälisistä laeista. Venäjä on toistuvasti iskenyt Mustanmeren siviilimerenkulkua vastaan julistamatta kansainvälisen lain mukaista merisaartoa.²¹

Suomelle ja suomalaisille merisodan teorian muutos on ja tulee olemaan vieläkin suurempi. Vuosisadan ajan olimme todennäköiseen vastustajaan nähden aina alivoimainen osapuoli, joka pyrki rakentamaan meripuolustustaan tavoitteena kyky ajalliseen ja paikalliseen merenherruuden kiistämiseen. Rakenteilla oleva Itämeren altaan tehokain alusluokka ja liittyminen maailman vahvimpaan puolustusliittoon vuonna 2023 ovat sellaisia muutostekijöitä, joiden on pakko muokata myös suomalaista merisotateoreettista ajattelua. Muutokset edellyttävät poisoppimista vanhasta puolueettomuuden valvonnasta ja kuoreen käpertymisestä. Tulee todennäköisesti kestämään vuosia, ellei jopa vuosikymmeniä omaksua Suomessa täydelliseen merenherruuteen pyrkimisen ajatusmalli ja toimintatavat osana liittokuntaa.

²¹ Sutton, H. I.: USVs at Work in the Black Sea. Artikkelin Yhdysvaltain laivastoakatemian lehdessä *Proceedings*, 148(12)/1,438. [<https://www.usni.org/magazines/proceedings/2022/december/usvs-work-black-sea>], luettu 17.2.2024; Vänskä (2021), s. 120.

GHOST OF KYIV JA ILMAHERRUUDEN HANKKIMISEN VAIKEUS – SODAN USVAA VENÄJÄN–UKRAINAN SODAN ILMASOTATOIMISSA

Jussi Pajunen¹

Pian Venäjän laajamittaisen sotilaallisen hyökkäyksen käynnistyttyä Ukrainaan helmikuussa 2022 Ukrainan ilmavoimat alkoi viestimään taitavasta ja urheasta hävittäjä-ässästä, Ghost of Kyiv’istä, ”Kiovan aaveesta”, joka oli pudottanut jopa 40 Venäjän ilmavoimien lentokonetta. Ukrainan ilmavoimat kuitenkin myönsi muutaman kuukauden sodankäynnin jälkeen, että Ghost of Kyiv oli tarkoituksellisesti rakennettu myytti. Ukrainalaiset kertoivat tämän myyttisen hävittäjä-ässän kuvanneen Kiovaa puolustaneen ja MiG-29-hävittäjillä operoineen 40. Lentoprikaatin (40th Tactical Aviation Brigade) kaikkia sankarillisia hävittäjälentäjiä. Ghost of Kyiv oli informaatiovaikuttamisen ja epävarmuuden synnyttämisen tarpeisiin muodostettu tarina.²

Tämä artikkeli ei syvenny *Ghost of Kyiv* -myytin kaikkiin yksityiskohtiin, vaan se tarkastelee ilmasodankäyntiä Venäjän–Ukrainan sodassa helmikuusta 2022 eteenpäin. Artikkelit puretuu nykyajan ilmasodankäynnin luonteeseen ja ilmasodasta saatuihin oppeihin. Artikkelit sovittaa myös yhteen *Ghost of Kyiv* -myytin ja ilmasodankäynnin vaiheiden välistä ajallista ja sisällöllistä yhteyttä.

Venäläinen aseellisen taistelun luonne ja ukrainalaisten puolustusvalmistelut

Venäläisissä aseellisen taistelun luonnetta hahmotelleissa korkeatasoisissa sotilasamatillisissa julkaisuissa korostettiin 2010-luvulla sitä, että sotilaallinen operaatio käynnistyy yleensä vähintään useita päiviä kestäväällä ilma- ja avaruusoperaatiolla. Laajemmin tulkittuna aseellisen taistelun nähtiin jakautuvan alku- ja loppuvaiheeseen, joista alkuvaiheen keskeisenä sisältönä oli nimenomaan mittava ilma- ja avaruusoperaatio. Operaation alkuvaiheen ajallinen kesto saattoi olla kuukauden luokkaa riippuen puolustavan valtion asevoimien taistelukyvyistä ja yhteiskunnan kestävyyydestä. Alkuvaihe

¹ Jussi Pajunen (s. 1983), yleisesikuntamajuri, operaatiotaidon ja taktiikan apulaissotilasprofessori sekä ilmasotataidon historian dosentti Maanpuolustuskorkeakoulussa. Hän on väitellyt Maanpuolustuskorkeakoulussa vuonna 2017: *Ilmatähtystyspalveluksesta alueelliseen ilmapuolustukseen – Suomen ilmapuolustuksen kehittäminen 1930–1942*. Pajunen on laatinut useita tutkimuksia ja artikkeleita erityisesti ilmasodankäynnistä ja suomalaisesta sotataidosta.

² Ks. esim. How Ukraine’s ‘Ghost of Kyiv’ legendary pilot was born. *BBC*, 2022. [<https://www.bbc.com/news/world-europe-61285833>], luettu 23.2.2024; Ukraine acknowledges that the ‘Ghost of Kyiv’ is a myth. *New York Times*, 2022. [<https://www.nytimes.com/2022/05/01/world/europe/ghost-kyiv-ukraine-myth.html>], luettu 23.2.2024. Tässä artikkelissa ei käsitellä laajemmin Venäjän ilma- ja avaruusvoimien (VKS) kokonaisuutta. Artikkelit keskittyy VKS:n yhtenä toimintona oleviin ilmavoimiin, eikä käsitelly kata avaruusvoimien ja ilmapuolustusvoimien toimintaa. Artikkelissa käytetään termiä Venäjän ilmavoimat eri sodan osapuolien erottamiseksi toisistaan.

sisälsi ilmavoimien laaja-alaisen ja systemaattisen käytön kohdevaltion koko syvyydessä ja kaikissa operaatiosuunnissa.³

Alkuvaiheen ilma- ja avaruusoperaation päämääränä oli saavuttaa vähintään ilmaherruus (*Air Superiority*) strategisen operaation onnistumisen takaamiseksi. Tavoitetilana oli suotuisissa olosuhteissa ilmaylivoiman (*Air Supremacy*) saavuttaminen, mikä tarkoitti tässä tapauksessa ilmanhallinnan tasoa, missä hyökkäävä Venäjän ilmavoimat pystyi käyttämään koko operaatioalueen ilmatilaa puolustajan ollessa kykenemätön tehokkaasti häiritsemään lentotoimintaa ilma-aluksilla tai ilmatorjunnalla.⁴

Muita aseellisen taistelun luonnetta määrittäviä keskeisiä tekijöitä olivat operaatioiden ja taisteluiden nopeus ja niiden suuri liikkuvuus. Venäjän kehittämät pysyvän valmiuden joukot vastasivat tähän nopeuden vaatimukseen, eikä aseellisen taistelun enää nähty edellyttävän varsinaista liikekannallepanoa. Mobilisaatiokykyä tärkeämpi tekijä oli laadukkaasti varustettujen ja hyvin koulutettujen pysyvän valmiuden joukkojen strateginen liikkuvuus. Strateginen liikkuvuus loi edellytykset keskitettyä pysyvän valmiuden joukot osaksi puolustushaarojen välisiä joukkoryhmittymiä, jotka toimivat sotilaspiirien johdossa. Maaoperaatioiden kiivaan tempon vuoksi operatiivisia taukoja ei nähty välttämättömänä osana operaatioiden suunnittelua, ja päämäärien kiivastahaisen tavoittelun vuoksi maaoperaatiot arvioitiin luonteeltaan suurina ja suorina yhteenottoja vältteleviksi. Tämä kaikki korosti sekä kaukovaikuttamisen että perinteisemmän ilmavoimien maaoperaatioille tarjoaman tuen tarvetta: ilmavoimien käyttö on luonteeltaan nopeasti keskitettävää ja liikkuvaa. Aseellinen taistelu nähtiin käytävän kaikissa ulottuvuuksissa, ja avaruus- ja ilmatiedustelu oli integroitava saumattomasti maatiedustelun kanssa operaatioiden mahdollistamiseksi.⁵

Venäjän sotilaspiirien johdossa – osana neljää strategista joukkoryhmittymää – Ukrainan vastaiseen operaatioon valmistautuivat osallistumaan sotilaspiirien ilma- ja ilmapuolustusarmeijat⁶. Venäjän ilmavoimat keskitti laajamittaista sotaa edeltävän monipolvisen joukkojen keskittämisen vaiheen aikana yhteensä noin 350 taistelulentokoneen voiman Ukrainaa vastaan valmistellun hyökkäysoperaation tueksi. Näitä hävittäjä- ja rynnäkkökoneita valmistautuivat tukemaan muun muassa A50M-ilmaohjus- ja taistelunjohtokoneet, kuljetuskoneet, pommituskoneet ja erityyppiset helikopterit.⁷

Ukrainan ilmavoimilla oli ennen laajamittaisen sodan käynnistymistä käytettävissä puolustuksellisiin vastailmaoperaatioihin (*Defensive Counter Air Operation, DCA*) noin 50 MiG-29-ilmaherruushävittäjää ja noin 30 Su-27-ilmaherruushävittäjää. Tämän lisäksi Ukrainan ilmavoimilla oli ilmasta-maahan-tehtäviä varten käytössään Su-24-rin-

³ Viitaniemi, Jukka & Santeri Kytöneva: *Venäjän hyökkäys Ukrainaan vuonna 2022. Käsiteanalyttinen tapaustutkimus maaoperaatioiden toteutuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2023a, s. 32; Viitaniemi, Jukka & Santeri Kytöneva: *Venäjän hyökkäys Ukrainaan vuonna 2022. Aseellisen taistelun luonne*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2023b, s. 8–12.

⁴ Viitaniemi & Kytöneva (2023b), s. 10–12; *Doctrine Advisory: Control of the Air*. Air University, United States Air Force, 2017. [https://www.doctrine.af.mil/Portals/61/documents/doctrine_updates/du_17_01.pdf?ver=2017-09-17-113839-373], luettu 23.2.2024; Franco, Rafael Ichaso: Russian Air Force's Performance in Ukraine. *The Journal of the JAPCC*, Edition 35, The Joint Air Power Competence Center (JAPCC), Kalkar 2023, s. 48.

⁵ Viitaniemi & Kytöneva (2023b), s. 10–12; Franco (2023), s. 47–48.

⁶ Viitaniemi & Kytöneva (2023a), s. 29.

⁷ Bronk, Justin; Nick Reynolds & Jack Watling: *The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence*. Royal United Services Institute (RUSI), London 2022, s. 6. Tässä raportissa ei keskitytä tarkemmin taistelu-, monitoimi- ja kuljetushelikopterien käyttöön maaoperaatioiden tukena, vaikka helikoptereilla on ollut oma tärkeä osansa Venäjän–Ukrainan sodassa.

tamapommittajia ja Su-25-lähitulitukikoneita. Ukrainan ilmavoimat lensi neuvostoliittolais- ja venäläisperäisellä lentokonekalustolla, mutta siltä puuttuivat Venäjällä viimeisinä vuosikymmeninä kehitetyt hävittäjätyypit, vaikka hävittäjäkalustoa oli modernisoitu kiihtyvällä tahdilla vuodesta 2014 alkaen.⁸

Ukrainan ilmavoimat oli ennen laajamittaisen sodan käynnistymistä hajauttanut ja valmistautunut hajauttamaan ilma-aluksiaan päälentokentiltä pienemmille operatiivisille lentopaikoille. Ukrainan ilmavoimat oli varautunut ensi-iskusta ja sodan alkuvaiheesta selviytymiseen myös lentokoneiden kunnossapidon ja täydennysten erillisjärjestelyillä hajautettujen lentopaikkojen kenttäolosuhteissa sekä kouluttanut henkilöstön kunnossapitoon ja vaurioituneiden lentokoneiden korjaamiseen kenttäolosuhteissa. Ukrainan ilmavoimat oli valmistautunut toteuttamaan puolustuksellisia vastailmaoperaatioita alivoimaisessa asetelmassa sekä kiistämään Venäjän ilmavoimien ilmaherruuden laajamittaisen sodan tapauksessa. Tämä tarkoitti ennen kaikkea tutuissa maastoissa ja olosuhteissa tapahtunutta lentoharjoittelua erittäin matalilla lentokorkeuksilla ilmavalvonta- ja hävittäjäutkien sekä vastustajan ilmatorjuntajärjestelmien ulottumattomissa. Ukraina oli myös vuosien mittaan kouluttanut laajan hävittäjäohjaajareservin, jonka vuoksi lentorunkojen vähäisyys oli huomattavasti suurempi haaste kuin pilottien määrä.⁹

Ukrainalaisten ilmatorjunta rakentui Ukrainan ilmavoimien keskipitkän ja pitkän kantaman ilmatorjunnasta sekä Ukrainan maavoimien lyhyen kantaman ilmatorjunnasta. Ukrainan ilmavoimien käytössä oli lähinnä neuvostoliittolais- ja venäläistaustaisia SA-11 *Buk*-, SA-10 *Grumble*- ja SA-12 *Gladiator* -ilmatorjuntaohjusjärjestelmiä. Ukrainan maavoimilla oli käytössään muun muassa SA-8 *Osa* -ilmatorjuntaohjusjärjestelmiä. Ukrainalaisten ilmatorjunta oli varsin monipuolinen ja -kerroksinen, mutta ilmatorjuntajoukoilta puuttuivat lentojoukkojen tapaan ajanmukaisimmat järjestelmät: ukrainalaiset olivat myös ilmatorjunnan suorituskykyvertailussa määrällisesti ja laadullisesti alivoimaisia venäläisiin nähden.¹⁰

Alkuvaiheen lyhyt ilmaoperaatio ja taistelu ilmaherruudesta

Venäjän laajamittainen hyökkäysoperaatio Ukrainaan käynnistyi 24.2.2022 muutamien tuntien mittaisella tuli-iskulla, jonka aikana venäläiset vaikuttivat ballistisilla ohjuksilla ja risteilyohjuksilla Ukrainan ilmapuolustuksen kohteisiin, Ukrainan asevoimien muihin kohteisiin ja Ukrainan yhteiskunnan muihin kriittiseksi arvioituihin kohteisiin. Tuli-iskun aikana Venäjä ampui ympäri Ukrainaa sadoissa luettavan määrän ohjuksia. Ohjuksia laukaistiin Venäjän ilmavoimien pommituskoneiden lisäksi merivoimien aluksilta ja maasijoitteisilla ballististen ohjusten järjestelmillä. Ensimmäisten sotapäi-

⁸ Zabrodskyi, Mykhaylo; Jack Watling, Oleksandr Danylyuk & Nick Reynolds: *Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022*. Royal United Services Institute (RUSI), London 2022, s. 20–21.

⁹ Zabrodskyi et al. (2022), s. 21.

¹⁰ Bronk, Justin: *Russian Combat Air Strengths and Limitations: Lessons from Ukraine*. CNA, New York 2023, s. 2. Tässä raportissa kaikkiin käsittelyyn nouseviin ilmatorjuntajärjestelmiin viitataan yhtenäisesti niiden NATO-luokituksen mukaisilla numeroilla ja nimillä.

vien aikana iskun kohteina olleita kiinteitä ilmapuolustuksen kohteita oli yli sata: kohteita olivat muun muassa ilmavalvonnan tutkajärjestelmät, lentotukikohdat ja suorituskykyisimmät ilmatorjuntajärjestelmät.¹¹

Venäjän asevoimat tuki ja täydensi ilmavoimiensa kineettistä vaikuttamista monipuolisilla elektronisen vaikuttamisen keinoilla, jotka osoittautuivat sodan alkupäivinä tehokkaiksi Ukrainan ilmapuolustusta ja ohjusilmatorjunnan järjestelmiä vastaan. Venäläisten tuli-isku ja ilmaoperaatio sisälsivät selvästi havaittavat ilmatorjunnan lamauttamisoperaation (*Supression of Enemy Air Defence, SEAD*) piirteet. Venäjän arvioidaan pystyneen sodan ensimmäisinä päivinä vaikuttamaan tarkasti yli kolmeen neljästä Ukrainan ilmapuolustuksen kannalta keskeisestä toimipaikasta.¹²

Venäläisten kiinteäsiipisillä ilma-aluksilla toimeenpanema ilmaoperaatio käynnistyi sodan ensimmäisenä päivänä heti Ukrainan ilmatorjunnan kantaman ulkopuolelta laukaistavilla ohjuksilla (*Standoff Missiles*) tehtyjen iskujen jälkeen. Venäläiset täydensivät SEAD-operaatiotaan ja vaikuttamista muihin keskeisiin kohteisiin muun muassa Su-34-rintamapommittajien iskuilla, joiden aikana iskuosastot tunkeutuivat monitoimi- ja ilmaherruushävittäjien tukemana jopa 300 kilometrin syvyyteen Ukrainan ilmatilassa. Valtaosa iskuista toteutettiin yksittäisillä rintamapommittajilla yksittäisiä etukäteen valittuja kohteita vastaan. Kohteiden tiedustelu oli toteutettu muun muassa Su-24MR-tiedusteluhävittäjillä. Vaikka Venäjän ilmavoimat käytti kyvykkäimpiä rintamapommittajiaan, valtaosa aseistuksesta oli keskikorkeuksilta – noin 4 000 metristä – pudotettavia ohjaamattomia pommeja. Vain alle neljäsosa yksittäisiin kohteisiin tehdyistä iskuista toteutettiin kahden koneen parilla tai sitä suuremmalla iskuosastolla.¹³ Venäjä toteutti systemaattisen hyökkäyksellisen vastailmaoperaation (*Offensive Counter Air Operation, OCA*) Ukrainan ilmapuolustuksen tuhoamiseksi ja lamauttamiseksi¹⁴.

Venäläiset eivät kuitenkaan arvioineet tarvitsevansa hyökkäykseen sen enempää pitkää alkuvaiheen ilmaoperaatiota kuin merkittäviä reservejäkään. Venäläisten operaatioajatus nojasi nopeuteen ja ukrainalaisjoukkojen harhauttamiseen pysymään Itä-Ukrainassa pääkaupunkia Kiovaa ympäröivien seutujen sijaan. Venäläiset käynnistivätkin maahyökkäyksen kaikista neljän strategisen joukkoryhmittymän suunnasta vain joitakin tunteja kestäneen tuli-iskun ja ilmaoperaation jälkeen.¹⁵

Ensimmäisinä hyökkäysoperaation päivinä Venäjän ilmavoimat lensi aktiivisesti kiinteäsiipisillä ilma-aluksilla ja jatkoi tehokkaita iskuja Ukrainan ilmavoimia ja ilmapuolustusta vastaan. Venäjän ilmavoimat pystyikin päiviä kestäneellä SEAD-ilmaoperaatiollaan lamauttamaan pääosan Ukrainan ilmatorjunnasta, ja monet toimintakuntoon jääneistä Ukrainan ilmatorjuntajärjestelmän osista olivat ryhmittymässä ensimmäisten sotapäivien aikana uudelleen väistääkseen Venäjän tuli-iskua.¹⁶

¹¹ Mäkitalo, Janne: Sodan usvaa kaukaa ja kovaa – nykyaikaisen kaukovaikuttamisen asettamat haasteet yhteiskunnalle. *Sodan usvaa. Sodankäynti muutoksessa*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Joensuu 2022, s. 113 ja 120–124; Bronk (2022), s. 8; Bronk (2023), s. 3–4.

¹² Bronk (2023), s. 3–4; Bronk (2022), s. 7.

¹³ Bronk (2023), s. 5; Bronk (2022), s. 8.

¹⁴ Bronk (2022), s. 6.

¹⁵ Viitaniemi & Kytöneva (2023a), s. 29; Toveri, Pekka: Kokemuksia, havaintoja ja oppeja Ukrainan sodan ilmatorjunnasta puolin ja toisin. *Ilmatorjunta 1/2024*, Ilmatorjuntayhdistys, Kerava 2024, s. 38.

¹⁶ Zabrodskyi et al. (2022), 1–10 ja 64; Viitaniemi & Kytöneva (2023a), s. 29; Franco (2023), s. 48–50; Toveri (2024), s. 38.

Venäjä pystyi sodan ensimmäisten päivien aikana monitoimihävittäjien lentotoiminnalla (*Combat Air Patrol, CAP*) turvaamaan ilmavoimiensa toimintavapautta. Monitoimihävittäjät lensivät korkealla noin 8 000–10 000 metrissä, mikä mahdollisti johtamisjärjestelmän tukemana ohjusten laukaisut edullisissa ilmataistelutilanteissa. Venäjän ilmavoimien modernit Su-34-rintamapommittajat sekä Su-35S- ja Su-30SM-monitoimihävittäjät lensivät sodan alussa yhteensä noin 140 lentosuoritusta päivässä. Lentokorkeudet vaihtelivat 4 000–10 000 metrin välillä. Monitoimihävittäjät pystyivät ilmaisteluissa iskemään menestyksellisesti ukrainalaisia rintamapommittajia ja lähitulitukikoneita vastaan sekä iskemään maakohteisiin säteilyyn hakeutuvilla ohjuksilla ukrainalaisten ilmatorjuntajärjestelmiä vastaan.¹⁷

Ukrainan hävittäjätorjunta pyrki sodan ensimmäisten päivien aikana torjumaan venäläisten ilmahyökkäykset, ja Ukrainan ilmavoimat pystyi tuottamaan tappioita Venäjän ilmavoimille. Ukrainan ilmapuolustus nojasi ensimmäisen sotaviikon aikana hyvin voimakkaasti hävittäjien puolustusellisiin ilmaoperaatioihin, koska ilmatorjunta oli vielä toipumassa ja ryhmittymässä uudelleen Venäjän ilmavoimien kineettisistä ja elektronisen vaikuttamisen iskuista. Samalla Ukrainan ilmavoimat kärsi itse tuntevia hävittäjä tappioita, mitkä selittyivät monelta osin lentokaluston määrällisestä ja laadullisesta alivoimasta.¹⁸

Ukrainalaisten hävittäjäkaluston laadullinen alivoima tarkoitti käytännössä sitä, että valtaosassa tapauksia venäläishävittäjät pystyivät havaitsemaan ukrainalaishävittäjät sensoreillaan niitä suuremmilta etäisyyksiltä, laukaistamaan ilmataisteluohjukset niitä etäämmältä ja käyttämään niitä tehokkaampia väistö- ja vastatoimia laukaistuja ohjuksia vastaan. Venäläisten monitoimihävittäjät pystyivät ampumaan ilmataisteluohjuskensa tarvittaessa yli 100 kilometrin etäisyyksiltä. Omasuojan kannalta venäläishävittäjien etuna olivat aktiivisesti hakeutuvat ilmataisteluohjukset, kun ukrainalaishävittäjät joutuivat sitoutumaan ampumatilanteisiin pidemmäksi aikaa niiden puoliaktiivisten ilmataisteluohjusten vuoksi. Venäläisten monitoimihävittäjissä oli pidemmän kantaman ja kehittyneemmän omasuojan lisäksi paremmat kyvykkyydet havaita vastustajan hävittäjät ylhäältä alaspäin katsoen ja laukaista ohjukset korkealta matalammille lentokorkeuksille.¹⁹

Maahanlaskujoukkojen käyttö on olennainen osa venäläistä ilma- ja hyökkäyssodankäyntiä, ja operatiiviset ja taktiset maahanlaskut lukeutuivat venäläisten operaatio-suunnitelmaan – hyökkäysoperaation nopeisiin ensivaiheisiin – myös Venäjän–Ukrainan sodassa. Tässä artikkelissa ei kuitenkaan keskitytä lähemmin venäläisten maahanlaskujen toteutustapoihin tai ukrainalaisten onnistuneisiin toimiin operatiivisen maahanlaskun torjumiseksi, sillä muiden muassa valtiotieteiden kandidaatti Joonas Koivunen on käsitellyt taistelua Hostomelin lentokentästä Maanpuolustuskorkeakoulun julkaisusarjaan sisältyvässä artikkelissaan vuodelta 2022.²⁰

¹⁷ Bronk (2023), s. 6; Bronk (2022), s. 7–9.

¹⁸ Toveri (2024), s. 39; Bronk (2022), s. 7.

¹⁹ Zabrodskyi et. al. (2022), s. 20–21; Bronk (2022), s. 9–10. Yli 100 kilometrin päästä ammuttujen ilmataisteluohjusten osumatodennäköisyys on ollut pieni suuren lentoajan ja vastustajan väistötoimien vuoksi. Kaukaa ammutut ilmataisteluohjukset ovat kuitenkin luoneet uhkaa ja pakottaneet ukrainalaislentäjät arvioimaan puolustusellisten ilmaoperaatioiden riskitasoja.

²⁰ Koivunen, Joonas: Sodankäynnin symmetriasta ja epäsymmetriasta sotilastiedustelun ja strategisen päätöksenteon suhteessa – polttopisteessä taistelu Hostomelin lentokentästä. *Epätavallisen tavallista – symmetrisen ja epäsymmetrisen sodankäynnin subteesta*. Marko Palokangas & Antti Paronen (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2022, passim.

Pitkä ilmasota

Ensimmäisten sotaviikkojen jälkeen ilmeni, että Venäjän ilmavoimat ei pystynyt hankkimaan ilmaherruutta ukrainalaisjoukkojen hallitsemassa ilmatilassa. Venäjän ilmavoimat kärsi sodan ensimmäisinä aktiivisina lentopäivinä ja ensimmäisten viikkojen aikana huomattavia lentokonetappioita. Ensimmäisten viikkojen jälkeen Venäjän ilmavoimat ei ole kuin harvoin pyrkinyt tunkeutumaan puolustajan hallitsemaan ilmatilaan – ei edes matalilla lentokorkeuksilla. Venäjän ilmavoimat on joutunut lentämään varoen myös rintaman läheisyydessä, koska Ukraina on pystynyt kiistämään ilmaherruuden ja ilmatilan vapaan käytön laajalla alueella. Ukrainan ilmatorjunta pystyikin verrattain nopeasti toipumaan sen ensimmäisinä sotapäivinä kärsimistä tappioista ja saamaan toimintavalmiiksi sodan alussa ensi-iskua väistämässä olleet ilmatorjuntajärjestelmät. Ukrainan ilmatorjunta lamautui ainoastaan hetkellisesti ja silloinkin vain osittain.²¹

Venäläisten ilmatorjunta muuttui yhtä lailla organisoidummaksi ja tehokkaammaksi pian liikkuvien sotatoimien pysähtyttyä. Tämä loi voimakkaan ilmatorjuntauhkan Ukrainan ilmavoimien lentäjille, sillä venäläisten ilmatorjunta on ulottuvaa, liikkuvaa ja monikerroksista.²²

Ukrainan liikkuva ilmatorjunta on sodan alun jälkeen pystynyt tuottamaan huomattavia tappioita venäläisille ilma-aluksille ja täten kiistämään ilmatilan vapaan käytön Venäjän ilmavoimilta. Erityisen tehokkaita ovat olleet ketterästi liikkuvat, yllättävästi ryhmitetyt ja vahvan tulenantokyvyn omaavat SA-11 *Buk* -ilmatorjuntaohjusjärjestelmät. Venäjän ilmavoimat on joutunut turvautumaan Ukrainan ilmatorjunnan kantaman ulkopuolelta käytettäviin *Standoff*-asejärjestelmiin tai ottamaan suuria riskejä maahyökkäystä tukeakseen. Sen enempään ilmaherruuden hankkimiseen ei ole myöskään pystynyt alivoimainen Ukrainan ilmavoimat. Venäjän ilmavoimat on osoittanut hallitsevansa maarintamien päällä ja venäläisjoukkojen selustassa olevaa ilmatilaa, mistä johtuen Ukrainan ilmavoimat on kärsinyt tappioita yrittäessään tunkeutua venäläisjoukkojen hallitsemana ilmatilaan.²³ Venäjän hallitsemassa ilmatilassa lentävät ilma-alukset muodostavat niin ikään voimakkaan uhkan – *Force in Being* – ukrainalaisten hyökkäyksellisille maaoperaatioille²⁴.

Venäjän ilmavoimat on käyttänyt sodan pitkittyessä pääosin ohjaamattomia pommi- ja rakettiaseita etukäteen tiedusteltuja maaleja vastaan. Asejärjestelmät on pyritty laukaamaan oman rintamalinjan takaa aina kun se on ollut mahdollista. Ilmatorjunnan kantaman ulkopuolelta käytettäviä *Standoff*-ohjuksia ja säteilyyn hakeutuva ohjuksia Venäjän ilmavoimat on laukaissut pääosin moderneimmilla ilma-aluksillaan, kuten Su-34 rintamapommittajilla ja Su-35S-monitoimihävittäjillä. Venäjän ilmavoimat on lentänyt ilmaherruushävittäjillään pääosin yli 10 000 metrin korkeudessa omalla alueellaan, ja niiden lentoaikoja on rajoittanut vähäinen ilmatankkauskapasiteetti ja ilmatankkauskykyjen keskittäminen strategisten pommituskoneiden tarpeisiin.²⁵

²¹ Bronk (2022), s. 1–2, 17–18 ja 20–24; Bronk (2023), s. 7; Toveri, Pekka: Venäjän operaatiot. *Suomen Sotilaan Ukraina*. Suomen Mies, Helsinki 2023, s. 12; Franco (2023), s. 48–50.

²² Bronk (2022), s. 11–12.

²³ Franco (2023), s. 50; Bronk (2022), s. 1–2, 13–14 ja 20–24; Toveri (2024), s. 39.

²⁴ Watling, Jack & Nick Reynolds: *Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine*. Royal United Services Institute (RUSI), London 2023, s. iii.

²⁵ Toveri (2024), s. 39; Bronk (2022), s. 17–19.

Ballistiset ohjukset, risteilyohjukset ja monenlaiset lennokit ovat olleet erityisen merkittävässä asemassa venäläisten ilmooperaatioissa sodan alkuvaiheen jälkeen, koska lentokoneet eivät ole pystyneet tunkeutumaan ukrainalaisjoukkojen hallitsemaan ilma-tilaan²⁶. Ukrainan pitkän kantaman ja keskipitkän kantaman ilmatorjunnan lisäksi ukrainalaisten liikkuvat ilmatorjuntajärjestelmät ovat pystyneet torjumaan huomattavan osan venäläisten lennokeista ja risteilyohjuksista. Ukrainan kerroksellinen ilmatorjunta ja ilmapuolustuksen johtamisjärjestelmä ovat luoneet perustan sille, että kyvykkäimmän ohjusilmatorjunnan vastuulle on voitu jakaa nopeimmat maalityypit, ja hitaampia maalityyppejä on ollut mahdollista torjua samanaikaisesti muilla ilmatorjuntajärjestelmillä.²⁷

Venäjä on sodan pitkittyessä joutunut ryhmittämään pommituskoneitaan kauemmas sotanäyttämöistä. Tämän taustalla ovat lännen Ukrainalle toimittamien yhä kauemmas kantavien asejärjestelmien kaukovaikuttamisen uhka ja ennen kaikkea jatkuvasti kehittyvät miehittämättömät ilma-alukset: lennokkiuhka. Venäjä siirsi merkittävän osan strategisista pommituskoneistaan muun muassa Muurmanskin eteläpuolella sijaitsevaan Olenjan lentotukikohtaan. Venäjän ilmavoimat on joutunut käyttämään yhä varovaisemmin myös A50M-ilmaohjelmointi- ja taistelunjohtokoneita niiden kärsittyä tappioita ilmatorjuntatulesta.²⁸

Venäjän ilmasodankäynnin haasteena on ollut kyvykkäimpien asejärjestelmien riittävyys ja modernien ilma-alusten rajallinen määrä. Tämä on johtanut ohjusiskujen ajalliseen ja maantieteelliseen rajoittamiseen, ohjusiskujen tauottamiseen, iäkkäämpien ilmatorjuntaohjusten toissijaiseen käyttöön risteilyohjusten tai ballististen ohjusten tapaan, halvempien miehittämättömien ilma-alusten käytön korostumiseen, uusimpien ilma-alusten vähäriskeiseen käyttötapaan ja neuvostoliittolaisten lentopommien muuttamiseen liitopommeiksi. Kaikkia näitä toimia yhdistää pyrkimys siihen, että ukrainalaisten kohteisiin olisi mahdollista iskeä *Standoff*-aseilla tunkeutumatta Ukrainan hallitsemaan ilma-tilaan. Venäjän sopeutuminen ilmasodankäynnin realiteetteihin ja ilmasodankäynnin epävarmuustekijöihin osoittaa myös sen, että sotatalouteen ja lähes ehtymättömiin arsenaaleihin nojaavat venäläiset pystyvät tuottamaan määrällisesti paljon aseita, mutta korkean teknologian osaamisen ja komponenttien puutteet vaikeuttavat moderneimpien asejärjestelmien kehittämistä.²⁹

Yhteenveto – ilmasodankäynnin oppeja Venäjän–Ukrainan sodasta

Venäläisen aseellisen taistelun ominaispiirteiden valossa maahyökkäystä edeltänyt ilmooperaatio jäi erittäin lyhyeksi ja rajoitetuksi, vaikka Ukrainan maaperällä vaikutettiin satoihin eri kohteisiin. Venäjä jatkoi hyökkäyksellistä vastailmooperaatiotaan maahyökkäyksen käynnistyttyä, ja samanaikaisesti ilmavoimien tehtävänä oli maahyökkäyksen tukeminen. Ilmasodankäynnin selvä murrosvaihe ajoittui kuitenkin jo maalisi-

²⁶ *Russian War against Ukraine. Lessons Learned Curriculum Guide*. NATO Headquarters, Brussels 2023, s. 84–85; Toveri (2024), s. 39; Franco (2023), s. 50.

²⁷ Rauanheimo, Tuomas: Ilmatorjunnan riskinotto. *Ilmatorjunta 1/2024*, Ilmatorjuntayhdistys, Kerava 2024, s. 43; Bronk (2022), s. 14.

²⁸ Bronk (2022), s. 12–13; Paljastavat satelliittikuvat: Venäjä toi runsaasti raskaita pommikoneita lähelle Suomea. *Ilta-Sanomat*, 2023. [<https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000009777803.html>], luettu 11.4.2024.

²⁹ Russia's new guided bomb inflicts devastation and heavy casualties on the front lines. *CNN*, 2024. [<https://edition.cnn.com/2024/03/10/europe/russian-guided-bomb-ukraine-frontline-intl/index.html>], luettu 11.4.2024.

kuun alkupäiviin 2022, jolloin Venäjän ilmavoimat menetti kykynsä tunkeutua Ukrainan hallitsemaan ilmatilaan. Lentäminen kyseisellä alueella oli mahdollista vain hyvin matalilla lentokorkeuksilla, pimeydessä tai erittäin suurella korkeiden tappioiden riskillä. Venäjä ei pystynyt lamauttamaan Ukrainan liikkuvaa ilmatorjuntaa, eikä sen ilmavoimat kyennyt hankkimaan sotänäyttämöllä ilmaherruutta saatikka ilmaylivoi-
maa.³⁰

Syyrian sodassa nähdyt venäläisten ohjautuvien ja ohjaamattomien asejärjestelmien tarkat iskut eivät ole mahdollisia Ukrainan kiistetyssä ilmatilassa. Ohjautuvien asejärjestelmien suhteellinen osuus on niin ikään pienentynyt huomattavasti Venäjän–Ukrainan sodan mittakaavan vuoksi, vaikka Syyriassakin valtaosa ilmasta pudotetuista aseista oli ohjaamattomia.³¹

Vaikka Ukrainassa nähty kulutusota on monelta osin suosinut vahvan sotateollisuuden omaavaa Venäjää, ilmasodankäynnissä voimasuhteet ovat muuttuneet ukrainalaisille edullisemmiksi. Länsimaiden materiaalituki ilmapuolustuksen saralla on kaventanut laadullista voimasuhde-eroa, ja Venäjän rajoitettu kyky tuottaa moderneja ilma-aluksia ja ohjuksia on kulutus ja tappiot huomioiden pienentänyt määrällistä eroa voimasuhteissa. Venäläiset pystyivät sodan alussa vähentämään hetkellisesti tappioitaan ja jatkamaan aktiivista lentotoimintaa ajoittamalla suoritukset pimeään vuorokaudenaikaan. Sodan pitkittyessä pimeys ei kuitenkaan ole enää tuonut suojaa, sillä ukrainalaisjoukot ovat saaneet ajanmukaisempia ilmatorjuntajärjestelmiä ja yleiskäyttöisiä pimeänäkölaitteita käyttöönsä.³²

Ukrainan sota on havainnollistanut, että miehittämättömät lentolaitteet ovat olennainen osa eri toimintaympäristöjen taistelutoimintoja. Varustautumisessa on korostunut eritasoisten sotilas- tai siviilikäyttöön suunniteltujen lennokkien laajamittainen hyödyntäminen. Sodan edetessä yhä tärkeämmäksi tekijäksi on noussut useamman eritasoisen ja eri tarkoitukseen kehitetyn lennokin yhteiskäyttö. Tällä tavoin pystytään kattavasti valvomaan taistelutilaa, joustavasti osoittamaan maaleja ja tarkasti iskemään paikannettuihin maaleihin hyvän kustannus- ja hyötysuhteen järjestelmillä.³³

Venäjän–Ukrainan sota on osoittanut edellisvuosikymmenillä ja edellisvuosisadalla käytyjen sotien tapaan sen, että laajat maaoperaatiot ovat hyvin alttiita vastustajan vaikuttamiselle ilman oman ilmakomponentin saavuttamaa ilmaherruutta³⁴. Ilmasodankäynti Venäjän–Ukrainan sodassa on osoittanut hajautetun tukeutumisen tärkeyden erityisesti puolustuksellisissa vastailmaoperaatioissa. Hajautetusti tukeutuva ilmavoima on vaikea tuhota tai edes lamauttaa pitkäkestoisesti. Hajautettu ryhmitys voi aiheuttaa ilmaoperaatioille tiettyjä aikaviiveitä etenkin sodan alussa, mutta voiman jatkuvuus luo alivoimaiselle osapuolelle edellytykset vastustajan ilmaherruuden kiistämiseksi.³⁵

Vaikka *Ghost of Kyiv* oli myytti, se ilmensi Venäjän–Ukrainan sodan alkuvaiheen luonnetta; alivoimainen Ukrainan ilmavoimat pyrki kiistämään Venäjän ilmavoimien ilmaherruuden ja tuottamaan Venäjän ilmavoimille tappioita, kun Ukrainan ilmatorjunta

³⁰ Bronk (2022), s. 15–19.

³¹ Bronk (2023), s. 12 ja 15–16.

³² Bronk (2023), s. 19; Bronk (2022), s. 15 ja 18.

³³ Zabrodskyi et al. (2022), s. 57–58.

³⁴ Franco (2023), s. 50.

³⁵ Niskanen, Inka: Vuosi ilmasotaa Ukrainassa. *Suomen Sotilaan Ukraina*. Suomen Mies, Helsinki 2023, s. 85; Zabrodskyi et al. (2022), s. 21.

oli hetkellisesti lamautettu Venäjän SEAD-operaatioilla. Tämä loi osaltaan pohjaa sille, että Venäjä ei onnistunut toteuttamaan ilmapuolustuksen tuhoamisoperaatiota (*Destruction of Enemy Air Defence*, DEAD) eikä Ukrainan ilmapuolustusta lamautettu kokonaisuudessaan eikä kovin pitkäkestoisesti.³⁶

Ukrainalaiset rakensivat *Ghost of Kyiv* -myytin informaatiovaikuttamisen keinoksi, eivät pelkästään vahvistaakseen ukrainalaisten taistelutahtoa, vaan myös kasvattaakseen ilmasodankäynnin epävarmuustekijöitä, eli sodan usvaa, venäläisen sotilasjohdon sekä venäläisten ilmaoperaatioiden suunnittelijoiden ja lentäjien keskuudessa. Tämä täydensi niitä Venäjän kohtaamia ilmasodankäynnin epävarmuustekijöitä, joita ukrainalaiset pystyivät aiheuttamaan muun muassa hävittäjien rohkeilla puolustuksellisilla ilmaoperaatioilla ja liikkuvien ilmatorjuntajärjestelmien aktiivisella käytöllä.

³⁶ Bronk (2022), s. 20.

ISRAELIN JA IRANIN VÄLISEN KILPAILUN OPPITUNNIT – LAAJA-ALAISEN VAIKUTTAMISEN OMAKSUMINEN OSAKSI ISRAELIN PUOLUSTUSVOIMIEN STRATEGIAA 2000-LUVULLA

Tony Lappi-Seppälä-Sánchez¹

Israelin ulko- ja turvallisuuspoliittinen tilanne on muuttunut radikaalisti 2000-luvun aikana. Israel ja Iran ovat käyneet kilpailua salassa viimeisten vuosikymmenien aikana yhä intensiivisemmin. Kyseinen kilpailu tai konflikti on osa laajempaa konfliktia Lähi-idässä, jota on kutsuttu harmaan alueen kilpailuksi tai uudeksi alueelliseksi kylmäksi sodaksi². Sen päätekijöinä voidaan laajemmalti nähdä yhdellä puolella Iranin sekä muutamien valtioiden ja useampien ei-valtiollisten toimijoiden muodostama blokki. Toisella puolella on Saudi-Arabian johtama ryhmittymä, joiden kanssa Israel on osittain onnistunut lähentymään viimeisten vuosien aikana. Pääasiassa nämä kaksi geopoliittista blokkia kilpailevat kiivaasti Lähi-idän alueellisesta hegemoniasta³.

Israelin tapauksessa tarkoituksena on ulkoisten sekä sisäisten uhkakuvien minimoiminen. Koska Israel on alkujaan perustettu juutalaisvaltioksi ja sen alueella olevan palestiinalaisväestön asema on yhä ratkaisematta, on valtiolla pitkä historia alueen muslimienemmistöisten maiden vihollisena. Tämän vuoksi pehmeän vallan projisointi lähi-alueen valtioihin on ollut erittäin vaikeaa. Siksi maan geopoliittinen strategia on perustunut useimmiten lähivaltioiden hallintojen kanssa limittyviin turvallisuusintresseihin, joiden avulla on pystytty sopimaan erilaisia löyhiä strategisia kumppanuuksia yhteisiltä turvallisuusuhkilta suojautumisen nimissä. Yhteen nivoutuvat uhkakuvat ja niiden hyödyntäminen ”viholliseni vihollinen on ystäväni” -periaatteella on saanut osittaista vastakaikua, ja Israel on ulkopoliittisesti lähentynyt usean aiemmin sille vihamielisen valtion kanssa⁴.

Valtiona Iran on ollut merkittävimpiä uhkia Israelille, kuten monelle muullekin Lähi-idän valtiolle sen jälkeen, kun Iranin vuoden 1979 vallankumous muutti maan valtionjohdon ideologian kohti fundamentalistista šiiislamilaisuutta. Israelin erityislaatuinen geopoliittinen tilanne ja historiallisesti useasti konkretisoituneet turvallisuusuhkat ovat vaatineet omanlaista turvallisuusstrategiaa ja jatkuvaa turvallisuuspoliittista koikeilua, jonka päätepisteeksi on toistaiseksi muodostunut matalamman intensiteetin

¹ Kirjoittaja (s. 1993) on maailmanpolitiikan maisteri ja poliittisen historian kandidaatti, jonka erityisalaa ovat pienemmät alueelliset kilpailut ja konfliktit Etelä-Amerikassa ja Lähi-idässä. Kirjoittaja oli vuoden 2022 aikana korkeakouluharjoittelussa Suomen Tel Avivin puolustusasiamiestoimistossa.

² Steinberg, Guido: Hamas, Israel, and the “Cold War” in the Gulf. *Internationale Politik Quarterly*, 18.10.2023. [<https://ip-quarterly.com/en/hamas-israel-and-cold-war-gulf>], luettu 15.2.2023.

³ Ks. Iran and Saudi Arabia Battle for Supremacy in the Middle East. *World Politics Review*, 1.8.2023. [<https://www.worldpoliticsreview.com/israel-iran-saudi-arabia-battle-for-supremacy-in-the-middle-east/>], luettu 23.5.2023; How has the Saudi-Iran divide affected the Middle East? *Al Jazeera*, 7.4.2023.

[https://www.aljazeera.com/news/2023/4/7/how-has-the-saudi-iran-divide-affected-the-middle-east], luettu 23.8.2023

⁴ Israel on onnistunut jo aikaisemmin kehittämään yhteistä puolustuspolitiikkaa useiden entisten vihollismaiden kuten Jordanian ja Egyptin kanssa. Geopoliittisen strategian viime vuosien liennytys kristallisoitui Yhdysvaltojen edistämässä ns. Abraham-sopimuksissa Israelin, Yhdistyneiden arabiemiirikuntien ja Bahrainin välillä.

hybridivaikuttaminen, pelotevaikutuksen ylläpitäminen ja rajoitetun skaalan kineettiset iskut. Erityisesti tällä vuosituhanella Israelin puolustusvoimien strategia on kokenut useita suunnanmuutoksia, jotka ovat tämän kirjoitelman aiheena.

Noin kahdenkymmenen vuoden ajan Israelin sotilasstrateginen ja laajempi turvallisuuspoliittinen käänös on ollut huomattava aikaisempaan nähden. Lähi-idän nopeassa tahdissa muuttunut turvallisuusarkkitehtuuri, Iranin kasvava vaikutusvalta Israelin lähialueilla sekä näiden kahden valtion harmaalla alueella käymä kilpailu ovat pakkaneet Israelin muuttamaan turvallisuuspolitiikkansa toimintatapoja ja kulttuuria. Israel ja sen puolustusvoimat on onnistunut omaksumaan tämän osaksi toimintaansa ja laajempia linjauksiaan kohti jatkuvamman, mutta matalamman intensiteetin sotilaallista pelotevaikutusta ja voimankäyttöä sekä harmaan alueen toiminnan soveltamista. Samalla Israel on joutunut suojautumaan siihen vihamielisesti suhtautuvien toimijoiden alettua hyödyntää laaja-alaista keinovalikoimaa omassa toiminnassaan.

Tätä ajattelutavan muutosta ja sen käytännön vaikutuksia voi käyttää esimerkkinä valitun turvallisuusstrategian tehokkuudesta, tai vaihtoehtoisesti tehottomuudesta. Tämän tekstin tarkoituksena on käsitellä tiiviisti Iranin ja sen kumppanien käymän intensiivisen hybridivaikuttamisen ja harmaan alueen kampanjan vaikutuksia Israelin puolustuspolitiikkaan erityisesti Israelin puolustusvoimien muuttuneiden doktriinien kautta. Tarkastelun kohteena ovat aiheen tutkimuskirjallisuus ja Israelin puolustuspolitiikassa vaikuttaneiden yksilöiden julkaisemat kirjoitukset. Tarkoituksena ei ole harkita osapuolien suorittamien operaatioiden tai laajemman strategian legitimitettä tai niihin liittyviä, ymmärrettävästi avoimia moraalisia kysymyksiä.

Teksti perustuu julkisiin lähteisiin, mutta siinä on yritetty ottaa huomioon aiheen julkisuudelta salassa pidettävä luonne. Israelissa, Iranissa ja Lähi-idässä laajemmalti käytetyt laillisuuden harmaalla alueella sijaitsevat epäortodoksiset toimintatavat yritetään pitää perusolemukseltaan mahdollisimman salaisina. Tämä merkitsee sitä, että iso osa vaikuttamisoperaatioista ja niiden yrityksistä jää pimentoon.

Laaja-alainen vaikuttaminen, hybridisodankäynti ja harmaa alue

Suomalaisessa turvallisuustutkimuksessa on käyty keskustelua niin sanotusta laaja-alaisesta vaikuttamisesta vuoden 2021 valtioneuvoston puolustusselonteon julkaisemisen jälkeen ja erityisesti Venäjän hyökättyä Ukrainaan helmikuussa 2022. Laaja-alainen vaikuttaminen pitää sisällään hybridivaikuttamisen, mutta kattaa myös avoimen sotilaallisen voimankäytön osapuolten välillä. Käsitteessä yhdistyvät ei-sotilaallinen hybridivaikuttaminen, painostus ja sotilaalliset keinot, tai niiden uhka. Käsitteen tarkoittama toiminta saattaa olla usein pitkäkestoista ja sen tavoitteena on kohteen, useimmiten valtion tai yhteiskunnan, laaja-alainen puolustuskyvyn heikentäminen sekä voimavarojen kuluttaminen.⁵

Kansainvälisessä kontekstissa hybridiuhkien tutkija Frank G. Hoffman kutsuu tätä vastaavaa ideaa, missä yhdistellään sodan ja rauhan välisen jatkumon kaikkia toimintamuotoja viholliseen vaikuttamiseksi, täyden spektrin lähestymistavaksi (*full spectrum approach*). Tämä termi kuvastaa erityisesti Venäjän käyttämiä keinoja tällä vuosituhan-

⁵ *Valtioneuvoston puolustusselonteko*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:78, Helsinki 2021, s. 17.

nella. Termin voidaan nähdä vastaavan suomen kielen termiä ”laaja-alainen vaikuttaminen” ja samoin kuten suomen kielessä, yhtenä osa-alueena tämän sateenvarjotermin alla ovat hybridisodankäynti ja harmaan alueen toiminta.⁶

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa tätä sodan ja rauhan jatkumon välillä sijaitsevan osan keinovalikoimaa kutsutaan usein joko harmaan alueen toiminnaksi (*grey zone*) tai hybridisodankäynniksi. Näitä kahta termiä käytetään usein epäjohdonmukaisesti, vaihtelevasti sekä joskus toistensa synonyymeinä riippuen käyttäjästä ja kontekstista. Joskus ne taas määritelmällisesti erotellaan toisistaan. Hoffmanin mukaan molemmat termit yrittävät kuvastaa monitulkintaista, aggressiivista poliittista ja sotilaallista toimintaa, joka jää varsinaisen sodan kynnyksen alapuolelle. Naton ja Yhdysvaltain hallinnon määritelmät hybridisodankäynnistä poikkeavat toisistaan siten, että ensimmäinen kattaa yhdistelmän sotilaallisia ja ei-sotilaallisia toimintatapoja, jotka ovat suunnitelmallisia. Yhdysvalloissa hybridisodankäynnin perinteinen määritelmä taas on ollut suppeampi ja vastaa enemmän yleistä kansainvälistä käsitystä harmaan alueen toiminnasta. Harmaan alueen toiminnan puolestaan on perinteisesti nähty hyödyntävän vähemmän väkivaltaisia keinoja viholliseen vaikuttamiseksi.⁷ Määritelmästä ja kontekstista riippumatta laaja-alaiseen vaikuttamiseen, harmaan alueen toimintaan ja hybridisodankäyntiin liittyy usein toiminnan epäsymmetrisyys ja attribuution vaikeus. Attribuutiolla tarkoitetaan hybridisodankäynnin kontekstissa syyllisen varmaa tunnistamista.

Kansainvälisessä tutkimuksessa Iranin ja sen sijaistoimijoiden toimintaa onkin usein ollut tapana tarkastella niiden käyttämien harmaan alueen strategioiden tai hybridiuhkien kautta.⁸ Suomen kielen termistöä käyttäen laaja-alaisen vaikuttamisen avulla. Siksi puhuttaessa laaja-alaisesta vaikuttamisesta Iranin ja Israelin välinen kilpailu sopii hyvin akateemisen tarkastelun kohteeksi. Maiden ja niiden sijaistoimijoiden välinen varjosodankäynti on ollut verrattain jatkuvaa useamman vuosikymmenen ajan, ja eskalaation riski on ollut jatkuvasti korkea. Tätä osoittavat jo käytännössä useat Israelin, Hamasin ja Hizbollahin väliset täysimittaisiksi aseellisiksi konflikteiksi yltyneet tapahtumasarjat.

Iranin tavoitteena geopoliittisen tilanteen muutos

Ennen Iranin vuoden 1979 islamilaista vallankumousta maa oli yksi Israelin lähimmistä alueellisista turvallisuuskumppaneista. Vallankumouksen jälkeen valtiot ajautuivat hitaasti vuosikymmeniä kestäväan harmaan alueen kilpailuun, joka jatkuu edelleen.⁹

⁶ Hoffman, Frank G.: Examining Complex Forms of Conflict: Gray Zone and Hybrid Challenges. *PRISM*, 7(4), 2018, s. 30–47.

⁷ Hoffman (2018), s. 30–47.

⁸ Ks. Eisenstadt, Michael: Iran’s Gray Zone Strategy. *PRISM*, 9(2), 2021, s. 76–97; Matlaga, Michael: Case Study: Israel’s Competition with Iran, 1991–2015. *By Other Means Part II: Adapting to Compete in the Gray Zone*. Kathleen Hicks & Melissa Dalton (eds.). CSIS Reports, Center for Strategic & International Studies, Washington, DC 2019, s. 72–76 [https://www.csis.org/analysis/other-means-part-ii-adapting-compete-gray-zone], luettu 2.3.2024; Parsi, Rouzbeh: Iran’s hybrid warfare capabilities. *Hybrid Warfare. Security and Asymmetric Conflict in International Relations*. Mikael Weissmann, Niklas Nilsson, Björn Palmertz & Per Thunholm (eds.). I.B. TAURIS, London 2021, s. 232–239.

⁹ Matlaga (2019), s. 72.

Vielä 1990-luvulla valtiot eivät nähneet toisiaan toistensa merkittävimpinä uhkina Saddam Husseinin Irakin molemmille valtioille muodostaman uhkan vuoksi. Israelin tiedusteluyhteisö ja puolustusvoimat alkoivat kuitenkin huolestua Iranin pitkän kantaman ohjusten kehitysohjelmasta sekä aluillaan olleesta ydinohjelmasta. Yhteisen vihollisen poistuminen kuvasta Yhdysvaltojen syöstyä Saddam Husseinin vallasta 2003, nämä valtiot siirtyivät toistensa turvallisuusuhkakuvien kärkeen. Israelin Palestiinanrauhanprosessin epäonnistuminen ja kiihtynyt väkivalta alueen ei-valtiollisten toimijoiden kanssa, sekä Iranin tuki näille toimijoille, syvensivät maiden välistä kuilua entisestään.¹⁰

Israelilaisesta näkökulmasta Iran näyttäytyy radikaalina ja vallankumouksellisena toimijana, joka tavoittelee alueellista hegemoniaa. Käyttäen Israelin vastaisia asenteita hyväkseen, Iran yrittää havitella muslimimaailman johtajuutta.¹¹ Israelin ulkoministeriön vuonna 2009 laatiman strateginen arvion mukaan Iranin hegemonian tavoittelu on alueen suurin strateginen haaste. Arvion mukaan Iranin uhkakuvat koostuivat neljästä pääelementistä: teologis-ideologiset päämäärät, ydinaseprojekti, terrorismin tukeminen ja maan yritykset sabotoida alueen pragmaattisempia arabihallintoja.¹²

Iranilaisesta näkökulmasta tilanne näyttäytyy kuitenkin erilaisena. Vaikka Irania pidetään vallankumouksellisena valtiona, pyrkii maa sisäisesti säilyttämään vallitsevan tilan. Hallinto on keskittynyt enemmän omaan selviytymiseensä kuin islamilaisen vallankumouksen viemiseen ulospäin. Vallankumouksesta on jo yli neljäkymmentä vuotta, ja vaikka hallinto painottaa edelleen uskonnollista ja vallankumouksellista retoriikkaa, on iranilainen yhteiskunta monella tapaa jatkanut eteenpäin. Ulkopuolelta käsin vaikuttaa siltä, että Iran yrittää muokata ja sabotoida kansainvälistä järjestystä tavoitellessaan omaa etua, mutta Teheranissa valtion nähdään olevan vihollisten piirittämä. Erityisesti Yhdysvaltojen vaikutusvalta lähialueilla näyttäytyy sille eksistentiaalisena uhkana, eivätkä nämä huolet ole lientyneet, vaikka Iranin kyky vaikuttaa lähialueeseensa on kasvanut merkittävästi viime vuosikymmenien aikana. Iranilaisessa akatemiassa kotimaan toimintaa onkin kuvattu defensiivisen realismin koulukunnan kautta.¹³

Vallankumouksen jälkeen Iran oli vieraannuttanut lähes jokaisen suurvallan ja potentiaalisen alueellisen liittolaisen. Tämä vaikeutti huomattavasti materiaalihankintoja ja poliittisen tuen saamista. Kokemukset perinteisestä sodankäynnistä Irakin–Iranin sodassa 1980–1988 ja havainnot Irakin epäonnistuneesta puolustuksesta kahdessa sodassa Yhdysvaltoja vastaan vuosina 1991 ja 2003 aiheuttivat Iranin strategisessa ajattelutavassa muutoksia. Maan johdon päätelmissä vihollismieliset toimijat täytyy pysäyttää jo Iranin rajojen ulkopuolella. Ottaen huomioon maan rajalliset resurssit tämä puolestaan tarkoitti, että Iranin täytyi yhdessä alueellisten kumppaneidensa kanssa kehittää asymmetrisiä kykyjä, jotka eivät rajoittuneet perinteiseen sodankäyntiin.

Tämä ajattelutapa kristallisoitui strategiaksi, jota Ruotsin ulkopoliittisen instituutin tutkija Rouzbeh Parsi kutsuu puolustussodankäynnin mosaiikkilähestymistavaksi. Puolustus ei tukeudu nykysodankäynnille tyypilliseen tapaan ilma- ja merivoimien iskukykyyn, vaan keskittyy sen sijaan hajautettuun, monikerroksiseen ja pieniskaalaiseen

¹⁰ Kaye, Dalia Dassa; Alireza Nader & Parisa Roshan: *Israel and Iran. A Dangerous Rivalry*. RAND Corporation, Santa Monica, CA 2011, s. 17–25.

¹¹ Kaye et al. (2011), s. 17–25.

¹² Etzion, Eran: The Ministry of Foreign Affairs Situation Assessment for 2008–2009. *Strategic Assessment*, 12(1), 2009, s. 52–53.

¹³ Parsi (2021), s. 233.

sodankäyntiin. Tätä puolestaan tuetaan modernilla hybridisodankäynnillä ja poliittisilla päämäärillä, jotka ulottuvat myös varsinaisen puolustettavan alueen ulkopuolelle. Syyrian ja Irakin sisällissotien avulla 2010-luvun aikana tämä puolustuksellinen mosaikkidoktriini on myös onnistuttu kääntämään paikallisten toimijoiden avulla yhä hyökkäävämmäksi strategiaksi.¹⁴

Operatiivisella tasolla toiminta on toteutettu niin, että perinteisestä aseellisesta sodankäynnistä ja puolustuksesta vastaavat Iranin asevoimat eli *Artesh*. Valtion säännöllisistä asevoimista erillään on uskonnollis-ideologinen Iranin vallankumouskaarti, joka toimii osittain limittäin säännöllisten asevoimien kanssa. Vallankumouskaartilla on myös omat meri- ja ilmavoimat. Lisäksi kaartiin kuuluu puolisolitaallinen, hätätilanteessa liikekannallepantava kansanarmeija *Basij* ja erikoistoimintaan keskittyneet Quds-joukot. Jerusalemin (arabiaksi *al-Quds*) mukaan nimetyissä Quds-joukoissa yhdistyvät tyypillisen läntisen puolustusorganisaatiorakenteen erikoisoperaatioiden esikunta ja tiedusteluyhteisö saman katon alle. Sen vastuulla ovat kybertoiminta, tiedustelu, ulkomaanoperaatiot, epäkonventionaalinen sodankäynti ja muu harmaan alueen vaikuttaminen.¹⁵

Lisäksi vallankumouskaarti ja Quds-joukot ovat 2009 ja 2010 Israelin ja Yhdysvaltojen tekemien kyberiskujen jälkeen kehittäneet omaa kyberosaamistaan. Quds on tiedettävästi toimeenpannut palvelunestohyökkäyksiä muun muassa Yhdysvaltojen pankkijärjestelmiin, asevoimien internetpalveluihin sekä tunkeutunut Saudi-Arabian öljy-yhtiön Aramcon verkkopalveluihin ja siten häirinnyt saudien öljyntuotantoa.¹⁶ Vuosina 2019 ja 2020 Iranin vallankumouskaartin kyberjoukot yrittivät sabotoida Israelin vesija jäteverkoston hallintajärjestelmää. Onnistuessaan se olisi saattanut aiheuttaa vakavan vedenpuutteen koko Israelissa.¹⁷

Ulkomailla harmaan alueen operaatioissa Teheranilla on tapana käyttää epäsuoria vaikutuskeinoja ja ulkomaisia ei-valtiollisia sijaistoimijoita. Näitä ovat erityisesti šiaauskoiset organisaatiot, kuten Libanonin Hizbollah, Jemenin huthiliike ja Irakin Kataib Hizbollah. Iranilla on ollut tapana käyttää näitä toimijoita, vaikeuttaakseen tekojen ja tekijöiden yksiselitteistä attribuutiota, sekä välttääkseen suoraa konfliktia kohteen kanssa.¹⁸ Sijaistoimijat eivät ole Iranin vahvasta vaikutusvallasta huolimatta täysin Teheranin määrättävissä, vaan ovat vaihtelevassa määrin myös itsenäisiä, syvälle paikallisiin yhteiskuntiinsa ja politiikkaan juurtuneita toimijoita.¹⁹

Harmaan alueen toimijat kuten Iran etsivät kynnystä, jonka alle jäävä toiminta ei aiheuta eskaloituvia vastareaktioita. Toiminta tapahtuu usein matalalla frekvenssillä sekä maantieteellisesti että ajallisesti. Tämä mahdollistaa tilanteen muuttamisen itselleen edullisemmaksi erityisesti vahvempia toimijoita vastaan ilman, että vastustajan päättäjät reagoivat voimakkaasti tapahtumiin. Näin tavoitetta on mahdollista lähestyä ja sa-

¹⁴ Parsi (2021), s. 234 ja 236–237.

¹⁵ Ks. lisää Iranin vallankumouskaartin toiminnasta: Uskowi, Nader: *Temperature Rising. Iran's Revolutionary Guards and Wars in the Middle East*. Rowman & Littlefield Publishers, Incorporated 2018; *Iran's Revolutionary Guards*. Council on Foreign Relations, 2024. [<https://www.cfr.org/backgrounder/irans-revolutionary-guards>], luettu 2.2.2024.

¹⁶ Uskowi (2023), s. 143.

¹⁷ Freilich, Charles D.; Matthew S. Cohen & Gabi Siboni: *Israel and the Cyber Threat. How the Startup Nation Became a Global Cyber Power*. Oxford University Press, New York, NY 2023, s. 120–125.

¹⁸ Eisenstadt, Michael: Iran's Gray Zone Strategy. *PRISM*, 9(2), 2021, s. 82.

¹⁹ Parsi (2021), s. 234–236.

maan aikaan minimoida mahdollisimman paljon toiminnasta aiheutuvaa riskiä. Taavoitteeseen tulisi päästä mielellään ilman suoranaisten sodan syttymistä. Washington Instituten tutkijan Michael Eisenstadtin mukaan Iranin tapauksessa tämä tavoite on Iranin alueellinen hegemonia Lähi-idässä, Yhdysvaltojen vaikutusvallan poistaminen alueelta ja Israelin tuhoaminen. Edellä käydyt laaja-alaiset sodankäynnit ja sen ulkopuolella olevien keinovalikoimien käyttötavat on jalostettu juuri tähän tarkoitukseen.²⁰

Israelille tämä muodostaa tietysti eksistentiaalisen uhkakuvan. Maan näkökulmasta kompromissien tekeminen tai neuvottelu Teheranin kanssa on lähes mahdotonta. Tätä lähtökohtaa kuvailevat hyvin Israelin sotilastiedustelun tuotanto- ja analyysiosaston entisen varapäällikön Ephraim Kamin sanat. Hänen mukaansa Israelin tiedustelu ei täysin ymmärrä, kuinka paljon uskonnollinen ideologia vaikuttaa Iranin vallankumouksen jälkeen vallinneeseen valtiojärjestelmään ja kuinka painavasti päätöksentekoa ohjaa fanaattinen ideologia, vai laskelmoiko valtionjohto toiminnassaan rationaalisesti riskin ja hyödyn välistä suhdetta. Tästä johtuva usva liitettynä Iranin ydinohjelmaan liittyviin epäselvyyksiin, kuten Iranin mahdollisuuteen valmistaa toimiva ydinase lähitulevaisuudessa, muodostaa Israelille perustavanlaisen ja samalla hyvinkin arvaamattoman uhkakuvan.²¹

Hybridiuhkakuvat, harmaan alueen toiminta ja Israelin puolustusvoimien muuttuvat strategiat 2000-luvulla

Israelin yhteenotot Hizbollahin ja Hamasin kanssa alkoivat osoittautua 1990-luvulla yhä haasteellisemmiksi. Uudelle vuosituhannele tultaessa konfliktit vihollisten kanssa olivat muuttuneet perusolemukseltaan oleellisesti. Etelä-Libanonin miehitys kesällä 2006 ja hyökkäykset Gazan alueelle 2008, 2012 ja 2014 osoittivat, että maa ei enää pystynyt saavuttamaan sotilaallisia voittoja perinteisessä mielessä, viholliskuvan muuttuessa luonteeltaan yhä epäsymmetrisemmäksi, monitahoisemmaksi ja epäselvemmäksi.²²

Erityisesti Libanonin sota 2006 Hizbollahia vastaan alleviivasi hyvinkin vahvasti tätä kehitystä ja pakotti Israelin valtio- ja sotilasjohdon miettimään uudelleen kansallista puolustusstrategiaansa turvallisuusympäristössä, jossa vihollismieliset toimijat käyttävät ulkopuolelta käsin yhä konkreettisemmin ja yhä useammin keinoja, jotka uhkaavat israelilaista siviiliyhteiskuntaa. Vuoden 2006 sotatoimien aikana erityisesti Pohjois-Israelin siviiliväestöön kohdistuneet raketti-iskut aiheuttivat kotirintamalla ennen kokemattomia inhimillisiä ja taloudellisia vahinkoja. Kaukovaikuttamisen estäminen Israelin ydinalueilla ei tuottanut menestystä konfliktin aikana. Tämä herätti huomion Israelin puolustusvoimissa ja pyrkimyksen ajatella systemaattisemmin strategisen kulttuurin muutoksia.²³

²⁰ Eisenstadt (2021), s. 78.

²¹ Kam, Ephraim: Iran and the Iranian Nuclear Project as a Challenge for Israeli Intelligence. *Israel's Silent Defender. An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence*. Amos Gilboa & Ephraim Lapid (eds.). Gefen Books, Springfield 2016, s. 165–169.

²² Samaan, Jean-Loup: 'Decisive Victory' and Israel's Quest for a New Military Strategy. *Middle East Policy*, 30(3), 2023, s. 3–15; Adamsky, Dmitry: From Israel with Deterrence: Strategic Culture, Intra-war Coercion and Brute Force. *Security Studies*, 26(1), 2017, s. 167–168.

²³ Rubin, Uzi: The Rocket Campaign against Israel during the 2006 Lebanon War. *Mideast Security and Policy Studies No. 71*. The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University 2007, s. 3–16; Adamsky (2017), s. 167–168.

Sodan seurauksena sotilasjohto ja hallitus joutuivat eroamaan. Konfliktia seuranneina vuosina uudet sotilasjohdot loivat Meridorin komission (2007) ja Winogradin komission (2008) selvittämään sotilaallisia ja poliittisia syitä sodan epäonnistumiselle. Lisäksi nämä komissiot arvioivat uudelleen Israelin puolustusvoimien organisaatiomallien ja doktriinien kyvyttömyyttä vastata Hizbollahin uudentyyppisen sodankäynnin haasteisiin.²⁴

Israelin sotilastiedustelu Aman²⁵ joutui rankan kritiikin kohteeksi oltuaan täysin valmistumaton epäsymmetrisen sodankäynnin uusiin ilmiöihin. Tiedusteluvirheiden nähdään johtaneen siihen, että Israelin puolustusvoimat eivät saaneet Hizbollahin raketitiuhkaa neutraloitua. Samaten tietämättömyys Hizbollahin aseellisesta iskukykyvästä johti siihen, että Iranin toimittama C-802-meritorjuntaohjus vaurioitti pahoin Israelin merivoimien Sa'ar 5 -luokan korvettia. Useat taktisen tason epäonnistumiset paljastivat sotilastiedustelun johdon kriittisen tarpeen integroitua lähemmin eri puolustushaarojen tiedustelun sekä erityisesti siviilitiedustelun²⁶ kanssa.²⁷

Tieto riskistä Israelin asutuskeskuksia kohtaan sekä Hizbollahin ja Hamasin vuosi vuodelta tehostuva kaukovaikuttamisen iskukyky ovat muodostuneet ongelmaksi Israelin puolustuksen päätöksenteossa. Ongelmaa on yritetty paikata yhdellä maailman tehokkaimmista ilmapuolustuksista. Sekään ei ole silti osoittautunut täysin varmaksi tavaksi säästyä vahingoilta johtuen kaukovaikuttamisen hyökkäyksen ja puolustuksen hinnan epäsymmetrisyydestä. Yhden Hizbollahin käyttämän Katjuša-raketin hinta on arviolta noin 300 Yhdysvaltain dollaria kun taas Iron Dome -torjuntajärjestelmän ohjuksen hinta lasketaan kymmenissä tuhansissa dollareissa.²⁸

Yrityksen ja erehdysten kautta Israelin puolustuspolitiikka on 2000-luvun aikana muodostunut sodankäynnin ja vaikuttamisen eri muotoja yhdisteleviksi doktriineiksi tai periaatteiksi. Niiden tarkoituksena on vastata tehokkaammin nykyaikaiseen monialaiseen vaikuttamiseen. Ylipäätensä Israelin valtiollisen puolustusstrategian on kuvattu muuttuneen 2000-luvulla enemmän hybrididoktriiniksi, joka painottaa vahvemmin kokonaisvaltaista puolustusta läpi valtion organisaatioiden²⁹.

Erityisesti Gadi Eisenkotin (2015–2019) ja Aviv Kohavin (2019–2023) toimikaudet esikuntapäällikköinä merkitsivät muutoksia tai ainakin pyrkimyksiä niihin Israelin puolustusvoimien toimintatavoissa.

Jatkuvan eksistentiaalisen uhkan vuoksi Israelin puolustusvoimilla on länsimaihin verrattuna erityisasema israelilaisessa yhteiskunnassa. Se ei odota poliittista ohjausta, vaan tarjoaa strategisia päämääriä ja niihin johtavia operatiivisia toimintatapoja antaen val-

²⁴ Khalidi, Ahmad Samih: Introduction : On the Limitations of Military Doctrine. *Journal of Palestine Studies*, 45(2), 2016, s. 127; Samaan, Jean-Loup. *From War to Deterrence? Israel-Hezbollah Conflict Since 2006*. Strategic Studies Institute, US Army War College, 2014, s. 12–14.

²⁵ Israelin puolustusvoimien pääesikunnan alla toimiva tiedusteluelin. Kansainvälisessä tutkimuksessa käytetään usein nimityksiä IDI tai Aman (hepreaksi י"מ"א).

²⁶ Kaksi merkittävintä niin sanotusti siviilipuolen tiedusteluorganisaatiota Israelissa ovat Shabak/Shin Bet ja Mossad. Shin Bet vastaa kotimaan- ja vastatiedustelusta, kun taas Mossad ulkomaantiedustelusta.

²⁷ Gilboa, Amos: Intelligence and the Lebanese Arena. *Israel's Silent Defender. An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence*. Amos Gilboa & Ephraim Lapid (eds.). Gefen Books, Springfield 2016, s. 118–120; Asher, Daniel: From Lebanon to the Gaza Strip: IDF Combat Intelligence in Operation Cast Lead. *Israel's Silent Defender. An Inside Look at Sixty Years of Israeli Intelligence*. Amos Gilboa & Ephraim Lapid (eds.). Gefen Books, Springfield 2016, s. 122–123.

²⁸ Samaan (2023), s. 5–7.

²⁹ Barak, Oren; Amit Sheniak & Assaf Shapira: The Shift to Defence in Israel's Hybrid Military Strategy. *Journal of Strategic Studies*, 46(2), 2023, s. 345–377

tionjohdolle mahdollisuuden valita sen esittämistä vaihtoehtoista. Israelin valtionjohdolla ei ole vastapainoa Israelin puolustusvoimien omien analyysien ja johtopäätösten punnitsemiseksi.³⁰

Israelin puolustusstrategian peruspilareita on vaikea määritellä. Puolustuspolitiikan periaatteita ei ole perinteisesti valmisteltu tai pantu saataville, vaan ne perustuvat tietynlaisiin suullisiin traditioihin. Entinen kansallisen turvallisuuden neuvonantaja ja kenraalimajuri evp Yaakov Amidror huomauttaa, että Israelilla ei ole ollut virallista doktriinia sitten vuoden 1953. Lähinnä tätä on ollut niin sanottu Eisenkot-dokumentti³¹ vuodelta 2015, joka yritti määritellä Israelin puolustusvoimien periaatteita.³²

Eisenkot-dokumentti pohtii avainasemassa olevia opetuksia uudenlaisen sodankäynnin aikana. Sen mukaan Israelin täytyy keskittyä uudelleen viranomaisten väliseen integraatioon harmaan alueen kilpailussa, jota esiintyy niin sanottujen sotien välisten kampanjoiden aikana. Iran muodostaa strategisen tason uhkan Israelille ja ansaitsee siten myös strategisen tason vastauksen. Israelin tapa kilpailla Iranin kanssa on kuitenkin taktinen ja operatiivinen. Merkityksellisiä toimijoita siirtymässä kohti uutta puolustusstrategiaa ovat pääministerin kanslia, kybervalvonnan viranomaiset, strategisten asioiden ja julkisen diplomatian ministeriö (ns. *Hasbara*-ministeriö), Israelin puolustusvoimat, Aman sekä Mossad.³³

Eisenkot-dokumentti keskittyy erityisesti niin sanottuun sotien väliseen kampanjaan. Vaikka vuoden 2015 strategiadokumentti ei saanut virallista hyväksyntää Israelin hallinnolta, se kuitenkin vaikutti suuresti Israelin sotilaalliseen varustautumiseen ja voimankäytön muotoihin, ja sitä pidetäänkin lähimpänä sotilaallisten periaatteiden julkistusta, mitä Israelista on vuosikymmeniin saatu.³⁴

Matalan intensiteetin kaukovaikuttamista: Mabam

Sotien välisellä kampanjalla viitataan erityisesti Israelin harjoittamaan tapaan padota Iranin vaikutusvaltaa Syyrian ja Libanonin alueella.³⁵ Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa tämä ilmiö tunnetaan nimellä *Inter-War Campaigns* tai *Campaign Between Wars* (ICW tai CBW) tai vaihtoehtoisesti sen translitteroidulla heprean kielen akronyyminä *mabam* (מב"ם). Termejä on käytetty vaihtelevasti selittämään yksittäisiä operaatioita tai strategiaa kokonaisuudessaan.³⁶ Ilmiöstä on käytetty kirjallisuudessa vaihtelevasti nimitystä strategia ja doktriini ja tutkimuksesta huolimatta aiheen teoreettinen viitekehys on edelleen suhteellisen häilyvä.

³⁰ Adamsky (2017), s. 175.

³¹ Englanninkielinen käännös dokumentin julkisesta versiosta osoitteessa: [<https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/IDF-Strategy.pdf>], luettu 5.3.2024.

³² Amidror, Yaakov: *Israel's National Security Doctrine*. Scholarship, Jerusalem Institute for Strategy and Security, 18.7.2021. [<https://jiss.org.il/en/amidror-israels-national-security-doctrine/>] luettu 9.12.2024.

³³ Matlaga (2019), s. 72.

³⁴ Amidror (2021).

³⁵ Goldenberg, Ilan; Nicholas A. Heras, Kaleigh Thomas & Jennie Matuschak: *Countering Iran in the Gray Zone. What the United States Should Learn from Israel's Operations in Syria*. Center for a New American Security, 2020, s. 6–10. [<http://www.jstor.org/stable/resrep24223>], luettu 29.2.2024; Eisenkot, Gadi & Gabi Siboni: *The Campaign Between Wars: How Israel Rethought Its Strategy to Counter Iran's Malign Regional Influence*. Policy Analysis / PolicyWatch 3174, The Washington Institute for Near East Policy, 2019. [<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/campaign-between-wars-how-israel-rethought-its-strategy-counter-irans-malign>], luettu 24.5.2023.

³⁶ Ks. pohdintaa doktriinin nimityksestä: Lifshitz, Itamar & Erez Seri-Levy: Israel's inter-war campaigns doctrine: From opportunism to principle. *Journal of Strategic Studies*, 46(2), 2023, s. 295.

Ajatus sotienvälisestä kampanjasta alkoi muodostua 2010-luvun ensimmäisinä vuosina. Uuden konseptin perustana oli kokonaisvaltaisempi lähestymistapa Israelin toistuviin konflikteihin. Lähestymistapa perustui hyökkäävämpään, proaktiivisempaan ja jatkuvampaan tapaan käydä sotaa kuin ennen. Tel Avivin yliopiston Institute for National Security Studies -laitoksen tutkijoiden David Simon-Tovin ja Ofer Fridmanin mukaan kampanjan perustana ovat kaikki mahdolliset sodankäynnin ulottuvuudet: kiinteiset, kognitiiviset, teknologiset, elektroniset, diplomaattiset, sotilaalliset ja lakiperusteiset keinot sisällytettäisiin kaikki sotilaallisen voimankäytön tavoiksi.³⁷

Mabam-doktriini käyttää itselleen suotuisia geopoliittisia ja sotilaallisia olosuhteita luodakseen ennaltaehkäiseviä ja jatkuvia kitkaa aiheuttavia kampanjoita, joiden tarkoituksena on kilpailla geopoliittisten vastustajien kanssa strategisista päämääristä. Tämän kaiken tulee kuitenkin tapahtua vakavamman konfliktin tai täyden sotatilan syttymisen kynnyksen alapuolella.³⁸

Israelin puolustusvoimien entinen esikuntapäällikkö (2015–2019) Gadi Eisenkot ja kollegansa eversti evp Gabi Siboni kuvailevat strategiaa poiketen hieman akateemisia kollegoistaan. Heidän mukaansa strategian tavoitteet ovat hyvin suoraviivaiset: viivästyttää sotaa ja pidätellä vihollisia jatkuvalla tahdilla. Tämä tapahtuu häiritsemällä niiden voimien kokoamista ja tuhoamalla niiden kalustoa ja voimavaroja. Tarkoituksena on myös lisätä Israelin voimankäytön legitimitettä ja murtaa samalla vihollisen toiminnan legitimitettä paljastamalla heidän salaisia, kansainvälisen lain vastaisia sotilaallisia toimiaan. Tarkoituksena on myös pedata optimaalinen toimintaympäristö Israelin puolustusvoimille, jos sota lopulta tulee.³⁹

Strategian raamit eivät kuitenkaan ole täysin selkeät. Simon-Tov ja Fridman sisällyttivät esimerkiksi teknologiset ja elektroniset keinot kyseiseen strategiaan. Samaten he pitävät Israelin valtiollista strategis-kognitiivista kommunikaatiota, joka tunnetaan paremmin nimellä *hasbara*, osana sotien välisiä kampanjoita.⁴⁰ Osa tutkijoista on kuitenkin eri mieltä siitä, mitä doktriiniin sisältyy. Itamar Lifshitz ja Erez Seri-Levy painottavat erityisesti, että väitetyt salaiset erikoisoperaatiot, jotka ovat esimerkiksi kohdistuneet Iranin tiedemiehiin, sotilashenkilöstöön ja infrastruktuuriin, eivät nimenomaisesti ole osa tätä uutta mallia, vaan toimivat eräänlaisena määritelmällisenä vastakohtana kyseiselle strategialle.⁴¹

Muutos aiempaan on toiminnan jatkuvuus. Aikaisemmassa Israelin itsenäisyyden jälkeisen ajan puolustusajattelussa hyväksyttiin konfliktien eskaloitumisen syklimäinen olemus. Tutkijat Efraim Inbar ja Eitan Shamir kutsuvat näitä vihollismielisten toimijoiden kanssa aiemmin tasaisin väliajoin käytyjä konflikteja sodankäynnin ruohonleikkuu-strategiaksi (*mowing the grass*). Kyseisen strategian perustana oli, että Israelin ja ympäröivien arabimaiden epäsymmetrisistä resursseista ja jälkimmäisten kategorisesta vihamielisyydestä johtuen rauhaa ei olisi mahdollista ylläpitää ikuisesti. Ylläpitämällä kuitenkin ylivertaista armeijaa, hyväksymällä suuriskaalainen voimankäyttö tietyn ai-

³⁷ Simon-Tov, David & Ofer Fridman: A Rose by Any Other Name? Strategic Communications in Israel. *Defence Strategic Communications*, 8(1), 2020, s. 30.

³⁸ Lifshitz & Seri-Levy (2023), s. 295

³⁹ Eisenkot & Siboni (2019).

⁴⁰ Simon-Tov & Fridman (2020), s. 30. Ks. myös: Magen, Clila & Eytan Gilboa: Communicating from Within the Shadows: The Israel Security Agency and the Media. *International Journal of Intelligence and CounterIntelligence*, 27(3), 2014.

⁴¹ Lifshitz & Seri-Levy (2023), s. 300.

kavälein ja tuhoamalla vihollisen operatiivinen kyky ainakin hetkellisesti voitaisiin pidentää varsinaisten konfliktien välissä olevia rauhallisia ajanjaksoja. Ruohonleikkukielikuvan taustalla on siis ajatus siitä, että ruohon annetaan kasvaa, jonka jälkeen se leikataan kerralla.⁴²

Tietynlaisia rauhan ja intensiivisten sotatoimien välillä vuorottelevia syklejä noudattava strategia muuttui erityisesti Libanonissa 2006 käydyn sodan jälkeen. Israelin toiminta Hamasin suhteen Gazassa noudattelee edelleen paljolti tätä entistä kaavaa, mutta se nähdään vastakohtana uuteen Mabam-doktriiniin, sillä Israel ei ole käynyt suuriskaalaista sotaa Libanonissa tai Syyriassa vuoden 2006 jälkeen.⁴³

Syyrian ja Irakin⁴⁴ sisällissodat 2010-luvulla aiheuttivat huomattavia strategisia muutoksia Israelin koillispuolella. Terroristijärjestö Isiksen uhka sekä Iranin ja sen tukemien puolisotilaallisten šiia-ryhmien rooli terroristijärjestön kukistamisessa vahvistivat Iranin vaikutusvaltaa alueella merkittävästi. Uusi poliittinen tilanne Syyriassa ja Irakissa helpotti Teheranin kaukovaikuttamista Israelin lähialueella. Kaoottiset sisällissodat avasivat Quds-joukoille suoran maareitin Israelin rajalle. Iranin tukemat uskonnolliset, valtiolliset ja ei-valtiolliset ryhmät, jotka jakautuvat Irak–Syyria–Libanon-akselille, aiheuttivat kohonneen uhkakuvan Israelille, kun ne helpottivat Iranin edistyneiden asejärjestelmien toimituksia Israelin pohjoisen rajan lähialueille. Sieltä käsin Iran ja sen alueelliset liittolaiset pystyvät vähemmällä resurssien käytöllä uhkaamaan Pohjois-Israelin asuinkeskittymiä.⁴⁵

Doktriini alkoi muodostua koherentiksi kokonaisuudeksi 2010-luvun mittaan. Mabam-operaatiot alkoivat nykymuodossaan vuoden 2013 aikana, kun Iranin valtiolta Hizbollahille matkalla olleet SA-17-ilmatorjuntaohjukset sekä Fateh-110 lyhyen kantaman ballistiset ohjukset tuhottiin kuljetuksen aikana Syyrian alueella useassa eri ilmaiskuoperaatiossa. Samantapaiset operaatiot jatkuivat seuraavina vuosina taajaan erinäköisissä matalan intensiteetin täsmäiskuissa.⁴⁶ Vuosikymmenen mittaan iskujen tiheys on vain kasvanut ja vuoteen 2021 mennessä ilmaiskuja Syyrian alueella oli toteutettu Israelin toimesta jo tuhansia⁴⁷. Israelilainen tutkimuslaitos Alma mainitsee raportissaan ainakin 32 ilmavoimien toteuttamaa täsmäiskua Syyrian alueella vuoden 2022 aikana⁴⁸.

Kaukovaikuttaminen ilmavoimille sotatilan ulkopuolella ei ole täysin uusi ilmiö israelilaisessa sotilasperinteessä. Vuonna 1981 Israelin ilmavoimat tuhosi ilmaiskulla Irakissa rakenteilla olevan ydinreaktorin lopettaen maan ydinohjelman. Erona aikaisempaan on kuitenkin erityisesti toiminnan jatkuvuus ja mittakaava.

⁴² Inbar, Efraim & Eitan Shamir: 'Mowing the Grass': Israel's Strategy for Protracted Intractable. *Conflict. Journal of Strategic Studies*, 37(1), 2014, s. 66–69.

⁴³ Lifshitz & Seri-Levy (2023), s. 294.

⁴⁴ Ks. Irakin rooli Israelin ja Yhdysvaltojen sekä Iranin välissä: Boltuc, Silvia: Iraq's Role in the New U.S./Israel – Iran Confrontation in the Middle East. *The Defence Horizon Journal*, 2023. [<https://tdhj.org/blog/post/iraq-us-israel-iran-confrontation/>], luettu 10.3.2024.

⁴⁵ Uskowi, Nader. (2018), s. 4–7 ja 77.

⁴⁶ Lifshitz & Seri-Levy (2023), s. 300–301.

⁴⁷ Israel's war-between-wars campaign in Syria most precise operation – report. *The Jerusalem Post*, 9.12.2021. [<https://www.jpost.com/middle-east/israels-war-between-wars-campaign-most-precise-operation-in-syria-688267>], luettu 2.12.2023

⁴⁸ Sapir, Teddy & Tal Beer: *Special Report: The MABAM (CBW) in Syria – 2022, Review and Analysis*. Alma, 2023. [<https://israel-alma.org/2023/02/14/special-report-the-mabam-cbw-in-syria-2022/>], luettu 5.3.2024.

Siinä kuten kaikessa muussakin on kyse rajattujen resurssien käytöstä. Yksi oleellinen kysymys strategian ympärillä on ollut se, kuinka paljon uusi painotus on pois perinteisemmän kineettisen voimankäytön resursseista ja se, kuinka paljon mitäkin puolustuksen muotoa tulisi painottaa. Ovatko kineettiseen ja laaja-alaisempaan vaikuttamiseen keskitettävät resurssit toistensa kanssa ristiriidassa vai toisiaan vahvistavia?⁴⁹ Doktriinia on myös kritisoitu sen epäjohtonmukaisuudesta ja epäselvistä linjauksista sekä siitä, tuleeko doktriinin oletama lopputulos saavutetuksi edellä kuvatuilla toimilla vain osittain⁵⁰.

Pelotevaikutus: Dahiya-doktriini

Yksi Israelin tavoista ylläpitää pelotevaikusta harmaan alueen konflikteissa on sen lupaus käyttää suhteettoman kovaa voimaa vastaiskuissaan tukeutuen erityisesti ilmavoimien ja tykistön tulivoimaan. Tästä periaatteesta on muodostunut niin sanottu Dahiya-doktriini. Doktriini on kohdistettu enimmäkseen Hizbollahia ja Hamasia kohtaan.

Nimitys tulee Beirutin samannimisestä šiaaenemmistöisestä esikaupunkialueesta, missä sijaitsi merkittävä Hizbollahin tukialue vuoden 2006 sodassa. Israelin ilmavoimat pommitti alueen lähes raunioiksi sodan ensimmäisinä päivinä. Konfliktin jälkeen vuonna 2008 pohjoisen sotilasalueen komentaja ja tuleva Israelin esikuntapäällikkö Gadi Eisenkot julkisti uuden doktriinin suuntaviivat haastattelussaan Israelin suurimpiin kuuluvassa päivälehdessä. Haastattelussa hän kertoi, että se mitä tapahtui vuonna 2006 Beirutin esikaupungissa tulisi käymään kaikille kylille, joista ammutaan raketteja Israeliin. Israelin näkökulmasta alueet, mistä käsin harjoitetaan sotatoimia, eivät ole siviilialueita vaan sotilastukikohtia.⁵¹

Doktriini on epäsymmetrinen vastaus epäsymmetriseen sodankäyntiin. Pelotevaikutus toteutuu Dahiya-doktriinissa rankaisun uhkan avulla⁵². Aiemmin Israelin puolustusvoimien toimintatapa oli keskittynyt konventionaalisten, selkeiden uhkakuvien torjumiseen. Israelin vastustajat olivat oppineet, että ne pystyvät käyttämään hyväkseen Israelin sotilasjohdon tahtoa välttää kaupunkisodankäyntiä ja umpimähkäistä tuhovoiman käyttöä, joka vaatisi siviiliuhreja ja aiheuttaisi siten kansainvälistä kritiikkiä. Mukautuessaan tähän havaintoon Israelin vastustajat oppivat käyttämään ballistista etävaikuttamista Israelin siviilipopulaatioon käyttäen omia siviilejä kilpinään. Tämä pakottaisi Israelin tilanteeseen, missä se häviäisi teki se niin tai näin. Dahiya-doktriinin avulla laaja-alaiselle vaikuttamiselle tyypillinen viholliskuvan hämäryys ohitetaan kokonaan rankaisemalla voimakkaasti epäsymmetristä sodankäyntiä hyödyntävää toimijaa.⁵³

Tautologisesti ilmaistuna pelotevaikutus toimii, kunnes se ei toimi. Toistaiseksi Israelin sekä vastaavasti Hizbollahin raketeista aiheutuva molemminpuolinen pelotevaikutus on toiminut suhteellisen menestyksekkäästi ja on pitänyt Libanonin ja Israelin

⁴⁹ Ortal, Eran: *The Fly on the Elephant's Back: The Campaign between Wars in Israel's Security Doctrine. Strategic Assessment*, 24(2), 2021, s. 109.

⁵⁰ Spyer, Jonathan: *Israel's Strategy in Syria Is Less Coherent Than it Seems*. Policy Paper, Jerusalem Institute for Strategy and Security, 2020. [<https://jiss.org.il/en/spyer-israels-strategy-in-syria-is-less-coherent-than-it-seems/>], luettu 9.1.2024.

⁵¹ Samaan (2014), s. 16–17.

⁵² Sobelman, Daniel: *Learning to Deter: Deterrence Failure and Success in the Israel-Hezbollah Conflict*, 2006–16. *International Security*, 41(3), 2016, s. 176–177.

⁵³ Adamsky (2017), s. 182–183.

välisen rajan verrattain rauhallisena, jopa silloin, kun Israel on salamurhannut Hizbollahin korkea-arvoisia komentajia.⁵⁴ Kirjoitushetkellä Hizbollahin ja Israelin välillä on ollut pienimuotoisia taisteluita liittyen Israelin maaoperaatioon Gazassa. Tilanne ei kuitenkaan ole eskaloitunut varsinaiseksi sodaksi Israelin pohjoisrajalla, mutta sama pelotevaikutus ei kuitenkaan ole toiminut Hamasin kanssa. Kirjoitushetkellä käytävä maaoperaatio Gazassa on vuodesta 2008 jo viides järjestyksessä.

Uuden strategian seuraukset – Hamasin hyökkäys Israeliin 7. lokakuuta 2023 ja Iranin sijaistoimijoiden uhka

Israelia ympäröivä turvallisuusarkkitehtuuri on muuttunut merkittävästi muutaman vuosikymmenen aikana. Siitä huolimatta, että Israel on onnistunut lähentymään monien alueen valtion kanssa, useat Israelille vihamieliset toimijat ja Iran ovat ottaneet yhä enemmän käyttöön laaja-alaisen vaikuttamisen piiriin kuuluvia toimintatapoja. Uudenlaisen sodankäynnin moniulotteisuus on tuonut uusia haasteita. Lisääntyneet mahdolliset hyökkäysvektorit fyysisessä ja digitaalisessa toimintaympäristössä merkitsevät monimuotoisempaa valmistautumista uhkakuviiin.

Mitä Israelin puolustusvoimien doktriinillinen kokeilu laaja-alaisen haasteiden edessä on lopulta tarkoittanut? Uusien doktriinien täytäntöönpano on vaikeampaa todellisuudessa kuin ideatasolla. Muutettaessa Israelin puolustusvoimien kokoisen sotilasorganisaation perustavanlaatuisia periaatteita eri suuntaan inertiaivoimat ovat suhteellisen korkeat. Vuoden 2023 lopulla alkanut ja yhä jatkuva väkivalta ja sen eskalaatio Gazassa ja osittain myös Israelin lähialueilla saattaa antaa jonkinlaisia viitteitä tästä.

Yli tuhat israelilaisuhria vaatinut Hamasin yllätshyökkäys 7. lokakuuta 2023 Gazan rajamuurin yli alueen lähellä sijaitseviin tukikohtiin ja kibbutseihin tuli Israelin puolustukselle lähes täytenä yllätyksenä. Hamasin yllätshyökkäyksen onnistuminen nähtiin Israelin tiedusteluyhteisön järkyttävänä epäonnistumisena. Syitä sille, miksi näin kävi, on arvuuteltu paljon. Epäonnistumisen syinä on useissa spekulatioissa pidetty liiallista itsevarmuutta, kykenemättömyyttä ymmärtää Hamasin tavoitteita tai tiedustelun liiallista tuudittautumista teknologiseen tiedonkeruuseen.⁵⁵ Nämä arviot tosin jäävät suurelta osin spekulatiotason tasolle ennen perustavanlaatuisia tutkimusta aiheesta. Kirjoitushetkeen mennessä vuodettu informaatio Israelin tiedusteluyhteisön sisältä paljastaa epäjohton mukaisuuksia erityisesti puolustusvoimien signaalitiedustelusta vastaavan yksikkö 8200:n johtoportaisissa⁵⁶.

Omat haasteensa luo Israelin polarisoitunut sisäpolitiikka⁵⁷. Viidet vaalit kolmen vuoden sisällä kertovat omaa tarinaansa, jonka lisäksi maa on nähnyt verrattain laajaa kansalaislevottomuutta liittyen erityisesti pääministeri Benjamin Netanjahun epädemo-

⁵⁴ Adamsky (2017), s. 196.

⁵⁵ Davis, Jessica, Tricia Bacon & Emily Hardin: Experts React: Assessing the Israeli Intelligence and Potential Policy Failure, Center for Strategic & International Studies, 25.10.2023. [<https://www.csis.org/analysis/experts-react-assessing-israeli-intelligence-and-potential-policy-failure>], luettu 7.3.2024; Reuven, Nir: *The Limits on Technological Superiority*. BESA Center Perspectives Paper No. 2,234. Begin-Sadat Center for Strategic Studies. 20.11.2023 [<https://besacenter.org/the-limits-on-technological-superiority/>], luettu 7.3.2024.

⁵⁶ Beaumont, Peter: Israeli intelligence leak details extent of warnings over Hamas attack. *The Guardian*, 28.11.2023. [<https://theguardian.com/world/2023/nov/28/israeli-military-had-warning-of-hamas-training-for-attack-reports-say>], luettu 10.3.2024.

⁵⁷ Porat Iddo: Political Polarisation and the Constitutional Crisis in Israel. *Israel Law Review*, 56(3), 2023, s. 369–384.

kraattisisiksi nähtyihin lakiuudistuksiin. Hallituksen uudistukset on nähty niin radikaaleina, että jotkut ilmavoimien reservilentäjistä ovat kieltäytyneet kertausharjoituksista, joka puolestaan on aiheuttanut ilmavoimien operaatiokyvyn alenemista⁵⁸. Halkeileva kotimainen koheesio ja polarisoitunut politiikka tekee maan erityisen alttiiksi vihamielisten toimijoiden vaikutuskeinoille.⁵⁹

Kirjoittamisen hetkellä Gazassa toimeenpantu pommituskampanja on todennäköisesti Dahiya-doktriinin ilmentymä käytännössä⁶⁰. Pitkän linjan strategian- ja turvallisuuden tutkija Efraim Inbar taas arvioi, että lokakuun yllätyshyökkäys oli erittäin kova isku Israelin pelotevaikutuksen uskottavuudelle⁶¹.

Murentuneen uskottavuuden merkitys saattaa näkyä esimerkiksi jo kirjoitusajankohdasta kohonneena laaja-alaisena vaikuttamisena Israelin vastustajien toimesta. Huthikapinalliset ovat aloittaneet Jemenistä hyökkäykset Israelin merireittejä vastaan⁶². Israelin pohjoisella rajalla on taas käyty rajaselkkauksia Hizbollahin ja Israelin puolustusvoimien välillä. Täysimittainen sota Hizbollahin kanssa ei ole analyytikkojen mukaan enää täysin epätodennäköinen⁶³.

⁵⁸ Pilots said to tell Gallant they won't fly sorties if Israel not democratic. *The Times of Israel*, 16.8.2023. [<https://www.timesofisrael.com/pilots-said-to-tell-gallant-they-wont-fly-sorties-if-israel-not-democratic/>], luettu 21.2.2024.

⁵⁹ Sandler, Shmuel: *Domestic Politics = International Politics: The US-Israel Relationship*. BESA Center Perspectives Paper No. 2,213, Begin-Sadat Center for Strategic Studies. [<https://besacenter.org/domestic-politics-international-politics-the-us-israel-relationship/>], luettu 6.3.2024.

⁶⁰ Roger, Paul: Israel's use of disproportionate force is a long-established tactic – with a clear aim. *The Guardian*, 5.12.2023. [<https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/dec/05/israel-disproportionate-force-tactic-infrastructure-economy-civilian-casualties>], luettu 6.3.2024.

⁶¹ Inbar, Efraim: *An Israeli Perspective on the Gaza War and Its Broader Implications*. Jerusalem Institute for Strategy and Security. [<https://jiss.org.il/en/inbar-an-israeli-perspective-on-the-gaza-war/>], luettu 12.2.2024.

⁶² Gupta, Gaya: Who Are the Houthis and Why Is the U.S. Attacking Them? *The New York Times*, 11.1.2024. [<https://www.nytimes.com/2024/01/11/world/middleeast/houthi-yemen-red-sea-attacks.html>], luettu 8.3.2024.

⁶³ Cook, Steven A.: War Between Israel and Hezbollah Is Becoming Inevitable. Argument, *Foreign Policy*, 29.2.2024. [<https://foreignpolicy.com/2024/02/29/israel-hezbollah-war-inevitable/>], luettu 8.3.2024.

SODANKÄYNNIN ORGANISOINTI

Jukka I. Mattila¹

Sotilaallisten organisaatioiden tutkiminen avaa rikkaan ja vivahteikkaan maailman erilaisten rakenteellisten ratkaisujen tarkastelulle. Samalla kun organisaation rakenne palvelee toiminnallista päämäärää, rakenteellinen kokonaisuus on aina myös lopputulema vallitseviin toiminnallisiin olosuhteisiin sopeutumisesta. Organisaatio on aina menneen ja tulevan välissä: se on jatkuvasti prosessissa, jälki historiasta, joka on muuttumassa kuvaksi tulevaisuudesta. Pohjimmiltaan sotilastypologioiden sosiologinen ja historiallinen tarkastelu rikastuttaa ymmärrystämme siitä, miten laajemmat yhteiskunnalliset dynamiikat, ideologiat ja historialliset prosessit muokkaavat näitä organisaatioita.

Tässä artikkelissa kuvaan viisi erilaista sotilasorganisaation arkkityyppiä ja määrittelen niille käsitteellisen sisällön, jonka mukaan erilaiset organisaatiot voidaan jakaa eri luokkiin. Sotilasjohtamisen kontekstissa jokainen organisaatioluokka ilmentää ainutlaatuisia rakenteellisia piirteitä.

Tavoitteena artikkelillani on lisätä ymmärrystä erityyppisistä rajapinnoista, joita näillä organisaatiotyypeillä on. Typologiasta on hyötyä organisaation suunnittelun, resursien allokoinnin ja strategisen integraation monimutkaisessa, jatkuvasti kehittyvässä globaalien turvallisuuden maastossa. Se on samalla siis organisaatiotopologiaa². Organisaatioteoreettinen tarkastelu antaa perustellun näkökulman, jotta voimme arvioida kunkin typologiassa esitetyn organisaatiotyypin strategista käyttöarvoa. Typologia on julkaistu taulukkona (ks. Taulukko 1) aikaisemmin artikkelissa Mattila & Malinen (2024)³, mutta siihen liittyviä kuvauksia ja analyysiä on tässä tekstissä syvennetty.

Sotilasorganisaatioita koskevien kulttuurinäkökulmien ymmärtäminen edistää kokonaisvaltaisempaa näkemystä puolustusrakenteiden sosiaalisista ulottuvuuksista. Historialliset, kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät ovat vaikuttaneet näiden organisaatioiden muodostumiseen, kehitykseen ja rooleihin. Tästä kehitysprosessista saatu ymmärrys parantaa käsitystämme sotilaallisia rakenteita muokkaavasta laajemmasta sosiopolitisesta dynamiikasta.

Kun kehitystä tarkastellaan laajemmin aatehistorian näkökulmasta, voidaan jäljittää sotilaalliseen ajatteluun vaikuttaneet intellektuaaliset ja filosofiset perusteet. Tämä näkökulma auttaa havaitsemaan ideologisia ja yhteiskunnallisia muutoksia, jotka ovat muokanneet myös sotataittoa, sotilasoppeja ja -strategioita ajan mittaan. Samalla meillä on mahdollisuus havaita, miten ajatukset julkishallinnosta, kansalaisuudesta ja valtion roolista turvallisuuden takaamisessa ovat muokanneet puolustusvoimien ja yhteiskunnan muun turvakoneiston tehtäviä ja niiden välistä tehtäväjakoja. Muutokset liittyvät

¹ Jukka I. Mattila (s. 1968) on kauppatieteiden tohtori ja lehtori Metropolia-ammattikorkeakoulussa.

² Ks. esim. Ratner, H.: Topologies of organization: Space in continuous deformation. *Organization Studies*, 41(11), 2020, s. 1513–1530.

³ Mattila J. & S. Malinen: Exploring the Normative Structure of Finnish Soldiers' Home Association: Understanding an Auxiliary Organization through Volunteer Values, Armed Forces and Society. In press, 2024.

läheisesti sodankäynnin kehitykseen ja näiden muutosten yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, esimerkiksi kansalaisten ja sotilaiden välisiin suhteisiin.

Taulukko 1. Sotilasorganisaatioiden typologia

	Puolustusvoimat	Reservijoukot	Kodinturva	Apuorganisaatiot	Puolisotilaalliset joukot	Yksityiset sotilasrytykset
Tehtävä	Pysyvästi ja ammattimaisesti organisoitu elin, jonka valtio on perustanut sotilaallista maanpuolustusta varten.	Ylläpitää koulutettuja yksiköitä ja henkilöitä, jotka ovat tarvittaessa käytettävissä palvelukseen; reserviläiset voidaan mobilisoida kriisin tai sodan aikana; Kutsutaan kertausharjoituksiin tai täydennyskoulutukseen.	Puolustusvoimien organisaatioon kuuluvia sotilaallisesti järjestettyjä joukkoja, jotka toimivat itsenäisesti ja joita hallinnoidaan osittain järjestödemokratian avulla; tulevat osaksi vakituista armeijaa kriisiaikoina.	Vapaaehtoisuuteen perustuvat avustavat organisaatiot tukevat tai täydentävät asevoimia; voidaan kutsua avustamaan valtion asevoimia tietyin edellytyksin; tarjoavat lisätukea tai erikoisosamista sodan tai muun hätätilanteen aikana.	Maan laillisten asevoimien ulkopuoliset yksityisesti järjestäytyneet aseelliset ryhmät a) ovat uskollisia valtion hallitukselle tai viranomaisille / tai joita valtio suvaitsee. b) motiivina on poliittinen tai uskonnollinen ideologia.	Yritys, joka tekee valtion kanssa kaupallisen sopimuksen, jonka tarkoituksena on tarjota erityispalveluja valtion asevoimien tukemiseksi sotatehtävissä tai turvallisuuteen ja konfliktihin liittyen.
Esimerkkejä		Iso-Britannia: Regular reserve, Voluntary reserve (Territorial Army vuosina 1979–2014)	Viro: Kaitseliit Ruotsi: Hemvärnet, Svenska Lot-takären Norja: Heimevernet Tanska: Hjemmeværnet	Suomi: Sotilas-kotiliitto, Maanpuolustuskou-lustus USA: Civil Air Patrol Ruotsi: Vapaaehtoinen radio-organisaatio (FRO)	USA: Michigan Militia Irlanti: New Irish Republican Army	Venäjä: Wagner USA: Constellis (vuoteen 2009 Blackwater)
Rekrytointi	Perustuu lakiin tai asevelvollisuuteen	Perustuu lakiin tai asevelvollisuuteen	Vapaaehtoinen ja avoin kaikille kansalaisille	Vapaaehtoinen ja avoin kaikille kansalaisille	Vapaaehtoinen ja avoin valikoiduille henkilöille	Perustuu sopimukseen
Autonomia valtiosta	Ei	Ei	Ei / Alhainen	Korkea	Korkea	Korkea

Organisaatio sodankäyntivälineenä

Hybridisota on taajaan julkisuudessa esiintynyt termi, jolla ei ole vakiintunutta sisältöä. Hybridisota-käsitettä on käytetty muun muassa kuvaamaan etenkin ei-sotilaallisten keinojen käyttöä harmaalla sodan ja rauhan välisellä alueella.⁴ Hybridisodankäynti on terminä haastava, koska se kertoo sotaan liittyvien peruskäsitteiden muutoksesta, ja sodankäynti tai sota käsitteenä laajenee alueille, joissa käsitteen hallinta vaati monipolvisia selityksiä. Kehityskulkuun voi vastata luonnollisesti pitämällä ydinkäsitteet selkein ja määrittelemällä ”sota” ja ”sodankäynti” helpommin käsiteltäviksi.

Perspektiivin muutos johtaa paradigman muutokseen. Sota ei ole yhteiskunnasta irrallaan oleva asia, joka koostuu taisteluista ”siellä jossain”. ”Hybridiys” sodankäynnissä viittaa näiden erilaisten menetelmien ja sodankäynnin osa-alueiden sekoittamiseen strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ajatus on kuitenkin perusmuodossaan tuttu

⁴ Kähkö, Ilmari: Hybridisodan evoluutio ja sen seuraukset. *Sotilasajakauslehti* 7/2021.

jo ainakin von Clausewitzin absoluuttinen sota -käsitteestä. Clausewitzilaisittain sota on väkivaltaa, jonka tarkoituksena on pakottaa vastustaja noudattamaan sodan osapuolen tahtoa. Se on poliittisen toiminnan jatkamista muilla keinoilla, eikä missään määrin siitä irrallista.⁵

Termi ”hybridi” korostaa nykyaikaisten konfliktien monimutkaista ja monitahoista luonnetta, jossa perinteiset erot sodan ja rauhan, sotilaallisen ja siviilin sekä fyysisen ja digitaalisen välillä hämärtyvät. Se painottaa tarvetta keskittyä taistelutoimintaan liittymättömiin ennakointi- ja toimintavalmiuksiin, joiden avulla voidaan integroida sotilaalliset, diplomaattiset, taloudelliset ja tiedolliset elementit erimuotoisten hyökkäyksellisten uhkien torjumiseksi.

Monimuotoisen sotilaallisen uhan tunnistamisen lisäksi sotilaallisissa analyyseissä on löytynyt paikka myös organisaatioiden monimuotoisuuden tunnistamiselle. Venäjän suorittamassa Krimin valtauksessa 2014 avainasemassa olivat ”pienet vihreät miehet”. Mutta olivatko nämä tunnuksettomat taistelijat hybridiorganisaatio? Ei välttämättä, sillä asiaan voidaan ottaa monta näkökulmaa, juridisia, perinteeseen katsovia, sotateoreettisia ja muita.⁶

Voiko organisaatio olla hybridi? Ei voi. Tai voi, riippuen katsontakannasta. Organisaatio on järjestyksen ja järjestelemisen peruspalikka. ”Organisaatio on koneisto tai rakennelma, jonka avulla elävät olennot voivat harjoittaa tehokasta yhteistyötä”.⁷ Jos organisaatio on järjestely, on se silloin dikotomia, jolla on vain kaksi arvoa, on tai ei ole. Järjestelyä joko on tai ei, ottamatta kantaa järjestelyn eli organisoinnin ominaislaatuun (jota mitataan kysymyksellä millainen?) Jos vastaamme myöntävästi, että organisaatio on hybridi, silloin hybridi-termi määrittää organisaation olomuotoa ja laadullista aspektia. Hybridi tarkoittaa jotain, joka on tulosta kahden tai useamman erillisen tai erilaisen elementin yhdistelmästä. Mutta tämä yhdistäminen itsessään on organisoimista, ja sen lopputuotoksena on organisaatio: järjestely jonkin tavoitteellisen asia suorittamiseksi.

Zollo, Pellegrini ja Faldetta liittävät hybridiorganisaation käsitteen organisaation identiteettiin viitaten Albert & Whetteniin (1985).⁸ Tämä on käyttökelpoinen lähtökohta tarkastellessa myös erilaisia sotilaallisia toimijoita. Smith (2010) on määritellyt hybridiorganisaation koostuvan eri sektoreiden, lainsäädäntöön perustuvien tai toiminnan tarkoitukseen liittyvien seikkojen sekoittamisesta.⁹ Samaa esittää Billis (2020, s. 432) siten, että hybridiorganisaatioissa nivoutuu yhteen kaksi kolmesta eri sektorista [yksityinen, julkinen ja kolmas sektori].¹⁰

Kun puhutaan ”hybridiorganisaatiosta”, termi ”hybridi” viittaa tällöin erityiseen yhdistelmään tai erilaisten organisaatiopürteiden yhdistämiseen. Aikaisemmissa tutkimuksissa hybridiorganisaation sisällön kriteerit ovat määrittäytyneet toimintasektorin,

⁵ Huhtinen, A-M.: Sota on politiikan jatkamista toisin keinoin – vai päinvastoin? *Niin & näin* 1/2006, s. 104–107.

⁶ Reeves, S. R. & D. Wallace: *The Combatant Status of the “Little Green Men” and Other Participants in the Ukraine Conflict*. International Law Studies, 2015, s. 91.

⁷ Allen, L. A.: *Liikkeenjohdo ja organisaatio*. Kai Kaila (käännös). 1958, s. 72.

⁸ Zollo, L.; M. M. Pellegrini & G. Faldetta: How to combine multiple identities and gaining stakeholders legitimacy in hybrid organizations? An organizational design response. *Journal of Management and Governance*, 27, 2023, s. 1189–1222, jossa tekijät viittaavat artikkeliin Albert, S. & D. Whetten: Organizational identity. *Research in Organizational Behavior*, 7, 1985, s. 263–295.

⁹ Smith, S. R.: Hybridization and nonprofit organizations: The governance challenge. *Policy and Society*, 29(3), 2010, s. 219–229.

¹⁰ Billis, D.: Hybrid organizations and human problems: towards a New Organizational Reality. *Handbook on Hybrid Organisations*. D. Billis & C. Rochester (eds.). Edward Elgar Publishing 2020.

organisaatorakenteen tai tarkoitusperän mukaan. Sotilasmaailmassa tämä voi tarkoittaa, että julkisen vallan (puolustusvoimat) ja kolmannen sektorin toimijat – voittoa tavoittelemattomat organisaatiot, järjestöt, yhdistykset ja vapaaehtoisryhmät, voivat yhdessä muodostaa hybridiorganisaation. Suomessa esimerkiksi Sotilaskotiliitto toimii Puolustusvoimien kumppanina rauhan ajan oloissa, ja kriisin aikana se myös palvelee Puolustusvoimia kenttäkanttiin toiminnalla.

Puolustusvoimat

Puolustusvoimat eli armeija valtiollisena instituutiona on olennainen osa eurooppalaisia kansallisvaltioita, jotka juontavat juurensa poliittiseen ja historialliseen kehitykseen Euroopan vuoden 1848 vallankumousten jälkeen.

Puolustusvoimien legitimitetti ja asema kansallisena instituutiona rakentuu demokraattisen kontrollin ja siviiliyhteiskunnan integraation varaan.

Valtioiden parlamenteilla on valtuudet päättää lainsäädännöstä, joka koskee sotajoukkojen käyttöä. Puolustusvoimien demokraattinen valvonta käsittää valtion virastot, jotka osallistuvat puolustuspolitiikkojen ja -strategioiden muotoiluun, hyväksymiseen ja täytäntöönpanoon sekä päätöksentekoon. Yleisimmät virastot, jotka osallistuvat demokraattiseen valvontaan, ovat parlamentti ja joissakin tapauksissa valtionpäämies tai presidentti, sekä erityisesti puolustusministeriö.¹¹

Vuoden 1994 ETYJ:n säännöstöön (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö) sisältyvät normit kertovat hyvin, millaisin toimintapolitiikoin Euroopan eri maissa puolustusvoimat operoivat poliittis-sotilaallisten näkökohtien osalta.

Yksi erilaisista malleista puolustusvoimien organisointiin on vakinaiset joukot; palkka-armeija eli valtion pysyvä, ammattimainen sotilasvoima. Vakinaisiin joukkoihin kuuluu kokopäivätoimisia sotilaita, jotka ovat jatkuvasti aktiivisessa palveluksessa. He vastaavat kansallisen puolustuksen ylläpitämisestä, kriisitilanteeseen vastaamisesta ja sotilaallisista operaatioista. Vakinaiset joukot ovat tarvittaessa valmiita välittömään käyttöön.

Tutkimus eri valtioiden puolustusvoimien sosiaalisesta, organisaatioteoreettisesta ja johtamisen näkökulmasta on tuottanut merkittävästi tietoa vakinaisten sotilasjoukkojen ryhmädynamiikasta ja motivaatiosta. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että tutkimuskentällä 1980-luvun jälkeen tutkimuskohteet ovat monipuolistuneet, ja tutkimus on laajentunut koskemaan erilaisia organisaatiotyyppisiä kuin pelkästään suuria kansallisia instituutorakenteita. Tutkimuksen fokus ja analyysitaso ovat myös laajentuneet.

Reservijoukot

Reserviläiset kuuluvat valtion sotavoimien, eli puolustusvoimien, reserviin. He ovat siviilejä, jotka ovat saaneet sotilaskoulutuksen ja voivat olla aiemmin palvelleet vakinaisessa armeijassa tai suorittaneet asevelvollisuuden. Toisin kuin vakinaiset joukot, reserviläiset eivät palvele armeijassa kokopäiväisesti. Sen sijaan he ovat käytettävissä sotilaspalvelukseen tarvittaessa, esimerkiksi kansallisen hätätilanteen, kriisin tai ylimääräisen henkilöstötarpeen sattuessa.

¹¹ Bucur-Marcu, Hari (ed.): *Essentials of Defence Institution Building*. National Defence Academy, Austrian Ministry of Defence and Sports, Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2009.

Reservijoukoille on ominaista säännöllinen kouluttautuminen sekä mahdollinen osaikainen osallistuminen sotilastehtäviin ja -operaatioihin. Organisaatio perustuu sotilaskoulutuksen saaneiden siviilien varaan, ja reserviläiset voidaan kätkeä palvelukseen tarpeen mukaan.

Moraali ja motivaatio reserviläisillä ovat usein vahvasti sidoksissa velvollisuudentuntoon ja kansallismieliseen eetokseen. Reserviläisten koettu merkitys kriisiaikoina sekä säännöllisten asevoimien tarjoama integraatio ja tuki voivat vaikuttaa heidän palvelusmotivaatioonsa.

Reserviläisten käyttöön puolustusvoimissa on pääosin kahdentyyppisiä ratkaisuja: asevelvollisuuteen perustuva, kuten Suomessa, ja vapaaehtoiseen reserviin perustuva, kuten Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa.

Suomalaisessa asevelvollisuusjärjestelmässä kaikkien asevelvollisten kansalaisten odotetaan suorittavan varusmiespalveluksen ja saavan sotilaskoulutuksen. Pakollisen palveluksen jälkeen yksilöt ovat osa Puolustusvoimien reserviä ja heidät käsketään aika ajoin täydentämään osaamistaan kertausharjoituksiin.

Vapaaehtoisen reservin järjestelmissä henkilöt voivat liittyä vapaaehtoisesti reservijoukkoihin. Näissä järjestelmissä reserviläisjoukkoihin halukkaat suorittavat ensin peruskoulutuksen ja osallistuvat säännöllisiin harjoituksiin ylläpitääkseen taitojaan ja valmiuttaan. Osallistuminen on vapaaehtoista, mutta reserviläiset voivat olla oikeutettuja etuihin ja korvauksiin palvelustaan. Palvelusta säätelevät sopimukset vaihtelevat sisällöllisesti muun muassa sen mukaan, millaiseen palvelusaikaan henkilö velvoitetaan, tai kuinka paljon osallistuminen perustuu vapaaehtoisuuteen.

Yhdysvaltain asevoimien reservi sekä kansalliskaarti ovat periaatteiltaan molemmat reserviläisjoukkoja. Erona näiden kahden välillä on se, että reservijoukot, esimerkiksi maavoimien reservi (Army reserve), kuuluvat suoraan liittovaltion alaisuuteen, kun taas kansalliskaartit kuuluvat osavaltioiden alaisuuteen. Kansalliskaartit voidaan määrätä liittovaltion palvelukseen presidentin käskyllä vallitsevan lainsäädännön mukaisesti.¹²

Yhdysvaltalaisessa kontekstissa, jossa vakinaisella palkka-armeijalla ja reserviläisjoukoilla on eri asema yhteiskunnassa kuin Suomessa, Griffith ja Perry (1993) tarkastelevat uusien reserviläisten motivaatioita ennen ja jälkeen operaatio Aavikkomyrskyn. Tutkimus osoitti, että rekrytoitumisen motivaatioihin kuuluivat halu kokea armeijaelämä, henkilökohtainen kehitys, palkka ja muut edut sekä ja työ- ja urakehitys. Tutkimus antoi viitteitä siihen, että uudet tulokkaat pysyvät sitoutuneina velvoitteeseensa, riippumatta mobilisaatiosta, ja että ura-aikomukset olivat vahvasti kytköksissä rekrytointimotiiveihin.¹³

Kummallakin järjestelmällä on omat etunsa ja haasteensa. Asevelvollisuusjärjestelmä voi taata laajan kutsuntapohjan ja rakentua järjestelmänä kansan tuelle ja vahvalle kansalliselle velvollisuudentunteelle. Vapaaehtoisen reservin järjestelmä perustuu motivoituneille yksilöille, joiden palvelusmotivaatio voi olla korkea, mutta järjestelmä voi kohdata haasteita reserviläisten rekrytoinnissa ja pitämisessä rivissä.

¹² National Guard: Guard faqs. 2024. [<https://nationalguard.com/guard-faqs>], luettu 6.3.2024.

¹³ Griffith, J. & S. Perry: Wanting to soldier: Enlistment motivations of Army Reserve recruits before and after Operation Desert Storm. *Military Psychology*, 5(2), 1993, s. 127–139.

Luonnollisesti palvelukseen hakeutumisen ja värväytymisen syyt vaihtelevat aikakausittain, samoin kuin yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja ihanteet. Kansainvälisesti erilaisissa yhteiskuntarakenteissa esiintyy myös historiallisista ja institutionaalisista syistä johtuvia erilaisia motiiveja. Suomessa Puolustusvoimien kulmakivenä on asevelvollisuuteen perustuva reservi ja vahva maanpuolustustahto.

Kodinturvajoukot

Kodinturvajoukoille eli suojeluskunnille on ominaista kaksoisrooli valtiojohtoisuuden ja vapaaehtoisuuden välissä. Ne ovat itsenäisiä organisaatioita, mutta kuuluvat virallisesti valtion puolustusrakenteeseen. Niiden tehtävänä on tuottaa taistelukykyisiä joukkoja ja ylläpitää valmiutta. Termeistä ”kodinturvajoukot” on käytettävyydeltään ehkä suojeluskunta-termiä nykyaikaisempi; sillä ei ole suoraa viittausta Suomessa vuosina 1917–1944 toimineeseen Suojeluskuntajärjestöön. Lisäksi Pohjoismaissa toimivat vapaaehtoiset organisaatiot ovat nimeltään ”kodinturva”-järjestöjä. Niistä mainittakoon Norjan Heimevernet, Ruotsin Hemvärnet ja Tanskan Hjemmeværnet. Virossa toimii suojeluskuntajärjestö Kaitseliit. Samaten Latviassa on järjestö Latvijas Republikas Zemessardze. Liettuassa vastaava organisaatio on Lietuvos šaulių sąjunga, Liettuan asemiesten liitto.

Kodinturvajoukoilla tarkoitetaan asevoimiin kuuluvia reservijoukkoja, jotka ovat organisoituja vapaaehtoisuuden pohjalle. Ne ovat orgaaninen osa puolustusvoimia, mutta itsenäisinä yksiköinä, joilla on oma puolustusvoimista poikkeava identiteetti ja joita hallinnoidaan osaksi järjestödemokratian periaattein. Esimerkiksi Viron suojeluskunnat, Kaitseliit, on puolustusministeriön alainen vapaaehtoinen, sotilaallisesti järjestäytyneet, aseita kantava ja sotilaskoulutusta antava järjestö, jota johtaa Kaitseliitin komentaja. Kaitseliitin komentaja on suoraan Viron puolustusvoimien komentajan alainen. Laki Kaitseliitistä on keskeinen asiakirja, joka ohjaa Viron suojeluskuntien toimintaa ja roolia maan turvallisuuden ylläpitämisessä. Se määrittelee järjestön organisaation, tehtävät, toimivallan ja rakenteen sekä sen suhteen Viron puolustusvoimiin ja muihin viranomaisiin. Se säätelee myös jäseneksi hyväksymistä, koulutusta, varustamista ja toimintaa erilaisissa tilanteissa, kuten rauhan ajan oloissa, poikkeusoloissa ja kriisitilanteissa.¹⁴

Luonteeltaan kodinturvajoukot ovat reservijoukkoja, mutta organisatorisena erona on se, että reserviin kuuluminen on velvoite, josta ei voi vapaaehtoisesti luopua. Kodinturvaorganisaation jäsenyydestä ja samalla oikeuksista ja velvollisuuksista on mahdollisuus erota omalla pyynnöllä. Se ei kuitenkaan asevelvollisuusjärjestelmissä luonnollisesti poista henkilön asevelvollisuutta.

Apuorganisaatiot

Apuorganisaatioilla tarkoitetaan valtion asevoimia toiminnallisesti tukevia organisaatioita, joilla ei ole lainsäädäntöön tai taloudelliseen intressiin perustuvaa suhdetta puolustusvoimiin. Apuorganisaatiot ovat asevoimien suorituskykyä täydentäviä komponentteja, eivätkä ne ole rakenteellisesti osa sotavoimia, vaan itsenäisiä toimijoita. Apuorganisaatiot on terminä suomennos englannin kielen sanasta *auxiliary*, joka tar-

¹⁴ Kaitseliidu seadus. Riigi Teataja, 2013. [<https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023036>], luettu 6.3.2024.

koittaa avustavaa, auttavaa tai liitännäistä. Sotilaskäyttöön termi on tullut Rooman valtakunnan armeijan apujoukoista, joihin viitattiin aikanaan käsitteellä *auxilia*. Ne olivat ei-roomalaisista rekrytoituja sotilasjoukkoja.¹⁵

Apuorganisaatio määritellään organisaatioksi, joka ei ole osa vakinaisia joukkoja, mutta joka on liitetty suoraan operatiivisten joukkojen rakenteisiin yhteistyössä vakinaisten joukkojen kanssa tai niiden rinnalla.¹⁶ Niiden suhde puolustusvoimiin on täydentävä, ja nämä ryhmät tuottavat lisäarvoa yhdistelemällä erilaista osaamista ja henkilöstöä. Yhdistelyssä korostuu strategisen yhteistyön malli vakinaisten joukkojen tukemiseksi.¹⁷

Esimerkkeinä apuorganisaatioista mainittakoon Sotilaskotiliitto, jonka kriisiajan kenttäkanttiintoiminta perustuu yhdistyksen rauhan aikana kehittämään osaamiseen. Ruotsin totaaliapuolustuksen mallissa maassa toimii lukuisia apuorganisaatio-tyyppisiä organisaatioita, esimerkiksi Lotta-järjestö (Svenska Lottakåren), Ilmavoimien vapaaehtois-toimijoiden liitto (Flygvapenfrivilligas Riksförbund) sekä Vapaaehtoinen radio-organisaatio (Frivilliga Radioorganisationen).

Historiallisia esimerkkejä löytyy paljon. Suomessa tunnetuin lienee Lotta Svärd -järjestö, jonka perintö elää edelleen Pohjoismaiden ja Viron vapaaehtoisessa naisten maanpuolustuksessa.

Yhdysvalloissa apuorganisaatioita ovat muun muassa Civil Air Patrol ja MARS (Military Auxiliary Radio System). Civil Air Patrol (CAP) on Yhdysvaltain ilmavoimien siviiliapujärjestö. Järjestö koostuu vapaaehtoisista, jotka hoitavat pelastuspalvelutehtäviä. antavat ilmailuun liittyvää koulutusta ja pitävät yllä nuorisotoimintaa. CAP suorittaa etsintä- ja pelastustehtäviä, avustaa katastrofitilanteissa sekä tukee omalla toiminnallaan muita valtionhallinnon organisaatioita. Lisäksi CAP tarjoaa koulutusohjelmia sekä nuorille että aikuisille jäsenilleen.

Military Auxiliary Radio System on verkosto, jonka tehtävänä on varmistaa viestiyhteydet kriisitilanteissa. MARS on avoin sekä sotilaille että siviileille. Sotilasjäsenyys on avoin aktiivisessa palveluksessa olevalla sekä reserviin tai kansalliskaartiin kuuluvilla. Siviilit pääsevät mukaan toimintaan, mikäli he ovat Yhdysvaltain kansalaisia, omaavat radioamatööriluvan ja muutoin täyttävät puolustusministeriön määrittelemät kriteerit. Yhdistetty sotilas-, siviili- ja yksilöjäsenyys pyrkii varmistamaan, että MARS-henkilöstö kriisitilanteissa pystyy tarjoamaan ajoissa koordinoitua tukiviestintää, kun perinteiset viestintäkanavat ovat poissa käytöstä.¹⁸

Tässä on käytetty englanninkielisen termin *auxiliary* vastineena käännoksessä termiä ”apuorganisaatio”. Käännös on näkökulmariippuvainen. Apuorganisaatiot luonnollisesti ovat apuorganisaatioita niille, joita avustetaan. Kun tähän kategoriaan sisällytetään muun muassa Sotilaskotiliitto, on perusteltua kysyä, näkeekö Sotilaskotiliiton jä-

¹⁵ Haynes, I.: Military service and cultural identity in the auxilia. *The Roman Army as a Community: Including papers of a conference held at Birkbeck College, University of London, on 11–12 January, 1997*. A. Goldsworthy & I. Haynes (eds.). 1999, s. 165–174.

¹⁶ Mattila & Malinen (2024).

¹⁷ Rauta, V.: Towards a typology of non-state actors in ‘hybrid warfare’: proxy, auxiliary, surrogate and affiliated forces. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(6), 2020, s. 868–887.

¹⁸ Department of Defense: *Military Auxiliary Radio System (MARS)*. Department of Defense Instruction No. 4650.02, 23DEC2009, ASD(NII)/DoD CIO, 2009.

senistö itsensä apuorganisaationa. Todennäköisesti ei, sillä organisaation omasta näkökulmasta sillä on toinen, keskeisempi tehtävä ja tämän mukainen näkemys organisaatiosta, sen toiminnasta ja toiminnan tarkoituksesta.

Puolisotilaalliset organisaatiot

Puolisotilaalliset organisaatiot ovat yhteisöpohjaisia, usein aatevetoisesti ruohonjuuritasolla organisoituja ryhmiä, jotka toimivat virallisten asevoimien ulkopuolella. Niiden rakenne vaihtelee hierarkkisista kokonaisuuksista löyhästi liittyneisiin verkostoihin ja niillä usein on poliittinen, etninen tai uskonnollisten tausta. Motivaatioon vaikuttaa sitoutuneisuus ajaa ryhmän asiaa ja jaettu yhteinen identiteetti. Puolisotilaalliset joukot voivat olla joko valtionhallinnon vastustajia tai sitä tukevia tahoja.¹⁹ Englanninkielisessä tutkimuskeskustelussa puolisotilaallinen käsitteenä sisältää englanninkieliset termit *paramilitary* ja *militia*, joista ensin mainittu on hieman ongelmallinen, sillä siihen jotkut tutkijat, esimerkiksi Böhmelt & Clayton (2018), ovat sisällyttäneet myös valtion virallisen turvakoneiston organisaatioita, kuten santarmijoukot tai poliisin erikoisjoukot.²⁰ Eteläamerikkalaisessa kulttuurikontekstissa puolisotilaallisiin joukkoihin kuuluvat muun muassa kuolemanpartiot, sissiliikkeet ja paikalliset itsepuolustusjoukot.²¹ Raja rikollisjärjestön, sissiliikkeen ja puolisotilaallisen järjestön välillä on kuitenkin hyvin häilyvä.²²

Puolisotilaalliset organisaatiot ovat aseistettuja ryhmiä, jotka toimivat virallisen sotilais- ja lainvalvontarakenteen ulkopuolella mutta omaksuvat usein osia sotilaallisesta rakenteesta, koulutuksesta ja taktiikoista. Nämä ryhmät väittävät usein toimivansa jonkin aatepohjaisen tavoitteen eteen. Niiden toiminta voi kuitenkin vaihdella laajasti ja saattaa sisältää aseelliseen konfliktiin valmistautumista ja osallistumista poliittiseen aktivismiin.

Eräs mielenkiintoinen esimerkki puolisotilaallisista joukoista on Prikaati 2506, joka huhtikuussa 1961 teki maihinnousun Kuuban Sikojenlahdella. Hyökkäyksen tavoitteena oli kaataa Fidel Castron hallitus. Noin 1 400 miehen vahvuinen osasto oli Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun CIA:n tukema ja koostui kuubalaisista pakolaisista ja Castron vastustajista.²³

Yhdysvalloissa vaikuttaa kansalaisliike, jota tutkijat kutsuvat amerikkalaiseksi militia-liikkeeksi. Amerikkalainen militia-liike koostuu useista erilaisista aseistetuista ryhmitymistä, jotka toimivat joko itsenäisesti tai yhteistyössä muiden vastaavien ryhmien

¹⁹ Carey, S. & N. Mitchell: Progovernment militias. *Annual Review of Political Science*, 20, 2017, s. 127–147.

²⁰ Böhmelt, T. & G. Clayton: Auxiliary Force Structure: Paramilitary Forces and Progovernment Militias. *Comparative Political Studies*, 51(2), 2018, s. 197–237.

²¹ Romero, Mauricio: Reform and Reaction: Paramilitary Groups in Contemporary Colombia. *Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation*. D. E. Davis & A. W. Pereira (eds.). Cambridge University Press 2003.

²² Ks. esim. Villa, R. D.; C. de Macedo Braga & M. A. S. Ferreira: Violent nonstate actors and the emergence of hybrid governance in South America. *Latin American Research Review*, 56(1), 2021, s. 36–49.

²³ Newkirk, T. R. & US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth United States: *Force projection, the 5th Marine Expeditionary Brigade, and the planned amphibious assault during the 1962 Cuban Missile Crisis* (diss.). US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, KS 2016.

kanssa. Eräs esimerkki on järjestö nimeltään Michigan Militia, Se nousi globaalien uutisyleisön tietoisuuteen vuonna 1995 tapahtuneen Oklahoma Cityn pommiattentaatin takia.²⁴

Puolisotilaallisia organisaatioita kuvaamaan on käytetty englanninkielisissä tutkimuksissa monia eri termejä, kuten *violent non-state actors*, *pseudomilitary forces* ja niin edelleen. Kuolemanpartiot, kansalaisten itsepuolustusryhmät, kansalaisvartiot ja laillisen hallituksen tukemat vapaat asemiesjoukot ovat näitä toimijoita, joiden määrittely typologian suhteen on hankalaa. Aliyev (2016) esittääkin osuvan tutkimuksellisen kysymyksen: voidaanko kaikki nykyaikaisen konfliktin aseelliset ryhmittymät luokitella yhden kattavan puolisotilaallisen organisaation määritelmän alle, eli onko niillä yhteneväisiä ominaisuuksia, ja toteuttavatko ne samankaltaisia tehtäviä?²⁵

Yksityiset sotilasyritykset

Yksityiset sotilasyritykset, englanniksi *private military companies/contractors*, ovat palkkasotilasfirmoja, joiden taisteleva henkilöstö koostuu sopimusperusteisesti palkatuista henkilöistä. Yksityisen sektorin sotilasyritysten käyttö sotilaalliseen toimintaan on tarjonnut valtioille harmaan alueen, jolla yksityinen ja julkinen intressi menevät ajoittain ristiin.²⁶

Franken ja von Boemckenin (2011) tutkimuksessa pienellä otoksella tehdyt havainnot yhdysvaltalaisista toimijoista olivat yleisen näkemyksen vastaisia. Vain neljännes vastaajista ilmaisi motivaatiolähteen taloudellisen hyödyn. Myöskään seikkailun ja jännityksen tavoittelu ei ollut ensisijainen motivaattori. Vastaajat mainitsivat valtaosin uusien haasteiden kohtaamisen ja muiden auttamisen tärkeimmiksi tekijöiksi. He osoittivat vahvaa kiinnostusta professionalismiin, siihen, että heitä pidettäisiin ammatillisina turvallisuustehtävien saralla. Vastaajat eivät halunneet klassisessa mielessä tulla verratuiksi palkkasotureihin ja korostivat eettisten standardien noudattamista. Vastaajien tausta lainvalvontatehtävissä viittasi vahvaan yhteyteen erikoistaitojen ja motivaation välillä. Useimmat vastaajat näkivät työnsä ”kutsumukseksi” palvella maataan, ja monet katsoivat sen luontevaksi jatkeeksi aikaisemmalle sotilas- tai poliisiuralleen.²⁷

Valistunut, erikoistunut ja eettinen – turva-alan professionaalinen asenne on yksi näkökulma yksityisten sotilasyritysten maailmaan. Toinen näkökulma on traaginen Wagner, venäläinen palkkasoturiyritys, jonka joukkojen maine on julkisten ja tutkimuslähteiden mukaan vähintäänkin kyseenalainen.

”Hiljaiset kumppanit” ja muut aseistautuneet ryhmittymät

Lisäksi muita sotilastehtäviin käytettäviä organisaatioita ovat myös kapinallisjoukot, terroristijärjestöt, rikollisryhmittymät sekä militantit ääriryhmät. Joissakin alueellisissa

²⁴ Durham, M.: Preparing for armageddon: Citizen militias, the patriot movement and the Oklahoma City bombing. *Terrorism and Political Violence*, 8(1), 1996, s. 65–79.

²⁵ Aliyev, H.: Strong militias, weak states and armed violence: Towards a theory of ‘state-parallel’ paramilitaries. *Security dialogue*, 47(6), 2016, s. 498–516.

²⁶ Häyhtiö, M. & J. I. Mattila: Etäisyyden luominen legitimointistrategiana. *Sodan usvaa. Sodankäynti muutoksessa*. Marko Palokangas (toim.). Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos, Julkaisusarja 2, Tutkimuslauseita nro 18, s. 43–52.

²⁷ Franke, V. & M. von Boemcken: Guns for hire: Motivations and attitudes of private security contractors. *Armed Forces & Society*, 37(4), 2011, s. 725–742.

konflikteissa aseellisia poliittisia toimijoita ja rikollisia toimijoita on vaikea erottaa toisistaan, koska niiden motiivit usein limittyvät toisiinsa, ja se mitä määritellään rikolliseksi toiminnaksi, riippuu määritelmästä. Erottelu väkivallan taktisesta käytöstä rikollisiin päämääriin tai poliittisiin tavoitteisiin on monimutkaista, koska väkivallan taso riippuu enemmän kontekstuaalisista tekijöistä, kuten politiikasta, yhteiskunnasta ja taloudesta, kuin oletuksista organisoidun rikollisuuden tehokkuudesta.²⁸ Rikollisjärjestön ja terroristijärjestön välinen ero voidaan nähdä jatkumona, siten että tarkasteltava organisaatio voi sijoittua eri kohtiin perinteiseen järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin välillä – riippuen ympäristöstä, jossa se toimii.²⁹

Järjestäytynyt rikollisuus, jota Keene (2018) kutsuu ”hiljaisiksi kumppaneiksi”, nähdään usein kapinallisiikkeistä erillisenä ilmiönä, ja siten sen vastaisia toimia ei ole suoraan laskettu kuuluviksi sotilaallisen toimivallan piiriin. Lisäksi asiassa on lakiteknisii haasteita, koska sotilasjoukkojen käytön on oltava perusteltavissa sotaan tai aseelliseen konfliktiin liittyvän lainsäädännön mukaisesti. Yksi juridinen tulkintaongelma on, että pidetäänkö järjestäytyneen rikollisuuden ryhmän jäseniä taisteluun osallistumattomina, mikä vaikeuttaa heitä vastaan kohdistetun voimankäytön perustelemista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että taisteluun osallistumattomat, aseistetut ja väkivaltaa harjoittavat ryhmittymät tulisi sulkea pois tiedusteluarvioista ja strategisesta suunnittelusta.³⁰

Kapinallisjoukot syntyvät usein reaktiona yhteiskunnallisiin, poliittisiin tai ideologisiin epäkohtiin. Ne voivat järjestäytyä perinteisiksi asejoukoiksi tai niillä voi olla myös hajautettu rakenne, joka sopii sissisodankäynnin malliin. Terroristisolut toimivat salaisesti pienissä, hajautetuissa osissa, joille keskeistä on toiminnan salaaminen ja kyky sopeutua maanalaiseen toimintaan. Rikolliset aseelliset ryhmittymät ovat myös monimuotoisia. Järjestäytynyt rikollisuus on organisoitunutta toimintaa, jonka tavoitteena on taloudellinen hyöty rikollisen toiminnan avulla. Katujengit ja muu epäsosiaalinen toiminta liittyvät usein kulttuurilliseen taustaan, jossa auktoriteetteja haastetaan ja jossa alakulttuurilla on vahva toimintaa ohjaava vaikutus. Molempien tyyppisiä ryhmittymiä voidaan organisoida paikalliseen sotilaalliseen vaikuttamiseen. Militantit ääri-ryhmät voivat organisoinnissaan yhdistää hierarkkisia rakenteita ja hajautettuja itenäisiä soluja. Niiden kokoamisessa ja johtamisessa voi korostua uskonnollinen tai ideologinen indoktrinaatio. Toiminnan motivaatio on sidoksissa uskonnolliseen tai ideologiseen kiihkoon, yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja utopistisen yhteiskunnallisen vision tavoitteluun.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa käytiin läpi sotavoimien erilaisia organisaatioita ja esiteltiin eräs tapa jakaa organisaatioita määrättyihin luokkiin niiden ominaispiirteiden avulla. Esitellyt organisaatiot poikkeavat toisistaan, mutta ovat usein päällekkäisiä tai heikosti toisistaan erottuvia. Niiden toiminnassa löytyy keskeisiä lähtökohtajeroja, jotka liittyvät organisaation autonomiaan ja suhteeseen julkiseen valtaan, identiteettiin ja organisaa-

²⁸ McMullin, J.: Organised criminal groups and conflict: the nature and consequences of interdependence. *Civil Wars*, 11(1), 2009, s. 75–102.

²⁹ Makarenko, T.: The crime-terror continuum: tracing the interplay between transnational organised crime and terrorism. *Global Crime*, 6(1), 2004, s. 129–145.

³⁰ Keene, S. D.: *Silent Partners: Organized Crime, Irregular Groups, and Nation-States*. US Army War College, USAWC Press, Monographs, Books, and Publications 2018, s. 389.

tion keskeisiin tavoitteisiin. Näiden vivahteiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta esitettyjä organisaatiotyyppejä voidaan optimaalisesti hyödyntää laajemmassa kansallisen puolustuksen kontekstissa.

Organisaatioiden välinen yhteistyö tehostuu, kun osapuolet ymmärtävät toistensa roolit, strategiat ja toimintamahdollisuudet. Mallintamalla organisaatioiden välisiä rajapintoja ja yhdistäviä tekijöitä organisaatioiden sopeutumiskykyä ja suhdetta ympäröivään yhteisöön voidaan tutkia paremmin. Tällainen lähestymistapa auttaa rakentamaan vahvempia ja tehokkaampia yhteistyösuhteita erityyppisten organisaatioiden välille.

Strategisen vasteen kehittäminen parantuu, mikäli suunnittelussa pystytään ottamaan huomioon kunkin organisaatiotyypin vahvuudet ja rajoitukset. Tässä artikkelissa esitetty pohdinta ja sen seurauksena kehitetty typologia auttavat erityisesti hybridisodankäynnin analysoinnissa, kun tarkastellaan perinteisten ja epätavanomaisten taktiikoiden yhdistelmiä. Organisaatiotyypittelyn avulla voimme kehittää sellaisen operatiivisen keinovalikoiman, jossa eri organisaatiotyyppien vahvuudet voidaan integroida saumattomasti moninaisia ja dynaamisia uhkia vastaan.

OSA IV

Varautuminen ja valmius kohdata nykyaikainen sodankäynti

SYNTEESI VARAUTUMISEN, VALMIUDEN JA NYKYAIKAISEN SODANKÄYNNIN KESKINÄISSUHTEISTA

Marko Palokangas

Miten varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti ilmentyvät ja minkälaisia osatekijöitä niihin liittyy? Tähän asetelmaan on *Sodan usvaa III – Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti* -artikkelikokoelmassa pyritty ainakin osin vastaamaan. Kirjan kirjoittajat tuovat artikkeleissaan ansiokkaasti esille laajan turvallisuuskäsityksen mukaisesti ja eri näkökulmista niitä tekijöitä, jotka oleellisesti vaikuttavat varautumisen, valmiuden ja nykyaikaisen sodankäynnin analysointiin. Vaikka näkökulmat ja tarkasteluaiheet ovat varsin erilaisia, on uskomattoman hienoa, että jälleen kerran kaikkien asiantuntijoiden kirjoitukset muodostavat kirjaan ”punaisen langan”, jonka päämääränä on parantaa entisestään Suomen kansallista turvallisuutta vastamaan nykyisiä ja tulevia uhkamalleja ja uhkakuvia.

Varautuminen on muutakin kuin pelkkää kotivaraa tai WC-paperin hamstraamista

Kirjan ensimmäisen osan, *Varautuminen pahimpaan*, artikkeleissa keskityttiin varautumiseen kriiseihin ja sotiin eri näkökulmista ja viimeaikaisiin kokemuksiin peilaten, pyrkien niiden avulla muodostamaan käytännön vinkkejä ja apua kansalaisille varautumisen toimenpiteisiin sekä ymmärrykseen varautumisen merkityksellisyydestä.

Kirjan aloitusartikkelissa *Kansalaisjärjestöjen ja yhdistystoiminnan merkitys kotien ja perheiden varautumisessa* aktiivimartta **Marjukka Mikkola** ja sotilasprofessori **Marko Palokangas** pohdiskelevat varautumista yhteiskunnan kolmannen ja neljännen sektorin näkökulmista. Kirjoittajien mukaan varautuminen tarkoittaa tietoja, taitoja, kotivaraa ja harjoittelua. Kotivarakaan ei ole vain erillinen hätävarasto elintarvikkeita, vaan kokonaisuus tarvikkeita, ruokaa, välineitä, osaamista, tietoja ja taitoja sekä näiden jatkuvaa harjoittelua. Kriisin tai poikkeustilanteen sattuessakin kodin ja perheen arjen toivotaan toimivan mahdollisimman normaalisti, sillä juuri se on osa varautumista. Kansalaisten tulee välttää panikoitumista, massahysteriaa ja turhaa toimintaa, kuten tuotteiden hamstraamista kaupoista. Kirjoittajat korostavat niin sanottua varautumisrohkeutta, jota turhien hyödykkeiden hamstraaminen ei edusta. WC-paperin hamstraaminen ei meitä pelasta, sillä sähköjen katkettua vesikäyttöiset WC:t eivät toimi. Erilaisten toimintatapojen kokonaisvaltainen harjoittelu ja etukäteen varautuminen ovat avainasemassa. Turvallisuuden ylläpidon vastuu on jakamaton, sillä jokainen kansalainen muodostaa toimenpiteillään turvallisuutta. Myös osallistuminen järjestö- ja yhdistystoimintaan tukee varautumista monin tavoin.

Artikkelissa *Myönnytyspolitiikasta suojaliiveihin* väitöskirjatutkija **Riitta Björn** ja yleisesikuntakomentaja **Juha-Antero Puustola** tarkastelevat nykyaikaisia epävarmuustekijöitä alati muuttuvassa turvallisuusympäristössämme. Kirjoittajien mukaan tulevaisuutta pohdittaessa on tarkasteltava sitä, vaikuttaako myönnytyspolitiikka edelleen valintoihimme. Chamberlainin ”rauha meidän aikanamme” -politiikkaa pidetään laajalti

epäonnistuneena lähestymistapana, koska sillä ei onnistuttu estämään toista maailmansotaa ja koska myöhemmin tunnustettiin myönnytysten taustalla olleet virheelliset oletukset. Vaikka historialliset kontekstit eroavat toisistaan, Chamberlainin myönnytysten ja joidenkin nykyaikaisen myönnytyspolitiikan näkökohtien välillä on havaittavissa yhtäläisyyksiä. Havainnot korostavat diplomatian merkitystä, myönnytysten rajojen tunnustamista ja strategisen ymmärryksen tarpeellisuutta kansainvälisessä politiikassa. Vähemmälle tarkastelulle on jäänyt kansalaisyhteiskunnan haavoittuvuus ja siihen liittyvät ilmiöt. Esimerkiksi maanpuolustustahdon ja informaatiovaikuttamisen suhteen ymmärtäminen on välttämätöntä, eikä usein siteerattuun kansalaisten hyvään medialukutaitoon voi liiaksi nojautua. Vaikka Suomi on harkiten erkaantunut artikkeleissa esitetystä Chamberlainin myönnytyspolitiikasta, kirjoittajat näkevät edelleen monia riskejä ympäristössämme ja toiminnassamme. Kokonaismaanpuolustuksen näkökulmasta siviiliyhteiskunnan ja sotilasorganisaation välisen yhteistyön laatua ja merkitystä on myös syytä arvioida, vaikka siviiliyhteiskunnan kysymysten ratkominen ei perinteisesti ole sotilaalliseen maanpuolustukseen kuulunut.

Kirjoituksessaan *Maanpuolustuskillat vapaaehtoisessa maanpuolustuksessa* johtaja, maatalous- ja metsätieteiden maisteri **Tuomas Hallenberg** analysoi vapaaehtoisen maanpuolustuksen keskuudessa toimivien yhdistysten ja järjestöjen moninaista merkitystä. Joukko-osastoissa palvelleiden sotilaiden yhteydenpitoon ja myös auttamiseen alkuaan keskittyneet killat ovat luoneet yhteiset kokemukset jakaneille toiminnallisen alustan. Maanpuolustuskilloissa pidetään yllä maanpuolustustahtoa ja killoissa toimiminen luo jäsenistölle käytännöllisen sekä helpon mahdollisuuden ylläpitää tietämystään maanpuolustuksellisissa asioissa. Yhteiskunnan resilienssi alkaa kotitalouksien varautumisesta erilaisiin kriiseihin jatkuen perusensiavun ja lääkintähuollon osaamisesta aina sotilaalliseen johtamiseen ja muiden tarvittavien tietojen ja taitojen koulutukseen. Maanpuolustuskiltojen liitto ja sen jäsenkillat tarjoavat toimintaan vahvan perustan viestinnällään ja koulutuspoluillaan. Kirjoittajan mukaan maanpuolustustahdon ylläpito on yhteinen asiamme.

Artikkelissaan *Urheiluseurojen toiminta osana yhteiskunnan resilienssin vahvistamista* puheenjohtaja ja elintarviketieteiden maisteri **Jarmo Aho** tarkastelee fyysisen ja henkisen kriisinsietokyvyn välistä yhteyttä seuratoiminnan viitekehityksessä. Ahon mukaan iskunkestävyys muodostuu lujatekoisuudesta ja toisteisuudesta, joista lujatekoisuus viittaa infrastruktuurin kykyyn ottaa vastaan muutosvoima, kotitalouksien valmiuksiin kestää muutosvoiman vaikutusta sekä yksilöiden psyykkiseen kykyyn säilyttää toimintakyky. Kirjoittajan mukaan yksilön resilienssillä on myös vaikutus ihmisen kyvykkyyteen varautua ja toimia itsenäisesti niin normaalioloissa kuin kriisitilanteissakin. Ahon synteessin perusteella voidaan todeta urheiluseuroilla olevan vaikuttavuutta laajasti suomalaisten keskuudessa. Liikunnan harrastamisella on siis ihmiselle positiivinen vaikutus siitä saatavien suorien hyötyjen ja sen puutteesta johtuvien vaikutusten torjunnan kautta. Vaikka urheiluseurojen omassa toiminnassa yhteiskunnan resilienssin vahvistaminen ei ole pääasiallinen tuotos, syntyy toiminnan sivutuotteena kokonaisresilienssiä vahvistavia yksilötason kyvykkyyksiä. Liikunta vahvistaa fyysistä kuntoa ja tukee näin yksilön resilienssiä. Aho toteaa myös, että on hyvä tunnistaa tavallisten arkista toimintaa tarjoavien yhdistysten merkitys yhteiskunnan kriisinsietokyvyille yksilön resilienssin vahvistamisen kautta.

Pohdinnassa *Informaatiovaikuttamiseen varautuminen ja informaatiopuolustus – kokonaisvaltaista varautumista ja yhteiskunnallista resilienssiä* yhteiskuntatieteiden maisteriopiskelija **Roosa-Mari Tervonen** pureutuu kansan sivistyksen merkitykseen disinformaation

tunnistamisessa. Informaatiosodankäynti on osa nykyaikaista sodankäyntiä ja se läpäisee kaikki toimintaympäristöt. Informaatiovaikuttaminen tai informaatiiosodankäynti ovat osa nykyaikaista sodankäyntiä, joko osana sotilaallista operaatiota tai sellaista ennakointia. Tavoitteena voi olla myös pyrkimys saavuttaa haluttuja tavoitteita ilman sotilaallista hyökkäystä. Informaatiovaikuttamiseen vastaamiseksi tarvitaan kokonaisvaltaista yhteiskunnallista yhteistyötä ja sekä yksilön että yhteiskunnan resilienssiä. Yksi keino suojautua informaatiovaikuttamiselta on kouluttaa jokaista tunnistamaan disinformaatio, sillä suurin heikkous informaatiotilassa on ihmisten kognitio. Suomessa medialukutaito kuuluu peruskoulun opetussuunnitelmaan. Tutkimusten mukaan suomalaisten medialukutaito on ollut hyvää, ja opetuksen toimintamallia on käytetty tutkimuksellisesti esimerkkinä informaatiovaikuttamiselta suojautumisesta. Avoimella, monikielisellä ja aktiivisella viranomaisviestinnällä voidaan vaikuttaa informaatiovaikuttamisen torjuntaan. Viranomaisviestinnällä on lisäksi vaikutusta yhteiskunnalliseen luottamukseen, turvallisuudentunteeseen ja osallisuuteen. Tervosen mukaan informaatiovaikuttamiselta suojautumiseen tarvitaan laaja-alaista yhteistyötä koko yhteiskunnassa, niin siviiliorganisaatioiden kuin hallinnon kanssa, mutta myös yksilötason varautumista.

Artikkelissa *Integroitu valta – kokonaisturvallisuuden välineet strategisessa kilpailussa Euroopan näkökulmasta* aihepiirin tunnustettu asiantuntija **Rasmus Hindrén** tutkii artikkelin otsikon aihepiiriä kokonaisvaltaisella lähestymistavalla. Hindrénin mukaan strategisessa kilpailussa sisäinen ja ulkoinen turvallisuus kietoutuvat yhteen ja Venäjän sota Ukrainassa on osaltaan näyttänyt meille, että modernin suurstrategian ytimessä on valtion vallan välineiden integroitu ja joustava käyttö. Globaalissa strategisessa kilpailussa EU on jo nyt toimija, mutta sillä on potentiaalia kehittää toimijuuttaan entisestään, mikäli se kykenee tehokkaampaan politiikkaintegraatioon. Tavoitteen saavuttaminen ei tule olemaan helppoa nopeasti muuttuvassa globaalissa toimintaympäristössä, jossa kilpailijat tulevat soveltamaan omaa integroitua työkalupakkiaan EU:n toimien heikentämiseen tai yhtenäisyyden hajottamiseen. Nato on tehokas toimija omalla sektorillaan ja liittoumaa tulee vahvistaa edelleen, mutta politiikkaintegraatioon sillä ei ole riittäviä edellytyksiä. Kirjoittaja toteaa, että Euroopan suuret maat ja niiden muodostamat yhteenliittymät voivat tapauskohtaisesti integroida omia toimiaan, mikäli intressit ovat riittävän yhteneviä, mutta pysyvemmän rakenteellisen ratkaisun luominen on vaikeampaa, eikä ratkaisu välttämättä heijastaisi kattavasti pienempien maiden intressejä.

Kirjoituksessa *Pohjoisen ulottuvuuden vahvistaminen – Nordefco Natossa* yhteiskuntatieteiden kandidaatti ja filosofian maisteri **Sebastian Linderdahl** tarkastelee Pohjoismaiden yhteisen puolustusyhteistyöhankkeen merkitystä ja roolia Pohjoismaille ja siten myös Natolle. Nordefcon tarkoituksena on vahvistaa alueen turvallisuutta, vahvistaa maiden kansallista puolustuskykyä ja parantaa resurssien tehokasta käyttöä. Nordefcossa tehdään sotilaallista yhteistyötä viidellä osa-alueella: suorituskyvyt, puolustusmateriaali, henkilöstöhallinto ja koulutusjärjestelmät, harjoitukset ja opetustilaisuudet sekä operaatiot. Nordefcon asema yhtenä Pohjoismaiden keskeisenä puolustusyhteistyöhankkeena ei suinkaan ole ainoa järjestely, johon maat ovat Naton lisäksi sitoutuneet. Kaikki viisi Pohjoismaata ovat myös JEF (Joint Expeditionary Force) -maakoalition jäseniä. Nordefco elää murrosvaiheen keskellä. Linderdahlin mukaan esimerkiksi Nordic Response 24 -harjoituksen kaltaiset suuret Nato-harjoitukset arktisella alueella lienevät merkki tulevasta, ja tässä puolee mahdollisuus myös Nordefcon profiloitumiseen eräänlaiseksi arktiseksi kehysvaltiokonseptiksi Naton sisällä – yhteis-

toiminnassa JEF:in tarjoamien leveämpien hartioiden siivellä. Näin Pohjoismaat, Nordefco ja koko Nato saivat olemassa olevien arktisten suorituskykyjensä selkärankaan lisää voimaa ja kestävyyttä.

Artikkelissa *Armaments on otettava haltuun* tarkastelee yleisesikuntaeversti **Matti Sopanen** asevoimien varustelun ja puolustusmateriaalin kokonaisuutta sotatalouden näkökulmasta. Sopasen mukaan *armamentsin* haltuun ottaminen on nyt käsillä Euroopassa, jolta odotetaan viiveettömiä päätöksiä varustelun toteuttamiseksi, jotta tukea Ukrainalle voidaan jatkaa ja samalla varautua ennakoitaviin ja ennakoimattomiin Eurooppaan kohdistuviin uhkiin. Länsi on saanut osakseen kritiikkiä Ukrainan tukea ja puolustushankintoja koskevasta hitaasta päätöksenteostaan. Pitäisi toimia päättäväisesti; päätöksiä tarvitaan viivyttämättä. Pitkittyvissä osapuolien merkittäviä päämääriä tavoittelevissa sodissa taloudellisilta resursseiltaan vauraampi osapuoli tyypillisesti lopulta voittaa. *Armaments* on isossa kuvassa hallussa Suomessa. Moni maa voisi ottaa Suomesta oppia. Puolustuskyvystä on huolehdittu ja sitä on resursoitu johdonmukaisesti. Puolustusmateriaalia ja suorituskykyä on hankittu tarpeita vastaavasti. Huoltovarmuutta on ylläpidetty. Kuitenkin, muuttuneissa turvallisuus- ja poliittisen ympäristön tilanteissa Suomenkin on oltava valmis kehittämään ja resursoimaan omaa *armaments*-kokonaisuuttaan, jotta valmistelu, päätöksenteko ja toimeenpano sekä kansainvälinen yhteistyö sujuvat joustavasti ja tarpeita vastaavasti.

Varautuminen tuottaa valmiutta

Kirjan toisessa osassa, *Valmius kohdata nykyaikaisia uhkakuvia ja kriisejä*, artikkeleissa muodostettiin ymmärrystä valmiuden kansallisista ja kansainvälisistä erityispiirteistä sekä suomalaisesta kokonaisturvallisuuden mallista. Apuna olivat valitut tapausesimerkit niin varautumisesta, huoltovarmuudesta kuin valmiudesta vastata erilaisiin normaaliolojen poikkeustilanteisiin tai jopa kriiseihin ja sotiin.

Artikkelissaan *Alueellisen resilienssin haasteita 2020- ja 2030-luvulla* dosentti **Juha Honkatukia** analysoi kriisinsietokykyä erityisesti Suomen talouden kasvumahdollisuuksien näkökulmasta. Honkatukian analyysin perusteella ja väestöennusteen mukaan väestörakenne on nopeasti muuttumassa. Suomi on aluekehityksen suhteen suurien haasteiden edessä. Väestönkasvu keskittyy harvoin kasvukeskuksiin, ja suurimmassa osassa maata työikäisen väestön määrä on laskussa. Tämä näkyy hitaana talouskasvuna suuressa osassa maata. Vanheneva väestö tarvitsee myös aiempaa enemmän hyvinvointipalveluja, ja kasvava tarve on painottumassa työvoimaintensiivisimpään hoivaan. Käynnissä oleva sosiaali- ja terveystoimen uudistus (sote) pyrkii ratkaisemaan hyvinvointialueiden työvoimapulaa ja rahoituspainetta muun muassa keskittämällä palveluita. Alueellisen väestökehityksen haasteita se ei varmaankaan ratkaise, vaan julkisen sektorin työpaikkojen alueellinen keskittäminen saattaa aiempien arvioiden perusteella nopeuttaa väestön alueellista keskittymistä. Myös vihreä siirtymä luo Honkatukian mukaan uusia mahdollisuuksia monille alueille Suomessa, kun uusia luonnonvaroja pyritään ottamaan hiilineutraalin talouden käyttöön.

Kirjoituksessaan *Varojen kansallistaminen ja jäädyttäminen taloudellisessa sodassa* oikeustieteen tohtori **Sakari Wuolijoki** analysoi omaisuuden kansallistamista yhtenä äärikeinona taloudellisessa sodassa. Wuolijoen mukaan yksityisomaisuuden kansallistaminen on ongelmallista länsimaiseen oikeuteen kuuluvan omaisuudensuojan kannalta, sillä omaisuudensuoja on olennainen osa markkinataloutta ja kapitalismia. Ulkomaisten varojen kansallistaminen on yksi osa toimia, joihin usein ryhdytään hybridisodassa tai

aseellisessa sodassa. Kansallistamisen sotilaallinen merkitys jää kuitenkin helposti melko rajalliseksi, koska sotaa käyvillä valtioilla ei yleensä ole toistensa alueella merkittäviä, sodankäynnin kannalta tärkeitä omistuksia. Venäjän hyökkäys Ukrainaan on havainnollistanut sodankäynnin monet muodot. Aseellisen hyökkäyksen ohella Venäjä on käyttänyt taloudellisen sodankäynnin välineitä Ukrainaa ja muita länsimaita vastaan. Kansallistamista tai jäädyttämistä koskevat ratkaisut eivät kuitenkaan perustu pelkkään juridiikkaan, vaikka se länsimaissa asettaakin kaikelle toiminnalle tiettyjä reuna-ehdoja. Yleisesti vaikuttaa siltä, että taloudellinen sota tai hybridivaikuttaminen talouden keinoin ovat nykyaikanakin tärkeä osa sodankäyntiä. Kansallistamisella tai jäädyttämisellä saadut hyödyt taikka vastapuolelle aiheutuvat tappiot riippuvat tietenkin siitä, missä määrin ja minkälaista omaisuutta näiden toimien piiriin on saatavissa.

Tarkastelussaan *Kiinan ja Venäjän strateginen kumppanuus haastaa kansainvälisen järjestyksen* everstiluutnantti **Mika Karvonen** avaa vallitsevaa suurvaltakilpailua kahden autoritäärisesti johdetun valtion yhteistoiminnan näkökulmasta. Kiinan ja Venäjän suhteiden johdonmukainen vakiinnuttaminen korostaa molempien osapuolten halukkuutta tehdä yhteistyötä ja kohdata yhdessä tulevaisuuden haasteet. Kiina ja Venäjä eivät kuitenkaan ole virallisessa liittoumassa. Molemmat maat ajavat myös omia etujaan, eivätkä niiden intressit ole aina yhtenevät. Karvosen mukaan maailmanlaajuisten liittoutumien uudelleenjärjestely on käynnissä ja pakottaa valtiot uudenlaiseen strategiseen kilpailuun. Kumppanuuksien, maailmanlaajuisten aloitteiden ja kansainvälisten järjestöjen asiaohjelmien avulla Kiina pyrkii muodostamaan uutta kansainvälistä järjestystä ja kansainvälisiä instituutioita. Vanhan ja uuden järjestyksen välisessä kilpailussa korostuvat kansainvälinen turvallisuus, talous ja ideologiat.

Lääketieteellisessä artikkelissaan *Sotilaslääketiede – mitä jokaisen sotilaan tulisi tietää sotavammoista ja niiden hoidosta?* terveydenhuollon erikoislääkäri, lääkintäkapteeniluutnantti ja sukelluslääketieteen dosentti **Richard Lundell** tarkastelee yksittäisen taistelijan valmiutta kohdata sotavammoja. Lundellin mukaan sotavamman sattua keskeisimmät henkeä pelastavat toimenpiteet tehdään haavoittumispaikalla tai sen välittömässä läheisyydessä ennen ensimmäistäkään kontaktia lääkintähenkilöstöön. Haavoittuneen oma toiminta ja tämän taisteluparin apu ovat aivan keskiössä. Ukrainan sodan oppien perusteella moni länsimaa on joutunut tarkastelemaan omaa kuvaa nykyaikaisesta sodasta uusiksi. Ajatus nykyaikaisesta sodasta lyhytkestoisena pieniskaalaisena konfliktina, jossa melko nopealla ja korkealla intensiteetillä sodan toinen osapuoli pyrkii saavuttamaan tavoitteensa, on ollut virheellinen. Moni maa on Ukrainan sodan myötä joutunut miettimään uudelleen myös kenttälääkintäjärjestelmänsä, joka monessa tapauksessa on ollut muodostettu vastaamaan lähinnä kriisinhallintatehtäviin verrattavissa olevaan tilanteeseen, jossa yksittäisiä tai muutamia sotilaita haavoittuu kerralla ja heidät evakuoidaan täydessä ilmaherruudessa nopeasti helikopterilla suoraan korkeatasoiseen leikkaussaliin. Ehkä sodan kuvan suhteen kuitenkin Suomessa on tässä suhteessa oltu hieman pragmaattisempia, kuin moni muu maa, ja ymmärretty myös varautua perinteisempään sotaan.

Analyysissään *Venäjän vaihtoehtoisia tulevaisuuksia – mihin Suomen tulisi varautua ja miten?* professori **Kari Liuhto** pohtii Venäjän usvaista tulevaisuutta. Liuhton mukaan Venäjä voi ajautua jälleen kerran sekasorron aikaan, joka voi johtaa veriseen valtataisteluun tai jopa sisällissotaan. Onnistuuko Venäjä kuitenkin jälleen kerran selviämään eksistentiaalisesta kriisistä vai hajoaako Venäjä lopulta imperiuminostalgiansa takia? Liuhto esittää artikkelissaan neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta Venäjälle. Ensimmäinen vaihtoehtoinen tulevaisuus olettaa Vladimir Putinin valtakauden jatkuvan, kun puolestaan

muut pohjautuvat nykytilan muuttumiseen joko kovemman vallan tai liberaalimman linjan suuntaan, tai Venäjän ajautumiseen sekasortoon. Neljä vaihtoehtoista tulevaisuutta on nimetty seuraavasti: (1) Putinismin jatkuminen; (2) Stalinismin paluu; (3) Länsimielisten vallankaappaus; ja (4) Sekasorron aika. Liuhto korostaa, että Suomessa tulisi panostaa Venäjän tulevaisuuden ennakoimiseen ja valjastaa maamme parhaimmat voimat pohtimaan sitä, mitä Venäjän eri tulevaisuudet voivat meille merkitä. Sijoittamalla miljoona euroa Venäjään liittyvään tulevaisuudentutkimukseen nyt, Suomi voi onnistuessaan säästää tuhansia miljoonia euroja tulevaisuudessa, jos osaamme suunnata varautumistoimenpiteemme oikeisiin kohteisiin ja kykenemme käyttämään resurssejamme mahdollisimman tehokkaasti.

Kirjoituksessa *Kognitiivinen sodankäynti – ihmismieli taistelukenttänä* filosofian maisteri **Dominic Saari** johdattelee lukijat psykologisen sodankäyntimuodon saloihin. Pyrkimys manipuloida vastustajan mieltä ei ole sodankäynnissä uusi ilmiö. Lähivuosien teknologiset läpimurrot ovat kuitenkin tehneet vaikuttamisesta laaja-alaisempaa kuin koskaan ennen. Internetin ja älypuhelimien yleisen käytön takia kohdeyleisö ei ole ikinä aiemmin ollut näin helposti saatavilla. Näin ollen ei enää voi puhua vain informaatiovaikuttamisesta tai psykologisesta sodankäynnistä, vaan kokonaisvaltaisesta kognitiivisesta sodankäynnistä. Saaren mukaan Vaikuttajat eivät enää pyri hallitsemaan pelkästään informaatiota, vaan myös kohteen kognitiota. Kognitiivisessa sodankäynnissä ihmismieli nähdään taistelukenttänä, jossa pyritään muuttamaan kohteen ajattelua ja sitä kautta kohteen toimintaa. Ihmisen kognitiivisiin kyvykkyyksiin tullaan jatkossa kiinnittämään entistäkin enemmän huomiota. Esimerkiksi Nato tavoittelee kunnianhimoisesti kognitiivista ylivoimaa.

Osan päätösartikkelissa *Personnel recovery -toiminnon kehitys – systemisen rakenteen kuvaus kehitystyön tukena* tutkija, sotatieteiden tohtori **Markus Häyhtiö** ja väitöskirjatutkija **Amanda Eklund** tarkastelevat yksityisten toimijoiden roolia ja niiden tarjoamia palveluita, joilla pyritään paikantamaan, tunnistamaan, pelastamaan ja saattamaan turvaan eristyneet, kaapatut tai muuten vaikeuksiin joutuneet henkilöt. Tutkijoiden mukaan PR-toiminnon järjestelmällisyyttä kuvataan usein vuorovaikutteisena kokonaisuutena, jossa toisistaan riippuvaiset osat muodostavat määritellyn tarkoituksen mukaisen yhtenäisen järjestelmän. PR-toiminnon tarkastelu sen kaikissa elinjakson vaiheissa vaatii rakenteen ja viitekehyksen, joka huomioi toiminnallisuuteen ja suorituskykyyn vaikuttavat muuttujat. PR-toiminnon kriittisyys ulottuu operatiivisesta suunnittelusta laajempiin geopolittisiin näkökohtiin. Esimerkiksi Saharan eteläpuolisen Afrikan rooli Euroopan unionin (EU) ja Suomen ulkopoliitikassa vaikuttaa strategiseen taustaan, jota vasten PR-operaatiot suunnitellaan ja toteutetaan. Kirjoittajat tuovat esiin sen, että PR-toimintoa tarkasteltaessa tulee huomioida toiminnan samankaltaisuudet ja liittymäpinnat palveluliiketoimintaan. Systemiä tulee tarkastella dynaamisena toimintaympäristönä, jonka suorituskyky on riippuvainen jokaisen osan kyvystä tuottaa muille osille tai yksittäiselle osalle lopputulemaa, joka palvelee kokonaisuutta ja toista systeemin osaa. Tämän vuoksi PR-toiminnon operatiivisen suorituskyvyn varmistamiseksi on tunnistettava mahdollinen lisätoimien tarve organisaation ja teknologian osalta.

Ymmärrämmekö nykyaikaisen sodankäynnin kaikkia ulottuvuuksia?

Kirjan kolmannessa osassa, *Sodankäynnin ja sodan kuvan tilanneymmärrys*, tarkasteltiin nykyaikaisen sodankäynnin erilaisia keinoja ja menetelmiä, joista etenkin

muissa kuin kineettisissä ulottuvuuksissa tehdyt operaatiot ovat vakiintuneet osaksi laaja-alaisempaa sodankäyntitapaa.

Tarkastelussaan *Sotatekniikan kehityksen ja sodankäynnin suhteesta* yleisesikuntamajuri ja dosentti **Antti Paronen** selvittää lukijoille sotataidon ja tekniikan välistä vuorovai-
kutusta. Parosen mukaan tulevaisuuden kehitystrendeihin liittyy oleellisesti ja erityi-
sesti yksittäisiä nousevia teknologioita, joiden oletetaan mullistavan sodankäyntiä. Esi-
merkiksi keinoälyn merkitystä sodankäynnin kokonaisuudelle pidetään erittäin mer-
kittävänä, suorastaan vallankumouksellista potentiaalia omaavana uudistusvoimana,
jonka tulo sodankäynnin järjestelmiin lienee hitaampi prosessi kuin futuristisimmissa
kuvitelmissa annetaan ymmärtää. Toinen sodankäynnin mahdollinen muutostekijäksi
tunnistettava seikka on keinoälyn mahdollistama parveilu. Tämä liittyy ensisijaisesti
miehittämättömien lennokkien toimintaan.

Artikkelissa *Kaupunkisodan kuva – suojattava kohde vai operaatioympäristö* yleisesikunta-
everstiluutnantti **Janne Tähtinen** analysoi kaupunkisodankäynnin luonnetta aseelli-
sen konfliktin kynnyksen yläpuolella ja sen roolia osana sodan kuvaa sekä kaupunki-
sodankäynnin eri muotojen vaikutuksia sotilaalliselle puolustukselle. Tähtisen mukaan
kaupunkisodankäynti ei ole uusi ilmiö. Kaupunkien hallinnalla on aina ollut sodan-
käynnissä strateginen ja psykologinen merkitys. Kaupungit ovat poliittisen, taloudelli-
sen ja kulttuurisen elämän keskuksia sekä liikenne- ja viestintäverkkojen solmukohtia.
Kaupungit ovat tyypillisesti myös valtioiden teknologisen kehityksen keskuksia. Kau-
punkisodankäynti on moniulotteinen kokonaisuus, jossa on huomioitava sodankäyn-
nin kaikki tasot. Yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin keskittymät ja väestökeskit-
tymät tekevät kaupunkisodankäynnistä tuhoisaa ja lisäävät oheisvahinkojen riskejä.
Kriittisen infrastruktuurin, kuten sähköverkkojen, vesi- ja voimalaitosten, sairaaloiden
ja viemäriverkoston, vaurioittaminen vahingoittaa siviiliväestöä. Venäjän hyökkäys
Ukrainaan osoitti hyvin sodankäynnin urbaanin luonteen. Ukrainassa näkemämme
kaupunkisodankäynti on lähempänä keskiaikaa kuin kuvitelmaa modernista sodan-
käynnistä. Kaupunkisodankäynnin välttäminen ei liene enää mahdollista.

Tutkimuksellisessa teknologiatarkeelussa *Innovaatiot maasodankäynnin tukena* diplomi-
insinööri ja sotatieteiden tohtorikoulutettava **Tatu Tahkokallio** syventyy erilaisten
keksintöjen merkitykseen maasodankäynnin viitekehyksessä. Menneisyydessä sodan-
käyntiä edistäneet keksinnöt ovat lähes poikkeuksetta syntyneet sodankäynnin omista
lähtökohdista. Siviiliyhteiskunnan tarpeita tai tavoitteita ei juuri ole kuunneltu. Vasta
viimeisen parin vuosikymmenen aikana tilanne on hiljalleen kääntynyt päällelleen.
Yhä useampi uusi sotilaallinen suorituskyky perustuu teknologioihin ja ratkaisuihin,
jotka alun perin on suunniteltu joko kuluttajien tai siviiliyritysten tarpeisiin. Keksintö
on julkiseksi tuotu idea, kun taas innovaatio on käytäntöön onnistuneesti sovellettu
yhden tai useamman idean kokonaisuus. Avoin innovointi on sotilasorganisaatioille
haasteellinen toimintamalli. Se voi hämärtää rajaa tutkimuksen ja tuotekehityksen vä-
lillä ja asettaa toiminnot tilapäisesti jopa päällekkäin. Kirjoittajan mukaan tarvitaan en-
tistä enemmän sotilaiden ja sotilaallisista toimintatavoista tietämättömien siviilien vä-
listä kanssakäymistä. Sotavoimien tarpeet siviiliosaamiselle, siviili-innovaatioille ja si-
viiliteknologioille kiihtyvät entisestään kuluvan vuosikymmenen loppua kohti. So-
tilasorganisaation tulee tukea ja kannustaa innovointiin, koska näin toimitaan myös
yritysmaailmassa ja vain innovoinnin keinoin luodaan pysyvää kilpailuetua, myös tu-
levaisuuden vihollisiin nähden.

Kirjoituksessaan *Merenherruudesta merenballintaan – merisodan teorian muutos* yleisesikuntakomentaja **Ville Vänskä** avaa lukijoille nykyaikaista merisodankäyntiä merisodan teorian ja merisodan päämäärien näkökulmista. Merisodankäynnin keskeiset periaatteet ovat varsin pysyviä; havaitse, tavoita, tuhoa, hallitse meriyhteyksiä ja kiistä vastustajan merenherruus. Näin on ollut jo antiikin ajoista asti. Merisodan teoria ymmärretään yleisesti yhdistelmäksi niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat sodankäyntiin merellä. Vaikka tekniikka ja taktiikka ovat muovanneet merisodankäyntiä vuosisatojen kuluessa, on merisodankäynnin päämäärä pysynyt muuttumattomana. Sodankäynti on jatkuvassa muutoksessa. Muutoksen nopeus ja sen vaikutus taustalla olevaan merisodan teoriaan vaihtelevat. Usein muutoksen tunnistaminen vaatii pitkän aikaperspektiivin, mutta seuraavasta merisodankäynnin murroksesta on jo viitteitä nähtävissä. Suomelle ja suomalaisille merisodan teorian muutos on ja tulee olemaan vieläkin suurempi. Vuosisadan ajan olimme todennäköiseen vastustajaan nähden aina alivoimainen osapuoli, joka pyrki rakentamaan meripuolustustaan tavoitteena kyky ajalliseen ja paikalliseen merenherruuden kiistämiseen. Tulee todennäköisesti kestäämään vuosia, ellei jopa vuosikymmeniä omaksua Suomessa täydelliseen merenherruuteen pyrkimisen ajatusmalli ja toimintatavat osana liittokuntaa.

Artikkelissaan *Ghost of Kyiv ja ilmaherruuden hankkimisen vaikeus – sodan usvaa Venäjän–Ukrainan sodan ilmasotatoimissa* apulaissotilasprofessori **Jussi Pajunen** käsittelee ilmasodankäyntiä Venäjän–Ukrainan sodassa helmikuusta 2022 eteenpäin. Venäjän ilmavoimat pystyi käyttämään koko operaatioalueen ilmatilaa puolustajan ollessa kykenemätön tehokkaasti häiritsemään lentotoimintaa ilma-aluksilla tai ilmatorjunnalla. Venäjän asevoimat tuki ja täydensi ilmavoimiensa kineettistä vaikuttamista monipuolisilla elektronisen vaikuttamisen keinoilla, jotka osoittautuivat sodan alkupäivinä tehokkaiksi Ukrainan ilmapuolustusta ja ohjusilmatorjunnan järjestelmiä vastaan. Ensimmäisten sotaviikkojen jälkeen ilmeni, että Venäjän ilmavoimat ei pystynyt hankkimaan ilmaherruutta ukrainalaisjoukkojen hallitsemassa ilmatilassa. Venäjä on sodan pitkeytyessä joutunut ryhmittämään pommituskoneitaan kauemmas sotaanäyttämöistä. Tämän taustalla ovat lännen Ukrainalle toimittamien yhä kauemmas kantavien asejärjestelmien kaukovaikuttamisen uhka ja ennen kaikkea jatkuvasti kehittyvät miehittämättömät ilma-alukset: lennokkiuhka. Pajusen mukaan Venäjän sota Ukrainassa on havainnollistanut, että miehittämättömät lentolaitteet ovat olennainen osa eri toimintaympäristöjen taistelutoimintoja. Varustautumisessa on korostunut eritasoisten sotilas- tai siviilikäyttöön suunniteltujen lennokkien laajamittainen hyödyntäminen.

Kirjoituksessaan *Israelin ja Iranin välisen kilpailun oppitunnit – laaja-alaisen vaikuttamisen omaksuminen osaksi Israelin puolustusvoimien strategiaa 2000-luvulla* maailmanpolitiikan maisteri ja poliittisen historian kandidaatti **Tony Lappi-Seppälä-Sánchez** pureutuu ajankohtaisen Lähi-idän kriisin juurisyihin. Israelin erityislaatuinen geopolitiittinen tilanne ja historiallisesti useasti konkretisoituneet turvallisuusuhkat ovat vaatineet omanlaista turvallisuusstrategiaa ja jatkuvaa turvallisuuspoliittista kokeilua, jonka päätepisteeksi on toistaiseksi muodostunut matalamman intensiteetin hybridivaikuttaminen, pelotevaikutuksen ylläpitäminen ja rajoitetun skaalan kineettiset iskut. Artikkelissa tiivistetään Iranin ja sen kumppanien käymän intensiivisen hybridivaikuttamisen ja harmaan alueen kampanjan vaikutuksia Israelin puolustuspolitiikkaan erityisesti Israelin puolustusvoimien muuttuneiden doktriinien kautta. Yksi Israelin tavoista ylläpitää pelotevaikusta harmaan alueen konflikteissa on sen lupaus käyttää suhteettoman

kovaa voimaa vastaiskuissaan tukeutuen erityisesti ilmavoimien ja tykistön tulivoimaan. Tästä periaatteesta on muodostunut niin sanottu Dahiya-doktriini. Doktriini on kohdistettu enimmäkseen Hizbollahia ja Hamasia kohtaan.

Osan päätösartikkelissa *Sodankäynnin organisointi* kauppatieteiden tohtori ja lehtori **Jukka I. Mattila** pohdiskelee sotilasorganisaatioiden arkkityyppejä ja määrittelee niille käsitteellistä sisältöä. Mattilan esittelemät organisaatiot poikkeavat toisistaan, mutta ovat myös usein päällekkäisiä tai heikosti toisistaan erottuvia. Niiden toiminnasta löytyy keskeisiä lähtökohtaeroja, jotka liittyvät organisaation autonomiaan ja suhteeseen julkiseen valtaan, identiteettiin ja organisaation keskeisiin tavoitteisiin. Näiden vivahteiden ymmärtäminen on tärkeää, jotta esitetyjä organisaatiotyyppiejä voidaan optimaalisesti hyödyntää laajemmassa kansallisen puolustuksen kontekstissa. Kirjoittaja toteaa, että mallintamalla organisaatioiden välisiä rajapintoja ja yhdistäviä tekijöitä organisaatioiden sopeutumiskykyä ja suhdetta ympäröivään yhteisöön voidaan tutkia paremmin. Tämänkaltaisen typologia on avuksi erityisesti hybridisodankäynnin analysoinnissa, kun tarkastellaan perinteisten ja epätavanomaisten taktiikoiden yhdistelmiä. Organisaatiotyypittelyn avulla voidaan kehittää sellaista operatiivista keinovalikoimaa, jossa eri organisaatiotyyppien vahvuudet voidaan integroida saumattomasti moninaisia ja dynaamisia uhkia vastaan.

Varautuminen ja valmius ovat perusedellytyksiä sodan välttämiseksi ja siitä selviämiseksi

Kirjan neljäs osa, *Varautuminen ja valmius kohdata nykyaikainen sodankäynti*, päättää teemojen käsittelyn synteisiin. *Sodan usvaa III – Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti* on alan parhaiden kansallisten asiantuntijoiden ja ammattilaisten muodostama näkemys varautumisesta, valmiudesta ja nykyaikaisesta sodankäynnistä sekä niiden välisestä vuorovaikutussuhteesta. Artikkelit muodostavat teoksen kokonaisuuden myötä lukijoille paremman ymmärryksen nykyaikaisten sotien monimuotoisuudesta. Kirjan päätarkoituksena on korostaa, että **turvallisuusympäristön jatkuva muutos on heijastunut ja tulee edelleen vaikuttamaan yhteiskuntiin ja yksilöihin entistä kokonaisvaltaisemmin. Tämä edellyttää meiltä niin kansalaisina, yksilöinä ja yhteiskuntana parempaa ymmärrystä varautumisen ja valmiuden tärkeydestä.**

Nykyaikaisessa sodankäynnissä vihollinen hahmottaa ja jakaa hyökkäyksen kohteena olevan taistelutilan neljään eri osa-alueeseen: väestöön, informaatioympäristöön, infrastruktuuriin ja fyysiseen ympäristöön. Taistelutilalla tarkoitetaan ennen kaikkea fyysistä toimintaympäristöä, mutta kolme muuta osa-aluetta ovat nykyaikaisessa sodankäynnissä yhä tärkeämpiä laaja-alaisen vaikuttamisen kohteita. Informaatiovaikuttaminen on nykyaikaisessa sodassa jatkuvaa. **Informaatio- ja sota ei tunne valtiollisia tai maantieteellisiä rajoja, vaan se on globaalia ja jatkuvaa sotaa ihmisten mielissä.** Tästä käytännön todisteena ja ikävänä esimerkkinä on Venäjän oikeudeton sota Ukrainassa.

Sodankäynnin teorioiden mukaan Venäjän hyökkäyssodassa ei ole kyse vain kahden valtion asevoimien taistelusta toisiaan vastaan, vaan enemmänkin Ukrainan valtiollisen olemassaolon tuhoamisesta kaikin mahdollisin keinoin, joka näyttäytyy laaja-alaisena vaikuttamisena informaatioympäristössä ja kineettisen voiman käyttönä siviilikohteisiin ja kriittiseen infrastruktuuriin kaikkialla Ukrainassa. **Hyökkääjän ensisijaisen kohteena on väestö**, jonka kriisinsietokyvyn heikentämisellä tai murtamisella

Venäjän asevoimat yrittää saada aikaan Ukrainan ehdottoman antautumisen. Venäjän sota Ukrainassa on osoittanut, että iskut siviilikohteisiin ja kriittiseen infrastruktuuriin ovat saaneet keskeisen roolin aseellisissa konflikteissa, mikä saattaa aiheuttaa monella valtiolla muutoksia varautumiseen, yhteiskunnan kriisinsietokyvyn kriittiseen arviointiin, pelastustoimen järjestelyihin, sotilaalliseen suunnitteluun, sotilasoppeihin ja -koulutukseen.

Kirjan suurin anti niin artikkelin sisällön kuin tutkimusverkoston asiantuntijuuden puolelta kiteytyy oppeihin, havaintoihin ja tarvittaviin muutostöidenpiteisiin. **Suomalaisen sääntöperustaisen ja melko avoimen yhteiskunnan ja lainsäädännön keskinäisten vaikutusten ja turvallisuushkien suhteen täytyy olla jatkuvan arvioinnin kohteena.** Suomalaisen yhteiskunnan tulisi vakavasti pohtia seuraavia peruskysymyksiä ja varautua näihin kaikkiin realistisesti. Keskeisin kysymys on, ovatko suomalaiset tietoisia kaikista turvallisuushkista sekä laaja-alaisen vaikuttamisen keinoista? Entä mitä teemme, **kun** energiansyöttö katkeaa, sähköverkot on lamautettu kyberiskuilla tai **kun** kaukolämpö ja vedentulo eivät enää toimi? Pystyvätkö kodit, koulut, sairaalat ja eri viranomaiset jatkamaan toimintaa ilman varavoimaa? Selviämmekö enää ilman tietoliikenneyhteyksiä tai kokonaan ilman tietokoneita? Tukeeko suomalainen turvallisuuskulttuuri vieläkin riittävästi ilmoituskynnyksen mataluutta erilaisissa turvallisuuspoikkeamissa? Miten voimme tukea työntekijöiden ja heidän läheistensä turvallisuutta? Viimeinen kysymys on perustava; **olemmeko todella varautuneet siihen kaikkein pahimpaan skenaarioon?**

Tämän monitieteelliseen tutkimukseen perustuvan kirjan ja sen artikkeleissa esille tuotujen löydösten tehtävänä on tukea suomalaista mallia yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojaamiseksi. Kirjoittajat korostavat sitä, että Suomen turvallisuus on omissa käsissämme. **Varautumisen, valmiuden ja turvallisuuden vastuun ulkoistaminen vain yhdelle toimijalle tai viranomaiselle ei ole mahdollista. Turvallisuuden vastuu on jakamaton ja se kuuluu meille jokaiselle; yksilölle, kansalaiselle ja ihmiselle.** Elintärkeät toiminnot ovat lähtökohta varautumisen suunnittelulle kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla sekä kokonaisturvallisuuden mallin mukaisesti kaikilla neljällä sektorilla.

Marko Palokangas (toim.)

Sodan usvaa III – Varautuminen, valmius ja nykyaikainen sodankäynti

Tämä teos on alan parhaiden kansallisten asiantuntijoiden ja ammattilaisten muodostama näkemys varautumisesta, valmiudesta ja nykyaikaisesta sodankäynnistä sekä niiden välisestä vuorovaikutussuhteesta.

Artikkelien kokonaisuus muodostaa lukijalle paremman ymmärryksen nykyaikaisten sotien monimuotoisuudesta. Kirjan päätarkoituksena on korostaa, että turvallisuusympäristön jatkuva muutos on vaikuttanut ja tulee edelleen vaikuttamaan yhteiskuntiin ja yksilöihin entistä kokonaisvaltaisemmin. Tämä edellyttää meiltä kansalaisina, yksilöinä ja yhteiskuntana parempaa ymmärrystä varautumisen ja valmiuden tärkeydestä.

Venäjän sota Ukrainassa on osoittanut, että iskut siviilikohteisiin ja kriittiseen infrastruktuuriin ovat saaneet keskeisen roolin aseellisissa konflikteissa. Tämä saattaa aiheuttaa monella valtiolla muutoksia varautumiseen, yhteiskunnan kriisinsietokyvyn kriittiseen arviointiin, pelastustoimen järjestelyihin, sotilaalliseen suunnitteluun, sotilasoppeihin ja -koulutukseen.

Maanpuolustuskorkeakoulu

Sotataidon laitos
PL 7, 00861 HELSINKI

Puh. +358 299 800

www.mpkk.fi

ISBN 978-951-25-3450-0 (nid.)

ISBN 978-951-25-3451-7 (PDF)

ISSN 2343-5275 (painettu)

ISSN 2343-5283 (verkkojulkaisu)

SOTATAIDON YTIMESSÄ

Puolustusvoimat

The Finnish Defence Forces